Claude Julien

AMERİKAN İMPARATORLUĞU

ÇEVİRENLER

Tahsin Saraç

Aysel Gülercan

Hitit Yayınları

AMERİKAN İMPARATORLUĞU

(Editions Bernard Grasset)

Claude Julien

AMERİKAN İMPARATORLUĞU

Çevirenler

Tahsin Saraç - Aysel Gülercan.

Hitit Yayınları

Bayındır Sok. 27

Yenişehir - ANKARA

Telefon : 17 45 57

Basıldığı yer : Varol Matbaası
ANKARA — 1969

Giriş

İmparatorluğun Karmaşık Örgüsü

ÖNSÖZ

Amerikan imparatorluğunun bütün dünyada, az çok açık ve kararlı hasımları, bunun yanında pek açıkça kendilerini ortaya koyamıyan taraftarları vardır. Bu imparatorluğa karşı şiddetli aleyhte propagandalar yapılmaktaysa da bunlar, onun müdahale mekanizmalarını pek nadir olarak ortaya koymakta, gerekçelerini ise, çok daha az çözümleme yoluna gitmektedirler. İmparatorluğun patentli savunucuları, ince ve akıllı gibi görünen gerekçeler bulmayı tercih etmedikleri takdirde, bu ürpertici makinanın çıkardığı karışıklıklar üzerine genellikle bir edep örtüsü sarmaktadırlar. Bu gerekçeler de hiç eksik değildir. Çünkü insanlığı saran bütün felâketlerin tek sorumlusu kuşkusuz yalnız A.B.D. değildir ve yine yalnız onun varlığıyladır ki, bir çok daha büyük felâketlerin insanlık üzerine çökmesi önlenebilmiştir. Şüphesiz, gün gelecek, belki de çağdaş olayların akışı üzerine bütün ağırlığıyla etkisini gösteren bir imparatorluğun iyi ve kötü yanlarını ölçüp tartmak mümkün olacaktır. İmparatorluğun sahip bulunduğu olanakları somut örneklerle ve parça parça ortaya koymak ve baş döndürücü gelişmesinin başlıca aşamalarını saptamak gibi alçak gönüllü bir amaç güden bu kitabın, yapmak istediği şey elbette bu değildir. Olayları anlatacak olan yine olayların kendileri olacaktır: ve işte bu olaylar belki eksik ama, daha derin araştırma ve incelemelere yol açtıkları takdirde hiç de faydadan uzak olmayacak olan bir dosyada toplanıp sunulmuştur.

Etkisini bütün kıtalar ve kişi etkinliğinin bütün

kesimleri üzerine yaymış olan bir imparatorluğun sayısız çarklarının olağanüstü karışıklığı, bir ilk incelemeyle, gün ışığına çıkarılmaktadır. Bu imparatorluk hiçbir ülkeyi, hiçbir ırkı, hiçbir ekonomik üretim ve düşünsel yaratma alanını ihmal etmemektedir. Yöneticileri, savaşçıları olduğu gibi, araştırıcıları ve ozanları da vardır bu imparatorluğun. Etkinlik alanları bunca çeşitli olan, bunca değişik yetenekli kişileri birbirine bağlayan bağlar var mıdır dersiniz? İmparatorluğun gelişme tarihi, bu soruya cevap vermekle kamamakta, imparatorluk, vantuzlarını daha ötelere yaydıkça, çarklarının gitgide nasıl daha da karmaşıklaştığını ortaya koymaktadır.

Ama bugünkü Amerikan imparatorluğunun incelenmesi özellikle, amaçlarının basitliğiyle, eyleminin karşıklığı arasındaki çelişkiyi gözler önüne sermektedir. Çünkü, güçsüz olanların tutumu, sonunda çok basit yasalara cevap verir: kuvvet daha çok kuvveti gerektirir, zenginlik daha çok zenginliği ve ulusal kadro, bu gittikçe artan zenginlik ihtiyaçlarını doyurmaya yetmedikçe, artık yapacak şey olarak, ancak, Orta Amerika'da geniş muz bahçelerinin, Güney Amerika'da zengin maden damarlarının ve nihayet Orta Doğuda petrol yataklarının v.b. denetimini elde bulundurmak kalır. Böylece, ileri karakolları ve haberleşme hatlarıyla, savunma araç ve yedek güçleriyle, diplomat ve askerleriyle, misyoner ve polisleriyle, doktor ve bankalarıyla imparatorluklar doğmaktadır. İmparatorluk böylece görkemini daha da uzaklara götürüp yaymanın yeni olanaklarına sahip metropolü besleyip zenginleştirmektedir. Ama Amerikan imparatorluğunun dehası, etki alanına sınır çizmemiş olmasındadır. Hiç bir coğrafya haritası bu imparatorluğun sınırlarını çizip belirtemez.

Bundan dolayı, o eski sömürge imparatorluklarına öylesine az benzemektedir ki bazan, hemen hemen hiç anlaşılmaz olmakta ve kendi varlığından bizzat kendisi kuşkuya düşer olmaktadır. Çünkü bu imparatorluk insan tabiatının daha doğrusu ona hizmet eden insanların karmaşıklığından kurtulamamaktadır. Bu dayanılmaz kuvvet açlığı tarafından harekete geçirilmeğe hiç mi hiç ihtiyacı yoktur. Özgürlüğe, adalete, ilerlemeğe ve barışa susamış olmak onlara yetmez mi? Çoğunlukla en diktatörce rejimlere dayanan bir askeri üsler ve paktlar ağı içinde tüm yeryüzünü sarmaları, sırf özgürlüğü savunmak içindir. Askeri mekanizmalarının öldürücü ateşi altında Dresde, Hiroşima ya da Vietnam köylerini ezip yerle bir etmeleri, hep özgürlük adınadır. Düşle ülkü, onları yadsıyan gerçekle pek de çıngar çıkarmadan bal gibi birarada yaşıyabilmektedir. İmparatorluğun istikrarını temelinden sarsan gerginlikler de zaman zaman ortaya çıkmaz değildir kuşkusuz. Ama şimdiye değin bunları bastırıp önlemeyi başarabilmiştir. Bununla birlikte günün birinde bu gerginlikler çok daha şiddetli olacaktır. Çünkü imparatorluğun dramı yalnız sömürülenlerin dramı değil aynı zamanda sömürenlerin de dramıdır. Bir anlaşmazlık patlak verdiğinde, yalnız o sömürülenleri sömürenlerin karşısına dikmiyor, bunlar kendileri bölünüp birbirine düşüyor ve çok kez uğrunda döğüştükleri değerleri tümden yitirmiş oluyorlar.

Amerikan idealizmi Amerikan imparatorluğuyla hiç de bağdaşmamaktadır; oysa, tersine, bu idealizm imparatorluğa hizmet etmekte, ona gerekçe bulmakta, bir çoklarının gözünde onu benimsenebilir kılmakta onun görkemini arttırıp genişletmekte, yayılmasını sağlamaktadır. Ve bu, emperyalizmin açığa vurulması ayıp

davranışlarıyla kangrenleşmiş idealizmin, imparatorluğun yıkıntıları üzerinde gelip can vereceği güne dek böyle olacaktır.

Çünkü Amerikan imparatorluğu Amerikan idealizmiyle beslenmiştir. Yeni bir durum değildir bu. Her sömürücü güç, genellikle, öteki uluslara batı kültürünü, tıp alanındaki ilerlemeleri, modern tekniğin güzel buluşlarını götürmeyi, düşman uluslar arasında barışı sağlamayı amaç edindiğini söyleyip durmuştur. Hastahaneler ve okullar, napalm bombardımanlarının, deniz çıkarmalarının, misilleme akınlarının, taramaların bedeli oluyor her zaman.

Geçen yüzyılda imparatorluğun öncüleri oldukça sert ve çoğu kez gülünç bir dil kullanırlar, oysa bilgili, görgülü ve ince beyler daha sevimli söylevler vermeyi becerebilmişlerdir. Amerikan emperyalizmi, bu saygınlık vaftizini, idealizmi, tüm savaşçı tutumları maskeleyen ve enternasyonalizmi bugün bile, haksız olarak her türlü milliyetçi hevesin en açık bir reddi olarak düşünen bir kişiden devralmıştır. Nitekim, aşağıdaki sözleri söyleyen başkan VOODROW WİLSON'dur :

«Zaman zaman milliyetçilikle, enternasyonalizm arasında bir ayrım yapmaya uğraşan beylerin tartışmalarına tanık oldum. Bu ayrımı kabul etmenin çok zor olduğunu düşünüyorum. Çünkü en büyük milliyetçi olan kişi, ulusunun en büyük ulus olmasını isteyen kişidir. En büyük ulus da dünya ulusları arasında görevini, tam olarak yerine getiren ulustur. Böyle bir görünüşe sahip olan ulus silâh gücüyle, ticarî rekabetle ya da insanlık sorunlarının derinliğine kavranmasından doğan manevî liderlik yolu ötesinde başka bir yolla elde edemiyeceği bir etki ve güce ulaşmış demektir.»

İşte Amerikan emperyalizminin ahlâk yasası budur ve o, içindeki iki temel çelişkiyi dile getirmektedir. Bir yandan ne silâhların ne de ticarî kârların sağlayamıyacağı ulusal gücünü, manevî liderlik görevi üstüne dayandırır. Amerikan idealizminin önde kişilerinden olan Voodrow Wilson bizzat kendisi, Amerikan imparatorluğunu, Karaib bölgesinde yaptığı bir çok askeri müdaheleler, bu kitapta ayrıntıları ile gösterilen bir çok mali oyunlar sayesinde güçlendirmiştir. Ve görüleceği gibi, kendisinden sonra gelenler, dünyanın en uzak bölgelerine ayni yöntemleri yayacaktır, oysa hepsi aynı idealizm ve enternasyonalizm ilkelerine bağlı olduklarını iddia etmişlerdir. Öte yandan ve özellikle Wilson tarafından tanımlanmış ahlâk yasası birçok Amerikalı için nasyonalizmle, enternasyonalizmi kesin olarak birbirinden ayıran duvarı yıkmıştır. Wilson'un hemen ardından gelenler çatık kaşlı bir infiratçılık politikasına sığınarak, Amerika Birleşik Devletlerinin ulusal çıkarlarına hizmet edebileceklerine inandılar. Ama bu kabuğuna çekilme kısa sürmeğe mahkûmdu ve dünya işlerine karışma anlamına gelen enternasyonalizm, bundan böyle, yeryüzünün sıcacık yerlerinde ortaya çıkan nasyonalizmin, yeniden, ilk ve temel ilkesi oluverdi.

Wilson'un nasyonalizmle enternasyonalizm arasında yadsıdığı ayrım, bütün dünyada etkisini kabul ettiren bir imparatorluğu karıştırmıyor artık. Ama bu anlam çarpaşıklığı her zamankinden daha çok ortaya çıkmıştır bugün. Çünkü A.B.D. nin dünya işlerine burnunu sokuşu, birçok Amerikalının gözünde kendi öz çıkarlarını ya da ulusçu tutkularını savunmak için değil, hiçbir zaman için çıkar gözetmeden, uluslar arası bir düzene hizmet etmek uğrunadır. Buna karşılık, mütte-

fiklerinden, imparatorluğun isteklerine boyun eğmemeye karar veren oldu mu vay haline! Hemen kendi ülkesinin çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen, dar kafalı milliyetçiye çıkar adı. Ona uluslar arası sorunlar üstünde imparatorluğun efendilerinden farklı bir yargı yürütme hakkı hiçbir zaman tanınmıyacaktır. İşte böylece garip bir enternasyonalist tutum, tam anlamıyla nasyonalist bir politikanın bağışlatma gerekçesi olmaktadır.

Amerikalı bir öğretim üyesinin şunları yazabilmesine de pek şaşmamalı öyleyse: «Wilson için Amerikan ulusal değerleri liberal gelişmeciliğin evrensel değerleriyle çakışır ve olağanüstü bir görevi yüklenmiş olan bir Amerika, insanlığı, yarının uluslararası düzenine götürmeyi kendine amaç edinmek zorundadır.» Aynı yazar şunları da belirtiyor: «Wilson için ulusal çıkarlarla liberal ideoloji birbirine karışıyordu; öyle ki, aynı anda hem nasyonalizmin hem de anti emperyalizmin şampiyonu gibi davranabiliyordu o.» İşte Amerikan liberalizminin tarihi görevlerinden biri de şudur: Harding, Coolidge, Hoover gibi tutucuların ve «kapalı ekonomi savunucularının» tersine Wilson, F. D. Roosevelt, Truman, Kennedy gibi liberal demokratlar kendilerini enternasyonalist olarak ortaya koyacaklardır. İç politikada tröstlere, ırkçılığa karşı koyan, işçi ve köylü sendikalarını teşvik eden Amerikan liberalizmi, dış politikada A.B.D. ini iki dünya savaşına sürükleyen iki demokrat başkan ve onları izleyenlerin temsil ettikleri bir enternasyonalizmde ifadesini bulmaktadır. Bu özdeşlik öylesine uzaklara götürülmüştür ki, N. Gordon Zevin, sözlerinde hep şu formülü tekrarlamıştır: «Enternasyonalist politikayı liberalleştirmek ya da Amerikanlaştırmak.» Zaten Amerikan sözlüğünde bu iki kav-

ram hemen hemen eşanlamlı olmaktadır. Liberal Amerika, totaliter komünizmle karşı karşıya geldiği oranda, bunlar arasındaki anlam yakınlığı daha da artacaktır.

Böylece Woodrow Wilson'dan sonra, Robert Kennedy'nin öldürülmesinden bir kaç ay önce, savunduğu «manevî liderlik» görevini yüklendiğine inanan idealist Amerika, kendi liberalizmi adına, milliyetçi çıkarları hizmetinde kullanmadığını iddia ederek, yönetimini elinde bulunduracağı yeni bir uluslararası düzeni kurabilecektir. Liberalizm, Amerika'yı imparatorluğunu bütün dünyaya yaymaya itmektedir. Bu ise, emperyalizmin o aldatıcı manevî gerekçesi değil, onun başlıca kaynaklarından biridir.

Olayların gözden geçirilişi bu analizi doğruluyabilir mi acaba? İtiraz alanını mümkün olduğu kadar daraltmak amacıyla bu kitapta sıralanmış olan belgeler Amerikan hükümetinin kaynaklarından alınmış ve gerektiğinde, tarihçilerin, kendi ülkelerinde otorite olan Amerikan yazarlarının, zaman zaman da taraf tuttukları pek düşünülemiyen batılı yazarların çalışmalarıyla aydınlığa kavuşturulmuştur.

Amerikan imparatorluğunun bir çok yönleri unutulmuş ya da karanlıkta bırakılmıştır kuşkusuz, birçok yönleri de şimdilik ele geçirilmesi olanaksız arşivlerin gizliliğiyle örtünmüştür. Ama bu kitapta toplanmış ve düzenlenmiş elemanlar kuşkusuz daha derinlere götürülebilecek incelemeleri gerektiren bir sorun üzerinde genel bir görünüş kazandırma amacını gütmektedir.

C. J.

1 — SINIRLARI OLMAYAN İMPARATORLUK

- Cömert düş ve emperyalist gerçek
- Ham maddeye hücum
- Ekonomik çıkar, diktatörlük ve demokrasiler
- Tanrı, ahlâk ve yatırımlar

Amerikan imparatorluğu tarihin kaydettiği en güçlü imparatorluk olmakla kalmamakta, aynı zamanda, birçok bakımdan tarihin kaydettiği en özgün imparatorluğu da olmaktadır. Şimdiye değin, hiç bir zaman bunca az sayıda insan, etkisini böylesine uzaklara yayamamış, bunca çok sayıda halkın günlük yaşantısına kendi damgasını böylesine vuramamıştır. A.B.D. iki yüz milyon nüfusuyla dünya nüfusunun % 6 sını meydana getiren küçük bir topluluktur aslında. Ama tek başına komünist ülkelerin tümünden daha çok ve dünyanın komünist olmayan ülkelerinin üretiminin % 43 ünü sağlar. Dünyanın hiç bir noktası onun silâh tehdidinden uzak değildir. Ve yine A.B.D., gezegenimizin üstündeki hayatı birçok kez yokedebilme olanağına sahiptir. Ondan önce hiçbir ulus bu ölçüde yıkma, yoketme olanağına sahip olamamıştır.

Amerikalılar dünya nüfusunun % 6 sını meydana getiriyorlar ama dünya buğday üretiminin % 14 ünü, mısır üretiminin % 45 ini, dünya pazarlarına sürülen etin % 20 sini sağlıyorlar. Geçenlerde tarım üretimini azaltmaya, tahıl stoklarını tüketmeye karar verdiler; oysa isteselerdi, tek başlarına hemen hemen bütün dünyayı besleyebilirlerdi. Amerikalılar en korkunç askerî güçlerini kullanmadan, iki dünya savaşı sırasında, Kore'de, Vietnam'da yıkma araçlarının o akıllara durgunluk veren gücünü gösterebilmişlerdir. İnsan soyunun ölümüne ya da kalımına karar verecek onlardır, ama yine de, her ulustan daha çok, insanlığın bilim ve tekniğinin gelişimine onlar katkıda bulunmaktadırlar.

İnsanlığın yazgısını elleri arasında tutan bu eşi benzeri görülmemiş imparatorluk, son derece obur ve aç gözlüdür aynı zamanda. Bu masallara yaraşan üretici,

üretici olduğu kadar tüketicidir de. Hemen hemen tek başına, ondan on yedi kat kalabalık olan öteki ülkelerin tümü kadar tüketimde bulunur. Bir Amerikalı, bir Avrupalıdan üç kat, Japondan sekiz kat, bir Asyalıdan yüz altmış kat daha fazla enerji almaktadır. Bütün dünyada üç buçuk milyar insan için elektrik üretimi saatte 3.339,7 milyon kilovatı bulmaktadır. Oysa iki yüz milyonluk Amerika'da bu miktarın üçte birinden çoğu yani 1.157,3 milyon kilovat saati üretilmekte, Kanada'dan da ayrıca bir miktar ithal edilmektedir. Milyon ton hesabıyla her yıl dünyada harcanan enerji hacmı 5.767 milyondur ve bunun üçte biri, 1.973,5 milyon tonu A.B.D. tarafından harcanmaktadır. İnsan başına dünyada hiç bir ulus A.B.D. kadar uranyum, çelik, petrol, kereste, et, kâğıt tüketememektedir. Bu ezici üstünlük, ya korku, ya imrenme, ya hayranlık, ya da kıskançlık doğurmaktadır. Bu tepkiler A.B.D. nin sahip olduğu güce ve zenginliğe şöyle bir bakıvermekten meydana gelen yüzeysel tepkilerdir; bunlar karşıdakini duygusal davranışa iter ve siyasal yönden gerçekçi bir seçmeye götürmezler.

Şöyle yazıyor Ronald Stell: «Macaulay'in bir gün söylediği gibi, Britanya İmparatorluğu bir dalgınlık sonucu ele geçirilmişse, Amerika İmparatorluğu da bir kaza sonucu kurulmuştur.» Oysa ne dalgınlıkla kurulur imparatorluk ne de raslantıyla. Büyük bir amacın ya da güçlü bir tutkunun kuşaktan kuşağa geçerek gerçekleşmesini sağlayan sürekli bir iradenin ürünü olmaları ile şart değildir. Gerçi tarihi boyunca, A.B.D.'inde birçok insan, A.B.D. nin güçlü ulus olmasını, hiç bir coğrafi engelin sınırlandıramıyacağı bir görevi yüklenmesini isteyip durmuş, A.B.D. nin böyle bir görevle yükümlü olduğuna inanmıştır. Ama kararlı kişilerdeki dinamizm ve otorite bir imparatorluk kurmağa yeterli ola-

mazdı hiç bir zaman. Amerika'nın en önemli geleneklerinden biri, kendi içine kapanma, ve kıt'a ya çekilme geleneğidir; ne var ki, bu Amerika, Dünya çapında bir imparatorluk kurmuştur. Böyle birşey istemesine, böyle bir yola açıkça yönelmesine hiç ihtiyacı yoktu aslında. Kendine bağlı kalmış olması yeterdi buna.

«Amerika tarihi, baştan sona, sürekli bir yayılıp genişleme eğilimini ortaya koyar: toprak susuzluğu, yenilik susuzluğu, kuvvet susuzluğu büyüklük susuzluğu, bütün bu geriksinmeler kendiliğinden doyurulmuştur.» Yukardaki sözler de Max Lerner'e aittir. İşte bu susuzluklar Amerika'yı geniş ovaların, çöllerin, Rocheuses duvarlarının bulunduğu yerlerden Pasifik kıyılarına değin itmiş, iki komşusuyla, Kuzey Kanada ve Güney Meksika'yla savaşa sürüklemiştir. Yine şunları söylüyor Max Lerner: «Kendi sınırlarını bir kıt'anın son sınırlarına dek genişletebilecek bir ulusun, gelip te Okyunusun kıyısında durabileceğini düşünmek hafiflik olur.»

Bu büyük güç yalnız, ülkelerinin büyüklüğüne inanan birkaç düşünürün, politikacının, iş adamının, askeri şefin iradesinde yaşamıyordu; köklerini en gündelik yaşamın gereksinmelerine kadar uzatıyordu. Milyonlarca göçmeni yerleştirmek için toprağa gereksinmeleri vardı, ve bunu yapmak için kızılderililerin direncini kırıp, Fransa'dan Louisiana'yı, Rusya'dan Alaska'yı satınalmak gerekiyordu; yine fetih yoluyla Meksika topraklarının büyük bir kısmını ele geçirmek zorunluğu doğuyordu. Satma ve satmalma ihtiyacı, doğunun ipeği ve baharatıyla kürk değiş tokuş etmek için, Orta Amerika'dan muz, Brezilya'dan kahve ithal etmek için, Teksas petrolünden ucuza gelen doğu petrolünü getirmek için, büyük deniz ticaretinin doğmasına yol açtı. Yine

de, ne Woodrow Wilson'un, ne de Franklin Roosevelt'in istememesine rağmen, iki dünya savaşma da müdahale etme ihtiyacı doğdu. Komünizmin her türlü yayılma politikasına karşı koymak için eşsiz bir askeri güç kurma gereği ortaya çıktı. Ve yine, ticarî pazarlar sağlamak isteğinden daha çok, yeryüzünün hemen hemen her yanına yayılmış ham madde kaynaklarına (Şili'nin bakırına, Hindistan'ın kenevirine, Endonezya'nın kauçuğuna) el atabilmek için, sermaye ihraç etme ihtiyacı kendini gösterdi.

Eli açık bir imparatorluk

İşte Amerika'nın ihtiyaçlarını karşılamak için, başka hiçbir imparatorluğa benzemiyen ve sınırları olmayan bu imparatorluk doğdu. Eski coğrafya haritalarında dört kıta üstüne yayılmış Fransa İmparatorluğuna ait olan topraklar bir renkle, Britanya İmparatorluğuna ait olan topraklar ise başka bir renkle gösterilirdi. Amerika haritası üstünde bu küçük renk oyunu hiç de mümkün değildir, ve Porto Riko'da, Vierges adalarında, Guam'da, Samoa'da, Panama Kanalı bölgesinde dalgalanan yıldızlı bayraklar, imparatorluğun genişliğini ortaya koymaya yeterli değildir. Amerika'yı harita üzerinde gösterebilmek için onun kendisine sıkı sıkıya bağlı tuttuğu uçsuz bucaksız bölgeleri de bu haritada bulundurmak gerekir; Amerika bu bölgeleri, bir takım petrol ve maden imtiyazları, dünyanın dört bir yanına yayılmış kara, hava ve deniz kuvvetleri, özel yatırımlar kadar hükümet kredileri, malî ya da siyasal nüfuzu, büyük alıcı durumunun kendisine sağladığı gücü, samimi ya

da çıkarcı dostlukları, böylesine güçlü bir ortağın muhtemel bir misillemesine maruz kalma konusundaki bir çok ülkenin korkusu, gibi çok yönlü bir oyunla eli altında tutmaktadır. Ve Max Lerner şöyle söylemekte hiçbir sakınca görmüyor:

«Amerika'yı sevmeyenler, Amerikan emperyalizmi diyorlar. Eğer bununla, geniş bir askerî, ekonomik ve yönetimsel yapının öteki rakip yapılarla alttan alta mücadele durumunda olduğu ve bu sessiz durumuyla da bir güçlülük iradesi taşıdığı söylenmek isteniyorsa, o zaman evet, gerçekten emperyalizmdir bu.

Ülkelerinin dünyadaki yerini düşünen amerikalılar, A.B.D. nin «emperyalistlik» gerçeğini inkâr etmeyi hiç de akıllarından geçirmiyorlar. Onların kabul etmek istemedikleri nokta, ulusal bir bencilliğin, onları bu yola sokmuş olmasıdır. Ronald Steel şöyle yazıyor: «Bizim amacımız emperyalist bir amaç değildir, ama bu amaç ayni yöntemleri kullanma yoluna götürüyor bizi; dünyanın çevresinde askerî garnizon kurma, politikacılara ve müşteri hükümetlere para yardımında bulunma, söz dinlemeyen devletlere karşı ekonomik yaptırımlar uygulama, hattâ askerî kuvvet kullanma, dışişleri, uluslararası kalkınma bürosu, A.B.D. Haberalma Ajansı ve Central İntelligence Agency (C.I.A.) gibi örgütlerde çalışan gerçek bir sömürge yöneticileri ordusunu kullanma gibi metodlardır bunlar.

Emperyalist bir niyet olsun olmasın, imparatorluk, dallarını yayarak, etki alanını yoğunlaştırarak durmadan güçlenmekte, genişlemektedir. Hiç bir Amerikan yazarı bu gerçeği tartışmağa kalkışmaz. Tartışmaları yalnızca, bu imparatorluk kurucularının buldukları gerçekler üzerinedir. Ve bir takım ayrılıklarla, yayılma politi-

kasını esinliyen «cömertlik» konusunda önemle durmakta ağız birliği ederler. Max Lerner şöyle söyler örneğin: «Amerikalılar tarafından uygulanan imparatorluk kavramı, emperyalizm tarihinde hiç rastlanmamış bir kavramdır. Eski emperyalist güçler, kendi çıkarları uğruna sömürge ülkelerini sömürürlerdi, oysa Amerikan emperyalizmi, az gelişmiş ülkelere kendi kaynaklarını, sermayesini, teknisyenlerini ve yöntemlerini götürmektedir.» Ronald Steel de, A.B.D.'nin tutumunun bencillik damgası taşımadığını belirtmektedir.

Peki ama, hangi fetih kendisini haklı çıkarmak için soylu ve iyi niyetli gerekçeler öne sürmemiştir? Senatör Fulbright, haklı olarak kuvvet politikasının çeşitli adlar altında uygulandığını belirtiyor ve ardından şunları ekliyor: «Britanyalılar buna, «beyaz adamın angaryası», Fransızlar da, «Uygarlaştırma görevi» diyorlardı. XIX uncu yüzyıldaki amerikalılar buna «Kaçınılmaz kaderimiz» diyorlardı. Şimdiyse, «Gücümüzün sorumlulukları» diyorlar. Bütün bu terimlerin tek ortak yanı, hepsinin de rasyonel bir seçmenin ötesinde istek dışı bir ögeyi kapsamalarıdır.

Demek Amerika'nın aklmdan geçmiyordu bir imparatorluk kurmak. O, sembolü olduğu mutltuluk ve özgürlük ülküsüne bağlılığı yüzünden bağlanmış oluyor bu böyle bir imparatorluk kurmaya. «İmparatorluğumuz, bizim millî karakterimizde kökleşmiş bulunan bir içgüdünün kaçınılmaz sonucu olmuştur: daha az şanslı ülkelere yardım etmek, onlara yarışma olanağını vermek ve belki bir gün bizim toplum düzeyimize ulaşmalarını sağlamak isteyen o içgüdümüz sonucu» diye yazıyor Ronald Steel.

Roma'dan bu yana, bütün imparatorluklar, barbar-

lara uygarlığı götürme isteğinde olduklarını söylemişlerdir. Ve hiç değilse, yeni çağlarda gerekli halk desteğini ancak böylelikle kazanmağa çalışmışlardır. Max Lerner Amerika'nın gerçek sorunları üstünde kendi kendine sorular sorduğunda buna mütevazi bir cevap buluveriyor hemen :

«Özgecilik (altrüizm) mi? Hayır bu değil: amaçları yine de çıkara dayanır imparatorluğun. Amerika'yı zorla bu amaçlar ardından koşturan şey, bir yandan komünizmin dünyayı sarmasından gelen korku, öte yandan iş adamlarını hattâ işçi kitlesini tedirgin eden ekonomik durgunluk kâbusudur. Bu yüzden de, savunma endüstrisinin tam randımanla işlemesi ve ekonomik durumun dengeli kalabilmesi için uluslar arası yardım programlarının, üretim artığının dışarı akmasını sağlaması gerekir. Gerekçe bencilcedir ama, sonuçları eski sömürge ya da ideoloji imparatorluklarının sonuçlarından farklıdır.»

Böylece bir kuvvetin bencilce çıkarlarıyla, bir iyilik severin el açıklığını uzlaştırabilen bir imparatorluğu buluruz karşımızda. Gene Ronald Steel'in yazdığına göre, Amerikan imparatorluğu kurucularının serüveni dünyayı daha mutlu, daha düzenli kılma ve onu «bize yaraşır duruma getirme» işinin Amerika'ya düştüğü kesin inancına dayanır. Tanrının insanı kendine benzer yarattığı gibi, Amerika da insanlığın çehresini değiştirmeyi, ona yeni bir yüz, yeni bir biçim vermeyi kurup durmaktadır. Geçen yüzyılda Herman Melville şöyle diyordu: «Ve biz amerikalılar, apayrı bir ulusuz; zamanımızın İsrail'iyiz; dünya özgürlüklerinin temel direğini biz tutuyoruz.» Eski bir düştür bu. Daha 1765 de John Adams şöyle yazıyordu: «Amerika'nın kuruluşu, bence

Tanrının halâ tutsaklık durumunda bulunan insanlığı aydınlatıp ve zincirlerinden kurtarmak yolunda taşıdığı bir niyet gibidir hep.»

Göz kamaştırıcı bir düş bu ama, hiç de yeni, özgün bir yanı yok. Britanya ve Fransa imparatorluklarının kurucuları da, şiirsel sözleriyle coşturucu bir mesihliği yücelten ozanlar bulmuşlardır kendilerine; eğer başka türlü olmasaydı Amerikan imparatorluğunun hiç de kendine özgü bir yanı olmazdı. Onun tek ayırıcı özelliği savaşmak zorunda kaldığı komünist tutsaklığın tamamen özel biçimine dayanmaktadır.

Oysa Amerikan imparatorluğunun orijinalliği başka yöndendir. 1965'in şubatında Kuzey Vietnam'ın ilk bombardıman edilişinden hemen sonra, Dışişleri Bakanı M. Georges Ball şu açıklamada bulunuyordu: «Dünyada eşi bulunmayan, yeni bir girişimi yüklenmiştir A. B.D., amacı da, dar milliyetçi çıkarlardan ya da toprak hırsından uzak, dünyayı ilgilendiren bir sorumluluğu üzerine almaktadır. Amerika, kendi çıkarlarını özgür dünyanın ve kurtuluşlarından başka bir şey istemeyen halkların çıkarlarıyla bağdaştırdığı ölçüde, bu çıkarlar hiç de dar anlamda milliyetçi çıkarlar değildir.» Ve yine Amerika, ayrıca «toprak çıkarlarına da hizmet etmemektedir». Çünkü daha geçen yüzyılda coğrafi yayılmasını tamamlamıştır. O, ulusal sınırlarını genişletme ihtiyacında da değildir. 1898 yılında Filipinler'in fethiyle böyle bir yola saptığında, klasik biçimde bir imparatorluğun sakıncalarını hemen anlamıştır. İngiltere'yle Fransa açıkça toprak büyüklüğüne dayanan bir imparatorluk kurma ardında koşarken, Amerika, askeri fetihlerin bir nüfuz kurmakta en güvenilir yol olmadığını kavramaktaydı. Klasik biçimdeki imparatorluklar yıkılıp gitti

ama, Amerikan imparatorluğu tersine hiç durmadan gelişiyor. Hem de, zorunlu olarak gelişiyor; en önemlisi ham madde sağlamak olan kendi iç ihtiyaçlarına cevap vermek için genişliyor.

Çünkü A.B.D. nin, endüstrisinin beslendiği kaynakları kendi topraklarında bulduğu devirler geçmiştir. Aşırı bir israf ve rasyonel olmayan bir işletmecilik bilinen rezervlerini iyice azalttı. Özellikle de durmadan artan bir tüketim, A.B.D. ni ülkesinde yeterli miktarda sahip olmadığı ya da yoksun bulunduğu ham maddeleri kendi sınırları ötesinde aramaya zorladı. Bundan başka, bir gün kendisini besleyen uzak kaynaklardan kopabileceğini düşünerek, kendi millî rezervlerini idareli kullanmak amacıyla, öncelik ve özellikle yabancı maden kaynaklarını işletip sömürmektedir. Durum ne olursa olsun, Amerikan endüstrisi üretimi ve amerikalıların tüketimi, Amerika'nın, Lâtin Amerika, Asya ve Afrika'da aramak zorunda kaldığı maden filizleri bakımından beslenmesine bağlıdır, hem de umulduğundan çok daha büyük oranda. Bu arada tabiî çok tükettikleri tropik ürünleri de ithal etmek zorundadır. Şurası da gerçek ki, A.B.D. 3. dünyanın ham maddelerini ele geçirme olanağını yitirirse, bu günkü yüksek yaşama düzeyini sürdüremez. Dünya nüfusunun % 6 sını meydana getiren amerikalıların bütün dünyada bulunan ham maddelerin büyük bir kısmını nasıl tüketip yuttuğunu göstermek için sayılarla bir kaç örnek vermek yerinde olur.

Ham madde imparatorluğu

A.B.D. deki Pittsburg, Cleveland, Gari, Detroit gibi büyük demir, çelik merkezleri, Büyük Göller'in, Minne-

sota demir yataklarıyla Pennsylvanya maden kömürleri arasında ucuz bir ulaştırma yolu oluşundan ötürü doğmuştur. Uzun zaman A.B.D. nin kendi kömür ve demir kaynakları, bu ülkenin endüstri alanındaki zenginliğini sağlamıştır. Ama Pennsylvanya'da antrasit üretimi 1950 de 44 milyon ton iken 1963 de 14,8 milyon tona düşmüştür. Aynı şekilde Amerikan demir üretimi de 1955 de 103 milyon ton iken 1966 da 90 milyon tona inmiştir. Hem gittikçe artan bir isteği karşılamak, hem de bu azalmayı telâfi etmek için demir cevheri ithali artmış ve miktar 23,4 milyon tondan 46,2 milyon tona yükselmiştir. Tüketime oranla ithal edilen demir cevheri miktarı on yıl içinde % 18 den % 34 e çıkmıştır böylece. İmparatorluk yabancı demir kaynaklarından, özellikle Labrodor, Kanada ve Venezuela demir kaynaklarından, ucuz fiatla beslenme olanağından yoksun olsaydı Amerikan demir endüstrisi işlemez duruma gelirdi.

Bir başka örnek, daha da şaşırtıcıdır. Dünyanın en güçlü alüminyum endüstrisi A.B.D. nde kurulmuştur. A.B.D. nde ve bütün dünyada alüminyum üretimi bin ton üzerinden gösteren tablo aşağıdadır.

	1950	1955	1960	1964	1965
A.B.D. de üretim	962	1902	2.344	3.105	3.395
Bütün dünyada üretim ...	1.640	3.460	4.950	6.720	7.415

Böylece 1965 yılında A.B.D. dünyadaki alüminyum üretiminin % 45 ini sağlamış oluyor. Amerika'daki üretimin aşağı yukarı bütünü Amerika'da tüketilmiştir ve ancak % 9 u, yani 313.000 tonu ihraç edilmiştir. A.B.D.,

boksit madeni bakımından da yine çok yoksuldur. Bin ton üzerinden A.B.D. de çıkarılan ve içerde tüketilmek üzere ithal edilen boksit miktarı da aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Amerika'da	1950	1955	1960	1964	1965	1966
çıkarılan boksit	1.335	1.788	1.998	1.601	1.654	1.796
ithal edilen boksit	2.516	4.882	8.739	10.180	11.199	11.529

Bugün için dünyadaki boksit üretimi 36 milyon ton olduğuna göre, bu sayılar dünya nüfusunun % 6 sını meydana getiren A.B.D. nin, bütün dünyada üretilen boksidin % 33 den daha fazlasını tükettiğini göstermektedir. Ve bu da, çok büyük bir ithal programı sayesinde olmaktadır: 1950 yılında A.B.D., kendi topraklarında çıkarılan boksidin iki katı kadar boksit ithal ederken, 1966 da ithalâtı kendi üretiminin yedi katı olmuştur. Gerçekte kendi aliminyum tüketimi konusunda da, A.B.D. % 88 oranında ithal edilen boksite bağlı kalmaktadır.

A.B.D. deki boksit yataklarının yalnızca 33 milyon ton olduğu düşünüldüğünde, imparatorluğun beslendiği maden cevherince daha zengin ülkelerdeki politik gelişimi titizlikle inceleyişinin nedenlerini anlamak kolaylaşır: İngiliz Guyan'ı (rezervi 65 milyon ton) ki, burada C.I.A. ilerici olan Cheddy Fagan hükümetinin devrilmesini sağlamıştır. Sonra Jamaika (rezervi 320 milyon ton), Surinam (rezervi 50 milyon ton), Brezilya (rezervi 200 milyon ton), Gine (ayni şekilde). Sekou Toure'nin politikası imparatorluğun ağababalarını kaygılandırmaktan geri kalmamıştır. Sonra Gana ve Endonezya bu-

ralarda da Kwame Nkrumah, Sukarno'nun düşüşünü sevinçle karşılamıştır bu beyler. Ardından 105 milyon tonluk boksit rezervi ile Yugoslavya sonra Yunanistan ve Malaya.

İkinci dünya savaşı sırasında A.B.D. deniz ulaşımının güçlükleri yüzünden, aslında oldukça zayıf olan Arkansas yataklarından maden çıkarıp işletmek zorunda kaldı. Ama barış zamanlarında dışarıdan boksit satın almak onlar için çok daha avantajlıdır. Jean Gottma şöyle yazıyor: «Amerikalılar ilerdeki muhtemel durumlar için Arkansas'ın pek yüksek olmayan potansiyelini muhafaza etmeyi yeğliyorlar. Normal zamanda ithal edilen boksit A.B.D. ne çok ucuza mal oluyor ve hemen fabrikalarda aliminyuma çevriliyor.» Boksit üreten ülkelerde önemli politik karışıklıklar oldu mu dünyanın en güçlü endüstrisi olan Amerika Aliminyum endüstrisi beslenme kaynaklarından yoksun kalıvermiş demektir. Çünkü tanınmış başlıca maden yatakları üçüncü dünya ülkelerinde bulunur. Bu ülkelerin rejimleri de oturmuş rejimler değildir, bu rejimlerin kaderleri ise onları günün birinde sosyalist kampa geçiriverecek bir halk ayaklanmasına bağlıdır.

Fidel Castro devrimi A.B.D. ni Küba şekerinden özellikle de nikelden yoksun bırakınca, durum böyle olmuştur işte. Bütün dünya genel bir nikel kıtlığı çekmektedir ve A.B.D. de nikeli en çok tüketendir (ton olarak):

	1955	1960	1966
A.B.D. de üretim	4.411	14.079	15.036
A.B.D. de tüketim	110.100	108.159	187.640
Dünyada üretim	263.000	353.000	475.000

Böylece A.B.D. dünyada üretilen nikelin % 40 ını tüketmekte, oysa, kendisi bunun ancak % 3 ünü üretebilmektedir. Uzun süre A.B.D., nikelini, yatırımlarının ve dış ticaretinin % 60 ını denetlediği Kanada'dan satın almıştır. Dünyada başlıca üretici sayılan Kanada, 1954 yılında 185.000 tonluk dünya üretiminin 145.000 tonunu sağlamıştır örneğin. Ama Kanada rezervleri 4 milyon tondan fazla olarak tahmin edildiği halde, Küba rezervleri 24 milyon tonu aşmaktadır; böylece dünya rezervlerinin en önemlileri olmaktadır. Fidel devriminden önce, Amerikan hükümeti -özel bir şirket değil- masrafları kendinden olmak üzere bu maden filizlerini işlemek için bir fabrika kurmuştu. Ama Küba'da bir devrim hareketinin patlak vereceğini düşünemediği için fabrikayı düşük randımanla çalıştırıyor (1954 yılında 13.200 ton) ve Küba nikelini «stratejik rezerv» olarak saklıyordu. Havana ile Vaşington'un bozuşmasından sonra Rusya bu kuruluşları işletmeyi üstüne aldı. Böylece de, Amerikan imparatorluğu dünyanın en zengin nikel kaynaklarından yoksun kaldı; oysa demir çelik sanayi gittikçe daha çok tüketmektedir bu kaynakları. Fidel Castro hükümeti, 1965 yılında Sovyet - Küba nikel anlaşmasını yeniden gözden geçirdi ve varılan karara göre adadaki nikel üretiminin büyük bir kısmı Fransa'ya satılabildi; bu da, Havana'ya, Fransa'dan yeni endüstri araçları satın alma olanağını sağladı. Vaşington hemen, Amerika'ya yapılan Fransız ihracatını tehdit ederek buna derhal tepki gösterdi (VI. bölüme bkz.). Bu türlü sert mücadeleler, özgür olmayan uluslara özgürlük getireceğini söyleyen «eli açık» bir imparatorluğun çabalarıyla bağdaşacak gibi değildi. Ateşli bir antikomünist maskesi altındaki ideoloji, bu türlü çıkışlarda da kendini göstermektedir tabiî; ama en çok Amerikan imparatorluğunun

tüketicisi olduğu bir ham maddeye sahip çıkma söz konusu olunca, bu çıkışlar çok daha soyut bir nitelik kazanmaktadır.

Demir madeni, boksit, nikel için geçerli olan şey, Amerikan endüstrisi için vazgeçilmez olan öteki ham maddeler için de geçerlidir. Gerçekte A.B.D. ancak iki maden bakımından (molibden ve mağnezyum) kendine yeter durumdadır. İhraç etmek için de, oldukça çok üretir bu iki madeni. Örneğin 1966 yılında komünist olmayan ülkelerdeki molibden üretimi, 126.2 milyon libreyi bulmuştur ve A.B.D. de bunun 90.5 milyonunu üretip, 29,7 milyonunu ihraç eden ülkedir. Aynı yıl 79.794 ton mağnezyum üreterek, dünyadaki mağnezyum üretiminin yarısına yakınını sağlamış ve bunun 15.448 tonunu dışarıya satmıştır. Molibden ve mağnezyum da silâh endüstrisinde çok önemli rol oynayan «stratejik» madenlerdir. İkinci dünya savaşı sırasında bu iki madenin üretimi Amerika'da oldukça artmış, 1945 de azalmış, Kore ve Vietnam savaşları sırasında yine yükselmiştir. Ama bütün önemli maden filizleri için geçerli olan bir kurala göre tek istisna teşkil eden madenlerdir bunlar. Amerikan endüstrisinin kaderi molibden ve mağnezyum dışında üçüncü dünyadan yapılan maden ithaline sıkı sıkıya bağlıdır. Dünyanın en zengin ülkesi olan Amerika'nın refahı, en yoksul ülkelerin yeraltında bulunan ham maddelerini ele geçirmesine dayanmaktadır.

Örneğin manganez maden sanayii için mutlaka gereklidir ve Amerikan çelik fabrikaları da bol miktarda manganez tüketir. 1966 yılında A.B.D. ancak 35.000 ton manganez filizi üretebilmiştir; bu durumda da aşağı yukarı ihtiyacı olan bütün manganezi -ki bu 2.365.000 ton-

dur- ithal etmiştir. Başlıca manganez üreticileri de Hindistan, Brezilya, Fas, Küba, Kongo - Kinshasa, Mısır, Meksika, v.b. dir.

Kullanılan krom filizi için de durum aynıdır. A.B.D., bunun hepsini dışardan getirtir: 1956 yılında krom ithalâtı 1.864.000 tondur; bu ise dünya üretiminin % 36 sı demektir. Bol miktarda krom çıkarılan Rusya (S.S.C. B.) hariç, krom çıkaran başlıca ülkeler, Nato üyesi olan Türkiye, Güney Afrika, Rodezya ve Filipinler'dir.

Tungsten de özel çelik yapımında birinci derecede önemli bir rol oynar. A.B.D. 1955 - 1960 arasında Tungsten üretimini 15.883.000 libreden 6.669.000 libreye düşürmek istemişti. 1966 yılında hemen hemen dünya üretiminin dörtte birini tüketen A.B.D., endüstrisi tarafından kullanılmış olan 17.710.000 libre tungsten'in % 25 ini ithal etmiştir. Kendisi için gerekli olan Tungsten'in büyük bir kısmı ülkesinde bulunduğu halde, Güney Kore, Portekiz, Bolivya ve Birmanya'dan tungsten getirmek gereğini duymaktadır yine de.

A.B.D. bakır üreten ülkelerin başında gelmektedir; ama 1930 dan önceye kadar en çok bakır ihraç ederken, bu gün en çok bakır ithal eden ülke olmuştur. 1966 yılında Amerika'daki refineriler 1.711.000 ton bakır üretmiştir ve bunun 358.000 tonu yani hemen hemen üretilenin % 21'i ithal edilmiş maden filizinden sağlanmıştır. Buna göre Amerikalı'lar, bütün dünyada üretileln bakırın dörtte birinden fazlasını tüketmektedirler (6.020.000 ton). Bu rakamlara gittikçe önemli rol oynıyan toplama bakır miktarını da eklemek uygun olur. A.B.D., Şili gibi büyük bakır üreticilerini her zaman çok yakından izlemektedir; Eduardo Frei'nin başkanlık ettiği Hıristiyan De-

mokratlar Hükümeti ise, Şili bakırını kendi ekonomisi yararına işletmek istemekte, dünya bakır piyasasında büyük etkinliği olan Kennecott ve Anacon'da Amerikan şirketlerinin çıkarına hizmet etmek istememektedir.

1965 yılında A.B.D. tükettiği 994.000 ton çinkonun 443.000 tonunu yani % 44 ünü dışardan getirtmiştir. Tükettiği kurşunun % 28 ini, yani 443.995 tonun, 125.349 tonunu ithal eder. A.B.D. dünyadaki kalayın % 41 ini yani 208.000 ton kalayın 85.586 tonunu harcayan ülkedir. Bunun 29.271 tonunu üretebilmektedir kendisi; böylece de tüketiminin % 66 sını dışardan getirmiş olmaktadır. Dünyada en çok kalay üreten üç ülke de Malezya, Sukarno'nun düşüşünden ve 1965 yılında yüzbinlerce komünistin öldürülüşünden bu yana Amerikan yatırımlarının arttığı Endonezya ve nihayet C.I.A. ile özel kuvvetlerin maşası «yeşil berelilerin», 1967 de kumandan Ernesto Che Guevara'nın mukavemetçilerini ezmesi için hükümetine yardım ettiği Bolivya.

Amerikalılar 1965 de dünya petrol üretiminin % 26 sını sağlamışlardır ama, her şeye karşın yine de bunun önemli bir kısmını dışardan ithal etmişlerdir. Amerikan petrolü, bir yandan Orta Doğu petrolünden daha pahalıya malolurkn, öte yandan bütün politika, stratejik rezervleri koruyabilmek için ülkedeki petrol yataklarını idare etmeğe çalışmaktadır. Şurası bir gerçektir ki, 1966 da amerikalılar 3.039 milyon varil ham petrol çıkarmışlar, 496 milyon varil ham petrolle birlikte 499 milyon varil rafine petrol ithal etmişlerdir.

Amerikalılar dünya amyant üretiminin (3.570.000 ton) dörtte birini tüketirler. Ama bunu yapabilmek için 1965 de, 118.275 ton amyant ürettikleri halde, bunun dört mislini yani 684.000 tonunu dışardan getirtmek zo-

runda kalmışlardı. İthalâtları da artmış ve 1966 da 720.000 tona ulaşmıştır.

Böylece de, bir çok alanda bir çifte oransızlık ortaya çıkmaktadır : A.B.D. dünyadaki herhangi bir ülkeden daha çok ham madde tüketir, hem de ürettiğinden fazla tüketir. Dünyadaki potas üretiminin % 28 ini Amerika tüketir. Oysa bunun ancak 3.140.000 tonunu kendisi üretmekte, 1.108.000 tonunu da ithal etmektedir. Yine dünyadaki alçı taşı (gypse) üretiminin % 27 sini Amerika tüketir. Oysa yine bunun 9.635.000 tonunu da ithal etmektedir.

Tropik ürünler söz konusu olunca oransızlık daha da büyümektedir. A.B.D. nde kullanılan kauçuğun % 87 si sentetik kaynaklıdır, ama Amerika yine de 1966 yılında 436.000 ton doğal kauçuk ithal etmiştir, bu ise dünya üretiminin % 17 si kadardır. Söylemeğe hiç gerek yok ki A.B.D. tükettiği muzun, kahvenin, kakaonun, ipeğin % 100 ünü de dışardan almaktadır. Dünyadaki kahve üretiminin yarısını da amerikalılar tek başlarına tüketmektedir; örneğin 3.400.000 ton kahvenin 1.527.000 tonu Amerika'da tüketilmiştir. A.B.D. her yıl 6 milyon ton şeker üretmekte, dört milyon tonundan fazlasını dışardan almakta ve böylece dünya üretiminin % 15 ini tüketmektedir.

Anlaşılacağı gibi A.B.D. ndeki bolluk ve refah, büyük oranda bütün dünyadaki doğal kaynaklardan (özellikle yoksul ülke kaynaklarından) yararlanabilme özgürlük ve olanağına bağlıdır. Amerikan ekonomik imparatorluğu, çok karmaşık olan gerçeği içinde, üçüncü dünyanın tarım ürünlerine, madenlerine el atma olanağını genişletmek ve korumak amacıyla örgütlenmiş bir imparatorluktur; bu da Amerika'da bolluğu, refahı sağla-

manın temel koşuludur. Bütün beceriklilik, enerji ve cesaret hazineleri, imparatorluğun saldığı çeşitli dal budakla A.B.D. ne bu imtiyazlı tüketici durumunu sağlamak için harcanmaktadır. Her gün de bu kazanılmış durumu güçlendirmek ve elde tutmak için büyük çabalar gösterilmektedir.

«Para, güç ve kan»

Max Lerner şöyle yazıyor : «İş zihniyeti, politik mekanizmaya adlî sistem, Anayasanın yorumuna, basına kiliselere, hatta işçi hareketine klavuzluk ettiği gibi Amerikan dış politikasına da klavuzluk etmiştir» Ülkenin aynı anlayıştan yola çıkan temel güçleri, böylece, bir öncelik taşıyan amaca yönelmiştir : İmparatorluğun ekonomik gücünü sağlamaktır bu da : Yasalar, hiç bir dogmatizme saplanmadan, ya da hukukî alanda sertliğe başvurmadan, imparatorluğun çıkarlarına uygun değişik yorumlara uğramıştır Aynı tarihte, Amerikan kumpanyalarına İran petrolünü işletmek olanağını verebilmek için Antitröst hükümler kaldırılmış, yine aynı hükümler, United Fruit şirketini orta Amerika ülkelerindeki nüfuzunu gevşetmeğe zorlamak için kullanılmıştır. Ama her iki durumda da amaç aynı olmuştur : İmparatorluğun temellerini daha sağlamca oturtmak, imparatorluğun yayılmasını kolaylaştırmak için, ekonomik liberalizmin o dokunulmaz kutsal yasaları, yerine göre kâh uygulandı kâh ayaklar altına alındı. Aynı amaca bağlı kalarak, Amerikan yetkilileri, en iyi koşullarda dünyanın en verimli bölgelerine sahip çıkma olanağını kendileri sağlamak için gerek kamu yatırımlarına gerek özel yatırım-

lara öncelik tanıdılar. A.B.D. nin siyasal, diplomatik, askeri çarkları, büyük Amerikan kumpanyalarının desteğinden olduğu gibi, işçi sendikalarından ve gerektiğinde dinsel örgütlerden yararlanarak aynı dava uğrunda hizmete girmiştir. Yine şöyle yazıyor Max Lerner: «Amerika'nın imparatorluk gücü klasik biçimde kurulmamıştır. Bu güç, ticari alanda, yatırımlarda yabancı pazar satışlarında uygulanan teknikler sayesinde artmıştır. Ve çıkarının önüne bir engel dikildiğinde, işine gelen bir ihtilâl çıkarmak, işine gelmeyen ihtilâlleri de boğmak gerektiğinde dolar diplomasisini uygulamaktan hiç mi hiç çekinmemiştir. Son zamanlarda, az gelişmiş ülkelerde teknik ve ekonomik yardım adı altında faaliyet göstermiştir.

Böylesi yollar ve çok daha başka türlüleri imparatorluğun gücünü artırmak için kullanılmıştır. İşte bu kitap, Amerikan pragmatizminin sahip olduğu çeşitli silâhları nasıl bir esneklikle kullanabildiğini göstererek bu yolların analizini yapma amacını gütmektedir.

Bu sınırsız imparatorluğun gücü sayesinde, A.B.D.'de insan başına düşen çelik tüketimi, Fransa gibi ayrıcalı (şanslı) uluslar «kulübüne» dahil bir ülkedekinden iki misli daha fazladır. Bu miktar A.B.D. de 1.466 libreye ulaşırken Fransa'da 730, Brezilya'da 86 Hindistan'da ise 35 libredir. Buna benzer oranlar, krom, nikel, manganez, bakır, tekstil, kâğıt, kahve, et vb. tüketiminde de görülür. Roosevelt ve Churchil, 14 Ağustos 1941 de imzaladıkları Atlantik paktının dördüncü bendine şu ifadeyi rastgele koymamışlardır: «müttefik kuvvetler» mevcut yükümlülüklere uyarak ister küçük, ister büyük, ister yenilmiş, ister yenmiş olsun, bütün devletlerin ekonomik refahları için gerekli, yeryüzünün bütün

ticaret ve ham maddelerinden yararlanma hakkını sağlamağa çalışacaklardır. Hiç bir ülke kendi kaynaklarıyla yetinemez elbette ama, dünyanın en büyük tüketicisi olan A.B.D. i her ülkeden daha çok kendi ekonomik refahı için gereken ham maddeyi dışardan almak zorundadır. Ve tabii bu arada «eşit koşullar içinde» bu ham maddeden herkese yararlanma özgürlüğünü tanımak istemektedir. Çünkü, silâhlı çatışmasının ardından bir başka çatışma ortaya çıkmıştır. A.B.D. dünyayı saran bu büyük çatışmada, üçüncü dünyadaki ham maddeleri kaptırmak istemediği komünist ülkelere, stratejik gereç ve araçlar ihraç edilmesine yanaşmamaktadır.

Lâtin Amerika'nın, Afrika'nın, Güney Doğu Asya'nın büyük bir kısmının komünist kontrolü altında olması, amerikalıları, yaşama düzeylerinde bir düşüşü göze almadan vazgeçmiyecekleri tarım ürünlerinden ve madenlerden yoksun bırakabilir. Böylesi bir iddia, onların S.S.C.B. nin ve Batı Avrupa ülkelerinin askeri gücünden daha büyük bir askeri güce ulaşmak için gösterdikleri çabayı haklı gösterir bir bakıma. Örneğin, 1966 yılında milli savunmaları için 54.200 milyon dolar ayırmışlardır amerikalılar; oysa, ortak pazar üyesi altı ülke, 12.077 milyon dolar, Amerika'nın tahminlerine göre S.S.C.B. de 35.000 milyon dolar kadar ayırabilmiştir. ancak. Böyle büyük bir çaba da, ancak brüt millî üretimin, Altılarınkinden iki kat daha çok olmasıyla mümkündür. Brüt millî üretim Ortak pazar ülkelerinin tümünde 298.700 milyon dolar iken, A.B.D. inde 681.200 milyon dolardır: bu ise insan başına A.B.D. de 3.501 dolar, Altılarda, 1.645 dolar eder.

A.B.D., gelişmiş ülkelerin çok tükettiği tabii kaynaklar konusunda komünist ülkelerle yarışmakla kalma-

makta, aynı zamanda bu kaynakları en ucuz fiyatla kendi tekeline almağa çalışmaktadır; 1955 yılında üretilen petrolün varili A.B.D.'de de Venezuela'da da 2.77 dolara geliyordu; ama 1965 yılında bir varil petrol A.B.D.'de 2.86 dolara gelirken Venezüela'da 2,47 dolara maloluyordu; Orta Doğu'da ise daha da ucuza geliyordu. Bu «kartel» oyunuyla, Amerikan şirketleri, dünyadaki petrol fiatlarını kendilerine uygun gelen düzeyde tutmayı başarabilmişlerdir. 1965 yılında, A.B.D. bir ton Venezüela demir filizini 7.97 dolara satın alıyordu; oysa A.B.D.'de çıkan filiz ona 9,53 dolara mal oluyordu. Öte yanda büyük üreticisi olduğu sentetik elyafı piyasaya sürmekle, her ülkeden daha fazla olarak yün fiatının düşmesine katkıda bulunmuştur. On yıl önce, yünün libresini 1,28 dolara alırken, 1965 yılında bunu 0,99 dolara ithal ediyordu. Aynı şekilde, keresteyi 1950 de 79,27 dolara alırken 1965 yılında 63,15 dolara, kauçuğun kilosunu da 0,27 dolara alırken 0,17 dolara almağa başladı. Aşağı yukarı on beş yıl mangenezin fiatını aynı düzeyde tuttu (libresi 0.023 dolardan 0,028 dolara kadar). Oysa bu arada, kahvenin libresi 0,45 dolardan 0,39 dolara, kakaonunki 0,23 dolardan 0,15 dolara, Seylan çayınınki 0,48 dolardan 0,46 dolara düşmüştü. Ham madde ihracatçısı ülkelerin büyük ihtiyaç duydukları sanayi ve tarım malzemesi fiatlarında genel bir yükselme görülürken, ancak az bulunan maden cevheri fiatlarında bir yükselme olmuştur. Özellikle ABD'nin büyük askeri masraflarında ve sermaye ihracatı yüzünden ödeme dengesinde bir açıklık varsa da, ticarî denge geniş ölçüde kârlı bir durumdadır. Örneğin : 1966 da Amerikan ihracat malları 29.899 milyon doları, ithalât malları ise 25.550 milyon doları bulmuştur. Arada 4.349 milyonluk bir fazlalık var demektir.

Böylece yoksul ülkelerle, başlarını ABD'nin çektiği zengin ülkeler arasındaki uçurum durmadan büyümektedir. Daha 1957 de başkan Einsenhover'in isteği üzerine hazırlanan bir raporda, Nelson Rockefeller, «En az gelişmiş bölgelerdeki ekonomik kalkınmanın nüfus artışı hızını zar-zor karşıladığını» belirtiyordu. Aradan on yıl geçtikten sonra, sorun hep aynı terimlerle karşımıza çıkmaktadır yine. Bununla birlikte kendilerine yeterli olanaklar sağlıyamadıkları sürece yoksul ülkelerin gelişmelerini gerçekleştiremiyeceklerini Kennedy çok iyi kavramıştı; bunun için de, az gelişmiş ülkelerin zengin uluslara verdikleri ham madde fiatlarının istikrara kavuşturulması için bir plân hazırlamayı düşünüyordu. Ama açığa vurulan böyle bir niyetin ardından pek birşey gelmedi. (6. bölüme bak.) Hammadde fiatları üzerindeki spekülâsyon, geri kalmış ülkeleri, sanayi bakımından donanmak için muhtaç oldukları olanaklardan yoksun bırakmaya devam etmektedir. Bu tatlı kâr kaynaklarını kurutmaktansa imparatorluk, yatırım ve borçlardan yararlanan ülkeleri daha sıkıca kendisine bağımlı kılan doğrudan doğruya ikraz ve yatırım yoluna gitmeyi daha uygun bulmaktadır. Çok kazanç sağlayıcı bu sistem imparatorluğa, hem sorunu kökünden çözümleme yoluna gitmemek, hem de, eli bolluk ününü sürdürmek gibi iki yarar sağlamaktadır. Ronald Steel bu konuda şunları belirtmektedir:

«Ama, diye soracaklardır, kendilerine büyük paralar göndererek ve hatta onlar için erlerimizin hayatını feda ederek müşterilerimiz ve müttefiklerimize karşı cömertçe davranmadık mı?» Evet doğrudur, ama bir imparatorluk gücüne düşen görevdir bu. Eğer nüfuzundan tam yararlanmak ve karşısındakileri saygılı ve boyun eğer görmek istiyorsa, imparatorluk, sınırları içindeki zen-

ginliğinin bir kısmını bölüştürmeğe, gerekirse, müşteri devletlerin yardımiyle rakip devletlerle çatışmaya hazır olmalıdır. İmparatorluklar, ancak para, güç hatta kanla ayakta durabilirler. Biz bunu, zararımıza olarak Kore'de, Berlin'de ve Küba'da öğrendik ;şimdi de Vietnam'da aynı öyküye yeniden başlamaktayız.»

Demokrasi ve imparatorluk

Gücüne güvenen, zenginliğinden kuvvet alan, tarihi göreviyle böbürlenen Amerikan imparatorluğu, manevi yönden haklı nedenler bulmaya ihtiyaç duymaktadır. artık. Ekonomik ve politik yönden etki alanını genişletişi, yeni pazarlar bulmak, kârlı iş alanları hazırlamak ya da kaynaklarını güven altına almak için değildir asla. Maceraya atıldığı her ülkede, Amerika, Melville'nin değimiyle «dünyanın özgürlük bayraktarıdır.» Amerikan kuvvetleri, Vietnam'da ulusal kurtuluş cephesi savaşçılarının sızdığı köyleri ve şehirleri yakıp yıktıkları sırada, başkan Johnson şu sözleri söyler : «Özgürlük her zaman yaşayacak ve Güney Vietnam'daki bütün köy ve kentler yeniden kurulacaktır» (18 Şubat 1968). Ardından şunları ekler Johnson : «Asya'da, özgürlük sağlam temellere dayandırılmadıkça, Pasifik'te barış içinde ortaklaşa yaşanmadıkça, top sesleri susmadıkça, komşular korku içinde yaşadıkça, amerikalılar dinlenme yüzü görmeyecek, gözlerine bir dakika uyku girmeyecektir.» Johnson üç yıl önce, Kuzey Vietnam'ın sistemli olarak bombalanmasına emir verdikten sonra, şöyle konuşmaktadır bir de. «Amerikan'ın dünyada yaptığı ve bu gün de yapmaya devam ettiği şey, gücü-

nü manevi görevin derin ve ateşli kaynaklarından almaktadır. Ve hiç kimse de, Amerika'nın amacının derinliğini küçümsemeye kalkmasın.» Yapılmakta olan mücadele, maddi yönden kazanılan yararları korumak için değildir hiç bir zaman. Bu mücadelenin çok daha yüce bir ülküsü vardır. John Kennedy, amerikalıların «İstediklerinden değil kader böyle istediği için, dünya özgürlük kalelerinin nöbetçileri olduklarını» söylüyordu. Böylece tarihi boyunca Amerika, bir kadere, büyüklüğünü sağlıyan bir göreve bağlı kalmaya çalışıyor. Amerika kendisi için değil, dünyanın mutluluğu için yaşıyor. Time - Life dergilerinin direktörü Henry Luce, Amerika'nın hem «dünya ticaretinin lideri,» hem de «vermenin almaktan daha güzel olduğunu bilen iyi yürekli Samaritain» olduğunu söylüyor.

Bu iyi yürekli Samaritain, yirmi yıl kadar bir zamanda, yabancı ülkelere yardım olmak üzere 120 milyar dolardan daha çok para harcamış, aynı zamanda dinamizmi ona, eşsiz bir ordu kurarak ulusal zenginliğini artırma olanağı vermiştir. Ama istediği, yanlızca, dünyaya maddi yönden mutluluk getirmek değildir; aynı zamanda ve özellikle daha değerli bir şeyi, özgürlüğü vermek istiyordu bütün dünya uluslarına. Bu kurtarıcılık görevini seçen kendisi değildi ama, ne yaparsınız ki, bu görevi kabullenmeye zorlanmıştı bir kez. Çeşitli biçimler altındaki despotluktan kaçınanların sığınağı olan Amerika da, özgürlük meşalesini bırakıp söndüremezdi tabii. Abraham Lincoln, «Amerika yarı özgür yarı tutsak olarak kalırsa varlığını sürdüremez» diyordu. İkinci dünya savaşından bu yana, A.B.D. başkanları da, dünyanın, yarı özgür yarı tutsak olarak kalırsa varlığını sürdüremiyeceğine inanmaktadırlar. Neyse ki, komünizm tehdidi Amerikan mesihliğinin hızını

azalttı. Vaşington hükümeti, her yerde az çok başarıyla, komünist rejim altına alınmış halkların sistemli bir şekilde «kurtarılması» politikasını öngören aşırı uçların baskısına pek kulak asmadan, sömürgeleri tasfiye politikasını desteklemiştir. 1956 yılında Budapeşte de ayaklananlara yardım etmek için müdahale etmemiş, ama bundan böyle özgürlüğü tehlikeye düşen halklara yardım etmeğe karar vermiştir... «A.B.D.'nin politikası, silâhlı bir azınlığın egemenliğine, ya da dıştan gelen baskılara direnen özgür halkları desteklemek olmalıdır.» 1947 yılında Türkiye'ye ve Yunanistan'a yardım edileceğini söyleyen başkan Truman'ın sözleridir bunlar. Ama yirmi yıl sonra albaylar Yunanistan'ı, A.B.D. nin gözünde, özgürlüğün tek ve büyük düşmanının halâ komünizm olarak düşünüldüğünü ortaya koymuştur. İşte yine komünizme karşı koymak içindir ki, A.B.D. Saygon'da, önce Diem diktasına yardım etmiş, dürüstlüğü söz götürür seçimlerle general Thien ve Ky ile bir demokrasi karikatürü çizmeğe girişmiştir. Özgürlük aşığı oldukları halde Batista diktatörlüğünü sevgiyle karşılamıştır; ama bunun yanında, ne olduğu belli olmayan bir Marksizm'i benimseyerek Küba'da, amerikalıların, toprak reformu, yoğun bir eğitim seferberliği, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi gibi, boş yere öteki Latin ülkelere öğütledikleri şeyi gerçekleştiren Fidel Castro reijmini suçlamak için yeteri kadar sert kelimeler bulamamıştır.

Komünizmi tek ciddi tehlike diye düşünürken kendi görevlerinin kutsallığından kuşkuya düşmekte, ama her yerde inandığını söylediği tek barajla, özgürlük barajıyla bu tehlikenin karşısına dikilmeye bir türlü cesaret edememektedir.

Komünizmin kendi sınırlarından dışa taşmasını ön-

lemek amacıyla, dünyanın her yerinde, kendi içlerinde özgürlüğü reddeden rejimlerle andlaşmalar imzalamaktadır. Antikomünizm, Amerikan mesihliğini bozmakta ve A.B.D. ni, özgürlük için giriştiği haçlı seferinde, zaman zaman dikta rejimine dayanma gereğine inandırmaktadır. Ama yine de, kendisini demokratik özgürlüklerin savunmasına adadığından şüphe etmemektedir.

«Elli yıldan beri, diye yazıyordu Tocqueville, A. B.D. yurttaşlarına durmadan kendilerinin dünyanın tek dindar, özgür ve aydın ulusu oldukları tekrarlanmaktadır. Onlar da, demokratik kurumların kendi ülkelerinde başarıya ulaştığını, dünyanın geri kalan kısmında ise başarısızlığa uğradığını görüyorlar; böylece kendileri hakkında pek yüksek düşünceler besliyorlar ve insanlar arasında apayrı bir tür olduklarına inanmaya başlıyorlar. Senatör Beveridge de, «geçen yüzyılın sonunda, tanrının bütün ırklar arasında, dünyayı batmaktan kurtarıp düzeltmek için Amerika'yı seçtiğini» söylerken aynı inanışı daha kaba bir biçimde açıklamış oluyordu. «Seçilmiş halk» olan Amerikan halkı, hergün ülkesinde gördüğü bu özgürlüğü bütün dünyaya kazandırma zorunluluğu ile karşı karşıya gelmektedir. Eğer kendi yararlandıkları özgürlük bir türlü dünyaya yayılmıyorsa, bu, amerikalıların apayrı bir tür oluşlarındandı demek. İşte böylece onlar, tek ciddi tehlikeye daha etkili bir biçimde karşı koyabilmek için, komünist olmamak şartıyla özgürlük düşmanlarıyla birlik olmak ve az tehlikelileri ile ortaklık kurmak zorunluluğuna düşüyorlar: Barış içinde bir arada yaşamadan yana Sovyetler Birliği'nin Mao'nun Çin'inden daha az ürkütücü olduğu ölçüde, bu kural, pek çok uzlaşmaya elverişli görünmektedir. Kuvvetlerin çatışması söz konusu olunca, kesin ilkeler, hiç umulmıyan bir esneklikte çıkıyor karşımıza.

İşte özgür dünya liderinin öğrendiği acı ders. Özgürlüğün bölünmez olduğu doğru değildir. Başkan Truman 1952 yılında, kadiri mutlak tanrının, bir kuşak öncesinden beri bizden yapmamızı istediği bir görevi sonunda Amerika'nın kabul edişine sonsuzca sevinirken, bu acı gerçekten pek kuşkulanmıyordu herhalde.

Tanrı ve İmparatorluk

Evet, tanrı da özgürlük için verilen bu savaşta baş rolü oynamaktadır. Kardinal Spellman, büyük yankılar uyandıran aşırı sözleriyle, Vietnam savaşını, Hıristiyan uygarlığını korumak için yapılan bir haçlı seferine benzetmek için, 1966 Noel bayramını seçiyordu. Ama başkan Johnson da, 1968 Şubat'ında Saygon'a giden askerleri selâmlarken söylediği şu sözlerle aynı inancı dile getirmiş oluyordu: «Savaş meydanlarında bir çok ülkenin umutlarını da birlikte götürüyorsunuz. Tanrı sizi korusun.» Başkanın ve savaşan askerlerin Kadir-i mutlak tanrının yardımma ihtiyaçları var, çünkü, demektedir yine Lyndon Johnson, «Özgürlük uğruna yüklendiğimiz görev hiçbir zaman kolay olmamıştır.» Karşı taraf ne denli bir tanrı tanımaz felsefe benimsiyorsa, bu taraf için de tanrının koruması o denli gerekli olmaktadır. Tocqueville şöyle söylüyordu bu konuda: «Bütün amerikalılar dinlerine inanırlar mı inanmazlar mı bilmem (...) ama Cumhuriyetçi kurumların desteği için dinin gerekliğine inandıklarına eminim. Amerikalılar yanlızlıklarından usanıp kendi kıtalarından çıktıklarından bu yana, dünyaya karşı görevlerini yerine getirmek için din kendilerine gerekli olmuştur. Bu yüzden

başkan Johnson, Vatikan'ın, Vietnam dramının gözden geçirilip bir çözüm yoluna bağlanması konusunda gösterdiği çabalara çok öfkelenmiştir. Yine bu yüzden C.I.A., paranın hiç bir siyasal amaç göstermediğini özellikle belirterek, bazı dinsel örgütlerin paraca desteklenmesini uygun bulmuştu. Yardım alanların, imparatorluk hizmetine yararlı iş görmekte kendi görevlerine bağlı kalmaları yetiyordu.

Kardinal Spellman «büyücü avının» en kötü anlarında senatör Mc Carthy'yi destekliyor ve komünizme verilecek en iyi cevabın iyi bir Amerika'ncılıkta olduğunu ve bu davranışın en iyi temelinin de din olduğunu açıklıyordu. Amerika'nın gelmiş geçmiş bütün başkanları bu inanışa bağlı kalmışlardır. 14 Haziran 1954 de Eisenhower, kongrenin Tanrıya bağlılık formülünü de eklediği yeni sadakat yemini metnini imzalarken şunları da ekliyordu : «Böylece, Amerika'nın geçmişinde olduğu gibi, geleceğinde de dinsel inancın yüceliğini bir kez daha belirtmiş ve kabul etmiş bulunuyoruz; yine böylece, savaşta olduğu gibi, barışta da ülkemizin en büyük ve en güçlü kaynağı olacak bu manevi silâhları da durmadan artırıp güçlendireceğiz.»

Eski bir gelenek böylece, en yakın ve çağdaş çatışmalarda kendini gösteriyor. Benjamin Franklin, Amerikan İhtilâlinin başarısı için tanrı yardımından medet umuyordu Abraham Lincoln, Güney savaşını, «kendini beğenmişlik gibi bir günaha tanrının verdiği bir ceza» olarak düşünüyordu. Mc Kinley, Filipinleri fethetmeğe çıkarken, «onları kalkındırmak, uygarlaştırmak ve Hıristiyanlaştırmak» amacında olduğunu söylüyordu. Woodrow Wilson'un 1919 daki kerametine göre, ikinci dünya savaşına yol açan şey de, «Tanrının insanlar-

dan öç almasıdır,» Çünkü A.B.D., Cemiyet-i Akvam paktını onaylamamıştır. Franklin Roosevelt «demokrasinin gerçek bir din olmadan yaşıyamıyacağını» ilân ediyordu. Harry Truman İncil'de, Amerikan anayasasının temel ilkelerini buluyordu. Eisenhower, «yalnızca tanrı aşkını yüreğinde taşıyan bir halk, özgür olabilmek ve başkalarını özgür kılabilmek için yeterli güce sahiptir.» demekteydi.

Eisenhower'in seçimlerde yendiği rakibi Stevenson da, Amerika'nın dinsel görevine aynı ölçüde inanmıştı : «Tanrı» diyordu «bize, özgür dünyanın liderliğinden hiç de aşağı olmayan büyük bir görev yüklemiştir.» 22 Kasım 1963 de, öldürülmesinden bir gün önce, John F. Kennedy ertesi gün Dallas'da vereceği söylevini düzeltiyor ve Mezamirlerdeki sözleri tekrarlıyarak; «Tanrı şehri korumazsa, bekçinin beklemesi boşunadır.» diyordu. Dünyada demokrasi ve özgürlük şampiyonu olan bu imparatorluk yalnızca ekonomik ve askeri gücüne güvenmekle kalmamaktadır. Kendinden önce gelen bir çok ülke gibi, onun da tanrıyı kendi yanına alması gerekiyordu. Ve 17 Mart 1968 de başkanlık yarışına girdiğini açıklayan Robert Kennedy'nin «gezegenimizin manevi yönetiminde hakkımız vardır» yolunda bir söz edişi de pek doğaldır.

Yayılan İmparatorluk

«Kimileri gerçekten inandıkları için Hıristiyan dininin doğmalarına sarılıyorlar» diyordu Tocqucville. «Kimileri de inanmaz görünmekten korktukları için.» Ve çoğunluğun benimsediği yasanın baskın çıkacağını hatırla-

tarak şunları ekliyordu : «A.B.D.'de egemen olan dindir; bundan ötürü de, hepimizde ortak olan tek nokta iki yüzlülüktür herhalde.» Robert Mc Namara'nın Pentagondaki yardımcısı Arthur Sylvester'in, bu iki yüzlülük görevinden uzaklaşıp, «hükümetin gerektiğinde paçasını kurtarmak için yalan söylemek hakkına sahip olduğunu» açıklayışına kızılmıştır. Böyle sözler, dünyadaki görevini yerine getirmek için, iyi niyetine, amaçlarının yücelik ve temizliği konusundaki inancına toz kondurmamak zorunda olan imparatorluğun ahlak anlayışına gölge düşürmektedir. Bu aşırı ahlâkçılık geleneği, zenginliği, maddi gücü, tanrı lütfunun bir belirtisi olarak göstermektir. İmparatorluk güçlüdür çünkü; cömerttir ve çıkar gözetmez. «Biz, der, Ronald Steel, yüce amaçlar için bir imparatorluk kurmak yoluna gitmişiz; nüfuz ve çıkar sağlama gibi aşağılık yollara değil». İmparatorluk birden bütün gücünün, yetilerinin, enerjisinin, bir özgürlük ve gelişme ülküsüne değil de, daha maddi amaçlara yöneldiğini anlayıverirse, bu büyük girişimin ahlâkî değerleri tümden çökebilir; belki de bu maddi amaçlar, Amerika'nın muhtaç olduğu ham maddeden her zaman yararlanabilmesi ve yine kapital ihraç etme zorunluğunda bulunduğu bütün kıtalarda geniş alanları eli altında tutması gibi şeylerdir. Kimi kuramcılar, bu ikinci amaçta, Amerikan ekonomisi için can damarı olan bir yan görmek istemişlerdir. Ama kuşkusuz, aşılmaz duvarlar söz konusu olamaz ve sermaye ihracı, çoğu kez ham maddeleri ele geçirme gibi bir durumu zorunlu kılar. Sukarno'nun uzaklaştırılışından ve komünistlerin kıyımından sonra, altın, gümüş, kauçuk bir yana, toprağı kalay, petrol, kömür, boksit, manganez, bakır ve nikel yönünden de çok zengin olan Endonezya'ya Amerikan dolarları akmağa başlamıştır. Öte yandan tam tersine, Küba devri-

mi, Amerikan ekonomisini yanlızca adaya yatırılmış milyarlarca dolardan yoksun bırakmamış aynı zamanda onun, şeker kamışı ekiminden ve dünyanın en zengin nikel yataklarından yararlanma olanağını da ortadan kaldırmıştır.

Eğer hiç bir şey, Amerika'nın Vietnam'a yaptığı müdahaleyi haklı göstermek için başvurulan «domino teorisi» nin askeri bir gerçeğe dayandığını kanıtlamıyorsa, bu teorinin hiç kuşkusuz ekonomik bir gerçeğe dayandığı ortaya çıkmaktadır. Vietnam gibi bir ülkedeki askeri çöküş, gitgide komşu ülkelerin de çöküşüne sebep olabilir, deniyor Vaşington'da. Hiç bir olay doğrulayamaz postülayı ve seri halinde darbeleri önlemek, muhtemel bir dış tehlike ya da bir «milli kurtuluş savaşı» tehdidi altında kalan ülkeleri korumak için, fiili olarak koruyabilmek için, her türlü uluslararası anlaşmalar yapılması düşünülebilir. Ama «domino teorisi» nin ekonomik yönden etkisi pek güvenilir cinsten değildir, A.B.D., Küba'ya karşı kesin ve kararlı bir tutum takınmadıkça, özel sermayeler, yarım kürenin az çok devrim salgınına tutulmuş bütün ülkelerine akmakta tereddüt edecektir. Buna karşılık Vaşington'un Havana'ya karşı hiç gizlenmeden gösterdiği düşmanca tutum, özel teşebbüse güven vermekte, sermayenin Latin Amerika'ya akışını olduğu gibi, maddi kârların ülkeye geri getirilmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde 1965 yılında A.B.D.'nin Vietnam'a asker yollaması, Amerikan bankasını (Bank of America) ve Chase National Bank'ı Saygon'da şubeler açmaya itmiştir; First National City Bank ve American Exspress de, bunları izlemeyi düşünmüştür. Ve First National City Bank'ın eski başkanlarından biri olan Henry M. Speery şöyle konuşmaktadır : «Bu savaşı kazanacağımıza inanıyorum. Sonra da, yeniden kurma, yeniden inşa çalış-

maları başlıyacaktır. Bu da finansman araçlarını gerektirecektir. Finansman demek de, banka demektir.»

Amerikan hükümeti ikinci dünya savaşı bütçesiden daha kabarık bir askeri bütçeyle (1968 yılında 75 milyar dolardan fazla) finansman konusunda cimri davranmadığını göstermiştir. Böylece de, dolar seli (doğrudan doğruya özel yatırımlar) yabancı ülkelere doğru akmaktadır. (milyon dolar olarak) :

	1960	1963	1965
Kanada	11.198	13.044	15.172
Latin Amerika	8.387	8.662	9.371
Avrupa	6.681	10.340	13.894
Afrika	925	1.426	1.904
Asya	2.291	2.793	3.611
Okyanus ülkeleri ...	994	1.460	1.811
	30.476	37.725	45.763

Böylece, her yıl savunma bütçesine ayrılan para yabancı ülkelerde biriken yatırımların tutarından çok daha fazla olmaktadır; özel teşebbüslerin sermaye ihracındaki güvenliğini sarsmamak için korunması söz konusu olan yatırımlardır bunlar da. Özel teşebbüsler, tercihan Kanada ve Avrupa gibi karışıklık tehlikesinden uzak ülkelere yönelmektedir; ama imparatorluk bile bile, dar bir coğrafi çember içinde kapanıp kalmayı istememekte, henüz az işlenmiş çok zengin doğal kaynaklarıyla öteki bloka geçebilecek ülkeleri kendi haline bırakmayı düşünmemektedir.

İmparatorluk, bir ülkenin yıkımı pahasına da olsa, rakibinin, ihtilali daha ötelere götürmesini önlemek

amacıyla, her türlü komünist gelişmeyi askeri müdahaleyle engellemeye hazır ve yeterli olduğunu göstermelidir öyleyse. Böylece, özel sermayeler, tehlikeye en açık görünen ülkelere gitmekten çekinmeyecek ve beş yıl içinde Asya'da % 58 bir artış gösterecektir. Savunmaya federal bütçenin aşağı yukarı yarısını ayırmak da, pek yüksek bir bedel ödemek demek değildir; çünkü, askeri kredilerin beşte üçü, yani her yıl otuz milyar kadarı, özel sanayiyle yapılmış andlaşmalara ayrılmıştır. Bütün üretim sektörleri (maden cevheri, demir-çelik, sanayi, elektrikli cihazlar, elektronik kimya sanayii, dokuma v.b.) yalnız üç milyon askeri silâh altında tutarak değil, ayni zamanda sanayi ve araştırma kollarında pek çok iş sahası sağlarak genel refaha katkıda bulunan Pentagone'un bol keseden dağıttığı paradan yararlanmaktadır.

Böylesi büyük harcamalar, başkan Johnson'un vadetmiş olduğu Büyük Toplumun tutkulu amaçlarını sürdürmek olanağını pek de vermez kuşkusuz, ama imparatorluk, kendisini böylesine ağır askeri yükler altına sokacak bir durumu istememiştir zaten. Onun düşleyip durduğu özgürlük, barış ve refahtır hep. Şu halde, kendisine dışardan zorla benimsetilmiş bir durumu göğüslemek uygun olacaktır. Bütün dünya, Amerikan niyetlerinin iyiliğini anladığı gün daha güzel günler gelmiş olacaktır. Askeri masraflar, üretimi canlandırdığı, iç refahı, savunma bütçesi esaslı şekilde kısıtlandığında bir türlü varamıyacağı bir seviyede tuttuğu sürece, bu günlerin gelmesi hiç sabırsızlık göstermeden beklenebilir.

Üstelik Amerika'nın böylesi bir yükü taşıması yalnızca kendisi için değildir. Tanrı ve Tarih ona «özgürlüğün nöbetçisi» görevini yüklemiştir. Eğer kendi sınırları içinde kalıp yaşaması ve kendisine verilmiş bu görevi bir baş-

ka kuvvete bırakabilmesi mümkün olsa, hemen hazırdır bu işlerden elini eteğini çekmeğe. Amerika, bütün dünyaya yaptığı müdahaleleri sırf kendine ham madde kaynaklarından beslenme ve sermayelerine pazar bulma yolu olarak düşünseydi, kendi kendinden kuşkuya düşerdi her halde. Neyse ki, gösterdiği çabalar, yoksullukla ezilmiş ve komünizm tehlikesiyle karşı karşıya kalmış halkların özgürlük seferberliğiyle uzlaşmaktadır.

J. F. Kennedy'nin eski müşaviri, eski Hindistan elçisi John Kenneth Galbraith gibi bir iktisatçı da, A.B.D.'nin sermaye fazlalıklarından yararlanması için başka çareler düşünmüştü. Kısacası, bu sermayeleri dereceli olarak üretim yatırımlarından çekip, Johnson'un «Büyük Toplum» amaçlarına uygun düşen başka çabalara yöneltmek söz konusu oluyordu : eğitim, halk sağlığı, dinlenme yerleri, halk kültürü, doğal kaynakların korunması, suların ve havanın kirlenmesine karşı savaş, v.b.

Ama özel sermayenin özelliği, gözle görülür kârlar getiren sektörlere yatırılmasıdır. Yalnızca, vergi artırma ya da kamu yatırımları yoluyla bir devlet müdahalesi, genel yarar sağlıyan, ama her türlü ticari kârdan uzak işler için gerekli kaynakları sağlayabilir. Durum böyle olunca, özel sermayeler, dış dünyanın kendilerine sunduğu geniş olanaklara yönelmektedir. Böylece, 1965 yılında yabancı ülkelere maden kuyuları ve maden cevherinin rafinesi için yapılan Amerikan yatırımları, 3,7 milyar doları, petrol için 15,3 milyar, imalât endüstrisi için de 30 milyarı bulmaktadır. Ve bu yatırımların tümü 3.961 milyon dolar kâr sağlamakta, bu kârların büyük bir kısmı da sırası gelince yine yatırımlara yönelmektedir.

İşte Amerikan özel sermayelerini, yabancı ülkelerde Pentoğon'un askeri potansiyelinin de kolladığı yeni yatırım olanakları bulmaya zorlıyan korkunç çark budur. İmparatorluk bu kazanılmış hız sayesinde durmadan gelişip yayılıyor ve dünyada hiçbir gücün bu ilerlemeyi frenliyemiyeceğine de iyice inanıyor. Tam tersine, imparatorluğun güç ve dirimliliğinin kanıtını bütün dünya görmekte, ve onun, varetme ve yoketmeğe ne denli yeterli olduğunu, dostlarına karşı nasıl eli açık, düşmanlarına karşı da nasıl sert ve acımaz davrandığını bilmektedir. Söz konusu olan, ona nasıl karşı koymak gerektiğini bilmek değildir; hem aslında niçin ve neden karşı koymalı ona? Başkan Johnson, dünyadaki bütün halklara, tek isteğinin, insanların açlıktan kurtulduğu, hastalığa karşı korunduğu, herkesin fiziksel yoksulluktan gelen zavallılıktan uzak, kendi yeteneklerini geliştirebileceği geniş bir evrensel toplumun kurulması uğrunda çalışmak olduğunu söylemişti ya. Şu sözlerle de düşüncesini aydınlatmıştır : «Dünya zengin ve yoksul ülkelere, ya da, beyaz ve beyaz olmıyan insanlara bölünmüş olarak kalamaz.» «Bu çeşit bölünmeler korkunç anlaşmazlıkların ve önümüzdeki birkaç on yıllık zamanda görülebilecek büyük tehlikelerin tohumlarını besler; çünkü, zenginleri yoksullardan ayıran duvar camdandır ve arasından her şey görünür.» John F. Kennedy de şu sözleri söylerken aynı ülküyü dile getirmiş oluyordu : «Şimdiye değin, insanoğlu, hiç bir zaman, doğal ortamını denetleyebilecek, açlığa ve susuzluğa son verebilecek yoksulluğun ve hastalığın üstesinden gelebilecek, bilgisizliği ve yığınların korkunç sefaletini ortadan kaldırabilecek bir güce sa-

hip olmamıştır. Bizler, bu günkü kuşağı dünya tarihinin en mutlu kuşağı yapmak ya da onu tümden ortadan kaldırmak gücüne sahibiz». (20 Eylül 1963) Böylece, Beyaz Saray'a girerken savunduğu düşünceleri, ölümünden iki ay önce de tekrarlamış oluyordu Başkan Kennedy:

«Sizin önünüzde ve her şeye kadir Tanrının önünde atalarımızın 145 yıl önce hazırladıkları yemini yapmış bulunuyorum. İnsanoğlu bu gün dünyadaki bütün yoksulluğu kaldıracak ya da insan soyuna son verecek gücü elleri arasında tutmaktadır. Bununla birlikte atalarımızın uğrunda döğüştüğü, ve insan haklarının, devletin bir bağışı değil, Tanrının bir lütfu olduğunu ortaya koyan devrimci teori ve bu gün için de geçerli ve doğrudur. Düşünce ve kültür mirasını paylaştığımız dost ülkelere dürüst davranacağımıza and içeriz. Yoksulluktan kurtulmağa çabalıyanlara zincirlerini kırmakta yardımcı olacağımıza söz veririz; ve bunu, komünizm nüfuzunu önlemek, ya da kendi propagandamızı yapmak amacıyla değil, yalnızca adalet (...) duygusuyla gerçekleştireceğimize inanılmasını isteriz. İster Amerikan yurttaşı olsun, ister dünya yurttaşı. Sizden istediğimiz özveri ve açıklığı, siz de bizden isteyin. En iyi ödülü bize vicdanımız ve bilincimiz verecektir, ve tek yargıcımız tarih olacaktır. Bizim için değerli olan bu ülkeyi yönetirken, Tanrıdan bizi korumasını ve bize yardımcı olmasını dileyelim, ama unutmayalım ki yeryüzünde Tanrının yapacağı işi yapmakla biz görevliyiz.» (20 Ocak 1961).

«Çok kimse, yeryüzünde Tanrının yapacağı işi yapmanın çok güç olduğunu düşünür. Ama, şükürler olsun, Amerikan demokrasisi, bütün öteki siyasal sistemlerden daha çok bu çabayı üstüne almak üzere kendini yetiştirmiş ve hazırlamıştır.»

«Bizdeki hükümet şekli, der Eisenhover, gerçekten çok derin ve içten duyulan bir dinsel inanç üstüne kurulmazsa bütün anlamını yitirir.» Yine de bu anlam belirsizliği sürer gider ve her an bir ikilem ortaya çıkar. Amerika evrensel mutluluğunun ve dünya kardeşliğinin düşünü kurup durur ama, imparatorluk, hem dostları hem müşterileri bulunduğu için, hasımlarıyla mücadele etmek, kıskançlıkları yatıştırmak, ve çekişmeleri bastırmak zorunda kalır çoğu zaman. Amerika özgürlük ve demokrasi düşleri ardında koşar, ama imparatorluk, bütün kıtalarda güçlü rejimlere sevgi gösterilerinde bulunur, gereğinde de, ajanlarının düşüşünü sağladığı demokratik sistemlerin yıkıntıları üstüne diktatörlükler kurar. Amerika çoğu zaman eylemlerinin yalanladığı çok doğru ve haklı ilkeleri yüksek sesle söyler durur. Amerika hükümeti Bogota yasasına cafcaflı sözlerle şu «15 inci» maddeyi koydurur: «Hiç bir devlet, ya da devlet gurubu, dolaylı ya da dolaysız, şu ya da bu nedenle, hangi devlet olursa olsun, bir başka devletin iç işlerine müdahale hakkına sahip değildir.» Ama altı yıl sonra C.I.A. Beyaz Sarayın, Dış İşleri Bakanlığının, Pentagon'un onayını alarak Guetemala meşru hükümetinin devrilmesini örgütleyip hazırlar, ardından 1961 yılında Küba'ya bir saldırı düzenler. Vaşington hükümetinin isteği üzerine aynı Bogata yasasının 17 nci maddesi şunları da kabul eder: «Bir devletin toprakları dokunulmazdır, geçici zaman için bile olsa bir askeri işgale, hangi nedenle olursa olsun dolaylı ya da dolaysız, bir devlet tarafından alınmış zorlayıcı tedbirlere maruz bırakılamaz.» Gel gör ki, 1965 yılında 20.000 kadar Amerikan askeri Saint - Dominique'i işgal etmiştir. Kendi gücünün nasıl bir şey olduğunu çok iyi bilen Amerika zayıf ülkelerin koruyucusu olarak çıkar ortaya. Bütün küçük devletlerin, bü-

yük bir devlete komşu olsalar da, kendi komşuları tarafından barış içinde bırakılmaya hakları vardır, der Dean Rusk. Ama Dış İşleri Bakanının kafasındaki bu evrensel kapsamlı sözler, Çin'in tehdit edebileceği Vietnam'da uygulanır, ne var ki, ne Küba'da ne de Saint-Dominique'de uygulanmaz. İki ülkede büyük bir devletin yanıbaşındadır oysa. Amerika uluslararası ilişkilerin gerçek saygısı üstüne kurulmasını diler ama Eisenhower S.S.C.B. üstünde düşürülmüş Power'in casus uçağının meteorolojik bir görev yapmakta olduğunu söyler. Adlai Stevenson ise Birleşmiş Milletler'de, Domuz Körfezindeki çarpışmaların yalnızca kübalıları ilgilendirdiğini savunur. 1964 de Goldwater'a karşı seçim kampanyasında, başkan Johnson şu kesin yükümlülüklere girer : «kimileri çatışmayı genişletmek istiyor; Asyalıların yapması gereken şeyi yapmamız için Amerikan askerlerini yollamamızı istiyorlar bizden. Kimileri de Kuzey Vietnam'ı bombardıman etmemiz gerektiğini söylüyor. Ne Kuzey'e gideceğiz biz, ne de Güney'e. Asyalıların kendi çıkarları için yapmaları gereken şeyi yapmaları için, binlerce kilometre uzaklara yollamıyacağız Amerikan askerlerini.» Ve on sekiz ay sonra, Amerika, Kuzey Vietnam'ı bombalayıp ardından da Güney'e sayıları bir süre sonra 500.000 i bulacak savaşçı asker yollamıştır.

«Bir prens'in sözüne bağlı kalması kuşkusuz çok övgüye değerdir, diye yazar Machiavel; ama büyük işler becermiş zamanımız adamları arasında, bu söze bağlılık kaygusunu duyan, ve sözlerine inananları aldattığından dolayı üzülen çok azdır; dürüst davranan öteki adamlar da hep zararlı çıkmışlardır sonunda, (...) Hâlâ iş başında olan, ama adını belirtmemem gereken bir prens, her zaman barıştan ve iyi niyetten söz eder, ne var ki bun-

lardan bir tekini olsun uygulamış olsaydı, şimdiye kadar kaç kez ününden ve ülkesinden yoksun kalmış olurdu.»

Ama Amerikan geleneği daha çok John Adams'ın 1778 de yazdığı şu cümlede kendini gösterir. «Böyle gelmiş böyle gider hep: bir ulus, güçlü bir ulus düzeyine erişti mi, ve insanlık için tehlikeli oldu mu, sonunda mutlaka bilgeliğini, adaletini, ölçülülüğünü yitirir, bunlarla da sonunda gücünü yitirmiş olur, bu erdemleri yeniden bulduğunda, tekrar o eski gücüne kavuşması mümkündür tabii.»

Amerika, kendisine, imparatorluğunu bütün dünyaya yayma olanağı sağlıyan bu özellikleri yitirme yoluna gidebilecek kadar bir güçlülük düzeyine ulaştı mı acaba? Max Lerner'in Amerikan uygarlığı üzerine yaptığı geniş incelemesinin sonuç bölümüne yazdığı şu sözlere inanmalı mı acaba? «Mutlu bir halk, ona bu başarıyı esinleyen ulu erdemleri kutsamaktan daha çok, kendisini başarıya ulaştıran araçlara saygı ve minnet duyar.» Amerika tam bir şaşkınlık içindedir, çünkü, bütün umudunu bağladığı korkunç ekonomik ve askeri araçları, Vietnam'ın cangıllarında ve çeltik tarlalarında, kendisinden altı kez daha az kalabalık, ve ekonomisinin temeli tarıma dayanan, ona daha az insanla, daha az silâhla karşı koyan küçük bir halk tarafından altedilmiştir. Ama Amerikalıların çoğu, Vietnam'da, ve dramın gelişimini seyreden bütün ülkelerde oynanan oyunun önemini gerçek değeriyle anlıyamıyor belki de. İçlerinden, bir yüz yıl önce Emerson'un taşıdığı inancı paylaşıyorlar kuşkusuz: «Uygarlığımızın, doruk noktaya ulaştığını sanıyoruz ama, biz hâlâ, horozun öttüğü, sabah yıldızının göründüğü saatlerdeyiz oysa.»

İmparatorlukların kaderi hem önceden kestirilmez,

hem de sağlamlılığına güvenilmez. Amerika kendi içinde, birçok bakımdan, hâlâ dünyanın gözünü kamaştırabilecek yeterli kaynaklara sahiptir. Bundan ötürü Amerikan imparatorluğunun yapısını, yöntemlerini incelemek, imparatorluğun geleceği konusunda kendimize sorular sormaktan daha önemlidir.

Bunca geniş bir görev karşısında bu eser ancak, son derece karışık olan bir sorunun incelenmesine küçük bir giriş olabilir. Geniş bir yetki yelpazesine baş vuracak daha geniş araştırmalar için kapı açıktır. Çeşitli alanlarda uzmanlaşmış ekiplerin, bu sayfalarda taslak olarak boşaltılmış çalışmayı izleyip derinleştirmelerini dileriz ancak.

Amerikan imparatorluğu'nun toptan bir görünümünü verebilmek için, birbirinden ayrı iki bölümü düşünüp, göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bir kere bu imparatorluk bir günde kuruluvermiş değildir. II., III., IV. ve V. bölümler onu kuran ve bu günde yaşatmakta olan etkenleri ortaya koyarak, geçen yüz yılın sonunda, ikinci dünya savaşma kadar imparatorluğun tarihsel gelişimini çizmektedir. Söz konusu olan etkenler de şöyle sıralanabilir: imparatorluğun amaçlarını saptayan, ve onun politik gerekçelerini hazırlayan birkaç kuramının rolü, kitlelerle seslenen haberleşme araçlarıyla oluşmuş kamu oyunun önemi, değişik sosyolojik gurubların tepkisi (iş çevreleri, işçi sendikaları, dinsel ve düşüncesel örgütler v.b.) askeri ve siyasal şeflerin tutumu, iktisadi ve ticari düşüncelerin etkisi. İkinci bölüm, İkinci Dünya Savaşından günümüze değin, Amerikan imparatorluğunun en parlak aşamasını belirleyen döneme ayrılmıştır. Üçüncü bölüm, imparatorluğun başlıca üç ayrı alanlardaki yöntemlerini incelemektedir, -iktisadî imparatorluk, askeri

imparatorluk, kültür imparatorluğu- bir başka bölüm ise, imparatorluğun hizmetindeki başlıca örgütlerden biri olan C.I.A.'nın çalışma araçlarını göstermektedir. Son bölüm imparatorluğun yönetimine ayrılmıştır: kilit noktasındaki insanlar, bunların toplanıp, yetiştirilme, siyasi kişilerle, iş adamları ve askeri şefler arasındaki ilişkiler.

Bu arada çeşitli noktalar da ya karanlık bırakılmış ya da bu noktalara şöyle bir değinilmiştir. Ama ne denli eksik olursa olsun, bu kitap, A.B.D.'nin, tarihin rastladığı en özgün ve en güçlü bir imparatorluk kurmak için kullandığı tekniklerin en iyi bir biçimde tanınmasına yol açacaktır her halde.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUĞUN TARİHİ

II. EMPERYALİZMİN DOĞUŞU

- Kuramcı ve öncüler
- Küba, Porto Rica ve Filipinlerin fethi
- Gazetelerin ve baskı guruplarının rolü
- Gümrük muafiyeti ve yayılma politikası
- Mesihçilik ve «büyük iş çevreleri»

İmparatorluğun kuruluşu hiç kuşkusuz A.B.D.'nin kendi kapıları önünde başlamaktadır. Lâtin Amerika ve özellikle küçük orta Amerika ülkelerinin ele geçirilmesi, hoş bir av gibi karşısına çıkmaktadır. Emperyalist serüvenin bu ilk aşaması ayrıntılı olarak incelenmeğe değer, çünkü, imparatorluk, sonradan Asya, Avrupa ya da Afrika'ya dal budak saldığında, herbiri kendi rolünü oynayacak olan başlıca makanizmaları ortaya koymaktadır. Bu dönem, Amerika kıtası üzerinde her türlü dış etkiyi sınırlamak sonra da engellemek isteğini belirlemektedir. Bu politikayı dile getiren Monroe doktrini, Amerika demokrasilerini, Avrupa'da kurulmuş bütün demokratik rejimlerin müdahalesinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Bu doktrin bir bakıma **«containement»** doktrininin, ikinci dünya savaşından sonra Amerikan diplomasisinin esin kaynağı olan komünizmi engelleme doktrininin, ilk şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama o zaman bir kıtayı Avrupa sömürgecilerinin zararından kurtarmak söz konusu olmıyacaktır artık; bütün hür dünyayı enternasyonal komünizmin saldırgan ya da bozguncu hareketlerine karşı korumak söz konusu olacaktır. «Containement» maskesi altında, imparatorluk bütün özgür dünyadaki ekonomik çıkarını çoğaltıp, yaygınlaştıracaktır, daha önce de Lâtin Amerika'da «Monreo doktrini» maskesi altında aynı şeyi yapmış olduğu gibi.

Bu ilk emperyalist aşamada, birçok yanlar ve görünümler, daha sonra imparatorluk doruk noktasına yaklaşacağı zaman Amerikan politikasına kendi damgalarını vuracak karakteristik çizgileri hazırlamaktadır. Önce, güçlü bir mesihçilikden sözetmek yerinde olur: 19 uncu yüzyılda, A.B.D. bir demokrasi ve gelişme idealinin taşıyıcısıdır; 20 nci yüzyılın ortasında komünizmle

büyük mücadelelerinde de hep böyle olacağı gibi. Ve her iki dönemde de, bu mesihçilik, güttüğü maddî çıkarları pek kavrıyamayan geniş halk tabakalarını kendine çekip, aldatmaktadır. A.B.D. dünya çapında sorumluluklar yüklendiği ölçüde ağırlığı doğal olarak daha da artan stratejik düşünceler bu idealizme daha da yararlı olmaktadır. Yüzyılımızın, başında, bu alandaki en büyük iş, uzun yıllardan beri tasarlanmış bir proje olan Panama Kanalı'nın açılması ve savunma araçlarının yerleştirilmesiydi. Daha sonra, dünya çevresinde, bir yüzyıl önce emperyalizm öncülerinin beslediği dilekleri gerçekleştirecek bir hava ve deniz şebekesi kurmak söz konusu olacaktır.

Komünizme karşı kutsal savaşta, basından, oynaması istenecek olan rol, 1899 dan önce Hearst gazetelerinin Küba'daki İspanyol politikasına karşı açtığı şiddetli kampanyada görülmektedir. Bu kampanyada da yine yalanla doğru yanyana yaşamakta, aynı abartmalar, taşıdığı usalmaz sadeliklerle ortaya çıkan ayni soysuzluk sürüp gitmektedir.

Üstelik, Amerika'nın Karaibler'e sızmasındaki saçma yanları, James Bond'un çağdaş rakiplerini önceden haber vermektedir. Onların en usta oyuncuları, daha sonra yerlerini, C.I.A. ajanlarına ve onların figüranlarına bırakacak olan gerçek serüvencilerdir. Ama işte o zaman, bu girişim, rastgele ve düzensiz olmaktan kurtulup, yalnızca ahlâksızlık yollarına değil, modern tekniğin üstün olanaklarına da sahip bir endüstri halini alır. Eski korsanlar, bugün, etkinlik alanları orta Amerika'dan, dünyanın dört bucağına kadar yayılan ajanlar olmuşlardır artık. Durumları da sürüp giden bir uygulamayı açıklar zaten; başarısızlığa uğradılar mı resmen suçsuz

oldukları açıklanır. Yaptıklarında, imparatorluğun yayılmasına yardımcı olabilecek en ufak birşey göründü mü, hükümet hemen destek olur onlara.

Kolay kolay unutulmayan efsanelerin değerini kavramak için tarihe dönmek gerekmektedir. 1898 yılında geniş halk yığınlarının istediği fetih hareketine karşı koyanlar, en güçlü iş çevreleridir. Onların bu tutumu, tamamen ekonomik hesaplara dayanmaktadır ve büyük iş çevrelerinin çıkarlarına rastgele bir emperyalist girişimle hizmet etmiş olamaz ille de. Hattâ kimi kez de, bizzat kendi çıkarları, böyle bir serüvene karşı koymağa iter onları. İşte geçen yüzyılın sonunda, Carnegie gibi endüstrinin güçlü sermayeleri için de durum buydu, ve yetmiş yıl sonra Walt Street, Vietnam'da bir pazarlığın yapılmasını öne sürdüğünde de durum aynıdır.

Ancak, işin pek basit şemalara indirgenmemesiyledir ki, bu temel olayı anlamak mümkün olur. Fransa ve Büyük Britanya, halâ klasik biçimde sömürge imparatorluğu kurmağa çabalarken, A.B.D., el yordamıyla, zaman zaman birbiriyle çelişen etkilerin dürtüsüyle, pragmatik bir görüşle «yeni sömürgecilik» denen şeyi bulguluyordu; üçüncü dünya ülkeleri ise, bunun karmaşıklığını ancak ikinci dünya savaşından sonra yavaş yavaş anlamaya başlıyorlardı.

Bundan sonraki sayfalarda azcık değinilmiş tarihsel açıklamaların tek amacı budur işte. Bugün bütün dünyada geçerli olan yöntemlerin nasıl doğduğunu, bunların nasıl geliştiğini göstermektir bu amaç. Geriye şöyle bir dönüvermek, günümüz sorunlarının tâ içine ve özüne götürecektir bizi.

A.B.D., 1898 yılında, emperyalizm yolunda ilk adımını «parlak küçük bir savaşla» atmıştır. Evet bu söz Dışişleri Bakanı John Hay'ındır: Bu serüvende 2.446 can kaybı olmuştur ama, ölenlerin çoğu hastalıktan ölmüştür. Çünkü savaşta 289 kişi öldürülmüş ya da çok ağır yaralanmıştır. Savaş pek öldürücü olmamış, tersine, yararlı sonuçları olmuştur; çünkü A.B.D.'ne, İspanya imparatorluğunun son meyvelerini toplama olanağı sağlamıştır. (Küba, Porto Rico, Filipinler gibi) Eskiden topraklarını genişletmek amacıyla, amerikalılar, yerli kabileleri yola getirmek ve Meksika'dan Teksas, Yeni Meksika, Arizona, Kaliforniya gibi geniş batı topraklarını almak için, silâh zoruna başvurmuşlardı.

Onlar George Washington'un veda söylevinde, Jefferson'un mesajlarında, ve Monroe doktrininde belirtilmiş geleneğe bağlı kalmışlardı: Amerikan halkının temel çıkarları, kendi kıtasındaki toprakların dışına çıkamaz geleneğiydi bu. 1898 İspanya - Amerika savaşı, yıldızlı bayrağı deniz aşırı ülkelerde dalgalandırarak, müdahale politikasının zaman zaman sebep olduğu hayal kırıklıkları dolayısiyle, değişik biçimler altında kâh sürecek kâh yeniden doğacak olan «infiratçılık» politikasına son vermiştir.

Gariptir ki, İspanya'ya savaş ilân eden Başkan Mc Kinley'in hiçbir bencil amacı yoktur. Onu, birçok durumlar, ve karşı koyamadığı bir avuç nüfuzlu kişi, bu savaşa itmiştir. Elinde olmadan, A.B.D. tarihine yeni bir dönem açmıştır Mc Kinley. Batı'nın fethi bitmişti: 1889 yılında, eldeki son hazine toprakları, Okloha-

ma'daki topraklar, yerlilerden alınmış, bölünüp satılığa çıkarılmıştır. Amerikalılar'ı, içlerindeki dinamizm kıta dışındaki «yeni sınırlara» itmektedir şimdi. Böylece A.B.D. «dünyayı kaplayan bir güç» oluvermiş, tabiî böyle bir sıfatın gerektirdiği girişimleri ve zorunlulukları da yüklenmiştir. Bu serüven her halde Amerikan emperyalizmi öncülerinin taşımış oldukları bütün istekleri doyurmaktadır.

Öncüler

Jamestow'un kuruluşunu izleyen iki buçuk yüzyıl boyunca, amerikalılar hep, Pasifik kıyılarındaki sınırları kendilerine çok uzak gibi görünen bu geniş toprakları sömürgeleştirmekle uğraşmışlardır.

Bununla birlikte XIX uncu yüzyıl başından bu yana, ticaret gemileri pazar bulma amacıyla, zaman zaman savaş gemilerinin koruyuculuğu altında, okyanusları arşınlayıp durmuşlardır. Başkan Fillmore'un verdiği talimat üzerine, Komador Perry, 1853 - 1854 yıllarında, A.B.D. ne Japonya'nın limanlarını açmıştır. Ondan önce bir çok deniz subayı da uzak adaları ele geçirmeyi düşlemişti ama ülkenin içinde hiç kimse gerçek dışı görünen böyle tasarılarla yormamıştı kafasını. İlk temel, ancak 1889 yılında Samoa'larda atılacaktı. Kuzey - Güney savaşına kadar Güney'in toprak sahipleri Küba'da, Meksika'da kendi kölelerinin işleyeceği topraklar bulma umudunu besliyorlardı hep. Toprakları genişletmenin yollarını araştıran yalnızca Güneyliler değildi tabiî. Lincoln'un Dışişleri Bakanı William Seward gibi köleliğe karşı olan biri bile, ülkenin sınırlarıyla Kuzey

Amerika'nın coğrafi sınırlarının çakışması gerektiğine kesinlikle inanıyordu.

7.200.000 dolara, Rusya'dan Alaska'yı satın alıyordu, ama karar halk tarafından pek tutulmadı. W. Seward, Meclisin onayını almak için, kuşkulu gerekçelere baş vurmak zorunda kaldı. Bir de Antilles'lerdeki Danimarka topraklarını da satın almağa kalkıştı, ama bu kez, Senato kendisini desteklemeği reddetti, A.B.D. de Viergen adalarını ancak 1917 yılında ele geçirebildi. Seward'ın gözü uzaklardaydı hep. A.B.D. nin Uzak Asya'da egemenliğini sağlamak için Mançurya'daki Rusya'ya karşı savaşılmasını bile ileri sürdü. Başkan Grant da Saint - Domingue'i Amerikan topraklarına katmaya çalışıyordu, ama Senato izin vermedi buna, çünkü kamu oyu yalnızca Amerika kıtasıyla ilgileniyordu.

Yalnızca ihracatçılar ve denizciler, emperyalist düşünceler besleyip duruyorlardı. Büyük Britanya ile Çin arasındaki 1840 - 1842 ile 1856 - 1860 savaşları, Çin ticaretinin büyük bir kısmını amerikalıların eline bırakıyordu. Amerikan gemileri, Avrupa ticaretini altüst eden 1848 ihtilâlleri ve Avrupa donanmasının askerî gereç ve birliklerin nakline ayrıldığı Kırım savaşı sayesinde yeni pazarlara kavuştu. Aynı zamanda A.B.D.'nin üretimi artıyor, bu artış 1791 yılında 19 milyon dolarken 1860 yılında 33,5 milyonu bulan ihracatı da bir çırpıda hızlandırıyordu. Yine bu dönemde, ithalât da 2,9 milyon dolardan 353 milyon dolara yükseliyordu. Bu ticarî gelişme de güçlü bir deniz ticaretini gerektiriyordu. Oysa Amerikan tersaneleri, buharlı gemi çıkarılmasında, ve gemi yapımında odun yerine demir kullanmada Avrupalı rakiplerinden geri kalıyorlardı. Sonra Kuzey - Güney savaşı da A.B.D.'nin deniz ticaretine büyük bir darbe in-

diriyordu ayrıca. Hükümet sorunla pek ilgilenmiyor, özel sermayeler de, bütün dikkati üstüne çeken, ülkenin görünüşünü değiştiren demir yollarının, maden kuyularının, büyük sanayiin geliştirilmesi gibi daha kârlı etkinliklere doğru özellikle yöneliyorlardı: Örneğin Amerikan tonajı 1860 yılında 2.496.894 ton iken, 1900 yılında 826.694 tona düşmüştür. Aynı süre içinde, Amerikan bandırasındaki ithalât ve ihracat 1860 da % 66,5 dan 1900 de % 7,1 e düşmüştür.

Bu hızlı düşüş bir tepkiye yol açıyordu. İlk alârm işareti, Amerikan emperyalizminin gerçek kuramcısı amiral Alfred Mahan tarafından veriliyordu. 1890 yılında «The İnfluence of Sea Power upon History» yi daha sonra da Fransız ihtilâli ve imparatorluk sırasında deniz kuvvetlerinin rolü üstüne bir incelemeyi, son olarak da Nelson'un biyografisini yayımlıyordu; bu son eserini yüzlerce konferans, makale ve broşürlerle de yaymaya çalışıyordu: deniz kuvveti ve deniz ticareti bir birinden ayrı olarak düşünülemez, her ikisi de ülkenin huzuru ve büyüklüğü için gereklidir. Geleneksel «infiratçılık» efsanesinin iç yüzünü açığa vurmak Amerikalıların, isteseler de, istemeseler de, dünya sorunlarının dışında kalamayacaklarını ileri sürüyordu: «Uluslar arası çarka, dalgalanmalara kapılmadan kalabilmeyi düşünmek bir hayaldir ancak» diyordu. Bu söylevler, benimsenmiş düşüncelere aykırı düşüyordu, ve Amiral Mahan kendisini eleştirenlerin karşısında, durmadan şu sözü tekrarlayıp duruyordu: «Bizim inançlı ve imanlı gönlümüzden hiçbir saldırganlık düşüncesi geçmemektedir.»

Zaten bazı dini bütünler de aynı yönde çalışmaktadır. Josiah Strong adlı bir protestan misyoner, Our Country (ülkemiz) adlı birkaç baskısı yapılan bir kitap

yayınlıyor; kitapta, Anglo Sakson ırkının tanrı tarafından, dünyayı uygarlaştırmak üzere seçilip görevlendirildiğini buyuruyordu. Oysa 1892 de bir amerikalı kadınla evlenen ve sonra birkaç yıl Vermont'de yaşayan Kipling «beyaz insanın sırtındaki yük» masalını henüz uydurmuş değildir. Josiah Strong'la, artık misyoner, asker ve tüccara öncülük etmekte ve onlar için kendilerine yalnız zapdedilmesi kalan topraklar bulup açmaktadır.

Havai'nin ilhakı

Ama bir amiral ve papazın düşünceleri yaygın kanıyı değiştirmeye yetmemektedir. A.B.D. ni, soydan soya geçen infiratçılığından çekip kopartmak için çok somut ve oldukça büyük kârların işin içine girmesi gerekmektedir. 1870 den 1900 e kadar geçen otuz yıl içinde nüfus 38,5 milyondan 75,9 milyona yükselerek hemen hemen iki kat artmıştır, ama hâlâ işgal edilecek geniş alanlar vardır. A.B.D. ise nüfusça kalabalık sömürgeler peşinde değildir. İspanya - Amerika savaşı sırasında sermayeleri büyük bir artış göstermiş olan üretimleri için dış pazarlar bulma kaygusundadırlar. 1898 de üretimin ancak onda birini teşkil eden Amerikan ihracatı tutarı bir milyon doları aşmaktadır. Bu andan itibaren A.B.D. kendi ekonomisini kendi finanse ediyor ve dışarıya sermaye ihraç etmeğe başlıyor: 1897 de dış ülkelere yaptığı yatırımlar ancak 684 milyon doları bulurken, 1914 de 2.500 milyon doları aşacaktır. Ülkenin sonsuz doğal zenginlikleri vardır ve bunlar o zaman için hiç bitmeyecekmiş gibi görünmektedir. Bunları işletmek için ülke, sayısı gittikçe artan el işçisine sahiptir. 1830 ile

1870 yılları arasında, 8 milyondan fazla göçmen gelmiştir, oysa ardından gelen otuz yıl içinde, ülkeye 10,5 milyon göçmen ayak basmıştır. 1900 ile 1920 yılları arasında bu sayı 12,5 milyonu bulmuştur. Sermaye birikimi dev teşebbüslerin doğmasına yol açmış, bunların sonsuz gücü ise 1890 yılında antitröst kanununun çıkmasını doğurmuştur. Kanun, iktidarın bunu ters yönde, işçi sendikalarına karşı kullandığı zamanlar dışında, hep etkisiz kalmıştır. Böylece A.B.D. hızlı bir iktisadî yayılmanın bütün koşullarını taşır durumdadır. 1850 de yedi milyar dolar olarak tahmin edilen millî servetleri, yirmi yıl sonra dört katma çıkmış, yüzyılımızın başında ise 88 milyara varmıştır. 1900 ile 1912 yılları arasında ise yine iki kat artarak 186 milyarı bulmuştur. Bu andan itibaren işte bu millî servet Büyük Britanya'nın milli servetini (80 milyar), Almanya'nınkini (77 milyar) ve nihayet Fransa'nın millî servetini (57 milyar) çok ama çok geride bırakıyor.

Daha İspanya'ya karşı savaşı sırasında, A.B.D. dünyanın en büyük ekonomik gücüdür, ama uluslararası sahnedeki rolü yine de küçük kalmaktadır. 19 uncu yüzyılın son otuz yılında İngiltere sömürge topraklarına 88 milyon nüfuslu, 12.900.000 kilometre karelik bir toprak katmıştır. Fransa ise 37 milyon nüfuslu 9.000.000 kilometre karelik toprak. A.B.D. sömürgecilik ateşine karşı bağışıklık mı kazanmıştır yoksa?

Evet Amerikalılar en aşırı infiratçılık geleneği içinde, özellikle kendi zenginlikleriyle uğraşmakta ve çıkarlarına hizmet edebilecek hiçbir şeyi ihmal etmemektedirler. 1897 nin «Dingley Tariff» i, üretimlerini o güne dek hiç görmedikleri büyük bir gümrük duvarı arkasına saklamaktadır. Bu gümrük duvarı onları Havai'yi zaptet-

meğe itiyor, kendilerine sömürgeciliğin ilk tadını tattıran bir olay da, rolünü oynamaktan geri kalmıyor zaten. Orada da XIX uncu yüzyılın başından beri, bu takım adalara yerleşmiş misyonerler yol göstericilik ettiler; Bu misyonerler, şeker kamışı ekiminin geliştirilmesini teşvik ettiler, adalar halkının refahı A.B.D. ne yapılan satışlarla bu şeker kamışı ekimine dayanıyordu. Türlü bahanelerle, Amerikalılar adada, ateşli bir gerginliği sürdürüyorlar, bu ise nihayet 1893 de gerçek bir ayaklanma ile son buluyor. Kraliçeyi tahtından vazgeçmeğe zorluyor, ardından cumhuriyeti ilân ediyorlar. Derhal eski bir düşü izleyerek, ülkenin Amerika'ya ilhakı andlaşması üzerinde görüşmelere başlıyorlar. Ama Başkan Cleveland, ayaklanmanın A.B.D. elçisinin doğrudan doğruya suç ortaklığı ve Amerikan savaş gemilerinin tehdit edici himayesi altında gerçekleşmiş olduğunu keşfederek andlaşmayı senatoya sunmayı reddediyor. Bununla birlikte dört yıl sonra takım adalardaki durum çok kaygı vericidir. Dingley Tariff, Amerikan şeker üreticilerine destekleyici yardımlarda bulunduğu oranda, takım adalar ekonomisine sert bir darbe indirmektedir. Yeni bir ilhak andlaşması derhal Başkan Mc Kinley tarafından görüşmeğe açılmıştır. Havai'liler şeker üretimlerini sürebilecekleri Amerikan pazarlarına sokulmakta özgür olacaklardır. Onları ekonomik yıkımdan kurtarmakla, ilhak, bir de insanseverlik görünümü kazanmaktadır. Ayrıca bu ilhak 1875 andlaşmasını taçlandırmaktadır, ki bu andlaşmayla, yerli hükümet, satma ya da kiralama şekli altında, herhangi bir üçüncü kuvvete adada hiçbir imtiyaz vermemeği kabul etmekte ve Amerikalılara Pearl Harbor'da bir deniz üssü kurma hakkını tanıyan 1877 andlaşmasına bir garanti vermektedir.

Başkan Mc Kinley, bu yüzden ilhak andlaşmasını onaylanmak üzere senatoya gönderiyor. Yüce Meclis İspanya'yla savaş patlak verdiği sırada bu andlaşmayı ele alıyor. Bu durumlarda ardı arkası kesilmez ertelemelerden korkan Beyaz Saray, onaylanması senato oylarının üçte ikisini gerektiren andlaşmanın yerine basit çoğunlukla kabul edilmesi mümkün olan bir karar getiriyor. Bu kurnazca oyun, tam bir başarı sağlıyor ve Havai'nin ilhakı 12 Ağustos 1898 yılında kabul edilmiş oluyor. 1900 de, ada halkı Amerikan vatandaşlığı hakkını elde edecek ve takım ada 1960 da Birliğin ellinci devleti olacaktır.

«Amerika'nın bir savaşa ihtiyacı vardır»
Théodere Roosevelt

A.B.D. nin İspanya'da savaş ilân ettiği 1898 yılını, Amerikan tarihçileri, emperyalist bir dönemin başlangıcı olarak gösterirler; bu emperyalist dönemin ilk küçük adımları böylece atılıyordu işte. Emperyalist serüven, ilk olarak Alfred Mahan'da gerçek kuramcısını, Josiah Strong'da büyük söz ustasını ve manevî teminatını bulmuş oldu. Artan bir üretimi ve gitgide çoğalan sermayeyi ihraç etme ihtiyacı, gerçekçi kişiler gözünde haklı çıkarıyor bu serüveni. Ama örgütçülere ve politik şeflere de ihtiyacı vardır A.B.D. nin.

Bunların en ünlüsü olan Théodore Roosevelt, Beyaz Saray'a girdikten sonra, Rus - Japon çatışmasında (1904) aracılık ettiğinden, Algésiras konferansında (1906) anlaşmaya varmak için çaba harcadığından ve sistemli olarak La Haye adalet divanına başvurulmasını önerdiğin-

den ötürü bir gün Nobel barış ödülünü alacaktır. İspanya - Amerika savaşından önce, Théodore Roosevelt, Dakota'daki çiftliğine çekilmeden önce, New York'un siyasi hayatına karışmış, ama pek de başarı gösterememiştir. Ama oralardan Batılıların çok renkli özelliklerini getirmiş ve bunu kendi kişiliğinin en belirgin çizgilerinden biri haline getirebilmiştir.

New York'a Cumhuriyetçi Partinin belediye başkan adayı olarak çağırıldığında, Başkan Harrison onu kamu görevleri komisyonunda yer almaya gönderince, birden büyük bir üne kavuşmuştur. Daha sonra New York polis kuvvetlerinin başında bulunduğu iki yıl içinde, bir reform programı hazırlamış, bu da onu, siyaset çarkının en gerici ve soysuz adamlarıyla anlaşmazlığa sürüklemiştir. Başkan Mc Kinley 1897 de, onu Deniz Kuvvetleri Bakan Yardımcılığına getirince, yeni bir basamağı daha aşmıştır. Yeni görevinde Alfred Mahan'ın «Kendisini savunması için, A.B.D. nin deniz üslerine ihtiyacı vardır ve Amerika istese de, istemese de, hemen bu üsleri bulmak zorundadır» yolundaki öğretisini uygulamaya başlamıştır. Ama genç Théodore Roosevelt, Vaşington'da ancak birkaç ay kalmıştır. A.B.D. İspanya'ya savaş ilân ettiğinde, o kırk yaşındadır. Hemen istifa edip, Rough Riders adı altında ün yapacak olan bir süvari alayının başında Küba'ya hareket etmiş ve kolaycacık kahraman oluvermiştir.

Kendi hesabına ve ülkesi hesabına, ihtiras dolu Théodore Roosevelt, Güney savaşından otuz yıl sonra, A.B.D. nin bir barış iklimi içinde tehlikeli bir şekilde gevşeyip zayıfladığını sanmaktadır. 1895 yılında, İngiliz Guyanası'nın sınırları konusunda, İngiltere ile Venezuela'yı karşı karşıya getiren anlaşmazlık sırasında, Baş-

kan Cleveland'ın İngiltere karşısındaki sağlam ve kesin tutumunu gönülden onaylar. Cleveland, Londra'yı Monroe doktrinini bozmakla suçluyor ve şöyle söylüyordu: «A.B.D., bu kıtada fiilen egemendir.» Britanya'dan gelen cevap yeterli ve doyurucu bulunmamış; Cleveland, yerinde inceleme yapmak üzere bir araştırma kurulu yollamaya karar vermiş ve şunu da kesinlikle belirtmiştir: İngiliz komisyonunun varacağı sonuçların dışına çıkmasını engellemek için, A.B.D. «her türlü yola başvurarak, kendi yetki ve gücünde direnmelidir.» Her ne kadar Clveland'ın kaba üslubu birçok Amerikalı gazeteci tarafından sert bir dille eleştirilmişse de, Atlantiğin her iki yakasında gerginlik artmıştır. İşte tam bu sırada da, Thédore Roosevelt, senatör Henry Cabot Lodge'a şunları yazar: «Çok yakında çatışmanın patlak vereceğini umuyorum. Barışçı kamptan yükselen sesler, beni, ülkenin bir savaşa ihtiyacı olduğuna inandırdı.» Ama barış korunmuş, Thédore Roosevelt de buna gücenmiştir. Üç yıl sonra nihayet, Küba'da düşünü gerçekleştirebilmiştir. «Dünyanın Amerikalılaşması bizim kaderimizdir» demektedir. Daha sonraları düşüncesini belirginleştirerek, politikasını özetliyen şu ünlü formülünü yaratmıştır: «Tatlı tatlı konuşun ve yanınızda büyük bir sopa taşıyın: istediğiniz kadar ileri gidebilirsiniz böylece.»

Barbar ve yaşlanıp çökmüş halklar:

Bu çeşit düşünceler, sonradan, A.B.D. nin Cemiyet-i Akvam'a girmesini önlemek için elinden geleni yapacak olan senatör Hanry Cabot Lodge gibi kişiler katında çok olumlu yankılar bulmuştur. Amiral Mahan'ın

düşüncelerini benimsemiş Hanry Cabot Lodge, senatoda daha güçlü bir ordunun ve deniz kuvvetlerinin kurulması için mücadele etmiştir. Kendisi Çinle yapılan ticarette zengin olmuş Bostonlu bir tüccarın oğludur ve A.B.D. nin, küçük devletlerin zararına bile olsa, kendi gücü ile dünya sahnesinde baş rolü oynamak zorunda olduğuna inanır; ve açıkça «Bu küçük devletler geçmişe aittirler. Hiç bir gelecekleri de yoktur.» der.

Onun meslektaşlarından biri olan İndiana senatörü Albert Beveridge de, A.B.D. nin, kendisine yeni pazarlar sağlamasını, endüstri ve tarımdaki üretim artığını yollayacağı sömürgeler ele geçirmesini istemiştir. Çok yankı uyandıran bir söylevde, açık şekilde, emperyalistlerin çok köklü bir inancını dile getirmiştir: «Tanrı, binlerce yıldan beri, Alman halklarını ve İngilizce konuşan halkları sırf kendilerine tembelce ve boş bir hayranlık duysunlar diye hazırlamıştır. O, karışıklığın sürdüğü her yerde düzeni kuralım diye, dünyanın yöneticileri olarak bizleri seçmiştir. Barbar ve yaşlanıp çökmüş halkları güdelim diye, bizi yönetici olmaya yeterli kılmıştır. Böyle bir kuvvet gelmemiş olsaydı, şu dünya, barbarlığın ve karanlığın kucağına düşerdi. Ve bütün öteki ırklar arasından Tanrı, dünyayı yeniden diriltip düzene kavuşturşun diye Amerikan ulusunu seçti.»

Mesihçilik ve toplumsal düzen:

Senatör Beveridge'nin şu söylevinde de kendini gösteren Mesihçilik zihniyeti, A.B.D. tarihinde bir yenilik olarak ortaya çıkmaktadır: Vaşington'un, meclis açış söylevinde kullandığı deyime göre, püriten gelenek,

Amerika'yı, Tanrının, kutsal özgürlük ateşini koruyup sürdürecek, seçilmiş bir ülke olarak gösteriyordu. Jefferson, A.B.D. armasının bir kartalı değil de «gündüzleri bir bulutun, geceleri de bir ateş sütununun yol gösterdiği, İsrail Oğullarını» temsil etmesini önermişti. Amerika, hem kendi yurttaşlarının iyiliğine; hem de bir süre sonra onu örnek olarak almağa kalkışacak olan, dünyanın öteki ülkelerinin yararına kurulmuş yeni bir vadedilmiş topraktı. Ama o zamana kadar kendi düşünce ve kurumlarını, «Barbar ve yaşlanmış» halklara zorla kabul ettirmeği aklına getirmemişti. O bir meşaleydi ve başka bir rol oynama ardından da koşmuyordu hiç. Emperyalistler onun idealizmini ve mesihçiliğini gerçek anlamından saptırdılar. Amerikalı dinbilimci Reinhold Niebuhr, haklı olarak şöyle söylüyor: «Yanıldığımız anlar hariç, biz kendimizi insanlığın efendileri olarak değil, insanlığın mükemmelliğe doğru yaptığı kutsal yolculukta, onun koruyucuları olarak düşünüyoruz.» Emperyalistlerin A.B.D. tarihinin akışında yaptıkları saptırma, gerçekte bir yanılma anına rastlamaktadır, ama onların dürtüsüyle girişilmiş bu eylemin sonuçları ağır olacaktır.

Théodore Roosevelt, Henry Cabot Lodge'ya da Albert Beveridge gibi kişiler, A.B.D. ni bütün dünya işleri oyununa sokmak isteğiyle hareket etmemişlerdir yalnızca. Onların seçme ve kararı, aynı zamanda iç politika kaygılarına da cevap vermektedir. 1893 - 1898 yıllarındaki ekonomik kriz, birçok düzensizliklere, baş kaldırmalara, «açlık yürüyüşlerine», şiddet hareketlerine sebep olmuş ve kimilerince ihtilâl haberleri olarak nitelendirilmiş bunlar. Gerçek bir işsizler ordusu, şehirlerde bir kaygu havası yaratmış ve hoşnut olmıyanların, Greenback Party ve Populist Party'yi kurdukları köyler-

de de dertler ve acılar alıp yürümüştür. Küçük köylü, küçük patronlar, tarım ve sanayi mülkiyetinin merkezleştirilmesi karşısında kaygıya kapılmışlardır. 1894 yılı ilk baharında, genç Amerikan Federation of Labor Sendikası, Şikago'daki büyük Pullman grevi sırasında, Başkan Cleveland'ın işçilere karşı kurduğu ordunun zorbalığıyla karşılaşmıştır. O anda dikkati başka yöne çevirmek gerekmiştir: Genel dikkati, 1896 seçim kampanyasında, artan ve gerginleşen işçi ve patron çatışmasından çevirip, dünya politikasına ve uluslararası andlaşmazlıklara yöneltme, Amerika'daki aşırı hak taleplerini zayıflatma ve «tutucu» çevrelerin deyimiyle bütün «bozguncuları», Bryan, Debs, Altgeld gibi kışkırtıcıları etkisiz kılma gibi bir sonuca ulaştırabilirdi. Çünkü American Federation of Labor'dan daha az güçlü, ama daha dinamik Industrial Workers of the World Sendikası, «Sınıf çatışmasının, etkinliklerinin başlıca kaynağı olduğunu» belirtmiştir. 1895 yılında, Venezüela ve İngiliz Guyanası arasında bir sınır anlaşmazlığı konusunda İngiltere'yle bir çatışma ihtimali söz konusu olduğu bir sırada, Teksaslı bir demokrat olan Thomas Pasckal, bir savaşın, «anarşist, sosyalist ve halkçı çıbanını, en az iki yüz yıl boyunca halkımızı zehirlemesini önleyecek şekilde kökünden kazıyacağını» düşünmektedir.

Zorba ve pis olan herşeye karşı

Böylece bir sürü hesap, hırs ve çıkar, A.B.D. ni, Emperyalistlerin yeni pazarlar, zenginlik ve dış ülkelerle ilgili işlerde belli bir ağırlık umdukları sömürkeci bir savaşa sürükledi. Aynı zamanda da, toplumsal çatışma-

lar arka plana geçirilip, büyük bir ulusal birlik içinde Güney savaşlarının yaraları kapanacaktır. Joe Wheeler, Fitzhugh Lee gibi eski Konfederasyon generalleri, yeniden görev alacaklar, ama bu kez İspanya'ya karşı A.B.D. ordusunda çalışacaklardır. Cumhuriyetçi Başkan Mc Kinley, eski demokrat rakibini bir millî muhafız alayının başında görecektir. Amerikalılar bundan böyle, büyük bir coşkuyla «Özgürlük için ve eski dünyada zorbalığa dayanan, bozulmuş ve soysuz olan herşeye karşı demokrasi için verilecek küçük kişisel savaş» demek olacak olan bir mücadeleye atılacaklardır.

Çünkü Küba'yı İspanyol sömürgeciliğinden kurtarmaktır söz konusu. Lincoln'le yaptığı tartışmalarla ün yapmış senatör Stephen A. Douglas, kırk yıl önce bu Küba konusunda: «Bizim kaderimiz Küba'ya sahip olmaktır, ve bu sorun üstünde tartışmak çılgınlıktır. Ada doğal olarak Amerika kıtasına aittir.» demiştir. O Küba ki, Başkan Pierce'in Savaş Bakanı Jefferson Davis, 1854 de ilhakını istiyordu. O yılın 28 şubatında, Black Varrior adlı bir Amerikan ticaret gemisi, liman içi nizamnamesi hükümlerini çiğnediğinden ötürü, Havana'daki İspanyol yetkilileri tarafından yakalanmıştı; sekiz yıl sonra, Güney savaşında, aynı Jefferson Davis'i konfederasyonuna başkan yapacak olan Güney, o zaman görünüşte Black Varrior'a yapılmış hakaretin öcünü almak için, gerçekte ise yeni topraklara sahip olmak için oybirliği ile İspanyollarla savaşmağa hazırdı. Olayı bir sonuca bağlamak için Madrid'le pazarlıklar başladı, ama A.B.D. nin İspanya elçisi Pierre Soulé, öylesine kaba davrandı ki, Vaşington ona hemen, Londra elçisi ve az sonra Birleşik Devletlerin demokrat başkanı olacak olan James Buchanan'la eski Deniz Kuvvetleri Bakanı ve o günlerde Paris elçisi John Y. Mason'la görüşmesini

emretti. Bu üç diplomat, A.B.D. nin Küba'yı satın alması gerektiğini bildiren «Ostende manifesto» sunu kalcme aldılar. Eğer, diyorlardı, İspanya adayı satmayı reddederse, A.B.D. adayı zorla işgal etmelidir. Amerikan hükümeti derhal bu metni reddetti. Kuzey devletleri, Küba ilhakının, birliğe yeni bir köleci devletin sokulmasıyla, ulusun, içte sağlamaya çalıştığı zaten sağlam olmayan dengeyi bozmasından korkuyordu.

Eski bir düş

Demek ki, birçok Amerikalının Küba'yla bu denli ilgilenmesi yeni birşey değil. Küba'nın ilhakı, özellikle Güney'deki şeker kamışı yetiştiricilerini ilgilendirmiştir. Ama Güney savaşlarından sonra, Kuzey'li orduların eski baş kumandanı da, onların görüşüne hayli yaklaşmıştır. Aslında, ihtilâller ve bunları bastırma çarkı, Küba'da sürekli bir güvensizlik yaratıyordu. Öyle ki, 7 aralık 1875 te, Başkan Grant, Kongre'ye verdiği mesajda, yirmi yıl sonra ortaya çıkacak olayları şu sözlerle bildiriyordu. «Her iki taraf da, birbirine büyük kayıplar verdirebilecek, onulmaz yaralar açabilecek güçte görünüyor. Sırf adadaki barışa bağlı çıkar ve ilişkilere de zarar verebilir bu durum. Ama hiç biri, tek başına bir sonuca varabilecek gibi görünmüyor ve yine iki taraftan hiçbiri, adayı, ötekini bir kenara iterek kontrol etme konusunda başarıya ulaşmış değildir. Bu koşullar altında düşünüp anlaşarak olsun, askerî bir müdaheleyle olsun, üçlerin birlikte yapacağı iş, tek çözüm yolu gibi görünüyor ve anlaşmazlığa bir son vermek için de, ergeç bu durumu gerçekleştirmek gerekiyor.

Uzun zamandan beri, Küba, A.B.D.'nin sahip olmak istediği bir ülke olarak görünmektedir. Yapılacak şey de, içlerinden bir kaçının istediği şeyi, büyük bir Amerikalı çoğunluğun istediği şey haline getirmektir. Basın da bu durumun sağlanmasında başlıca araç olacaktır.

Basın kamu oyunu ayaklandırıyor.

Birleşik Devletler'i emperyalist serüven içine sokmak istiyen politikacıların, Amiral Mahan'ın savlarını ortaya atarak, halkı kendi taraflarına çekmeleri mümkün değildi. Halkın büyük çoğunluğunun ilgisini çekmek için, daha heyecan verici nedenler bulmak zorundaydılar. Halkı, Amerikan idealizminin en sağlam çıkarları uğruna yapılacak bir haçlı seferine çağırmak için, onun duygularına seslenmek gerekiyordu. İki becerikli ve yetenekli insan bu çok nazik görevi yüklendi: gazeteci Joseph Pulitzer ve William Randolph Hearst.

1887 yılında, 24 yaşındayken W. R. Hearst, babasından o zamanlar 24.000 basan San Fransisco Examiner gazetesini armağan almıştı. Çok kısa zamanda, sansasyon basınının en uygunsuz yollarını kullanarak gazetenin tirajını on misli arttırdı. 1895 yılında da, New York basınını ele geçirdi ve Morning Journal'i satın aldı. Amacı her gün 500.000 basan çok güçlü Pulitzer gurubunu tahtından indirmekti. Hearst, Morning Journal'in fiatını düşürdü, sayfa sayısını arttırdı, rakiplerinin en iyi elemanlarını ellerinden aldı, skandal haberlerini çoğaltı, bisiklet yarışları düzenledi: bu hızla, yılda 100.000 dolar harcadı. Hearst, 1896 seçimlerinde Cumhuriyetçi Mc Kinley'in 7.111.000 oyuna karşı, 6.509.000 oy alan

William Jennings Bryan'ı tuttuğu için, sayısı oldukça kabarık ilân müşterilerini elden kaçırınca güç duruma düştü. Oy sayımından önceki ay Hearst, 158.000 dolarlık bir açık kaydetti. Ama onu basın kralı yapacak olan savaşı kazanmak için, hiçbir şeyden vazgeçmemeğe kararlıydı.

Neyse ki, o aralar, İspanya, bir yıl önce Küba'da patlak veren ayaklanmayı bastırma çabaları içindedir. Sabah gazetesinin adaya gönderdiği iki muhbir, İspanyol yetkilileri tarafından tutuklanmıştır. Hearst sesini yükseltir: Çoğunluğun gönlünü fethedebilmesi için, yeni Başkanın önünde açılan tek ve en güvenli yol, Cleveland'ın Küba konusunda hükümeti içine sürüklemiş olduğu korkunç kayıtsızlığı hemen terketmektir. Bu arada Hearst, işsizlerin karnını doyurmağa başlar, karanlık işler çevirenleri kahramanlaştırır, mutsuzların yararına çok parlak galalar düzenler, halk kitlesini kendine çekmek için her gün yeni bir şey bulur. Kendisi 34 yaşındadır, enerji doludur, polisin bulamadığı canilerin ardına kendi muhabirlerini takar. Bu yaptıkları, kendisinden beş yaş büyük olan Théodore Roosevelt isimli polis şefinin pek hoşuna gitmez. Morning Journal, Roosevelt'in giydiği pembe gömleklerle ve taktığı püsküllü geniş ipek kemerle alay eder, onu çok aristokrat oluşundan ve halkı horlayışından ötürü kınar: «Kendisinin çoğunluk hakkında pek bilgisi ve iyi düşüncesi yoktur. Neyse ki, halk çoğunluğu da, Roosevelt hakkında böyle düşünmektedir.» diye yazar Hearst. Ama bu iki insan da, eylem hırsı ve zevki bakımından birleşmektedir.

Bununla birlikte, bu sertlik ve şiddet, Hearst basınının başarısını sağlamaya yetmemektedir. Büyük darbe, New York'da Hearst'ın Morning Journal'iyle, Pulit-

zer'in World'u arasında tam bir yarışma yaratan Küba ihtilâli dolayısıyla vurulacaktır. Madison Square'da yapılan büyük kermeste, Kübalı ihtilâlcilerin şefi Maximo Gomez çağın en büyük askeri olarak gösterilir. Hearst ona, bürosunda bulundurduğu ve üstünde «Küba Cumhuriyeti kurtuluş ordusunun baş kumandanı Maximo Gomez'e. Yaşasın özgür Küba» sözleri yazılı bir şeref kılıcı sunmak için iki bin dolar harcar. Genç bir gazeteciyi, İspanyollara inat, kılıcı şerefli sahibine vermesi için görevlendirir. Ama İspanyollar World gazetesinin Küba muhabiri Sylvester Scovel'i hapsederler; bu, Pulitzer'in «Scovel'i serbest bırakın» sloganlı büyük bir kampanya açmasına sebep olur. Buna karşılık Hearst, Küba'ya bir röportajcı ve ünlü bir desinatör olan Frederick Remington'u gönderir: Remington Havana'dan kendisine şu telgrafı gönderir. «Önemli bir şey yok. Herşey süt liman. Savaş olmıyacak. Dönmek istiyorum.»

Hearst meşhur cevabını verir hemen.

«Kalmanızı rica ediyorum. Siz yeni fotoğraflar hazırlayın, ben de savaşı hazırlayacağım.»

Morning Journal gazetesi, ayaklananlara durmadan «Kurucu atalarımızın, o unutulmaz 4 Temmuz 1776 da Filadelfiya'ya yerleştikleri gün taşıdıkları o yenilmez ülkü neyse, bu ayaklananlar da aynı ülküden hız alıyorlar.» diye övgüler yazdırır. Rakip gazetelerin sütunları da, hayalin gerçeği aştığı, İspanyolların ilkelliği, kabalığı ölçüsünde, Kübalıların kahramanlığını ortaya koyan hikâyelerle dolup taşmaya başlar.

Hearst'ın gazetelerine inanılacak olursa, vatanseverler yaklaşamadan, Maximo Gomez ve Antonio Maceo gibi ayaklanmanın öncüleri şerefli bir şekilde ölmeden

önce, Havana kaç kez saldırıyla ele geçirilmiştir. Adadaki kanlı bastırmalara rağmen., isyancılar toprak kazanmaktadırlar. Madrid, general Martinez Campo'yu geri çekip, yerine bileğine kuvvetli general Valeriano Weyler'i getirir; Morning Journal ise şöyle söz eder ondan:

«İğrenç hayvan, çiftlik soyguncusu, ocak söndürücü, ırz düşmanı Weyler.

Amansız, taş yürekli, kasap ruhlu Weyler. Hiç bir şey, hayvanca düşüncelerini gemleyemez onun, hiçbir şey, bu canavarı, kanlı bir sefahat için çok ince ve ustaca işkenceler düzenleyerek, alçaklıklarını alabildiğine işlemekten alıkoyamaz.»

Yüzsüzce bir yalan.

Vaşington'daki İspanya elçisi, bu basın kampanyasının sorumluluğunu, kendi deyimiyle, «Amerika birlikleri gelip, kendi yerlerine döğüşsün diye, A.B.D. ile İspanya arasında bir savaş tohumu ekmeği başarabileceklerini uman» asilerin üzerine atıyor. Gerçekten de, Kübalılar, New York'da kamu oyunu velveleye vermekle görevli bir komite kurdular. Ama W R. Hearst'ün, okuyucu kazanmak için sansasyonel haberler yarışını hızlandırmak yolunda buna hiç de ihtiyacı yoktur. Bir Amerika gemisine bindikleri sırada, üç güzel Küba'lı genç kızın çırılçıplak soyulup üst başlarının arandığı hikâyesini uydurup ortaya atan Havana'daki kendi muhabirleridir; bu vesileyle şöyle bir başlık ortaya atmak olanağı doğmuştur: «Bayrağımız artık kadınları koruyamıyor.» Fırsatı kaçırdığına hayıflanıp, küplere binen Joseph Plitzer, üç genç kız New York'a geldiklerinde, kendile-

riyle World gazetesi adına mülâkat yaptırıyor. Kızlar, bütün olayları yalanlıyorlar, Vaşington'da Mecliste koparılmış olan fırtına böyle yatışıyor.

Şu halde başka bir şey bulmak gerek. Birkaç gün sonra, Amerikan vatandaşı olan bir Kübalı, İspanyolların kendisini atmış oldukları bir hücrede intihar ediyor. Hearst için bu bir cinayettir. Ve bunun öcünü almak için, A.B.D. nin Küba'ya savaş açmasını istiyor. 1890 daki antitröst kanuna adını vermiş olan ve senato dış işleri komisyonuna başkanlık ettikten sonra 1897 - 1898 de Dış-işleri Bakanlığı yapan senatör John Sherman'la mülâkat yapıyor. Morning Journal gazetesi, şu sözleri onun ağzından çıkmış gibi veriyor:

«Anlatılan olaylar doğruysa ve Küba'da Amerikan yurttaşları gayet rakatlıkla boğazlanabiliyorsa, böyle zulümlere son vermenin yolu İspanya'ya karşı savaş açmaktır.» Senatör Sherman sert bir yalanlama gönderiyor: «Baştan aşağıya yüzsüzce bir yalandır bu.» Ama W. A. Swanberg, «Senatör Sherman'a pek fazla güvenilmezdi» demekten kendini alamıyor. «Zihin yetenekleri hissedilir derecede zayıfladığı bir sırada, senatörün yeniden seçilebilip, Mc Kinley kabinesinde önemli koltuklardan birini işgal edebilmesi, bu çağın en büyük tuhaflıklarından biridir. Sherman çok zaman ne dediğini, ne yaptığını, hattâ nerede olduğunu sık sık unutuyordu.»

Hearst bununla beraber cesaretini hemen yitirmiyor. Üslûbunda ölçülülüğü elden bırakmadan (eğer doğruysa...), Vaşington.dan İspanya'ya karşı savaş ilân etmesini istiyor: «Savaş iğrenç bir şeydir ama savaştan daha iğrenç olan şeyler de vardır, bunlardan biri de şerefsizliktir.»

Ama Başkan Mc Kinley kanmıyor bu sözlere. 1897 martındaki açış konuşmasında, Küba'ya hiç değinmiyor, tersine şu açıklamada bulunuyor: «Her türlü fetih savaşının karşısındayız. Her türlü toprak saldırısı hevesini reddetmeliyiz.» Morning Journal üzülüyor buna: «Mc Kinley, ağır sanayinin tehditlerini pek önemsemiyor.»

Gerçekte, banka ve endüstride, Walt Street'de para kurlarının düşüşüne sebep olabilceğinden çekindikleri bir çatışmaya hiç yanaşmıyor. Küba'daki şeker kamışı plantasyonlarının ortaya koyduğu durum, birçok Amerikalıyı, adada düzeni kuracak ve normal üretim koşullarını sağlayabilecek askeri bir müdaheleyi istemeğe itecek kadar önemlidir. Ama böyle bir kaygı, yalnız bir azınlıkta bulunmaktadır. Küba'daki Amerikan yatırımları ancak elli milyon doları bulmaktadır ve Amerika - Küba ticareti de yılda iki yüz milyona toplam olarak da iki milyara varmaktadır. A.B.D' nin Küba ekonomisi üzerindeki nüfuzu, ancak İspanya'nın saf dışı bırakılmasından sonra büyük ölçüde artacaktır. Cumhuriyetçi aday olarak Mc Kinley'in seçimini kesinleştiren ve geniş bir ekonomi imparatorluğuna sözünü dinleten (demir ve kömür ocakları, dökümhaneler, tersaneler, deniz taşıtları, bankalar v.b.) Mark Hanna, Cumhuriyetçi Partiyle, büyük iş çevreleri arasında yakın işbirliğini temsil etmektedir. Kendisinin A.B.D. nde kazancı yerindedir ve sömürgecilik serüvenleriyle bu kazancı yitirmekten korkmakta, bu yüzden de savaşa karşı durmaktadır. Andrew Carnegie de, fetih zihniyetini şiddetle suçlamaktadır. Dışişleri Bakanı John Hay ise, «çelik kralının» aklını kaçırdığını söyler. Çevrelerinin en güçlü adamla-

rı olan bu kişiler Walt Street'in ve büyük endüstrinin tutumunu tam olarak ortaya koymaktadırlar. Kendilerine özgü gerekçelerle, Mark Twain kampında yer alır hepsi de. Mark Twain de, senatör Beveridge gibi, «karanlıkta olanları uygarlığa kavuşturma» isteğinde olan politikacılarla acı acı alay edip suçlamalar yağdırır. Kapitalistler savaş istemezler. Yalnız birkaç ateşli politikacı ve Hearst'la Pulitzer'in yürüttüğü basın kampanyasının etkisinde gittikçe genişleyen ve bir süre sonra kongre üyelerinin büyük bir kısmını sürükleyecek olan kamu oyunun bir kısmı ister savaşı. Pulitzer, gazetelerini savaş lehinde yazılarla doldurmakta gecikmiştir: ama halkın savaşı tuttuğunu ve savaş taraftarı kampanyanın tirajı arttırdığını anlayınca, müdaheleye karşı olan görüşü savunmaktan vazgeçer. Hearst ve Pulitzer'in gazeteleri doğrudan doğruya bir buçuk milyon okuyucuya ulaşır ve basın ajanlarının aracılığıyla, makaleleri ülkedeki öteki gazetelerin pek çoğunu besler. Onlara karşı, barışçı basın ise ancak iki yüz bin okuyucu bulabilir ve insanları coşturmaya ve kafaları tutuşturmaya pek elverişli olmayan o ölçülülük ve denge geleneğine bağlı kalır.

Kadınları seferber etme.

Aksine, Hearst için, demogoji, bir seçim silâhı olarak kalır. Ve Havana'daki muhabirleri 1897 ağustosunda ona, İspanyollar tarafından tutuklanan Evangelina Cosioy Cisneros adlı Kübalı bir genç kadının durumunu bildirince, hemen ustaca büyük kozunu oynar. Kübalı kadın «Küba Jeanne d'Arc'ı», «Küba çiçeği» oluverir. Bu yetmiyormuş gibi, Hearst'ın A.B.D. deki iki

yüz muhabiri, bu kahraman kadın için Amerikalı kadınların desteğini isteme yoluna gider. Bu istek hemen, gazetenin on iki sütununu dolduran binlerce imza toplar. Bu isimler içinde en tanınmış kadın isimleri vardır: Mc Kinley'in annesi, Dışişleri Bakanının karısı Mme Sherman'ın, Mme Mark Hanna'nın ve eski Başkan Grant'la yine eski Başkan Jefferson Davis'in dul eşlerinin adları gibi. Kampanya önüne geçilmez duruma gelip, Atlantik'i aşar, İngiltere'ye yayılır orada da Lady Rothschild'in katıldığı bir komite iki yüz bin imza toplar. Papa XIII üncü Leon'a ricada bulunulur. Yüzlerce miting halkın tepki ve kızgınlığını ortaya koyar. A.B.D. nin Havana konsolosu işi en doğru en gerçek ölçüsü içinde vermeğe çalışır, ama onun açıklamasına kimse kulak asmaz. Bunca patırtı gürültü doruk noktasına varmıştır artık. Cepleri, Hearst'ın dolarlarıyla dolu, Karl Decker adında biri Havana'ya gider. Gönüllü bir takım adamları satın alıp «Jeanne d'Arc» ı, 13 ekim 1897 de Küba'dan kaçırarak New York'a getirir. Kadının gelişi halkta gerçek bir coşkunluk yaratır. Amerika'daki kadınları harekete geçiren ateşli kampanyadan sonra, «Küba çiçeğinin» gözler yaşartıcı kurtuluşu kamu oyunu öylesine etkiler ki, en durgun kişiler bile kendilerini bu akıntıya kaptırırlar. Dışişleri Bakanı Sherman, «Herkesin Morning Journal'ın yaptığı işe hayranlık duyması gerektiğini» söyler. Başkan Mc Kinley bile, «A.B.D. hükümetinin derin düşüncesini dile getiren» bu sözleri destekler.

Böylece sansasyon gazeteciliğinin en iğrenç biçimi, yolu üstündeki engelleri yıkmaya alışmış sorumsuz ve vicdansız bir patronun fantezilerine, kamu oyunu alet etmeği becermiştir. Bu eşi benzeri bulunmıyan kişi için hayranlığını gizlemeyen W. A. Swanberg, ona ayırdığı bi-

yografide, Hearst'ın bir ekol kurucusu olduğunu ve «bu sıfatla, onun kökeni belirsiz bir öncülük tacı taşımaya hak kazandığını» söyler.

Bundan böyle olayların akışı daha da hızlanmıştır. Doğruyu yanlıştan ayırma duygusu pek duymadan, Küba olayları üstüne efsaneler uydurarak Hearst, Amerikan halkının kafasını allak bullak etmiştir. O olmasaydı, Amiral Mahan'ın kuramları, Josiah Strong'un tehlikeli misyoner düşleri, senatör Beveridge'in mesihçe sayıklamaları, Théodore Roosevelt'in ve Henry Cabot Lodge'un «emperyalist» tutkuları, Mc Kinley'in barışçı niyetlerinin üstesinden gelemezdi. Ama Mc Kinley, Hearst basınının ayaklandırdığı bir kamu oyuna karşı direnecek güçte değildir. Gelecekte az çok buna benzer durumlarda, halka inmiş bir basın, yine bir histeri havası yaratılarak Vaşington'un kararlarına ağırlığını koymağa çağrılacaktır. Bu konuda Küba, XIX uncu yüzyılın sonunda, henüz ilk denemesini geçirmektedir.

Canavar ve bağırsakları

İspanya'nın Küba'da yarattığı durum, yine de Hearst'ı her türlü demogojiden uzak tutacak kadar dramatiktir. Zaten uzun zamandır, sömürge rejimi, «bozuk, zorba ve amansız» olarak görünmekte ve her yıl ada gelirinin beşte ikisini kendine çekmektedir. Tarıma ve madenlere konulan vergi çok ağır bir yük olmuştur. Ne can ne mal güvenliği vardır. «Rastgele bir Kübalı hiç gerekçesiz tutuklanabilir ve kaçmak isterken de öldürülebilirdi.» diye yazıyor bir Amerikan tarihçi ve şunları ekliyor: «İspanyol papazlarının eline kalmış kilise bozul-

muştu, etkisizdi ve halkta hiçbir sempati uyandırmıyordu, tutucu ve gerici hiyerarşisi her türlü öğretimi bastırıp engelliyordu, öyle ki, okuma yazma bilmeme genel bir durumdu. Halk, yükü ağır bir orduyu beslemek zorundaydı. Ayaklanma, herzaman pusuda bekliyordu ve Amerika'nın şekere koyduğu gümrük resimleriyle iyice artan bir çöküntü, adayı sarstığında, acı çeken yığınlar artık zaptedilmez oldu. Yurtsever Jose Marti, 1895 de bayrağı açtı ve bütün ülke tutuşuverdi birden.»

Ama Hearst'in vaktiyle yaptığı gibi, Amerikan tarihçileri de, kübalıların A.B.D. ne karşı besledikleri gerçek duygulardan söz etmiyorlar hiç. Kuşkusuz Küba burjuvazisinin büyük bir bölümü, adanın Birlik'e girmesini istiyordu. Ama ülkesini kurtarmak için beş arkadaşıyla 11 Nisan 1895 de karaya çıkan «Küba havarisi» José Marti'nin ardından giden yurtseverler, A.B.D.'ne büyük bir güvensizlikle bakmaktadırlar. «Amerika'mız için (Latin Amerika) en büyük tehlike, diye yazıyor Jose Marti 1891 den sonra, bu Amerika'yı tanımıyan yaman komşunun hor bakışıdır» Birkaç ay sonra, uzak ve zayıf düşmüş İspanya egemenliğinin yerini yeni ve çok güçlü, Küba'ya çok yakın bir ülkenin egemenliğinin alabileceğini düşünerek, José Marti şunu belirtmek gereğini duymuştur : «bizim elde etmek istediğimiz, yankee üniforması ile gelen yenilikler ne olursa olsun, sözde tavizler ve hayatımızdaki, sömürge ruhunun sürüp gitmesi değil, Bize ait cumhuriyetçi bir ülke özü ve gerçeğidir.» Ayaklanmadan birkaç ay sonra öldürülecek olan José Marti ölümünden önce, ozan ve savaşçı inancıyla çok açıkça görmektedir ülkesinin yazgısını. A.B.D. de geçen birkaç yıllık sürgün yaşamında, kimi amerikalıların Küba'ya karşı nasıl bir açgözlü olduklarını iyi bilmektedir. Ve politik bir vasiyetnamesi olarak kalan bir

mektubunda yurttaşlarına şu çok ünlü uyarmayı yapar. «Canavarın içinde yaşadım, içini iyi bilirim, başkaldırmam Davut'un başkaldırmasıdır.»

Savaş, Marti'nin ölümünden sonra da sürer; savaşan Kübalıların sayıları da gittikçe artar, öyle ki, 1896 güzünde İspanyol generali Valeraino Weyler, şehirleri baştan başa gerçek toplama kampları haline getirir. «İnsanları sürüler gibi bir araya toplayıp yığma» tekniğini uygular; bu koşullarda da, ölüm korkunç yıkımlar yapar zaten. 1897 yılı sonunda Havana'nın çevresinde oturan 101.000 Kübalı'nın yarısından fazlası ölür. Aynı anda A.B.D. nin baş konsolosu, adada 400.000 kadın ve çocuğun açlıktan ve ateşten günde yüzer yüzer öldüklerini, yoksulluğun korkunç olduğunu bildirmiştir. 1898 başlarında İspanya'nın Küba'da 200.000 askeri bulunmaktadır, ama bütün bu kuvvetler devrimci dalgayı durduramamıştır. Kübalı yurtseverler zaferin çok yakın olduğuna inanmışlardır. Amerikalı tarihçilere göre A.B.D. nin yapmış olduğu askerî müdahale İspanya egemenliğine son vermiştir. Küba'lı yurtseverlere göre ise bu müdahale gerçekte kendilerine ait olan bir zaferi ellerinden alma aracı olmuştur. Olayların bundan sonraki kısmı A.B.D. nin, savaşların kısa sürmesine yardım ederken, kübalıların, uğruna silâhlanıp döğüştükleri tüm özgürlüğü elde etmelerine engel olduğunu göstermektedir.

«Maine» zırhlısının tnfilakı

Başkan Mc Kinley, yine de savaşa girmemeğe çaba göstermektedir. 1897 de Madrit'te daha ılımlı bir hükümet iş başına gelince, umutlanmaya başlar. 1897 aralı-

ğında Kongreye verdiği mesajda «samimiyetinden şüphe etmiyorum» dediği bu hükümetin faaliyetini engelleme niyetinde olmadığını söyler ve şunları ekler: «Sabırsızlık ederek, onu giriştiği işte güç duruma sokmayı kabul etmememiz gerekir.»

Amerikan kamu oyu Küba'dan gelen hikâyelere —kimi gerçek kimi uydurma— kızmışsa da, Küba halkını İspanyol sömürgeciliğinden kurtarma isteği gibi gerekçeler, A.B.D. nin savaşa girmesine yol açacaktır. Adayı kana bulayan savaşta Amerikalılar acı çektiler, malların mülklerini yitirdiler, kimi özgürlüğünden oldu kimi de canından. Tedbir olarak, yirmi dört toplu Maine zırhlı gemisi «nezaket ziyareti» yapmak üzere Havana'ya gönderildi, zırhlı 25 Ocak 1898 de oraya demir attı. Gerçi Madrit bu uyarma hareketine, dostluk ziyareti yapmak üzere Vizcaya kruazörünü New York'a yollayarak cevap vermeyi kararlaştırmıştı ama, zırhlının kumandanları ve subayları İspanyol yetkilileri tarafından büyük bir nezaketle karşılandılar. Bu sırada Mc Kinley'i çok kızdıran bir olay oldu. Vaşington'un İspanya elçisi Dupuy de Lome, bir dostuna mektup yazıyor ve mektubunda Mc Kinley'in yığınların duygularını okşamağa çabalıyan «kurnaz ve bayağı bir politikacı» olduğunu söylüyordu. Bu mektup, Hearst'ın eline geçer; Hearst, mektubu hemen gazetelerinde yayınlar; böylece de, bir çok Amerikalının öfkesini depreştirir. Madrid, A.B.D. Başkanına yapılmış bu hareketi onarmak için Dupuy de Lome'u haksız görüp görevinden uzaklaştırır.

Ama gerginlik henüz yatışmadan, son tereddütleri de silip süpüren büyük bir felaket olur. 15 Ocak 1898 de, gece dokuzdan az sonra, büyük bir patlama Havana limanını sarsar. Maine zırhlısı uçurulmuştur. Zırhlının

kumandanı Vaşington'a gönderdiği telgrafta «en doğru bilgiyi edininceye kadar» kamu oyunun yatıştırılmasını sağlık verir ve şunları ekler: «Şu anda birçok İspanyol subayı sempatilerini belirtmek için yanımda bulunuyor.» Gemideki üç yüz elli kişiden iki yüz altmışı ölür. Askerleri, Maine gemisinde ardı arkası kesilmeyen patlamaların yarattığı tehlikeye rağmen, doksan kazazedeyi kurtarmaya çalışırken, İspanyol generali Blanco, dramın siyasal sonuçlarını düşünüp duyduğu endişeyi gizleyemez.

«İspanyol yetkilileri olsun, bizim Havana'daki büyük elçimiz olsun, şu anda meydana gelebilecek olaylardan endişe duydukları için, gemiyi göndermemizi istememişlerdi bizden, diyor George F. Kennan. Sonradan, İspanya hükümeti felaketin sonuçlarını hafifletmek için elinden geleni yaptı, bir soruşturma açılmasını istedi, hattâ bu işteki sorumluyu bulması için, uluslararası bir mahkeme açılmasını önerdi. Biz ise hiç bir zaman böyle bir öneriyi kabul etmemiştik.»

Bu felaket sayesinde çeşitli yayınların tirajı ilk olarak bir milyonu aşıyor. Tabii Hearst, bu arada Maine'nin kumandanına geminin bir mayın üstünde patladığını söyletiyor. Hattâ, gazete sayfasının yarısına mayının durumu ve mayını zırhlının makine dairesine bağlayan telleri gösterdiğini ileri sürdüğü bir kroki koydurur. O sırada, New York polisinin başında olduğu zaman Journal gazetesinin çok sert eleştirilerine uğrayan Théodore Roosevelt, deniz kuvvetleri bakan yardımcısıdır. O da, kim ne derse desin, zırhlının bir mayınla uçurulduğundan hiç kuşkusu olmadığını açıklar. Dostlarıyla birlikte, Mc Kinley'i yüreksizlikle savaşı reddettiğinden ötürü suçlar ve onunla acı acı alay eder. Ve çok yankı uyandıran bir mü-

lakatında şöyle söyler: «Journal gibi gerçeği söylemekten sakınmayan, tirajı yüksek bir günlük gazete bulmak insanı sevindiriyor doğrusu.» Karşılıklı övgüler başlıyor Journal ona iyice övüyor. Coşkulu, ateşli Rooseveld'i Walt Street'in ve emperyalist fetihlere rağbet etmiyen büyük sermayedarların ücretli bir görevlisi gibi gösterdiği başkan Mc Kinley'in karşısına çıkarıyor.

Bu arada Vizcaya «dostluk ziyaretini» yapmak için New York'a yaklaşıyor. Pulitzer'in World gazetesi de, rakibinden geri kalmamak için, New Yorkluları, şehirlerini batarya ateşine tutacağını sandığı İspanyol zırhlısına karşı uyarıyor.

Savaş:

Başkan Mc Kinley, «Maine zırhlısını hatırla» sloganını tekrarlayıp duran halkın çağrısına karşı iki ay direniyor. 28 Mart 1898 de Kongre'ye verilen rapor, zırhlının uğradığı kazada İspanya'ya hiç bir sorumluluk yüklememektedir. Ama soruşturmanın sonuçları, bir savaş ilânı çıkarmaya kararlı gazetelerin tutumunu hiç bir şekilde değiştiremiyor. Hearst Amerika'nın en iyi şampiyon sporcularından meydana gelecek bir alay kurmayı ileri sürüyor. Ünlü haydut Jesse James'in kardeşi bir kovboy bölüğüne komuta edecektir. Yine ünlü Buffalo Bill bir kaç bin kızılderelinin başında İspanyolları ezecektir. Hearst yarım milyon dolar verip bir alay donatmayı önerir. Başkan Mc Kinley bu öneriyi reddeder, ama saygı değer Times gazetesi, Hearst'in gazeteci yöntemlerine karşı duyduğu aşşağılamayı be-

lirtmekle birlikte, bu yurtsever ve cömertçe davranışı kabul etmek gerektiği kanısındadır. Bunun üzerine deniz kuvvetleri, Hearst'in yatmı kullanmayı kabul eder.

29 Martta Kongre'ye Maine felâketiyle ilgili soruşturma komisyonunun raporunu verdikten sonra, Başkan Mc Kinley, Madrit'e bir nota verip hemen ateş kesilmesini, tutsakların bırakılmasını ve Küba ile İspanya arasında bir arabuluculuğun kabulünü ister. Madrit'in cevabı bu üç koşulu kabul etmemekte, ama yine de şu kayguyu taşımaktadır: Ne olursa olsun A.B.D. ile savaştan kaçınmak. Birkaç gün sonra, 9 Nisanda, Küba genel valisi general, isyancılara ateş kes emrini verir. Aynı gün A.B.D.'nin Madrit büyük elçisi Woodfort Vaşington'a bir telgraf çeker: İspanya'yı alçaltabilecek her hangi bir şey çıkmazsa, Küba'nın bağımsızlığını elde etmesi, ya da A.B.D.'ne bağlanması an meselesidir. 10 Nisanda İspanya kraliçesi adanın bütününde ateş kes emri verir. Bu tavizler o kadar önemlidir ki savaşçı tarafa silâh bıraktırmaya bol bol yetmektedir. Ama aşırı bir şekilde kışkırtılmış kamu oyunu kızdırmaktan ve durumunun sarsılmasından korkan Başkan Mc Kinley şimdiden istenilene boyun eğmeyi kabul etmiştir bile.

Ertesi gün 11 Nisan 1898 de, Kongreye, İspanya'ya verilen imtiyazları bir sürü yuvarlak laf ve düşünceler altında gizleyen bir mesaj sunar. Sonunda şunları belirtmektedir: «Burnumuzun dibindeki dayanılmaz duruma bir son vermek için, ben bütün olanakları kullanıp tükettim artık. Sizin kararınızı bekliyorum.» Senato bir hafta süren tartışmalardan sonra otuz beş oya karşı kırk iki gibi zayıf bir çoğunlukla savaş lehinde karar verir. Mc Kinley barış taraftarlarının bu kadar çok sayıda olduklarını görünce şaşırmıştır. Daha enerjik

bir tutumla onların tarafını güçlendirmesi mümkün değilmiydi acaba? Ama meclisin davranışı her türlü boş hayali silip süpürür: Temsilciler Senatonun kararını altı oya karşı üç yüz oyla onaylamıştır. Mc Kinley akıntıyı izleyerek durumunu korumuştur. A.B.D. savaşa girer. «Gereksiz bir savaştı bu» diye yorumlar durumu Hearst'in öyküsünü anlatan kişi.

Halkın tutkusu

Şurası gerçek ki Madrit taviz vermekte geç kalmıştır ve Küba'lı isyancılar da bu tavizleri kabul etmeğe pek hazır değillerdir. Ama George Kenan'a göre, İspanya'ya savaş ilânı kararı, Amerika kamu oyunun, millet vekili seçim yılı oluşunun, Amerikan basınının bir kısmının baş döndürücü savaşçı kampanyasının, çeşitli çevrelerden Başkana serbestçe ve kabaca, yapılan siyasal baskıların etkisiyle alınmış bir karardır. Bu arada ilginç olan şudur ki, her zaman savaşların kışkırtıcısı olarak tanınan sanayi ve ticaret çevrelerinin bu kararda hiç bir payı olmamıştır ve genellikle A.B.D. nin savaşa girişini istememişlerdir.

Daha 1899 da Mc Kinley'in kendisi de zaten durumu itiraf etmiştir: Kamu oyu kışkırtılmasaydı, Meclise hakim olunabilseydi, barışçı bir çözüm yolu sağlanabilinirdi. Tarihçilerin çoğu da şu görüş noktasında birleşmektedir:

«İspanya savaşı önlenebilirdi. Amerikan diplomasisi bu konuda büyük bir maharet gösterdi. İspanya ise alışılmadık tavizlere razı oldu. Ama ulus, Appomattox'tan

bu yana kaydedilen ilerlemelerin bilincindeydi. Gururu sınırsızdı; Bu gurur ona, Avrupa'nın yozlaşmış monarşilerinin burnunu kırabileceği, dolayısıyla ön plândaki uluslar arası güçler arasında yer alabileceği umudunu veriyordu. Bu anlaşmazlığı savaşa döken kesin faktör ne diplomatik kurnazlık, ne de bunun başarısızlığı değil, halkın o andaki psikolojik durumu olmuştur. Roosevelt şöyle diyordu: «Savaş olarak hiç de övünülecek tarafı yoktu, ama elimizde bundan daha iyisi de yoktu.» Bu savaş aynı zamanda, Birleşik Devletler'in dış politikasında önemli bir aşamaya varıldığını gösteriyordu. A.B.D. ilk defa özerklik vermeye niyetli olmadığı toprakların kontrolunu kabul ediyordu. Gene ilk defa A.B.D., bir sömürge sistemi kurmak suretiyle, yabancı bir halkın gelecekteki refahının sorumluluğunu yükleniyordu.»

Köle sahipleri Lâtin Amerika'nın uçsuz bucaksız topraklarına göz dikmişlerdir. Başkaları da, A.B.D. nin «alın yazısının», apaçık şekilde, kıtanın tümünü işgal etmek olduğu görüşündedirler. Fakat 1898 de emperyalizm aleyhari taraf hâlâ güçlüdür. Tütün ve şeker kamışı ekicileri rekabet korkusuyla fetihlere karşı çıkmaktadırlar. Bunlar, toprak ilhakının, Amerikan emekçilerinin çıkarlarına zararlı bir ucuz el emeği akımına sebebolabileceğini kestiren, American Federation of Labor'un kurucusu Sammel Gompers gibi sendika önderleri tarafından desteklenmektedir. Buna karşılık, fetih ihtimallerinin, bundan ücret artışlarına karşı bir fren uman ve etkenlik alanlarını denizarışı yerlere de yayma fikrine meyletmeğe başlayan bazı sanayi patronlarının hoşuna gitmeyen hiçbir tarafı yoktur.

20 Nisan 1898 yılında savaş taraftarları şöyle bir

metni Kongre'ye kabul ettirdiler: «İspanya hükümetinin Küba üstündeki yetkisinden vazgeçmesini, kara ve deniz kuvvetlerini adadan çekmesini istemek A.B.D. nin ödevidir, ve işbu beyanatla A.B.D. hükümeti de bunu istemektedir.» Bu amaçla meclis, başkana kara ve deniz kuvvetlerini gerektiği ölçüde kullanma yetkisi vermektedir. Bu karara uyması için üç günlük zaman bırakan bir ültümatom İspanya'ya verilir. «İspanya'nın ültümatomu kabul etmek istemeyeceğini ya da kabul edemeyeceğini biliyorduk» diyor George Kennan. Madrit 21 Nisanda Kongre kararının «savaş ilânı anlamına geldiğini» bildirip, Vaşington'la ilişkilerini keser. Böylece, diye ekliyor George Kennan «Hükümetimiz, meclis ve halkın destek ve alkışlarıyla, bir başka ülkeye, en azından, bütün barışçı çözüm yollarının henüz tükenmemiş olduğu söylenebilecek bir düşmanlığı» ilân, ediyordu.

Anti - emperyalistlerse, meclis kararına, Henry Teller tarafından önerilen şu şekilde kaleme alınmış bir maddenin girmesini sağladılar: «A.B.D. bu vesikayla adayı (Küba) barışa kavuşturma amacı dışında ada üzerinde her türlü egemenlik, adlî yetki, ya da denetleme hakkı icra etme niyet ve isteğini reddeder ve bu amaç gerçekleşince adanın yönetim ve dentimini ada halkına bırakmaya kararlı olduğunu kesinlikle belirtir.»

25 Nisan 1898 de oylanan bir başka karar da savaş durumunu ilân eder. Orduda ancak 18.000 kişi vardır gerçek asker sayısı altmış bine yükseltilir ve yirmi beş bin gönüllü toplamaya izin verilir. Taşıma araçları öylesine yetersizdir ki ilk Amerikan piyadeleri Küba'ya ancak Haziran sonunda ayak basabilirler.

Meclisteki tartışmalar sırasında Filipinler'in adı bile geçmemişti. «Küba'nın kurtuluşu için savaş sözkonusuydu, özgeci ve erdemli bir savaştı bu» Ama daha 1 Mayısta, yani savaş ilânından bir hafta sonra, Pasifik filosu, Amiral Dewey'in komutasında Manila koyu önüne gelir ve tek can kaybı vermeden, İspanyol filosunun işini bitirir. Birkaç gün sonra Mc Kinley bir işgal ordusu gönderilmesine izin verir; bu ordu Ağustos ayında başkenti ele geçirir. Küba'yı Madrit'in denetiminden kurtarmak için İspanyolların Filipin filosunu yoketmek gerekirdi ama, bu ülkeyi fethetmek gerekmezdi. Yürütme kuvveti Meclisin kendisine vermiş olduğu görevi nasıl ve niçin aşabilirdi? George Kennan bu sorulara tam bir cevap teşkil edebilecek öğelerin bilinmediğini ileri sürüyor. Kuşkusuz Deniz Kuvvetleri Bakan yardımcısı olan Theodore Roosevelt uzun süreden beri Filipinler'i ele geçirmeyi düşünmüş ve dolanbaçlı yollarla Amiral Dewey'in Pasifik Filosu'nun başına atanmasını sağlamıştı .Bu, aralarında gizli bir anlaşmanın olduğunu ve Dewey'in bu anlaşmaya göre «savaşın nedenini ve amacını hesaba katmadan» Manilla'ya girdiğini düşündürmektedir. Başkan Mc Kinley sonraları Manilla savaşı sırasında Filipinler'i fethetmeği hiç düşünmediğini açıklayacaktır. Peki ama, öyleyse, kara kuvvetlerini niçin yollamıştır? «Sadece şunu söyleyebiliriz ki, diye bağlıyor Kennan, her şey, sanki hükümet, Vaşington'a stratejik olarak uygun bir şekilde yerleşmiş birkaç kişinin ustaca ve çok sinsi entrikalarıyla yönetiliyormuş gibi olup bitti. Bu entrikalar savaş histerisi ile halk tarafından hoşgörülmüş, bağışlanmış adeta kutsanmıştı.»

20-25 Haziranda, Amerikan birliklerinin hiç bir karşı koymayla karşılaşmadan çıktığı Küba'da, çarpışmalar pek yayılmamıştır; oysa, iki yüz binden fazla İspanyol askerinin bulunuşu, çarpışmaların çok genişleyeceğini düşündürmekteydi. El Caney ve de San Juan savaşlarında 1700 İspanyol'la 15.000 Amerika'lı karşı karşıya gelmiştir yalnız. 3 Temmuzda Amiral Cervera'nın filosu, Santiago limanına çıkmakla kendi mahvına yol açmış olur. Amiral Sampson'un emirleriyle, Atlantik filosu onu tamamen harabeder. 15 Temmuzda Santiago şehri teslim olur, Amerikan birliklerinin hiç savaşsız işgal ettikleri Porto Rico adasında durum daha da kolaylaşır.

İspanya barış isteğinde bulununca, Başkan Mc Kinley koşullarını bildirir. Küba'nın hemen boşaltılması ve kesin terki, Pasifik'teki Guam adasıyla, Porto Rico'nun A.B.D. ne bırakılması ve nihayet Manille limanıyla şehrinin işgali. Böylece 12 Ağustosta ilk andlaşma imzalanmış olur.

Şöyle yazıyor bir Amerika'lı tarihçi: «Kuvvetler öylesine ölçüsüzdü ki bu savaşa deniz kuvvetlerinin askeri bir gezisinden başka bir şey denilemezdi.» Bir başkası da, şu sözleri söyleyebiliyor: «İdeal bir savaş sayılabilirdi bu. Can kaybı azdı, masraf fazla değildi, Amerika'nın dıştaki prestiji artıyordu ve ülke iyi bir ganimete kavuşuyordu.»

Savaş, Hearst'le Pulitzer'in muhabirleri tarafından kaleme alınmış ve tarih kitaplarında yerini almadan önce hemen efsanelere girivermiş birkaç tarihi sözü söy-

lemek için fırsattır. Sonradan iyilikbilir duygusuyla, ulusun kendisine Vaşington'da bir ev armağan edeceği Komodor Dewey, Manilla filosunu batırmadan önce rakibine «Hazır olunca ateş edebilirsiniz» sözlerini söyletir. Teksas gemisindeki kaptan Philip de, İspanyol gemisinin sulara gömülüşüne bakarak askerlerine şöyle der: «Sevinmeyin, zavallılar ölmek üzereler» Güney savaşları sırasında güneyci general Jose Wheeler, Santiago savaşları sırasında birliğin yıldızlı bayrağı altında yapılan bir tek savaşın yaşamının onbeş yılına değdiğini haykırır. Kahramanlık tacını taşıyanların arasında en itibarlısı Théodore Roosevelt olur ve bu taç sonradan onun siyasi kariyeri için de çok etkili olur.

Ama özellikle, Amerika - İspanya savaşı, A.B.D. ne bir ders vermektedir. 18.000 askeri Küba'ya yollama işi iki ayda gerçekleşebilmiştir ve yirmi yıl sonra Fransa'ya iki milyon askerin gönderilişinden daha çok düzensizlik yaratmıştır bu durum. Bu denemeden sonra deniz kuvvetleriyle ordu daha da güçlendirilecek ve ilk olarak sürekli işbaşında bulunan bir genel kurmaylık kurulacaktır.

Paris andlaşması.

Barış andlaşmasının pazarlığı 1 Ekim 1898 de Paris'de başlamıştır. İspanya, gerçekte Filipinler'i, Porto Rico'yu ve Küba'yı elden çıkarmaya razı olmuştur. Asıl mesele eski sömürgelerin durumunun ne olacağını saptamaktır:

Filipinler'de, İspanya - Amerika savaşından çok önce bir ayaklanma baş göstermişti. Ve ayaklanmanın en sö-

zu geçer lideri Jose Rizal İspanyollar tarafından 1896 yılında öldürülmüştü. Ondan sonra gelen ve Hong - Kong'a sürgüne gönderilen Emilio Aguinaldo İspanya filosunun parçalanmasından ve Manilla'nm fethinden sonra Dewey tarafından ülkesine dönmesi için teşvik edilmiş, o da, dönüp hemen cumhuriyeti ilân etmişti. «Yapılacak tek şey, Filipinleri Filipinlilere vermekti.» Ama Amiral Dewey, Vaşington'a cumhuriyetin ada üzerinde gerçek bir otorite kuramadığını bildiriyordu. Adaları İspanyollara vermek mümkün değildir. Üstelik İmparator II. Guillaume, Ağustos ayından itibaren, Manilla'ya Dewey filosundan daha güçlü bir filo ve hatta bazıları Bataan yarımadasına çıkarma yapan birlikler göndermiştir. Böylece A.B.D. kalmaya karar vermiştir ve 10 Aralık 1898 de İspanya'ya 20 milyon dolar verilmek suretiyle Filipinler'in A.B.D. ne bırakılması da Paris andlaşmasında sağlanmıştır. Mc Kinley, çok kararsızlık geçirmiş, ama sonunda bir kısım prensip sahibi kimseye söylediği gibi «Filipinler'i alıp, eğitmeğe, onları yükseltmeğe, uygarlaştırıp, hıristiyanlaştırmaya» karar vermiştir. Bu son konuda, İspanya üç yüz yıl uğraşıp durmuştu... Amerikalılar yalnızca başkenti işgal ederler ve Dewey, Emilio Aguinaldo'yu halâ adada bulunan İspanyollar'a karşı dövüşmesi için destekler. Filipin yurtseverleri pek fazla güçlük çekmeden büyük askeri başarılar elde ederler, bu da, onları ülkelerinin A.B.D. ne bırakılmasına karşı koymağa iter. Efendi değiştirmeği değil, bağımsızlıklarını istemektedirler onlar. Dewey'le konuşmalarında, davayı kazanamayınca Aguinaldo 4 Şubat 1899 da, bu kez A.B.D. ne karşı yeni bir ayaklanmayı başlatır. Ama bir yıl sonra dağlara sığınmak zorunda kalır ve sonunda 1901 Martında esir alınır. Bir ay sonra A.B.D. ne bağlılık yemini eder. Vaşington'da çok az kimse ilhaka karşıdır. Baş-

kan Mc Kinley rakiplerini yatıştırmak için şu sözleri söyleyip durur: «Amerika'nın hiçbir sömürgeci düşüncesi yoktur. Bu gibi amaçlar Amerika'nın ereklerine, duygularına, niyetlerine yabancıdır. Bu uzak halklara yardım edebilirsek kimin itirazı olabilir buna? Eğer gelecekte onlar yasalara ve özgürlüğe dayanan bir hükümet kurabilirlerse bizim göze aldığımız zorluklara ve tehlikelere kim yazıklanabilir?» Douglas Mac Arthur'un babası general Arthur Mac Arthur, Filipinler valisi olduğu sıralarda şunları söyler: «Doğu'da bireysel özgürlüğün tohumunu atıyoruz. Amerikan bayrağının gittiği her yerde bu düşünce yayılıyor. İstediğimiz para değil, özgürlük tohumunu atmaktır» Mc Kinley'in antiemperyalist bildirileri gerçek bir inanışa dayanmaktadır. A.B.D., dünyada İngiltere ya da Fransa imparatorluklarına benzeyen klasik biçimde bir sömürge imparatorluğu kurmak niyetinde değildir. Bu yüzdendir ki, Filipinler ikinci dünya savaşı sonunda bağımsızlığına kavuşur. Ama XX nci yüzyılın başından itibaren yeni denetleme araçları ortaya çıkar.

A.B.D. nin gelecekteki başkanı William Howard Taft, 1901 den 1904 e kadar Filipinler'in genel valiliğini yapmıştır. Sonradan bir çok uygulamalarına rastlanacak olan bir sloganda politik görüşünü şöyle özetler: «Filipinler filipinlilerindir». Amerikan yatırımları sınırlıdır, ama Amerikan ihraç mallarını için önemli bir pazar teşkil eder. Ve Filipinlerin kaderi hemen hemen tümüyle Amerika'ya yapılan şeker, Hindistan cevizi, kenevir satışına bağlı kalmıştır. 1913 de, yenilenen 1909 yasası A.B.D. ile Filipinler arasında bu ekonomik bağımlılığı daha da artıran serbest mübadele sistemi kurmuştur. Filipinler'de kısa vadeli bir bağımsızlığın kurulmasını isteyen demokratlar, Wilson'la birlikte iktidara gelince ye-

ni bir yön tutuş kendisini gösterir. Filipinliler, daha çok sayıda bölgesel hükümette görev alırlar ve çifte meclis sistemi kurulur. A.B.D. meclisi, Jones yasasıyla, yuvarlak sözlerle bağımsızlık vaadinde bulunur, ama ileri sürülen iki ya da dört yıllık bir süreyi kabul etmez. Bu arada ilk tutarlı ekonomik gelişme çabaları başlamıştır. (Milli bankanın kuruluşu, demiryolları, tarım üretiminin yeniden örgütlenişi) Ama Vaşington'da, Woodrow Wilson'dan sonra cumhuriyetçi Warren G. Harding başa gelir ve 1921 de Filipinler'in genel valiliğine, cumhuriyetçi partinin kazanma yarışında şansı yaver gitmeyen rakibi Leonard Wood'u tayin eder. İspanya - Amerika savaşının başlangıcında Wood Küba'da Theodore Roosevelt'in Rough Riders'leriyle birlikte çalışmıştır. 1899 dan 1902 ye kadar süren Küba askeri valiliğine atanmadan önce, Santiago ve Oriente eyalet valisi olmuştur. Filipinler'de de 1903 den 1908 e kadar hizmet etmiştir. Takımada genel valisi iken kendinden önce gelen valinin izlediği çizgiyi tamamen değiştirmiştir, öyle ki, Küba'da olduğu gibi burada da halkın sevmediği adam durumuna düşmüştür; kendi kendini yönetme sistemini etkisiz bulup, yeni girişilmiş denemelerin çoğunu bozmuş, oranın yerli yöneticilerinden kurulu devlet şûrasını dağıtmış, ve sıkı bir askeri hakimiyetle doğrudan yönetim sistemini uygulamaya başlamıştır. Bölge yöneticileriyle arasındaki çatışma öylesine keskinleşmiştir ki, 1923 yılında Filipinler kabinesi istifa etmiştir. Wood'un yöntemlerini hoş karşılamayan senatoda bağımsızlık üzerine bir referandum yapılmasını öngören bir karara oy birliğiyle varmıştır. 1926 yılında Başkan Coolidge tarafından yerinde araştırma yapmak üzere gönderilmiş bir komisyon, Wood yönetimini çok sert eleştiren bir rapor hazırlamıştır. Bir yıl sonra da, Wood ölmüştür zaten; yerine

de başkan Taft'ın eski Savaş Bakanı Henry L. Stimson geçer. Sonradan 1929 - 1933 yılları arasında Hoover kabinesinin Dış İşleri Bakanı olacak olan Stimson, deniz piyadelerinin bir kaç yıl içinde iki defa işgal ettikleri Nicaragua da çok nazik bir görevin altından kalkmıştır. Gerçi oda general Wood'un siyasetini izleyip, Filipinler'in millî isteklerine taviz vermemekle bağımsızlık düşüncesini reddetmektedir, ama yine görünüşte Wood'dan daha ustaca hareket etmekte ve fırtınayı da az çok yatıştırmayı becermektedir. Bu arada, A.B.D. de tamamen ekonomik gerekçelerle, Filipinlerin sömürgeleştirilmesine karşı olan muhalefet güçleniyor. Bir yandan işçi sendikaları Filipinli işçilere A.B.D. ne gelip çalışma hakkının verilişine karşı itirazlarda bulunur. Öte yandan, çeşitli ekonomik çıkarlarla, özellikle şeker üreticileri ve Küba'da iş gören ekiciler, her türlü vergiden uzak olarak iç piyasaya serbest giren Filipin mallarının rekabetinden yakınırlar. Her iki yandan Vaşington'a yapılan baskı 1932 yılında meclisi, 1945 yılında Filipinler'e bağımsızlık verilmesini öngören bir yasayı onaylamaya iter.

Başkan Hoover, bir sonraki yıl, gereken çoğunlukla kabul edilmiş olan bu tasarıya karşı vetosunu kullanır. Ama birkaç Filipin'li yetkilinin iş birliğiyle hazırlanmış kanun, Aguinaldo'nun eski arkadaşı ve Milliyetçi Parti Başkanı Manuel Quezon tarafından onaylanmaz. Quezon karşı çıkarak iki önemli noktayı belirtir : Bir kere A.B.D. Filipinler'deki deniz üstlerini muhafaza etmeğe kararlıdır; öte yandan, takımada bağımsızlığına kavuşup Amerikan pazarlarına serbestçe girebilme olanağını yitirmektedir. Böyle olunca Manilla yasama meclisi kanun tasarısını reddeder ve yeni andlaşma temellerini bulmak gerekir. Franklin D. Roosevelt'in başkanlığı sırasında değişikliğe uğramış bir tasarı, 1934 yılında onaylanmış

ama ne Vaşington'da ne de, Manilla'da hoşnutluk uyandırmamıştır. Bir yıl sonra Roosevelt tarafından benimsenen bir anayasa, referandum yoluyla Filipinler'de onaylanır ve Manuel Quezon, baş vuruşundan yirmi beş yıl sonra Meclis Başkanlığına gelir. Prensip olarak ülke on yıl sonra, 1946 yılında Amerikan himayesinden kurtulacaktır. Manilla hükümeti çok ani bir ekonomik şoku önlemek için, bu tarihten 1960 yılına kadar daha önce sağladığı bazı ticari hakların tedricen kaldırılması isteğini kabul ettirir.

Küba'da, A.B.D. nin etkinliği daha bir başka biçimde ortaya çıkar. 1898 Teller kararı, meclisin «adanın yönetimini ve denetimini halkına bırakma» isteğini destekliyordu. İspanya.nın uğradığı yenilgiden sonra ülke, 1898 den 1902 yılına kadar, önce bir askeri işgal rejimi altına sokulur. Yirmi yıl sonra, Filipinler'de kendi kendini yönetim rejimini ortadan kaldıracak olan Leonard Wood, emri altında altı bin asker olmasına karşı üç yıl üç yıl boyunca tam bir mutlakiyet rejimi sürdürür. Amerikan tarihçilerinin çoğu, bu işgalin yararlı etkisi üzerinde özellikle dururlar. Küba'da Dr. Walter Reed ve öteki askeri doktorlar tarafından gerçekleştirilen denemelerden sonra, sarı hummanın Küba'dan uzaklaştırılışı tek başına savaşın neye malolduğunu gösteren tam bir zafer olmuştur. Gerçekten yetkili ve sevimli bir askeri vali olan ve Dr. Walter Reed'in maiyetine dört askeri operatör tayin eden General Wood'un sayesinde bu rejimin başlıca başarıları tıbbi nitelikte olmuştur «Bu hastalığa karşı Amerikalılar tarafından kazanılan başarının, Dr. Carlos Finlay adlı Küba'lı bir doktorun araştırmaları sonunda sağlandığını söyleyen Samuel Eliot Morison gibi yazarların sayısı pek azdır. Aynı zamanda, A.B.D.,

Karaib bölgesindeki Amerikan Stratejisinde çok önemli rol oynıyacak olan Guantanama üssünü Küba'nın kendisine bırakmasını sağlamıştır.

Öte yandan, Teller kararının uygulanmasıyla, A.B.D. Küba'yı bağımsızlığa doğru götürmek zorunda kalır. Bu amaçla bir kurucu meclis, Havana'da toplanıp, 1901 yılında yeni cumhuriyetin temel yasasını kabul eder. Ama çok garip bir şekilde bu yasa Amerikan senatosu tarafından onaylanmış bir değiştirme metnini Anayasaya sokmak zorunda kalmıştır. Senatör Orville Hitchcok Platt tarafından önerilmiş bu metnin sekiz maddesinden birinde şunu öngörür : «Küba hükümeti, bağımsızlığı korumak ve her gelen hükümete can, mal ve bireysel özgürlüğü korumada yardım etmesi için A.B.D. ne müdahale hakkı verir.» En azından hiç alışılmamış olan bu yol — 1901 askeri kredilerinin (Army Appropriation Bill) açılması kanununda bir değişiklik söz konusudur — yalnız Küba'da değil, Amerika'da liberaller arasında bile sert itirazlara yol açar.

Bir yıl sonra işgal birlikleri ülkeyi boşaltırlar ve Tomas Estrada Palma, Küba Cumhuriyetinin Başkanı seçilir. Bunun için de, Küba İspanya sömürgesi iken, sürgünde kaldığı sıralar girdiği Amerikan yurttaşlığından çıkmak zorunda kalır. 1906 yılında başkanlıkan ayrılınca kendini tutuculara bir kez daha seçtirir; liberaller ayaklanır ve Tomas Estrada Palma, Platt yasasına dayanarak A.B.D. ordusunun müdahalesini ister. A.B.D., ülkeyi 1906 dan 1909 a kadar işgal altında bulundurur. Böylece General Wood'un hakimiyetinin başlangıcından, ikinci askeri işgale kadar A.B.D. ülkede iyice bir kök salmak için esaslı bir on yıla sahip olmuş olur. Bu rejim sayesinde Amerikan büyük iş çevreleri, kendince çok

kazanç getiren şeker kamışı, tütün, maden endüstrisi ile telgraf ve telefon tekelini çabucak ele geçiriverir. 1903 yılında Küba'nın seçme özgürlüğünün pek gerçek olmadığı koşullarda, Küba ile Amerika arasında ilk yakınlık andlaşması Amerikalılara % 20 ile % 40 arasında ucuzluk sağlayan tercihli tarifeler tanır. Öyle ki, Küba pazarında Amerikan ihraç malları aşağı yukarı % 45, % 75 arasında bir fırlama gösterir. Buna karşılık Küba, A.B.D. tarafından Amerika'nın iç fiatı üzerinden ödenen şeker için tercihli fiattan yararlanır.

Böylece, Amerikan emperyalizminin düşleri gerçekleşir. Amiral Mahan'ın isteklerine uygun olarak Guantanamo'da büyük bir deniz üssü kurulur, bir yandan da, askeri müdahale hakkına sahip olan A.B.D., adanın ekonomisini denetim altında tutar. Amerikan ekicileri, en iyi topraklara sahip çıkmak için bu dönemden yararlanmayı bilirler. Fidel Castro ihtilâlcilerinin Batista diktatörlüğünü devirdiği 1958 yılında on bir Amerikan kumpanyası 1.181.088 hektar araziyi denetlemektedirler. Bu araziler, Küba'nın başlıca geçim kaynağı olan şeker kamışına ayrılmış olanların % 47,4 ünü meydana getirmektedir. Bu kumpanyaların hepsi de, yüzyılın başındaki ayrıcalı dönemde gelip yerleşmişlerdir.

Porto Rico'da sorun daha da basittir, çünkü, Paris andlaşması onun tamamiyle A.B.D. ne ilhakını sağlamıştır. Ada, önceleri 1900 yılına kadar askeri işgal altında yaşamıştır, 1900 de de, Vaşington, buraya bir askeri vali atamıştır. Toprak sahiplerinin 200 hektardan fazla toprağa sahip olmasını yasaklayan 1900 yılı yasası hiç bir zaman uygulanmamıştır. Tersine şeker kamışı ekimini kolaylaştırmak için topraklar birleştirilmiş ve küçük çiftçiler gündelikli işçi durumuna getirilmiştir. 30 yıl

sonra A.B.D. nde oturan toprak sahipleri adadaki kaynakların en az % 60 ını ellerinde tutmaktaydılar. 1917 yılında Porto Rico'lular, Amerikan vatandaşlığına kabul edildiler, bu onlara artık geçimlerini sağlıyamıyacakları bir ülkeden uzaklaşma ve en az ücretli işleri kabul ederek düşük bir işçi sınıfı (sous - proleteriat) kurdukları New York'a göç etme olanağını verir.

Nihayet Mariannes adalarının en önemlisi olan Guaam adası doğrudan doğruya Deniz Kuvvetleri Bakanlığınca yönetilen bölge olduğundan, önemli bir üs durumuna getirilir.

Bir «özgeci karar»

Paris andlaşması onaylanmak üzere Senato'ya sunulduğunda, antiemperyalist senatörler büyük bir kampanya açarlar, çünkü 1898 yılında sundukları ve özellikle Teller kararında dile getirilmiş ilkelerin göz önüne alınmamasından korkarlar. Bu muhaliflefin sayısı kuşkusuz pek azdır ama, andlaşmanın onaylanması için oyların üçte ikisini alması gerekmektedir. Durum oldukça naziktir; çünkü, 1900 yılı Başkanlık seçimlerine az kalmıştır; Başkan ve Başkan Yardımcısı adayı olan Mc Kinley ve Theodore Roosevelt, demokrat J. Bryan ve Cleveland'ın 1893 - 1897 deki Başkanlığı sırasında Başkan yardımcılığı yapmış olan E. Stevenson karşı karşıyadırlar. Başkan Mc Kinley, andlaşmanın senato tarafından onaylanmamasının A.B.D. nin itibarına büyük darbe indireceğini belirtmektedir. Cumhuriyetçiler, Demokratların ve halkçıların desteğini sağlayamadan tam bir bozguna uğrarlar. Bryan, milli şeref adına parti arkadaşlarından,

andlaşmanın onaylanmasını istediğinde, Mc Kinley heyecanla onu destekler. «İspanya'nın elinden alınan toprakların ilhakı, diyor halâ, Mc Kinley, «tamamen özgeci bir karardır» Başkan şunları da ekler: Küba ve Porto Rico gibi, Filipinler de savaşla elimize geçti ve tanrının yardımıyla, insanlığın ve uygarlığın gelişimi adına bırakıldı bize. Bu büyük görevi karşılıksız bırakmamak bizim görevimizdir. Gözümüz ne toprakta ne ticarette ne de bir imparatorluktadır. İstediğimiz: kaderleri ve çıkarları bizim irademize bağlı ve bizim ellerimize bırakılmış halklara yardım etmektir.» 6 Şubat 1899 da bir tek çoğunluk oyuyla andlaşma onaylanır. Emperyalistlerin tam olarak ilhakından halâ umudu kesmedikleri Filipinlerin gelecekteki statüsünü tayin eden bir madde de bulunmaktadır bu andlaşmada. İşte böylece bir yıl sonra, 9 Ocak 1900 de senatör Beveridge yüce meclisin önünde şu açıklamayı yapar: «Filipinler sonuna dek bizimdir (...) Ve Filipinler'in ötesinde de Çin'in sonsuz pazarları açılır önümüzde. Bu adaları hiç bir zaman terketmeyeceğiz. Irkımızın üzerine düşen bu görevden, dünya uygarlığının bekçiliği görevinden hiç bir zaman vazgeçemiyeceğiz.»

Demokratların uğradığı başarısızlık.

Bundan sonra gelen seçim kampanyasında iki yıl önce İspanya tarafından yapılmış çok uzlaştırıcı önerileri açıkça unutarak Mc Kinley, A.B.D. nin «savaş istemediğini», hatta «sabırla savaşı önlemeğe çalıştığını» söylemektedir. İspanya'ya karşı kazanılan zafer Amerikalılara «yeni ve soylu bir sorumluluk» yüklemiş, aynı zamanda da

«on milyon insanı özgürlüğe kavuşturmuştur.» Kuşkusuz Filipinler Aguinaldo'nun yönetimi altında İspanya'ya karşı nasıl döğüşmüşlerse, Amerikan birliklerine karşı da öyle döğüşmüşlerdir. Ama ayaklanma bastırılacak, diye vaadeder Mc Kinley ve barışa kavuşturulmuş Filipinler, «özgürlüğün ve uygarlığın ayrıcalıklarından» yararlanmaktan geri kalmıyacaktır.

Gerçi Bryan Paris andlaşmasının onaylanması yolunda olumlu çabalar göstermişti, ama yine de demokratlar, antiemperyalizmi seçim kampanyalarının başlıca eksenlerinden biri yapmışlardır. Bu konuda meclisin eski cumhuriyetçi sözcüsü Tomas B. Reed, Andrew Carnegie, Mark Twain, filozof William James, eski Başkan Cleveland gibi adamlar desteklemiştir onları. Demokrat seçmenler de, genel olarak İspanya'ya karşı kazanılmış son zaferden az böbürlenmiyor. Ama Bryan ve arkadaşları, fethi Meclis'in verdiği kararda öngörülmemiş olan Filipinler'in bağımsızlığı için kampanyaya girişirler ve Aguinaldo taraftarlarına karşı yapılmış olan «canice saldırının» haksızlığını haykırırlar. Cumhuriyetçileri «Dışarda bir fetih politikası, içerde de bir sindirme ve ezme politikası» uygulamaya iten tehlikeli bir «militarizm» in açık belirtisi demek olan bu savaşı esinlemiş olan şey, yalnızca ticaret iştahıdır. Demokratlar hiçbir ayırım yapmaksızın her türlü gerekçeye başvururlar: ya derler, Filipinliler Amerikan vatandaşlığını elde edeceklerdir,— böylece Asya'dan gelen bu katkı A.B.D. uygarlığının temellerini kökünden kazımış olur— ya da, sömürge olarak kalacaklardır; bu ise, cumhuriyetin kendi ilkeleriyle bağdaşmaz. Demek, demokratlar «ne Amerikan uygarlığından vazgeçmeyi, ne de cumhuriyeti imparatorluk haline getirmeyi» istememektedirler. Bu ara-

da, askeri yönetimin, Küba savaşı sırasında giyilen üniformaların iklime uygun olmayışı, İspanyol silâhlarından daha çok kayba sebep olan salgınlar, birliklerin çok sayıda zehirlenmelere yol açan bozuk etlerle beslenmesi gibi skandallarını da çok iyi istismar ederler.

Cumhuriyetçiler ise, kendi açılarından, askeri zaferin yarattığı itibara ve ekonomik zenginliğin sağlıyacağı rahatlığa kapılmışlardır. Theodore Roosevelt, başında geniş kenarlı Rough Rider şapkasıyla, ülkeyi baştan başa dolaşarak kendisine büyük itibar sağlar. Mc Kinley, demokrat rakibinin 6.358.071 oyuna karşı 7.219.530 oy alır. Cumhuriyetçier bu zaferden, emperyalist politikanın onaylandığı sonucunu çıkarmak isterler. Gerçekteyse, demokratlar güçlü kalmıştır, ama tarım ürünleri fiatlarının artışı yüzünden bir çok çiftçinin cumhuriyetçilerle birleştiği Batıda pek oy alamamışlardır. Emperyalizm, çok şiddetli polemikler ortasındadır.

Başkan Mc Kinley'in ikinci Başkanlık görevi süresi, 6 Eylül 1901 de, Leon Czolgosz'un tabancasından çıkan kurşunlarla çok acı bir şekilde kısaltılmış olur. Senatör Platt'ın etkisiz kılmak amacıyla başkan yardımcısı olarak seçtirdiği ateşli Theodore Roosevelt Beyaz Saray'a girer böylece. Şahsında geniş bir endüstri imparatorluğuyla, güçlü bir kişiliği birleştiren ihtiyar Mark Hanna, Cumhuriyetçi Partinin hakimiyetine göz yumar. Ve senatör Platt'a şöyle söyler: «Bak şu işe, Allah'ın belası bir kovboy başkan oluyor A.B.D. de» Aynı anda, İspanya'ya karşı bir savaşa uygun ortamı yaratmak için en çok çalışmış olan William Randolph Hearst, yeni bir politik kariyere girişir. 1900 yılında Demokrat komiteleri millî Başkanı olur, dört yıl sonra da temsilciler meclisine girer. Gözü daha da yukarlardadır. Hedefi Beyaz Saray'dır. Bu bü-

yük milyoner, bu basın sanayicisi, tröstlere karşı kampanya açar, cumhuriyetçi parti ile büyük iş çevreleri arasındaki çıkar çatışmasını ortaya koyar. Hearst'ın Mc Kinley'e yönelttiği eleştirilerin sertliği, Theodore Roosevelt'e Kongre'de yaptığı ilk konuşmada, «insan içgüdülerinin en aşağısına başvuran bir basının düşüncesiz ve öfkeli saldırılarını» suçlayıp reziletme olanağını verir.

«Rüzgâr, bu kin dolu doktrinleri yayanlarca ekilmiştir. Bizim biçtiğimiz fırtınanın sorumlusu da onlardır.» Emperyalist politikayı temsil eden bu iki adam daha sonraları birbirleriyle çatışmak için başka fırsatlar da bulacaklardır.

«Benim tek amacım, hiçbir değişiklik yapmadan başkan Mc Kinley'in politikasını izlemektir.» diyor. «Allahın belâsı kovboy» Beyaz Saray'a girerken yaşı 43 tür, ve A.B.D. politikasına iyice damgasını vuracak bir kişiliği vardır.

dönüldüğünde George Kennan'ın da senatör Hoar'la aynı konuyu paylaştığı görülebilir. Şöyle diyor George Kennan: «Bütün bunların temelinde daha derin ama açıklanması daha kolay olan bir şeyler yatıyordu. Bu dönemde galiba Amerikan halkı, ya da hiç değilse Amerikan halkının söz sahibi kişileri imparatorluğun kokusundan hoşlanıyorlar, çağın sömürgeci güçleri arasında yerini almak zorunda olduğunu düşünüyorlar, bayrağımızın uzak tropikal adalarda dalgalanmasını görmek, yabancı topraklardaki serüven heyecanını tatmak, dünyanın güçlü imparatorluklarını ısıtan güneşte ısınmak istiyorlardı.»

Yine de Theodore Roosevelt Filipinler'in ilhakına ilk üzülenlerden biridir. 1902 yılında, Filipinliler, kendilerini kademeli olarak özerkliğe kavuşturan bu yasayı onaylatıyor. Kendi için ve ülkesi için, dünya işlerinde en önemli rolü oynamak istiyor ama, toprak fetihlerinin bu kuvvet ve itibar politikasının en iyi aracı olmadığını da hemencecik anlıyordu; Filipinler üstünde dalgalanan Amerikan bayrağı, takım adalar üretiminin ve iş gücünün serbestçe girdiği A.B.D.'yle sıkı ekonomik bağlar kurmayı içeriyor tabiî. İşçi sendikalarıyla, büyük çıkar sahipleri haklı olarak tedirgin oluyorlar bundan. Ama «Beyaz insanın yüklendiği sorumluluk» sömürgeciden bazı fedakârlıklar istemektedir. Kennan'da küçümsüyor bu fedakârlıkları ve «küçük önemsiz bir sıkıntı» diyor bunlar için. A.B.D. olayların akışına bütün ağırlığıyla yüklenmek için daha başka araçlara sahiptir. Bu yüzden de Roosevelt: «Tatlı dilli olun, ama kocaman bir sopa olsun yanınızda, istediğinizi elde edebilirsiniz.» diyor, 2 Nisan 1903 de. Ve bu formül, dış politikasının sloganı olmuştur ama kendisi zaman zaman kuvvet kullanırken, kaba saba da konuşmaktan geri kalmamıştır.

Roosevelt'in kullanabileceği kocaman sopa, ordudur, herşeyden önce; ordudaki asker sayısı İspanya'ya karşı girişilen savaşta artırılmıştır ve 1898 e kadar çok ihmal edilmiş bu ordu, şimdi daha titizce örgütlenmeğe başlamıştır, bir de İspanya'dan ele geçirilmiş gereçlerle daha da büyümüş ve Roosevelt'in, gücünü göstermek için, 1908 - 1909 da dünya çevresinde kol gezdirdiği deniz kuvvetleridir bu sopa. Ve nihayet, hızlı yayılışı, 1860 la 1900 yılları arasında üç kat artan dış ticaret rakamlarıyla ortaya çıkan bir ekonomidir. Ülkedeki sanayileşme ihraç mallarını etkiler ve 1900 ile 1910 arasında ihraç malları 1.370 milyon dolardan 1.710 milyon dolara çıkar. Aynı tarihlerde toplam tutarın yüzdesi olarak hesaplanmış olan gıda maddeleri ihracı % 39,8 den % 21,58 e düşer. Bu arada ham madde ihracı artar (% 24,81 den % 33,57 ye) yine yarı hazır ürünler (% 11,18 den % 11,66 ya) hazır ürünler de (% 24,20 den % 29,19 a) çıkar.

Roosevelt'in kozları yalnız ekonomik alanda kalmaz. İçte, «ilerici» bir politika izler, ve böylece tröstlere karşı savaş açar, işçi sendikacılığını teşvik eder; bu arada da halkın büyük desteğini kazanır, dış politikadaki başarısını da bu desteğe borçludur.

Panama kanalı

Théodore Roosevelt'in ilk «kocaman sopa» darbesini indirdiği yer Panama'dır. İspanya'ya karşı yapılan savaşta San Francisko'da üslenmiş olan Oregon kruvazörü, Horn burnundan geçerek Küba topraklarına varmak için altmış sekiz gün harcamıştır. Bu kadar uzun bir sü-

re, Orta Amerika'nın arasından geçecek bir kanalın açılması gereğini ortaya koymaktadır. A.B.D. Karaibler'de olsun Pasifik'de olsun sorumluluklar yüklenmiştir ve filosu bir okyanustan ötekine çabucak geçebilmelidir. Ama böyle bir tasarı yarım yüzyıl önce Büyük Britanya ile imzalanmış bir andlaşmaya uygun düşmemektedir. 1850 de yapılan Clayton - Bulwer andlaşması, bu iki ülkeden hiçbirinin, düşünülen «bu kanal üzerinde hiçbir özel denetim hakkını ele geçiremeyeceğini, ve elde tutamayacağını» belirtmektedir; Ne İngiltere ne de A.B.D. Kanal bölgesini» işgal edemez, silâhla donatamaz sömürgeleştiremez. «Bu tarihlerde Claytan - Bulwer andlaşması A.B.D. için tam bir zafer olmuştur. Çünkü Britanya'nın yayılışının Orta Amerika'ya ulaşmasını önlemiş olmaktadır. Ama yüzyılın sonunda A.B.D. nin kuvveti belirli bir şekilde artınca andlaşma tam tersine Amerikan çıkarları için bir engel olmakta ve Monroe doktrinini de bozmaktadır. Üç Bakan, boş yere bu andlaşmada değişiklik yapmak için uğraştılar. 1877 - 1881 yıllarında başkan Hayes'in Dış İşleri Bakanı William M. Evants, ilk olarak, Ferdinand de Lesseps'in yönetimindeki Fransız tasarısı gerçekleşme yolunda olduğu sıralarda kanalın tam olarak A.B.D. nin denetiminde olması gerektiğini savunuyordu. Daha sonraları (1881 de) Başkan Garfield'ın Dış İşleri Bakanı James G. Blaine ve 1881 - 1886 da Başkan C. A. Arthur'un Dışişleri Bakanı F. T. Frelinghuysen de aynı durumu savundular, hatta bunlardan sonuncusu, Nicaraguay'la, A.B.D. ne kendi toprakları üstünde bir kanal açma yetkisi veren bir andlaşma yapmayı becermiştir. Kanalın A.B.D. için stratejik bir önem taşıdığı açıktır. Bu durumda A.B.D. kanalın denetimini ve savunma amacıyla silahla donatılmasını üstüne almayı,

yani eski Clayton - Bulwer andlaşmasının yasakladığı her şeyi yapmayı istemektedir.

Büyük Britanya ile pazarlıklar başlar ve 5 Şubat 1900 de Dış İşleri Bakanı John Hay ve Büyük Britanya'nın Vaşington elçisi Lord Julian Pauncefote'un imzaladığı yeni bir tasarı Amerikan görüşünü tatmin etmeğe yetmiştir. Bu tasarı A.B.D. ne kanalı kazma ve yönetme yetkisi verir, ama kanalın tarafsız olması ve (1881) de İstanbul andlaşması gereğince Süveş kanalının kullanış kurallarına aynen tâbi olması da şarttır. A.B.D. senatosu üç madde ekleyerek bu andlaşmayı onaylar :

a) 1850 andlaşması bundan böyle geçerli değildir.

b) İstanbul andlaşmasıyla konmuş tarafsızlık ilkeleri A.B.D. ni kendi savunmalarını sağlamaları ve kanal çevresinde düzeni korumaları için gerekli buldukları tedbirleri almaktan alıkoyamayacaktır.

c) Öteki ülkelerin de andlaşmaya dahil olabilecekleri maddesi kaldırılmıştır.

Londra bu şekilde hükümlendirilmiş olan andlaşmayı onaylamayı reddediyor; böylece yeni bir andlaşmanın, 18 Kasım 1901 Hay-Pauncefote andlaşmasınm, pazarlığını yapmak gerekiyor. Bu andlaşma:

a) 1850 andlaşmasını yürürlükten kaldırmaktadır.

b) A.B.D. ne kanalı yapma yetkisi vermekte ve kanalın denetimini tamamen ona bırakmaktadır.

c) Güvenlik sağlama görevini yüklenecek olan A. B.D. nin garantisi altında kanalın tarafsızlık ilkesini onaylamaktadır.

d) İstihkâm çalışmalarına izin vermektedir.

e) Her ülkenin gemileri için aynı uygulamayı öngörmektedir.

Bu andlaşma, Mc Kinley'in ölümünden ve Théodore Roosevelt'in başkanlığa gelişinden iki ay sonraya rastlar. Daha önce, özel bir Amerikan şirketi Nicaragua toprakları arasında şansını denemiş ama iflâs etmişti. Hay-Pauncefote andlaşması tam zamanında olmuştur. Çünkü, dokuz yıllık bir çaba gösterilmiş 260 milyon dolarlık bir harcama yapılmış ve yüzlerce insan can vermiştir. Ferdinand de Lesseps de 1889 yılında vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bir başka Amerikan şirketi Nicaragua'dan bazı haklar satın almıştır, ve kendisini Ferdinand Lesseps'in temsilcilerine tercih ettiren önemli bir baskı gurubuna sahiptir Vaşington'da.

Sıkı bir mücadeleden sonra ve Roosevelt'in, sonuçlarını desteklediği bir soruşturma komisyonunun raporu üzerine, Kongre, Başkana 40 milyon dolara Fransız imtiyazını satın alma yetkisini verir. (28 Haziran 1902) Kanal bölgesi Kolombiya topraklarına dahildir, Kolombiya temsilcisi 22 Ocak 1903 yılında, Vaşington'da, A. B.D. ne yüzyıllık bir süre için onaltı kilometre genişliğinde olan, yılda on milyon dolarlık bir gelir sağlıyan ve 250.000 dolarlık vergi toplatan bir bölgeyi bırakan andlaşmayı imzalar.

Önceden Hazırlanmış Bir Ayaklanma:

Dışişleri Bakanı John Hay'ın çok tehdit edici uyarmasına karşın, Kolombiya 12 Ağustos 1903 de anlaşmaya hayır der. Hem kanal bölgesindeki egemenliğinin kaldırıl-

masına, hem de kendi izni alınmadan Vaşhington'la Fransız şirketi arasında yapılmış anlaşmaya karşı itiraz eder. Théodore Roosevelt Bogata parlâmentosunun kararını bir hakaret saymış görünür ve parlâmento üyeleri için «Soysuz ve aç gözlüler» der. Gerçekten Roosevelt aralıkta, meclis oturumunun açılışından önce işleri düzene koymayı ister. Fransız şirketi temsilcileri 40 milyon dolarlarını korumakla karşı karşıyadırlar. Panamalılar kanalın Nicaragua'da açılmasından korkarlar. Bu ise, onları elde etmeği düşündükleri çıkarlardan yoksun bırakmak olacaktır. Böylece, Bogata hükümetini zorlamak için bir çıkar birliği harekete geçer. Roosevelt'in bir dostu tarafından yayınlanan «Review of Reviews» dergisi «Panama ayaklanırsa ne olur?» adlı bir makale ile büyük bir gürültü yaratır. Ayaklanma dedikoduları Vaşhington'da ağızdan ağıza dolaşır. 19 ekimde üç Amerikan gemisi limanlarını terk edip Panama'ya doğru yol alırlar ve 2 kasımda, bütün kumandanları, ihtilâl olduğu takdirde Panama demiryolunu işgal etme ve Kolombiya «birliklerinin 35 kilometre çapındaki bir alana girmelerini engelleme emrini alırlar. 3 kasımda Nashville kurvazörünün Colon'a gelişinden hemen sonra Devlet Bakanı A.B.D. nin Panama konsolosuna şu telgrafı gönderir:

«Kanalda bir ayaklanma görülmüştür. Bize durumu hemen ve tam olarak bildiriniz. İmza Loomis.»

Konsolos hemen cevap verir:

«Henüz hiç bir ayaklanma yok. Bunun, gece olacağı bildiriliyor.»

Birkaç saat sonra aynı konsolos, Vaşhington'un sabırsızlıkla beklediği ama hiç de şaşırtıcı olmayan şu telgrafı gönderir:

«Ayaklanma bu akşam saat 18 de oldu. Kan dökülmedi. 4 kara ve deniz subayı tutuklandı. Gece yeni hükümet kurulacak.»

Gerçekte bir obüs patlamasından bir Çinli ölmüştür. Nashville «denizcilerini» karaya çıkartır. Panama itfaiyesi «ordu» haline getirilmiştir. Gece kurulan bir hükümet, 4 kasımda Panama'nın bağımsızlığını ilân eder. İki gün sonra Théodore Roosevelt'in talimatı üzerine Dışişleri Bakanı John Hay, yeni Cumhuriyeti tanır. Ve yeni cumhuriyet Lesseps ortaklığının temsilcisi Bunau-Varilla'yı Vaşington'a tam yetkili temsilci olarak gönderir. Théodore Roosevelt de 13 kasımda elçiyi kabul eder. Hay-Bunau-Varilla anlaşması birkaç ay önce Kolombiya'ya önerilmiş malî maddeleri yeniden ele alır. Ama haklar yüzyıl için değil sonsuza değin verilmiş durumdadır. Anlaşma, A.B.D. nin kanal bölgesine tamamen egemen olacağını «Panama hükümetinin kanal üzerindeki tüm yetki ve haklarını devretmiş» olduğunu belirtmektedir. Bir kaç yıl sonra 1911 de Théodore Roosevelt kendi inisiyatifiyle şöyle bir yorumda bulunur, «Eğer kullanıla gelmiş, geleneksel yöntemi uygulamış olsaydım, Meclise iki yüz sayfalık çok soylu bir rapor vermek zorunda kalırdım ve tartışma da sürüp giderdi; Ama kanal bölgesini kuşattım ve Meclisi tartışmalarıyla başbaşa bıraktım. Tartışma, çekişme sürüp giderken kanal çalışmaları da ilerliyordu.»

Gerçekten de, Roosevelt, Meclis önünde Panama'yı Kolombiya egemenliğinden çekip almak için kullandığı «keyfi metodlardan» ötürü kınanıyor. John Hay'dan sonra Devlet Bakanlığının başına gelen Howard Taft şu şaşırtıcı karşılığı veriyor: «Anglosakson zihniyetli biri için yalnız lâfta kalan bir egemenliğin, anlamsız ve

boş bir kavram olduğunu kabul ediyorum. Ama, İspanyol ya da Lâtin zihniyetli biri için -ozansı, duygusal, düşünce inceliklerinden tad alan, sözcüklere ve biçimlere çok önem veren bir anlayış için- bu hiç de önemsiz birşey değildir.

Uluslararası yasaya meydan okuma

Panama'yı Kolombiya'dan çekip alacak bir müdaheleyi haklı göstermek için Amerikan hükümeti, 1846 da Başkan Polk tarafından imzalanmış ve A.B.D. ne, kargaşalık durumlarında, kanala, Panama demir yollarının iyi çalışmasını sağlayacak olan askeri kuvvetler gönderme yetkisi veren andlaşmaya dört elle sarılıyor. 1855 de bitirilmiş olan bu demir yolu tamamen Amerikan sermayesiyle yaptırılmıştı. A.B.D. nin doğusuyla Kaliforniya arasında en güvenilir en hızlı ulaştırma aracını sağlıyordu ve Kaliforniya'daki altın bolluğu, ülkenin ortasındaki yerli kabilelere saldırmaktan çekinen binlerce öncü ve serüvenciyi, 1848 den bu yana, kendine çekiyordu. Gemiler New York'da ya da Nouvelle Orleans'da yolcu alıyorlar bu yolcuları Panama'ya indiriyorlardı, yolcular, kanal boyunu izleyen trenlere biniyor ve San Francisko'ya giden bir başka gemiyle Pasifik'e çıkıyorlardı. Yedi milyon dolara ve on iki bin işçinin ölümüne mal olan bu yol, A.B.D. de, kıtalararası demir yolunun 1868 yılında tamamlanışına kadar onbeş yıl boyunca en yüksek tarifeyi uygulayan yol olmuştur.

Bazen üst üste otuz binden fazla yolcu ve New York'tan Kaliforniya'ya yollanan paketler dahil her çeşit eşya iletiyordu bu yol. Böylece A.B.D. için dirimsel bir

önem taşıyordu. Onu işleten tamamen Amerikan sermayeli özel ortaklık da aşağı yukarı bir yüzyıl boyunca kendisine rakip olabilecek kanal inşaatını engelleyebilecek güçte olmuştur. A.B.D. nin bir yol yapımına girişmesi için, ikinci dünya savaşını, ve Pearl Harbor saldırısından sonra Japonya'nın kanalı bombardıman edeceği korkusunun doğmasını beklemek gerekmişti. Vaşington'un yardımı sayesinde Panamalılar Kolombiya egemenliğinden kurtulmadan önce hemen hemen yılda bir olmak üzere elli kadar ihtilâl yapmışlardı. A.B.D., Polk tarafından imzalanmış andlaşmaya dayanarak, demir yolunu korumak için, birçok kez birliklerini çıkartmıştı buraya. Gönderilen birlikler de çabucak sağlayıvermişlerdi düzeni ve güvenliği. Ama 1903 yılında Panama'yı Kolombiya'dan çekip almak için aynı andlaşmaya başvurmak «yasalara ve uluslararası ahlâka meydan okumaktan» başka birşey değildi.

Théodore Roosevelt'in davranışı da çelişki doludur zaten. Bir yandan müdahaleyi haklı göstermek için Polk tarafından imzalanmış andlaşmaya başvurur, ardından Mecliste tartışmalar sürüp giderken kendi kendine harekete geçtiğini açıklar, öte yandan bu işde hiçbir payı olmadığını öne sürer: «Hükümet, üyelerinin, işbirlikçilerinin hiçbirinin şahsında ihtilâli teşvik etmek, hazırlamak, kışkırtmak için en ufak bir rol oynamamıştır. Askeri görevlilerimizin raporları dışında, ihtilâl konusunda, gazeteleri okuyan, toplumsal olayları izleyen herhangi bir insandan daha çok ön bilgimiz yoktu.» diyor hiç çekinmeden 4 Ocak 1904 de. Bu tarihten sonra aynı şekilde çelişkili gerekçelerin ileri sürüldüğünü görmekte yarar vardır. Çünkü ilerde, Lâtin Amerika ya da başka ülkelerdeki krizler konusunda, sonraları ve günümüze dek, durum hep ayni olacaktır.

Kolombiya, kendisine Panama topraklarını kaybettiren Théodore Roosevelt'in «Kocaman Sopa» sını kolay kolay unutmaz, ve durmadan da bu haksızlığın giderilmesini ister. 1914 de, Başkan Wilson yönetimindeki A.B.D. kanalın trafiğe açıldığı sırada, ona 25 milyon dolarlık bir tazminat teklif eder. Bu, biraz da, Kolombiya'da olsun, diğer Lâtin Amerika ülkelerinde olsun kolayca kapanmayacak bir yaraya merhem sürmek gibi birşeydir. Ama andlaşma ancak yedi yıl sonra 1921 yılında onaylanır, Kolombiya da Panama'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalır.

Bu arada Büyük Britanya'yla başka bir zorluk çıkar ortaya. A.B.D. i meclisi, kanaldan geçerek A.B.D.'nin doğusuyla batısı arasındaki ilgiyi sağlayan Amerikan gemilerine transit hakkı tanıyan Panama Kanalı Andlaşmasını onaylar. 1911 yılında Londra hemen itiraz eder. Çünkü bu yasa hem Hay-Pauncefote andlaşmasını hem de İstanbul sözleşmesini ihlâl etmektedir. Oysa, bu iki andlaşma bütün ülkelerin gemilerine eşit işlem uygulamayı garanti etmekteydi. Bu anlaşmazlığın düzeltilmesi için yine, 1914 de meclisi bu hakların azaltılmasına razı eden Wilson'u beklemek gerekecektir.

Garip bir hakemlik

«I believe in Power = Güce inanırın ben» diyor Théodore Roosevelt, kendi deyimiyle «İradesinin kuvvet yoluyla başarıya ulaşacağından emin olmadan dış politikada bir adım bile atmamağa» dikkat eder görünür Roosevelt. Fırsat düştükçe «Kocaman sopa» yı da kullanır yani.

Kaliforniya'ya girmeyi kolaylaştırmak amacıyla Panama'da bir Amerikan demir yolunun yapımını kararlaştırdıktan sonra, yüzyılın başında, altına hücum, 1825 Rus - İngiliz andlaşmasında pek iyi belirtilmemiş ve Alaska'nın 1867 de Amerika tarafından ele geçirilişinden bu yana hep itiraza uğrayan Alaska sınırları sorununu yeniden ortaya çıkarmıştır. Yukon'da (1897 - 1900) Alaska'da, Britanya Kolombiya'sında altın yataklarının keşfi, iki ülke arasında sınır konusunda çok sert polemiklere yol açmıştır. Bir önceki on yıl içinde iki anlaşmazlık -Behring boğazında ve Terre-Veuve» de avlanma hakları konusunda- hakemlik yoluyla ve İngiltere'nin Kanada'yla ilgili tezine uygun olarak çözümlenmişti. Ama bu kez, ortaya konulan iddia baskın çıkmaktadır ve hakemlik usulüne başvurulmasına karşın sonuç bambaşka olacaktır. A.B.D., sınırı, doğuya doğru elli kilometre kadar genişletmek istemekte, Büyük Britanya da buna razı olmamaktadır. Théodore Roosevelt 1903 yılında anlaşmazlığı üç «tarafsız yargıçtan -üçü Amerikalı üçü Britanyalı- meydana gelmiş bir hakemlik mahkemesine getirmeğe karar veriyor. Senato ise hakemlik yolunu, ancak Beyaz Saray'dan üç Amerikalı yargıcın çok kesin ve çok sağlam olacaklarına dair garanti aldıktan sonra kabul ediyor, onların seçilişi yüreklere su serpmektedir; çünkü, söz konusu olan hakemlerin birincisi, Mc Kinley'in yönetiminde Millî Savunma Bakanlığı yapmış ve Hay'dan sonra 1905 - 1909 yılları arasında Devlet Bakanlığında bulunmuş, 1912 de Nobel Barış ödülünü alacak ama hep en tutucu Cumhuriyetçiler safında kalacak büyük iş çevrelerine en çok bağlı Elihu Root, ikincisi emperyalizmin peygamberlerinden Henry Cabot Lodge, üçüncüsü ise Vaşhington hükümetinin eski senatörü George Turner'dir. Öte yanda ise iki Kana-

dalı'yla bir İngiliz vardır Lord Chief Justice Alverstone. Bu sonuncusunun oyu çoğunluğu tayin edecektir. O zaman, diye yazıyor H. S. Commager «kazanmağa kararlı Roosevelt gösterip sallıyor sopasını» Roosevelt Yüksek Mahkeme Yargıcı Holmes aracılığıyla Britanya hükümetine, kendi kesin kararını bildiriyor: Eğer hakemlik mahkemesi Amerikan tezinden yana olmazsa, A.B.D. «silâh gücüyle» yaptıracaktır istediğini. Lord Alverstone, hükümetinden (amerikalılarla aynı oyu kullanma emrini alır, çünkü Alman deniz kuvveti kuvvetlendikçe İngiliz - Amerikan dostluğunu da ne pahasına olursa olsun yaşatmak gerekmektedir. Amerikan görüşü ikiye karşı dört oyla üstün gelir.

Roosevelt'in önerisi

Bir başka müdahale Roosevelt'in görüşlerini Londra'nın görüşlerinden baskın çıkarma olanağı verir. Bu kez de Venezuela'nın birçok güçlü Avrupa devletine olan borçları söz konusudur. Daha 1895 yılında Roosevelt, İngiltere'nin, İngiliz Guyana'sının sınırları konusunda Venezuela'yla çatışması sırasında Başkan Cleveland'ın İngiltere'ye karşı takındığı kararlı tutumu çok beğenmişti. Böyle bir fırsattan yararlanarak senatör Henry Cabot Lodge'a bir mektup yazarak barışçı tarafın sesini bastırmak amacıyla Büyük Britanya'ya savaş açılmasını dilemişti. O zamanlar Dışişleri Bakanı Richard Olney'di. Olney bir zamanlar demiryolları ortaklıklarının avukatlığını yapmış, Şikago demiryolları grevi sırasında tam bir Attorney General olmuş, grevi dağıtmış sendika yöneticisi Eugene V. Debs'i de cezaevine yollamıştır.

Adalet Bakanlığından ayrılıp Devlet Bakanlığına geçen Richard Olney, Venezüela ve İngiliz Guyana'sı sınırları konusunda Londra'ya tehdit edici bir mektup yazmıştır. Ültimatom şeklinde kaleme alınmış bu mesajda Richard Olney özellikle şunları belirtiyordu: «A.B.D. bu kıtanın fiili hakimidir ve müdahalede bulunduğu konularda istekleri kanundur.» Böylece bir uzlaşmaya varılmıştı ama, günümüze değin, Venezuela 1899 kararına karşı olduğunu bildirip durmuş ve İngiliz Guyana'sı topraklarından büyük bir kısmı üstünde hak iddia etmiştir.

1902 yılında Büyük Britanya, Almanya ve İtalya, Venezuela'yı kendi uyruklarıyla ilgili borçlarını ödemeye zorlamak için birlikte denizden bir çıkarma hazırlamaya karar veriyorlar. Théodore Roosevelt, kendi deyimiyle «Avrupalı ulusların Lâtin Amerika ülkelerine hakettikleri dayağı atmalarını» çok istiyordu ama İngiliz, Alman ve İtalyan gemilerinin müdahalesi, Monroe doktrinini ihlâl etmekteydi. Roosevelt, Venezuela diktatörüyle aralarındaki ilişkiler çok kötü olduğu halde bunu kabul edemez. Londra'ya baskı yapar, Londra gemilerini çekmeği kolayca kabul eder, sonra Almanya'ya baskı yapar, o da aynı şeyi yapmaya razı olur. Roosevelt bir arabulucu gibi davranmayı reddeder ama durumun 1903 yılında La Haye uluslararası mahkemesine sunulmasını sağlar. Mahkeme Avrupalı Devletlerin isteklerini kırk milyondan sekiz milyona indirir.

Olay iki yönden önemlidir: kanunî yönden, siyasî yönden. Ona ismini veren Arjantinli hukukçu diplomata göre «Calvo doktrini» ilke olarak bir yabancının şikâyetlerini, faaliyette bulunduğu ülkenin adli makamlarına iletmesi gerektiğini, diplomatik bir müdahale yaratarak hakkını almaya çalışmaması gerektiğini savun-

maktadır. 1902 yılında, Venezuela'nın borçları konusunda, Arjantin Dışişleri Bakanı Louis Maria Drago Avrupalı kuvvetlerin hareketine karşı çıkar ve Amerikalı bir ulusu borçlarını ödemeğe zorlamak için hiçbir ülkenin silâh gücüne başvuramıyacağını belirtir. Bu «Drago doktrini», ne 1906 Panamerikan kongresi tarafından, ne de 1917 de La Haye kurulu tarafından kabul edilmez. La Haye kurulu da Amreikalı diplomat Horace Porter'in teklifinde birleşmektedir: Hiçbir ulus, anlaşmazlık bir hakemlik kurumuna götürülmeden ve borçlu hatalı bulunup dâva düşmeden önce, daha zayıf bir ulusu borçlarını ödemeğe zorla mecbur edemez. Ama Venezuela sorununun sonuçları özellikle siyasî yönden ağırdır. İlk anda Roosevelt, İngiltere ve Almanya'nın borçlarının beşte dördünü kaldıran La Haye mahkemesi kararına boyun eğmelerine memnun olur. Bu iki ülke, der Roosevelt, «büyük bir iyi niyetle» Monroe doktrinini ihlâl etmemeğe dikkat ediyorlar. Ama 1904 de yıllık mesajında Monroe doktrinini, şu «öneriyi» ileri sürerek tamamlar:

«Eğer bir ulus mantıklı bir etkinlikle hareket etmeyi, toplumsal ve siyasal konularda uygun davranmayı biliyorsa, eğer düzeni ayakta tutabiliyor ve yükümlülüklerine saygılı kalıyorsa A.B.D. nin müdahalesinden korkmamalıdır. Uygar bir toplumda, ilkelerinin gevşemesinden doğan güçsüzlük ve çağa aykırılık (çağ dışı adaletsizlik) Amerika'da olsun, bir başka yerde olsun, uygar bir ülkenin müdahalesini gerektirebilir; ve batı yarım küresinde A.B.D.'nin Monroe doktrinine saygılı olması A.B.D. ni, istemeden de olsa, bu açık haksızlık ve güçsüzlük durumlarında uluslararası bir polis gibi davranmağa zorlayabilir.»

Lâtin Amerika ülkeleri «Drago doktrinini» Mon-

roe doktrininin bir zorunlu sonucu yapmayı ummuşlardı, bu, onları yabancı kuvvetlerin silahlı müdahalesinden koruyabilirdi. Gerçekte Monroe doktrininin mantığında ve adında, A.B.D. onlara, istemeden de olsa, düzeni ve adaleti kurmak bahanesiyle bir silahlı müdahaleyi resmileştiren «Roosevelt önerisini» sunmaktadır. A.B.D. nin Platt değiştirgesiyle Küba'ya müdahale hakkını elde edebilmesi için, İspanya - Amerika savaşının ve Küba'da askeri işgalin olması gerekmiştir. Hiç savaş olmadan ve Venezuela borçlarıyla ortaya çıkmış küçük bir kriz yüzünden bu müdahale hakkı çok belirli bir biçimde bütün Latin Amerika'yı kapsamına almıştır. Ya da, daha doğrusu, tek taraflı bir bildiriyle A.B.D. kendi kendine bu hakkı tanımıştır. Ama şu da gerçek ki dokuz yıl önce Başkan Cleveland Büyük Britanya'ya ve bütün dünyaya Richard Olney'in kaleminden A.B.D. nin kıtanın «fiili hakimi» olduğunu ve istekleri nin de kanun demek olduğunu bildirmişti. Herhangi bir Avrupa'lı kuvvetin Latin - Amerika'ya yapacağı müdahalenin her türlü gerekçesini ortadan kaldırmak için A.B.D. düzeni korumak ve haklara saygıyı yerleştirmek gereğini ileri sürerek bizzat kendi müdahalede bulunuyordu. Latin - Amerika ülkelerinin davranışlarını yargılayan yargıç gibi görünüp, kıt'anın jandarması süsü veriyor kendisine, bu da ona yarım küre üstünde çıkarlarını yayma ve koruma olanağını sağlıyor. Bu davranışın mantığıyla, yarım yüzyıl sonra, dünyanın jandarması kesilecektir A.B.D.

Monroe Doktrini

Roosevelt'in önerisiyle A.B.D. kendine bir çok haklar tanıyor ve keyfine göre Amerika kıtasının tümüne

müdahale etme olanağı veren bir görevi kabulleniyor. Böylece, kendi çıkarlarına uygun olarak, 2 Aralık 1823 de Başkan Monroe'nun ortaya attığı, Başkan Kennedy'nin de Küba'da Sovyet füzelerinin kurulmasıyla başgösteren uluslararası kriz sırasında ileri süreceği doktrini tamamlamış oluyor. Pek sözü edilmeyen bu yüz kırk yıllık eski bildiri Vaşington hükümeti tarafından her fırsatta uygulanmıştır. 1960 yılında Nikita Kruşçef şöyle söylemiştir: «Çürüyüşüyle havayı zehirlememesi için bütün kadavralar gibi Monroe doktrininin kalıntılarının da gömülmesi gerekir artık!» Ama sözlerini Vaşington'da pek duyan olmaz, Bayan Eleanor Roosevelt gibi «Monroe doktrinini» zaman aşımına uğramış bir araç sayanlar çok azdır çünkü, Vaşington'da. Tersine, senatör Kenneth Keating bu doktrinin «Amerikan dış politikasının köşe taşı» olduğunu bildirir. O. C. Fisher adında Texas'lı demokrat bir temsilci Başkan Kennedy'ye bir mektup yazıp ondan, Monroe doktrini adına Küba'nın denizden abluka altına alınması için emir vermesini ister. Connecticut demokratı senatör Dodd da, eski Dışişleri Bakanı Spruille Braden'in Lâtin Amerika'da görevlendirildiği sırada, aynı yönde hareketle Küba'nın askeri istilâsını sağlık verir. Eski Başkan Truman ise kendinden sonra gelen cumhuriyetçi başkanı Beyaz Saray'da suçlamak için böylesine güzel bir fırsatı kaçırmak istemez: «Eğer Küba'da zor durumda kalmışsak der, bu Başkan Eisenhower'in (1956 da) Monroe doktrinini uygulayacak cesareti göstermeyişi yüzündendir.» Connecticut senatörü Proscott Bush da Moskova'ya «Monroe doktrininin ölmediğini, Amerikan diplomasisinin kopmaz bir parçası olarak kaldığını» bildirecek bir değişiklik yapılmasını öneriyor. Aynı düşüncede sayısız bildiriler çınlıyor senatoda, mecliste ve televizyonda.

Haftalık Time gazetesi de şu yorumu yapıyor: «Tarih boyunca devlet adamlarının en içten bildirileri hep geçici olmuştur. Ulusların arşivleri kararnamelerle, bildirilerle, fermanlarla, protokollerle, dökümanlarla doludur. Hepsi de yıllarca yankı yapacak diye düşünülmüş ama ancak bir kaç hafta ya da bir kaç ay sürmüştür. Ama Monroe doktrini Amerikalıların aklında ve kalbinde yaşamaktadır.» Gerçekte Amerikalıların çoğu Monroe doktrinini ya unutmuş ya da doktrini yanlış yorumlamaktadır. Ama bir buçuk yüzyıldan beri A.B.D. nin çıkarlarına uygun bir araç olarak kaldığı ölçüde bütün anlamına kavuşmuştur.

Küba'da Sovyet füzelerine karşı verilen Amerikan cevabının adli temeli olan «Monroe doktrini», imparatorluğun yöntemlerini çok iyi koymaktadır ortaya. Bu tek taraflı kararla A.B.D. kendi koydukları yasanın bütün Latin - Amerika'da uygulanmasına karar verir. XIX. yüzyılın başından beri emperyalist serüvenlerine girişmeden önce A.B.D. nin «bir doktrini» ortaya atarak, tutkularının alanını ve çıkarlarının genişliğini belirtmiş olması dikkate değer. İmparatorluğun yayılması ve komünizm tehlikesi, dünyanın öteki bölgelerine de dokunan yeni doktrinin doğmasına yol açacaktır. 124 yıl sonra «Truman doktrini» A.B.D. nin Yunanistan'ı ve Türkiye'yi komünizme karşı koruma isteğini bildirmekte, böylece Monroe'nun tutumu 124 yıl sonra taklit edilmiş olmaktadır. Sonra «Eisenhower doktrini» de Orta Doğuda ayni rolü oynamaktadır. Bu yöntemin akıl almaz bir biçimde sürüp gitmesi «Monroe doktrinini» doğuran koşulların derinliğine bir incelenmesini gerekli kılmaktadır.

19 yaşında yüzbaşı, 21 yaşında yarbay olan genç Monroe, George Vaşington tarafından «gözü pek, etkin

ve zeki bir subay» olarak tanınır. 32 yaşında senatoya seçilir ve sonra George Vaşington tarafından Paris'e A.B.D. elçisi olarak yollanır, ama bir Amerikan - Fransız dostluğundan sözedince gözden düşer. Çünkü A.B.D., Fransa'yla İngiltere arasında tarafsız kalmak istemektedir. Amerikan politikası ancak birinci dünya savaşından sonra kesinleşecek olan bir sloganla belirlenmektedir. «America Fırst» önce Amerika. Monroe, Virginya valisi seçilir, sonra 1803 yılında Thomas Jefferson onu, Mississipi üzerinde gemilerin gelip geçişiyle ilgili hakları tartışmak üzere Paris'e gönderir. O da Luvizyana'nın satışıyla sonuçlanan görüşmelere katılabilmek için erken gider Fransa'ya. Durumu gitgide parlar, Dışişleri Bakanı olur, aynı zamanda 1816 da başkan seçilmeden önce Savunma Bakanlığını elinde tutar. 1820 de 231 milletvekili oyuyla tekrar seçilir ve tek oy almış olan John Quincy Adams'ı da sonradan Dışişleri Bakanı yapar. 1822 yılında Latin - Amerika'da, İspanyol sömürgeciliğinden kurtulan yeni devletleri ilk tanıyacak tek güçlü devlet A.B.D. dir.

Aynı yıl A.B.D. yeni dünya konusunda Avrupa'dan gelen iki insiyatif yüzünden telaşa kapılır.

—Çar I. Aleksandre, Pasifik kıyılarında ve 51. enleme kadar, yani Vancouver adasının kuzey ucuna kadar Rusya'ya ait olan Alaska'nın yanındaki sular üstünde Rusya'nın hakları olduğunu ileri sürer. Monroe'nun talimatı üzerine, John Quincy Adams Vaşington'daki Rus büyük elçisine, «A.B.D. nin bu kıta üstünde herhangi bir toprak parçasında Ausya'ya hak tanımıyacağını ve Amerika kıtasının Avrupa sömürgeciliğine ait olmıyacağı ilkesini çok açık bir şekilde belirttiğini» bildirir. Dışişleri Bakanı A.B.D. nin Rusya büyük elçisine şunları yazar:

«Rus hükümetine, gelecekteki dünya barışının ve bizzat Rusya'nın çıkarlarınnın, Amerika kıtasının bir kısmında Rusya'nın yerleşmesiyle sağlanamıyacağını çok açık ve belirli bir şekilde bildirmek için bundan uygun bir an olmaz.»

— 1822 güzünde Verone kongresinde, Fransa ve Mukaddes İttifak devletleri (Rusya, Avusturya, Prusya) İspanya'ya müdahaleye karar verirler; Çünkü, İspanya'da VII nci Ferdinand öteki adıyla bahtsız Ferdinand, devrim tarafından, liberal bir anayasayı kabul etmeğe zorlanmaktadır. 1823 de XVIII nci Louis ona mutlak iktidarını kurmasında yardım etmek için Pireneler'in öbür tarafından bir ordu gönderir. A.B.D. Verone kuvvetlerinin şimdi Amerika'nın elinde bulunan eski İspanyol sömürgelerine saldırmalarından korkmaktadır. Londra Vaşington'a, İspanya Amerika'sını, bir fetih hareketinden Avrupa'lı kuvvetlere karşı korumak için birlikte bir Amerikan - İngiliz ortak bildirisi yayınlamayı önerir. A.B.D. şu tek şartı ileri sürer : Önce İngiltere eski İspanya sömürgelerinin bağımsızlığını tanısın. Londra bu kesin tutum karşısında yan çizer. Başkan Monroe, Dışişleri Bakanının yazdığına göre, Fransız kuvvetleri, ihtilâlcilerin son güçlü yeri olan Cadixi alınca telaşlanmıştır. Savaş Bakanı Calhoun ise tamamen şaşkına dönmüştür. Monroe, A.B.D. nin, Avrupa'dan Amerika kıtasını rahat bırakmasını istemenin tam zamanı olduğuna inanıyor artık. Ve Dışişleri Bakanı Adams seviniyor buna. Çünkü, diyor «Biz kendimiz Rusya ve Fransa'ya ilkelerimizi bütün açıklığıyla anlatmalıyız. Bu daha soylu ve açık bir davranış olur. Yoksa halâ kararsız görünen Britanyalıların izinden gidiyor gibi görünmemeliyiz.» İşte böylelikle kesin şeklini alıyor ünlü Monroe doktrini.

Peki ama hangi yolla? Adams Fransa ve Rusya'ya normal diplomatik yollarla haber iletmenin uygun olacağını söylüyor. Ama başkan Monroe «birliğin durumu hakkındaki mesajı» na eklenecek, nazikçe kaleme alınmış bir bildiriyi tercih ediyor. İlk bölüm Rusya'nın Pasifik kıyıları üstündeki iddialarına cevap vermektedir.

«A.B.D. nin çıkar ve haklarının dayandığı şu ilkeyi belirtmek yerinde olur : Amerikan kıtalarının kendi kendilerine bağışladıkları ve elde tuttukları özgür ve bağımsız koşullar adına bundan böyle hiçbir Avrupa'lı devlet tarafından sömürge haline getirilemiyeceği bilinmelidir.»

«Birliğin durumu hakkındaki mesajın» ikinci bölümü Avrupa'lı devletlerin Latin - Amerika üstünde besledikleri umutlara değgindir. Monroe, Mukaddes ittifak ülkelerindeki monarşik yapıyla, Amerikan demokrasisini karşılaştırarak «Müttefik kuvvetlerin siyasi sistemiyle» Amerikan sisteminin birbirinden «tamamen farklı olduğunu» ve A.B.D. nin kendi sistemlerini koruma gücünde olduklarını belirtir. Sonra da şöyle bağlar :

«Sonuç olarak A.B.D. ile bu kuvvetler arasındaki içtenliğe ve dostça ilişkilere dayanarak onların bu yarım kürenin herhangi bir parçasına sistemlerini yayma çabalarını kendi barış ve güvenliğimiz bakımından tehlikeli gördüğümüzü belirtmeliyiz. Müttefik kuvvetlerin bizim mutluluğumuzu ve barışımızı tehlikeye düşürmeden bu kıtaların herhangi bir parçasında kendi siyasî sistemlerini yayabilmeleri mümkün değildir; ve kendi hallerine bırakılmış güneyli kardeşlerimizin de böyle bir şeyi isteyerek kabul edeceğini kimse düşünemez. Ve yine, böylesi bir müdahaleyi bizim kayıtsızlıkla seyretmemiz olacak şey değildir.»

Başkan Monroe böylece, Avrupa devletlerinden, Amerika'ya müdahalede bulunmamalarını kesinlikle istemiş oluyor. Ama ayni mesajda, istediği şeye karşılık olarak Başkan Monroe, George Vaşington'un başlattığı tarafsızlık politikasını izleyip, Avrupa'nın içişlerine müdahalede bulunmayacağına söz verir. Ve özellikle belirtir : «Avrupa devletlerinin kendilerini ilgilendiren meseleler yüzünden giriştikleri savaşlara, biz hiç bir zaman katılmamışızdır ve katılmak da bizim politikamıza uygun düşmez.»

Böylece Monroe doktrini birbirinden ayrılmaz iki unsur taşımaktadır : Amerika'ya Avrupa müdahalesi, Avrupa'ya da Amerikan müdahalesi olmayacak. A.B.D. meclisinde tek oy alamadı bu doktrin. Tabiî ki, doğrudan doğruya ilgili bulunduğu Lâtin - Amerika ülkelerinin tasvibine de hiç sunulmadı. Tek taraflı davranışla, A.B.D., kendi çıkarlarını düşünerek, kendisi için can damarı olan bu kıtanın bütününde uygulamak istediği bir doktrin tesbit eder. Avrupa monarşisiyle, Amerikan demokrasisini karşılaştırırken Monroe 1823 yılında Meksika ve Brezilya'nın cumhuriyetle değil de Monarşiyle yönetildiklerini unutmuştur. Daha sonra, aynı şekilde, A.B.D. de Latin - Amerika'da koruduğu rejimlerin hepsinin demokrasi olmadığını unutacaktır. Ama en azından XVIII nci Louis ve I nci Alexandre monarşileri kadar despot olan diktatörlükler Latin - Amerika'da kabul edilebilir bir şeydir. A.B.D. için, yeter ki kendi kontrollerinden çıkıp bir başka Avrupa'lı kuvvetin nüfuz alanına girmesin bu ülkeler.

Matternik ve çar Alexandre en sert yargılarda bulunurlar Monroe doktrini için, oysa Marki de La Fayette doktrini hayranlıkla ve coşkuyla selâmlar. Tabii A.B.D.

denizde ya da karada hiç bir askeri güç kullanmaz doktrini kabul ettirmek için. Ama, 1962 yılında, Başkan Kennedy S.S.C.B. ni Küba'da kurduğu füzeleri kaldırmağa zorlarken yine Monroe doktrininden destek bulmuştur. Yine bu sıralarda çok adil bir görüşle incelenirse elemanlarından biri unutulmuş olan bir doktrinin sakatlığı çıkar ortaya. A.B.D. Monroe doktriniyle verdiği söze aykırı olarak Avrupa'ya müdahalede bulunmuş, Avrupa'yla kalmamış Asya'ya, müdahale etmek zorunda olduğunu sandığı her yere müdahale etmiştir. Ama halâ, Avrupa'nın Amerika kıtasına müdahalesine karşı çıkacak gerekçeleri bulabilecek midir acaba? Zaten aslında Monroe doktrini A.B.D. nin, haklılığını başkalarına kabul ettiremediği bir ilkedir. Bir buçuk yüzyıl sonra da A.B.D. tersine, anlamı kalmamış bir doktrini uygulamak için yeteri kadar kuvvet bulundurmuştur elinde.

Ama bu arada doktrin, A.B.D. n'n politikası hizmetinde kendisine düşen rolü oynamıştır. 1861 yılında, Başkan Saint - Dominique'in daveti üzerine, İspanya bu ülke üzerinde kendi kontrolünü yeniden kurduğunda ve Fransa Meksika'ya Maximilien'i oturttuğunda A.B.D. «Kuzey - Güney» savaşı içindedir. Ama bu serüvenler 1865 de ve 1866 da son bulur. Doktrin İngiltere'yi, Arjantin'in üstünde hak iddia ettiği Falkland adalarıyla, Guatemala'nın üstünde hak iddia ettiği İngiliz Honduras'ının bir kısmını zapt etmekten alıkoyamamıştır tabiî. Şuda varki, bu topraklar o zamanlar pek kalabalık değildi ve çok önemli sayılmıyordu. Monroe doktrini ençok A.B.D. nin etki alanına pek açık olan Lâtin - Amerika üstünde Avrupa'lı kuvvetlerin sömürgeleştirme isteklerini fiilen kursaklarında bırakmış oluyordu.

Theodore Roosevelt'in değiştirerek tamamladığı

doktrin de, işte bu doktrindir. Alacaklarının ödenmesini sağlamak kaygusunda olan Avrupa devletlerinin her türlü askeri müdahalesine karşı koymak için, A.B.D. «kendi mantık ve tutumu uyarınca» bizzat müdahale etme hakkını kendisine tanımaktadır. Bu müdahalelerden de çok kârlı çıkmasını bilecektir o zaten.

Saint - Domingue'in maliyesi

«Roosevelt önerisi» nin ilk kurbanı Dominik cumhuriyeti olmuştur. Borçlardan beli bükülmüş bu ülkede, yönetiminin bozulması alacaklarının ödenebilme umudunu ortadan kaldırmıştır. Başkan Heureaux'nun 1899 da ölmesi üzerine durum daha da ciddileşmiştir. Théodore Roosevelt.in önerisini ortaya attığı yıl olan 1904 de, Saint - Domingue, borçlarının faizini ödeyemeyecek duruma gelmiştir. Avrupa'lı kuvvetler seslerini yükseltirler, ama iki yıl önce Venezuela'ya yaptıkları gibi isteklerini elde etmek için denizden bir çıkarma yapmaktan çekinirler.

Yine de Roosevelt hayali bir Avrupa müdahalesi korkusunu bahane ederek harekete geçmeğe karar verir. Sonunda 1905 yılında Dominik hükümetiyle bir sözleşme imzalar, bu sözleşme ülkenin mali durumunu ve borçlarını yönetip denetleme hakkı tanır A.B.D. ne. Böylece A.B.D. gümrüklerin kontrolünü ele alır. Gümrük geliri ise şu şekilde paylaşılmaktadır: % 45 i Dominik hükümetine, % 55 yabancı alacaklıların borçlarının ödenmesine. A.B.D. Saint - Domingue'in de başlıca üretimi olan şekerini sürdüğü en önemli pazarı elinde bulundurduğundan. böyle bir sistemi yerleştirmesi hiç de

zor olmamıştır. Aynı fırsattan yararlanarak, Amerikan çıkarları, «ülkenin mali işlerini, şeker endüstrisinin üçte birini ve daha başka önemli kaynakları» da kontrol altına almıştır.

1907 yılında Roosevelt 1905 sözleşmesinin yerine, kurallara uygun olarak bir başka anlaşma getirmek ister. A.B.D. senatosu bu andlaşmayı reddeder, ama Roosevelt başlıca şartlarını uygulamaktan geri kalmaz. Senato onu Anayasayı bozmakla, yasama kuvvetinin üstünlüğünü ayaklar altına almakla, hem meclis üyelerini hem de Dominik halkını açıkça küçümsemekle suçlarken, Roosevelt, A.B.D. dış politikasını kendi isteğine göre yürütebileceğini ileri sürerek Saint-Domingue gümrüklerine müdür olarak bir Amerikalıyı tayin eder. Bir yıl sonra 1908 de Kuhn, Loeb ve Co de New York bankaları yirmi milyon dolarlık borcu öder. Böylece de, A.B.D. alacağını tam alıncaya kadar, gümrük resminin % 55 ini alabilecektir.

Dominik cumhuriyeti görünüşte eksiği olmayan, gediksiz bir egemenlikten yararlanmaktadır bu durumda. Bir sömürge, hatta A.B.D. nin koruyuculuğuna sığınmış bir ülke bile olmamaktadır. Teknik yönden siyasal bağımsızlığına sahiptir, ama Vaşington'un malî kaynakları üzerindeki kontrolü yüzünden anlamı olmayan bir bağımsızlıktır bu.

İşte böylece kimsenin henüz «yeni sömürgecilik» diye adlandırmadığı küstah bir sistem doğmaktadır: Sistem, Büyük Britanya ile Fransa tarafından uygulanan dolaysız (direkt) sömürgeciliğin mali yükünü taşımadığı için daha da kârlıdır. Dominik cumhuriyetinin egemenliği bir aldatmacadır artık. Gerçek iktidar ülkenin iktisadi ve mali durumunu denetleyenin elindedir. Çok orijinal

bir egemenlik formülü, demokrasi ve kendi kaderini tayin maskesi altında ortaya çıkmıştır böylece. Mali yönden avantajlı, egemen kuvveti «sömürgecilik» damgasından koruyan Dominik denemesi başka Karaib ülkelerinde de tekrarlanacak ve yarım yüzyıl sonra öteki kıtalara yayılmak üzere geliştirilip yetkinleştirilecektir. İktisadi sömürgecilik Saint - Domingue'te ilk adımlarını utana sıkıla atmıştır.

Bir başkan ve bir serüvenci çift.

Başkan Grant'ın yarım yüzyıla yakın bir süre önce kurup durmuş olduğu bir düş daha erken gerçekleşecek mi? Gerçi, 1869 da, yalnız bir tek senato oyu Beyaz Saray'ın Saint - Domingue'i ilhak etmesine engel olmuştu. Ama bu iş Vaşington'da en büyük desteği gören serüvenci bir kadın tarafından çok ustaca yürütülmüştü. Akıllara durgunluk veren bu kadın Meksika'da casusluk yapmış, general William Cazneau ile evlenmeden önce Küba'da çeşitli ayaklanmaları körüklemişti. Bu çift, albay, Joseph W. Fabens'in yardımıyla 1862 de New York'ta, American West İndien Company'yi kurmuştu; bu kumpanya, doğal zenginliklerini işletip sömürmek üzere Saint - Domingue'e bir çok göçmen çekmişti. 1866 yılı başında Başkan Lincoln'ın hayatına mal olan suikast sırasında almış olduğu yaralar biraz iyilevir iyileşmez Dışişleri Bakanı Seward, Saint - Domingue'e resmi ziyarette bulundu. Burada Cazneau çifti kendisini ülkeyi ilhak etmeğe ikna ettiler. Cazneau'yu A.B.D. nin Saint - Domingue elçisi olarak atama yolundaki önerisini Kongre reddetmiş olduğu

halde. Seward bu serüvenci çiftle sıkı ilişkisini hep sürdürdü. 1869 da, başkan Grant bir ilhak şansını incelemek üzere yakın çalışma arkadaşlarından General Orville Babcock'u adaya gönderdi. Generalin varmış olduğu Cazneau'ların isteğine uygun sonuçlar, Haiti topraklarından gelebilecek muhtemel bir saldırıya karşı Saint - Domingue'i korumak üzere, ertesi yıl gemiler bile gönderen başkan Grant tarafından kabul edildi. Bu tehdit ortadan kaldırıldıktan sonra ilhak andlaşması Grant ile, üç kez ihtilalle devrilmiş olduğu halde (1853-1858-1866) dördüncü kez ülkeyi yönetmekte olan Başkan Buenaventura Baez arasında görüşülüp tartışılıyordu. Başkan Baez'in yapmış olduğu baskı ve tehditler öylesine etkili oldu ki, genel oylamanın tamamen hür yapılmış olduğu izlemini vermek için, bizzat kendisi oy sandıklarına on kadar muhalif oy sokuşturuvermek zorunda kaldı. Oyunu kazanmak için, andlaşmanın güneylilerce olumlu karşılandığı Amerikan senatosunun da onayını almak gerekiyordu. Muhalefet, senatör Charles Sommer tarafından başarıyla yürütüldü, sonunda Charles Sommer çoğunluğun kendi düşüncesine katılmasını sağladı ve andlaşmayı reddettirdi. Senatörlerin çoğu, bu hareketin, başkan Grant yönetimine gölgeler düşüren bir çok rezaletlerin döndüğü dönemde Cazneau'ların kirli dalavelerini örtmek için yapılacağını anlamışlardı. Serüvencilerin oynadığı oyunu gün ışığına çıkarmasaydı, senatonun, yönetimdeki yayılma tasarılarını durdurabileceğini göstermeseydi ve nihayet bu sorun 1960 da yine mitolojideki kuş gibi kendi küllerinden yeniden dirilip canlanmasaydı bu uzak tarihsel olguyu burada söz konusu etmeğe bile değmezdi. Diktatör Trujilo'nun (1930-1961) eski gizli polis şefi General Artura Espaillat, Cazneau'ların bir yüzyıl önce almış oldukları imtiyaz belgelerini

ele geçirmiş olan bir Amerikan senatörünün American West İndien Company şirketinin haklarını kendi çıkarına kullanmağa kalkışmış olduğunu açıklamaktadır. Bu istekte bulunan General, Trujillo'nun şirketin biriken vergi borçlarını hatırlatması üzerine isteğinden vazgeçmiştir.

Deniz kuvvetlerinden diktatörlüğe.

İlhak girişimi başarısızlığa uğramıştı ama, 1908 yılında gümrükleri ve mali durumu deneten A.B.D. doğrudan, bir sömürgeciliğin bedelini ödemeye ihtiyaç duymadan, açıktan açığa sömürgeci damgasını yemeden, ülkenin üstünde yönetimini sürdürüyordu. Bununla birlikte, Saint - Domingue'te ihtilâller birbirini kovalıyor Loeb Co de New York Kuhn bankası tarafından Avrupalılardan devralınan borcun ödenmesini biraz şüpheli kılıyordu. Vaşington hükümetinin ona dayanarak Avrupa'lı kuvvetlerinin müdahalesine karşı durduğu «Roosevelt önerisi» de çok pahalıya oturuyordu. İşte bu sıkıcı duruma son vermek için, 1912 yılında Taft, Saint - Domingue Başkanını istifaya zorlamış, Wilson da 1916 yılında adaya Caperton kumandasındaki deniz piyadelerini çıkartmıştır. Bir yıl sonra Amiral Thomas Snowden ile Dominik Cumhuriyetinde resmen bir askeri işgal rejimi kurulmuştur ve bu rejim 1924 e kadar sürmüştür. Amerikan birliklerinin ayrılışından sonra, başkan Horacio Vasquez, prensip olarak, gitgide daha çok ordu kurmay başkanı Rafael Leonidas Trujillo Molina'nın buyruğunda bir iktidarı elinde tutmuştur. 1918 yılında, Amerikan işgalinin başlamasından iki yıl sonra, Trujillo, deniz

piyadelerine karşı savaşan çetecileri yakalamakla görevli ücretli askerler ordusu olan Millî Muhafız Birliği'ne giriyor. 1924 yılında son Amerikan askerinin ayrılışı sırasında, yarbay Trujillo, koruyucularının sayesinde Millî Muhafız Birliğinin başına geçmiş, böylece anlaşılmaz şekilde öldürülmüş olan kumandan Lora'nın yerini almış olur. Dört yıl sonra otuz yedi yaşındaki Trujillo, genel kurmay başkanlığına atanmıştır. 1930'da da Trujillo, Horacio Vasques'in ardından Cumhurbaşkanlığına gelmiştir. Kayıtlı seçmen sayısından daha çok sayıda oy almıştır. Gerçi muhalefet kendini göstermiş ama, çok sert bir baskıya maruz kalmıştır. Lâtin Amerika'nin en kanlı diktatörlüklerinden biri olan Saint-Domingue'teki düzen 30 Mayıs 1961 e kadar ayakta kalacak, bu tarihte de Trujillo öldürülecektir.

Deniz piyadeleri, ülkeyi sekiz yıl işgal etti ve yönetti; sonra da onu, askeri hiyerarşide kısa zamanda eğitimini ve yükselişini sağladıkları «bir kuvvetli adamın» ellerine bıraktı. «Trujillo'nun A.B.D. ne dostluğu tamdı» diyor, ciddi ciddi The Columbia Encyclopedia. A.B.D. tarafından 1905 yılında kurulmuş olan gümrük kontrolü deniz piyadelerinin gidişinden sonra onaltı yıl daha sürmüş, 1940 yılında Trujillo ile, Franklin D. Roosevelt.in Dışişleri Bakanı Cordel Hull arasında 24 Eylül 1940 yılında yapılan andlaşmayla son bulmuştur. Bu tarihten önce olduğu gibi sonra da diktatör, ülkeyi hep kendi malı saymıştır. Ülkesinden kaçırdığı servetin bir kısmı ile de A.B.D. inde kendi kişisel propagandasını yaptırmıştır. Bunu, Amerikan basınında övgülü makaleler çıkartmak ve kendisinden yana Amerika'lı politikacıların söylevlerini yayınlatmakla yapmaktadır. Ama A.B.D. ile Saint - Domingue arasındaki bu ilişkiler dönemi bu incelemenin bir başka bölümünde görülecektir.

Başkan Mc Kinley'in öldürülmesinden sonra 1901 yılında Beyaz Saray'a girmiş olan Theodore Roosevelt, üç yıl sonra, 46 yaşındayken Mc Kinley'den daha fazla oy alarak seçimlerde başarıya ulaşmıştır. Mc Kinley 1900 yılında 7.219.530 oy almıştı, oysa Roosevelt itibarlı adıyla 7.628.834 oy toplamıştır. Demokrat rakiplerine gelince onlar, 1896 da ve 1900 de iki defa başarısızlığa uğrayan William Jennings Bryan'ı bırakıp yerine çok tutucu New York'lu yargıç Alton Parker'i koymuşlardı. Tutuklu bulunduğu sırada sosyalizmi benimseyen sendikacı Eugene W. Debs ise, demokrat Parker'in oylarını azaltmış, Parker, 1900 yılında Bryan'ın 6.538.071 oyuna karşılık 5.084.491 oy alabilmiştir.

Theodore Roosevelt ise, böylece yerini sağlamlaştırmış, rakiplerini, «emperyalist» politikasına karşı yöneltikleri eleştirileri susturacak kadar güçlenmiştir. Panama kanalı davasında oynadığı oyunun ustalığı ve becerikliliği, Avrupalı kuvvetlerin Latin-Amerika'ya müdahalelerini önleyişindeki sağlamlığı, dış politikadaki dinamizmi, bütün bunlar onun yaygın bir sempati ve kamu oyunda büyük bir hayranlık uyandırmasına yetmiştir. Aynı zamanda, içerde de ilerici denen politikayı başlatmış, bu da ona halkın desteğini sağlamiş ve bu politika, kendisinden sonra Başkan Taft, Başkan Wilson ve başka bir biçimde J. F. Kennedy'le Lyndon Johnson tarafından izlenmiştir. Roosevelt zenginleri daha da zenginleşmeğe teşvik ederken, işçilere ve köylülere de dürüst davranacağını vadetmiştir.

... Franklin D. Roosevelt'in New Deal'ini, Harry S. Truman'ın Fair Deal'ini önceden haber veren bu Square De-

al sözü boş bir söz değildir. 1902 de Beyaz Saray'a girişinden bir yıl sonra, Theodore Roosevelt ciddi bir sosyal krizle karşı karşıya kalmıştır. Pennsylvanya kömür işçilerinin grevi patlak vermiştir. Roosevelt sendika yöneticileriyle patronlarını aynı toplantıda bir araya getirmiştir. Sendika yöneticileri Başkanın desteğini istemekte, Patronlar ise zor kullanarak grevin durdurulmasını istemektedirler. Roosevelt de Cleveland'ın sekiz yıl önce demiryolu grevinde grevcilerin üstüne asker yolladığı gibi asker yollayabilirdi. Ama o ustaca davranıp, toplantının sonuçlarını ve beş aydır kömürsüz kalmış halkın hoşnutsuzluğunu basın yoluyla duyurup, patronları istenene razı olmağa zorlamıştır.

Bu türlü davranışlar işçi sendikalarının gelişmesine büyük ölçüde yardım etmiştir. Sendikadaki işçi sayısı dört yılda 868.000 den iki milyona yükselmiştir. 1880 den 1900 e kadar Amerikalı bir işçinin çalışma saati ortalama 64 saatten 60 saate indirilmiştir. Ama 1900 den 1920 yılına kadar, yani aynı zaman süresi içinde 49 saate inecektir ortalama çalışma saati. Bu da sendikaların büyüyen gücü ve Roosevelt'in teşvikleri sayesinde olmuştur.

Toplumsal ve ekonomik sorunlar, reform hareketini yaratır; hareket, Upton Sinclair'in 1906 da yazdığı ünlü The Jungle adlı romanı esinlediği gibi, 1900 de Wisconsin'in kontrolünü cumhuriyetçilerin elinden alan ilerici Robert La Follette'in de meslek hayatını esinlemiştir. Bölgesel yönetimlerin bozukluğunu büyük girişimlerin kendilerine aşırı bir politik güç sağlamak için uyguladıkları yöntemleri ortaya koyan gazeteler okuyucu sayısını artırmışlar, politikacılar da prestijlerini yükseltmişlerdir.

Standard Oil de, Kaliforniya'daki Southern Pacific Railrood ya da New York'taki sigorta şirketleri gibi, bu eleştirilerin başlıca hedefi olmuştur. Ne Cleveland ne de Mc Kinley, dampinglere karşı 1890 Sherman antitröst kanununa başvurmamışlardı. Bu damping sayesinde John D. Rockefeller rakiplerini yenmiş, sonradan da hisselerin % 40 ını ödeyebilecek duruma gelmiştir. Yine aynı şekilde Cleveland'la Mc Kinley demir yollarında E. H. Harriman ya da J. Pierpont Morgan tarafından gerçekleştirilen merkezleştirme karşısında umursamaz kalmışlardı. 1901 de yani Roosevelt'in Beyaz Saray'a girdiği yıl en güçlü tröstlerden biri olan yeni bir tröst doğar : 1.400 milyon dolar sermayeli United States Steel Corporation. Bu durmadan dev gibi büyüme karşısında Roosevelt güçsüz duyar kendini; daha sert bir antitröst kanunun çıkmasını ister hep; bu kanun da, ancak 1914 yılında Başkan Wilson zamanında onaylanır.

Ama o arada, Roosevelt yine de yıkıntıları sınırlamaya çalışır. 1902 yılında Yüksek Mahkeme kıtalararası demir yollarının altısını elinde bulunduran Hill, Morgan ve Harriman'ın temsil ettiği Northern Securities Company'ye karşı onu haklı bulur. 1906 da navlun tarifelerini düzene koyacak bir kanun çıkartır. Aynı yıl, zenginleşme yollarında pek dürüst davranmayan ticaret adamlarını, besin maddelerinin hazırlanmasında ve dağıtılmasında asgari sağlık kurallarına uymaya zorlayan Pure Food and Drugs Act'i kongrede onaylatır. Ülkeyi ormansızlaştırıp, büyük servetler yapan orman işletmecilerinin yolsuzluklarına da gem vurulur. Ağırlıklar üstünde hile yaparak gümrüklerde dört milyar dolarlık vergi kaçakçılığı yapan şeker tröstü rezaletinin ortaya çıkışı üzerine, Roosevelt «çok zengin birkaç kişinin her-

kesçe bilinen yolsuzluk ve vurgunculuğunu» açık açık söyleyip gözler önüne serer.

Ondan sonra gelenler gibi Théodore Roosevelt de, sosyalist eğilimli olmakla suçlanmıştır; öyle ki, New York Sun'un müdürü gazete sütunlarında onun adının geçmesini bile yasaklamıştır. O da, daha sonraları gelen John F. Kennedy gibi gençlerin tanrısıdır; sanatçıların ve bilim adamlarının dostluğuna önem verir, kendi kişisel heyecanını yığınlara ulaştırmasını çok iyi becerir. Böylece, çok kişi tarafından tutulup sevilmesi yalnızca diplomatik ustalığına dayanmaz. İç politikadaki ilericiligi, «kocaman sopa» politikası için gerekli desteği sağlamasına yardım eder. Böylece ilericilik ve sömürücülük aynı kaynaktan hız alır, aynı milli dinamizmi besler, hemen hemen aynı takdirleri toplar. Bir yandan içerideki toplumsal düzeni düzeltip yenileştirirken, bir yandan da Amerika'nın pazı gücünü göstermesini, dışarıya kendini dünyanın en büyük kuvveti olarak kabul ettirmesini ister. Hiç de yeni bir dünya düzeni düşünüyor gibi görünmüyordu ama, güçlü ve iyi silahlanmış bir Amerika'yı dünya barışının tek güvencesi yapmayı diliyordu. Böylece onun tarihteki yeri, değerli dört başkandan —kendisi, Wilson, Roosevelt, Kennedy— ilki olarak görünmektedir, bunların dördü de yirminci yüzyılın gerçeklerini göğüsleyebilecek kadar tutarlı bir iç ve dış politikayı hazırlamışlardır.

Orta Amerika.

Bu gerçeklerden en önemlileri Amerika yarım küresindeki gerçeklerdir. A.B.D. 1904 yılında Guatemala

topraklarını kuşatırken başta Theodore Roosevelt bulunmaktadır ve yine bu tarihte Meyva şirketinin şubesi Northern Railway Company, Costa Rico'nun demiryolu kontrolünü A.B D. nin bu ülkedeki elçisinin desteği sayesinde ele geçirmiştir. Aynı yıl Küba'da, A.B.D. elçisi M. Squiers boş yere Küba senatosunu, İngiltere - Küba arasında yapılan bir ticari anlaşmayı onaylamaktan alıkoymağa çalışıyor. Yine 1905 de 14 Kasım günü Küba milli sınırları içine giren Pins adasında, üç yüz toprak sahibi ve narenciye ekicisi on yıl kadar önce Hawai de başarıya ulaşan girişimi tekrarlamayı deniyor., Bir ihtilâl hazırlıyorlar ve Pins adasının Küba'dan ayrıldığını bildirip, «A.B.D. ne ilhak» edildiğini ilân ediyorlar. Kararlarını onaylatmak için Vaşington'a bir heyet yolluyorlar. A.B.D. büyük elçisi M. Squiers, Küba yetkililerinden adayı terketmelerini istiyor ve Vaşington'a bir telgraf çekerek ilhak plânında yardımcı olmaları için deniz kuvvetlerinin gönderilmesini isiyor. Boyun eğmemeğe kararlı Havana hükümeti, elçiyi istenmeyen kişi ilân ediyor ve büyük elçi fiilen geri alınıyor. Bu kaynaşma ancak on beş gün sürüyor. Ama bir yıl sonra başkan Tomas Estralda Palma, Kübalı liberallerin ayaklanması karşısında, A.B.D. nin müdahalesini istemek için **Platt maddesine** başvuruyor. Böylece ülke 1906 dan 1909 a kadar askeri işgal altında kalıyor ve Savaş Bakanı Taft, Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Bacon'la Havana'ya resmi ziyarette bulunuyor ve burada kendini «Küba Cumhuriyetinin genel yönetmeni» ilân ediyor.

Hay'dan sonra Roosevelt'in Dışişleri Bakanı olan Elihn Root 1908 yılında, A.B.D. nin orta Amerika'ya müdahalesini haklı gösteren gerekçeler buluyor ve «ne zaman bu ülkelere yatırılan Amerikan sermayesi tehlike-

ye düşse» böyle bir müdahalenin haklı olacağını söylüyor. Amerikan halkının çoğunluğu için bu türlü gerekçeler yararsızdır. Bu gerekçeler daha çok, yabancı ülkelere, özellikle «Yankee emperyalizmi» ne karşı düşmanlığın gittikçe arttığı Latin - Amerika'ya karşı cevap olmaktadır.

Kitlelerin desteği.

Eğer elli yaşında olan Roosevelt 1908 yılında yeni bir görev elde etmeği isteseydi, en ufak bir zorluk çıkmadan yeniden seçilebilirdi; çünkü yargıç Parker ile yaptıkları denemeden hayal kırıklığıyla çıkan demokratlar yaşlı adayları William Jenning Bryan'a dönüyorlardı. Roosevelt'in, kuşkusuz, sert kişiliği yüzünden rakipleri arttı, ama yine de sevilen bir kişi olarak kaldı. Çin konusunda, 1899 da John Hay tarafından başlatılmış olan «açık kapı» politikasını izledi. 5 Eylül 1905 de Portsmounth (New Hampshire) andlaşmasının sona erdirdiği Rus-Japon savaşında aracıların gönlünü yaptı. İki yıl sonra Los Angeles okullarında ırk ayrımı sorunu başladığında, A.B.D. ni Japonyay'la bir savaşın eşiğine götüren bir çatışmayı ustaca önledi: Roosevelt, şehrin ırkçı belediye başkanını kararından vazgeçmeğe ikna etti, aynı zamanda Tokyo'yla göçü azaltması konusunda anlaşmaya vardı. 1908 yılında Root - Takahira andlaşmasıyla A.B.D. ve Japonya Pasifik'te statükoyu muhafaza etmeğe karar verdiler. 1908 - 1909 yıllarında Roosevelt, Latin - Amerika, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Japonya limanlarını dolaşan bir donanma yollayarak, dünyaya A.B.D. nin gücünü gösteriyor. 1906 da onun aracılığı ile, Algesiras

toplantısı Fas krizine geçici olarak son veriyor. Ama bu son başarı ancak biraz kısmi oluyor, çünkü senato Algesiras sözleşmesini onaylasa da, Monroe doktrinine uygun bir maddeyle, A.B.D. nin şu sırada oynadığı rolün «A.B.D. nin tamamen Avrupa'yı ilgilendiren sorunların çözümlenmesine katılmasını yasaklayan geleneksel dış politikadan» uzaklaştığını açıklıyor.

Böylece Kongre, Théodore Roosevelt'in bazı girişimleri karşısında çekimser kalıyor. Özellikle prestij politikası, ülke için elle tutulur (somut) çıkarlar vadetmeyince. Örneğin Algesiras toplantısındaki rolü, Panama kanalını kuşatırken gösterdiği davranıştan daha az beğeniliyor. Senato kendisine karşı o kadar soğuk davranıyor ki, Roosevelt, 1904 te, durum ne olursa 1908 seçimlerine katılmıyacağını açıkça söylüyor: seçilmiş olanların, artık destek ve yardımın başka yerlerde aranması gerektiğini çok iyi anlıyorlar; büyük iş çevrelerine karşı saldırılarını artırdığı, gitgide daha «ilerici» göründüğü için, öfkeli bir basın onu sosyalistlikle, ihanetle, hatta çılgınlıkla suçluyor. Ama bütün bunlar kitlelerin ona duyduğu sevginin artmasını önlemiyor. 1906 da ona bu olağanüstü başarının gizini soran iş arkadaşlarından birine şu cevabı veriyor: «Onların kafalarında ve kalblerinde olan şeyi kelimelere döküyorum ben, yoksa dudaklarında olan şeyi değil». Bu cevabı alan, sonradan kendinden söz ettirecek genç bir teğmendir: Douglas Mac Arthur'dur adı.

1908 de cumhuriyetçilerin «konvansiyon» unda Roosevelt daha ilk oylamada, kendi tuttuğu aday olan William Howard Taft'ı başkanlığa aday gösteriyor. Filipinler'in eski valisi (1910-1904), sonra da Savaş Bakanı olan Taft, Roosevelt'in izlediği dış politikaya sıkı sıkıya

bağlı kalmıştır; Küba'daki askeri işgali hazırlayan o olmuştur. (1906 - 1909) Böylece, işten çekilen başkan, gönül rahatlığıyla, kendi politikasını izleme konusunda kendisinden sonraki başkana güven duyduğunu bildirecektir. İşte seçmenler, W. J. Bryan'm 6.409.106 oyuna karşılık Taft'a 7.679.006 oy vererek, bu politikayı onaylamışlardır aslında. Böylece Taft, Roosevelt'in 1904 yılında aldığı oylardan elli bin oy daha fazla oy toplamıştır ve Demokrat Bryan ise, Deep South dışında, dört eyaleti kazanabilmiştir. (Colarado, Nebreska, Nevada, Oklahoma), Yeni Başkanının A.B.D. nin gücünü dünyada, özellikle kapılarının önündeki Latin - Amerika'da göstermeğe devam etmesi için meydan hazırdır öyleyse. Aynı zamanda ülke sınırları içinde de, tröst'lere karşı ekonomik ve sosyal yönden mücadele etmeğe kararlıdır yeni başkan, bunda da ustasından daha çok başarı gösterecek, hiç değilse görevinin ilk yıllarında halkın büyük desteğini ve sevgisini kazanacaktır. Dört yıl içinde, antitröst kanun gereğince Roosevelt'in yedi yılda açtırdığı adlî kovuşturmanın iki misli kovuşturma açtırmıştır. 1913 yılında gelir vergisini öngören XVII nci maddeyi anayasaya sokmuştur. İç politikada «ilericilik» davası, Mc Kinley'in 1898 İspanya - Amerika savaşıyla istemiyerek başlattığı, amiral Mahan'ın düşüncelerini benimsemiş Roosevelt'in de güçlü kişiliğiyle, somut bir anlam ve belirlenip geliştirilmesi gereken bir üslûp kazandırabildiği «emperyalizmi», en yoksul halk yığınları arasında benimsetip tutundurdu.

Taft ve dolar demokrasisi.

Monroe doktrini (1823), Avrupalı kuvvetleri, Latin - Amerika'dan uzak tutma isteğini dile getirmekte-

dir. Bu doktrin, alacaklarının ödenmesini isteyen Avrupalı kuvvetlerin askeri harekâtını önlemek bahanesiyle A.B.D. ordusunun müdahalesini haklı gösteren «Roosevelt önerisi» ni (1904) de doğurmuştur. Ama bu «kocaman sopa» politikasının, bütün Latin - Amerika'da «yankee emperyalizmine» karşı derin bir düşmanlık yaratma gibi ciddi bir sakıncası vardır. Beyaz Saray'a girmek üzere, Savaş Bakanlığını bıraktığı sırada, Taft Amerika yarım küresinde, fırsat düşerse daha da ötelerde A.B.D. nin nüfuzunu üstün kılmak için başka çareler bulma peşindedir.

«Şimdiki hükümetin diplomasisi, diyor Taft 1912 de, ticari ilişkilerin modern koşullarına uymayı denemiştir. Bizim istediğimiz politika, obüslerin yerine doları koymaktır.»

Cumhuriyetçiler «dollar diplomacy» dedikleri şeyi bol bol yorumluyorlar; ama bunun uygulaması çok incelik ister: örneğin ne kadar ateşli olursa olsun, Theodore Roosevelt Saint - Domingue limanına savaş gemisi göndermemiş, ülkenin maliyesini ve gümrüklerini elde tutmakla yetinmiştir; oysa ondan sonra gelenler, Taft ve Wilson gibi bir «barış şampiyonları» dır ki, «deniz piyadelerini» bu ülkeye çıkaracaklardır. Böylece «kocaman sopa» politikasıyla, «dolar diplomasisi» arasındaki sınır belirsiz olarak kalacaktır.

Başkan Taft'ın Dışişleri Bakanlığına getirdiği Philander Chase Knox dev şirketlerin, özellikle Carnegie Steel Co'nun avukatı olarak büyük bir servet edinmişti. Kendinden önce gelen Hay ve Root'un izinden giderek, A.B.D. nin mali çıkarlarını özellikle Latin - Amerika'da ve Çin'de korumağa çalışır. Amerikalı milyonerlere özgü garip idealizmle, onlara kredi vererek, oradaki

özel yatırımları artırarak bu Orta Amerika ülkelerindeki yoksulluğu ortadan kaldırabileceğine ve onların hükümetlerine de huzur ve devamlılık sağlıyacağına inandırmak ister kendini. Amerikan kapitalizminin erdemlerine olan sarsılmaz bir güveni dile getiren bu politika, duyguya yer vermiyen bir gerçekçilikle hareket etmek ister. Elihu Root'un söylediğine bakılırsa bu yüzdendir ki, Philander C. Knox «Lâtin - Amerikalıların bütün duygu ve düşünce biçimlerine hiç bir sevgi beslemez.» Yine şöyle der bir tarihçi, ne yazık ki daha sonra Dışişleri Bakanlığına getirilenlere de uygun düşen bir tanımdır bu.

Nicaragua'ya müdahale

Böyle bir kişinin öncülüğüyle, kocaman sopa politikası ile dolar diplomasisi arasındaki yakın ilişkiler 1909 da Nicaragua'da ortaya çıkar. Bu ülke 1894 devriminden bu yana, başkan Jose Santos Zelaya tarafından yönetilmiştir; Zelaya iktidara geçer geçmez, üstünde Britanya'nın himayesini sürdürdüğü, muz üretimi bakımından bir bölge olan Mosqitos k.yılarını ülkeye katmıştır. Uzun süren başkanlığı boyunca Zelaya, kendisinin başkan olacağı bir Orta Amerika birliği yaratmağa çalışmıştır. Ama A.B.D. bu tasarıyı önler hemen; aynı zamanda, Zelaya'nın politikasında başka hoşnutsuzluk belirtilerini hemen sezip görüverir. Başkan Zelaya'ya 15 milyonluk bir borç verir; bunun karşılığında da okyanusu geçen bir kanalı yapma hakkını ve ülkenin gümrüklerinin ve maliyesinin denetimini ister. Roosevelt Saint - Domingue'in gümrük ve maliyesini bir Amerika-

lı görevlinin eline teslim ettiğinde, Avrupalı alacaklıların borcunu ödeme söz konusuydu. Oysa, Nicaragua'daki durum bambaşkadır. A.B.D. bu küçük devletle ilgileniyorsa, altın madenlerinin ve çoğu Amerikan ortaklıkları tarafından işletilen geniş tarım alanlarının yüzü suyu hürmetinedir ve çünkü özellikle bu ülke coğrafi yönden, henüz inşa halinde bulunan Panama Kanalının güvenliği bakımdan gereklidir. Ayrıca, A.B.D. Panama yolunu seçmişse bile, **inceleme komisyonunun** önce Nicaragua kanalının açılmasından yana olduğuna unutmamıştır. Nicaragua kanalının açılması, San Juan geçidi ve Nicaragua gölü dolayısiyle daha da kolaydır. Yüzyılın başında Panama kanalının açılması sağda solda söylenirken, A.B.D. bu kanalı çiftleştirmek ya da onun yerine bir başka kanal açmak niyetinde olduğunu gizlememiştir.

Başkan Zelaya 1909 yılında, kendisine verilmesi teklif edilen 15 milyonluk borcu ve bu borçla birlikte ileri sürülen şartları reddedince, Nicaragua ile A.B.D. arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir. Nicaragua, zaten, başlıca kaynaklarını işleten ve hükümete karşı derebey gibi davranan Amerikan ortalıkları tarafından tehlikeye düşürülmüş olan bağımsızlığını korumak istemektedir. İtirazı Vaşington'a ulaşır ulaşmaz Zela'ya karşı bir ihtilâl patlak verir; tutucu Emiliano Chamorro ve Juan Estrade tarafından kışkırtılan ve eskiden Pittsburgh'da bir firmada sayman olan Adolfo Diaz tarafından yönetilen ayaklanma ancak, «düzeni koruması bahanesiyle Nicaragua sularına gönderilmiş bir Amerikan kruvazörünün varlığı sayesinde başarıya ulaşır. Rejime bağlı birlikler ayaklanmayı ezecekken» «Amerikan yurttaşlarının mal ve can güvenliğini koruma» bahanesiyle gelen Kruvazör deniz savaş birliklerini karaya çıkardı ve

birlikler ayaklananlara yardım ederek durumu **tersine çevirdi.** Eski Pittsburg saymanı saygılı bir şekilde başkan yardımcılığı göreviyle yetindi. Ama yeni karışıklıklar sayesinde Diaz kendini başkan ilân etti ve A.B.D. ne çok acıklı bir çağırıda bulunarak, düzeni kurmak için Amerikan birliklerinin müdahalesini istedi. Birlikler hemen **oracıktaydı** zaten; düzen fiili olarak çabucak ve kolayca kuruluverdi.

Adolfo Diaz, ancak, Amerikan bankacılarının verdiği borcu (kendinden önce gelenin reddetmiş olduğu 15 milyon doları) kabul edince, A.B.D. nin diplomatik takdirini kazanıyor ve tabii bu arada gümrüklerin A.B.D. tarafından denetlenmesini de uygun buluyor. Ülkenin ekonomik yönden sömürgeleştirilmesi, 1912 yılında Diaz'a karşı bir ayaklanmanın çıkmasına sebep oluyor. Smedley D. Butler'in kumandasında bin kadar deniz piyadesi, 4 Ekim 1912 de Cayotepeque savaşında ayaklananları eziyor. Ama bu zafer, hoşnutsuzluğu bastırmağa ve içte sürekli huzuru sağlamaya yetmiyor. Nicaragua'nın A.B.D. tarafından askeri işgali 1925 e kadar sürüyor. Vaşington, Wilson başkanlığında, 1916 da A.B.D. ne, berzahta bir kanal açma, Mais adalarını kiralama ve Fonseca Körfezinde bir deniz üssü kurma hakkını garanti eden bir anlaşma imzalamak için bu özel durumdan yararlanacaktır. Bu anlaşmayı, Amerikalılar adına Bryan ve Nicaragualılar adına Başkan Zelaya'ya karşı 1909 da girişilen ihtilâlin başlıca elebaşısı olan Chamorro imzalıyor. 1912 yıllık mesajında, ilericilerle, demokratlar arasında süren çekişmelere bir cevap olarak dolar diplomasisini savunurken, başkan Taft Amerikalı bankacıların «zenginlik ve barış dönemine girmek için bir denge unsuruna ve mali kalkınma yollarına» ihtiyaç duyan ülkelerin «mali kalkınmalarına» yardım etmelerinden

memnunluk duyduğunu söylüyor. Ama Roosevelt'in kocaman sopa politikası ile kendi dolar diplomasisi arasında belirli bir ayırım yapmayı beceremiyor. Gerçek te Nikaragua'yla ilgili bütün durumlarda hiç bir zaman dolarlar obüslerin yerini alamamıştır. Bu iki araç da birlikte kullanılmıştır. Başkan Zelaya, dolarları reddettiğinden ötürü ,1909 da, deniz piyadelerinin silahlı yardımı ile devrilmiştir. Ve daha sonraları, yirmi yıldan fazla bir sürede —hareketin 1933 e kadar devam ettiği görülecektir— A.B.D. nin Nicaragua üstünde nüfuzunu kurabilmesi için, dolarla topların elbirliği gerekli olacaktır.

Maliyeci ve korsan

A.B.D. nin Nicaragua'yla ilgilenmesi XX nci yüzyılın başında başlamıştır. Taft'ın yaptığı yenilik, bu küçük ülkede, Vaşhington'un nüfuzunu sağlamlaştırmak için özel çıkarların yanında, Amerikan hükümetinin ve askeri gücünün müdahalesine başvurmuş olmasındadır. Bu girişim Elihu Root tarafından öngörülmüştü; Root, Théodore Roosevelt'in Dışişleri Bakanıydı ve 1908 de Küba ve Saint - Domingue'e yapılan askeri müdahalelere değinirken, Amerikan çıkarları Haiti ve Nicaragua'da buna benzer bir önem kazanırsa, aynı tip hareketlerin bu iki ülkede de meydana geleceğini açıklıyordu. Zaten, Amerikalı tarihçiler, kumandan Smedley D. Butler'in, 1912 de Nicaragua'ya en çok Brow Brothers Co ve J. W. Seligman Co adlı iki bankanın çıkarlarını korumak için gönderilmiş olduğunu yazmaktadırlar.

Ama 1916 Bryan - Chamorro anlaşmasının gösterdiği gibi, A.B.D. nin çıkarları yalnız malî yönden değildir;

aynı zamanda, asıl söz konusu olan bir kanal açma ve deniz üssü kurma izni koparark, kendine sağlam bir durum sağlamaktır. A.B.D. 1839 yılından beri, yani Martin Van Beren'in başkanlığından beri bu amacı gütmektedir ve bu amaca erişmek için üç çeyrek yüzyıl inatla bekleyecektir. İlk önce güçlü özel ortaklıklar ve serüven düşkünleri harekete geçmiştir. Taft'ı zafere ulaştıran büyük harekâtı anlayabilmek için, bu kişilerin denemelerini, başarılarını ve sonuçta başarısızlıklarını incelemek gerekmektedir.

Başlangıç noktasında, en ünlü Amerikan hanedanlarından birinin kurucusunun önemli çehresi görülmektedir. Staten Islan'da, yoksul bir aileden dünyaya gelmiş olan bu Cornelius Vanderbilt (1794 - 1877), yeni yetme çağında körfezden Manhattan'a kadar yolcu ve mal götürüp getirirdi; sonraları çok sayıda gemi sahibi olur, öyle ki «komodor» diye anılır artık. İç savaş sırasında büyük demir yolu serüvenine atılır ve New York demiryolcularının başkanı olur. Ölürken, servetinden bir milyon dolarını Tennessee eyaletinin Nashville kentinde kendi adını taşıyan bir üniversitenin kuruluşuna bağışlar.

Bu garip kişi nasıl oldu da Orta Amerika'yla ilgilendi acaba? Altın'a hücumun hızlandığı sıralarda ve Doğu yakasından Kaliforniya'ya giden yolu büyük ölçüde kısaltan Panama demiryolunun bitirilmesinden dört yıl önce, Komodor Vanderbilt aynı niyetlerle, Nicaragua gölüne ve Pasifik'e kadar giden L'Accessory Transit Line'i açtı (1851). Böylece Vanderbilt, New York'tan çıkan, San Juan Rio'sunu aşan ve sonra da berzah boyundaki demiryoluna varan gemilerin sahibi oluyordu.

İşte bu sıralarda Amerika'nın ünlü korsanı William

Walker milyoner olur çıkar. Nashville üniversitesi mezunu Walker (1824-1860), Pennsylvanya'da tıp ve Nouvelle Orléans'da da hukuk öğrenimi yapar, daha sonra da Kaliforniya'ya gazete direktörü ve avukat olarak yerleşir. 1853 yılında birkaç serüvenciyle birlikte Aşağı Kaliforniya'ya karşı bir sefer düzenler ama burayı Meksika'nın elinden alamaz. Bu başarısızlığın acısını çıkarmak için iki yıl sonra 58 «derme çatma asker» le, toprağı işleme bahanesiyle Mosquitos kıyısına çıkar. Savaş bakanı ve gelecekteki Güney Konfederasyonu Başkanı Jefferson Davis'in desteğine güvenen Walker, ülkeyi altüst eden sivil savaşa müdahalede bulunur, liberallerle birleşir, A.B.D. den takviye getirtir ve Grana'da müstahkem mevkiindeki tutuculara saldırarak zafere ulaşır. William Walker liberal lider Patricio Rivas'ı Nicaragua geçici başkanı tayin eder, bu arada kendi de ordunun başına kumandan olur. Bu başarıyla daha da güçlenmiş olan serüvenci, Costa Rica'ya saldırır ve orada ilk zafere ulaşır, ama Costa Rica, Salvador ve Guatemala birliğiyle de başetmek zorunda kalır.

Bu olaylar karşısında Cornelius Vanderbilt tarafsız kalır: tek kaygusu demiryolunun kendisine sağladığı kârları artırmaktır. Ama William Walker, Accessory Transit Line'in azınlıkta kalan hisse senedi sahipleri ile anlaşır ve savaş ihtiyaçlarını karşılamak üzere, komodor'un, San Juan Rio'su üstünde trafiği sağlayan buharlı gemilerini zapteder. Vanderbilt, misilleme olarak Kostarikalılar'a ve onların müttefiklerine para ve silâh temin eder. Bir süre sonra, William Walker ve adamları Rivas şehrinde kuşatılırlar. Korsan, ancak A.B.D. ye giden bir savaş gemisine sığınarak tutsak düşmekten kurtulur. «Yurttaşlarının coşkun alkışları arasında, parlak bir şekilde Nouvelle Orléans'a girer.» Hemen ar-

dından yeni bir serüven için sermayeleri bir araya getirir. Honduras kıyısının kuzeyinde onlarca kilometre uzaklıktaki Rootan adasındaki yerliler kendilerini «kurtarması» için William Walker'e baş vururlar. Walker, adada karargâh kurar ve Trujillo'nun kıta üstündeki Honduras şehrine saldırıda bulunur. Ama yenik çıkar bizim korsan; rakiplerinin eline düşmekten kurtulmak için İngilizlere teslim olur. İngilizler de onu Honduras'a teslim ederler. 12 Eylül 1860 da, 36 yaşındayken, Tegucigalpa yakınında kurşuna dizilir.

Adalet ve dolarlar

William Walker, eğer Vanderbilt'in gemilerini ele geçirmek gibi bir hataya düşmeseydi, Nicaragua'nın sahibi olarak kalabilirdi. Amerikan deniz kuvvetlerinin bu durumda yaptığı tek şey, onu A.B.D. ye götürmek üzere kurtarmak oldu. O zamanlar, Vaşhington Nicaragua'yı bir sömürge haline getirmeyi pek düşünmüyordu. Ama yarım yüzyıl sonra durum bambaşkaydı. Mc Kinley ve Roosevelt'le birlikte A.B.D., tarihinin emperyalist dönemine girmiş olmaktadır; Panama kanalını korumak, Nicaragua'da bir deniz üssü kurmak ve berzahı bir başka yerden delmek hakkını elde etmek zorundadır. Bu stratejik çıkarlar, Brown ve Seligman adlı iki bankanın özel çıkarlarıyla çakışmaktadır. Hem, bu bankalar, Amerikan hükümetinin niyetlerine hizmet etmektedir, hükümet, Başkan Taft ve Dışişleri Bakanı Knox'la birlikte ülkenin ekonomik gelişiminin, politik rejimi dengeye getireceğini ummaktadır. Önemli olan, tehlikeli birşey yapmamak olduğuna göre, gümrüklerin denetimi, 15 milyon-

luk bir ikrazı garanti etmektedir. Ve deniz kuvvetleri müdahalede bulunuyor, çünkü, Başkan Zelaya'nın reddetmekte direndiği «altın zincirler» ancak kuvvet yoluyla Nicaragua'nın boynuna geçirilebilir. Taft, kendi çıkarları peşinde koşan özel gurupların hareketiyle, ülkenin genel çıkarlarına hizmet eden hükümetin hareketi arasındaki işbirliğini gizlemez hiç. A.B.D., de 1912 de, bu ülkelere (Karaiblere) malî kalkınmalarında bir yardım eli uzatmayı kabul eden Amerikalı bankacıları teşvik edip, desteklemekle mutludur. Ona göre bu politika, Orta Amerika ülkelerine yarar sağlamak amacını güdüyorsa da, kendileri için de yararsız sayılamaz. «Bizim dış politikamızın adalet yolundan ayrılmaması gerektiği doğrudur ama, bu, sermayedarlarımıza ve tüccarlarımıza kârlı yatırımlar ve her iki taraf için yararlı zenginlik kaynakları sağlamak amacıyla yapılacak fiili bir müdahaleyi engellemez.» Öyleyse ne pis bir bencillik ne de özgecilik söz konusu olamaz. Dolarların ve silâhlı denizcilerin ortak hareketi her iki tarafın iyiliğine hizmet etmektedir. Hiç kuşku yok ki, «Taft dolar diplomasisine her defasında ahlâkî bir anlam vermektedir.»

Yeni sömürgeciliğin keşfi.

Amiral Mahan'ın, senatör Beveridge'in ya da Josiah Strong'un yolunda olan misyonerlerin konuşmalarından anlaşıldığı gibi, emperyalizmin öncülerinin düşüncesi «geri kalmış» ya da «düşkün» halkları bulundukları koşullardan kurtarma gibi ahlâkî bir idealizmi de beraberinde taşır hep. Ama bu politikanın baş vurduğu yollar -deniz kuvveti, üs kuruluşları, Porto Rico'da ya da

Filipinler'de doğrudan doğruya uygulanan sömürgecilik sistemi- büyük banka ve endüstri sahiplerini pek hoşnut edemezdi. Bu kişiler, ucuza çalışan işçiler sayesinde işlenecek daha geniş toprak elde etme düşünde olan Güneyli çiftçilerin de kendilerine katılmasını sağladılar. Vaşhington hükümeti, sınırlarını adı açıktan açığa söylenmeyen bu «kolonilerin» üretimine ve işçilerine açık tutmakla büyük hayal kırıklığı yaratıyordu. Endüstri ağalarına gelince, onlar emperyalizmin bu ilk şekline karşı düşmanca tavırlar takınıyorlardı: Ülkenin sınırları içinde henüz yatırım yapacak ve tatlı kâr sağlayacak yeterince olanakları vardı.

Taft'la birlikte sorunun verileri kökten bir değişikliğe uğramıştır. Dolar diplomasisi, en güçlü özel guruplara baş vurmakta, onları hem kendi çıkarlarına hem de ülkenin çıkarlarına hizmet etmeğe çağırmaktadır. Nicaragua'daki Amerikan yatırımları, savaş gemilerinin varlığı ve büyük bir kredinin ve gümrük kontrolünün sıkı sıkıya bağladığı yerli hükümetin bağımlılığıyla korunmuş durumdadır. Ama Tegucigalpa'nın başkanlık sarayında yıldızlı bayrak dalgalanmamaktadır. Vaşhington'u temsil edecek bir sömürge valisi de yoktur görünürde. Yalnız, ortaklığa az elverişli bir başkanı devirmek için darbe yapma olanağını elinde tutan ulus, siyasal egemenliğin bütün haklarına sahiptir. Onun asıl yitirdiği şey ekonomik koşullardaki özgürlüğüdür. Bu durumun, A.B.D. ne bir işgücünün ve üretimin serbestçe girmesinden ötürü sakıncalı bir yanı yoktur. Göçmenlik haklarında sınırlılık olduğu gibi gümrüklerde de bu vardır. Kuşkusuz en becerikli, en az masraflı ve en kârlı bir sömürgeleştirme biçimidir bu. Doğrudan doğruya sömürgeciliğin ekonomik, stratejik ve politik avantajlarını taşır; buna karşılık, yönetim yönünden, öğretim,

halk sağlığı, yol yapımı yönünden görevler yüklemez: bütün bu görevler, Nicaragua'nın omuzlarındadır yalnız. A.B.D. aynı anda hem Nicaragua üstündeki egemenliğini sağlamlaştırır, hem de Filipinliler'i siyasal bağımsızlığa kavuşturmaya çalışır. Görünüşte çelişen bu iki hareket gerçekte birbirini tamamlamaktadır. Bu dönem, Fransa'nın Fas'ı fethetmeğe giriştiği dönemdir; Fransa, «koruyuculuk» uydurmasına karşın bu ülkeyi kendi yönetimine bağlar ve Lyautey'in bu konudaki itirazlarına da kulak asmaz. Yarım yüzyıl önce A.B.D. «yeni sömürgecilik» denen bu sömürgecilik biçimini bulmuştur oysa; ve bağımsızlıklarına yeni kavuşan Asya ve Afrika ülkeleri de, ancak ikinci dünya savaşından hemen sonra bu sömürgeciliğin farkına varacaklardır.

İspanya - Amerika savaşı, A.B.D. ne Filipinler angaryasını yüklemiş. (A.B.D. de onu hemen başından atmıştır) ve hâlâ yük olmakta devam eden Porto Rico'yu teslim etmiştir. Bu sıralarda (1898) dışardaki Amerikan yatırımları ancak 684 milyon doları bulmaktaydı. Bu miktar Nicaragua müdahalesi ile 2500 milyon doları bulmuş, bu paranın yarısına yakın kısmı Lâtin Amerika'ya, büyük bir kısmı Meksika'ya ve Karaibler'e yatırılmıştır. On beş yıl içinde dışardaki Amerikan yatırımları dört misline çıkmış, Kanada dahil özellikle komşu ülkelere taşınmıştır. Aşağıdaki tablo İspanya - Amerika savaşından, birinci dünya savaşına kadar geçen 17 yıllık sürede dışardaki Amerikan yatırımlarının hızlı gelişimini ölçmeğe yaramaktadır:

Dışardaki yatırımlar
(milyon dolar olarak)

	1897	1908	1914	1940
Avrupa	151	489	691	2.006
Kanada ve Yeni Dünya	189	697	867	3.740
Meksika ve Orta Amerika ...	270	938	1.283	1.510
Güney Amerika	37,9	129	365	2.513
Asya	23	235	245	620
Okyanus	1,5	10	17	233
Afrika	1	5	13	124

1914 deki sayılardan üç defa daha fazla olan sayılar, göstermektedir ki, yüzyılın başı, dışarıya sermaye göndermenin çekimser (kararsız) bir başlangıcıdır ancak. Sonradan bu hareket hızını arttırıp, ilerleyecektir. Ama ilk amaç kendini göstermektedir: bu yatırımlarda aslan payı Amerikan yarım küresine dönmektedir. -Kanada'dan Terre de Feu'ye kadar- ve 1940 da olduğu gibi 1914 de de bütünün % 72 sini kendine ayırır A.B.D. Bu eğilim Avrupa'nın, bu sıralarda daha az dış sermayeye ihtiyaç olduğu ölçüde coğrafyanın ve ekonominin buyruklarına uygundur. Bu aynı zamanda geçen yüzyıl Monroe doktrini ile dile getirilmiş siyasal anlayışa da uygun düşmektedir: Amerika, Amerikalılarındır ya da Rio Grande'in güneyinde kullanılan formüle göre: Amerika Kuzey Amerikalılar'ındır. A.B.D. henüz Afrika ve Asya'ya pek az ilgi duymaktadır.

IV — WİLSON YA DA İDEALİZM MASKESİ

- **Meksika'ya, Nicaragua'ya, Saint-Domingue'e, Haiti'ye, Küba'ya, Kosta Rika'ya, Panama'ya, Honduras'a, Guatemala'ya müdahaleler**
- **Japonya, Çin ve «açık kapı»**

Yerli kabilelerden alınmış topraklar, Louisiana ve Alaska'nın satın alınışı, Meksika'nın zararına girişilmiş fetihler: Ülkenin sınırlarını bu gün çizilmiş olan sınırlara kadar genişletmek söz konusu olunca başkanların siyasî görüşleri bu konudaki davranışlarını etkilememektedir hiç. Ama Amerikalı tarihçilerin «emperyalist» olarak niteledikleri bu dönemi başlatan cumhuriyetçiler olmuştur. Birbiri ardısıra on altı yıl (1896 - 1912) iktidarı ellerinde tutmuşlardır; Mc Kinley istemeden fetih hareketlerine girişmiş, oysa Théodore Roosevelt'le William H. Taft böbürlene böbürlene emperyalizmin şampiyonları gibi davranmışlardır. Bir yandan onun tekniğini geliştirmişler bir yandan da ona yeni ahlâkî ve hukukî temeller kazandırmışlardır. Girişimlerini yürüten guruplar, siyasal, ekonomik ve moral noktaların biribiriyle karıştığı çeşitli düşüncelere dayanmaktadırlar. Sömürge fethi Amerikan demokrasisinin temellerini sarsmaktadır, uzak serüvenler masraflı olmaktadır, oysa ülkenin sermayeye ihtiyacı vardır.

Oysa 1912 seçimleri Beyaz Saray'a yalnız demokrat değil, aynı zamanda Amerikan idealizminin en ateşli temsilcilerinden biri olan bir kişiyi sokmuştur.

Woodrow Wilson, acaba kendisinden önce gelenlerin başlattığı politikayı derinliğine değiştirecek, hattâ yıkacak mıdır? Amerika, İngiltere ve Fransa'nın yanıbaşında birinci dünya savaşma girdiğinde, Wilson Amerika'nın kaderini elinde tuttuğu için, bütün Avrupalıların gözünde, dünya demokrasisinin hizmetinde sarsılmaz bir iyiniyet ve eli açıklık ayçası taşıyan bir aziz gibidir. Ama istediği kadar ateşli bir idealist olsun, kaçınılmaz gerçekler ve maddî çıkarlar her başkana varlığını kabul ettirmektedir. Üç cumhuriyetçinin ardından gelen bu de-

mokrat da bunlardan kurtaramaz kendini; Wilson tersine, apayrı bir parlaklıkla kendinden öncekilerin yöntemlerini konuşmaları ile reddedip, gerçekte onların Karaib bölgesindeki küçük ülkelere askeri müdahale politikasını olduğu gibi izleyecektir. İdealizminin kaynaklarından yararlanırken, emperyalistlerin silâhlarına yeni silâhlar ekliyecek, üstelik, halk dâvasına kendini adamış bir ahlâkçının o tanıma sığmaz soyluluğu ve saygınlığıyla süsleyecektir bu silâhları.

Gerçekte Wilson Lâtin Amerika'da Taft ve Roosevelt'in ikisinin birden giriştiği askeri müdahalelerden çok daha fazla müdahalede bulunacaktır. Ama onun için idealizm, politikasının gerçek amaçlarını gizlemek için kullanacağı bir sahtekârlık maskesi değildir. Ancak yabancı gözlemcilerin gözünde, onun samimi idealizmi, hem politikasının tamamen milliyetçi yanlarını taşır, hem de A.B.D. için çok önemli çıkarlar peşinden koşuşunu gizler. Onun Lâtin Amerika politikasının incelenmesi yalnız bu maskeyi düşürmekle kalmaz aynı zamanda en cömert idealizmin bile, bir başkanı ve onun halkını, ulusun tarihinde yazılı zorlayıcı gerçeklerin baskısından kurtaramadığını gösterir. Ondan sonra gelen ötekiler de aynı şeyi kanıtlamışlar, deneyle ortaya koymuşlardır.

Wilson'un Lâtin Amerika'ya müdahaleleri onun Avrupa politikasına da yeni bir ışık tutmaktadır. 1914 den 1917 ye kadar Wilson birinci dünya savaşına müdahale etmemek için A.B.D. nin tarafsızlığını ve barış isteğini ileri sürmüştür. Ne biçim tarafsızlık, ne biçim barış isteğidir bu? 1914 den hemen sonra Wilson, Meksika'ya deniz piyadelerini yollar; 1916 da aynı hatayı tekrarlar ve bir yıl sonra, Fransa'da büyük kurtarıcı olarak

karşılanan General Pershing, istilâcılık yaptığı Meksika'dan yeni dönmektedir.

Wilson'u Lâtin Amerika'da kendinden önceki iki başkandan daha çok müdahalede bulunmağa iten çıkarlar nelerdir? Ne gibi çıkarlar, A.B.D. ni üç yıl Avrupa çatışmasının dışında tutmuştur. Ve niye sonunda Amerika, 1917 yılında birliklerini göndermiştir Avrupa'ya? Bu üç soruya cevap vermek için, olaylar dizisi Wilson'un idealizmine pek yer bırakmamaktadır; buna karşılık bu idealizm, hareket alanını genişleterek, gitgide daha çok kendini gösteren bir imparatorluğun sürüp giden çıkarlarına gizlice hizmet etmektedir.

Meşale el değiştiriyor.

Taft'ın 1912 başkanlık seçiminde uğradığı yenilgi, dolar diplomasisinin mahkûm edilişi diye yorumlanamaz hiçbir şekilde. Afrika'daki büyük avlardan Avrupa'daki başarılı bir turneden sonra, Théodore Roosevelt 1910 yılında A.B.D. ne döner. 52 yaşında hâlâ çok ateşli atılgan ve dinamiktir. Aradığını bulamamış ve hoşnut olmayan bir Cumhuriyetçi Parti vardır ortada. İlerici elemanlar Taft'ı «eski tutucu takımın» tutsağı olmakla suçlamaktadır. Yüce divan, değişik devletlerin onayladığı bir çok sosyal kanunu kaldırmıştır. «Sizin politikanızı izlemeğe çalıştım» diye yazar Taft 1910 un mayısında Roosevelt'e. Ama aynı yıl Cumhuriyetçiler, Temsilciler Meclisinin kontrolünü iyice elden kaçırırlar. 1911 in başında «başkaldırmış» Cumhuriyetçilerin lideri senatör La Follette partiyi liberalleştirme amacıyla National Progressive Republicain League'i kurar, ama Misissipi

vadisinin dışına duyuramaz sesini. Théodore Roosevelt, Cumhuriyetçi Partiyi, ekonomik ve sosyal alanlarda ona ilerici niteliğini ve birliğini kazandırarak ancak kendisinin başarıya ulaştırabileceğine inanıyor kolayca. Böylece de, başkan seçilme yarışına giriyor, ama radikalizmi ona Cabot Lodge, Knox, Root, Stimson gibi kişilerin desteğini kaybettiriyor, bu sırada Cumhuriyetçi mekanizma Taft'a sadık kalıyor. Parti Meclisi belki de bazı delegelerle birlikte hile yaparak Taft'ı bir ikinci dönem için aday gösteriyor.

Ama kendini yenilmiş saymıyan Théodore Roosevelt, ilerici etiketiyle ortaya çıkmaya karar veriyor. Karşısında Taft'ı tutan muhafazakârlar vardır ve çok ılımlı olan siyah lider Booker T. Vaşhington'a karşı dostça davrandığı için güneyci bloku biribirinden çözmeyi beceremez. Güneyci blok daha çok, 56 yaşında, Virjinya'da doğmuş, Princeton üniversitesinin eski başkanı, 1910 da New Jersey valisi seçilen Woodrow Wilson'a yakınlık duyar. Wilson yalnız tutucu güneyin desteğini değil, ayni zamanda batıda kök salmış ve üç defa yenik düşmüş eski aday William Jennings Bryan tarafından temsil edilen liberal kanadın desteğine (Doğuda ve Şikago'da hakim olan ve yeni vatandaşlığa geçmiş göçmenleri de ardlarından sürükleyen İrlandalılar'ın) ve yine, ona başka bir adayı tercih eden, ama yine de onu tutan demagog William Randolph Hearst'in güçlü gazeteler zincirinin de desteğini kazanmıştır. Bu koalisyon öylesine karışık ki, Demokrat Parti Meclisi ancak kırk altıncı oylamada aday seçer Wilson'u.

Seçim kampanyası çok karışık bir sosyal atmosferde yapılır. İndustrial Workers of the World'un (Dünya Sanayi İşçileri) kızıl bayrakları, grevleri fırsat bilip çı-

kar ortaya. Birçok Amerikalı için ihtilâlle, reformlar arasında seçme yapma söz konusudur. Sosyalist aday Eugene W. Debs bir kez daha aday olmuştur ve halk oylarının % 6 sını almıştır. Ilımlı Cumhuriyetçiler, Théodore Roosevelt'in radikalizminden kaygulanmakta ve Muhafazakârlarla birlikte Taft'ı ona yeğlemektedirler. Bu hava içinde, Woodrow Wilson şiddetli çatışmalara yol açmadan gereken reformları sükûnetle gerçekleştirebilecek aklı başında bir aday olarak görünmektedir. 6.286.214 oy alır; bu, Bryan'ın 1908 de aldığı oylardan 113.000 oy eksiktir ve ancak toplam oy sayısının % 42 si kadardır. Ama karşı cephe, Théodore Roosevelt'le (4.216.000 oy ki bu % 27 eder) William Taft (3.483.922 oy ki bu % 23 eder) arasında bölünmüştür. Bir tek adayın adı üzerinde toplansa, Roosevelt ve Taft'ın oyları Wilson'u ezerdi.

Kuzey - Güney savaşından sonra (1861 - 1865) Demokratlar ancak, bir tek başkan çıkarabildi: o da, İki dönem görev yapmış olan Grover Cleveland idi. 1896 da, emperyalist serüvenin arifesinde Mc Kinley'in ilk kez seçimiyle, ikidarı elden çıkardılar. Ama 16 yıl sonra Beyaz Saray'ı Woodrow Wilson'la yeniden ele geçirdiklerinde, yalnız hasımlarının bölünmesinden yararlanmıyorlar, ayni zamanda Amerikan yaşamında yeni bir çığır açıyorlar; çünkü, tarihte pek nadir olmayan dönüşlerden biriyle Roosevelt politikasının dinamik öğelerini tekrar kendi ellerine alıyorlar: Büyük bir sosyal adalet için savaş, Amerikan liderliğini bütün dünyaya ilân eden güçlü bir dış politikadır bu. Théodore Roosevelt'in sembolü olduğu ilericiler gurubundan yoksun kalan Cumhuriyetçiler, kendilerine yine de parlak seçim başarıları sağlayan 1929 - 1930 büyük ekonomik bunalımı karşısında, onları güçsüz bırakacak olan muhafazakâr tutum-

lara yapışacaklardır. Aynı zamanda «infiratçılık» doğmaları üzerine dönüp kapanacaklardır. Demokratlar ise tersine, başlıca şu üç şekil altında müdahaleciliğin şampiyonu oluveriyorlar: Wilson'la, Amerika'nın birinci dünya savaşma müdahalesi, Franklin D. Roosevelt'le ikinci dünya savaşma, Truman, Kennedy ve Johnson'la da yer kürenin bütün sıcak noktalarına müdahalesi. Önce, 1914 de takviye edilmiş anti tröst kanununu (Clayton kanunu) çıkartan Wilson'la, devletin ülkenin ekonomik hayatına müdahalesi; sonra, New Deal sırasında özellikle Franklin Roosevelt'le, ayni zamanda Kennedy ve Johnson'la da fiat yükselmeleri ve tröstlerin fazla yolsuzluklarına karşı devletin müdahaleleri; nihayet merkezi hükümetin, özellikle ırk anlaşmazlığı dolayısıyla birliğin bazı devletlerine karşı müdahalesi.

Taft'la Théodore Roosevelt arasındaki muhalefet kuşkusuz bu gelişmenin tek nedeni değildir, ama bu onu mükemmel bir şekilde ve somut olarak ortaya koymaktadır; bu ayrılık içeride ilericiliğin dışarda ise müdaheleciliğin meşalesini taşıyan Woodrow Wilson'un seçilmesini sağlar.

Bu bütün bir mirasın intikali, zaten hiçbir boşluk ve kapamaya yol açmadan yapılmıştır; Taft'ın girişmiş olduğu ve ardından, selefinin dolar diplomasisini açıkça reddemiş olan Demokrat Wilson'un sürdürmüş olduğu Meksika sorunu, bunu pek parlak bir şekilde göstermiştir.

Meksika'ya müdahaleler

A.B.D. nin o zamanlar Meksika'da karşılaştığı güçlükler, 1945 yılından sonra azçok dünyanın hemen he-

men heryerinde, özellikle bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelerde karşılaştığı güçlüklerin benzeridir. Amerikalılar'ın Meksika'da büyük ekonomik çıkarları vardır ama, iş bu kadarla kalmaz; bu ülke ayni zamanda, Porfirio Diaz gibi, Huerta gibi kişilerle kanlı bir diktatörlüğün sultasına sokulmuştur. Böylece sonraları sık sık olacağı gibi, demokratik idealizmle ekonomik «realizm» sık sık çatışacaktır. Bu yüzden Meksika'ya yapılan Amerikan müdahaleleri, imparatorluk tarihinde önemli bir dönemi belirler ve ayrıntılarıyla incelenip anlatılmaya değer.

Önceleri papaz okulu öğrencisiyken sonraları, avukat olan Jose de la Cruz Porfirio Diaz güçlükle gelmiştir Meksika başkanlığına; ama bir kere iktidara gelince, otuz beş yıl orada kalmıştır. A.B.D. ne Meksika topraklarının beşte ikisini bırakan 1846 - 1848 savaşı sırasında, sonra da Maximilien'e karşı yapılan mücadele (1864 - 1867) kazandığı askeri başarılar ona büyük ün sağlamıştır; ama bu ün, onun 1867 ve 1871 başkanlık seçimlerinde başarısızlığa uğramasını önleyememiştir. Başarısızlığa öfkelenip silâh gücüne başvurur ama, taraftarları ezilir 1876 oylamasında da başarısızlığa uğrayınca, iktidarı zorla ele geçirir; ama iktidardan 1911 de aynı şekilde zorla indirilir. O sıralarda Taft A.B.D. Başkanıdır.

Bu otuz beş yıllık hakimiyet dönemi Meksika'ya daha modern bir ekonominin temellerini kurma olanağı sağlar. Kuşkusuz en basit demokratik ilkeler ihlâl edilmiş, yerliler kendi topraklarından yoksun bırakılmışlardır ve öğretim alanında hiç bir ilerleme kaydedilmemiştir; ama asayiş sağlanmış, ayaklanmalar amansızca bastırılmış, haydutluk azalmıştır; yabancı

sermayeler de ülkenin doğal zenginliklerini sömürmek için akın akın gelmiştir ülkeye; devlet hazinesi dengededir, ülkenin zenginliğinden yararlanan bir azınlık vardır, demir yolu şebekesi 600 km. iken 24.700 kilometreye çıkmıştır. Bu diktatörlük Vaşington tarafından çok iyi karşılanmaktadır, özellikle Cumhuriyetçiler tarafından; çünkü başkan Taft'ın karısına yazdığı gibi, «Meksika'ya yatırılmış iki milyar dolarlık Amerikan sermayesi var, eğer Diaz ölecek olursa tehlikeye girer bu sermayeler.»

Taft yanılmaktadır: Meksika'daki Amerikan sermayesi verdiği rakamın yarısını bulmamaktadır; ama bu 853 milyon dolar, yabancı ülkelerdeki Amerikan yatırımlarının % 25 idir; bu da, Meksika sermayesinin bütününden daha çoktur. Doların nüfuzu özellikle, kilit sektörler üzerinde etkisini göstermektedir. Meksika demiryollarına yatırılmış sermayenin % 80 i Amerikan sermayesidir, petrolün % 70 i Amerikan firmaları tarafından üretilir, 302 milyon dolar maden çıkarma ve işletmede kullanılır (bunun 140 milyon doları değerli madenler için), 110 milyon deniz yolları için, 85 milyon petrol için, geriye kalan da tarım, hayvancılık, çeşitli endüstri ve ticari teşebbüsler için kullanılır. Böylece Meksika, Latin - Amerika'nın bütününe yatırılan Amerikan sermayelerinin % 52 sini almaktadır. Taft'ın, Porfirio Diaz rejimine duyduğu sevgi sağlam gerekçelere dayanmaktadır; bu sevgiyi temsil etmesi için de sert tutumlar karşısında gerilemeyen Henry Lane Wilson adlı meslekten bir diplomat seçmiştir. 1910 seçimlerinde Diaz, demokrasisinin ve sosyal reformların şampiyonu olarak ortaya çıkan Francisko Madero'nun şahsında tehlikeli bir rakip bulur karşısında ve hapse attırır onu; böylece diktatör, kolay bir zafere ulaşır oy sandık-

larında; ve Madero'yu serbest bırakmakta bir sakınca olmadığını düşünür. Madero cezaevinden çıkar çıkmaz Teksas'a gelir, bir ihtilâl ilân eder, yeniden sınırları aşar ve yol üstünde taraftar birlikler toplayarak Meksika üzerine yürür. Başkenti kuşatır ve 1911 de başkan seçilir. Porfirio Diaz sürgünü boylar. A.B.D. için de çok nazik bir dönem başlar.

Taft tarafından atanmış olan elçi Henry Lane Wilson, Madero için «akıl dengesi bozuk, Neron gibi bir adam» der. Yeni başkan, vadettiği reformları dayanışmalı bir çoğunluğun desteği ve etkili bir yönetim sayesinde gerçekleştirebilir ancak. Madero, büyük özel çıkarlara saldırdığı zaman, özellikle toprakları köylülere dağıtmak söz konusu olduğunda bu kozlara sahip değildir. 1913 Şubatında büyük toprak sahipleri ve onlarla birlikte de ordunun yarısı ayaklanır. Başkent askeri kumandanı Huerta ayaklanınca, Madero'nun kaderi çizilir. «O sıralarda, diye yazar Amerikalı bir tarihçi, bir büyük gangster olan general Victoriano Huerta, elçi Henry Lane Wilson'un desteğini kazanır; elçi Huerta'nın, Madero'ya karşı bir hükümet darbesi yapmasına yardım eder ve onu diplomatik çevrelere Meksika'nın müstakbel başkanı olarak tanıtır. Huerta'nın emrindeki adamlar, hemen Madero'yu ve başbakanı öldürürler. Artık Woodrow Wilson'a, Henry Lane Wilson'un yaptığını bozmaya çalışmak kalır sadece.»

Bir «kasaplar hükümeti».

Taft, en kötü olanı yapmaktan kaçınmış, çünkü görevinin sona ermesinden önce, asayişi yeniden kurmak

için Meksika'ya askeri müdahalede bulunması istenince tedbirli davranarak, teklifi reddetmiş ve problemi çözme işini kendinden sonrakine bırakmıştır. Ama onun dolar diplomasisi ve elçisinin oynadığı rol, Woodrow Wilson'u tehlikeli bir teşebbüse sürükleyerek bir durum yaratmıştır.

Demokrat başkan önce uyanık bir bekleyiş durumu takınmıştır. 1895 - 1896 da Cleveland'ın, Venezuela ile İngiliz - Guyanası arasındaki sınır çatışmasında Londra'ya karşı takındığı sert tutumu beğenmişti. Yine İspanya - Amerika savaşını, Filipinler'in fethini, Porto Rico ve Küba'nın işgalini de onaylamıştı. Sömürgeciliğe karşı değildir ve Mahan'la Beveridge'nin tezlerine dayanarak, bayrağın ticareti koruması gerektiğini düşünür. Ama demokrasinin erdemlerine de inanmıyor değildir. Beyaz Saray'a girişinden az sonra, selefinin ortaya atıp tanımladığı dolar diplomasisini reddeder ve uzun bir söylevle, Roosevelt'le Taft'ın bütün Latin Amerika'da yarattığı güvensizliği dağıtmaya çalışır. Hiç bir sonucu olmayan ama, kendinden sonrakilerce de tekrarlanıp durulacak olan bir kayguyu açıkça dile getirerek, Amerikan demokrasisini, kıtada yerleşen diktatörlüklerin yanında göstermekten kaçınır. «Dünyanın her yerinde, diye konuşur Beyaz Saray'a girer girmez, A.B.D. anayasaya dayanan rejimlerin yanında olmalıdır.» John F. Kennedy de kalkınma ittifakını kurarken aynı dili kullanacaktır. Bu ilkeye göre Wilson'un iktidarı zorla ele geçiren Huerta rejimini tanımaması gerekirdi. Ama bir çok ülke gibi, A.B.D. nin geleneği, kurulu düzenleri tanımak ve onlar üzerinde bir yargı yürütmekten sakınmaktır. Uluslararası davalardaki deneyler sonucu edinilmiş bu realist tutuma karşı, Wilson, kendi idealist düşüncelerini ileri sü-

rer ve Huerta konusunda da hiç çekinmeden şunları söyler : «Bir kasaplar hükümetini tanımıyacağım.»

Demokrasi ve yatırımlar.

Bu sorun, kabinenin 11 Mart 1913 toplantısında tartışılır. Sonraları başka durumlarda birbiriyle çatışacak olan tezler, daha o zaman tartışmanın temel konusudur. Büyük yatırımları koruma kaygusu içindeki büyük özel çıkar savunucuları, bir düzeni resmen tanıma lehinde uzun uzun konuşurlar; ama değil mi ki, başkan anayasaya dayanan rejimlerden yana olduğunu söylemektedir, onlar da bir uzlaşma yolu öne sürerler : Huerta'dan seçim yapacağına dair söz almak yeterlidir; biçim yönünden (şekil bakımından) önemli bir tavizdir bu; görünüşü kurtarmaya yarar ama aslında önemsizdir; çünkü Huerta'dan önce endüstri çevrelerinin, Amerikan bankerlerinin, desteklerini kazanmış olan Porfirio Diaz, sürprizsiz seçimlerin nasıl düzenlendiğini çok iyi bildiğini göstermişti. Wilson'un başlıca danışmanı ve perde gerisinin kuvvetli adamı albay House, (ki hakkında, «onun düşünceleriyle benimkiler birdir» demiştir başkan) bir başka kanıt koyar ortaya; bu gerekçe yeni olmasa da başarıya ulaşır ve ün kazanır. Wilson'a Teksas'ın oylarını kazandıran bu usta politikacı yazılı bir notunda, **resmi olarak** ülkedeki yönetimi tanımamanın, İngilizlere ve Almanlar'a A.B.D. nin Meksika'daki nüfuzunu kaldırma olanağını vereceğini belirtmektedir. Woodrow Wilson idealist görüşüne dört elle sarılır. Sonradan Dışişleri Bakanı yaptığı W. F. Bryan tarafından desteklenmektedir. Wilson, 1913 Mayısında, Huerta rejimini tanıma-

maya karar verir nihayet ve Ağustosta, elçi Henry Lane Wilson'u görevinden alır.

Böylece, ister Théodore Roosevelt'in kocaman sopası, ister Taft'ın dolar diplomasisi söz konusu olsun, Wilson'un politikasıyla, seleflerinin politikası arasındaki ayrılık baştan beri, köklü ve tam görünmektedir. Demokrat Başkan, akımı yıkmak, Cumhuriyetçilerin Vaşington'la Lâtin Amerika arasında yükselttikleri duvarı devirmek ister. «A.B.D. nin, der tumturaklı bir şekilde 1913 martında, Orta Amerika'da ya da güneyde, her iki «kıta halklarının değişmez çıkarları dışında araştıracakları hiçbir şey yoktur.» Aynı yılın ekim ayında aynı temaya yeniden döner: «A.B.D. kendi topraklarına fetih yoluyla bir metre kare bile toprak katmaya hiçbir zaman çalışmayacaktır (...) bize kılavuzluk etmesi gereken ahlâktır, fırsat değil; bu ilkeden hiçbir zaman ayrılmayacağız ve öyle yapmak uygun olsa da hiçbir zaman adaletsizliği kabul etmeyeceğiz.»

Bu sözler, büyük idealist ilkelere kayıtsız, ama Meksika petrolünü ele geçirme ve ticaretlerini geliştirme kaygusu içindeki Huerta rejimini tanıyan Avrupalı devletlere olduğu kadar Büyük Britanya'ya karşı da bir ayıplama niteliğindedir. Wilson Avrupalı Şansölyeliklerin tutumunu değiştirmeye çalışır. Koşulların yardımı ile de, Londra karşısında, bunda başarıya ulaşır. Sonuçta 1912 de Kongre tarafından onaylanan kanun, Panama kanalından geçen Amerikan gemilerini her türlü rüsumdan muaf tutar. Bu kanun, kanaldan yararlananlara eşit işlem yapmayı garanti eden Hay-Pauncefote anlaşmasına aykırıdır ve buna İngiltere çok sert bir şekilde itiraz eder. Wilson bu durumda, idealizmini her iki alanda birden zafere ulaştırma olanağı bulur. Gene

ral House'la Dışişleri Bakanı Sir William Tyrrell arasındaki gizli bir anlaşma, Wilson'un Kongre'den Amerikan gemilerine haklar tanıyan kanunun kaldırılmasını sağlayacağını öngörür; buna karşılık Büyük Britanya Huerta'yı resmen tanımaktan vazgeçecek ve Amerika'nın Meksika politikasını destekliyecektir.

Silâhlar ve Öğütler

Ama bu başarı, Meksika krizindeki çıban başının azmasını önleyemez. 1913 Ekiminde, A.B.D. inde hiç değilse seçim vaadi bekleyen büyük özel çıkar sahiplerini hayal kırıklığına uğratarak, Huerta, çok belirli bir diktatörlük kurmadan önce 110 milletvekilini tutuklatır. Sonra, Pasifik kıyısındaki Tampico'da, Amiral Henry Mayo filosundan Delphin gemisinin denizcilerini tutuklatarak bir olay yaratır. Erlerin hemen serbest bırakılmalarına rağmen, amiral özür dilemelerini ve Amerikan bayrağına saygı töreni yapılmasını ister. Huerta reddeder. Wilson üç koldan karşı çıkar buna. Önce, Porfirio Diaz'a karşı Madero tarafından başlatılan ihtilâle katılmış olan Venustiano Carranza ile ilişki kurar. A.B.D. Carranza'ya karşı körü körüne bir güven duymamaktadır tabiî; çünkü, Carranza yerlilere topraklarını geri vermek ve petrol kaynaklarını millileştirmek için savaşmaktadır. Böyle bir proğram uygulanmağa başlandığı anda, Amerikan çıkarlarına zarar verecektir. Ama Huerta'yı devirmek için faydalı olabilirse de, zafere ulaşmış bir Carranza'nın, verdiği sözleri tutabileceği hiç de kesin değildir. Wilson, ona ülkeyi demokratikleştirmesi için gereken yöntemler üstüne öğütler verir ve si-

lâh sağlar. Carranza silâhları kabul eder ama öğütleri istemez.

Sonra da, Wilson'un emriyle, Amiral Frank F. Fletchen Atlantik kıyısındaki Vera Cruz'a, 12 Nisan 1914 de deniz birliklerini çıkartır. Bu liman özellikle seçilmiştir; çünkü Huerta için gelecek Alman silâhlarının yüklenmesini beklemektedir. Ayrıca eğer Huerta birlikleri şehri işgal ederse, Carranza taraftarları da kuşatacaklardır şehri. Vera, Meksika'nın Atlantikteki başlıca limanıdır. Şehri ele geçiren deniz birlikleri Huerta rejimini ekonomik yönden boğup soluyamaz duruma getirirler.

Amerikan mukabelesinin üçüncü bölümünde de, Wilson öteki Lâtin Amerika ülkelerinin desteğini kazanmaya çalışır. Arjantin, Brezilya ve Şili aracı olarak bir toplantıya katılmayı kabul ederler. Ama toplantı suya düşer, çünkü zaferi elinin altında gören Carranza her türlü aracılığı reddeder.

Deniz birliklerinin Vera Cruz'a çıkışından üç ay sonra diktatör Huerta kaçar. 1914 Ağustos ayında Carranza başkente girer. Madero'nun öldürülmesinden bu yana sürdürdüğü savaş, Amerikan ordusunun desteği sayesinde bir zaferle son bulur.

Tehdit altındaki yatırımlar.

Carranza'nın Huerta'ya karşı kazandığı başarı, görünüşte Wilson için bir zaferdir, ama Huerta'nın düşüşü, durumun ciddiyetini artırır, çünkü Meksikalı politik unsurlar, rakip yöneticilerin direktifine göre çeşitli görevlere dağılır, her biri kendi parasını bastırır, birlikler kurar; öldürür, yağma eder, yıkar.

Amerikan yatırımlarını tehdit eden bu düzensizliğe karşı ne yapabilir Wilson? A.B.D. nin «uygarlığı yayma göreviyle» yükümlü olduğuna inanmış olan Wilson Meksika'nın uslu uslu demokrasi ve ilerleme yoluna devam etmesine yardım etmeyi istemek hayalindedir. Böyle bir iş için güvenebileceği insan Huerta'yı devirmesine izin verdiği Carranza'dır yine. Ama Meksika'nın yeni Başkanı, görüldüğü gibi hiç bir müdahaleyi kabule yanaşmamaktadır. Yurttaşlarının Kuzey'deki komşularına duyduğu kini çok iyi bilmektedir; yurttaşları kuzeydeki komşularını hor görmekte ve yalnızca Gringos diye anmaktadır onları. Carranza, yeraltı servetlerinin millileştirileceğini ve bir toprak reformunun yapılacağını vadetmiştir. (15 milyon Meksikalının 10 milyonu topraktan tamamen yoksundur; oysa nüfusun % 75'i köylerde yaşar). Amerikan çıkarlarının olduğu her şeyde reform vadetmiştir; petrol endüstrisinde, madenlerde, tarımda ve hayvancılıkta. Vera Cruz'un Amerikalılar tarafından işgalini protesto ederek, A.B.D. hakkındaki tutumunu kesinlikle belli etmiştir.

...

Tereddütler ve anarşi.

Onunla anlaşmasının zor olduğunu görünce Wilson, önceleri Carranza'yla birlikte döğüşüp, sonra da, ona karşı cephe alanlara döner. Önce Madero'ya, sonra da Carranza'ya yardım eden ünlü Pancho Villa şimdi tek başına çetecilik yapmaktadır. Bu melezin ünü korkunç derecede yaygındır ve taraftarlarının cesaret ve imanı sayesinde, Juarez ve Torreon şehirlerini ele geçirir; hattâ 1914 sonunda ve 1915 ocağında başkenti birkaç haf-

talığına işgal eder. Pancho Villa karargâhını ülkenin kuzeyine kurmuştur. Zaman zaman Emiliano Zapata'yla birlikte ortak hareketlere girişir. Zapata da, Porfirio Diaz'a karşı yapılan savaşta kendini gösteren yerli bir ihtilâlcidir ve onun ünlü «ölüm ordusu« Meksika'nın güneyine çok sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Mülk sahibi ve yabancılar için Pancho Villa ve Emiliano Zapata adi birer hayduttan başka birşey değildir: toprakları ele geçirirler; bu topraklar Amerika'lı şirketlerin topraklarıymış vız gelir onlara; yerlilere geri verirler bu toprakları, tapuları kaldırıp yok ederek tabiî. Bu iki yaman gerillacı arasında Carranza tehlikede duyar kendini. Başkenti üç kez fethetmek zorunda kalır; Zapata, 1919 nisanında tuzağa düşürülüp öldürülür, ama mücadele ölümünden sonra da sürer. Bununla birlikte, en büyük zorlukları Pancho Villa'yla ortaya çıkar: hükümet birliklerinin karşısında uğradığı bozgundan sonra, kuvvetlerini kuzeydeki sığınağına çeker ve Vaşington'a Amerikan örneği bir demokrasiyi memnunlukla kabul edeceğini bildirir. Wilson'la Bryan, dalavereyi anlamadan, bu söze kapılıverirler. Carranza'ya, Huerta'yı haklamakta yardımcı olduktan sonra, yeni Başkan Anayasaya uygun olarak seçilinceye kadar onu resmen tanımayı reddederler. Carranza, öngördüğü proğramıyla, kalkınma isteğini, ama aynı zamanda Vaşington'a ve Amerikalı büyük özel çıkarlara karşı ulusal bağımsızlık kararını da dile getirmektedir. Pancho Villa ise, bütün kişiliğiyle, yoksul ve okuma yazma bilmeyen köylüleri temsil etmektedir ve Carranza'nın duymak istemediği Amerikan öğütlerini beklemektedir. 1915 yılının ilk on ayında, Amerikalıların kararsızlığı Meksika'da süren anarşiyi artırmaya yarar. Carranza ve Pancho Villa aracılık istemedikleri için, A.B.D. ve altı Lâtin Amerika ülkesi sonunda 1915

ekiminde Carranza hükümetini fiilen tanımaya razı olurlar.

Yine Hearst

Bu gevşek hareket kızdırır Pancho Villa'yı; özellikle Meksika ordusuna, isyancı çeteleri kovalamak için Amerikan topraklarını geçme yetkisinin verilmesi onu çok öfkelendirir. Pancho Villa bir olay çıkarmaya karar verir; 1916 ocağında, Santa Ysabel'de bir trenin yolunu keser, içinde bulunan onaltı Amerikalıyı yakalar ve kurşuna dizdirir. Tarihçilerin çoğu, 1916'da sınırın öteki tarafından Colombusa (Yeni Meksika)'ya yapılan ve on dokuz Amerikalının öldürüldüğü baskının tertipçisi olarak onu göstermektedir. Ama Columbiya Üniversitesi (New York) tarafından yayınlanan ansiklopedi şunları söylemekle yetinir: «Baskının şartları, hattâ Pancho Villa'nın katılıp katılmadığı kesin olarak bilinmemektedir: yalnız bu baskını Meksikalı askerlerin düzenlediği kesindir ve Pancho Villa da herkes tarafından bu işin sorumlusu sayılmıştır.»

Olay, yine de, tam zamanında Meksika'ya askeri müdahale taraftarlarına bir gerekçe sağlamak için zemin hazırlamıştır. Bu taraftarlar gurubunun çok büyük etki ve hareket yolları vardır. İlk sırada, demokrat hükümetin gevşekliğini ve kararsızlığım alaya alan Théodore Roosevelt vardır. Hearst'ın gazeteleri, seçim kampanyasında destekledikleri Wilson'a saldırır ve bir sefer yapılmasını önerirler. On yedi yıl önce Küba'yı kurtarmak için İspanya'ya karşı savaş açılmasını isterken Hearst'ın düşündüğü, okuyucularının aklını karıştırarak

gazetelerinin tirajını artırmaktı. Şimdi de başka amaçları vardı: «Meksika'da annesinin bir çiftliği ve buna bağlı olarak da bazı çıkarları vardı. Hearst, dört milyonluk bir değer biçiyordu bunlara, ama tüm olarak daha da fazla etmesi gerekiyordu, öyle der biyografyası.» Çok iyi dostu Porfirio Diaz'ın sert rejimi altında bu mallar güven altındaydı, ama Diaz'ın 1911 de sürgüne gönderilmesinden sonra, ülke anarşiye sürüklenmişti. İhtilâlciler, Yankee'leri Meksika'dan kovmakla tehdit ediyorlardı ve silâhlı çeteler ne yaptıklarını bilmiyorlardı. Pancho Villa'nın kanun dışı adamları Babicora çiftliğine (Hearst'ın mülkü) saldırdılar ve bütün buraları yağma ettiler; bu arada, bir kâhyayı öldürdüler, dördünü de dağa kaldırdılar. Villa'nın kendisinin de, altmış bin baş hayvanı (davar) çalmış olduğu söylenir. Ardından, çiftlik Carranza'nın birlikleri tarafından işgal edilir (...) Bu arada söylendiğine göre, Babicora kovboyları da, yüz kişilik bir ordu meydana getirip, bir meydan savaşında yirmi kadar haydudu öldürürler. Hearst (...) A.B.D. hükümetinin Meksika'da düzeni korumak gibi kutsal bir görevi olduğunu düşünmüş ve o gürültü kampanyalarından birini daha açmıştır. Hearst'ın gazetelerinde ateşli manşetler görülmeye başlanmıştır: «Meksika bize savaş açmağa hazırlanıyor. Haydutlar, A.B.D. ne savaş açmak için Carranza'yla birleşiyorlar.»

Savaş klanı.

Meksika'ya karşı haçlı seferini isteyen yalnızca Théodore Roosevelt ve Hearst'ın güçlü basını değildir. On-

lar gibi düşünen Arizona senatörü Albert B. Fall da vardır, Fall petrol çıkarlarının temsilcisidir. «Ohio gang (Gangster)» lerine dahil olduğu bilinmektedir. Sonraları Harding'in başkanlığı sırasında (1921 - 1923) İçişleri Bakanı olacaktır. Senatör Fall Meksika'nın 500.000 kişilik bir ordu tarafından işgal edilmesini istemektedir. İstifa etmeye zorlanır ve Coolidge'in başkanlığı altında yargılanır, deniz kuvvetleri için ayrılmış petrol yataklarını özel şirketler yararına kullanmakla suçlanır ve mahkûm edilir. Albert B. Fall'a en azından 400.000 dolar getiren bu işlem hükümetten altı milyon dolar kaçırmaktadır. Tabiî bu şüpheli kişi yalnızca kendi insiyatifiyle hareket etmemektedir: çıkarlarına hizmet ettiği petrol şirketleri Carranza'nın düşmesini istemekteydi, Meksika petrolünü millileştirmek istediğinden ötürü suçlu görüyorlardı Carranza'yı. Ama senatör, Meksika Başkanına karşı saldırılarını artırırken, sebep olarak «Carranza'nın Deli Petro'dan daha despot olduğunu ve bu despotluğun Amerikan demokrasisini tehdit ettiğini» söyler.

Savaş taraftarları arasında, Teksas senatörü Slayden, Kurmay Başkanı General Hugh H. Scott da vardır. Yerlilere karşı bir çok harekâta giriştikten sonra General Scott Küba'daki Amerikan birlikleri kurmayında görev almıştır (1898 - 1903). West Point askeri okulunu yönetmeden önce de (1906 - 1910) Filipinlerde kumandanlık etmiştir. Teksas sınırlarını gözetlemekle görevli general 1915 te de Pancho Villa'dan Amerikalıların can ve mal güvenliğine dokunmama vaadini kazanmıştır. Bu davranış, Başkan Wilson'u Carranza hükümetini tanımaktan kaçınmaya ve Meksika'da süren anarşi dönemini uzatarak Pancho Villa'ya yaklaşmaya itmiştir.

Öte yandan Carranza katolik kilisesinin gelir sağlama yetkilerini de sınırlandırmayı istemekteydi, bu da Amerikalı katolik çevrelerin ona düşmanlık duymasına sebep olmuştu.

Cezalandırmak için yapılan bir sefer.

1916 ocak ve martında Santa Ysabel ve Columbus'taki kanlı olaylar -olayların tümünde ölen Amerikalı sayısı 35 dir- A.B.D. de Carranza'ya karşı önceden çok iyi uyarılmış kamu oyu tarafından duyulmuştu. Askeri müdahale taraftarları böylece halk arasında elverişli yankılar bulmuştur. Wilson hâlâ kararsız kalırsa, itibarının çok büyük bir bir darbe yediğini görecekti. Hemen bir «cezalandırma seferi» emri vermiş, bunun kumandanlığını da 1898 de Küba'da ve Filipinlerde bir kaç kez görev yüklenmiş olan General John F. Pershing'e bırakmıştır. Pershing, Pancho Villa'yı yakalamak ve artık onun haydutluğuna son verme gibi bir görevi yüklenmiştir. Amerikan birlikleri, 15 Mart 1916 da, Columbus'a yapılan seferden altı gün sonra Meksika sınırını aşmıştır. Bu A.B.D. nin «çok belirli bir şekilde ve büyük çapta tek taraflı askeri müdahalesi şeklinde olmuştur. Başlangıçta çıkarmada 5.000 kişi bulunmaktaydı, Temmuzda bu sayı 11.000 e çıkmıştır. Nisandan sonra sefer, ülkeden 500 kilometre kadar uzaklara yayıldığı halde, Pancho Villa'nın yakalanamıyacağı ortaya çıkmıştır.»

Carranza için olsun, Meksikalıların çoğu için olsun Amerikan birliklerinin baskını millî bir hakarettir. Carranza'nın başlattığı rejim, beş ay önce Vaşington tarafından kabul edilmiştir, ve bu hareket, General Hung

Scott'la Başkan Wilson'un önceleri kendisiyle anlaşmayı kabul ettikleri Pancho Villa'yı çileden çıkarmıştır. Ama Meksika'nın içişlerine yabancı bir kuvvet müdahale edince, Carranza'yla Pancho Villa arasındaki rekabet ikinci plâna düşmüştür. Carranza, ordusunun yol vermeği kabul etmediği Amerikan birliklerinin çıkmasını istemektedir. Amerikan süvari bölüğü yüzbaşısı Boyd saldırıya geçer. Ama on ölü ve yirmi dört yaralı verir. A.B.D. de, bu «cezalandırma seferini», Meksika'ya karşı bir genel savaş haline getirmeye hazırlanır.

Ama geçen yüzyılın sonunda Théodore Roosevelt'le Beveridge'i öfkelendirmeyi çok iyi beceren «barışçı klanın haykırışları» yeniden yükselmeğe başlamıştır. Protestan kiliselerinin çoğu, yahudi çevreler ve şiddet aleyhtarı örgütler bir anlaşma, bir arabuluculuk, bir uzlaşma isteğinde bulunurlar. Bu çabayı yöneten, gücü bugün bile kendini hissetiren, American Federation of Labor Sendikası Başkan ve Kurucusu Samuel Gompers'in yüce kişiliğidir. Sonunda Samuel Gompers, Carranza'nın tutsaklarını serbest bırakmasını sağlar. Bu davranış, A.B.D. nde süren gerilimi azaltmaya yarar. Zaten A.B.D. Avrupa'da hızı artan dünya savaşına on ay sonra girecektir ve başka kaygulara kapılmış olan Wilson karma bir komisyonu Amerikan birliklerinin çekilmesi konusunu incelemeyle görevlendirir.

Bu komisyonun çalışmaları uzadıkça uzar, «saldırganların» kayıtsız şartsız çekilmelerinden daha uygun bir çözüm yolu bulunamaz. Oysa Amerikalılar, yalnızca sınırlarının dokunulmazlığı ve yurttaşlarının güvenliği için değil, kendi yatırımları, özellikle petrol endüstrisindeki yatırımları konusunda çeşitli garantiler elde etme-

ye çalışırlar. Bu çekişmeler Meksikalılara, General John J. Pershing'in yönettiği «cezalandırma seferinin« tek amacının Pancho Villa'yı yakalamak olmadığını kanıtlamış olmaktadır. Bu yüzden komisyon tarafından hazırlanmış ve kasım ayında imzalanmış anlaşma protokolü, 1916 aralık sonunda Carranza tarafından reddedilmiştir.

Bu arada Carranza, günümüzde hâlâ yürürlükte olan 1917 anayasasını kurmakla uğraşacak bir kurucu meclis seçtirmiştir (1916 ekiminde) seçimle işbaşına gelen demokratik hükümetleri destekleyeceğine dair verdiği sözü yerine getirerek, Wilson 18 Ocak 1917 de çıkarma birliğini çekebilecek ve 1914 den beri iş başında olan, 1915 de ancak gayri resmi olarak tanıdığı Carranza hükümetini hukukî olarak tanıyabilecektir. Meksika'da büyük çıkarları olan maliyeci ve sanayici guruplar pek memnun olmazlar buna. Yine başka askerî müdahaleleri yaratmağa çalışıcaklardır, çünkü 1917 anayasası onların hiç de hesabına gelmemektedir: bu anayasa yalnızca kilise mallarını millileştirmekle, ülkenin yer altı veya yer üstü servetlerinin Meksika halkına ait olduğunu bildirmekle kalmaz, aynı zamanda, Meksika'da toprak sahibi olmayı bir yasaya bağlar; bununla birlikte, hükümet, bazı yabancıları bu haktan yararlandırabilmektedir; yeter ki, bu yabancılar «arazi sahipliği konusunda Meksikalı sayılmalarını, dolayısiyle, bir suç işledikleri-nde, hükümetlerinin himayesini istememeyi kabul etsinler. Böylece «Calvo doktrini» 1917 Meksika anayasasının içinde bütünüyle yer almaktadır. Bu anayasa geçmişle ilgili durumları kapsamamaktadır. Meksika'daki özel Amerikan çıkar sahiplerinin hücumuna uğradı, ama, bu çıkar sahipleri Vaşington'un doğrudan müdahalesini sağlayamadılar yine de.

Meksika'ya yapılan iki askeri müdahale en göze çarpan olaylar olarak görünüyorlarsa da, Woodrow Wilson'un Başkanlığının tek belli başlı olayları değildir bunlar. Théodore Roosevelt'in Panama «ihtilâlini» kışkırttığı sıralarda, 1914 de kendisine yüklenilen haksızlıkları onarmak için Wilson, Colombiya'ya 25 milyon dolarlık bir tazminat veriyor, ama anlaşma ancak 1921 yılında onaylanıyor. Bu gecikmiş davranış, Demokrat Başkanın iyi niyetlerini, A.B.D. ile, Lâtin Amerika Cumhuriyetleri arasında güvenli ilişkiler kurma isteğini ortaya koymaktadır; ama kocaman sopa politikasının bıraktığı anıları silmez bir türlü. Ve çoğu kimse de, tazminat verilişinin dolar diplomasisinin yeni bir şekli olduğunu düşünür. Zaten aynı Wilson, kendisinden önce gelenlerden kaynayan bir Nicaragua'yı devralmıştır. Nicaragua'da Taft'ın dolar diplomasisi, Başkan Zeleya'yı düşürmüş, altın zincirleri Başkan Adolfo Diaz'a geçirmiştir. Wilson, Nicaragua'nın deniz piyadeleri tarafından işgal edilişinden yararlanarak, bu ülkede muhtemel ikinci bir kanalın açılışı, Mais adalarının kiralanması ve Fonseca körfezinde bir deniz üssü kurulması konusunda bir karar çıkarttırıyor. 1916 Bryan - Chamorro anlaşmasıdır bu.

Yine aynı şekilde gümrükleri ve maliyesi Amerikan denetimi altında bulunan Saint - Domingue'de Wilson sert ve kararlı davranıyor: 1916 da Amerikan kredilerinin (özellikle Kuhn Loeb Co bankasının kredilerinin) ödenmesini tehlikeye düşüren bir anarşiye son vermek için birliklerini gönderiyor. Askerî işgal sekiz yıl sürüyor, sonra da yerini diktatör Trujillo'ya bırakıyor.

Bir yıl önce, Woodrow Wilson, Cumhuriyetçi seleflerinin yarattığı karışık durumu bağışlatacak bir bahane bulmadan, Haiti'nin askerî işgalini emreder. Haiti'nin Fransa'ya, Almanya'ya, A.B.D. ne çok ağır borçları vardır. Ve bu ülkelerin hepsi de, nüfusu durmadan artarken bağımsızlığa kavuşmasından bu yana üretimi yetersiz olan bu yoksul ve küçük ülkenin malî durumunun yeniden düzene konmasını isterler. İç karışıklıklar, biribirini akıl almaz bir hızla izleyen hükümetlerin dengesizliği, durumu daha da kötüleştirmiştir. Vaşington, bir askerî yardım anlaşması teklif eder ama, Haiti reddeder. Başkan Guillaume San siyasî rakiplerinin iki yüz kadarını öldürtür. Bir halk ayaklanması baş gösterir, isyancılar sarayı ele geçirir, Başkanı yatağın altına gizlenmiş bulup, hemen oracıkta öldürüverirler. Bir çok Amerikan gemisi limanda durumu gözlemektedir; iki deniz piyadesi birliğiyle üç piyade birliği çıkarma emri alırlar hemen. Haiti'lilerin yuhaları, Amerikalı liberallerin itirazları hiçbir şeyi değiştirmez. Düzen kurulur ve askerî işgal sürer. Amerikan subayları gümrükleri, maliyeyi, öğretimi ele geçirip, yolların yapımını sağlarlar ve halk sağlığıyla uğraşırlar. Aynı zamanda, A.B.D. Haiti'ye yeni bir anayasa verir; bu anayasa, daha önceki anayasalardaki, ülkede yabancı uyrukluların toprak edinmesi ve kiralamasını yasaklayan maddeyi kaldırır. Bir çok ilerleme kaydedilir ama, Amerikalı subayların çoğu güneylidir ve davranışları, siyahlara karşı bir çok olayların çıkmasına yol açar. 1915 den 1922 ye kadar deniz piyadeleri, sayısız ayaklanmayı bastırmak zorunda kalır. 1916 da Wilson, Amerikalı askerî şeflere yetki sağlıyan bir anlaşmayı kabul ettirir. Bu rejim, 1933 e kadar devam eder; ama, A.B.D. sonra da Haiti gümrüklerinin denetimini elinde tutar. Vaşington'da Dışişleri Bakanı

«erdemli bir tavır» takınarak bu politikayı haklı göstermeye çalışır: «A.B.D. nin hiçbir saldırgan amacı yoktur ve Haiti üstündeki bu himayeciliği tamamen çıkar gütmekten uzaktır.» Böylece, iktidardaki Demokratlar, Cumhuriyetçi Mc Kinley'in ahlâkçı sözlüğüne yeniden başvururlar «Amerikalı bankacıların uzun yıllar, Haiti malî işlerine karşı ilgi duyduğunu» bilmez görünürler ve birinci dünya savaşının kendilerine bir müdahale fırsatı vermesinden yararlanırlar; Almanya'nın Haiti üstünde niyetler beslediğine inanmıyormuş gibi yapıp, herhangi bir Avrupalı devletin ülkenin kontrolünü eline almasını engellemeye kararlı olan Wilson, Amerikan İmparatorluğuna yeni bir protektora katan askerî işgal emri verir.

Yine hep Wilson zamanında, A.B.D. Kongresi kararıyla Küba anayasasına sokulmuş «Platt yasa değişikliği» ndeki maddeler gereğince, deniz piyadeleri Küba'ya da çıkarma yaptılar. General Mario G. Monacol, 1913 te Küba Başkanı seçildi ve kendinden önceki Başkanlar gibi ülkenin kapılarını ardına kadar Amerikalı uzman, danışman ve yöneticilere açtı. Dört yıl sonra, kendisinin yeniden seçilmesini istedi. Liberaller, eski Başkan Jose Miguel Gomez'in önderliğinde ayaklanıp 7 Şubat 1917 de iktidarı ele geçirdiler. A.B.D., bir darbeyle gelmiş hükümeti tanımıyacağını bildirdi; bunun üzerine, Amerikan birlikleri 8 martta Santiago'ya çıktı. Gomez devrildi ve Amerikan askerlerinin desteği altında Menocal yeniden seçildi. Dört yıl sonra 15 Mart 1921 de, General Enoch H. Crowder'in kararıyla, Amerikalılar geçen kasım ayındaki seçimleri geçersiz sayıp, bizzat kendileri yeni bir seçim kanunu yazıp hazırladıktan sonra, Küba halkı yeniden oy verdi. Bu müdahale pratik bir sonuç vermeden kaldı, çünkü kasım 1920 de olduğu gibi mart 1921 de de gene Dr. Alfreda Zayan seçildi. Amerikalı

General Crowder Filipinler'de hizmet gördükten sonra (1899 - 1901), Wilson'un 1919 - 1921 yıllarında bu ülkedeki özel temsilcisi olmadan önce, işgal sırasında (1906 - 1908) Küba Dışişleri Bakanı olmuştu. 1923 den 1927 ye kadar A.B.D. nin Havana'da ilk elçisi olacaktır kendisi. Bu arada Başkan Wilson'a bir telgraf göndererek, ona, Küba hükümeti Havana'daki A.B.D. elçisine Küba'nın yıllık bütçesini ve kongre tarafından onaylanmış ek kredileri denetlemek hakkını tanıyıncaya kadar ve yine Küba hükümeti Havana'daki Amerikan büyük elçisine özel krediler açan bütün kararnamelerle birlikte vergileri kaldıran ya da yeni vergi koyan bütün yasalar üzerinde söz sahibi olma hakkını tanıyıncaya kadar, Küba'nın almak istediği borcu geciktirmesini sağlık verdi.

Çeşitli müdahaleler:

Wilson'un Meksika'da, Nicaragua'da, Saint - Domingue'de, Haiti'de ve Küba'daki «büyük manevraları», Avrupa'da hemen hemen hiç göze çarpmayan ve Amerikan halkının bile pek önem vermediği, ama bununla birlikte Lâtin Amerika'da hiç de unutulmamış olan daha küçük çaptaki diğer müdahaleleri gölgede bırakır. Bu suretledir ki, A.B.D., 1917 de petrol imtiyazları elde etmek için Costa Rica'ya müdahale eder. Aynı yıl deniz birlikleri tarafından zaten işgal edilmiş olan Nicaragua'da bir kuvvet gösterisi yaparlar. Chattanooga ve San Diego kruvazörleri, A.B.D. ne karşı daha önce sempatisini göstermiş olan Başkan Emiliano Chamorro'nun seçilmesi için hazır beklerler. 2 Mart 1917 de Jones kanunu, Porto Rica'yı A.B.D. nin bir parçası haline sokar ve

Porto Ricolılara Amerikan vatandaşlığı hakkını tanır. 1918 de Amerikan birlikleri, Haiti'de, Charlemagne Perlate'in yönettiği ayaklanmayı bastırır. Aynı yıl, Kolombiya'dan ayrılmasına çok yardım ettikleri Yeni Panama Cumhuriyetinde Amerikan birlikleri, başkenti ve Colon şehrini işgal eder; o sırada kumandan Page yönetimindeki bir alay da, iki yıl kontrolünde tuttuğu Chirigui eyaletini ele geçirir. Amaç, Amerikan yurttaşlarının mallarını koruyacak bölgesel otoritelere resmi yardımlarda bulunmaktır. Bu söz konusu yurttaşlardan biri olan toprak sahibi Grald Chose, topraklarını büyük ölçüde genişletmek için yararlanır bunlardan. 1919 da Amerikan birlikleri iki kez Honduras'a çıkar ve Başkan Julio Acosta'nın seçimini güvenlik altında yürütmek üzere işleri ayarlar; Acosta'nın kurduğu rejim Vaşington tarafından hemen tanınır. 1920 de Amerikan birlikleri A.B.D. elçiliğini korumak için Guatemala'ya müdahalede bulunup, Empresa Electrica Nacional'ı ele geçirirler. Aynı yıl, A.B.D. nin Guatemala'daki askerî ataşesi, bir ayaklanmaya karşı koymak zorunda kalan diktatör Manuel Estra da Cabrera'ya yardım etmek üzere 10.000 deniz piyadesinin gönderilmesini ister ama isteği yerine getirilmez. Carlos Herrara tarafından devrilmiş olan Estrada Cabrera, şehri bombardıman edip yeniden ele geçirmeye çalışır; yenik düşer; yirmi iki yıl önce kurulmuş olan bu diktatörlükten çok hoşnut olan Vaşington hükümetinin resmi itirazlarına rağmen, hapse atılır. 5 Eylül 1920 de General Alvaro Obregon, Meksika Başkanı seçilir. Ama Wilson onu resmen tanımayı reddeder. (Başkan Coolidge, «1917 den önce ele geçirilmiş toprak tapularına saygılı kalma sözünü» kopardıktan sonra, 31 Ağustos 1923 de Obregon'u tanımayı kabul edecektir). Ekim 1920 de, Haiti hükümeti, ken-

di millî bankasının kontrolünden vazgeçmeyi reddettiği için, Wilson, Port-au-Prince'e, «anlaşmazlığı düzeltmek için» tam yetkili Amiral Knapp'ı gönderir. Ertesi yıl, General John H. Russel Haiti Yüksek Komiseri olarak atanır. Bu arada, 1917 yılında Wilson 25 milyon dolar karşılığında Danimarka'dan Vierges adalarını (St. Thomas, St. John, St. Croix, v.b.) satın alır; bu adalar, Porto Rica'nın doğusundadır ve amaç Panama'ya giden yolları korumaktır.

Pek insanlık dışı bir küçük görme:

Harold Underwood Faulkner «A.B.D. nin iktisadî tarihi» adlı kitabında şöyle der:

«Hangi amaçları gütmüş olursa olsun, A.B.D., 1914-1918 savaşı sonunda, Karaibler denizinde kendisine bir etki alanı sağlamayı becermişti; bu da bölgeyi bir «Amerikan gölü» haline getiriyordu. Porto Rica ilhak edilmiş, Vierges adaları satın alınmış, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Nicaragua ve Haiti protektora durumuna sokulmuştu; deniz üsleri de, Karaiblerin çeşitli stratejik noktalarına yayılıp sınır çiziyordu. Bütün bu yerler, 1898 - 1918 yılları arasında ele geçirilmişti. Bu işte çalışanlar arasında, yayılmacı damgasıyla damgalanabilecek tek kişi Théodore Roosevelt'dir. Taft dolar diplomasisinin temsilcisi olmuştur ve şu teoriye dayanarak yapmıştır bunu: Amerika'nın ekonomik müdahalesi, az gelişmiş ülkelere belirli bir yardımda bulunacak ve oralarda bir denge sağlayacaktır. Wilson ne bir yayılmacı, ne dolar diplomasisinin savunucusuydu ama, onun Ka-

raib politikası da seleflerinin politikasından pek de farklı değildi.

Bir başka Amerikalı tarihçi Wilson'un dolarların ve deniz piyadelerinin Karaibler'deki istikrarsızlığı ortadan kaldıracağı kanıtlandıktan sonra bile, Roosevelt'in ve Taft'ın politikasını izlediğini söylemektedir.

Dolarlar ve deniz piyadeleri, Karaibler'deki dengesizliği ortadan kaldıramamıştır; çünkü, kocaman sopa ve dolar diplomasisi, düzeni ve zenginliği sağlamaya çalışan ülkelere yalnızca düzen ve zenginlik getirmeyi amaç edinmemiştir. Wilson, içten bir ülkücülüğe «idealizme» kaptırmıştı kendini ama, sorunun başka ögelerini de hesaba katması gerekirdi. Frank L. Schoell haklı olarak, Wilson'un «kuşkusuz, emperyalist hiçbir düşüncesi olmadığını belirtiyor; ama diyor, mirasçısı olduğu durumlar, bazı koşulların yardımı, özellikle ülkesinin güvenliği kaygusu, onun küçük ülkelere saygı ilkesiyle pek az bağdaşan bir sonuç doğurdu.»

Bu açıklama yeterli değildir tabii. Karaibler'deki deniz üslerinin kuruluşu, Amerikalılar için hayati önem taşıyan Panama kanalının güvenliğini sağlama gereğine dayanıyordu. Ama Meksika'ya yapılan iki müdahale, Dominik cumhuriyetinin ve Haiti'nin işgali, bölgedeki öteki ülkelerin İçişlerine bir çok kez müdahale, hiç bir yönden A.B.D. nin ulusal güvenliğine yararlı olacak şeyler değildi. Onların tek gerekçeleri, büyük özel ekonomik çıkarların korunmasıydı. Açış konuşmasında yine şöyle diyordu Wilson :

«Büyük ulus olma yolunda başarıya ulaşmak için gösterdiğimiz acelecilikle, bir çeşit kabalık etmiş, insan duygularını insanlığa yakışmayan bir küçümsemeyle hi-

çe saymış olduk. Şimdiyse daha olgun daha mantıklı düşüncelerle doluyuz. Artık açılıyor gözlerimiz ve geçmişteki davranışımız çok cüretli geliyor bize. Bizler ulusal yaşantımızın bütün eylemlerini, başlangıçta çok soylu bir şekilde ortaya attığımız ve her zaman gönüllerimizde yaşattığımız ülküyle bağdaştırmaya karar verdik.»

Gerçekten de Beyaz Saray'a girişte Wilson'un niyetleri tamamen böyleydi. Ama iktidar deneyi, onun önceden düşünmediği ya da önemsemediği zorunluluklara sürüklemiştir kendisini. Örneğin, halk oyu baskısı onu Meksika'ya müdahalede bulunmaya itmiştir. Yatırımlar söz konusu olunca da çıkar grupları ağırlığını duyurmuştur. Bu yüzden «onun yönetimi Roosevelt ve Taft'ın giriştiği müdahalelerden çok daha fazla müdahalelerin sorumlusu olmuştur.»

Değişen kişiler değişmeyen politika

Arthur P. Whitaher daha da sert konuşur, çünkü der, Wilson emperyalizmi, dolar diplomasisi ve askeri müdahaleyi suçlayıp, Lâtin Amerika'da Roosevelt'le Taft'ın yaptıkları silâhlı müdahaleden daha çoğunu yapmış, dolar diplomasisini canlandırıp geliştirmiş, Amerikan politikasını hükümetlerin resmen tanınması şekline sokarak, yeni bir müdahale biçimi bulmuştur. Bir hükümeti resmen tanımayı reddederken, gerçekte mevcut düzene düşman güçleri harekete geçmeye teşvik eden bir güvensizliği ortaya koymasını bilmiştir. Fayda sağlayan tavizlere karşı resmen tanımayı bir pazarlık haline getirmeyi de bilmiştir.

Cumhuriyetçilerden Demokratlara kadar, kendine rağmen emperyalist Mc Kinley, Rough Riders'lerin albayı ve yayılmacılığın açıktan açığa şampiyonu Théodore Roosevelt - Filipinler genel valisi, hukukçu, sonradan da Savaş Bakanı olan William Howard Taft ve nihayet Princeton Üniversitesi eski Başkam Woodrow Wilson gibi birbirinden oldukça farklı Başkanların açıkladıkları prensipler, kapsam ve ton bakımından açık bir evrim göstermiş; anlatım biçimi ve yöntemler değişmiş, müdahale şekilleri farklılaşmış, ama, belli bir politikaya yön veren ana çizgi, ve bu politikanın esin kaynağı, bir kaç temel noktada hiç değişiklik göstermemiştir : Amerikalılar ülkelerinin büyük devlet düzeyine ulaştığını bilmektedirler, —bu büyük devletin gücü, bütün dünyada özellikle, A.B.D. nin güvenliği için temel olan Latin - Amerika'da kanıtlanmalıdır— Amerikan dinamizmi, hem Vaşington hükümetinin müdahalesiyle siyasal yönden, hem de sermaye ihracı, yeni pazarlar arama ve gittikçe artan üretimi korumak üzere kurulmuş gümrük duvarıyla, ekonomik yönden kendini göstermektedir. —Zaten hükümetin davranışı dış ülkelerdeki yatırımlara ilgisizlik olamaz hiç bir zaman. Bu çok yönlü çabada Latin - Amerika'nın seçkin bir yeri vardır : Birinci dünya savaşı sırasında Monroe doktrininin (1823) aşağı yukarı yüz yıllık bir geçmişi vardır, ama son otuz yıl içinde özel bir önemi olmuştur. Başlangıçta basit bir kuramsal tanımdan başka bir şey olamayan bu doktrin, «kocaman sopa politikası» Roosevelt'in önerisi ve Wilson idealizminin yalanlıyamadığı, tersine daha bir keskinlik kazandırdığı «dolar diplomasisi» sayesinde iyice belirlendi ve anlam yönünden zenginleşti. Birbirleriyle çelişen kişiliklere sahip dört Başkan arasında, Orta Amerika'da, bir sürü Amerikan Protektorası kurmayı başaran bu

politikada şaşılacak bir devamlılık göze çarpmaktadır. Bu protektoralar hukuki bir tüzüğe sahip değildir ve ne Vaşington ne de Amerikan halkı onları protektora olarak düşünmek istememektedir ama, gerçekte öyledirler. J. B. Durosella bu konuda şöyle bir fıkra anlatır: «1924 de Gotta takvimi Küba'yı, Dominik Cumhuriyetini, Haiti ve Panama'yı Amerikan protektorası olarak anınca bir itiraz fırtınası koptu. Oysa protektoralar bal gibi duruyordu karşımızda.»

★

Vaşington'un duyduğu ilgi yalnızca Latin - Amerika'ya yönelik kalmıyor, bu sınırları aşıyordu. Uzak Doğu'ya, özellikle de Çin'e yöneliyordu. Asya'daki kaynaklar pek iyi bilinmiyordu o zamanlar, ama yine de imparatorluk efendilerinin başını döndürecek zenginlikteydiler.

Çin, ticaret ve deniz ticareti

Amerikalılar Asya'ya girerlerken, Latin - Amerika'da karşılaşmadıkları güçlüklerle karşılaşacaklardır. Başlıca iki engel dikilir yollarının üstüne. Önce coğrafya: Karaib burunlarının dibindedir, oysa, Asya kıyılarına varmaları için büyük bir deniz kuvvetine ihtiyaç vardır. Öteki engel de tarihtir: Asya'da Avrupalı kuvvetler A.B.D. den önce davranmıştır. A.B.D. ayrıca Japonya'nın rekabetini de hesaba katmak zorundadır. Yine de coğrafya ve tarih A.B.D. ni Asya'yla ingilenmeye çağırmaktadır.

Öncüler, Batı'daki altına yaptıkları hücumda Pasifik kıyılarına ulaşınca, geniş okyanusun ötesine de göz dikmişlerdir, çünkü onları durduracak hiç bir şey yoktur, ve onlar da hep yeni sınırlar peşindedirler. Ve 1898 de, İspanya'ya karşı savaş ilân ettiklerinde, stratejileri, onları yalnız büyük Antiller'e doğru değil, kendileri için Asya'nın köprü başı olacak Filipinler'e doğru da çekmektedir.

Asya'da ilerleyişleri, Latin - Amerika'ya girişlerinden daha yavaştır, ama sahip oldukları dinamizm önüne geçilmez kılmaktadır bu ilerleyişi. 1785 de Canton'dan gelen bir gemi New York'da mallarını boşaltır; 1853 de A.B.D. ne Japonya'nın kapısını açan ise deniz savaş filosudur. Bu niyet oldukça eskidir öyleyse. Bu niyetin büyük çevrelerini çizmek yerinde olacaktır; Asya'da yeni sınırlar çizme isteğinin imparatorluğu, Pearl Harbor, Hiroshima, Vietnam savaşı isimli dramlar dizisine götürdüğü ölçüde anlatmak gerekir bu evreleri. Daha başından beri, başka kıtalar için olduğu gibi, bu kıta için de ahlaki ilkelerle maskelenmiş soğuk iktisadi hesaplar baş rolü oynamıştır. Amerikalıların Asya'daki girişimlerindeki yarı başarıları ya da başarısızlıkları bunlardan alınacak dersleri de kendi içlerinde taşımaktadır aynı zamanda; imparatorluk bu kıta üstünde gücünü kanıtlamak için yararlanacaktır bunlardan ama yine de en büyük aldanışlardan da kurtamıyacaktır kendini.

8 Temmuz 1853 de bir Amerikan gemisi Yedo limanına demir attığında Japonya iki yüz yıldır kendi içine kapalı olarak yaşayan bir ülkeydi. Seferin kumandanı, komador Calbraith Perry Başkan Fillmore'dan Japon hükümetiyle bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalama yetkisini almıştı. Çin yolculuğundan dönüşte Marco Po-

lo «cipango» nun zenginlikleri üstüne tatlı masallar anlatmıştı, bu masallar, altı yüz yıl sonra halâ komadorun aklını çelmektedir. Japonya bir esrar perdesiyle örtülüdür, çünkü 1924 yılında Chogoun İspanya'yla 1638 de de Portekizle her türlü ticareti yasaklamıştır. O zamandan beri Hollandalılar'la yapılan çok sınırlı bir kaç alış veriş dışında Japonya Batıdan tamamen kopmuştur. Onu bu bağı yeniden kurmaya zorlamak için Mathew C. Perry kuvvet göstermeğe hazırdır. Ama Chagoun her türlü direnmenin sonuçsuz kalacağını anlayıp, Kanagawa anlaşmasıyla (1854) Japonya'nın kapılarını Amerikan ticaretine aralamıştır.

Christophe Colomb 3 Ağustos 1492 de Santa - Maria'yayla yola çıktığında, Hindistan yolunu aramış, ama Cathay'ı da düşlemiş durmuş hatta Çin imparatoru Ulu han için Katolik Ferdinand'la İsabelle de Castille'in takdim mektubunu da yanına almıştır. Üç yüz yıl sonra Canton'dan gelen L'Emprers of China New York limanına ulaşmış ve yine Canton'dan çıkmış olan Büyük Türk'de (gemi) Salem'e yanaşmıştır. 1787 den 1790 a kadar kaptan Gray'ın Oregon'a ve Çin'e yaptığı yolculuk bu çift alış veriş akımını başlatmıştır. Yeni İngiltere'nin imal ettiği mallar, Amerikan kıtasının Kuzey Batısının kürkleriyle trampa edilmiş, bu kürkler yeri gelince Doğu mallarına karşılık Çin'e verilmiştir.

1789 yılında kırk altı gemi Canton'a yanaşır : aralarından on sekizi Amerikan gemisidir. Deniz ticaretini teşvik amacıyla Vaşington Amerikan gemileriyle ithal edilen mallar için gümrük vergilerinde % 10 luk bir indirim yapar. Uzak Doğuyla ticareti artırmak amacıyla da aynı kanun (4 Temmuz 1789) doğrudan doğruya Doğudan gelen çaya konan vergileri de yarı yarıya indi

rir. Çeşitli mali tedbirleri A.B.D. de imal edilmiş ve Amerikalı yurttaşlara ait olan gemilerden kurulu bir milli deniz ticaretinin doğuşunu sağlamıştır. Altın Batı'ya büyük hücum başlamamıştır henüz : Girişimci Amerikalı kıtadaki çöller ve ormanlarda yaya yürümektense uzak ülkelere doğru denizlere açılır. Dış ticaretin değer ve tonajına gelince, A.B.D. yalnız İngiltere'yle baş edemez bu konuda. 1795 - 1801 arasında, Amerikan deniz ticareti kârları yılda 32 milyon doları bulmuştur. Amerikan gemileri Çin'e çay, ipek, porselen ve baharat aramaya gidecektir. Taneleme makinasının bulunuşu, 1800 ile 1850 yılları arasında pamuk üretimini 60 milyondan 1.300 milyon libreye çıkaracaktır ve başlıca alıcısı Çin olan pamuk, ihraç mallarının başında gelmektedir. Ekonomik hamlesi A.B.D. ni Asya'ya yöneltmiştir.

Yüzyılın bu ilk yarısında, A.B.D. nin nüfusu beş milyondan 23 milyona çıkmıştır ve endüstri alanındaki yatırımlar 50 milyon dolardan bir milyar dolara kadar bir sıçrama yapmıştır. İşçiliğin artması sayesinde (28 milyon, 1860 - 1920 arasında yarısı göçmen olmak üzere) aynı zamanda makinalaşmadaki ilerlemeler ve önemli yatırımlar sayesinde, XIX ncu yüzyılın sonu ve XX nci yüzyılın başı Amerikan üretiminde büyük ilerlemeler kaydetmiştir.

(Bin dolar üzerinden) :

	1880	1919
Tarım	2.460.107	23.783.200
Endüstri	9.372.379	62.418.079
Toplam	11.832.486	86.201.279

Dış ticaret de buna paralel bir artma gösterir
(Bin dolar üzerinden)

	İhracat	İthalât	Artan
1860	400.122	362.166	37.956
1900	1.499.462	929.771	569.691
1920	8.663.723	5.783.609	2.880.114

Yani, bu dönem içinde ihracat yirmi iki defa, ithalât on altı defa, ticaret denge artığı da yetmiş beş defa artmıştır. Avrupa A.B.D. nin baş ortağı olarak kaldığından, Asya ile ticaret önceleri pek ağır gelişmiştir, 1870 - 1900 yılları arasında Asya'ya yapılan ihracat da % 6,8 den, % 16,5 a yükselmiştir. Bu hareket XX nci yüzyılın ilk üç on yılı içinde hızlanmıştır. Öyle ki, 1929 yılında Asya A.B.D. ihraç mallarının % 12,3 ünü alıp A.B.D. ne kendi üretim mallarının % 32 sini sağlar duruma gelmiştir. Böylece yüzyılın başı A.B.D. nin Asya'ya gösterdiği ilgide belirgin bir dönem olmuştur. Buna paralel olarak da dış ticaretinin de gelişmesini gerektiren tam bir yükseliş içinde ekonomik güce sahiptir. Bundan başka üç elverişli etken tam zamanında bir araya gelmiş bulunuyor: önce, amiral Mahan'ın istekleri, Pasifikte Amerika'ya bir platform sağlayan Filipinler'in ilhakıyla tam belirlenmeye başlıyor. Sonra, komodor Perry'nin kendisine yaptığı ilk ziyaretten elli yıl sonra, Japonya, büyük dünya devletleri arasında yer almaya başlıyor. Ve nihayet Japonya ve Avrupalı devletlerin Çin'e göz dikmeleri A.B.D. ni etkin olarak işin içine girmeye itiyor. Kore, Formoza ve Pescadores adalarını zaptedmekle Japonya sinyali veriyor.

Çin ayrıca Japonya'ya büyük bir tazminat ödüyor ve topraklarını Japon sanayiinin yatırımlarına açıyor. Ardından Rusya Mançurya'da demir yolu yapmak (1896) hakkını elde ediyor, Leao - Tung yarımadası ve Port - Arthur'u kendisine kiraya bıraktırıyor (1898). İngiltere Yang Tse - Kiang havzasına yayılırken Alman kuvvetleri Cihantong yarımadasına yerleşiyorlar. Daha önce Tonkin'i iş- - Tcheou'yu kiralıyor. Böylece Batılı devletler Orta Çin imparatorluğunu kendi aralarında paylaşıyorlar. A.B.D. ne yapacak öyleyse?

Açık kapı :

Vaşington hükümeti kendi yurttaşlarının bu paylaşmanın dışında tutulmalarını istemez tabii. Endüstride ve ticarette, onlara da Avrupalı yurttaşlara tanınan hakların benzeri haklar koparmak istemektedir. Dış İşleri Bakanı John Hay, Avrupalı kuvvetlere bir nota gönderir, (1899) ve bu notada Çin'deki kendi nüfuz bölgesi içinde «açık kapı» politikasının ilkelerinden söz eder : her ülke, öteki ülkelerin çıkarlarına saygı gösterecek; Avrupalılar ve Amerikalılar tarafından yönetilen bir komisyon, Çin limanlarına girişte gümrük vergilerini alacaktır. Avrupa başkentleri nazikçe ama bir yükümlülük altına girmeden cevap verirler buna... Çin'de pek sağlam bir yer işgal etmeyen Amerikalılar, Çinlilere karşı, protestan misyoner hikâyelerinin konu edindiği ateşli bir dostluk beslemektedirler henüz bu zamanlar.

Batılı barbarları kıskanmaya başlamış İmparator-

luk'ta bir yabancı düşmanlığı dalgası yükselmeye başlar. Ve Boxers'lerin ayaklanmasında bu öfke patlak verir. 1900 ün Ağustosunda, elçiliklerini korumak amacıyla Avrupalı devletler, İngiliz, Fransız, Rus, Alman, Japon ve Amerikalılardan meydana gelmiş uluslararası bir ordu gönderirler.

Vaşington'dan, önceleri Mc Kinley'in, sonra da Theodore Roosevelt'in Dışişleri Bakanlığını yapmış John Hay, Avrupalı kuvvetlere A.B.D. nin tutumunu açıklayan bir nota daha gönderir. (Temmuz 1900). Amerikalılar da, Boxerler'e (Çin ihtilâlcilerine) karşı, açılmış uluslararası sefere katılırlar, ama amaçları «Çin'in toprak ve yönetim bütünlüğünü korumak» ve «bütün dünya için, Çin İmparatorluğunun bütün bölgeleriyle tarafsız ve eşitliğe dayanan bir ticaret ilkesini sürdürmektir.»

Uluslararası ordu, Çin'in nüfus çokluğu karşısında, neredeyse ezilecek olan Batılıları kurtarmak için tam zamanında yetişmiştir Pekin'e. Köylü kıyafetine bürünmüş İmparatoriçe Tsen - Si ancak on sekiz ay sonra dönüp geleceği başkenti terkeder. Ama artık, ancak, Batı ticaretine sağlanmış kolaylıkları genişleten, elçilikler mahallesini, devamlı bir uluslararası ordunun himayesinde tutan ve Çin'i 320 milyon dolar, yani iki milyar Fransız altınına yakın bir savaş tazminatı ödemeğe zorlayan 1901 Protokolü ile vesayet altına alınmış bir ülkede hüküm sürecektir. Çin'in ödeyeceği tazminat gümrük gelirleriyle garanti altına alınmıştır : Bir çok Orta Amerikan ülkesinde, A.B.D. tarafından tek yanlı uygulanmış olan sistem, Japonya'nın, Avrupalı kuvvetlerin ve A.B.D. nin katılmasıyla, uluslararası bir temele dayandırılmıştır. Yabancılar tarafından uygulanan gümrük kontrolü, John Hay'ın pek istediği Çin'deki «yönetim bütünlüğünü» hiç

de hesaba katmamaktadır. Yine aynı ilkeyi hiçe sayıp, bu ülkelerden herbirinin deniz kuvveti Çin sularında hatta Yang - Tse - Kiang da kol gezmektedir. Yine imtiyazların genişletilmesi de Orta Çin İmparatorluğunun «toprak bütünlüğüne» saygı göstermekten uzak tutumlardır. «Açık kapı politikası» Amerikalıların, Boxerler'e açılan savaşa askeri yönden katılmalarına karşılık olarak, bir tek yönden John Hay'ı memnun etmekle sonuçlanmıştır. A.B.D. nin ticari hakları kabul edilmiştir.

1904 Şubatında Japon filosu, Port - Arthur'daki Rus filosuna saldırır ve 1905 Mayısında amiral Togo, Atlantik'te Ümit burnunda Hint Okyanusu ve Çin denizinde sekiz aylık bir yolculuktan sonra Viladivostock'a doğru çıkan Rus Baltık filosunun yarısını batırır. Japonya'nın Mançurya'ya saldırısı «açık kapı politikasını» hiçe saymaktadır», diye itiraz eder John Hay. Théodore Roosevelt Japonya ve Rusya arasında arabuluculuk etmeyi teklif eder. Tutumu tamamen tarafsız değildir belkide, çünkü aynı anda Savaş Bakanı William Taft'ı Japonya'ya görevli olarak gönderir. Çatışan taraflar 1905 yılında Portmauth da, (New Hampshire'de) Japonya'ya Sakhaline'in güneyini, Leao - Tong yarım adasını ve Kore'de tam bir hareket serbestisi veren bir anlaşmayı imzalarlar. Öte yandan Rusya, Mançurya'nın güneyini boşaltır ve Port - Arthur'a ulaşan demir yolunun bir parçasını bırakır. Zafer kazanmış Japonya'nın lehindeki bu anlaşmanın imzalanmasını sağladığı içindir ki Theodore Roosevelt Nobel barış ödülünü alır. Beş yıl sonra Japonya Portsmouth anlaşmasını hiçe sayıp Kore'yi istila eder.

Sermayeler ve dostluk

John Hay tarafından boşaltılan ve ölümünden son-

ra sürdürülen açık kapı politikası bir kaç sermaye hareketine cesaret ve hız verir. Asya'daki Amerikan yatırımları 1897 yılında 23 milyon doları aşmamaktadır; 1908 yılında 235 milyon doları bulur ve 1914 yılında da 245 milyon dolara ulaşır. Ama bir yandan bu sayılar 1914 yılında hemen hemen üç buçuk milyarı bulan, yabancı ülkelere yatırılmış Amerikan sermayelerinin ancak çok küçük bir kısmını temsil etmektedir. Öte yandan 1897 de yatırılmış 23 milyon doların hemen hemen hepsi ticarî alanlara yöneltilmiş olup sanayi kollarına yatırılmamıştır. Sonraları kaydedilen artma öncelikle yeni fethedilmiş olan Filipinler'i kapsamaktadır. 1914 yılında Asya'ya yatırılmış 245 milyon doların yarısına yakın bir kısmı da Japon hükümetinin borçlarına dayanan senetlerin karşılığıdır. Elde belli, kesin rakamlar olmamakla beraber Çindeki Amerikan sermaye yatırımlarının çok önemsiz bir yer tuttuğu söylenebilir. Roosevelt, Edward H. Harriman ile Jay Pierpont Morgan tarafından kurulmuş American China Development Company'yi Çin'deki demir yolu inşasına girişmeleri için teşvik eder. Ama Pekin yetkilileri çabucak razı olmazlar buna, işi savsaklayıcı cevaplar verirler durmadan, Avrupalı ve Japon rakipleri sahneye sürerler. Sonunda Amerikalılar gurubu cesaretini yitirir ve davadan vazgeçer; bu da Roosevelt'in üzülerek, pişmanlıkla andığı bir durum olmuştur. Gurubun yeniden oluşması için dolar diplomasisinin babası olan Taft'ın Başkanlığını beklemek gerekmiştir. Dışişleri Bakanlığının baskısı altında American China Development Company, uluslararası bir Konsorsiyoma alınmış, Çin hükümeti de demir yollarının yapımını bu konsorsiyuma bırakmıştır. «Benim hükümetimin değişmeyen amacı, Amerikan sermayesinin Çin'in kalkınmasında kullanılmasını

teşvik etmek olmuştur» demiştir. Taft 3 Aralık 1912 de Meclise. Ama Taft'ın Beyaz Saray'daki yerini yeni almış olan Woodrow Wilson 18 Mart 1913 de Dışişleri Bakanlığının düşüncesine aykırı olarak, dünyaya karşı sorumlulukları ve gücünün bilincine henüz uyanıp varmakta olan Çin'in idari bağımsızlığını tehdit etmekle suçlu konsorsiyoma aleyhte bir nota verdi Çıkarlarımız, diyor Wilson, açık kapı çıkarlarıdır : Dostluğa ve karşılıklı çıkara dayalı bir açık kapı.»

Böylece açık kapıyı Çin'deki emperyalist politikalarına alet etmek istiyen Theodore Roosevelt ve Taft'ın çabaları, Wilson'un idealizmiyle aşağı yukarı tamamen etkisiz kalmıştır. Cumhuriyetçi Başkanlar Çin'e önemli miktarda Amerikan sermayesi çekmekte başarı gösteremediler, her şeyden önce, çünkü, Amerikalı kapitalistlerin kendi ülkeleri de dahil ellerinde başka bir çok yatırım alanları vardı, yine çünkü, bu ülkede, sürekli olarak Japonya ve Avrupalı ülkelerin sert ve geniş rekabetiyle karşılaşıyorlardı. Hem zaten aradan çok zaman geçmeden Morgan Bankası, müttefiklerin hesabına hareket ederek birinci dünya savaşı sırasında askeri malzeme alımını tediye etmek yoluna gitti, bu faaliyet ise bankanın Çin'le ilgili tasarılarını ikinci plâna attı. Böylece Konsorsiyom, girişimini, Amerikalılar'ın katılması olmadan, kendisi sürdürmüş oluyor. A.B.D., birinci dünya savaşından sonra yeni bir girişimi teşvik ediyor ama başarı sağlayamıyor, çünkü Çin, konsorsiyomla görüşmelere girişmeyi reddediyor. Avrupa'da düşmanlıklar bittiğinde, Çin'e yatırılmış olan Amerikan sermayesinin payı zayıf kalmaktadır, bu ülke ise Amerikan ihracatından ancak % 6 almaktadır. Japonya ve Avrupa'lı ülkeler, zaten hep zayıf kalan piyasayı A.B.D. den önce işgal etmiş-

lerdir. Ayrıca Monroe doktrini derin gerçeklere cevap verdiği için Amerika kıtası, dış yatırımların yarısından çoğunu kendisine ayırmış olan A.B.D. nin dikkatini özellikle üzerinde toplamaktadır.

Olayların yalanladığı ilkeler

«Açık kapı politikası» hikâyesi, sonuç olarak, bir başarısızlığın hikâyesidir. Amerikalı tarihçiler, John Hay'ı, 1899 da, kendisinden çıkmamış bir düşünceyi kendisine mal etmeye iten nedenlerin ne olduğu üzerinde görüş birliğine varamamışlardır. Bazıları, bunda, kendi toprak bütünlüğüne hakkı olan bir ülkede «nüfuz bölgelerinin» kurulmasına prensip olarak karşı olan Amerikalıların, idealizm ve demokrasi anlayışının esinlediği bir davranış görmektedirler. Ama George Kennan, «açık kapı» politikasının, Çin ticaretinin % 80 ini kontrol etme olanağını kendisine veren bir durumu muhafaza etmekte çok usta İngiltere'nin diplomatik zırhına ait olduğunu çok iyi ortaya koydu. A.B.D. de, tersine, Dışişleri Bakanlığında, Uzak Doğu işleriyle görevli bir daire bile yoktu bu sıralarda, hattâ, öbür devletlerin rekabetinden korkan Londra, nihayet kendi çıkarları aleyhine dönme tehlikesi gösteren bu «açık kapı» politikasından belki vazgeçmişti. Bu politikayı A.B.D. nin sırtına yükleme düşüncesi, Uzak Doğu hakkında hiç bir şey bilmeyen John Hay'e, Çin'de çalışmış Rockhill ile Çin Deniz Gümrükleri kraliyet servisinde görevli Hippisley adlı bir İngiliz tarafından verilmişti. Japonya ve Büyük Avrupa devletleri John Hay'ın ileri sürdüğü bu güzel ilkeleri pek de benimsemeden kabul eder göründüler ama Çin'deki

durumlarını güçlendirmeye devam edip gittiler. Bokser'lerin ayaklanmasına karşı girişilen askeri müdahale yabancı hükümetlerin Çin'de uyguladıkları otoriteyi azaltmaya değil yaymaya yaramalıydı zorunlu olarak diye yazıyor Kennan. Zaten John Hay'de, acaba, çıkar düşüncesinden tamamen uzak mıydı? «1900 Aralık ayında diyor yine Kennan, Çin toprak ve idari bütünlüğü ilkesine bağlılığını ilân ettikten sadece beş ay sonra John Hay, A.B.D. ne Fou-Kien eyaletinde bir deniz istasyonu sağlaması için Pekin elçimizi gizlice görevlendiriyordu» Üstelik, A.B.D. savunduğu ilkeleri uygulamağa da karar vermiş değildir: Rusya'nın Mançurya'da ilerlemesinden kaygılanan Japonya'ya A.B.D. nin nazikçe verdiği cevap bu olmuştur. Kennan bundan başka A.B.D. nin Çin ticaretinde kendi aleyhinde bir ayrıcalığa karşı baş kaldırırken Filipinler ve Porto Rico ticaretinde kendi lehinde bir ayrıcalığı kurmuş oluyordu. «Açık kapı politikası» da Amerikan halkına yine büyük ve soylu bir başarı olarak gösterilmekten geri kalmadı. «Hükümetin dış politikasının halk gözündeki itibarı, tam başkanlık seçimlerinin olacağı sırada sağlandı,» diyor kısaca George Kennan.

İdealizmden maddi yetersizliğe

Roosevelt ve Taft'la «açık kapı politikası» her durumda başka bir anlam kazanmış olmaktadır, şöyle ki Roosevelt'le Taft, Çin'deki demir yolu şirketlerinin katıldığı yarışmaya Harriman ve Morgan guruplarını sokmak için gösterdikleri çabalar da bunu göstermektedir. Ama bu çabalar çok tedbirli ve ihtiyatlıdır, çünkü Roo-

sevelt'in, Senatör Henry Cabot Lodge'a yazdığı gibi, Uzak Doğu'da, Rusya ve Japonya arasında bir dengeyi korumak ve sürdürmek önemlidir. Yine uzaklık nedeniyle Çin, henüz dünya çapında büyük bir politikaya sahip olmayan Amerikan hükümetinin kaygılarında ikinci derecede önemli bir yer tutmaktadır. Fetih ve büyüklük düşleri kuruyorsa da Théodore Roosevelt olanaklarının sınırlarını bilmektedir. «Mançurya'ya gelince, der, örneğin, Japonlar, bizim beğenmediğimiz bir davranış çizgisini izleyecek olurlarsa bir savaşa hazır durumda olmadıkça durduramayız onları Mançurya'da savaşta zafere ulaşmak için de İngiltere filosu kadar güçlü bir filoya, Almanya ordusu kadar güçlü bir orduya sahip olmak gerekir» Bu gerçekçilik Roosevelt'i ve Savaş Bakanı Taft'ı Taft - Kotsuna ve Root - Takahira anlaşmalarını imzalamaya iter. Japonlar ise, bu anlaşmaları, onların Mançurya'da ve Kore'de John Hay'ın ilkelerini hiçe sayan yayılma politikalarının dolaylı bir kabulü diye yorumlayabilirler ancak...

İfade olarak yazıya geçirilişinde, iyice antiemperyalist olan «açık kapı politikası», John Hay, Çin'de bir deniz üssü elde etmeye ve A.B.D. nin ticari haklarını kabul ettirmeye çalıştığında, anlamı belirsiz ve kaypak bir kavram olarak kalmaktadır. Ama bu kaypaklık ve belirsizlik, big stick (kocaman sopa) politikası Orta Çin İmparatorluğu'na pek uymayan Roosevelt'le ortadan kalkar; ve dolar diplomasisi Latin - Amerika'da çok verimli olan Taft'la öteki kuvvetlerin Harriman'a ve Morgan'a pabuç bırakmayacak kadar sağlam olarak yerleştikleri Çin'de başarıya ulaşamaz. Wilson, Dışişleri Bakanlığının Harriman ve Morgan ortaklarına destekleyici davranışlarda bulunduğunu inkâr ederken, gerçekte, kendisinin en içten idealizmi, Çin'e Amerikan emperyalizmini

sokmaktaki maddi gücün yetersizliğine eklenmiş oluyor. Cumhuriyetçi Mc Kinley'den demokrat Wilson'a kadar A.B.D. nin Çin'deki yatırımları ve Çin dış ticaretindeki payı pek de büyük olmamıştır. Onların Asya'daki etkinlik alanları aşağı yukarı fethettikleri Filipin'lerde ve Çin henüz ekonomisini modernleştirmeye başlamamışken sanayileşmiş Japonya'da sınırlanmaktadır.

V — MİLLİYETÇİLİK VE İMPARATORLUK

- İki savaş ve Ekonomik genişleme
- «Önce Amerika» doğması
- Refah, ırkçılık, ve muhalifleri sürme (ostracisme)
- İşsizlikten savaş üretimine
- Uluslararası ticaret kanunu

Yarım yüzyıl sonra halâ kahramanın başını ayçayla süsleyen «idealizm» Woodrow Wilson'u Latin - Amerika'da hızlı girişimlerde bulunmaktan alıkoymamıştır. Wilson özellikle, ekonomik nedenlere dayanarak Saint Dominik'e, Haiti'ye, Küba'ya, Nicaragua'ya, Panama'ya, Honduras'a, Guatemala'ya asker yollamış, birçok başka ülkeye de büyük baskılar yapmıştır. Yine, ekonomik gerçekler Amerika'yı imparatorluk yolunda çok daha uzaklara götürecektir. Çünkü Amerika zengin bir ülkedir ve başını döndüren bu zenginliği, büyük çabalarla artırma tutkusundadır. Aynı zamanda, demokrasi ve kendi kaderini tayin ilkelerine pek aldırmadan en yakın komşularının üstüne uyguladığı ağırlığı unutarak, yine de kendini dünya özgürlüklerinin sığınağı olarak düşünmeğe devam etmektedir. Böylece özgürlük ve zenginlik çok güçlü ve apaçık olan bir milliyetçilik akımını beslemektedir. Çünkü, bunca parlak bir başarı, Amerika'nın kuruluşuna Tanrının «insanlığı aydınlatmak için verdiği bir karar» olarak bakan John Adams'ın duygularını çok parlak bir şekilde doğrulamaktadır.

Bu milliyetçilik akımı binlerce biçimde çıkacaktır ortaya, ve iki dünya savaşı, tutkularını dünyanın en uzak köşelerine götürme olanağı verecektir ona. İmparatorluğun, tamamen ekonomik temeller üzerine dayandığı düşünülemez. Ona, karşı durulamaz ateşli bir milliyetçilik, dünyada yerine getirilmesi gereken bir göreve inanç ve bağlılık da gerekmektedir. Ve eğer bu görevin yerine getirilişi Amerika'nın zenginliğini artırıyorsa, izlenilen amacın ve uygulanan yolların birbiriyle tamamen tutarlı olduğunu düşünmek yerinde olur. İşte böylece hem eli açık hem faydalı, hem çıkar gözetmez hem de çıkar peşinde bir imparatorluğun o eski değişmez kaypaklığı çıkar ortaya. Ama imparatorluğun yayılma

politikasında bu belirli aşamayı yerine oturtacak olan özgecilik düşleri değil, çok somut kararlardır.

Bu milliyetçiliğin ortaya çıkışına açık birçok alan vardır. Latin Amerika'ya müdahaleler büyük ekonomik çıkarlar sağlamıştır. Ama, zenginliğini artırmak için, Amerika, koruyucu bir çift duvarın ardına gizlenmek zorundadır: yabancı endüstrilerin rekabetine karşı ve iç dengeyi tehdit eden bir göçmen akınına karşı. Bu gümrük himayeciliği, ve kimi kişilerin çarpılmaktan kurtulmadığı bu sürgün, birinci dünya savaşından çok önceleri uzun bir süre devam eder ve birinci dünya savaşından sonra da görülür. Bundan sonraki sayfalarda, imparatorluğun motoru durumunda olan milliyetçiliğin gümrük politikasında ve göçmenlik işleriyle ilgili mevzuatta nasıl ortaya çıktığını görmek yerinde olur.

Öte yandan, birinci dünya savaşından hemen sonra Başkan Harding büyük bir coşkuyla A.B.D. nin «milliyetçiliğin temel yasasını» formüle bağlar: America first (önce Amerika). Ama bu maskesiz, peçesiz milliyetçilik de, birinci dünya savaşından önce ve sonra uzun bir dönemi içine alır. İşte A.B.D. ni 1914 le 1917 arasında, Avrupa'yı kasıp kavuran çatışmanın dışında tutan da budur. Amerika «demokrasilerin yardımına koşmaya» pek hevesli olmadığı için, savaş, Avrupa demokrasilerini bitirip tüketirken tarafsızlığı sayesinde zenginleşme olanağı bulmuştur. Üretimini artırmış, dış pazarlarını genişletmiş, fiyat artışından yararlanmış, deniz ticaretini güçlendirmiş ve nihayet New York, dünya ticaretinin merkezi sayılan Londra'nın ayağını kaydırarak yerine geçmiştir. Ve görüleceği üzre, Amerika toprak bütünlüğünün tehdit edildiğini sezince neden sonra savaşa girmeğe karar vermiştir. Wilson idealizmi'nin değiştiremediği

tam bir milli çıkar zihniyeti, önce tarafsız bir politikaya, sonra da savaş ilânına yol açmıştır.

Ama, temel amaç, Amerika'yı zenginleştirecek yolda çaba göstermek olarak kalmıştır hep. Barış dönemi gelince A.B.D. işlerini tıkırında sürdürmek için kendi içine kapanmıştır. Gümrük duvarlarını sağlamlaştırıp ancak ihracatını geliştirmek için dış dünyayla ilgilenmiştir. Birinci dünya savaşı sayesinde de ticari dengesinde geniş çapta bir fazlalık olmuştur. Bu fazlalık, A.B.D. nin, ardından bütün dünyanın içine sürüklenmiş olduğu 1929 - 1930 krizine kadar devam eder.

Avrupalı demokratlar, Nazi Almanyasıyla anlaşmazlığa düştükleri sıralarda milliyetçilik, Amerikan politikasının hakim ögesi olarak kalmaktadır hâlâ. Birinci dünya savaşındaki tecrübe bir kez daha tekrarlanır : Önce, tam bir tarafsızlık; müttefiklere satılan mallar Amerikan ekonomisine, kendisini felce uğratan bunalımdan kurtulmak için önemli bir yardımı dokunduğu sürece faydalı bir tutumdur bu; sonra, Amerika, yalnız toprak bütünlüğü bakımından tehdit edildiği zaman değil, Pearl Harbor'da doğrudan doğruya saldırıya uğradığı zaman, son derece bitkin düşmüş demokrasilerle kardeşçe, omuz omuza bir savaşa giriş.

Bir savaştan ötekine izlenen bu milliyetçi yol, çeyrek yüzyılda, Amerika'yı, düşlemeğe bile cesaret edemediği bir güç olma düzeyine ulaştırmıştır. Almanya ve Japonya teslim oldukları günlerde inparatorluk doruk noktasına pek yaklaşmıştır artık. İşte bu sıralarda çekilip çıkamıyacak kadar içine girdiği bir dünyada kendi gerçek dertleri başlıyacaktır. Bu çeyrek yüzyılın iki ucunda Avrupa, birbirinden çok farklı ama aynı ölçüde coşturucu, ekonominin zorunluluklarına ve savaşın acı gerçeklerine

kulak asmayacak bir idealizmin damgasını taşıyan iki çehrenin anısını hep içinde taşımaktadır. Amerika'yı savaşa sokmadan önce tarafsızlığa sığınmış iki demokrat olan Woodrow Wilson ve Franklin D. Roosevelt arasında şimdi söz konusu olan şey, bu yolu yeniden almaktır. Bu yol kısadır ama Amerika tarihini iyicene gözler önüne sermektedir. Bu dönemdeki kişiler ve olaylar, Amerikan kıtasının çok ama çok ötelerine dal budak salan bir imparatorluğun gücünü muştulamaktadırlar.

Çifte engel :

Amerika gelişmekte, zenginleşmekte ve gücünü kanıtlamaktadır. Fransa'nın nüfusu aynı düzeyde kalırken, A.B.D. nin nüfusu 1900 - 1920 arasında 76 milyondan 106 milyona çıkmıştır. Aynı süre içinde federal hükümetin bütçesi 698 milyon dolardan 6,454 milyon dolara yükselmekte, millî gelir de 28 milyar dolarken 61 milyar doları bulmaktadır; bu artmalarda birinci dünya savaşı çok önemli bir rol oynamaktadır. Dış yatırımlar da yüzyılın başından beri beş kat artmakta ve 1914 yılında 3,500 milyon doları bulmaktadır. Ama aynı zamanda ve zenginliğiyle başı dönmüş Amerika dışardan gelecek mallara karşı kapılarını kapamaktadır. — **Dış rekabete karşı :** 1879 Dingley gümrük tarifesi, 1909 yılına kadar yürürlükte kalır; Bu tarife, gümrük vergilerinde % 57 lik bir genel artış yapar, işlenmemiş ve işlenmiş yüne daha da yüksek oranda bir vergi bindirir ve muaf mallar listesini ortadan kaldırır. Kamu oyunun vergilerde indirimi getirdiğini sandığı 1908 cumhuriyetçi program, 1910 ara seçimlerinde ve 1912 Başkanlık seçimlerinde

cumhuriyetçilerin bozguna uğramasını büyük ölçüde kolaylaştırır. Wilson'un zaferini, demire, çeliğe, işlenmemiş yün ve şekere sağlanmış muafiyeti, kimyasal maddelere ve çeşitli mallara konan vergilerdeki artmayla telâfi eden Underwood - Simmons tasarısının 1913 de onaylanması izlenmiştir. Ama gümrük engeli genel olarak çok yüksek olmakta devam etmiştir. Birinci dünya savaşında7n sonra, cumhuriyetçilerin iktidara dönüşü (1920), 1921 de tarım ürünlerini koruyan tedbirleri ve 1922 de, daha önceki bütün tarifeleri yarı yolda bırakan Fordney - Mc Cumber'i getirmiştir : demir ve çelik vergileri eski haline getirilmiş, tekstil ve tarım ürünleri vergisi iyice artırılmıştır.

— **Göçlere karşı** : A.B.D. nin en fazla göçmen kabul ettiği yıllar 1900 le 1910 arasıdır, bu artma aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi hem tam sayı olarak hem de toplamın % si olarak gösterilmiştir :

Onar yıllık süreler	Toplam nüfus	Göçmen sayısı	Toplamın yüzdesi
1880 - 1890	62.947.000	5.246.000	% 8,3
1890 - 1900	75.994.000	3.687.000	% 4,8
1900 - 1910	91.972.000	8.795.000	% 9,5
1910 - 1920	105.710.000	5.735.000	% 5,4
1920 - 1930	122.775.000	4.107.000	% 3,3
1930 - 1940	131.669.000	1.528.000	% 1,1
1940 - 1950	151.683.000	1.035.000	% 0,6

Genel olarak söylenecek olursa, bütün XIX. uncu yüzyıl boyunca, yabancılara oy hakkı verilmesine karşı

açılmış bazı kampanyalara rağmen göçler teşvik görmüştür. 1875 yılında çıkan bir kanun ülkeye ancak fahişelerin ve suçluların girişini yasaklamıştır. 1868 yılında A.B.D. yle Çin arasında imzalanmış bir anlaşmanın çiğnenmesiyle 1882 de çıkan bir yasa Çinlilere kapıları kapamıştır: bu yasa Çin işçilerinin rekabetinden yakınan ücretlilerin baskısıyla çıkmıştır. Bu ihraç onaltı yıl sonra, hükümetin, Amerikalı iş adamlarının Çin ticaretine katılmalarını sağlamak için «açık kapı» politikasını öne sürmesine engel olmamıştır. Yine de 1868 anlaşması, Çin göçmenlerinin hiçbir zaman Amerikan vatandaşlığını isteyemiyeceklerini belirtmektedir; böylece, oy hakları önceden otomatik olarak reddedilmiş oluyordu. İşçi sendikalarının isteği üzerine Meclis, 1885 yılında bir kanun çıkarıyor; bu kanun, 1877 ve 1888 de takviye edilmiş ve her göçmen adayından bir iş sözleşmesi isteme şartını getirmiştir: grevleri bozabilecek, ücretleri düşürebilecek ucuz bir işçiliğin yurda girmesine karşı durmak sözkonusudur. 1891 yılında çıkan bir yasa, çok karılıların, yoksulların, çeşitli hastalığa yakalanmış olanların göçmenliğini yasaklar. Bu kanunlar, 1890 la 1900 yılları arasında göçmen sayısını azaltmaya yarar; on yıl öncekine oranla göçmen sayısı 5,2 milyondan 3,6 milyona yani toplam nüfusun % 8,3 den % 4,8 ine düşer (tabloya bak). 1903 yılında Başkan Mc Kinley'in öldürülmesinden sonra anarşistler, sonra 1907 de tüberkülozlular ve geri zekâlılar yurt dışı edilmiştir.

Ama bu kısıtlayıcı tedbirlerin tümü, hem A.B.D. ni sığınılacak bir ülke yapmak isteyen idealistlerin, hem de, belirli çıkar temsilcilerinin hücumuna uğrar. Bunlar, göçmen ulaştırımını sağlayan deniz ve demiryolu kumpanyaları, ucuz işçi arayan endüstri patronları, sendikalarla bozuşmuş ve patronlara ucuz ücretle çalış-

maya razı işçiler sağlayan işçi yöneticileridirler. Bütün bir şebeke, yabancıları çekmek, onlara tutulmayacak vaadlerde bulunmak, hiç sıkılmadan onları sömürmek için kurulmuş bulunmaktadır. Gösterdikleri çabalar, A.B.D. ne 1900 ile 1910 yılları arasında on yıl içinde kaydedilmiş en fazla oranda göçmen girmesini sağlamıştır. Bunu başarmak için de, kanunları çiğnemekten çekinmemişlerdir.

Onların karşısına ise, emperyalizmin başlıca peygamberlerinden biri olan Henry Cabot Lodge dikilir. Lodge'a göre, kitle halinde göçler cumhuriyetçi kanunları tehdit etmektedir. Okumamışlara, cahillere kapıları kapamak gerektiğini ileri sürer. İşçi sendikaları onu büyük bir coşkuyla onaylar. American Federation of Labor'un kurucusu ve Başkanı olan ve Wilson'un Meksika'daki «emperyalist» politikasına karşı önemli bir rol oynıyan Samuel Gompers bu konuda şöyle yazar: «Hatırladığım kadarıyla, ilk olarak Senatör Lodge'la aynı görüşü paylaştım.» Meclis, 19127 de okumamışların ülkeye alınmasına karşı çıkan bir kanunu kabul eder, ama Taft, buna karşı vetosunu kullanır. Meclis, 1913 de oylamayı tekrarlar; bu defa da, Wilson kanuna karşı vetosunu kullanır. Ama Meclis, bunu dinlememeye kararlıdır; 1919 da, artık Başkanın imzasını gerektirmeyen kanunu resmen yayınlamak için gereken üçte iki çoğunluğu toplar. Bu kanun, özellikle güneyden, Avrupa kıtasının doğusundan ve Asya'dan gelen göçmenleri hedef tutmaktadır; çünkü Amerika, yalnızca Anglosakson, Skandinav ve Alman asıllı göçmenleri memnunlukla kabul etmektedir. Birinci dünya savaşı, barış geri gelmesiyle yine artma tehlikesi gösterecek bir akını frenlemiştir. 1921 kanunu, gelecek göçmen miktarını tesbit etmektedir, her ülke için, bu ülkede doğmuş ve 1910 sayımında

Amerika'da bulunan % 3 lük bir orandır bu. Bunlar, 1924 te, her yıl kabul edilen Avrupalı göçmen sayısını 154.000 e indirecek kadar azaltılmıştır. Böylece, 1930 ve 1940 yılları arasında A.B.D. ne 1.528.000 yabancının yerleşmesi olayı, matematiksel olarak açıklanmaktadır. Aynı kanun Japon işçilerinin göçmenliğini yasaklıyarak da işçi sendikalarını memnun etmiştir. New York limanın girişinde bulunan, 1886 da dikilmiş «Hürriyet Abidesi» artık unutulmuş bir düşün ve yadsınmış bir ilkenin simgesinden başka bir şey değildir :

Bana yollayın yorgunlarınızı, yoksullarınızı,
Soluk almaya özlemli kıstırılmış yığınlarınızı
Yadsıyor o verimli kıyılarınızı yoksullar
Bana yollayın yuvasızları, fırtınaya uğramışları
Altın kapının yanında kaldırıyorum lâmbamı.

Amerikanın zenginliğini korumak için iki sağlam engel dikilmiş oluyor böylece : 1922 de ithal mallarına karşı, 1924 de yabancılara karşı 1920 Martında, Versailles antlaşmasını ve Cemiyet-i Akvam paktını reddederek, A.B.D. kökü derinlerde bir eylemi doğrulayarak «infiratçılık» yoluna girmiştir. Amerika kendi bencil ulusçuluğunun içine kapanmıştır artık. Ne denli tartışılmış olursa olsun, senatör Hanry Cabot Lodge'un, anlaşma ve paktın onaylanmasının reddine oynadığı rol çok önemli olmuştur. Emperyalizmin şampiyonları, şimdi de ekonomik koruyuculuğun, göçmenlik durumlarındaki kısıtlayıcı kanunların ve siyasal infiratçılığın ateşli savunuculuğunu yapmışlardır. Her zaman söz konusu olan, A.B.D. ni zengin ve güçlü bir ülke durumuna getirmektir. Bunun içinde Amerika'yı yabancı rekabetinden, dıştan kitle halinde gelen nüfustan korumak gerekmektedir. Onu Avrupalıların çatışmaları dışında tutmak da, yine aynı

şekilde önemlidir. 1916 yılında seçmenler, cumhuriyetçi Charles E. Hughes'e 8.538.221 oy verirken, Woodrow Wilson'a 9.129.606 oy vermişlerdir. «He kept us out of war» (Bizi savaşın dışında tuttu) diye dile getirilen demokrat sloganın, Wilson'un 1912 yılındakinden aşağı yukarı üç milyon daha fazla oy almasında kuşkusuz payı olmuştur. Ama çatışmadan sonra cumhuriyetçiler, tam formunda iktidara gelmişlerdir.. 1920 yılında Warner G. Harding, demokrat James M. Cox'un 9.147.353 oyuna karşı 16.152.200 oy toplar. 1920 Ocağında Harding şunları açıkladığında, yıllardır yurttaşlarının büyük bir çoğunluğunu heyecanlandıran derin duyguları dile getirmiş olur.

«Amerika'mıza duyduğum bu güven, görevimizin nerede bulunduğunu belirtmek için, bir yabancı devletler konseyi toplantısının çok anlamsız ve gereksiz olduğunu göstermektedir. Siz, isterse ulusal bencillik deyin buna, ben, bunun bir yurtseverlik heyecanı olduğunu düşünüyorum. Önce Amerika'yı korumak! Önce Amerika'yı düşünmek! Önce Amerika'ya hayran olmak!»

Milliyetçilik kuralı, yeni değildir gerçi ama, hiç bu kadar yoğunlukla ortaya konmamıştır; ne var ki, Harding'in Beyaz Saray'daki seleflerinin hareketlerine yön veren hep bu kural olmuştur. Daha sonraları da «Önce Amerika» sloganı sık sık Amerika'nın siyaset sahnesinde çınlayıp durmuştur. Nasıl büyüklük ve kuvvetlilik iradesi, cumhuriyetçi Theodore Roosevelt ve Taft'ı emperyalistlik serüvenine sürüklemişse, Woodrow Wilson'u aynı şekilde, büyük savaşın başlarında tarafsızlığa, Harding'in cumhuriyetçi çağdaşlarını da, kendi içine kapanma isteğine sürüklemiştir. Hepsinin de isteği, açıktan açığa emperyalist bir dönemin dünyaya kendini par-

lak bir şekilde kabul ettirmesini sağladığı A.B.D. nin güçlülük ve sağlamlığıdır. Bu, Birinci dünya savaşını izleyen hayal kırıklıklarından sonra iyice yükseltilmiş gümrük duvarlarının ve ciddi göçmen sayısı sınırlamalarının sayesinde sağlanacaktır. A.B.D., gücünü, bütün çabalarını içteki kalkınmaya yönelterek, kendisinin katılmayı reddettiği bu Cemiyet-i Akvam'da yankıları duyulan, dünyayı alt üst eden çalkantılardan, Avrupa'daki çatışmalardan uzak kalarak sağlamlaştıracaktır. Milli gurur, A.B.D. ni Filipinleri ve Porto - Rico'yu fethetmeye Küba, Panama, Nicaragua, Saint Domingue, Haiti ve Meksika'ya askeri müdahalelerde bulunmağa, A.B.D. nin iradesini ve çıkarlarını Amerikan kıtasında ilk plânda tutan «Monroe Doktrini» ni güçlendirmeye götürmüştür. 1914 - 1917 arasında tarafsızlık politikasını zafere ulaştıran ulusal bencillik, 1920 den sonra A.B.D. ni görülmedik bir refah içinde yaşamak ve eşsiz bir zenginlik sağlamak uğruna dışla ilgiyi kesip, kendi sınırları içine kapanmaya itmiştir. Theodore Roosevelt'in gösterişi, Wilson'un tereddütleri ya da Harding'in sadeliği ile emperyalizm ve infiratcilik aynı milliyetçi heyecandan güç almaktadır. Amerika, yukardan konuşup höt diyecek kadar, dünya işlerine burnunu sokup müdahale edecek ya da ondan dilerse el ayak çekecek kadar güçlü bir devlettir. Her hal ve kârda, Amerika'nın gücü, dünyanın başlıca kaygı kaynağıdır.

Amiral Mahan'ın geleneğindeki Roosevelt, Taft, Beveridge, Cabot Lodge gibi emperyalistler, «aba altından sopa gösterme» yöntemini ve dolar diplomasisini A.B.D. nin hizmetinde kullandılar. Onlar gibi cumhuriyetçi olan Harding ve ardından gelenler, askeri hareketlerle oyalanmayı bir yana bırakıp, A.B.D. nin ekonomik imparatorluğunu genişlettiler : Böylece dış ülkelere Amerikan

yatırımı, 1914 te 3.481 milyon dolar iken, 1924 de 9.090 milyon dolara yükseldi; bunun büyük bir kısmı Latin Amerika'ya (4.040 milyon) ve Kanada'ya (2.460 milyon) yapıldı; Avrupa'nın payına ise, ancak 1.900 milyon dolar düştü bu arada, çünkü, ülke zenginleşmektedir. 1900 sayımı, ülkenin bütün zenginlik kaynaklarını aşağı yukarı 88.5 milyar dolar olarak değerlendiriyordu. 1914 te ise, adam başına düşen miktar yükselir ve milli gelir hissedilir derecede artarken, bu kaynaklar, iki kattan daha çok fazlalaşmıştı Avrupa savaştayken, A.B.D. nin tarafsız kalması, bu refahı daha da artıracaktır.

Tarafsızlık ve ekonomik yayılma :

Avrupa'da dram patlak verdiğinde, Amerika tamamen zenginliklerini artırmakla meşguldür. 4 Ağustos 1914 te, başkan Wilson, A.B.D. nin tarafsızlığını ilân eder, ertesi gün de, bu bildiriyi özellikle tekrarlar. Bu tarafsızlık, ülkede, müttefiklerin zaferini dileyen İngiliz soyundan yurttaşlarla, anavatanlarına bağlı Amerikalı Almanlar, büyük İngiliz düşmanı İrlandalılar ve Rusya'da büyük acı çekmiş Yahudiler arasındaki gerginliği kolayca yatıştıramamıştır. Wilson'da, yurttaşlarından, tarafsızlığı, yalnızca düşünce biçimlerinde değil, eylemlerinde de göstermelerini istemektedir. «Yurt sevgisi, der Wilson, her birimize gerçek bir tarafsızlık anlayışına uygun davranışlar ve sözler benimsetmelidir.»

Bu tutumun, 21 Nisan 1914 te Meksika'ya Vera Cruz'u işgal eden deniz piyadelerini sokmakta tereddüt etmeyen bir başkan tarafından ortaya konuşu şaşırtabilir herkesi. Aynı şekilde, A.B.D. ni Avrupa'da döğüşen

demokrasilerin yanında göstermek için 1917 Nisan'ını bekliyecek olan Wilson, onüç ay önce yine Meksika'ya, Avrupa'da Amerikan birliklerinin başında bulunan aynı general Pershing'in yönettiği «cezalandırma seferini» yaptırmıştır. Kuşkusuz, bu iki girişim aynı genişliği kapsamamaktadır, ama her ikisi de, Amerikan kamu oyunu bölmektedir. Wilson Meksika olayında hiç de kararsızlık geçirmemiştir. Çünkü, büyük çıkarların döndüğü komşu bir ülke söz konusudur; Monroe doktrininin kapsamı içine giren bir ülkedir bu. Monroe doktrinine göre ise, A.B.D., Avrupa'daki çatışmalara müdahale etmeme hükümlülüğü altına girmiştir. Şu da gerçek ki, Latin Amerika söz konusu olduğunda, ABD'nin tarafsızlığı, son derece esnek bir ilke olarak ortaya çıkar; oysa, Avrupa'daki uygulanışında çok titizlik gösterilir bu ilkeye karşı.

1913 - 1914 yıllarında A.B.D., hafif bir kriz geçirir, ne var ki, bu kriz, Avrupa'daki çatışmanın ilk aylarında varlığını duyuran ekonomik karışıklık yüzünden iyice şiddetlenir. Ama 1915 yılında, tarım ve sanayide beş yıl sürecek olan, olağanüstü bir yayılma dönemi başlar. Savaş süresince A.B.D. nin toplam üretimi, % 15 lik bir artma gösterir; tabii savaş üretim mallarındaki artış daha da fazladır. Petrol üretimi 265 milyon varilden 335 milyon varile, demir cevherininki 41 milyon tondan 75 milyon tona, bakırınki ise, 1.150 milyon libreden 1.886 milyon libreye yükselir. Tarımda da aynı artmalar görülür: buğday üretimi, 1916 - 1917 de hafif bir düşmeye rağmen, 1914 - 1918 yılları arasında 763 milyon kileden 900 milyon kileye çıkar; ama özellikle, büyük ölçüde ihraç edilen buğday fiatı kilesi 0,97 dolardan 2,73 dolara çıkar; aşağı yukarı üç misli artar. Bu arada pamuk fiatı, 1920 de libresi 8,5 sentten 35,9 sente çıkarak dört misli bir artış gösterir.

Öte yandan, beslenme kaynaklarının bazılarından kopmuş olan Amerika, eskiden ithal ettiği bir çok malı büyük ölçüde kendi ülkesinde üretmeye başlar. Tarafsızlığın gölgesinde doğmuş olan Amerikan kimya endüstrisi, bu «savaş çocukları» nın en göze çarpanıdır ama, bunlara hassas ve optik aletleri eklemek uygun olur.

Alman denizaltılarının, ticaret filoları için büyük bir tehlike teşkil etmelerine rağmen savaş, Amerikan dış ticaretini kamçılayıcı olmuştur. İhracat, 1914 - 1920 yıllarında üç misli artarak 2, 329 milyon dolardan 8,080 milyon dolara yükselir. Savaş öncesi yıllarında 400 milyon dolarla 500 milyon dolar arasında oynayan ihracat - ithalât fazlalığı, 1919 yılında 3,845 milyon doları bulur. İhraç malları, özellikle savaş gereçlerini ve gıda maddelerini kapsamaktadır. Böylece, ihraç edilen patlayıcı maddelerin miktarı 1914 - 1917 yılları arasında 6 milyon dolardan 802 milyon dolara, kimyasal maddelerin miktarı 21 milyon dolardan 181 milyon dolara, demir ve çelikte 251 milyon dolardan 1,133 milyon dolara yükselir. Aynı süre içinde, et ihracatı iki mislinden daha çok, buğday ihracatı ise üç mislinden daha çok artar.

Amerika, tarafsızlığında, daha sonra da savaşta, hep müttefiklerin büyük mal sağlayıcısı olarak kalmıştır. Müttefikler durmadan artan ihtiyaçları karşılamak için, Amerikan parasıyla 2 milyar dolar harcamışlar, ardından, önce özel bankalardan —Amerika en sonunda savaşa girince de— Amerikan hükümetinden büyük ölçüde borç almışlardır. Savaş bittikten sonra, A.B.D. Müttefiklere 9 milyar dolardan fazla borç para vermiştir. Öte yandan, savaş sırasında A.B.D., Latin Amerika'da ve Asya'da Avrupa kuvvetlerinden boşalan yeri de almıştır. Bütün bu fırsatlar sayesinde, A.B.D. yep yeni bir

duruma kavuşmuştur : alacaklı bir ulus olmuştur artık; ve New York, dünya ticaretinin merkezi olan Londra'nın ayağını kaydırmıştır artık.

Savaş ve deniz ticareti

A.B.D. nin büyümesini sağlamak için, amiral Mahan, uluslararası alış verişin gelişmesi yönünden gerekli olan bir deniz ticaret filosunun doğmasını düşlemişti hep. A.B.D., bir yüzyıl önce, dünyanın ikinci büyük filosuna sahipken, 1914 de bir milyon tonnilatoya varan bir kapasiteye sahiptir. Atlantik'teki savaşta çok sayıda Avrupa gemisi batarken, geri kalanları da öncelikle askerî nakliyata ayrılmıştır.

Ama, gelişimini teşvik edecek bir çok yasaya karşı, deniz ticaretinde bu tarihten itibaren ikinci dünya savaşına kadar durmadan azalma görülür, ve 1939 da bu, 3.312.000 tonilatoya düşer. Yalnız, Devletin müdahalesi olanağını veren savaş çabaları, tek başına, deniz ticaretindeki geçici yükselişi açıklamaya yeter. 1916-1918 yılları arasında, Meclis, bu amaç için 4 milyon dolarlık krediyi onaylamış ve tersanelerde kullanılan işçi sayısı 45.000 den 380.000 e çıkmıştır. Amerikan business as usual (her zaman iş ve kâr) a yeniden dönünce, devlet sermayesinin yerini alma konusunda pek istekli görünmeyen özel sermaye, öteki alanlardaki sektörlere yönelir. 1925 yılında A.B.D. de denize indirilen gemi hacmi tonajı, İngilteredekinin sekizde birini, İtalyadakinin de üçte birini bulamaz. Amerikanın aldığı navlun gitgide yabancı bandıralı gemilere geçer. 1935 yılında Amerikan bandıralı gemilerin aldığı navlun yüzdesi 1870 yılındaki

seviyeye düşer. Sipariş yokluğundan önemli deniz tersaneleri kapılarını kapamak zorunda kalır. Çünkü A.B.D. deki gemi inşaat maliyeti anormal derecede artmış, üstelik ekonomik durum tümı olarak, başka sebeplerle birlikte, 1929-1930 büyük ekonomik krizine yol açan, anarşi içine düşmüştür.

Şu var ki, birinci dünya savaşında olduğu gibi, deniz ticaretinde güçlü bir hamlenin görülebilmesi için ikinci dünya savaşını beklemek gerekecektir. Savaşın arifesinde 3 milyon tonilatodan biraz fazla olan kapasite 1943 te üç misline çıkıvermiştir. Bir kez daha, savaş, yokluğunda hiç bir imparatorluğun yayılıp zenginleşemiyeceği güçlü bir deniz ticaretinin gelişimini sağlayarak, üretim alanında, hükümet müdahalesi ilkesini kabul ettirmiştir.

Onaylanmış tarafsızlık :

Bazı yazarlar, aşırı bir sadeleştirmeyle ve «emperyalizm» in rasgele tanımına dayanarak A.B.D. nin savaşa girişini, her zaman çıkar peşinde koşan big business'i Wilson'a yaptıkları baskılara dayandırmak istemişlerdir. Böylesine «doğmatik» bir yorum, olayların incelenmesi durumunda geçerliğini yitirir. Nitekim 1917 yılında, Müttefiklerin A.B.D. nden aldıkları özel borçlar 2.500 milyon dolardır, oysa Alman borçları ancak 45 milyon dolar kadardır. Ama A.B.D. nin başlıca borçlusunun yardımına koşması için yeterli neden değildir bu. Amerikalı büyük bankacı ve «silâh tüccarlarının», tarafsızlık sözünü ve ruhunu bozarak «savaş kışkırtıcıları» olarak davranmalarında dayandıkları tez Gerald P. Nye

Başkanlığındaki senato araştırma komisyonunun 1936 da yayınlanan raporuyla görünüşte bir haklılık kazanmaktadır. Bu rapor, özellikle, C.A. Beard'm 11 Mart 1936 da New Republic de yayınlanan Solwing Domestic Crisis by War (iç krizin savaş yoluyla çözümü) adlı makalesine esin kaynağı olmuştur. Böylesi bir kuramın yaratıcıları kendilerine göre en büyük çelişkinin ne olacağını tahmin etmeliydiler: federal hükümeti savaşa girmeğe razı etmek için üç yıl beklettiklerine bakılırsa, büyük iş çevrelerinin etkisi pek zayıf demektir. Gerçekten en büyük ticari ve mali gazetelerin titiz bir incelenmesine dayanan ciddi bir araştırma, Amerikalı iş adamlarının tarafsızlığın ateşli savunucuları olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Daha önce verilen rakamlar tarafsızlığın, A.B.D. nin ekonomik refahına büyük oranda yardımcı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu niteliği ile tarafsızlık, iş çevrelerinin de geniş ölçüde desteğini görmüştür. Savaşın patlamasından az sonra, Doğu basınının alaya aldığı, Batı basınının ise ateşli bir şekilde desteklediği, Henry Ford gibi büyük bir iş adamı, bir gemi kiralar ve içine de, hükümetleri «Noelden önce, cepheden askerleri çekmeğe» ikna etmek üzere papazları ve barışçıları doldurur. Onaltı yıl önce Mc Kinley'i, İspanya'ya karşı küçük çapta savaşa sürükleyen, kimliklerini gizlemiyen emperyalistler, çok daha büyük çaptaki bir çatışmaya karşı tarafsız kalmayı yeğlerler. Théodore Roosevelt, birliklerinin başına geçip Avrupa cephesinin her hangi bir noktasına saldırmayı hiç düşünmemektedir. Tersine, 22 Ağustos 1914 tarihli The Outlook'da tantanalı bir biçimde şöyle der: «Şu anda hiçbir tarafı tutmuyorum» Dahası, bir ay sonra «sert, yiğit, otoriter» sözlerini kullanarak Alman halkını yüceltir; ama yine de savaşa atılmanın» bir çılgınlık olduğunu açıklar. 1898 den

önce barışçı klandan gelen yaygaralara kızan, ateşli bir savaş taraflısı olarak görünmez artık. Kimse, böylesine kanlı bir çatışmada karşı karşıya gelen «içi geçmiş halkları yeniden canlandırma» sevdasında değildir şimdi. Çünkü, Birinci Dünya Savaşının Dışişleri Bakanı John Hay'ın birkaç yıl önce, hoşnutlukla izlediği «göz kamaştırıcı küçük savaşla» hiç bir ortak yanı yoktur.

Yalnızca, küçük bir azınlık, İngiltere ve Fransa'dan yana çıkar: Soylu ailelerden gelen çocuklar, LaFayette'den bu yana, Fransızseverler, LaFayette filotillasına, yabancı Légion'una ve sağlık servisine gönüllü giren kimselerdir bunlar. Büyük yığınlar «genellikle işçi sınıfı tarafsızdır» diye yazar Morison; hatta, yeni gelmiş göçmenler bile ateşli bir şekilde infiratçılığa katılırlar; Avrupa'da süren savaş, onların kaçmak istedikleri şeyin bir parçasıdır. «İlericiler, savaşı bilimsel ve insancı ilerlemeye bir engel diye düşünürler. Birçokları da iki kampı birden suçlu sayarlar. 1898 de kamu oyunu savaşa sürüklemek için ellerinden geleni yapan Heart gurubunun gazeteleri, 1914 yılında öteki gazetelerin çoğu gibi barışçı kampanyalar yürütürler. Bu sıralarda, savaş kışkırtıcılığı, okuyucu kazanmak ve tirajı yükseltmek için iyi bir yol değildir.

Kamu oyu, tıpkı büyük iş çevreleri gibi savaşa karşıdır. Çünkü, der Morison, «kendi keselerini düşünen iş çevreleri ve para babaları ve genel olarak Walt Street, 1917 yılına kadar kesin olarak bir tarafsızlıktan yana kalırlar; çünkü tarafsızlık kendilerine, karşılığında bir fedakârlık olmaksızın, savaşın bütün yararlarını sunmaktadır.» Yapılan seçmenin anlaşılmayacak yanı yoktur: savaş sırasındaki tarafsızlık sayesinde, üretim % 15 artar, ihracat hacmi iki kattan çok artar (1914 de 2.329

milyon dolar, 1917 de 6.227 milyon dolar) ve ücret endeksi 1913 de 100 iken, 1918 de 162 ye çıkar. Amerika'nın savaşa girmesi için büyük bir ruhsal şok'un olması gerekecektir.

Bu şok, özellikle yasak üretim malları listesine tahıl ve pamuğu ekleyince, Amerikan ticari çıkarlarını zarara sokan İngiliz bloku tarafından yaratılmış değildir. Tarafsızların, dolayısiyle A.B.D. nin ticaret haklarına yapılmış zararı büyüterek, 1915 yılında, Almanya'nın, İngiltere sularının savaş bölgesi olduğunu ilân etmesiyle de yaratılmış değildir bu şok. Bu tedbirlerden her biri A.B.D. nin basit bir diplomatik itirazda bulunmasına yol açmıştır, o kadar. Bu şok, bir Alman denizaltısının 7 Mayıs 1915 de batırdığı Lusitania'nın torpillenmesiyle de yaratılmamıştır; oysa yüzden fazla Amerikalı ölmüştü kazada. Lusitania yalnızca Amerikan yolcusu değil, aynı zamanda Müttefikler için cephane de taşımaktaydı. A.B.D. de heyecan alabildiğine büyüktür ama, uzun sürmez. Bu kez, Theodore Roosevelt, bir savaş çağrısında bulunur, Heart basını da bu çağrıya ayak uydurmakta kusur etmez. Ama bu coşku ve heyecan hızını çabucak yitirir, çünkü Amerika savaşmaya hazır değildir. Hem yüz kadar Amerikalı boğulup öldü diye daha binlerce Amerikalıyı kurban vermek de neye? Lusitania'ın torpillenmesinden üç gün sonra, Başkan Wilson bir söylevinde şunları söyler : «There is such a thing as a man being too proud to fight» (döğüşmeyecek kadar onurluyum.) 13 Mayıs'ta, Wilson, yine de Almanya'yı protesto eder, ne var ki, Almanya cevap vermekte pek acele etmez. Yine 9 Haziran'da, yeni bir notayla Wilson sesinin tonunu yükseltir. Ama Dışişleri Bakanı Bryan yeni notadaki terimleri çok sert bulur ve bu notanın, A.B.D. ni savaşa sürükleyebilecek bir ultimatom olarak anlaşılma-

sından korkarak, imzalamaktansa istifa etmeği yeğler. Çünkü, diye açıklar, «hükümet savaştaki ülke gemileriyle yolculuk eden Amerikalıların kaderiyle ilgilenmemelidir» Lusitania'nın cephane taşıdığına değinerek, Bryan şunları ekler: «Almanya'nın, kaçak malların Müttefiklere ulaşmasını engellemeğe hakkı vardır ve kaçak mal taşıyan bir gemi, kendisini bir saldırıdan korumak için, yolcuların varlığına güvenmemelidir; bu yürüyen bir ordunun karşısına kadınları ve çocukları yerleştirmek gibi bir şey olur.»

Amerikan demokrasisiyle, İngiliz ve Fransız demokrasileri arasında kendiliğinden oluşan bir dayanışma efsanesi, Lusitania'nın torpillenmesiyle (7 Mayıs 1915) A.B.D. nin savaşa girişi (6 Nisan 1917) arasında geçen iki yıllık uzun süreyi biraz mazur göstermeye yaramıştır. Yine de, kaza konusunda, Theodore Roosevelt'le Hearst arasında beliren anlaşmazlığa rağmen, bu iki olay arasında doğrudan doğruya bir ilgi yoktur. Lusitania'dan on ay sonra, Sussex Fransız gemisi, bir Alman deniz altısı tarafından batırılmış ve 80 sivil can vermiştir. (24 Mart 1916). Washington, Almanya'ya, böylesi savaş metodlarının «insancıl ilkelerle bağdaşmaz olduğunu» bildirir.

Yine de, Fransa'da, 1916 Şubatından aralığına kadar, Fransız birlikleri, Alman saldırılarını Verdun'e yöneltmek için 350.000 kadar kurban vermişlerdir. Fransızlara 200.000, İngilizlere 400.000 kurban verdiren Somme savaşı Temmuz başında başlar. İşte bu anda Başkan Wilson, A.B.D. nin tarafsızlığını korumak için gösterdiği bütün özene karşın, general Pershing'e, Meksika'ya müdahale emri verir. Pancho Villa'yı yakalamak üzere yapılan bu girişim boşunadır aslında. Aynı yılın

güzünde yapılan seçimler, A.B.D. de, geniş ölçüde tutulan anlayışın ne olduğu konusunda hiç bir kuşku bırakmaz. Demokratlar, ateşli söylevlerinde, «hükümetimizin ve yurttaşlarının dirimsel çıkarlarını koruyan ve bizi savaş dışında tutan büyük başkanımızın parlak diplomatik zaferini» övmek için, ülkeyi adım adım dolaştırlar. Bu yolla, Wilson, oyların % 49,3 ünü ve 277 milletvekilliği alır. Öte yandan Cumhuriyetçiler Charles Evans Hughes'in adaylığını ortaya sürerler; Hughes, şöyle söyler «Biz, barış istiyoruz; adalet ve hukukta barış istiyoruz ve Avrupa'daki Büyük Savaşın savaşçılarına karşı dürüst bir tarafsızlıkla davranmak gerektiğine inanıyoruz.» Bu yolla da Hughes oyların % 46 sını ve 254 vekillik kazanır. Demokrat New York World, 7 Kasım 1916 da cumhuriyetçilere zafer sağlıyabileceğine inanmıştır. Kaliforniya'daki sonuçlar bilinmemektedir henüz; ve Wilson, kendisini en sonunda zafere ulaştıran bu eyaleti, ancak 4000 oy gibi zayıf bir farkla almıştır. Her iki aday da kanpanyalarını tarafsızlık üzerine yürütmüştür. Amerikan halkı, hiçbir kuşku gölgesine yer vermeksizin, savaşa girmek istememektedir. Zaten büyük ve güçlü olan imparatorluk, tarafsızlık politikasına sığınarak, ekonomik yayılmasını sürdürmek, sanayi ve ticaretini geliştirmek, yalnız Avrupa'ya değil, aynı zamanda savaşan devletlerin artık doyuramadıkları pazarlara da sattığı endüstri ürünlerinin ve ham maddelerin fiatı yükselirken, ihracatını artırmak istemektedir. Yeni pazarlara doğru açılmayı hızlandırmak için, içerde, Avrupalı imalâtçıların, bıraktığı boşluğu doldurmak üzere birtakım yeni sanayiler doğup gelişirken, A.B.D., savaş arifesinde çok yetersiz olan ticaret filosunu iyice geliştirir. Fiatlar artar, tabii ücretler de artar. 1913 - 1914 de görülen hafif gerileme unutulmuştur. Refah geri gelir; ve bütün bu

birbirini izleyen bunalımlar döneminde sağlam bir iyimserlik ve her türlü zenginleşmeye duyulan sarsılmaz bir güvenle karşılanır. Amerika, tarafsızdır ve öyle de kalmak istemektedir. Bu istek, 6 Kasım 1916 Başkan seçimlerinin sonucuyla da doğrulanmış olmaktadır. Yine de, altı ay sonra, A.B.D. kuvvetlerini İngiliz ve Fransız demokrasilerinin yanında savaşa yollar. 1916 Kasımıyla, 1917 Nisanı arasında böylesi bir dönüşü haklı gösterebilecek ne olup bitmiştir acaba?

Zimmermann telgrafı:

İmparatorluk hükümet ve halkının zihniyetini derinliğine değiştiren olayın, Avrupa'daki askeri harekatın seyriyle hiçbir ilgisi yoktur.

1917 başında birçok olay, Amerika'nın kârlı bir tarafsızlığa tam olarak bağlı kaldığını göstermektedir. 22 Ocak'ta, Başkan Wilson, Senato önünde, savaşanlardan hiçbirinin kabul etmeğe yanaşmadığı «zafersiz barış» önerisinde bulunur. 31 Ocakta da Almanya, yine kabul edilir cinsten olmayan kendi barış koşullarını bildirir, aynı zamanda da, hiçbir tarafsız geminin uzak tutulmayacağı denizaltı savaşını hiç acımadan sürdüreceği belirtir. Tarafsızların «haklarına» yapılan bu saldırı A.B.D. de büyük bir tepki yaratır. Ve A.B.D. 3 Şubatta Almanya ile diplomatik ilişkilerini keser. 22 Şubatta, Meclis, azlığıyla (250 milyon dolar), A.B.D. nin savaşa hazırlanmama konusundaki kesin kararını ortaya koyan, bir yıl önceki bütçeye benzer bir askeri bütçeyi kabul eder. Üstelik Meclis, birkaç yeni muhrip yapımı için kredi de açmıştır, ama Denizcilik Bakanı Josephus Damels,

tersane kredi kontratlarını imzalamayı reddeder; çünkü, böyle bir hareketin, Almanya tarafından A.B.D. ni savaşa sürükleyebilecek bir «kışkırtma olarak» yorumlanmasından çekinmektedir. Tarafsızlığı tehlikeye düşürecek hiçbir şey yapmamak gerekmektedir. Wilson, albay House'a şöyle der: «Bu ülkenin bir savaşa sürüklenmeye niyeti yoktur. Savaşa girmek, bizim bakımımızdan uygarlığa karşı işlenmiş bir cinayet olacaktır» 3 Şubat 1917 de Wilson, Almanya'nın denizaltı savaşını aşırıya vardırma kararından sonra, Berlin'le diplomatik ilişkilerini kesme kararını Meclise bildirmek için, Capitole'a gelmiştir. Ve Başkan, o gün öğleden sonra. «Alman yetkililerinin olaylarda, kendilerinin hakkı diye düşündükleri tehdidi yapmak niyetinde olduklarına inanmak istemiyorum» der. Aynı akşam Alman Dışişleri Bakanı Zimmermann, Berlin'de, A.B.D. elçisiyle yemek yer ve ona şunları söyler: «Göreceksiniz, herşey yolunda gidecek, Amerika hiçbir şey yapmıyacak, çünkü Wilson barış istiyor, başka bir şey değil.» Ve gerçekten de, Wilson'u fikir değiştirmeğe iten, deniz altı savaşı değildir.

Almanya'nın Washington elçisi Benrstorff, ölçüsüz deniz altı savaşına değin kararı 16 Ocakta öğrenir ve 31 Ocakta bu kararı Amerikan hükümetine bildirir. Bu mesajı, Zimmermann'ın Bernstorff'a gönderdiği bir telgraf izler; Bernstorff, bu telgrafı Meksiko şehrindeki Alman elçisi Eckhardt'a iletmekle görevlendirilir. Telgrafın şaşırtıcı metni şöyledir:

«Bir şubatta sınırsız deniz altı savaşını başlatma niyetindeyiz. Buna rağmen A.B.D. ni tarafsızlık politikasında tutmaya çalışacağız. Başarısızlığa uğrarsak, Meksika'ya şu temellere dayanan bir anlaşma teklifinde bulunuruz: birlikte savaşmak, birlikte barış yapmak, ta-

bii bu arada Meksika'nın Teksas'dan, Yeni - Meksika'dan ve Arizona'dan, yitirdiği toprakları yeniden ele geçirmesi de söz konusudur. Bu sözleşmenin ayrıntıları üzerindeki noktalar size bırakılmıştır.

A.B.D. nin savaşa girmesi sağlanır sağlanmaz, yukardaki noktaları gizlice Meksika Başkanına bildirirsiniz; ve kendisine ayrıca, bir yandan Japonya'yla bizim aramızda aracılık yapmasını önerirken öte yandan kendi insiyatifiyle Japonya'yı da bu işe katılmaya çağırmasını telkin edersiniz.

Lütfen, denizaltılarımızın bu sınırsız kullanılışının, İngiltere'yi bir kaç ay sonra, barış yapmağa zorlıyabileceğine Başkanın dikkatini çekin. Telgrafımı alıp almadığınızı bildirin.»

İmza : ZİMMERMANN

Bir altın elma ve acı bir meyva :

Pilan, hem karışık ve dalaveralı, hem de pek çok basittir. Eğer sınırsız deniz altı savaşı A.B.D. ni tarafsızlık politikasından uzaklaştıracak olursa, Meksika, Vaşington'a savaş ilân ederek Amerikan birliklerinin büyük bir kısmını durdurmuş olacaktır. Öte yandan, Almanya'nın kesin gibi görünen zaferlerinden sonra Meksika, geçen yüzyılda A.B.D. nin kendisinden söküp aldığı Teksas'ı, Yeni Meksika'yı ve Arizona'yı yeniden ele geçirecektir. Meksika'nın Japonya'yla ilişkileri iyidir, ondan silah ve cephane fabrikası satın almıştır ve karşılığında Havai'yi ele geçireceği vaadi ile ona taraf değiştirtmek zorundadır. 1914 yılında Wilson, amiral Fletcher'in, de-

niz piyadelerini Vera Cruz'u işgal etmeğe yolladığı zaman, bunu özellikle Almanya'dan gelen 15 milyon mermi ve 200 mitralyözün gemiyle Meksika'ya ulaştırılmasını engellemek için yapmıştı. Aralarında Von Papen'in bulunduğu Alman ajanları, A.B.D.'de, yarısı propaganda, casusluk, grev örgütlenmesi, yarısı da Meksikalı Huerta'yı Carranza'ya karşı ayaklanmaya hazırlamağa teşvik için olmak üzere 27 milyon dolar harcamışlardır. Amerikan makamları tarafından ortaya çıkarılan bu skandal, 8 Aralık 1915 de, New York Times'da bomba gibi patlar. Küçük Amerikan şehri Columbus'a karşı yapılan, sorumluluğu Pancho Villa'ya yüklenen ve A.B.D. nin Meksika'ya müdahalede bulunmasına sebep olan 9 Mart 1916 saldırısından sonra, Amerika'nın Berlin elçisi James Gerard, Dışişleri Bakanlığına şu telgrafı çekmiştir: «Saldırıların Villa'dan geldiğine eminim, made in Germany.» Bu görüş, Almanya'nın, A.B.D. ni güney sınırında tetikte tutarak onu Avrupa çatışmasına müdahaleden caydırmak niyetinde olduğuna inanan Meksika'daki birçok Amerikalı gazeteci tarafından desteklenmiştir. Bir Amerikan haber alma servisi, hükümete 14 Ocak 1916 da ölen Huerta'ya gönderilen Alman silahlarının, yine A.B.D. ni Meksika'ya müdahaleye itmek için bundan böyle Pancho Villa'ya geçtiğini bildirmektedir. Özellikle Alman ve Amerikalıların aracılığından yararlanan, A.B.D. ndeki Alman propagandası, Amerikan kuvvetlerinin kanalın güvenliğini sağlamak için Teksas'la Panama arasındaki bütün toprakları işgal etmesi gerektiğini tekrarlayıp durmaktadır. Chicago Tribune gibi bazı gazeteler tamamen katılmaktadır bu düşünceye; şöyle yazar Chicago Tribune : «Kader bize altın bir elma sunuyor Meksika'da; oysa Flandres'da yalnızca acı bir meyva. Meksika'ya karşı savaş kazanırsak, kazancımızın ne olacağını biliyoruz :

Kıtanın güvenliği. Bunu kaybetmek de fiilen imkânsızdır.» Başkan Carranza, Zimmermann'a Almanlara karşı duyduğu sempatiyi ve Almanya'yla siyasi, askeri ve deniz işbirliğini kuvvetlendirme isteğini belirterek ateşli bir mektup yazar. Bir tek kişiye, Lord Cowdray'a ait olan Meksika petrol imtiyazları, İngiliz filosu için gereken petrolun yarısından fazlasını sağlayınca, durum daha da kışkırtılmış olur. Plan, dalaveralıdır ama çılgınca değildir.

Bilinçsiz suçortağı

Yapılan iş yine düşüncesiz değildir, çünkü Zimmermann'la Almanya'nın Vaşington elçisi arasındaki ilişkiler Dışişleri Bakanlığı hatları ile sağlanmaktadır. Savaş başlar başlamaz İngilişler Alman hatlarını kesmişlerdir. Albay House'ın önerisi üzerine Başkan Wilson, Berlin'e daha çabuk iletilen barış planlarının başarıya ulaşma şansına duyduğu sahte umut içindeki inanılmaz bir kombinezonu kabul etmiştir: Mesajlar Alman elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına geçecek Dışişleri Bakanlığı bunları Amerika'nın Berlin elçisine ulaştıracak, elçi de hemen Zimmermann'a götürecektir. 24 Ocak 1917 de içine kuşku düşen Wilson, albay House'a bir mektup yazıp ondan böyle iletilmiş mesajların barış davasına hizmet edip etmiyeceğini ve bu telgraflarda «iletilmesi, bizim tarafımızdan tarafsızlığın bozulması demek olan birşey» bulunup bulunmadığını soruyor. Gecikmiş bir kuşkudur bu, çünkü Meksika'ya A.B.D. topraklarından bir kısmını sunan ünlü «Zimmermann telgrafı», 16 Ocakta Amerikan Dışişleri Bakanlığına ulaşmış, Dışişleri Ba-

kanlığı da onu hemen Alman elçisi Bernstorff'a vermiştir. Elçi, Western Union'ın aracılığıyla, 19 Ocakta, Meksika elçisi Eckhardt'a yollamıştır bu telgrafı. Böylece, ABD, farkına varmadan, kendisine karşı hazırlanan komplonun suç ortağı olmuştur.

Demek ki, Almanya'nın denizaltı savaşını yoğunlaştıracağı haberi, normal olarak, 31 Ocakta, Bernstorff tarafından Amerikan hükümetine ulaştırılmış ve Amerika da, üç gün sonra Berlin'le diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Ama Wilson, iki hafta önce Bernstorff tarafından alınan bu mesajın, Meksika'ya, A.B.D. topraklarının büyük bir kısmını teklif ettiğini henüz bilmemektedir. Bilmiş olsaydı, tepkisi kuşkusuz daha sert olurdu...

5 Ocakta Zimmermann, Eckhardt'dan, Meksika'yı A.B.D. ne savaş açmaya razı etmek için harekete geçmesini istiyor. Bu mesaj, İsveç'in Meksiko elçisi tarafından iletilmiştir. Ama çok geçtir artık: Carranza'nın A.B.D. den başlıca şikâyeti ortadan kalkmıştır; çünkü, 25 Ocakta, general Pershing'in Meksika'ya yaptığı «ceza seferi» nin durdurulması emri verilmiştir. Meksika'da, tam Amerikan birlikleri topraklarını boşaltırken tutup da A.B.D. ne saldıracak değildir. Wilson, arkasında dönen ve bilmeden yardımda bulunduğu dolapların farkında değildir. Berlin'le diplomatik ilişkilerini keserek bütün görevini yaptığına inanmaktadır; şimdi de, sıkıntılı, karamsar bir şekilde Beyaz Saray'a kapanmakta ve elçi Page'in yazdığına göre, orada «düşünceleri» dediği şeylere dalmaktadır; ama dünyadaki akımlar hiç bir zaman havalandırmamıştır beynini.

Bu çok tuhaf iş, yalnız Alman diplomatları tarafından bilinmiş olsaydı, sonuçsuz kalırdı herhalde. Ama ancak bilgi edinmekte, edindikleri bilgilerden ustalıkla

yararlanmakta çıkarı olanlar bilmektedir bu işi: zaten İngiliz servisleri Alman kotlarını çoktan bozmuşlar, mesajları yakalayıp şifreleri çözüvermişlerdir. Almanya'nın A.B.D. ni Amerika kıtasında tutmakta nasıl çıkarı varsa, İngiltere'nin de, A.B.D. ni yanıbaşında savaşa sürüklemekte çıkarı vardır. Zimmermann telgrafı, İngilizlerin elleri arasında tuttukları dinamittir. Onlar için tek sorun, bu dinamiti, ne Avrupa cephesindeki ölümlerin, ne A.B.D. ticaretini engellemeden, zor duruma sokan ablukanın, ne de Lusitania gemisinin torpillenmesi olayının Amerika kamuoyunda yaratamadığı sarsıntıyı değişmeyi yaratmak için akıllıca kullanmaktır.

Ülkeyi uyuşukluğundan çekip çıkarmak :

«Mutlakiyetçiliğe karşı demokrasi için yapılan savaşta bize düşen rolü daha uzun zaman reddedemeyiz» der Dışişleri Bakanı Lansing. Ama Wilson için ve yurttaşlarının çoğu için tarafsızlık, bütün manevi erdemleri ve bütün maddi yararlarıyla ortada durmaktadır. Silâhlı müdahaleden yana çıkan azınlığın içinde Theodore Roosevelt de vardır tabiî. Eski dostu, senatör Cabot Lodge'a şunları yazar «Almanya, kıçına tekme vurup, kaktırmadıkça Wilson'un savaşa gireceğini sanmıyorum.» Zimmermann'ın Bernstorff'a ve Eckhardt'a çektiği telgraf, «Wilson'un kıçına tekme» olacaktır işte.

23 Şubat 1917 de, Balfour, Amerika Birleşik Devletlerinin Londra büyük elçisi Page'ı kabul eden ve kendisine şifresi çözülmüş telgrafı verir. «Bu, diyecektir, hayatımın en heyecanlı anıdır.» Ertesi gün Page telgrafı, gerekli bütün açıklamalarla birlikte, Dışişleri Bakanlığına

iletir. Bir şaşkınlık ve kızgınlıktır başlar; çünkü Alman komplosu, Berlin'in barıştan söz ettiği bir sırada, yani Ocak ayı ortalarında hazırlanmıştır. Dışişleri Bakanlığı, Western Union aracılığıyla, Bernstorff'tan Eckhardt'a gönderilen mesajın kopyasını ele geçirmeyi başarır. Fakat Mecliste, Alman denizaltılarının giriştiği sınırsız savaşın tehdidi altında bulunan ticaret gemilerini silâhlandırmanın uygun olacağı yolunda bir görüşme yapılır. Tasarıyı desteklemekle görevli Dışişleri Komisyonu Başkanı Mississipi Demokrat Senatörü Stone muhalifler safına geçer. Tasarı böylece, barışçılığı Alman hayranlığından öteye geçmeyen Nebraska Senatörü Hitchcock tarafından sunulmuş olur.

Dışişleri Bakanı Lansing'in 28 Şubat'ta Zimmermann telgrafının metnini ulaştırdığı kişidir bu Hichcock; öfkeden köpürerek, telgrafta «alçakça bir komplo» görür ve bu, barışçı yanını sarsıverir onun. Lansing, sonra da Associated Press muhabiri E.M. Hood'a durumu bildirir. 1 Mart gazeteleri, ilk sayfalarını bu korkunç işe ayırırlar. Ülke karışır; ama barış saplantısı içinde olanlar, Zimmermann telgrafının gerçekliği konusunda kuşkularını ortaya atarlar ve bunun, A.B.D.'ni savaşa sürüklemek için İngilizler tarafından uydurulmuş bir telgraf olabileceğini ileri sürerler. Senatör Stone, haberin Londra'dan gelip gelmediğini sorar. Sorusu öyle bir tonda sorulmuştur ki, Lansing iyice inanır artık: Olumlu bir cevap, karanlık bir İngiliz oyununun söz konusu olduğunu ortaya çıkarabilecektir. Mississipi Senatörü Williams, haberin kaynağıyla değil, yalnızca telgrafın gerçek olup olmadığıyla ilgilenir. Arkansas senatörü Tillmann içinse bütün bunlar bir yalandan başka bir şey değildir. Kalleş Albion'un üç kâğıtçılığı, der, New York senatörü İrlandalı O'Gorman. «bir budalanın, bir namus-

suzun kafasından çıkmış bir sahtekârlık ,bir komedi» diye nitelendirir Michigan senatörü Smith. Kuşkuya yer vermiyen seçkin kişilerin arasında söylemesi acı ama, Meksika'ya karşı bir müdahaleyi kışkırtmak için para alan ve daha sonra mahkemede hüküm giyen petrol işletmecisi Yeni - Meksika sentörü Fall da bulunmaktadır. Ama sentör Cabot Lodge ellerini ovuşturur : haber, «ülkeyi uyuşukluğundan» kurtaracaktır artık.

Açıklama isteyenlere, Wilson bizzat telgrafın gerçekliğini garanti eder; bu vesileyle de, şunları söyler Cabot Lodge : «Savaş yapmaya niyeti yok, ama olayların kurbanı durumunda.» Hearst'ın gazeteleri telgraftan, «muhtemelen hile ve bir sürü dalaveralarla ortaya atılmış yalan» diye sözederler. Alman hayranı bir gazete olan The Fatherland'ın baş redaktörü ve Alman ajanı G.S. Viereck'e göre de, «İngiliz ajanlarının hazırladığı yüzsüzce bir yalan» dan başka birşey değildir bu tabii. Bu görüş New York'un yüksek sosyetesinde de hayli rağbet görür.

Ama kuşkular az sonra dağılacaktır. Zimmermann, 2 Martta Berlin'de, bir basın toplantısı düzenler. Hazır bulunan gazetecilerin arasında, Hearst takımı muhabiri, eski din adamı olan, ama Almanlardan yılda 15.000 dolar alan William Bayard Hale de vardır. Zimmermann'a işin içinden sıyrılması için yardım elini uzatır.

— Pek tabii, diye sorar ona, Ekselans bütün bu hikâyeyi yalanlıyacaklar değil mi? Elçinin cevabı bomba gibi patlar :

— Yalanlıyamam, çünkü gerçektir bu.

Atlantiğin öte yakasından öfkeli sesler yükselir. Almanya, A.B.D. ni milli topraklarının bir kısmından yok-

sun bırakmak isteğini açığa vurur. Bağışlanmıyacak bir cinayettir bu. Amerika, yerinden kımıldamadan, Lusitania'nın torpillenmesinden telaşa kapılmış, heyecanlanmıştı. Siperlerde ölen yüzbinlerce askere yüreği sızlamıştı. Ama ulusa karşı işlenen suç, en ağır şekilde karşılık görmelidir. Varlığının ta içinden tehdit edilen Amerika harekete geçmeğe hazırdır. Doğudan Batıya tüm Amerikan basını ayaklanmıştır ve Almanya'ya hareketini pahalıya ödetmeğe and içmiştir. Biraz abartmacı ve San Antonio'da çıkan Light gazetesinin Texas'lı baş yazarı, bir Alman - Meksika ordusu ülkeyi işgal edecek olursa, Teksaslıların, hiç değilse saldırganı sınırların ötesine atıncaya kadar hep birden ölmeğe hazır olduklarını yazmaktadır. Sacramento'da (Kaliforniya) çıkan Bee gazetesi ise, Almanya'nın «arkadan vuran düşmanlığından, içten pazarlıklı ve alçakça entrikasından» sözetmektedir. Buffalo'daki Express ise, «Alman subaylarının yönettiği Meksikalı çapulcuların, Teksas, Arizona ve Yeni Meksika üstüne üşüşmelerini» belirleyip çizmekten geri kalmamıştır.

Bunların arasında en ilgi çekici olanı, Alman hayranlığının yuvası, Middle - West gazetelerinin tepkisidir. Chicago'da çıkan Tribune, okuyucularına şu duyuruda bulunmaktadır: «Almanya bizi düşmanı sayıyor.» Cleveland'in Plain Dealer'i, tarafsızlığın artık «ne bir yarar, ne de bir şeref» getirmediğini düşünmektedir. Minneapolis gazetesi, Alman - Amerikalıların şimdi, ana yurtlarıyla, sonradan yerleşip benimsedikleri yurtları arasında bir seçme yapmak zorunda olduklarını ileri sürer. Chicago'daki Staat - Zeitung, Detroit'deki Abent - Post, St. Louis'deki Amerika, Cincinnati'deki Volksblatt gibi Almanca gazeteler, telgrafı çok ayıp bir yalan olarak ilân ettikten sonra, A.B.D.'ne bağlılıklarını bildirmişlerdir.

Theodore Roosevelt, Cabot Lodge'a şöyle yazmaktadır : «Wilson, hemen savaşa girmezse derisini yüzerim.» Yararı olmaz bu sözlerin.

Zimmermann, bir gün A.B.D.'nin Berlin'deki elçisine şöyle demişti : «Bir kriz olacak olursa, A.B.D.'nde, bir ihtilâl yaratmak üzere, İrlandalılarla birleşecek olan çok iyi talimli yarım milyon Alman vardır.» Gerard şöyle cevap vermişti buna : «Böyle bir durumda onları asmak için de yarım milyon sokak feneri vardır Amerika'da. Ama sokak feneri direklerinin de kullanılmasına gerek kalmaz. Her yerde olduğu gibi, bir kaç hainin dışında, Zimmermann telgrafı, Amerika'da yaşamayı seçmiş olanların öfkesini uyandırır.

Durumun eğlenceli yanını anlamak için, Zimmermann'ın, İngiliz subaylarının büyük sevincine sebep olacak şekilde ayni şifreyi kullanılarak, Eckhardt'la haberleştiğini hatırlatmak yerinde olur. Zimmermann, telgrafın Amerikalıların eline nasıl geçtiğini kendi kendine sormakta ve soruşturma yapılmasını istemektedir.

«Eğer telgraf hiç bir ele geçmemiş, ya da hiç çözülüp anlaşılmamış olsaydı, hiç kuşkusuz, Almanlar, A.B.D. ni ne yapıp yapıp savaşa sokacak bir başka kışkırtma aracı uygularlardı» diyor Barbara Tuchman. S.E. Morison da, «Wilson bekliyordu; ne olup bitecek diye bekliyordu; bu da Zimmermann'ın telgrafının bomba gibi patlaması oldu» diye yazıyor. «Bu telgraf her şeyi belirledi.» «Batı ülkelerinin uyuşukluk ve ilgisizliğini, Almanya'ya karşı duyulan şiddetli bir düşmanlara dönüştürdü» diye belirtiyor Dışişleri Bakanı Lansing. Kuşkusuz, A.B.D.'nin savaşa girişinin tek nedeni olmadı bu ama kamu oyunu şartlandıran önemli olay oldu. Vatan toprakları tehdit edilmekteydi onun için, Amerikan halkı

savaş düşüncesini benimsiyordu. Yirmi üç yıl sonra, Amerika'nın, iki yıldan beri sürüp gelen bir savaşa nihayet girmeye karar verebilmesi için, yalnız ulusal çıkarların tehdit edilmesi değil, ayni zamanda, Japonya'nın Pearl Harbor'a doğrudan doğruya saldırmasını beklemek gerekiyordu.

«Demokrasi için»

Artık Wilson'un yapacağı iş, Amerikan halkına savaşmak için yüce gerekçeler bulmaktı ve çok da mükemmel becerebildi bunu: «Tarafsızlık, diyordu 2 Nisan 1917 de, dünya barışı tehlikeye düşünce halkların özgürlüğü tehdit altında olunca mümkün değildir; bu özgürlük ve barışa karşı en büyük tehdit ise, tamamen iradelerinin kontrol ettiği örgütlenmiş bir kuvvete dayanan otokratik hükümetlerin varlığında bulunmaktadır. Halkların barış ve özgürlüğü, daha bir yıl, iki yıl, üç yıl önce de tehdit edilmekteydi; ama Uzak Avrupa'da oluyordu bu ve A.B.D.'nin toprak bütünlüğüne de dokunmuyordu. Ama yine de istemeden tarafsızlığından uzaklaştırılan Amerikan halkı, barış ve özgürlük uğruna savaşacaktır.

İki kamp birbirinden iyice ayrıldıkça, demokrasinin kaderi daha bir önemle söz konusu olmaktadır: Bir yanda «otokratik rejimler», öte yanda İngiliz ve Fransız demokrasileri ve çarın yıkılışı sonunda, (15 Mart 1917) Wilson'un Mecliste söylemiş olduğu gibi, bu «mükemmel ve yüreklendirici» Rus ihtilâlinden doğmuş yeni demokrasi Amerika'nın, bir çeyrek yüzyıl sonra, komünizme karşı demokrasinin sınırlarını korumak için karşısına dikileceği işte bu ihtilâldir.

Her ne kadar Theodore Roosevelt ve Henry Cabot Lodge gibi «emperyalistler», savaşçılar klanında caka satıp, barışçılara ver yansın etmişlerse de, Amerikan devletinin, toprak fetihlerinde ya da amiral Mahan'ın istediği uzak üslerin kuruluşunda gözü yoktur. Amerikan imparatorluğu, İngiltere ve Fransa'nın, toprak kazanma ve nüfus yerleştirme suretiyle kurdukları klasik imparatorluklarına hiç benzememektedir. Onun başlıca hareket noktası, Meksika'yı savaşa itmek ve Japonya'ya taraf değiştirtmek isteyen Alman girişimiyle tehdit edilmiş olan ulusunun onuru ve güvenliğidir. Wilson, Harding'i «Önce Amerika» diyerek rahatça, milliyetçiliğini açığa vurmaya itecek olan basitlikten uzaktır. Ama «Wilson idealizmi» denilen şey, Amerika'nın ulusal çıkarlarına bir öncelik veren bir düşten başka bir şey değildir. Gereğinde deniz piyadeleriyle desteklenen büyük sermayeye çekici avlar gibi sunulmuş olan Rio Grande'ın güneyindeki istikrarsız rejimlere acıyarak, «kavgacı» Avrupa uluslarına da kuşkuyla bakar bu Amerika. Amerikan milliyetçiliği bir yandan Vaşington'u Avrupa'ya müdahaleden caydırırken, bir yandan da, Karaib bölgesindeki silâhlı müdahalesini arttırmıştır: «Önce Amerika» Tarafsızlık zenginliğin kaynağıdır : Almanya, A.B.D. nin toprak bütünlüğüne karşı kötü emeller beslemektedir: Ve yine bu Amerika, herkes için demokrasi ülküsünü ortaya atarak heyecanları diri ve sıcak tutmasını bilmektedir. Sonra da, A.B.D. topraklarını Meksika lehine koparıp parçalamayı düşünen Almanya, A.B.D. nin gecikmiş müdahalesinden yenik düşmüş ve sonunda teslim olmak zorunda kalmıştır. Amerika yine kabuğuna çekilir hemen; gümrük muhafazasını geliştirir, göçmen akımını sınırlayan engelleri artırır ve artık yalnızca her zamnki gibi tatlı kâra kavuşmayı ve işlerin normale dönmesini düşleyip durur.

Artık Amerika'nın üstünde ağırlığını duyuran hiçbir tehlike kalmamıştır ve Amerika'nın ne Versailles ne de Cemiyet-i Akvam antlaşmasını onaylamaya ihtiyacı yoktur. Uzun ve ölüm saçan bir savaştan sonra Avrupa birçok sorunla karşı karşıyadır; ama Amerika, kendisine nurlu ufuklar açan sınırsız, frensiz bir zenginliğin üstüne çöreklenir: «America first».

Woodrow Wilson birşey söylemez bu konuda «Dünyada demokrasiyi sağlamak gerekir, der 2 Nisan 1917 de. Barış siyasal özgürlükle kurulmuş temellere dayanmalıdır. Biz, hiçbir bencil amaç peşinde değiliz. Ne fetih ne de hakimiyet istemiyoruz. Özgür olarak yapacağımız özverilerin karşılığında ne tazminat ne de karşılık istemiyoruz. Biz, yalnızca, insanlık haklarının şampiyonlarından biriyiz.»

Bu düşüncelerini Wilson, 8 Ocak 1918 de Kongre'ye sunduğu «on dört nokta» da özetlemektedir. Ama Avrupa demokrasilerini yokolmaktan koruyabilecek, 1914 ya da 1915 te ortaya atılan ideal, savaş sonrası umutsuzlukları, hızlı Versailles pazarlıkları, Senato'nun anlaşma ve pakta karşı gösterdiği anlayışsızlıklar karşısında geçerliliğini yitirmiştir. Birinci dünya savaşı, A.B.D. ne iç savaştakinden (1861 - 1865) dört defa, ikinci dünya savaşındakinden ise üç buçuk defa daha az insana malolmuştur.

5 Kasım 1918 deki araseçimler sırasında, Wilson politikasının desteklenmesi amacıyla demokrat bir çoğunluğun seçilmesi için yurttaşlarına baskı yapar. Ama halk yargısı, ulusun duyguları üstünde hiç bir kuşkuya yer bırakmaz: savaş henüz bitmemiştir ve Cumhuriyetçiler, hem Mecliste hem de Senatoda çoğunluktadırlar. İki yıl sonra, Başkanlık seçimi, Cumhuriyetçi taraftan başkanlık için Warren Harding'le başkan yardımcılığı için Calvin Coolid-

ge'i; Demokrat taraftan, başkanlık için James Cox'la, başkan yardımcılığı için Franklin D. Roosevelt'i karşı karşıya getirir. 1918 de halk yargısı, çok parlak bir şekilde ortaya konmuştur: Demokratlar yalnızca 9.147.000 oy alırlar, oysa Cumhuriyetçiler 16.152.000 oyla zafer kazanırlar. Sosyalistler ise, Eugene Debs adı etrafında bir milyona yakın oy toplarlar.

Amerikanın işleri

Gerçi Wilson, Senatodan Versailles ve Cemiyet-i Akvam antlaşmalarının onaylanmasını koparamamıştır ama, Amerikan ihracatçılarının, dünya pazarlarında yabancı rakiplerle daha etkili bir mücadeleye girmeleri amacıyla, karteller halinde örgütlenmelerini sağlamak için, antitröst kanununu yumuşatan Webb kanununun onaylanmasına Senatoyu razı etmiştir. Webb kanunu, Versailles ve Cemiyet-i Akvam antlaşmalarının onaylanmasını reddetmekle kalmıyor, ayni zamanda Amerika'nın türlü kaygı ve düşüncelerini de ortaya koyuyor. Avrupa'da savaşın açtığı zenginlik atılımını sürdürmek gerekmektedir. Yabancı rakipler savaştan çok zayıf çıkmışlardır, ama Amerika onlara karşı yine de ihracatçılarının çıkarlarını korumayı istemektedir. Wilson'ın görevinin sona erişinden önce ortaya çıkan bu kaygu, Harding sayesinde yeniden kazanılan iktidarı on iki yıl ellerinde tutacak olan cumhuriyetçilerin politikasına hâkim olacaktır. Harding'den sonra 1924 de Demokrat Follette'in 4.822.856 oyuna karşılık Calvin Coolidge 15.725.016 oy alacaktır. Sonra da Hoover, 1928 yılında, Demokrat Alfred E. Smith'in 15.016.443 oyuna karşı, 21.392.190

oy toplıyacaktır. «Bu dönem, diye yazarlar C. ve M. Beard, her ne kadar gözlemciler zaman zaman görevle Cenevre'ye gönderilmişlerse de, aslında Cemiyet-i Akvam'ı tanımıyan bir dış politikayla belirlenmiş bir dönemdir. Emperyalist faaliyet ticarî çıkarları koruma amacıyla, her yanda gelişmiştir; A.B.D. ne karşı savaş borçları yüklenmiş eski müttefiklerden, bu borçları ödemeleri istendi. Mamûl eşyalardaki ithalât vergileri iki defa arttırıldı.»

Her ülkede görünen o para tadı, yönetici çevreleri de kendine çekmektedir tabiî. İki yıldan az bir zamanda bir kabine üyesi, nüfuz ticareti ve yolsuzluk yüzünden hapse atılır, iki üye de zorlukla kurtarır paçasını. Başkanın, yeteneklerinden dolayı değil de, hatır gönülle göreve getirdiği kişisel dostları söz konusudur. Skandalın ucu, Eski Muharipler Derneğine ve tabiî kaynakları da yöneten İçişleri Bakanına kadar uzanmaktadır. Harding ölür, böylece kendi seçtiği iki adamının, İçişleri Bakanı Albert B. Fall ile Adalet Bakanı Harry D. Daugherty'nin mahkemede yargılanışını görmekten kurtulur. Nüfuz ticareti suçuyla yargılanan birçok devlet memuru istifa etmek zorunda kalır. Harding hükümeti, A.B.D. tarihinin en yoz ve soysuz hükümetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Coolidge yönetiminin ilk dönemleri, Harding zamanında, önemli petrol rezervlerindeki yolsuzluklar üzerine yapılan bir senato soruşturması sonucu, basının, kamu oyuna açıkladığı skandallarla doludur. İş adamlarıyla Cumhuriyetçi politikacılar arasındaki ilişkiler ortaya dökülmüştür.

Hükümet, sırtını büyük iş çevrelerine dayadığını hiç de gizlemez. Devlet parası ile yapılan savaş sırasında, hükümet tarafından kurulan bir elektrik santra-

li şiddetli bir tartışmanın ana konusu olur. Bu santral, Tennessee vadisinde, Muscle Shoals'da silâhlanma için gerekli kimyevî maddelerin yapımı için kurulmuştur.

Cumhuriyetçiler ve Muhafazakâr Demokratlar, santralın ucuz fiatla, özel bir şirkete satılmasını ya da kiralanmasını isterler; tasarı, Başkan Harding, Coolidge ve Hoover tarafından uygun bulunur. Yedi yıllık çaba sonunda, Kongre'nin ilerici elemanları, Muscle Shoals santralinin, hükümetin elinde kalması yolunda bir kararı kabul ettirirler. İş çevrelerinin hoşuna gitmek için Coolidge, bu tasarıyı veto eder. İkinci defa, 1931 yılında, ilericiler buna benzer bir kararı kabul ettirirler; bu defa da, Hoover veto eder. Bu santralin çevresinde, Tennessee Valley Authouty'in örgütlenmesi için New Deal'ı (yeni düzen) beklemek gerekecektir. İkinci dünya savaşından sonra, hükümet tarafından devlet parası ile kurulan atom fabrikaları kendisine teslim edildiğinde, özel teşebbüs, daha da büyük başarı kazanacaktır.

Çünkü Cumhuriyetçiler, şu eski Mc Kinley ilkesini yeniden canlandırırlar: «İşlerde daha az hükümet, hükümette daha çok iş». Coolidge, zamanın büyük isteğini dile getirerek yurttaşlarının az böbürlenmediği bir sloganı ortaya atar: «Amerika'nın büyük işi, işlerdir.» Ve işler de oldukça yolundadır. Savaş imalâtını sağlamak için yaratılan başlıca federal ekonomik kontrol örgütleri, bir biri ardından ortadan kaldırılır. 1930 yılında, ülkenin sanayi zenginliğinin % 50 si 200 şirketin elinde bulunmaktadır. Şirketleşmeler artmaktadır: 438 teşebbüsü içine alan 89 birleşme gerçekleşir 1919 da. Ve 1928 de ise 221 birleşme 1038 teşebbüsü içine alır. Federal Ticaret Komisyonuna göre, 1915 yılında en önemli 16 şirket, elektrik üretimi kapasitesinin aşağı yu-

karı % 22,8 ini, 1925 de ise % 53 ünü kontrol etmektedir. Merkezileşme süreci, otomobil endüstrisine, bankalara, perakende ticarete kadar uzanır. Örneğin, Büyük Atlantik ve Pasifik Çay Şirketi 1922 de 5.000 mağazaya sahipken, 1928 de 17.500 mağazaya sahip olur. Banka sayısı 1921 de 30.812 iken, sonraları 22.000 e düşer. Chase National Bank ve Equitable Trust Co. birliği bu tarihte Chase'i dünyanın en büyük bankası yapar. Çeşitli ustalık hazineleri, iktisadî ve ticarî gücün merkezileşmesini hedef alan her türlü kombinezonlarla, kanunları tekeller aleyhine çevirmek için harcanır. «1930 yılında, diye yazar H. U. Faulkner, en güçlü iki yüz şirket, bankada olmıyan servetin yarısma yakınını (endüstri alanına yatırılmış sermayenin hemen hemen % 38 kadarı) kontrolü altında tutmakta, sanayi şirketleri gelirinin % 43 ünü almakta ve yönetimleri de 2000 e yakın kişinin elinde bulunmaktadır.

Başkan Coolidge, tersine, şirketleşmeye karşı hiç de mücadele etmez. Faulkner'e göre Yüksek Mahkeme «çelik fiatları üstünde gerçek bir diktatörlük» kuran United States Steel'i dağıtmayı reddederek aynı tutumu gösterir.

Dünya bankacıları:

Refah, zenginlik genel olduktan sonra, neden dert edinmeli şirketleşmeyi? 1933 - 1939 yılları ortalama endeksi 100 kabul edilecek olursa, endüstri üretimi, 1921 - 1929 yılları arasında 58 den 110 a çıkar. Aynı süre içinde millî gelir 59,4 milyardan 87,2 milyar dolara sıçramış, insan başına düşen gelir 522 den 716 dolara çıkmıştır.

Tasarruf, 1914 - 1925 yılları arasında 8 milyar dolardan 23 milyar dolara yükselmiştir. Bununla birlikte, birçok sektör, hiç bir ilerleme kaydetmez: kömür, pamuk, gemi inşaatı, ayakkabı, tarım gibi. Ama otomobil endüstrisi, 1914 de 569.054 otomobil imal ederken, 1929 da 5.621.715 otomobil imal eder. Bu iki tarih arasında kayıtlı otomobil sayısı, 1.258.062 den 26.501.443 e yükselir, yani hemen hemen beş kişiye bir araba düşer. Zenginlik işaretleri birçok alanda görülür. Ve birinci dünya savaşından doğmuş bu zenginlik Amerikan yatırımlarının yabancı ülkelerde artmasında da kendini gösterir tabiî.

İspanya — Amerika savaşıyla (1898) birinci dünya savaşı arasında, yabancı ülkelerdeki Amerikan yatırımları 684,5 milyon dolardan 3.513,8 milyon dolara yükselmiştir. Ama hacimleri sonraları daha çok hızlı büyümüştür, çünkü hükümet kredileri bir yana, 1914 te 3.513.8 milyon dolar iken 1929 da 17.009.6 milyon dolara yükselmiştir. Yuvarlak olarak, yabancı ülkelerdeki yatırımları 1898 - 1914 yılları arasında beş misli artmış, 1914 - 1929 yılları arasında yeniden beş misli bir artış göstermiştir. İmparatorluk, öncelikle Kanada, Latin Amerika ve Avrupa olmak üzere dünyanın hemen hemen her yerine köklerini salmaktadır. Savaş sayesinde, A.B.D., borçlu durumdan kurtulup alacaklı duruma gelmiştir. 1914 yılında, A.B.D. indeki yabancı yatırımlar, 7.200 milyon dolara, yâni yabancı ülkelerdeki Amerikan yatırımlarının iki mislinden biraz daha fazlasına yükselmiştir. O halde, A.B.D., 3.686 milyonluk bir açık kaydetmiştir. Savaş çabucak alt üst etti bu durumu. Önce, Avrupa'nın elindeki 2 milyar dolarlık Amerikan sermayesi, 1914-1917 yılları arasında askeri masrafları karşılamak üzere yine A.B.D. ne dönmektedir. Bu hareket, öncelikle İngiltere ve Fransa'yı etkilemiş ve Amerikan hükümetinin müttefik-

lere verdiği 2.600 milyon dolarlık borçlarla gelişmiştir. Bu andan sonra, Amerika artık Avrupa'nın karşısında alacaklı durumdadır. 1917 de çıkarılan Liberty Loan Act uyarınca, Avrupa'nın A.B.D. nden 9.581 milyon dolar borç alması, ile bu gelişim devam etmiştir; bu rakam, savaş borçlarının ödenmesi için açılan görüşmeler sırasında 9.386,7 milyon dolara düşmüştür. Amerikalılar artık dünyanın para babası durumuna gelmişlerdir.

Savaş sonunda Avrupa, sermaye peşine düşer ve tabii tam bir ekonomik büyüme içinde bulunan A.B.D. ne döner. 1929 yılında, dış ülkelere yatırılmış 17.009 milyon Amerikan doları, Ticaret Bakanlığına göre, yarısı tahvilat, yarısı da Amerikan Şirketlerinin, maden yataklarında, endüstride, tarımda, ticarette uyguladığı dolaysız yatırımlar halinde olmak üzere iki kısma bölünür. Bu durumda, Avrupalı hükümetlerin borçlarına bir de kendi ekonomilerinin bir kısmının Amerikan sermayesinin kontrolüne geçişi eklenir. Senato'yu, Versailles antlaşmasını ve Cemiyet-i Akvam andlaşmasını reddetmeye ikna eden infiratçılık politikası, bir ekonomik müdahaleciliği de birlikte getirir. İş çevreleri cumhuriyetçi olduğu gibi, senatonun çoğunluğu da cumhuriyetçidir. «Önce Amerika» sloganı adına, aynı politik aile, savaş sonrası Avrupa'sındaki politik çözüm yolları ile ilgilenmez ama, ekonomik imparatorluğunu Latin Amerika'da ve Kanada'da olduğu gibi çökmüş, yıkılmış Avrupa'ya da yayar. «Çünkü, der H.U. Faulkner, Amerikan iş çevrelerinin yayılması dış pazarların aranmasını da gerektirir; Ford, General Motors, General Electric, Standard Oil, International Telephone and telegraph, International Harvester gibi en büyük teşebbüsler ya kendi fabrikalarını kurmuşlar, ya da yabancı şirketlerin kontrolünü elde etmişler ve

bu yolda 1920 yıllarının himayeci politikasından teşvik görmüşlerdir.

Dış ticaret :

İmparatorluğun yayılması, mutlu raslantıların akıl almaz bir şekilde ard arda gelmesiyle gerçekleşmiş değildir. İş çevrelerini ve onlara dayanan Harding, Coolidge ve Hoover yönetimleri ayni kaygu ile hareket etmişlerdir. Madem ki, bu işler Amerika'nın «büyük işi» dir, herkes buna gönülden katılır ve hükümet bu hareket için gerekli gümrükleri koruma işini üzerine alır. Bu yüzden Avrupa, çıkmaza girer .Savaş borçlarını ödemesi için dolara ihtiyacı vardır. Dolar sahibi olması için de, A.B.D. ne ihracatta bulunması ya da A.B.D. ne hizmette bulunması gerekmektedir. A.B.D., gümrük duvarlarını sağlamlaştırarak, Avrupa'yı borcundan kurtulması için gereken ihracat akımından yoksun bırakmış olur: Çünkü, eğer Amerikalı delegeler, «Gümrük tarifelerinin artmasına son verme zamanı geldi» diyen 1927 Uluslararası Ekonomik Konferansı'nın raporunu imzalarsa da, Hoover, bu raporda yazılanların tersine, 1897 Dingley tarifesinden (46,5) daha da yüksek (ortalama % 52,2) Hawley Smoot tarifesini desteklemekte bir an bile tereddüt etmez. Mal ihracı yapamayınca, Avrupa, A.B.D. ne dolarla ödenen hizmetler sağlıyabilecektir; bu hizmetlerin arasında en önemlisi, yani Amerikan ürünlerinin Avrupa bandıralı gemilerle taşınması, kapasitesi 1916 ve 1921 yılları arasında 2 milyon tonilatodan 11 milyon tonilatoya yükselen Amerikan filosunun gelişmesiyle hemen hemen hiçe inmiştir. Ama Avrupa, bu durumun tek

kurbanı değildir. Lâtin Amerika ödeyebileceğinden daha fazla borç alır ve daha o andan itibaren, Kanada'nın gelişimi, İngiltere'nin mâli çöküşü ile ayni zamana rasladığından Kanada ekonomisi, tam olarak Amerikan yatırımlarına sırtını dayar. Savaş yıllarında ve savaştan hemen sonraki yıllarda, dış ticaretteki büyük gelişme, A.B.D. nin zenginleşmesinin belli başlı ögelerinden biri olur. İhracat fazlası 1914 ten 1915 e kadar iki misli artar; 1915 den 1916 ya kadar yeniden iki misli artmış, bir yıl sonra hemen hemen yine aynı artışı göstermiştir. 1914 - 1921 yılları arasındaysa, ihracatla ithalat arasındaki fark 16.530 milyon dolara ulaşır.

Artık gösteren bir ticaret bilânçosu :

	İhracat	İthalât	Artık
1914	2.329,7	1.893,9	435,8
1915	2.716,2	1.674,2	1.042
1916	4.272,2	2.197,9	2.074,3
1917	6.227,2	2.659,4	3.567,8
1918	5.838,7	2.945,7	2.893
1919	7.749,8	3.904,4	3.845,4
1920	8.080,5	5,278,5	2.802
1921	4.378,9	2.509,1	+ 1.869,8
	(1914 - 1921)	TOPLAM=	16.530,1

Bu para, müttfiklere verilen borçlardan çok daha fazladır; bu da, onların finansmanını kolaylaştırmıştır. Burada göze çarpan husus, ihracat fazlalığının, savaş bittikten sonra da aynen kalmış olmasıdır; yalnız 1919, 1920, 1921

yıllarının fazlalıkları, hemen hemen Müttefiklerin borçlarına tekabül eder; bu borçlar da, Amerikan ürünlerini, A.B.D. den satın alabilmek için alınmış borçlardır. Borçların ödenmesi üstüne sürdürülen tartışmalar, hiç bir zaman çıbanı deşememiştir. Tersine, her iki tarafta duyulan hoşnutsuzluk artmıştır. Bu çekişme, Meclis'i aynı durumların tekrarını önlemek umuduyla, üç tarafsızlık kanununu kabule itmiştir (1937). Ama otuz yıl sonra, A.B.D. nde, dik kafalı bir müttefik olan Fransa'dan, veriliş gerekçesi halâ tartışma konusu olan borçların ödenmesini istemek için çok sayıda sesler yükselir.

Elbette ki, A.B.D. nin dış ticareti, 1929 - 1930 ekonomik krizinden etkilenmiştir; ihracat - ithalât dengesi oldukça elverişlidir onlar için: (milyon dolar olarak).

Yıllık ortalama	İhracat	İthalât	Fazlalık
1921 - 1925	4.397	3.450	947
1926 - 1930	4.777	4.033	744
1931 - 1935	2.025	1.713	312
1936 - 1940	3.220	2.482	738

İçteki ekonomi gelişiminin yansıması demek olan ihracat yapısı değişmiştir: 1900 de mamûl maddeler, tüm ihracatın ancak % 24 ünü meydana getirirken, 1929 da % 49 una ulaşmıştır. A.B.D. nin endüstrileşmesi, alışveriş akımına yeniden yön verir: 1914 te Avrupa, Amerikan ihraç mallarının % 63 ünü çekerken, 1929 da yalnızca % 44 nü almaktadır. Bu sırada, Latin Amerika ve Kanada ise, A.B.D. ihraç mallarının % 37 sini almakta ve A.B.D. ithalatının da % 37 sini sağlamaktadır. «Monroe

doktrini» politik bir irade olduğu kadar, ekonomik bir gerçeği de kapsamaktadır: Amerikan yatırımları Kanada ve Latin Amerika'da gittikçe çoğalırken, Amerikan kıtasının az gelişmiş ülkeleri, A.B.D. ne ham madde sağlamakta, ondan da işlenmiş sanayi maddeleri satın almaktadır. Asya gibi az gelişmiş bir kıta, A.B.D. nden az mal almaktadır (Amerikan ihraç mallarının % 12 sini); Okyanusya (% 3,7) ve Afrika da (% 2,5) öyle. Ama az gelişmiş kıtalar, ham madde yönünden zengindir ve A.B.D. nin ithal maddelerinin (kauçuk ve ham ipek) üçte birini sağlamaktadır. Büyük bir ham madde tüketicisi olan A.B.D., ekonomik krizin arifesinde, Büyük Britanya'dan sonra dünyanın başlıca ithalâtçı ulusudur ve yine de ticaret dengesi her yıl lehinde olmaktadır. Bu koşullar altında, «borçlu ülkeler, çabucak altın rezervlerini kaybederler ve koruyucu tarifeler, malların serbestçe girişlerini önlemektedir, diye yazar H.U. Faulkner; böyle bir durumda, alacaklı bir ticaret dengesi, genellikle borç vermeye ya da yabancı ülkelerde yatırım yapmaya yol açar; ama borç veren ülkenin sürekli sermaye ihracı, zaten bozuk olan bir durumu ağırlaştırmaktan başka bir şey yapmaz. 1930 'a doğru, uluslararası ticaretin tam çöküşüne sebep olacak koşullar doğup gelişmektedir.»

Eksperlerin bazı tumturaklı uyarmalarına rağmen, Amerikan yurttaşları pek aldırmaz söylenenlere. Gittikçe artan zenginliğin sarhoşluğuna bırakmışlardır kendilerini. Yeni yeni gelişen büyük endüstriler (otomobil, telefon, elektrikli aletler, uçak endüstrisi, kimyasal maddeler), zenginlik ufkunu gittikçe geliştirmektedir.

Hearst ve Pulitzer imparatorlukları sağlamlaşır ve okuyucularının hoş vakit geçirecek, heyecanlı şeyler ve yeni yeni iyimserlik lokmaları vicdansız ve ilkesiz «sarı

«sarı bir basın» ı geliştirirler. 18 inci maddeyle (1920) de konan yasak, alkol kaçakçılığına sınırsız bir serbestlik tanır ve böylece gangsterlik gelişir. Ama aynı zamanda kadınlar, oy kullanma hakkını kazanırlar; bu da, her türlü ilerleme şekillerine alabildiğine açık bir toplumda iyimserliğin bir başka nedeni olur. Film yapıcıları, savaş sırasında Avrupa stüdyolarının kapalı oluşundan yararlanarak hemen hemen tamamen dünya piyasasını kontrollerine alırlar. Müşterek bahisle ilgi pek çok kanuna rağmen, kumar, büyük ölçüde gelişir. İmparatorluk güçlü ve kendine güvenlidir. Uluslararası ticaretin bozuk durumuna bağlı olan borsa spekülasyonları, imparatorluğu bir ekonomik krize yuvarlıyacaktır; bu kriz, «Amerikanizmin» kendi doğmalarını sarsacak ve bütün dünya etkilenecektir bundan. Babbitt (1922) hem mutlu hem de bilinçsizdir.

Irkçılık ve sürgün :

Bir başka tehlike de temellerini sarsar imparatorluğun; ama Amerikalıların haberi olmaz bundan. Senkoplu tempoyu buldukları, caz havalarıyla dans ettikleri, Bessie Smith'i, Duke Ellington'ı, genç Louis Armstrong'u alkışladıkları sıralarda, savaş üretimi ve yeni endüstrilerin yayılışı çok sayıda yeni iş alanları açar, bu da sendika üye sayısında % 37 oranında bir artış yaratır. Bu gelişim zencilere de, ırk sorununun temel elemanlarını değiştirecek olanaklar sunar. Zenciler onbinler halinde, Güney'deki büyük ekim alanlarını küçük çiftlikleri, köyleri terkederler ve Kuzeyin büyük şehirlerine yerleşirler; buralarda, bazı mahalleleri

tamamen doldururlar; hesaplı ırkçılık ve gayrımenkul spekülasyonlarıyla, bir süre sonra gerçek yahudi mahalleleri haline sokulur bu mahalleler. Ekonomik refahın ve kamu oyundaki dar görüşlülüğün meyvesidir bu; imparatorluğun temellerini içten sarsarak yirmi yıl sonra Detroit'i, 1960 - 1970 yılları arasında da Amerikan şehirlerinin çoğunu kana bulayacak olan ayaklanmaların tarihi sebebi de budur.

Bu dönemden sonra, vicdan rahatlığı ve körü körüne iyimserlik, karşısında durulmaz görünen bir ulusun başlıca zayıflığı olur. Aşırı ilkecilik mirası, nasıl servete bir kutsal koruma işareti değeri veriyorsa, zenginlik ve refah da sağlam bir kendine güven duygusunu besleyip geliştirir. Bu kendine güven duygusu, her şeye karşı dayanan bir kibarlık ile açık bir üstünlük duygusunun doğal bir karışımı olarak ortaya çıkar. Böylece de idealizm, Kurucu Ataların, karşısına dikildikleri hoşgörürlüğe ve yabancı sevmezliğe haydi haydi yerini bırakır. İmparatorluğun zenginliğini, başka ulusların, başka kıtaların çıkarlarına zarar vermeden kurması mümkün olmamıştır. Ama, gerçekte, içerden ekonomi yöneticilerinin hatası ve zenci sorununda gösterilen gözü kapalılık yüzünden zaten tehlikeye düşmüş zenginlik, dıştan da tehdit edilmemiş midir? Amerikalıların çoğunun düşündüğü de budur. Böylece de kapılarını kaparlar göçmenlere ve içerde entrika dolu yıkma tehditleriyle karşı karşıya kalırlar. İmparatorluk, kendi yapısı itibariyle, bir çok sürgün şeklini beslemektedir.

En aşırısı da Adalet Bakanı Mitchel Palmer'in hareketiyle ortaya çıkmıştır. 1917 yılında Palmer, 600 milyon dolar tutan Alman ve Avusturya malını yed-i emine aldırmıştır. Sonra bu malların satılması gerekince, hiç

utanıp sıkılmadan, kişisel dostlarına kârlı işler sağlamayı becermiştir. Ama savaştan sonra yeni bir tehlikeyi, bolşevik tehlikesini uydurmuştur Palmer. 1920 Nisanında, bir kabine toplantısı sırasında, Başkan Wilson şöyle der ona : «Palmer, bu ülkenin kızıl rengi görmesine izin verme.» Onun da yaptığı bu olmuştur zaten; bu iş için de, Bakan olduğundan, çok iyi bir mevkide bulunmaktadır; ikinci dünya savaşı ertesinde «büyücü avı» nı yürütürken Senatör McCarthy'nin böyle bir mevkii olmayacaktır. Pek bilinen «Palmer akmları» nı atar ortaya : bir gecede 38 şehirde komünist oldukları ileri sürülen 4000 kişiyi tutuklatmıştır. Sonuçlar, bu baskını hiç de haklı çıkarmamaktadır; ama Palmer yine de bir milli kahraman olmaktan geri kalmaz, : O, ülkenin güvenliğine göz kulak olmayı bilmiştir. New York'da, beş sosyalist millet vekili, suçsuz oldukları halde, Eyaletin yasama meclisinden kovulmuşlardır. Beş bin göçmen yurt dışına çıkarılmıştır. Anarşistlere yüklenen bir cinayetle haksız yere suçlanan Sacco ve Vanzetti davası şiddetli bir yabancı sevmezlik havası içinde geçmiştir. Ve bu iki sanık, ölüme mahkûm edilmiş, 1927 yılında da elektrikli sandalyeyle idam edilmişlerdir. Ünlü bir hukuk kitabında, Yüce Divanın bir yargıcı bu idamı, ateşli bir kamu oyu baskısı altında işlenen adli bir hata olarak gösterecektir; ama Sacco ve Vanzetti'nin itibarı hiçbir zaman iade edilmeyecektir, çünkü yurttaşların, imparatorluk kurumlarına duydukları güveni sarsmamak gerekmektedir. Aynı dönemde Dearborn gazetesi de yahudi düşmanlığını yayar. Yüzyılın başından beri uykuda olan Ku Klux Klan, 1924 de dört milyon üyenin hakkını ister ve hiç ara vermeden zencilerin, yahudilerin ve katoliklerin ardına düşer. 1917 de bir ırk ayaklanmasında East Saint - Louis'de çoğu zenci olmak üzere 47 kişi öldürü-

lür. 1919 Temmuzunda Wilson, Paris toplantısından dönerken, zenciler ve beyazlar birbirine girerler. Polis bu kargaşayı, altı kişiyi yere sererek durdurur. Aynı ay içinde, üç günlük ırk ayaklanması sırasında Chicago'da 36 kişi ölür. Eski zenci muharipler, yurttaşlık haklarının tanınmasını ne zaman isteseler, New York'da, Omaha (Nebreska) da, Güney'de olaylar çıkar. Kuşkusuz, yabancı sevmezlik ve ırkçılık demagojisi, henüz imparatorluğun sağlamlığını sarsmaz. Ama bu demagoji demokratik temellerini iyice zorlar ve durum zamanla daha da kötüye gidecektir. (XI. bölüme bkz.)

On üç milyon işsiz :

1929 ekimi başında Wall Street'te yavaş yavaş baş gösteren çöküntü huzuru bozmamıştır. Ama 24 Ekim'de birden panik sarar ortalığı. Onaltı milyon senet el değiştirir; en önde gelen elli şirketin hisse senetleri baş döndürücü bir düşüş kaydetmiş, bu düşüş değişiklikleri günde bazan kırkı bulmuştur. Pek çokları için, bu yıkım intihardır. Ama imparatorluğun çıkarlarına göz kulak olan seçkin gurup telaşa kapılmaz. Hoover, krizin iki aydan az bir süre içinde kendi kendine sona ereceğine inanmıştır. Hazine Bakanı Mellon, 1930 yılının «normal» yıl olacağını haber verir. Babasından miras kalan büyük servetiyle bu büyük maliyeci, maden, kömür ve demir işletmesi için şirketler kurmuştur. Aliminyum ve petrol tröstlerini kontrolü altında bulundurur, ve başlıca bankacılardan biri durumuna gelir. 1921 yılında Harding onu Hazine Bakanı yapar; Coolidge ve Hoover'in Başkanlıkları sırasında da bu görevini muhafaza eder. Gelir vergisi-

nin indirimi için, iş çevrelerince çok iyi karşılanan bir plân önerir. 1935 yılında, servetinin nereden geldiği resmi bir soruşturmaya konu olacaktır. Ama o bu arada, Hazineden çıkarına bakmaktadır. Bir adamın serveti, onun yetkisine ve yetkilerine dayanıyorsa, neden güvenmemeli bu adama? Amerika'yı ne zenciler ne de komünistler, ne anarşistler ne de yahudiler tehdit etmektedir. O, WASPS (Beyaz Anglo - Sakson protestanları) ların ve kişisel başarıları Amerika'nın idealini temsil eden iş adamlarının hatası yüzünden yıkılacaktır.

National Bureau of Economic Research (Ulusal ekonomik araştırma Bürosu), 1932 nin başında, durumun karanlık bir tablosunu çizer. Tahviller % 83 üretim % 40, ücretler % 60, risturnlar da % 57 oranında düşmüştür. Aşağı yukarı on üç milyon işsiz sokaklarda dolaşmakta, ya da halk aş evlerinde kuyruk olmaktadır. Köylerde, köylüler çiftliklerini, gayri menkullerini, ipotekli mallarını hacze gelen memurları silahla karşılamaktadır. % 50 oranında bir devalüasyon, para değerine darbe indirmiş, kredi daha kaynağında donmuş, 1920 kargaşalıkları son haddine varmıştır.

«Halk, daha çok, daha sıkı çalışacak, daha ahlaklı bir yaşama sürdürecektir» der Melloni ve her şey düzene girecektir. National Association of Manufacturers'in (Ulusal İmalâtçılar Derneği) yayınladığı bir afişte çok alımlı bir Kolombiya güzeli şöyle demektedir : «Business is good. Keep it good. Nothing can stop U.S...» (İşler yolunda. Bu böyle devam etmeli. ABD'ni hiç bir şey durduramaz) Başkan Hoover'in kendisi bile 1 Mayıs 1930 da şunları söyler : «En kötü günleri gerilerde bıraktık.»

Ama kötülükleri safsata ile bertaraf etme yolu ve Coué metodu krizi durdurmaya yetmez. 1932 Başkanlık

seçimleri için cumhuriyetçiler, çok basit bir program kabul ederler ve Hoover'i yeni dönem için aday gösterirler. Demokratlarsa, New York valisi Franklin D. Roosevelt'i seçerler. «Özgür kalmak isteyenlere, der Roosevelt, yeni sorunların çözümü düşüyor.» Yurttaşları «yeni despotluğa», «endüstri diktatörlüğüne», «ekonominin krallarına» karşı savaşa çağırır. Özel teşebbüs, fırsat eşitliği ilkesini zedeleyen tekellerin doğmasına yol açmıştır. Ülkede yoksul oranı çok yüksek, zengin oranı çok düşüktür. «Ülkede bir uçtan bir uca,» der Roosevelt, bizden önceki hükümetin siyasi felsefesinin kurbanı olan erkek ve kadın yurttaşlar, umutlarını bize bağlıyorlar. Ulusal zenginliklerin dağılımında eşit olarak kendi paylarına düşeni istiyorlar. Amerikan halkına, New deal'ın, (yeni düzen), beklediği umudu vereceğine and içerim.» Sosyalistler, 1926 da ölen Debbs'in yerine Norman Thomas'ı sürüyorlar ortaya; ortaya çıkan büyük çöküntü ona, Paul Douglas, John Dewey, Elmer Davis, dinbilimci Reinhold Niebuhr gibi entellektüellerin desteğini sağlar; öte yandan, romancı John Dos Passos ve 51 büyük yazar da, komünist aday William Z. Foster'i desteklemektedirler. Çünkü düşünen kişilerden çoğu, serbest teşebbüsün ve liberal demokrasinin erdemlerine güvenmemektedir. Kimileri ise yabancı düşmanlığı ve ırkçılık sevdasında olan faşist birliklere bel bağlamaktadır.

Hoover, 15.761.841 oy toplarken (% 39,6) Roosevelt 22.821.857 oyla (% 57,3) seçilmiştir. Böylece, seçmenlerin üçte birinden çoğu, gemiyi batmaya sürükleyenlere güven duymaktadır. Bir milyondan az oy sosyalistlere ve komünistlere gitmektedir : Yalnızca aydınların, ekonomik ve politik liberalizmin doğmalarına güveni ve inancı yoktur artık. Çoğunluk, yalnızca aşırılıklarının ve düzensiz-

liklerinin iflasa sürüklediği bir sistemi yürütebilecek güçte bir kişiyi istemektedir. İşte bu mucizeyi gerçekleştirme görevi Roosevelt'e düşmektedir. Bu iş için önceden tasarlanmış bir plânı yoktur onun. Kendi New Deal'ının kapsamının ne olacağını kendisi de bilmemektedir. Pragmatik Roosevelt zararlarını onarmaya çalışacaktır. Yapıları çatlamış imparatorluğu kurtarmayı becerecektir.

«Ancak büyük bir iyimserlik görmezlikten gelebilir şu andaki karanlık gerçekleri.» 4 Mart 1933 yılında Beyaz Saray'a girişinde böyle konuşmaktadır Roosevelt. Sözüne ayrıca şunları eklemektedir; «Davranmamızı istiyor bu ülke, hem de hemen, zaman kaybetmeden davranmamızı.» New Deal'ı (yeni düzen) belirleyen önemli tedbirleri ayrıntılı olarak çözümlemenin yeri değildir burası. Bankalar daha sıkı bir federal kontrole tabii tutulmuş, kâğıt paranın, altına ya da gümüşe çevirilebilirliği kaldırılmış, kredi sistemi yeniden düzenlenmiş, faiz yüzdesi indirilmiş, para yardımları, tarımı normalleştirmeye yönelmiş, büyük bayındırlık programları işsizlere iş sağlamış, karşılıklı ticari anlaşmalar kanunu uluslararası ilişkilere daha bir esneklik kazandırmış, spekülasyon azar azar durdurulmuş, sendikalar teşvik edilmiş, toplu sözleşmeler zorunlu kılınmış, standart ücret ve çalışma saatleri vb. vb. çeşitli endüstri alanlarında kabul edilmiştir. Bu tedbirlerin hiç biri tüm anlamıyla yeni bir düşünceye dayanmamaktadır. Genel yönelim, ilericilerin yıllardır ortaya sürdükleri önerilerde bulunmaktadır. Ama uluslararası işlere iyice dalmış ve savaş sırasında tarafsızlığın doğurduğu zenginliğe kapılıp yanılan Wilson hiç bir reform yapmamıştı, Beyaz Saray'a kendisinden sonra gelen üç cumhuriyetçi de, ekonomiye daha sağlam temeller sağlamak amacıyla zenginliklerin en iyi şekilde bö-

lüştürülmesiyle uğraşacak adamlar değillerdi. Franklin Roosevelt unutulmuş geleneklerden yararlanır, kafasına eseni yapar, harekete geçirir, bir canlılık yaratır. Millileştirmelere rağbet etmez, hemen hemen başıboş bir liberalizmin aşırılıklarının sebep olduğu zararları gidermek için yeni bir amansız kapitalist yolu benimser. Ünü çok yaygındır. 1936 seçimlerinde, cumhuriyetçi Alfred London'un 16.679.583 oyuna karşılık 27.751.597 oy alır. İşsiz sayısı 19.8 milyondan 9 milyona düşmüştür; umutlar yeniden ışır, iki aday arasındaki oyların yüzde farkı (% 60,7 ve % 36) 1932 ye oranla daha da artar.

«Savaştan uzak duralım»

Yine de çözülmesi gereken sorunların genişliği karşısında, Amerika, her zamankinden daha fazla kendi içine ve kendi içindeki zorluklara kapanmaktadır. «İnfiratçılık» sözcüğü, enternasyonalizme ve Woodrow Wilson'ın müdahale politikasına karşı olanların durumunu belirlemek için tamamen aşağılayıcı bir anlamda yaratılmıştı. Terim, birden, rakipler tarafından, Roosevelt'in «New Deal - yeni düzen» ine karşı kullanılmıştır. Başkan, yine de A.B.D.'nin Uluslararası La Haye Adalet Divanına girmesini önerir; Senato ise, Beyaz Saray'da hoşnutsuzluk uyandırmadan öneriyi reddeder. Silah endüstrisi üzerine kurulmuş servetlerle ilgili skandallar, demokrasi ve sürekli barış için girişilmiş gibi gösterilmiş olan bir savaşın üstüne pis bir ışık düşürmektedir. Müttefiklerin, borçlarını ödemeyi reddedişi, her türlü uluslararası girişime karşı derin bir güvensizlik yaratır. «İnfiratçılık» la suçlanan Roosevelt, şöyle karşılık verir: «Biz savaş-

tan tamamen uzak durmaya karar verdiğimiz oranda infiratçıyız.» 1934 Johnson yasası, borçlarını ödemeyen hükümetlere gelecekte borç vermeği reddeder. Amerika, Avrupa çevresinde yeni bir çatışmanın hazırlandığını sezmektedir. Yalnızca, en ciddi güçlüklerle karşılaşmaya başlıyan Cemiyet-i Akvam'ın dışında kendini tutmakla kalmaz, aynı zamanda Hitler'in iktidara gelişinden iki yıl sonra, ilerde, savaşan herhangi bir ülkeye «silah, cephane ve savaş aletleri» satışını yasaklıyan tarafsızlık kanununu onaylar. Aynı kanun (1935), savaş sırasında deniz yolculuğu yapan Amerikalıların uğrayacakları bütün zarar ve tehlike sorumluluğunun kendilerine ait olduğunu öngörür. 1937 tarafsızlık yasası, yürürlükte olan hükümleri pekiştirir. Bütün bu yasalar ezici bir çoğunlukla onaylanmıştır. Aynı düşünceyle, 1933 te, ekonomik ve uluslararası parayla ilgili bir sürü anlaşma yoluyla, genel çöküntüye son vermeğe çalışan Londra konferansından çekilir. 1936 yılında şöyle der: «Eğer yönetimle görevli kişiler, uluslararası ilişkilerde, görünüşte ikinci plândaki küçük günlük kararların, ülkeyi savaşa sürüklemesini engelliyebilecek kadar, zeki davranırlarsa ve yine, bencillik ya da aptallıkla bizi savaşa sürüklemek isteyecek olanlara hayır diyecek cesareti gösterebilirlerse savaşın dışında kalabiliriz.»

Ama henüz patlamamış bir savaşa A.B.D.'ni sürüklemeyi düşünen kimse yoktur ortada. Ve Amerika'yı kımıldanan bir çatışmanın dışında tutacak olan şeyler de, küçük, günlük kararlar değildir. Tersine, A.B.D.'ni dünya savaşma itecek olan şey, gösterişli, büyük kararlardır. Roosevelt 1933 te büyük bir gösteriş içinde, Londra ekonomik konferansını başarısızlığa uğratmıştır. Roosevelt 1936 yılında, tarafsızlık vaadleriyle kendini tekrar seçtirebilmiştir; büyük bir çalımla Senato tarafsızlığı

onaylamış, Roosevelt de, bu sağlamlaştırılmış tarafsızlığı getiren kanunları imzalamıştır. «Önce Amerika» söz konusudur; dünyanın alt üst oluşu, Başkanın kayguları arasında pek de ilk sırayı almamaktadır; bu da mümkün olduğu ölçüde tabii. A.B.D.'nin, muhtemel bir çatışmada tarafsız kalacağını yüksek sesle ilân edişi, demokrasilere karşı büyük saldırısını hazırlamakta olan Nazizm'i teşvik etmektedir ancak. Roosevelt'in de, daha sonraları belirteceği gibi, «silahlara ambargo koymamız, saldırganların oyununu hazırlamıştır.» Almanya, Japonya ve İtalya kendi askeri güçlerini kurup gerçekleştirmek için, İngiltere, Fransa ve S.S.C.B.'den çok daha önce davranırlar. Tarafsızlık konusundaki Amerikan yasaları Mihver kuvvetlerinde şu inancı doğurmuştur: «bu kuvvetler, vurmaya, saldırmaya hazır olduklarında, kurbanları, Amerika'dan gereken savaş araçlarını elde edemiyeceklerdir» Bu gözlemler, S.E. Morison'undur.

Savaş ve kalkınma :

Avrupa'da savaş patladığı sıralarda, Amerikan imparatorluğu geçirmekte olduğu krizi atlatamamıştır daha. 1937 yılında bir gerileme olmuş, 1938 de 10 milyondan fazla işsiz kaydedilmiş, 1939 da bu rakam 9 milyona inmiş, 1940 da 8.120.000, yani çalışan nüfusun % 15 ini bulmuştur. Dış ticaret, 1920 ye oranla, çok zayıf bir düzeye inmiş, 1939 da, 1930 buhran yılındaki düzeye ulaşabilmek üzere yavaş yavaş artmıştır.

(milyon dolar olarak)

	İhracat	İthalat	Fazlalık
1920	8.228	5.278	2.950
1929	5.241	4.399	842
1930	3.843	3.061	782
1931	2.424	2.091	333
1932	1.611	1.323	288
1939	3.177	3.192	15

Tıpkı birinci dünya savaşında olduğu gibi, ihracatı üç misline çıkaran, ithalatta da % 50 bir artış sağlayan bu yeni hızı ona verecek olan savaştır yine.

Ortalama	İhracat	İthalat	Fazlalık
1936 - 1940	3.220	2.482	738
1941 - 1945	10.051	3.514	6.537

Ödeme dengesindeki gelişme de buna benzer bir eğri çizmektedir. 1940 yılı, güç belâ 1930 yılındaki düzeye kavuşur; oysa 1945 yılı, 1920 den iki misli bir fazlalık gösterir; bir refah yılı sayılır bu.

(milyon dolar olarak)

	İhracat	İthalat	Fazlalık
1920	10.264	6.741	3.523
1925	6.348	5.261	1.087
1930	5.448	4.461	1.032
1935	3.265	3.137	128
1940	5.355	3.636	1.719
1945	16.273	10.232	6.041

1930 - 1940 yılları arasında gerçekleşen tasarılar, hızın arttığını, Amerika'nın birkaç yıl sonra krizden kurtulacağını haber veriyordu. İkinci dünya savaşı, Amerikan ekonomisinin zarar gördüğü hastalıkların iyileşmesi için, kuşkusuz, pek de gerekli değildi. Yine de, akıl almaz bir derecede hızlandırmıştır haraketi. Avrupa ve Asya'da beş yıl süren savaş, 1932 - 1939 yılları arasında, «New Deal - yeni düzen» in esinlediği iktisadi ve mali tedbirlerden daha etkili olmuştur.

Amerikan tarihçileri, ağız birliğiyle, Pearl Harbor (7 Aralık 1941) baskını olmasaydı ülkelerinin savaş dışında kalabileceğini sandıklarını söylemektedirler. Ama aynı zamanda halk, politik, stratejik ve ekonomik nedenlerden ötürü patlak veren çatışmaya ilgisiz kalamıyacağını anlar. Savaş ilânından üç hafta sonra, Roosevelt, tarafsızlık, yasalarının yeniden gözden geçirilip değişiklik yapılması için Meclis'i özel bir oturuma çağırır. «Cash and carry» ilkesi gereğince, savaşan ülkelere, A.B.D.'nden mal alma hakkı verilmiştir ama, paralarını hemen ödemeleri ve taşımayı, kendi gemileriyle yapmaları şarttır (İngiltere'yi, denizlerin sahibi yapmaya yarayan da budur). Roosevelt Fransa'nın bozguna uğramasından sekiz ay sonra, tarafsızlık yasalarının kaldırılmasını, A.B.D.'nin güvenliği için, savunulmasının gerekli olduğuna inandığı her ulusa, her türlü savaş gereci satılmasını ya da ödünç verilmesini ister. Bu da, Büyük Britanya'nın savunulmasının Amerika için gerekli olduğunu kabul etmek demektir; ama Amerika yine de, savaşın dışında kalmayı ister, ve İngilizleri, bütün yükünü çekmede yalnız bırakır. İki ay süren ateşli tartışmalardan sonra, Meclis, cash and carry'nin önceki hükümlerlni ve Birinci Dünya savaşı sırasındaki borçlarını ödemiyen ülkelere borç vermeyi reddeden 1934 yasasını fiilen

ortadan kaldıran 1941 de yürürlüğe girecek «ödünç verme ve kiralama» yasasını kabul eder. Ödünç verme ve kiralamanın kapsamı oldukça geniştir; çünkü müttefiklere 1941 yılı için, 750 milyon dolarlık mal gönderme olanağını verir bu.

«Ödünç verme ve kiralama istekleri, diye yazıyor. H.U. Faulkner, zaten, 1938 den sonra uygulanan, 1939 Eylülünden bu yana, özellikle Fransa'nın bozgunundan sonra, daha bir etkenlikle canlandırılan savunma programıyla hızlanmış bulunan savaş endüstrisine yeni bir atılım vermiştir.

Meclis, 1940 yılında savunma için, 1.498 milyon doları kabul eder; ama bu rakamlar devlet bütçesinde gitgide daha önemli bir yer alarak, savaş sonuna kadar durmadan artacaktır.

	Toplam	Savunma için	Toplamın yüzdesi
1930	3.320	734	22,1
1934	6.645	540	8,1
1938	6.765	1.030	15,2
1939	8.841	1.075	12,2
1940	9.055	1.498	16,5
1941	13.255	6.054	45.7
1942	34.037	23.970	70,4
1943	79.368	63.216	79,6
1944	94.986	76.757	80,8
1945	98.303	81.277	82,7

Baş döndürücü bir yükseliş :

Avrupa'daki savaşın başlangıcı ile (Ağustos 1939), A.B.D. nin savaşa girişi (Aralık 1941) arasında, endüstri-

deki üretim iki katına çıkmış, ihracat ise, 1939 da 3.177 milyondan, 1941 de 5.147 milyona çıkmıştır. «Endüstri üretimin başdöndürücü bir şekilde yükselişi» yalnızca, savaş üretiminin artmasına dayanmamaktadır; ama bu savaş üretimi, yeni görevlerin doğmasına, ücretlerin artmasına sebep olmuştur; bu iki öge birleşerek, 1939 Ağustosuyla, 1941 Ağustosu arasındaki tüketim malları üretimini % 25 arttırmıştır. İşsizlik tamamen yok edilmemiştir daha; ama tarım alanı dışındaki işçilerin sayısı, 1940 Nisanında 25.321.000 kadarken, 1941 Aralığında 41.036.000 e çıkar. Avrupa'da süren savaş sayesinde, A.B.D.'nin ekonomik durumu, gelirler fiatlardan daha hızlı arttığı oranda, daha da elverişli duruma gelir. Saat başına alınan ücret 1940 da, 0.734 dolarken, 1941 Aralığında 0.871 dolara çıkar, fiatlar yalnızca % 10 oranında artarken, ortalama haftalık ücret de 29.88 dolardan 38.62 dolara çıkar.

1931 - 1935 yıllarında 2.463 dolarlık bir ortalama gösteren maden üretimi, 1941 de 5.107 milyona, 1944 de ise 6.130 milyona ulaşır. 1939 ile 1941 arasına sınaî üretim iki kata çıkıyorsa da, bu gelişme yeterli değildir hâlâ ve federal hükümet, başkanlığını Donald Nelson'a verdiği Savaş Üretim Dairesi sayesinde, Defence Plants Corporation aracılığıyla, savaş fabrikalarının yapımı için 16.000 milyon dolar harcayacaktır. Bundan dolayıdır ki, Donald Wilson 1942 Mayısında şu sözleri söyleyebilmektedir: «A.B.D. bugün, daha bir yıl önce akla hayale gelmesi mümkün olmayan şeyler yapmaktadır. Daha altı aydan az bir zaman önce tamamen hayali görünen programlar uyguluyor.» Bütün bunlar, özellikle, devlet kredileri sayesinde olmaktadır. Çünkü federal hükümet, demir çelik fabrikalarını, kimyevi madde fabrikaları, petrol rafinerileri kurmaktadır; bu arada petrolü kıyıya kadar götürmek

için 6.000 kilometrelik boru hattı da döşenmiştir tabii. Böylece savaşın sonunda, hükûmet, uçak, gemi, sentetik kauçuk, mağnezyum üretimi için kurulan kapasitenin % 90 ına, aleminyum üretim kapasitesinin % 70 ine, makine ve alet üretimi kapasitesinin % 50 sine sahiptir. İmparatorluğun en büyük refaha kavuşması için, bütün bunlar, savaş sona erdikten sonra özel sektöre dönecektir.

A.B.D. ndeki sanayi tesislerinin tümü, 1939 yılında 40.000 milyon dolar, 1945 te de 60.000 milyon dolar değerindedir. Altı yılda, % 50 gibi baş döndürücü bir artıştır bu. Gerçekte, endüstri kapasitesine 26.000 milyon eklenmiştir ama, bunun ancak 20.000 milyonu, barış zamanındaki üretim için kullanılabilmektedir. Oysa, endüstri devlerinin tüm gücü, üçte ikisini federal hükümetin finanse etmek zorunda kaldığı bu çabayı sağlamaya yetmezdi. Devletin bu müdahalesi, endüstri devlerine destek olmuştur; bu büyük teşebbüsler de, üretimlerinin bir kısmını havale ettikleri küçük ve orta çaptaki öteki teşebbüslere dolaylı olarak yarar sağlamıştır. 1939 yılında, en güçlü 250 şirket, endüstri tesislerinin % 65 ine sahiptir ve savaş sırasında, hükümet tarafından yeni kurulan üretim kapasitesinin % 79 undan yararlanmaktadır. Böylece, savaş ve devlet finansmanı, sanayi şirketleşmesi hareketini hızlandırmıştır. Savaştan sonra, 135 şirket, A.B.D. sanayi tesislerinin % 45 ini kontrolü altında bulundurmakta ve bütün dünyada imal edilen malların dörtte birine yakınını sağlamaktadır.

İki imparatorluk :

Burada «imparatorluk» sözcüğünü değişik iki anlamda kullanmak uygundur öyleyse. Bir yandan savaş,

1939 yılında dokuz milyon işsizi bulunan ve en yüksek yaşama düzeyiyle bu işsizleri dünyanın en büyük endüstri gücü yapan bir ulusa önüne geçilmez bir hız vermiştir. İmparatorluk, dolaylı ya da dolaysız olarak, ekonomik nüfuzunu dünyanın bütün ilkelerine yaymıştır; kâh onlarla ticari ilişkiler kurmuş, kâh onları resmen tanımayı reddetmiştir; yine imparatorluk ekonomik nüfuzunu kâh başlıca tüketicisi olduğu ham maddeleri satın alarak, kâh başlıca üreticisi olduğu endüstri ürünlerini satarak ekonomik nüfusunu bütün üretim sektörlerine yaymıştır. Öte yandan savaş, ülke içinde, yurttaşların hayatlarına ve siyasî iktidara büyük ölçüde etki yapan endüstri imparatorluğunu meydana getiren dev teşebbüslerin gücünü büyük ölçüde geliştirmiştir (daha ileride X. bl. e bak). Bu endüstri imparatorluğu, kendi hükmünü dünyaya yayan ulusun üstüne bütün ağırlığı ile çökmektedir. Devlet yatırımları ve devlet siparişleri ile güçlenmiş olan endüstri devleri sayesinde, 1935 - 1939 yıllarında tabanı ortalama 100 olarak hesaplanmış olan endüstri üretimi endeksi, 1943 yılında 239 u bulmuştur. Aynı süre içinde makine üretimi on katına çıkmış, taşıt aracı üretimi (otomobil, uçak, gemi, demiryolu gereçleri) yedi kat artmıştır. 1944 yılında kömür ve petrol üretimi endeksi 145 e ulaşırken, tarım üretimi, endeksi 136 yı bulur. Pearl Harbor baskını sırasında, A.B.D. savaşa hazır 1.157 uçağa sahiptir ancak: ama iki yıl içinde, 297.000 uçak yapımını gerçekleştirir. 1941 yılında binden biraz fazla tankı vardır A.B.D. nin; ama beş yıl içinde 86.338 tane tank yapar; bu arada 17.400.000 tane de küçük silah çıkarır. Alüminyum eksikliği duyulunca da, hükümet tesisler kurar ve işletmesini özel teşebbüse bırakır; 1942 yılı sonunda ihtiyaçları karşılayan üretim, savaş öncesine göre dört misli artar. Japonların,

Güney - Doğu Asya'da ilerleyişi, kauçuk kıtlığı yaratır; ama Pearl Harbor'dan altı ay sonra, sentetik kauçuk üretimi düzene sokulmuştur: Doğal kauçuk ithalâtı, savaştan önce 55.000 tonla 650.000 ton arasında oynamaktaydı. Sentetik kauçuk üretimi 1944 yılında 836.000 tona ulaşmıştır. Deniz ticareti tonajı bir yılda, üç katına çıkar ve 1942 ile 1943 yılları arasında, 3 milyon tonilatodan 9 milyon tonilâtoya çıkar. Savaş sayesinde imparatorluk, hızına yeniden kavuşur.

Tam istihdam ve iyimserlik:

11 milyondan fazla erkek ve kadın silah altına alınmıştır. Yine de işçi sayısı, 1940 la 1945 yılları arasında 54 milyondan 60 milyona çıkmıştır; bu da yalnızca, işçi sorununu çözmekle kalmamış, 5 milyon kadını üretime sokmuştur; bunun dışında yüzbinlerce emekli ve okul çağındaki genç vardır. Demek ki, savaş çabalarından yararlanan yalnızca patronlar değildir. Sendika yöneticileri bunu çok iyi anlamaktadır; 1941 yılı Aralık ayında Roosevelt de, American of Labor'un altı, Cogress of Indastrial Organizations'ın altı yöneticisiyle bir «sosyal mütareke» imzalar. İmzalıyanların hepsi, savaş sonuna kadar grev ve lokavta başvurmayacaklarına söz verirler. Anlaşmayı yalnız Madenciler Sendikası Başkanı John Lewis bozar; ama bu kanunsuz grevlerden iş kaybı zamanı, toplam iş süresinin ancak % 0,1 idir. Söz birliği etmiş olan ulus, hem ücretlilerin gelirini, hem de patronların sahip olduğu üretim kapasitesini artıran, devce bir çabaya girişir. Bir kaç yıl önce imparatorluğun her tarafı çatırdamaktaydı. Şimdiyse, gücünü artırmak-

ta, nüfus yönünden olduğu kadar teknik yönden de temellerini sağlamlaştırmaktadır. Bu çaba, hem vergi yoluyla hem de 156,9 milyar dolar tutan alacaklarla finanse edilmektedir; bu alacakların 102 milyarı şirketlerden 43 milyardan fazlası da şahıslardandır; sonuncusu özellikle dikkate değer bir olaydır.

Savaş sayesinde yeniden geri gelen refah içinde, nüfus artmaya başlar; çok kısıtlanan ve kontrol altında tutulan göçlerden dolayı değil, doğum oranının yüksek oluşundan ileri gelir bu artış. 1930 dan 1940 a kadar geçen kriz yıllarında, nüfus sayısı ancak 9 milyondan artmış, 122 milyonken 131 milyona çıkmıştır. Ama sonra gelen on yıl içinde, seferberliğe rağmen, 19 milyonluk bir artma göstermiş, 131 milyondan 1950 yılında 150 milyona çıkmıştır. İlerleme sonraları iyice hızlanmış ve nüfus 1960 da 178 milyona, 1967 nin sonunda da 200 milyon olmuştur; bir çeyrek yüzyıl içinde % 52 oranında bir artıştır bu. Bu yüksek doğum oranı, öteki nedenlerle birlikte, savaş sayesinde ekonomik kriz kâbusundan kurtulan bir halkın içinde yüzdüğü iyimserliği ortaya koymaktadır. Bu doğum oranı da, iş çevreleri için bir iyimserlik nedenidir zaten; iş çevreleri, bu oranda her yıl, iyice gelişmekte bir iç pazarın ihtiyaçlarını karşılamak üzere artan bir üretim umudu bulurlar.

İmparatorluk ve dünya :

Ama, dış pazarlar da tam bir gelişim içindedir.

		Ticaret Dengesi (milyon dolar olarak)		
		İhracat	İthalat	Fazlalık
1941 - 1945	ortalaması	10.051	3.514	6.537
1946 - 1950	»	11.829	6.659	5.170
1951 - 1955	»	15.333	10.832	4.501
1956 - 1960	»	19.204	13.650	5.554
1961		20.962	14.713	6.249
1962		21.359	16.387	4.972
1963		23.347	17.138	6.209
1964		26.489	18.684	7.805
1965		24.487	21.366	3.112
1966		30.336	25.550	4.786

Ticaret dengesi, özellikle Amerikan dış yardımı ve ABD'nin hemen hemen dünyanın her yanında çekmek zorunda olduğu ağır askeri yük nedeniyle bütün gerçeği şüphesiz yansıtamaz. Bu ticari denge, yine de, dünyanın bankacısı durumunda olan, besleneceği yeni ham madde kaynakları peşinde koşarak dış yatırımları artıran bir ülkenin ekonomik diriliğini ortaya koymaktadır.

Dış Yardımlar	
	(milyon dolar olarak)
1940	12.275
1945	16.818
1950	32.844
1955	44.947
1957	54.388
1958	59.335
1959	64.852
1960	71.497

Pek çok endeks 1929 dan, yani krizden bir önceki yıldan beri imparatorluğun zenginliğini ölçme olanağı vermektedir. 1952 de yapılan tahminlere göre nüfus başına düşen ortalama net yıllık gelir 1929 da 1000 dolarken, 1952 de 1500 dolara çıkmıştır. Yine ayni süre içinde, mal ve hizmet üretimi 1929 da 72 milyar dolarken, 1952 de 345 milyar dolar olmuş, sanayi üretimi iki katına çıkmış, tarım üretimi % 50 oranında artmıştır. Aynı süre içinde, işçi sayısı 48 milyondan 61 milyona çıkarken, haftalık iş saati 48 saatten 40 saate inmiştir.

Böylece İkinci Dünya Savaşı, imparatorluğa, birinci büyük savaş sayesinde giderilen 1913 - 1914 ekonomik gerilemesinden çok daha ciddi bir ekonomik krizi atlatma olanağı sağlamıştır. Her iki savaşta da, tarafsızlık dönemi (1914 - 1917, 1939 - 1941), sonraları, A.B.D. nin savaşa girişiyle hızlanacak olan ekonomik bir atılıma büyük ölçüde yardım etmiştir. İmparatorluk, 1917 de Zimmermann ve Meksika arasındaki pazarlıklarla toprak bütünlüğünün tehlikeye düştüğünü gördüğünde ve çok daha ciddi olarak 1941 de Pearl Harbor'da Japonya'nın doğrudan doğruya saldırısına uğradığında tarafsızlığından ayrılmıştır.

Bu iki savaş sırasında, A.B.D., bir yandan Avrupa devletlerinin artık besleyemedikleri dış pazarları ele geçirirken bir yandan da üretim mekanizmasını büyük ölçüde geliştirmiştir.

İki savaştan hemen sonra, ilk düşünülen, silah altındaki erleri terhis etmek ve normal iş hayatına dönmek olmuştur. Ama 1918 yılında mümkün olan şey 1945 yılında mümkün değildir artık. Çünkü bundan böyle imaratorluğun çok ciddi bir rakibi vardır : Stalin Rusyası. O da kendi yönünden yayılma istekleri içindedir ve

nüfuz alanının sınırlarını genişletmektedir. Dünyanın en büyük devleti olmanın sorumluluklarını 1918 de kabullenmek istemiyen Amerika, 1945 yılında bu sorumluluktan kaçamaz. Cemiyet-i Akvam'a sırtını dönmüş ise de, bütçesini geniş ölçüde beslediği, en önemsiz sorunlarda olduğu gibi büyük işlerde de (Kore savaşı, Çin'in Birleşmiş Milletlere alınmayışı v.b) nüfuzunu büyük ölçüde kullandığı (sözünü geçirdiği) Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içinde birinci derecede rol oynamaktadır.

Büyük çıkarları «önce Amerika» anlayışı adına, Amerika, bazen infiratçılık politikasını, bazen de müdahalecilik politikasını seçmiştir; ama bundan böyle, geçici bir «Amerika kalesi» ne sığınma istegine rağmen, A.B.D. hep «önce Amerika» anlayışı adına, ekonomik, ya da stratejik çıkarlarının tehdit edildiği her yerde müdahalede bulunmaya mahkûmdur. İmparatorluğun, dünyanın dört bucağında ham madde kaynakları, pazarları, müttefikleri ve müşterileri, askerî üs şebekeleri, uçak gemileri ve atom dnizaltıları vardır. Dünyamızın hiç bir noktası Amerikan ekonomisinin, Amerikan dolarının, Amerikan diplomasisinin, Amerikan füzelerinin etkisinden uzak kalamamaktadır. Bir devleti resmen tanımak ya da tanımamak, anlaşma ve antlaşmaları kabul etmek ya da etmemek, ekonomik ya da malî yardımda bulunmak ya da bulunmamak, ticarî ilişkiler kurmak ya da kurmamak suretiyle, dost düşman, tarafsız herkesi etkisi altına almaktadır. Ağını dünyanın her yanına yaymıştır. İmparatorluk, gerçi askeri mevzilerini sağlamlaştırabilir, az çok bunları ustaca savunabilir, kayıtsızlığı ya da zamansız davranışlarıyla tehlikeye de sokabilir. Ama elinde bulundurduğu binlerce araçla, en uzak ülkeler üzerinde olduğu gibi, komşu ülkeler üzerinde de, kendisine

hayranlık duyanlar üzerinde olduğu gibi kendisini kıskananlar ve kendisinden korkanlar üzerinde de ağırlığını duyurmaktadır. İmparatorluk her yerde hazır ve nazırdır.

İKİNCİ BÖLÜM
BUGÜNÜN İMPARATORLUĞU
VI. İKTİSADÎ İMPARATORLUK

- **A.B.D. nin çıkarları ve dünyanın çıkarları**
- **Üçüncü dünya sermaye sağlıyor**
- **Doların siyasal ağırlığı**
- **Müdahale hakkı**

«Uluslararası ticarî ilişkilere katılmanın manevî zorunluluğu, tam anlamıyla ve yalnızca bizden, komşumuzu kendimizi sevdiğimiz gibi sevmemizi isteyen hıristiyanlığın temel kurallarına dayandırılmıştır. Ama Çin, hıristiyan bir ulus olmadığına göre, Çinliler komşularını kendileri gibi sevme kuralına bağlı değillerdir. Çin'in sistemi hırçın, geçimsiz ve antisosyal bir sistemdir. Çin imparatorluğunun temel ilkesi ticarete yatkın olmayışıdır. Öteki ülkelerle ticarî ilişkilere girişme zorunluluğunu kabul etmez. İnsan haklarına devletler hukukunun temel ilkesine yönelen bu büyük darbeye bir son verilmesi zamanıdır.»

Ticarî ilişkilere kutsal bir nitelik veren gelenek çok eskilerden gelmektedir: Bu gelenek, inanılması biraz zor olan yukarıdaki sözlerle 1842 yılında, Afyon savaşı sırasında, sırasiyle diplomatik, Monroe'nun Başkanlık zamanında Dışişleri Bakanlığı, sonra A.B.D. Başkanlığı ve Temsilciler Meclisi üyeliği yapan John Quincy Adams (1767-1848) tarafından ifade edilmiştir. O dönemde, A.B.D. büyük ham madde ithalâtçısı durumunda değildi ve ihraç edecek sermayesi de yoktu. Yine de Amerikalıların gözünde, ticaret, hıristiyan idealinin en belirgin şekli idi. Nasıl ki, Lyndon Johnson Vietnam savaşını kutsal göstermek için büyük kilise adamlarının desteğini kazanmaktan geri kalmamışsa, Amerikan dış görevler dairesi de, Afyon savaşını Çin'i, «batılı ve hıristiyan uluslarla ilişkilere» zorlamak üzere «Tanrının buyruğunun sonucu» olarak göstermekteydi.

Her ne kadar az aşırı terimlerle ortaya sürülmüşse de, bugün ticarî ilişkilere yüklenen görev daha az soylu değildir. Bu görev, aslında, uygulama yönünden birbi-

rine benzeyecek kadar yakın olan birçok hedefe yönelmektedir :

1 — Bir yandan, ticarî ilişkiler, ham madde ithaline, sermaye ve mamûl madde ihracına büyük oranda ihtiyaç duyan A.B.D. nin ulusal çıkarlarına hizmet etmektedir. 20 Ocak 1953 açış konuşmasında Başkan Eisenhower şunları söyler örneğin: «Özgür uluslara, yalnız temiz bir düşünceyle değil, ayni zamanda ihtiyacımız olduğundan bağlı bulunduğumuzu biliyoruz. Hiçbir özgür halk, bir imtiyaza uzun zaman bel bağlayamaz, ya da ekonomik bir yalnızlığa çekilerek güven içinde kalamaz. Bütün maddî gücümüze rağmen, tarım ve endüstrideki üretim artıklarımız için dünya pazarlarına ihtiyacımız vardır. Yine bu tarım ve endüstri üretimi için uzak ülkelerden gelen ürünlere ve bizim için hayatî önemi olan maddelere ihtiyacımız vardır. Barış zamanı ticareti içinde, çok açıkça görünen bu karşılıklı bağımlılık temel yasası, savaşta çok daha büyük bir yoğunlukla uygulanmaktadır.»

2 — Ama ticarî ilişkiler, A.B.D. ne kendi ham maddelerini satabilen ve ihtiyaç duydukları sanayi mallarını alabilen özgür dünyanın öteki ülkeleri için de kârlıdır. Bu temel bir fonksiyondur; çünkü bu fonksiyon, «XIX uncu yüzyılda olduğu gibi, XX nci yüzyılda da, Kuzey yarım kürede olduğu gibi, Güney yarım kürede de ekonomik yayılma ve demokrasinin bir arada yürüyebileceğini göstermektedir.» (John Kennedy 22 Mart 1961). «Buna benzer bir kanıtlama, dünya halklarını bir seçmeyle karşı karşıya bırakacaktır; öyle ki, şu son on yıl, haksız olarak, kendilerine, ekonomik refaha çabuk ve emin bir şekilde giden yolu açtığına inandıkları için komünist rejime ruhlarını satanların büyük ölçüde ya-

nıldıklarını göstermiştir.» (John Kennedy 1 Temmuz 1963). Çünkü «şimdi apaçık ortadadır ki, komünist rejim bugünün dünyasında tarımı örgütleyecek, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacak ve sürekli bir refah rejimi sağlayacak güçte değildir. (John Kennedy 2 Temmuz 1963)

3 — Amerikan özel teşebbüslerinin çıkarları komünizme karşı koymada «özgür dünyanın önderliğini üzerine alan bir hükümetin çıkarlarına sıkı sıkaya bağlıdır. New York Economic Club önünde General Electric Kumpanyasının Başkanı Fred J. Borch 9 Kasım 1964 de şunları söylemektedir: «Şurası gerçek değil midir ki, hem ortak amaçlar hem de hükümetle iş çevreleri arasındaki anlaşmazlıkların üzerinde, çok daha geniş bir niyet -isterseniz sözleşme deyin buna- bulunmaktadır; bu niyette halkın çıkarlarıyla özel teşebbüsün çıkarları birleşmekte, her ikisi de iş birliği yaparak ve birbirini etkileyerek ulusal çıkar halini alır.» General Electric'in muhasibi John D. Lockton daha açık konuşmaktadır bu konuda : «Çıkar peşinde oluşumuz, bizi, doğrudan doğruya uluslararası ticareti, komünizmle çatıştığı soğuk savaşta, özgür dünyayı güçlendirme aracı olarak geliştirmek istiyen ulusal politik çizgiye getirmektedir.» A.B.D. nin etki biçimi ne olursa olsun, ve bu etkinin işlediği alan ne olursa olsun, bu etki, tek ve ayni amaca yönelmektedir. Hükümetin teşebbüsleriyle özel sanayi teşebbüsleri arasında temel bir çatışma yoktur; ya da, daha doğrusu, anlaşmazlıklar ortaya çıkıyorsa, ortak amaç, gözden kaybolmuş demektir. Bu nedenle, Bernard Baruch A.B.D. nin ekonomik, politik stratejik çıkarlarının esas itibariyle bir tek özelliği olduğu noktasında ısrar eder.

4 — Özel çıkarlar ve ulusal çıkar birbirine bağlı olduğuna göre, bu çıkarların dış ülkelere müdahaleleri de, birbirine bağlı olmalıdır. Yabancı ülkelerdeki özel yatırımlarla, hükümetin yabancı ülkelere yardım proğramlarını karşı karşıya getiren hiç bir çatışma konusu yoktur. Dünya Bankası Başkanı Eugene R. Black, bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: «Bizim dış ülkelere yardım proğramlarımız, Amerika özel teşebbüslerinin yararınadır. Bu proğramlar başlıca şu yararı sağlar: a) Dış ülkelere yardım, Amerikan malları ve hizmetleri için doyurucu ve doğrudan pazar sağlar; b) Dış ülkelere yardım, Amerikan şirketleri için yeni pazarların deniz aşırı gelişimini hızlandırır; c) Dış ülkelere yardım, yardımdan yararlanan ülkelerin ekonomisini, serbest teşebbüs sistemine yöneltir; bu sayede de, Amerikan firmaları gelişebilir» «Doyurucu ve doğrudan» pazar, yardımdan yararlanan ülkeleri, aldıkları kredinin ortalama % 80 ini Amerika'dan satın alınacak mallara ayırmaya mecbur eden hükme bağlı olarak açılır.

Dış yardımın öteki iki yararı, pek öyle doğrudan doğruya hissedilemez ama, Amerikan özel teşebbüslerinin işlenmiş madde ve sermaye ihraç ettikleri ölçüde de bir gerçektir.

5 — Özel sermayelerin ve hükümet kredilerinin ortak hareketiyle teşvik edilmiş olan özel teşebbüs sistemi, bir askerî himayeyi de gerektirmektedir. Ticaret Bakanı Yardımcısı Andrew F. Brimmer Tax Foundation önünde söz alarak bir nokta üstünde ısrarla durmuştur. «Eğer, demiştir, yalnız iktisadî değil, aynı zamanda askerî yardım proğramları durdurulmuş olsaydı, «dıştaki özel yatırımlar, israftan başka bir şey olmazdı; Çünkü bu yatırımları yapma tehlikesini göze alabileğimiz kadar gü-

venlik altında olamazlardı bunlar.» Özel teşebbüs temsilcileri, bu soruna değindiklerinde, daha da açık ve gerçekçi konuşmaktadırlar. Uzak Doğu sektörünün sorumlusu, Chase Manhattan Bank'ın İkinci Başkanı Alfred Wentworth şöyle söyler örneğin: «Geçmişte dış yatırımlarda Güney Doğu Asya'da çıkmasına ihtimal verilen olaylar yüzünden, biraz temkinli davranılmıştır. Bununla birlikte, şunu belirtmeliyim ki, A.B.D. nin bu yıl Vietnam'daki hareketi, -bu hareket, A.B.D. nin, bu bölgenin özgür uluslarına fiili bir himaye sağlamaya devam edeceğini göstermiştir- Asyalı ve Batılı yatırımcılara büyük bir güven vermiştir. Gerçekte, Asya'nın serbest ekonomilerinde, bir ekonomik gelişmenin gerçekleşebileceğini haber veren bazı umut nedenleri görüyorum; çünkü, «Truman doktrini» nin ortaya çıkışından ve NATO'nun koruyucu bir kalkan sağlayışından sonra, Avrupa'da da aynı gelişme gerçekleşmiştir. Kore'ye Amerikan müdahalesi ile, yatırımcıların korkusu giderildikten sonra, Japonya'da da aynı şey olmuştur.» Böylesi askerî himayeler olmadıkça, özel sermayeler, tehlikeli bölgelere yatırım yapmayı göze alamayacaklardır. Ama, ekonomik sızma, A.B.D. nin askerî güvenliği için de gereklidir; çünkü John F. Kennedy'nin de söylediği gibi: «Eğer Hindistan çöküp gitseydi, Lâtin Amerika elimizden çıksaydı, Orta - Doğu, Doğu safına geçseydi, ne balistik silâhlar, ne sun'i peykler, ne uçaklar, ne atom deniz altıları, selâmetimiz bakımından hiçbir şey yapamazdı.»

İşte, böylece, Bernard Baruch'un, siyasî olsun, iktisadî ya da askerî olsun, Amerikan çıkarlarının «biricik temel özelliği» dediği de bu olmuş oluyor. Bu farklı yönler öylesine birbirine eklenmiştir ki, hiçbiri ötekinden daha önemli olamamaktadır. Hepsi de birbiri için gereklidir. İçlerinden biri hele bir zayıflasın, yapı-

nın bütünü tehlikeye girdi demektir. Amerikan imparatorluğu yalnızca ekonomik bir imparatorluk olamaz. Onun ekonomik temeli, siyasî ve askerî temelinden ayrılamaz. Bunlardan hiçbiri ötekilerden, ne daha çok, ne daha az önemli değildir. Ve hepsi de, Lyndon Johnson'un şu şekilde özetlediği aynı idealden beslenmektedir: «Eğer bu çağın zalimlerinden farklı olmak istiyorsak, bugün özgür insanların hizmetinde olan bizler, elimizdeki güç ile, yüreklerimizin ta derinliklerinde yaşıyan Tanrı arasına ayırıcı bir çizgi koymamalıyız. (1 Ocak 1961)».

İmtiyazlı tüketiciler

A.B.D., emperyalist bir politika izleyemez; çünkü üretim aygıtı büyük ölçüde içteki tüketime yönelmiştir: bu kanıt, ilk bakışta inandırıcı görünüyor, çünkü A.B.D., ihracata, kendi brüt üretiminin en düşük yüzdesini ayıran bir ülkedir: bu oran ancak % 5 tir; oysa Belçika'da % 37, Kanada'da % 21, Fransa'da % 15, Batı Almanya'da % 20, İtalya'da % 17, Japonya'da % 11, İspanya'da % 12 dir. Ama A.B.D. nin brüt ulusal üretimi, ortak pazarın bu altı ülkesinden iki buçuk defa daha fazladır ve ihracat yüzdesi, her ne kadar zayıfsa da, 1966 da, ithalâtın 25.550 milyon dolarına karşılık, 30.336 milyon dolar olmuştur.

Amerikan ihracatı, bütün olarak, üretimin zayıf bir yüzdesini karşılıyorsa da (% 5), resmî istatistiklerin 44 sektörlük listesine göre, ihracat yılda 10 milyon doları aşmaktadır; bu da, üretimin % 15 idir. Aşağıdaki tab-

lo, üretimleri, büyük oranda ihracata ayrılan endüstri sektörlerinden birkaç örnek vermektedir.

Oysa, üretimlerinin en azından % 15 ini ihraç eden bu 44 sektör, 1964 yılında, dış ülkelere yapılan satışlardan 11.285 milyon dolar sağlamıştır; bu da, bütün ihracatın % 43 üdür. Bu demektir ki, iş hacmi en geniş sektörlerde Amerikan üretimi, büyük oranda ihracata yönelmektedir.

İhracata yönelik üretim yüzdeleri

	1960	1964
Pamuk	% 41	% 26
Molibden	46	42
Sentetik kauçuk	15	15
Kimyevî gübre	25	19
Türbin v.b.	7	23
Tarım malzemeleri	11	15
Yapı malzemesi	33	35
Petrol malzemesi	31	23
Makina - alet	22	24
Hesap makinaları	13	18
Dikiş makinaları	28	36
Uçak motorları	11	18
Cerrahi aletler	17	16

Dış pazarlardan yoksun kalmış olsalardı, bu üretim alanları, çalışma hacimlerini % 15 - % 30 kadar, hattâ daha da çok indirmek zorunda kalırlardı ve bu azalma endüstri üretiminin tümü üstünde etkisin gösterirdi.

Ama, özellikle ham maddede ihtiyacının karşılanması yönünden, İmparatorluk, A.B.D.'nin zenginliği ve refahı için mutlaka gereklidir. Aynı resmi istatistiklerde, 53 ürünün listesi bulunmaktadır; bu ürünlerin herbirinin ithali için ödenen para 10 milyon doları ve Amerikan pazarlarında bulunan miktarın % 15 ini aşmaktadır.

A.B.D. nin, tükettiği demir cevherinin % 34 ünü, boksitin % 88 ini, nikelin % 92 sini, manganezin % 99 unu, kromun % 100 ünü, tungstenin % 25 ini, bakırın % 21 ini, Çinkonun % 44 ünü, kurşunun % 28 ini, kalayın % 66 sını, petrolün % 14 ünü, amyantın % 85 ini, potasın % 26 sını, tabiî kauçuğun ve tropik ürünlerin (kahve, kakao, muz v.b.) % 100 ünü, şekerin % 40 ını ithal ettiğini hatırlatmak yeter. Dıştan gelen bu maddelerden yoksun olsaydı, A.B.D., endüstrisinin, özellikle de özel çelik yapımı için çok gerekli ender metallerin büyük tüketicileri olan dev endüstrilerinin tehlikeye girdiğini görürdü.

Çoğu üçüncü dünya ülkelerinde bulunan bu ham madde yataklarına olan ihtiyaç, A.B.D. nin dünyada her ulustan daha fazla ham madde tükettiği düşünülünce, daha da göze çarpmaktadır. Çünkü dünya nüfusunun % 6 sını meydana getiren nüfusuyla A.B.D., bütün dünyada üretilen boksidin % 33 ünü, nikelin % 40 ını, manganezin % 13 ünü ,kromun % 36 sını, tungstenin, amyantın ve bakırın % 25 ini, kalayın % 41 ini, çinkonun % 23 ünü, demirin % 14 ünü kurşunun % 14 ünü, potasın % 28 ini, kahvenin % 50 sini tüketmektedir. Böylece de, dünya nüfusunun 17 de birini temsil eden imtiyazlı bir azınlık ,modern hayat için çok gerekli ham maddelerin dörtte birini, ya da üçte birini, hattâ yarı-

sını tüketmektedir. «Bolluk toplumu» yeryüzünde bulunan zenginliklerin çok adaletsiz bir dağılımı üstüne kurulmuştur. Çoğu kez şöyle bir yanılma söz konusu olmaktadır: Amerika'nın refah ve zenginliğinin, hem ileri bir teknoloji üstüne (doğrudur bu), hem de yerüstü ve yeraltı kaynaklarının bolluğuna (doğru olmayan budur) dayandığı söylenmektedir. Aynı şekilde Amerikan zenginliğinin bütün insanlara açık olduğu hayali de çökmektedir; eğer bütün insanlar bu zenginlikten yararlanamıyorsa, diyorlar, bu esasen, aradaki teknik ve idarî ayrılıktan ileri gelmektedir. Teknolojide ve yönetim yollarında ayrım bulunduğu doğrudur; ama bu ayrım, A.B.D.'nin, dünyadaki ham maddeleri kendi yararına işletme yatkınlığı ile, öteki ulusların yatkınlığı arasında görülen ayrımın yanında çok küçük kalmaktadır.

Amerikan kamu oyu, bu gerçeğin bilincinde değilse de, yöneticiler bunu iyi bilmektedirler. Örneğin şöyle konuşmaktadır Lyndon Johnson: «Eğer yeryüzündeki bütün insanlar, Amerikalılarınkine denk bir yaşama düzeyine kavuşmuş olsalardı, yılda 20 milyar ton demir, 300 milyon ton bakır, 300 milyon ton kurşun, 200 milyon ton çinko, bir başka deyişle, bugün ürettiğimizin yüz katından daha fazlasını üretmemiz gerekirdi. Rezervler de tükenmeyecek şeyler değildir.» Dünya rezervlerinin tükenmez olmayışı bir yana, Amerikan endüstrisi dışardan sağladığı ender maden cevherlerine gitgide daha çok bağlı kalmaktadır. Boksit ithalâtı, 1960 la 1964 yılları arasında % 79 dan % 88'e çıkmaktadır; krom ithalâtı, 1950 ile 1966 yılları arasında 1.304.000 tondan 1.864.000 tona yükselmektedir. Nikel ithalâtı 1950 ile 1966 yılları arasında 91.347 tondan 141.000 tona sıçramakta, yâni yarıdan fazla bir artış göstermektedir.

Amerikan yöntemlerini benimsemek isteyen herkesin erişebileceği bir Amerikan zenginliği efsanesi, rakamların incelenmesiyle yıkılıp gitmektedir. Amerika gitgide daha çok demir, aliminyum, krom, nikel v.b. tüketmektedir ve bu cevherlerin bilinen yatakları, bu cevherleri Avrupalıların, Asyalıların, Afrikalıların, Lâtin Amerikalıların, Amerikalılar kadar tüketmelerine yetecek miktarda değildir. Belki de bir gün gelecek, sentetik ürünler, tabiî kaynakların tüketimini azaltacaktır; ama şimdilik bu, yalnız dokuma elyafı ve kauçuk için mümkündür; A.B.D. hâlâ azımsanmayacak miktarda, yün, ipek ve tabiî kauçuk ithal etmektedir. A.B.D., sentetik ürün tekniğinin açtığı parlak ve emin ufuklarla üçüncü dünyanın gözlerini kamaştırıyorsa da, bütün dünyada, yararlanılabilir doğal kaynaklar üstündeki kontrolünü yoğunlaştırıp geliştirmek için çabalarını artırmaktan da geri kalmamaktadır. Dış yatırım ve ekonomik yardım politikası, A.B.D. nin, ham maddelerin bu stratejisine verdiği önemi çok iyi ortaya koymaktadır.

Yatırım stratejisi

Bizzat Monroe doktrini anlayışı içinde ve A.B.D.'ni nüfuzunu kıtanın bütününe yaymaya iten «kaçınılmaz kader» uyarınca, dıştaki özel Amerikan yatırımları, önce, bol miktarda işlenecek ham madde buldukları Lâtin Amerika'ya ve Kanada'ya yönelmiştir. 1940 yılında, dıştaki Amerikan yatırımlarının % 72 si Kanada'da ve Lâtin Amerika'dadır. Bu oran, 1957 de % 68'e, 1965 de % 53e düşer. Çünkü ikinci dünya savaşından sonra Ame-

rikan yatırımları, maden çıkarma ve işletme endüstrisinde çok yavaş gelişmektedir. Ve bu akım, A.B.D. nin dünya ile ilgili amaçlarına da uygun gelen yeni bir coğrafî dağılım getirmektedir. Pearl Harbor baskını, A.B.D.'ni, elinde olmadan Amerika kıtasına kapanma zihniyetinden uzaklaştırmış ve büyük bir savaş çabası ile, yıldızlı bayrak dünyanın dört köşesinde dalgalanmıştır. Özel sermayeler, artık kendilerine pek dar gelen bir kıtaya öncelik tanımamakta; dünya çapındaki bir imparatorluk üzerine yayılmaktadır. Ama bu sermaye dağılımı bir seçmeye dayanmaktadır: bu dağılım, Kanada'nın Lâtin Amerika'nın, Orta Doğu'nun sonra Afrika'nın ve daha temkinli olarak Güney Doğu Asya'nın ham madde yataklarını ele geçirme olanaklarını genişletmekte, A.B.D.'nin Endüstrileşmiş ülkelerdeki nüfuzunu da artırmaktadır. Kanada ve Avrupa, 1957 den 1965 yılına kadar, dıştaki özel Amerikan yatırımlarını milyon dolar olarak iki katına çıkaran bu gelişmenin belli başlı hedefleridir.

Kıtalara göre yatırım dağılımı
(milyon dolar olarak)

	1957	**1965**
Kanada	8.769	15.172
Avrupa	4.151	13.894
Lâtin Amerika	7.434	9.371
Asya	2.019	3.611
Afrika	664	1.904
Okyanusya	698	1.811
Toplam	**23.735**	**45.763**

Bu duruma göre, A.B.D. nin üzerinde sağlam bir kontrol sistemi kurduğu, dünyanın ham madde üreticisi

olan az gelişmiş ülkelerindeki yatırımlar ötekilere oranla az artış göstermektedir. Ama bu yatırımlar, birkaç yıl içinde Kanada'da iki katına, imalât sanayiine yöneldikleri Avrupa'da ise üç katına çıkmıştır. İşte, büyük ekonomik faaliyet alanlarına göre, bu yatırımların milyon dolar olarak dağılışı :

	1961	1965	% de olarak artış
Madenler	3.061	3.794	24
Petrol	12.151	15.320	26
Endüstri ve ticaret	19.472	30.104	54

Yine de bu rakamlar yanıltıcıdır; çünkü 1965 yılında Avrupa'daki petrole 3.429 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır; ama bu para esas itibariyle çıkarma işleminden çok daha az rantabl olan rafinaj ve dağıtma işine harcanmıştır. Ne olursa olsun, maden ve petrole yapılan yatırımlardaki zayıf artış, yine de bunların en büyük kârları sağlamış olmasını gözden saklayamaz. İşte alınan kârların milyon dolar olarak dağılışı :

Faaliyet sektörlerine göre kârlar (milyon dolar)	1961	1965
Madenler	296	443
Petrol	1.303	1.798
Sanayi ve ticaret	1.074	1.720
Toplam	**2.673**	**3.961**

Böylece, 1965 yılında petrole yatırılan 15 milyar dolar, imalât sanayiine ve ticarete yatırılan 30 milyar dolar kadar kâr getirmektedir. Ama Avrupa'ya ve Ka-

na'daya yatırılan 29 milyar, bu ülkelerde elverişli iki yön bulur: kalifiye bir işçilik ve NATO kalkanının himayesi. Gerçi bu sermaye buralarda, kendisini üçüncü dünya ülkelerindekinden daha yüksek ücret ve vergi ödemek zorunda bırakan ekonomik ve sosyal bir yapıyı göz önünde bulundurmak zorundadır; ama sanayileşmesi zaten çok ilerlemiş olan ve yüksek bir yaşama düzeyinin nimetlerinden yararlanan zengin ülkelerle gitgide daha da sıkı bağlar kurmaktadır. 1965 yılı rakamları, Lâtin Amerika'da, Asya'da ve Afrika'da ham madde işletmesine yatırılan sermayelerin, yine bu bölgede endüstriye yatırılan sermayelerden, ve yine Avrupa'ya ve Kanada'ya yatırılan sermayelerden daha kârlı olduğunu göstermektedir. (Aşağıdaki tabloya bak.)

Bu tablo, özel Amerikan yatırımlarının, sanayileşmiş ülkelerde, üçüncü dünyadakinden iki kez daha büyük olduğunu, ama 2.253 milyona karşılık, 1.452 milyon getirdiğini göstermektedir.

Yatırılmış sermayeye oranla, en kârlı iş, üçüncü dünyadaki petrol ve madenlerle ilgili olanıdır.

Üçüncü dünyadaki maden ve petrol yatırımları, aradaki uzaklığa rağmen, en kârlıdır.

	Maden ve Petrol		**Endüstri**		**Toplam**	
	Yatırım	**...Kâr**	**Yatırım**	**...Kâr**	**Yatırım**	**...Kâr**
L. Amerika	4.148	653	5.223	236	9.371	889
Afrika	1.381	288	523	43	1.094	331
Asya	2.421	923	1.190	110	3.611	1.033
Toplam	**7.950**	**1.864**	**6.936**	**389**	**14.886**	**2.253**
Kanada	5.075	232	10.097	460	15.172	692
Avrupa	3.484	25	10.411	735	13.895	760
Toplam	**8.559**	**257**	**20.508**	**1.195**	**29.067**	**1.452**

Oysa, Lâtin Amerika ve Asya'dan sağlanan kârlar her yıl bu ülkelerde gerçekleştirilecek yeni yatırımlardan daha önemlidir. Tersine, Avrupa'daki yeni Amerikan yatırımları, her yıl, anavatanda yapılan kârlardan kat kat üstündür. Böylece, üçüncü dünyadaki doğal kaynakların işletilmesi, A.B.D. ne, yalnızca kendilerine çok yüksek düzeyde bir tüketim sağlayan zengin ham madde kaynaklarını ele geçirme olanağı değil, aynı zamanda sanayileşmiş ülkelere yatırım yapmak için gerekli sermayeleri sağlama olanağı da verir.

Örneğin, aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, Lâtin Amerika'daki özel Amerikan yatırımları 1959 la 1965 yılları arasında 8.120 milyon dolardan 9.371 milyon dolara yükselir, bu da 1.251 milyonluk bir artış demektir, oysa, aynı süre içinde, kârlar toplam olarak 5.297 milyona ulaşmıştır. Her yıl yeni sermayelerin sağladığı kazanç, A.B.D. ne dönen kârdan daha azdır ve, yedi yılda, ülkeye dönen kârlar, yeni yatırımlardan dört kat daha fazladır:

Lâtin Amerika'daki yatırımlar ve kârlar
(milyon dolar olarak)

	Yatırımlar	Kârlar
1959	8.120	600
1960		641
1961		711
1962		761
1963		801
1964		895
1965	9.371	888
artış	1.251	
Toplam kâr		**5.297**

Asya da, bu konuda, Lâtin Amerika'dan daha iyi durumda değildir. 1959 yılı ile 1965 yılları arasında, Amerikan yatırımlarının Asya'da sağladığı kârlar, yeni yatırımlardan hemen hemen beş kat fazladır.

Asya'daki yatırım ve kârlar
(Milyon dolar olarak)

	Yatırımlar	**Kârlar**
1959	2.237	732
1960		853
1961		893
1962		1.017
1963		1.017
1964		983
1965	3.611	1.033
artış	1.374	
Toplam		6.528

Tersine, Avrupa'daki özel Amerikan yatırımları, her yıl sağlanan kârlardan daha fazladır.

Avrupa'daki yatırım ve kârlar
(milyon dolar olarak)

	Yatırımlar	**Kârlar**
1959	5.323	393
1960		397
1961		511
1962		526
1963		507
1964		654
1965	13.894	760
artış	8.571	
Toplam		**3.748**

Titiz bir analizin, büyük özel Amerikan şirketleri tarafından gerçekleştirilen sermaye hareketlerini göz önünde bulundurması ve onları sektör sektör hesaba katması gerekir tabiî. Ama, kaba taslak söylemek gerekirse, Amerikan özel teşebbüsleri, Avrupa'da, kârlarından 4.823 milyon dolar daha fazla olan bir yatırımda bulunmuşlardır; oysa, Lâtin Amerika ve Asya'da, bu iki kıtadaki yatırımlardan 9.200 milyon dolar daha fazla kâr sağlanmışlardır. Kanada'da yatırımlar ve kârlar aşağı yukarı dengededir: yatırımlar 1959 ile 1965 yılları arasında, 11.804 milyon dolardan 15.172 milyon dolara yükselmiştir ki, 3.368 milyon dolarlık bir artmadır bu, kârlar ise 3.372 milyon dolarlık bir artış göstermiştir. Yine hep kaba taslak terimlerle, Lâtin Amerika ve Asya'da yatırım kârlarının korkunç fazlalığı (9.200 milyon) Avrupa'da yatırımlarından sağlanan kâr azlığını (4.823 milyon) rahatça telâfi etmektedir. Lâtin Amerika'da ve Asya'daki yatırımların çok büyük kâr getirmesi, A.B.D. ne, Avrupa'da yoğun yatırımlar yapmak ve Afrika ile Okyanusya'ya sermaye ihraç etmesi için gerekli sermayelerin büyük bir kısmını sağlamaktadır; İşte, dünyanın geniş bölgelerindeki yeni yatırımların ve 1959 - 1965 yılları arasınaki kârların karşılaştırmalı tablosu:

	Avrupa	Afrika	Okyanusya	Kanada	L. Amerika	Asya
Yeni yatırımlar	8.571	1.071	932	3.368	1.251	1.374
Kârlar	3.748	657	398	3.372	5.297	6.528
	—4.823	—414	—534	+4	+4.406	+5.154
	— 5.771			+ 9.204		

Böylece, A.B.D., Kanada, Lâtin Amerika ve Asya'dan, yatırmış olduğu paranın 9.204 milyon daha fazla-

sını kâr olarak geri götürmüştür, bu ise, A.B.D. ne Avrupa, Afrika ve Okyanusya'da kârlarından 5.771 milyon daha fazla bir yatırım yapma olanağını vermiştir. Amerika'nın iki az gelişmiş kıt'ada sağladığı büyük kârlar kendisine yavaş yavaş Avrupa ekonomisini «sömürgeleştirme» ve İmparatorluğunu Afrika ve Okyanusya'ya doğru genişletip yayma olanağını vermiştir. Böyle bir politikanın daha önceden saptanmış bir plâna uygun olarak yürütüldüğünü düşündürebilecek hiç bir şey yoktur ortada. Amerikan kapitalizmi, plânlı bir anlayışa göre gelişmemekte, en basit biçimiyle sırf kâr sağlama kuralına göre işlemektedir. Yalnız kâr hesabına dayanan bir anlayış Amerika'yı, Latin - Amerika ve Asya'dan sağladığı kârları anavatana getirme yoluna itmektedir; oysa bu kârlar o ülkelerdeki birtakım yatırımlar için kullanılmış olsaydı bu kıtaların gelişmesine büyük yararı dokunurdu. Ne var ki, bu kârlar da Kanada ve Avrupa'ya yatırılmakta buralarda Amerika'nın ekonomik ve politik nüfuzunu artırmaktadır. Başkan Eisenhower'in öğüp yücelttiği «soylu düşünce», John Kennedy'nin üçüncü dünyada «ekonomik yayılma ile demokrasinin at başı beraber gidebileceğini» ispatlama konusundaki büyük düşü böylece gerçek olmaktan çok ama çok uzak kalmaktadır. General Electric Şirketinin Başkanı hayal içinde yaşamaktadır: «kamu çıkarı ile özel çıkarın birleşip ulusal çıkarı meydana getirdiği» doğru değildir. Amerika'nın ulusal çıkarı, kendisi ile Lâtin Amerika arasında gitgide daha da büyüyen uçurumu azaltmada olacaktır; yoksa, Lâtin Amerika'da, sonradan başka yerlere yatırılacak kârlar sağlamada değil.

Amerikan hükümetinin üçüncü dünya devletlerine açtığı kredilerin Amerika'ya geri getirilmiş kârları karşıladığı düşünülebilir mi? Latin - Amerika örneği ele

alındığında, son yıllardaki devlet kredileri ile özel yatırımların sağladığı kârlar arasındaki durum şöyledir :

	Milyon dolar olarak	
	Hükümet kredileri	Özel kârlar
1960	194	641
1961	710	711
1962	587	761
1963	576	801
1964	447	895
1965	632	888
Toplam	3.146	4.697

Büyük kısmı A.B.D. ne dönen Amerikan özel yatırım kârlarından daha az olan, Vaşington'un Latin Amerika'ya verdiği krediler, kısmen borç faslına ayrılmıştır ve sermaye kaybını önleyecek durumda değildir. Latin Amerika'nın yıllık borcu, 1956 da 455 milyon dolar iken, 1965 te 2.100 milyon doları bulmuştur. Brezilya'ya yatırım ve borç şekli altında, 1.814 milyon dolar girdiğinde, A.B.D. ne dönen kâr ve kazançlar 2.459 milyon doları bulmuştur; bir de, buna aşağı yukarı 1.000 milyon doları bulan gizli transferi de eklemek gerekir. Böylece yoksul ülkeler zengin ülkelerin zenginleşmesine yardım etmiş olmaktadır; bu zengin ülkelerin başında da A.B.D. gelmektedir. John Kennedy «İlerleme için Birleşme» sözünü piyasaya sürdüğünde, Latin Amerika için, on yıl süre ile bir milyar dolarlık yıllık kredi düşünüyordu. Yani Vietnam savaşı yalnız 1968 yılında harcanan paradan otuz defa daha az bir para. Kennedy, Lâtin Amerika'nın

böylece, yılda % 5 lik bir kalkınma hızına ulaşacağını düşünüyordu. Gerçek oran % 2 oldu; oysa aradaki nüfus artışı oranı da % 2,4 dür. Ama en acı olanı, Lâtin Amerika'nın, A.B.D. ne sermaye sağlayarak bağlı bulunduğu ve kendi ekonomik ve politik hayatını çok etkileyen imparatorluğun zenginleşmesine yardım etmiş olmasıdır. «Latin Amerika'ya karşı izlediğimiz politikanın şöyle dikkatle yeniden gözden geçirilişi ve düzenlenişi, bu kıtadaki hoşnutsuzluğun ve yoksulluğun artışına sebep olabilir» diyordu Senatör Robert Kennedy. Ama politik bir gerçekçiliğin savunduğu böylesi bir **revizyon**, A.B.D. nin iç refahına ve imparatorluğun dıştaki gücüne zarar verebilir.

«A.B.D. millî gelirinin her 14 dolarından bir doları dışarıdan gelmektedir. I.B.M. şirketi içinse, dört dolardan biri böyledir» demektedir, bu şirketin Başkanı Thomas J. Watson. Ama Watson böylesi bir durumun normal olmadığının da bilincindedir ve şunları eklemektedir : «Eğer Avrupalılar, bizi kibarca frenlemenin bir yolunu bulmazlarsa, bizler de, tabii kendi çıkarımız için, yaptığımız işlemleri, girdiğimiz ülkelerdeki yurttaşların gözünde daha kabul edilebilir duruma getirecek metodlar bulmazsak, Avrupalılar, kendilerini savunma tedbiri olarak, endüstri kollarımızın ,kendi kıtalarına gitgide daha çok girmesine karşı yeni engeller koymaya kalkışacaklar ve şimdilik elde tuttuğumuz mevkileri kısıtlamaya başlıyacaklardır.» Görülüyor ki, Avrupa, Thomas J. Watson'u, Amerikan şirketlerinin kendi yatırımlarından çok daha fazla kâr sağladığı kıtalardan daha çok düşündürmektedir. Uzağı en iyi gören Amerika'lı iş adamları, A.B.D. nin, tehlikeyle karşılaşmadan, imparatorluğunu bütün kıtalara yayarak zenginleşmeğe devam edebileceğine inanmamaktadırlar. Ama yönetici çevreler, daha

sıkıntılı durumdadır ve herzaman özel yatırımlara sıkı-sıkıya bağlı dış yardım politikasını haklı göstermek için, cömertlik, ulusal çıkar ve prestij kavramlarını birbirine karıştırmaktadırlar. Lyndon Johnson şöyle söyler örneğin: «Askerî yardım ya da her türlü yardım şeklinde, bütün dünyaya kendi milli gelirimizin yüzde birinin yarısını dağıtıyoruz. Bu yatırım yalnızca, bizim gibi büyük bir ülkeye düşen soylu bir eli açıklık örneği değildir; bu aynı zamanda, o olmadan prestijimizi kaybedeceğimiz bir gereklilik, bir zorunluluktur. Az gelişmiş ülkelere yardım etmek zorundayız; çünkü kendi refahımız gerektirmektedir bunu. İlerleme olmazsa, hoşnutsuzlukların ortaya çıkacağını önceden kestirmek için falcı olmaya da gerek yoktur.

Bu «soylu cömertliğin», A.B.D. nin prestijine hizmet ettiği söz götürür bir iddiadır; tersine, bir çok durumda, ekonomik yardım, köklü düşmanlıklara sebep olmuştur. Buna karşılık, söz götürmeyen şudur ki, yardım, her şekilde, A.B.D. nin refah ve zenginliğine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. Peki, bu üçüncü dünya devletlerine bir çözüm yolu getirmekte midir acaba? John Kennedy bunun cevabını şöyle vermektedir:

«Bütün dünyada, zengin ülkeler zenginleşmeye yoksullar da yoksullaşmaya devam ediyor. Yoksul ülkelerin sermayeleri gittikçe azalıyor, nüfusları gittikçe artıyor, umutları da gittikçe azalıyor. İşte, en dar anlamda milliyetçilik hevesleri ve dikta zihniyeti böyle bir ortamda rahatça gelişiyor; yine böyle bir ortamdadır ki, bir yabancı ülkeyle kurulan her türlü ilişkinin bir tehlike taşıdığı inancı yayılıyor. Şunun açıkça belirtmek gerekir ki, dünyanın en zengin ülkesi olan A.B.D. en yoksul ülkelere yeni umut kaynakları vermemiştir.»

Bu yargı, ne kadar sert olursa olsun, yine de bütün gerçeği açıklamaya yetmemektedir. Gerçekte, A.B.D. nin yoksul ülkelere yeni umut kaynakları vermediğini söylemek yeterli değildir: daha yukarıda verilmiş rakamlar, A.B.D.'nin yoksul ülkelerin zararına olarak zenginleştiğini göstermektedir. Yoksul ülkelerin sermayelerinin gittikçe azaldığını söylemek yeterli değildir: şunu da eklemek gerekir ki, A.B.D., yoksul ülkeler sayesinde imparatorluğunun dallarını, Avrupa'nın zengin ülkelerine ve ayrıca Amerikan sermayelerinin şimdiye kadar girmeğe pek cesaret edemediği daha uzak ve daha tehlikeli bölgelerin yoksul ülkelerine yaymak için, gitgide daha büyük miktarda sermayelere sahip olmaktadır. Yoksul ülkelerin, A.B.D. ile kurulan her türlü ekonomik bağı, bir «tehlike» olarak kabul ettiklerini söylemek yeterli değildir: bu ekonomik bağların, Amerikan hükümetine, sık sık bu ülkelerin iç politikalarına müdahale etme olanağı verdiğini de eklemek yerinde olur. Burada, bu müdahalelerin tam bir bilançosunu vermek söz konusu olamaz; ama, önemli bir kaç olayın hatırlatılması, Washington hükümetinin, dıştaki özel yatırımların ve hükümetin iktisadi ve askeri yardım kredilerinin kendisine sağladığı gücü hangi siyasi ve iktisadi amaçlarla kullandığını gösterebilir.

Sert müdahaleler

Vaşington'un, yabancı ülkelerin içişlerine müdahalesi, bu ülkelerin rejimlerine, ekonomik bağımlılık derecelerine göre değişik biçimler almaktadır. Ancak bir tek ortak kural vardır: hiç biri kendini bu müdahalelerden

kurtaramamaktadır. Baskılar, tehditler yeterli gelmeyince de, imparatorluk, ekonomik misillemelere başvurmaktadır. Burada verilen örnekler, yalnızca A.B.D.'nin sahip bulunduğu etki yollarının çeşitliliğini göstermek Vaşington'la Ottawa arasında resmi yönden çok iyi ilişkiler vardır. Ama Kanada, ihracatında % 52, ithalatında ise % 68 bir oranla A.B.D. ne bağlıdır. Ayrıca, Amerikan sermayeleri, Kanada endüstrisinin % 60 mı kontrol altında tutmaktadır. İki ülke, ekonomik yönden birbirine öylesine sıkı bağlarla bağlıdır ki, Amerikan dolarının karşılaştığı güçlükler, 1967 - 1968 de olduğu gibi, hemen hemen Kanada doları üstünde de yankısını göstermektedir.

Kore savaşı sırasında, Amerika'daki refah dalgası, Kanada endüstrisine yeni bir hamle olanağı sağlar. A.B.D.'nde bir gerileme, üretim hızında bir yavaşlama hemen işe en son alınan, en önce atılan Amerikalı zencileri etkiler. Bu arada, Kanada'da kurulan Amerikan teşebbüslerinin şubelerinde çalışkan Kanadalı işçilerin durumunu da sarsmaktadır bu.

Böylesi bir durum, A.B.D.'ne Kanada'nın içişlerine çok büyük ölçüde müdahale etme olanağı vermektedir. Pentagon, Kanada'ya nükleer başlıklı Bomarc füzeleri yerleştirmek istediği zaman, karar hemen Ottawa hükümetine kabul ettirilmiştir; bu da, Muhafazakâr Parti Başkanı M. Dalton Camp'ın şunları söylemesine yol açmıştır : «Amerikalı dostlarımız inandırma çabalarında son derece saldırgan olabiliyorlar.»

Liberal Başbakan Lester B. Pearson, 1963 te iktidara geldiği zaman, muhafazakâr selefi John Dienfenbaher'den ciddi bir kriz yaratacak bir dosya devralmıştır Kanada'da yayınlanan Amerikan dergileri, Kanada'lı

İngiliz teşebbüslerinden damping fiatına reklâm ve ilân almaktadır bu da, Kanada'nın çeşitli yayınlarını, reklâm kaynaklarının önemli bir kısmından yoksun bırakmaktadır; bir komisyon, koruyucu tedbir olarak, bu kontratlarda % 40 lık özel bir vergi önerir; tasarı Dienfenbaher tarafından olduğu gibi, Pearson tarafından da onaylanır. John F. Kennedy hemen Beyaz Saray'dan, Pearson'a telefon edip, pazarlık şartlarını bildirir: Ya, Time - Life ve Reader's Digest gurubunun yayınları bu yüzde kırklık vergiden muaf tutulacak ya da, A.B.D., Canadair de Montreal firmasına ayrılan 420 milyon dolar krediyi kesecektir. Kennedy ardından şunları ekler: «Bu da, on altı bin işsizi sokağa dökecektir.»

A.B.D. hükümetinin, en yüksek temsilcileri aracılığıyla, A.B.D.'nin ulusal çıkarlarını değil, özel bir gurubun özel çıkarlarını savunmak için, dünyanın hemen hemen her yanına müdahalede bulunduğu çok görülmüştür. İşte 1967 de, Başkan Johnson'un Kanada hükümetine müdahalede bulunuşu da böyledir; eğer Ottawa, Kanada'da kurulan Amerikan bankalarına da uygulanacak, bankaların kontrolüyle ilgili yeni kanundan vazgeçmezse, Kanada hükümeti, ekonomik misillemelerle tehdit edilecektir.

Başbakan Lester Pearson, Kuzey Vietnam'daki bombardımanların durdurulmasını ileri sürdüğü için, Başkan Johnson tarafından herkesin içinde azarlanmıştır. Pearson da şunları söylemektedir açıkça: «Vietnam konusunda A.B.D. ile her türlü bozuşmanın ilk sonucu, petrol payımızı ve A.B.D. nin bazı ödeme ve mallar için bize tanıdığı kolaylıkları etkileyecek ekonomik misillemeler olacaktı.

Aynı şekilde, Vaşington'un tehditlere uygun düşen bir müdahalesi, Kanada'yı Fransa'ya uranyum satmaktan alıkoymuştur. Kuvvetli baskılar, Kanada'yı tuttuğu yoldan çevirmiştir; yine bu türlü baskılar, birlikte hareket edip Pekin'in Birleşmiş Milletlere alınmasını kabul etmeye ve Komünist Çin'le ilişkilerini normale çevirmeye karar vermiş olan Belçika ve İtalya'yı da düşüncelerinden caydırmıştır.

A.B.D., Kanada gibi gelişmiş bir ülkeye bu şekilde davranma hakkını kendinde görürken, uzun zaman basit protektoralar gibi gördüğü daha zayıf ülkelere karşı daha da inceliğe yer vermeden hareket etmektedir. Küba örneği, bu konuda çok şey açıklamaktadır; çünkü ihtilâlden önce olduğu gibi, sonra da Vaşington, bu ülkeye kendi iradesini zorla kabul ettireceğini sanmıştır. Fidel Castro'nun iktidara gelişinden sonra A.B.D.'nin eski Havana elçisi Earl E. T. Smith, 1960 Eylülünde, temsilciler meclisi alt komisyonu karşısında, ihtilâle kadar, Amerikan elçisinin «Küba'nın en önemli kişisi» olduğunu açıklamıştır.

Bu güç, Küba'nın A.B.D.'ne şeker üretiminin yarısından fazlasını satmasına ve bir de Amerikan ekonomisine bir yığın anlaşmayla, özellikle Vaşington'a yarı-tekel durumunu sağlıyan gümrük anlaşmasıyla bağlı oluşuna dayanmaktaydı. Bütün propagandalar, bu sistemin, özellikle Küba için çok kârlı ve yararlı olduğu düşüncesini haklı göstermek için yapılıyordu. Ama John F. Kennedy buna kanmıyordu. Şöyle diyordu örneğin: «Küba şekerini satın almak için harcanan her doların % 90 ı sonradan, Kübalılar tarafından Amerikan ihraç mallarını satın almak için harcanmaktadır.» Sonra da şunları ekliyordu: «A.B.D. deki bir ekonomik gerileme, az gelişmiş ülkelerin sattığı malları almak için ayırabileceğimiz para miktarını

azaltır, bizdeki enflâsyon da, bu ülkelerin makinalarımızı satın almak için ödedikleri fiatları durmadan artırır.»

Küba'nın, A.B.D. ne olan sıkı ekonomik bağımlılığının ilk sakıncası şuydu: Vaşington Batista'ya kanlı diktatörlüğünü yaşatması için gerekli olan askeri ve mali yardımı sağlıyordu. Üstelik, bu bağımlılık, A.B.D.'ne, Küba'nın ekonomik gelişimini kontrol etme ve gerektiğinde frenleme olanağını veriyordu.

İşte böylece, Batista'nın düşüşünden önce Fransa, Küba'da, bir un fabrikası kurmak istemişti; bu fabrika, ülkeye bir çok yönden yararlı olacaktı bir yandan, bazı Kübalı işçilere iş sağlamış olacak, öte yandan da, Küba'ya artık, A.B.D.'nden un ithal etme yerine, daha ucuz ve aktarılması daha kolay olan buğday ithal etme olanağı verecekti. Tasarıyı öğrenir öğrenmez, Vaşington'daki uncular kulisi harekete geçti. Dış İşleri Bakanlığı, kendilerine Fransız - Küba ilişkilerini ilgilendiren bu konuda müdahalede bulunamıyacağını bildirdi. Ama izlenecek yöntemi de çıtlattı: bu un fabrikasının kuruluşu, un, buğdaydan daha ucuz olduğu için, Küba'ya, A.B.D.'nden gelen ithal mallarının dolar olarak değerini azaltma olanağı verecekti; A.B.D. de, ticaret dengesini bozmamak için, Küba'dan ithal ettiği şeker miktarını azaltacaktı; bu durumu Küba'lı şeker üreticilerine bildirmek yetecekti; şeker üreticileri de, kendi çıkarlarını korumak için, Fransız un fabrikasının kuruluşunu engellesin diye, kendi hükümetlerine baskıda bulunacaklardı.

Bu senaryo, olduğu gibi uygulandı ve istenen sonuç elde edildi. Amerikan uncuları davayı kazanmışlardı. Vaşington hükümetinin içi rahat edebilirdi artık. Küba'daki nüfuzuna toz kondurmamıştı. İmparatorluk, böylece, bir çok ülkede, kendisine tabii işbirlikçiler bulmaktadır: Bunlar, Amerikan pazarına sıkı sıkıya bağlı ve

kendi guruplarının çıkarını, ülkelerinin çıkarını, ülkelerinin çıkarından önde tutan iktisadi guruplardır Böyle örnekler, özellikle, ekonomileri, A.B.D.'nin başlıca alıcısı bulunduğu bir ya da iki ürüne dayalı olan ülkelerde çok görülmektedir. Vaşington resmi olarak müdahalede bulunmaktadır. «Müşterileri» onu bu zahmetten kurtarmaktadır. Örneğin, Brezilya'da ya da Kolombiya'da, A.B.D. nin dünya üretiminin yarısını tükettiğini bilen kahve üreticileri için durum budur.

İhtilâlden sonra Küba'nın durumu da, imparatorluğun metodlarını ve stratejisini aynı şekilde açık olarak göstermektedir : Havana'yla Vaşington arasındaki polemiklerin şiddeti, iki ülke arasındaki çatışmanın sertliği, bozuşmalarının gerçek nedenini karanlıkta bırakmaktadır belki; Batista'nın düşüşünden on dört ay sonra, Mikoyan'ın Havana'ya yaptığı bir ziyaret, Fidelci rejimle, S.S.C.B. arasında ilk resmi ilişkiyi kurar. Kübalı ihtilâlciler, A.B.D.'den, dolar olarak ödeyecekleri tarım gereçleri alma işi ile kafalarını yorup durmaktadırlar. Mikoyan, kendilerine, dövizlerini tasarruf etmeleri için bir çare önerir : Amerikan petrolü yerine, çok daha ucuz ve milli parayla ödenecek Sovyet petrolünü almaları yetmektedir.

Batista'nın düşüşünden on sekiz ay sonra, Sovyet ham petrolü yüklü ilk petrol gemisi, Havana'ya geldiğinde, adada kurulu üç rafinerisi de bu petrolü işlemeyi reddeder. Söz konusu rafinerilerden biri Shell, öteki ikisi de Texaco ve Standart adlı iki Amerikan rafinerisidir. Fidel Castro, planının üç özel teşebbüs tarafından başarısızlığa uğratılmasını kabul edemez tabii. Bu teşebbüsler, her türlü anlaşmayı reddedince, Küba hükümeti millileştirir onları. Buna misilleme olmak üzere, Eisenho-

wer, A.B.D.'nin ulusal çıkarını korumak için değil, özel şirketlerin çıkarını korumak için, Küba'dan yaptığı şeker satın alımında 700.000 tonluk bir indirme yapar. Böylece ekonomik savaş başlamış olur. Çünkü Vaşington, Küba'nın, Amerikan petrolünden daha ucuz bir petrol satın almasını kabul etmemektedir. F. Castro, öteki Amerikan teşebbüslerini de millileştirerek cevap verir buna. Eisenhower'de karşı tedbir olarak, Küba'dan şeker alımını tamamen ortadan kaldırır. Yılın sonunda da diplomatik ilişkiler kesilmiştir.

A.B.D. elçisi artık, «Küba'nın en önemli kişisi» değildir. 1961 ilk baharında, C.I.A., Domuz Körfezine bir çıkarma işini tezgâhlar; bunun üzerine Fidel Castro da, sosyalist olduğunu ilân eder.

Olaylar dizisi, A.B.D. nin gösterdiği davranışın, Küba'yı komünizme yöneltmeğe ittiğini ve daha uzlaştırıcı bir tutumun böyle bir sonucu engelleyeceğini kesin olarak kanıtlayamamaktadır. Ama yine de bu, Amerikan özel teşebbüslerinin kuruldukları ülkenin otoritesi dışında kalabileceklerini ve Vaşington hükümetinin desteğinden yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Yine bu durum, Beyaz Saray gözünde, ülkenin ulusal çıkar anlayışının dışarıya, büyük özel çıkarlara, sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir.

Tuhaf bir çelişki var burada; çünkü, A.B.D. içinde de durum farklıdır. Gerçi, General Motors'un eski Başkanı ve eski Savunma Bakanı Charles Wilson, bir gün, «A.B.D. için iyi olanın General Motors için de iyi olduğunu» söylemiştir. Ama, Amerikan geleneği, ulusal çıkarı, özel çıkarların toplamı olarak tanımlamaktan kaçınmaktadır yine de. Bir çok örnek, ulusal çıkarın bekçisi olan hükümetin, özellikle «New Deal - yeni düzen» dö-

neminde gerek antitröst kanununun çeşitli uygulamalariyle gerekse John F. Kennedy'nin büyük çelik şirketlerini, çelik fiatlarını artırma kararından vazgeçirmeye zorlaması gibi hareketlerle büyük özel çıkarlara karşı çıktığını göstermektedir.

Ama özel şirketlerin hükümete yaptığı etki de önemsenmez gibi değildir ve her durumda, hükümetin, kendini, dışarıdaki özel yatırımları korumak zorunluğunda gördüğü sezilmektedir. Başka türlü hareket etmesi de zordur, çünkü, yabancı bir ülkedeki Amerikan mallarının millileştirilmesi, ardından bir misilleme getirmezse, gitgide yayılıp genişleme tehlikesi taşır! bu ise, imparatorluğun temellerini sarsıp yıkar.

Küba'nın açık durumunda, Vaşington için, patlama ve bozuşmadan kaçınma yolu, Texaco ve Standard'tan Sovyet petrolünü işlemelerini istemek olabilirdi : bu da belki rafinerilerin değil, teşebbüslerinden bazılarını hafifletmek umudu ile, Küba hükümetiyle ilişkilerini düzeltmeyi isteyeceği ölçüde, A.B.D. nin çıkarına uygun gelebilirdi. Ama böylesi bir durumda, öteki birçok ülkeler de Sovyet petrolünü satın alma hevesine kapılabilirlerdi; bu da, dünya piyasalarını kendine uygun olarak ayarlayan, Amerikan petrol imparatorluğunun can damarına dokunabilirdi.

Böylece, A.B.D. hükümeti, milli sınırlar içinde, bazı durumlarda, güçlü özel çıkarlara karşı çıkabilmektedir; ama, dışarda özel Amerikan çıkarları söz konusu olunca, bu güç alınır elinden. İstesin, istemesin, Washington hükümeti, imparatorluğun az ya da çok uzak olan ülkelerin ileri karakolları ve köprü başları durumunda olan yatırımların bekçisidir. Hükümet, Amerikan özel çıkarlarıyla, A.B.D.'nin ulusal çıkarları arasında bir ayı-

rım yapmakta çok zorluk çekmektedir; çünkü bu çıkarların her ikisi de, iyice içiçe girmiş durumdadır. Buna karşılık, yabancı ülkeler söz konusu olduğunda, hükümet, özel çıkarlarla, kendisinin tek yargıç ve bekçisi olduğu genel bir çıkar arasında gereken ayırımı yapmayı çok iyi becermektedir. Bu yüzden, A.B.D., kendisini doğrudan doğruya ilgilendiren Panama kanalıyla, haklı olarak Fransız - İngiliz emperyalizminin artığı olarak düşündüğü Süveyş Kanalı şirketine karşı aynı davranışı göstermemiştir. Ve Süveyş krizinde, kendi düşüncelerini haklı göstermek için, diplomatik çabalarını, ekonomik imparatorluğunun bütün ağırlığıyla desteklemiştir.

26 Temmuz 1956 da, Nasır, kanalı millileştirince, Eisenhower ve Foster Dulles, sorunu, yararı herkese olan, uluslar arası bir girişimin kontrolü karşısında ticari bir rekabet olarak Clex alırlar. Foster Dalles Fransız Dışişleri Bakanı Christian Pinea'uya şöyle söyler: «Gerçekten de, şu Allahın belası kanal uğruna böyle tehlikeleri göze almaya neden karar verdiğinizi bir türlü anlamıyorum.» Ama, 1964 yılının 9 Ocağından 12 sine kadar, yıldızlı bayrak, Panama Kanalı bölgesindeki okulları önünde dalgalansın diye, general O'Meara'nın birlikleri, Panamalı öğrencilerden 24 ünü öldürür 400 ünü yaralar. Bu kuvvete baş vurmanın, kuşkusuz, Süveyş çıkarmasında uygulanan yollarla ortak bir yanı yoktur. Ama, A.B.D. nin Panama Kanalı üstündeki mutlak kontrolü, nümayişçiler tarafından bile itirazla karşılanmamıştır. Buna karşılık, Süveyş Kanalı söz konusu olunca, iki yıl önce Guetemala'ya kuvvet gönderen Başkan Eisenhower (IX. Bl. bak) Fransa'nın Washington elçisi Herve Alphand'a şöyle söylemektedir: «Bu savaşı durdurmak gerekir (...) Hayat Tanrıya doğru kurulmuş bir merdivendir. Ben son basamaktayım ve büyük yaratıcı-

nın karşısına ellerim kirlenmemiş olarak çıkmak istiyorum.» Londra'ya görüşlerini kabul ettirmek için, Büyük Britanya'nın, Amerikan ekonomik imparatorluğuna sıkı sıkıya bağlı olduğu noktası üzerinde uzun uzadıya durur. Washington'da, Dış İşleri Bakanı, Britanya elçisine, eğer sterlinin değerinin düşüşü devam ettiği takdirde, Büyük Britanya'nın iflastan kurtulamayacağını ima eder. Ve bu görüşü desteklemek için Vaşington, «bütün gücüyle sterlin satar. Sonraları, Eden, hatıralarında çok edepli bir dille şunları yazacaktır: «A.B.D., bütün sahip olduğu kaynakları kullanmıştır; bu kaynaklar ise çok çeşitlidir.»

Ama Amerikan imparatorluğunun ekonomik gücü, kendisine iki ayrı işi birarada yapma olanağım vermiştir. A.B.D., politikasını başarıya ulaştırmak için, önce, sterlinin düşüşünü hızlandırmıştır. Bir süre sonra da, onu kurtarmayı önerecektir. «Anthony Eden'e diye yazmaktadır, Andre Fontaine, Vaşington tarafından, eğer gece yarısından önce ateş kes emrini verdiği takdirde kendisine bir milyar dolarlık borç verileceği bildirilmiştir». Bu çift yönlü müdahale kesindir; bunun üzerine Eden, derhal Bakanlarını toplayıp, onlara Süveyş çıkarmasını durdurmaktan başka bir şey kalmadığını bildirir.

O zamanlar, Arap ülkeleriyle dostluğunu yürütme çabasında olan Amerikan imparatorluğunun, İsrail birliklerinin Sınai'yi boşaltmaları için Tel - Aviv hükümetine de aynı baskıyı yapması gerekmektedir. A.B.D., iki yoldan harekete geçer yine: resmi yoldan, yarı resmi yoldan.

Eisenhower resmi yoldan, 8 Kasım 1956 da, Ben Gurion'a bir mektup yazıp, «A.B.D. nin, Sınai'nin boşaltıl-

ması hakkındaki Birleşmiş Milletler kararına İsrail Birliklerinin uymayacakları yolunda verdiği demeçleri en derin kaygıyla karşıladığını bildirir. Aynı zamanda Dışişleri Bakanına vekâlet eden Hoover, İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meier'e çok daha kesin bir tonda yazdığı mektubunda, «İsrail - Amerikan ilişkilerinin, tamamen kesileceğinden ve Birleşmiş Milletler'de İsrail'in bu örgütten atılması yolunda kuvvetli bir hareketin varlığından» söz eder.

Yarı resmi olarak da, Washington, İsrail'e ekonomik müeyyidelerin nelerden ibaret olacağını bildirir. Michel Bar - Zohar, bu konuda şunları yazar: «Dünya Musevi Kongresi Başkanı Goldman, Ben Gurion'a, eğer İsrail fethettiği toprakları muhafaza etmekte devam edecek olursa, Amerikan yahudilerinin İsrail'i desteklemeyeceklerini bildirir. Goldman, Milli Yahudi Fonları için para toplanmasının da yasak edileceğini ekler. Amerikan baskısıyla, Almanya'da, Nazi zulmünün kurbanları için Bonn'un ödediği tazminatları durdurabilecektir.» Dış kaynaklardan yoksun bırakılmayla tehdit edilen Ben Gourion boyun eğmek zorunda kalır; ama ilgili başkentler arasında görüşmeler sürüp giderken, o da geciktirme oyunlarına girişir. Ama bunda da boyun eğmek zorunda kalır; çünkü imparatorluk, ekonomik baskısını artırmaktadır. «Amerikalılar, diye yazar Michel Bar - Zohar, İsrail'e uzun zamandan beri vadedilen borç parayı bloke etmekle, müeyyidelerini daha şimdiden uygulamaya başlamıştır.»

İşte, A.B.D. nin, İngiltere ve İsrail'e yaptığı ekonomik baskılar sayesinde Foster Dulles'in bir «poker blöfüyle» başlattığı kriz, böylece son bulmaktadır. Dulles, Assuan barajının yapımı için Mısır'a yapılan 70 milyon

dolarlık Amerikan yardımını geri çekerek, Nasır'a hiç bir tehlike yaratmadan, ekonomik yönden baskı yapabileceğine inanmıştı. Kriz boyunca Foster Dulles, millileştirme ilkesine itiraz etmemek ve yalnızca kanaldan geçiş hakkını güven altına almak gereği üzerinde israr etmiştir. Başka her türlü formül, diye yazmaktadır, Andre Fontaine, Dışişleri Bakanında, bunun ebediyen A.B.D.'ne bırakılan ve A.B.D.'nin de bir an bile vazgeçmeyi düşünmediği Panama Kanalına da uygulanmak istenebileceği kaygısını uyandırıyordu.» Çünkü, Washington'un gözünde, A.B.D. nin ulusal çıkarları, liderliğini yaptığı «özgür dünyanın» çıkarları demektir; oysa, Amerika müttefiklerinin ulusal çıkarları her zaman Vaşington'un takdirine bağlı kalmaktadır.

Eşsiz gücü ve kendi kendisine yüklediği göreve dayanarak, A.B.D., kendini, dünyanın her yerinde müdahale etmeğe yetkili görmektedir. İngiltere ve İsrail'e yaptığı ekonomik baskılarla Nasır'ı memnun etmiştir; ama, sırası gelince Nasır da, yeni bir Amerikan baskısına maruz kalır. Bununla birlikte, 1952 yılında Kahire'deki Amerikan elçisi, özellikle Süveyş Kanalı bölgesine yerleşmiş bulunan İngiliz birliklerinin tepkisini önlemek için genç Nasır rejiminin sağlamlaşmasında çok önemli bir rol oynamıştı. 1955 yılında, Nasır'ı Bağdat paktına girmeğe razı etmek için, A.B.D., her türlü inandırıcı kanıta başvurmuştu. Sonra da Mısır, A.B.D. nin vermeği reddettiği silahları S.S.C.B. den alınca, Foster Dulles, Assuan barajına yaptığı mali yardımı çekerek, Sovyet - Mısır yakınlaşmasını engellemeye çalışır. Bu acemi büyücünün davranışları, Washington'un ancak yeni ekonomik baskılar yaratarak çözüm yolu bulduğu 1956 krizini doğurur.

Bu beceriksizlikler zinciri yine de, A.B.D. ni yakın Doğu'ya müdahalelerde bulunma konusunda pek cesaretsizliğe düşürmez. Tek yanlı bir kararla, müttefiklerinin fikrini bile almadan, A.B.D., müdahalelerine hukuki bir çerçeve bulmağa karar verir. Bu da, Başkanın 5 Ocak 1957 yılında kongreye sunduğu «Eisenhower doktrinidir». «Monroe doktrini» ile A.B.D., Amerika kıtasının bütünü üzerinde hakları olduğunu iddia etmişti. «Truman doktrini» ile, Yunanistan'da ve Türkiye'de dizginleri ele geçiriyordu. Şimdi de, «Eisenhower doktrini» yle, kendisini VI. filonun bekçiliğini yaptığı Yakın Doğu'nun jandarması saymaktadır. Tek yanlı olarak ortaya atılan bu yeni «doktrin»e dayanarak, hiçbir uluslararası anlaşma olmadan, A.B.D. Başkanına, Meclis tarafından, «yardımdan yararlanmak isteyen bu bölgedeki her ülkeye, ya da her ülkeler gurubuna, iktisadi ve askeri yardımda bulunma yetkisi» verilmiştir. «Ama pek tabiidir ki, bu yardım, Amerikan silâhlı kuvvetlerinin kullanılmasını da gerektirebilir.» Üç ay sonra, Ürdün'ü karıştıran dalgalanmalar karşısında, Eisenhower, VI. ncı filoya harekete geçmesini emreder; sonra da, kral Hüseyin'e ilk 10 milyon dolarlık kredisini açar. Aynı yılın Haziran ayında, Lübnan'da, batıya karşı duyduğu sempatiyle tanınmış Şamun'un seçilmesini sağlamak için, A.B.D. ona oylamanın ikinci turunun arifesinde, iktisadi bir yardımda bulunur. 1958 yılı ocağında Mısır ve Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmak üzere birleşmeye karar verirler; 14 Temmuzda Irak'ta General Kasım, krallık yönetimini devirir; bu sırada Başkan Şamun da, hiç bir gözlemcinin en ufak bir iz ve belirtisini görmediği «Lübnan'a karşı yapılan bir dış saldırı» dan yakınır. Foster Dulles, «A.B.D.'nin Yakın - Doğudaki başarısızlığına bir son vermenin» zamanı geldiğine inanarak, Lübnan'a 10.000 de-

niz piyadesi çıkartır. Onların orada bulunuşu ve Eisenhower tarafından gönderilen Robert Murphy'nin davranışları, bir keresinde kendilerinin seçtirdiği Şamun'u, ikinci bir defa başkanlığa talip olmaktan caydırır.

Yakın - Doğu ülkelerine Amerikalıların yaptığı müdahalelerin listesi uzundur. Irak'ta, General Kasım, Irak Petroleum Company'nin imtiyazlarının % 95 ini devlete veren 81 sayılı kanunu resmen yayınlayınca, Washington, şiddetle itiraz eder. Sonra da Irak, Bağdat paktından çekilir. General Kasım ,General Arif tarafından, CIA'nın yardımıyla, 1963 yılı Şubatında devrilir ve öldürülür. Bu ihtilâli komünist ve ilerici elemanların hunharca katliamı izlemiştir; A.B.D. elçisi istenmiyenlerin listelerini milis kuvvetlerine vermekte hiç tereddüt göstermemiştir.

Bu arada Mısır'da, A.B.D. nin müdahalesinden uzak kalmamıştır tabii. 1965 yılında, C.I.A. ile gizli bir anlaşma içinde bulunan son derece tutucu Müslüman Kardeşler Birliği, Nâsır rejimini devirmek için çok geniş bir komplo hazırlar; ama başlıca sorumlular tutuklanır. Aynı yılın ekiminde, Washington, buğday verilmesiyle ilgili üç yıllık anlaşmayı yenilemeyi reddeder; oysa, on yıldan beri, A.B.D., Mısır'a 879 milyon dolarlık buğday vermiştir. Bu buğdaylar mahalli para ile ödenmektedir; Washington'un, Amerikalı çiftçileri yıkmadan, stoklanması yalnız 1960 yılında 576 milyon dolara malolan büyük tarımsal ürün fazlalıklarını elinden çıkarmak için tek çaredir bu da. Bu üretim artıklarının satışı Washington'a uzun zaman dik kafalık eden ülkelere karşı mükemmel bir baskı aracı olmuştur. Oysa Kahire, çoğu kez Amerika'nın Vietnam politikasını Kongo'daki müdahalesini, Saint - Dominigu'e askeri birliklerin gönderil-

mesini v.b. hep yermiştir. 3 Ocak 1966 da, A.B.D. Mısır'ı, aylarca buğdaysız bıraktıktan sonra, ona, daha az elverişli şartlarla, 56 milyon dolarlık tahıl satmayı kabul etmiştir. Sonra, 1967 de, Nasır'a, satışların yeniden başlaması için şu şartları ileri sürmüştür: Aden milliyetçilerine gönderilen destek kuvvetin geri çekilmesi, Suudi Arabistan'a karşı Mısır propagandasının durdurulması vb. Nasır, hem bu şartları hem de, Amerikan buğdayını reddeder. ihayet, İsrail - Arap savaşı arifesinde, A.B.D.'nin Kahire elçisi, Nasır'ı, savaşı başlattığı takdirde, VI. filonun işe karışabileceği ile tehdit eder. Oysa, savaşı başlatan İsrail'e buna benzer bir uyarma yapılmamıştır hiç. Bu sayısız baskı şekilleri, A.B.D.'nin başlangıçta olumlu bulduğu bir rejimi devirtip başından atmak umudu ile yapılmıştır hep.

A.B.D. nin Latin - Amerika'ya yaptığı müdahaleler, eski bir geleneğe dayanarak sık sık tekrarlanmakta ve çoğu kez pek de öyle bir gizli yanı bulunmamaktadır. En göze çarpan durum da, 1965 yılında, Amerikan yurttaşlarının hayatını korumak bahanesiyle, Saint - Dominigu'e 20.000 den fazla deniz piyadesinin gönderilmesidir. Diktatör Trujillo, 30 Mayıs 1961 de öldürülmüştür, bir çok olaydan sonra, Demokrat reformcu Juan Bosch, 1963 de Cumhurbaşkanı seçilmiş, aynı yılın eylül ayında devrilmiştir. «İlerleme İçin İttifak» gereğince Anayasal rejimleri desteklemeyi üstüne alan A.B.D., bu Başkana yardım etme gereğini duymaz hiç.

Eğer A.B.D. iki yıl önce, albay Caamano kumandasındaki anayasacı birliklerin fiilen bozguna uğrattıkları general Wessin Y. Wessin'in askerlerini son nefeste kurtarmak için yoğun bir müdahaleye girişmemiş olsaydı, Washington'un bu çekimserliği tarihsel yönden çok baş-

ka bir anlam kazanırdı. Saint - Domingue'i yeniden diktatörlüğe sokan bu eylemi haklı göstermek için Dışişleri Bakanlığı, iktidarı ele geçirme niyetlerinden şüphelenilen «elli üç komünist» in listesini yayınlar. Saint - Dominigue'te demokrasiyi kurtarmak gibi sağlam bir karar, A.B.D. ni 1963 yılında Juan Bosch'u desteklemeye itmeliydi; yoksa, 1965 te ülkeye, Trujillo diktatörlüğünün miras bıraktığı askeri kastın yardımına koşmaya değil. Gerçekten de, Latin Amerika'da, özellikle Şili ve Uruguay'da derin tepki ve kınamalara yol açan bu son müdahale, hiç de şaşırtıcı değildir. 1960 yılında, A.B.D., Küba'dan şeker alımını durdurunca, o zamanlar Trujillo diktatörlüğüne boyun eğen Dominik Cumhuriyeti, A.B.D. nin şeker siparişi verdiği ülkeler listesinin başında yeralmıştır. Trujillo, bundan daha somut bir teşvik hareketi de umamazdı zaten. Otuz yıl önce, ülkeyi işgal eden Amerikan deniz piyadelerinin açtığı yoldan iktidara gelmişti. O zamandan beri, Washington ondan desteğini esirgememişti ve demokrat Juan Bosch'a yardım etmek için hiç bir şey yapmamış olan A.B.D. nin, diktatörlük okulunda yetişmiş askerleri kurtarmak için kitle halinde müdahalede bulunması çok doğaldı.

Bazen de, anlaşılması güç nedenlerden ötürü, A.B.D., Latin Amerika diktatörlükleriyle çok iyi ilişkiler kurtarmaktadır. İşte, General Stroessner diktatörlüğüne baş eğmiş olan Paraguay'ın, 1948 ve 1956 yılları arasında, A.B.D. den 1.900.000 nüfuslu ülkesi için 66,8 milyon dolarlık yardım alabilmesi böyle olmuştur; oysa, demokrat Uruguay, 2.600.000 nüfusuyla ancak 35,2 milyon dolar almıştır. Genel olarak, A.B.D., Paraguay'daki Sttroessner, Nicaragua'daki Somoza, Venezuela'daki Perez Jimenez, Saint - Dominigue'deki Trujillo, Küba'daki Batista, Peru'daki Odria, Kolombiya'daki Rojas Pinilla diktatör-

lüklerinden pek yakınmamıştır. Bu kural, J. F. Kennedy'nin iktidara gelişinden ve yalnız Latin Amerika'nın değil, bütün demokratik rejimlerin ekonomik gelişimini sağlamayı amaç edinen programını ortaya atışından önceye kadar böyle yürümüştür. Ama aynı ilke, «İlerleme İçin İttifak» zamanında da gerçekliğini yitirmemiştir.

Kıtadaki ülkelere müdahalede bulunmakta çoğu kez sakınca görmeyen A.B.D., oralardaki diktatörlükleri sarsıp yıkmak için hiç bir şey yapmamıştır; çünkü bu diktatörlükler Amerikan özel çıkarlarına saygılı davranmayı bilmektedirler. Buna karşılık, Amerikan yatırımlarına dokunmaktan suçlu olan Fidel Castro'nun sosyalist rejimine karşı, A.B.D., çok yoğun bir propaganda savaşı açmış, yalnızca Meksika'nın katılmayı reddettiği diplomatik bir boykot hazırlamış, Küba ekonomisi üzerine çok ağır etki yapan bir ambargo koydurmuştur. Domuz koyuna başarısızlıkla sonuçlanan silahlı bir saldırıda bulunmuş, Küba ekonomisini sabote etmek ve Fidel Castro'yu öldürmek amacını güden komando hareketlerine girişmiş ve Küba'nın Amerikan devletleri örgütünden (O.E.A.) çıkarılması için çok geniş çapta bir manevra çevirmiştir. Bu sonuncu karar da, üçte ikilik bir çoğunluğu yani on dört oyu gerektiriyordu. Ne var varki, on dördüncü oy sağlanamıyordu. Washington 1962 yılında, bu dik kafalı ülkeye tepkili uçakları için bir hava - alanının yapımı için gerekli kredileri vermek gibi yüksek bir bedelle bu oyu da satın alır. Bu oyu istenen ülke de, Duvalier'nin kanlı ve çılgın diktatörlüğü altında inleyen Haiti'dir. Ama diktatörlük rejimleri, O.E.A.'da (Amerika Devletleri Örgütü), yerlerini ve oylarını muhafaza ederler hep; hiç bir şey zayıflatmaz, sarsmaz onları; çünkü hepsi de, ekonomi imparatorluğunun çıkarlarına boyun eğmektedirler.

«İlerleme İçin İttifak», üstelik, Latin - Amerika'da seçimle iş başına gelmiş anayasaya dayanan rejimlere karşı, askeri darbeleri teşvik eder görünmektedir. A.B.D. senatosu Dışişleri Komisyonunun bir raporu, 1967 de şunları açıklar : «Şu son beş yıl içersinde, yeni bir militarizm dalgası bütün Latin Amerika'yı sarmıştır. 1962 Martıyla, 1966 Haziran arasında, Anayasaya saygılı kalınarak, yolu yordamı ile seçilen dokuz sivil Başkan, askeri hükümet darbeleriyle devrilmiştir» Arjantin'de, askerler, 1962 de Başkan Frondizi'yi, 1966 da Başkan İlia'yı devirmiştir. Her defasında da sonuçları, Peronculuğun gücünü ortaya koyduğu için, hoşlarına gitmeyen seçimler sonunda olmuştur bu darbeler. Peru'da 1962 Temmuzunda, askerler bir ay önce yapılmış seçimleri hükümsüz saymak amacıyla Başkan Prado'yu devirmişlerdir. Ama bu askerler, yalnız, sonuçları kendilerini tedirgin eden seçimlerden sonra müdahalede bulunmakla yetinmemektedirler. Seçim sandıklarından çıkacak yargının kendileri için uygun gelmeyeceğini sezince, oylamadan önce de harekete geçmektedirler. İşte 1963 yılında, eski Başkan Juan Jose Arevalo'nun yeniden iktidara gelmesini önlemek için Guatemala'da yapılan budur. Arevalo'nun önceki yönetimi (1945 - 1950), 1954 te, C.I.A. tarafından devrilmiş olan Jacobo Arbenz'in iktidara gelmesine olanak vermişti. «Ayni yıl, diye devam eder, Amerikan senatosu komisyon raporu, askerler iki yıl önce düşürdükleri Jose Maria Valasco Ibarra'nın yeniden iktidara gelme ihtimalini ortadan kaldırmak için, Ekvator'da müdahalede bulunuşmuşlardır; Hondras'ta da, Halkçı Liberal Parti adayı Rojas Alvarado'nun zafere ulaşmasını engellemek için yine askerler müdahalede etmişlerdir.

Washington, komünizme karşı mücadeleye fiili bir öncelik tanıyarak, Latin - Amerikan askerlerine demok-

ratik meşruiyeti bozmak için uygun bir bahane sağlamış olmaktadır. Mimledikleri kurbanlarını, komünist olarak tanıtmak kendilerine yeter. Oysa, bu yolla iktidardan uzaklaştırılmış kimseler, çok kez, hem Amerikancı, hem de «İlerleme İçin İttifak» ın tavsiye ettiği temkinli reformlardan yana kişiler olmuştur. Ve bu adamlar, yalnız orduya değil, aynı zamanda yerli şirketler olsun, ülkeye yerleşmiş Amerikan şirketleri olsun, ekonominin gerçek ağababalarını da tedirgin ediyorlardı. Böylece de, «İlerleme İçin Birleşme» nin iki amacı —demokrasi ve ekonomik ilerleme— arasında bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kalkınma için gerekli olan reformlardan yana bir demokrat, kendisini devirmeye karar vermiş olan muhafazakâr kuvvetlerin gözünde hemen tehlikeli bir devrimci oluvermektedir. Böylece de, hem parlamenter demokrasi, hem de ekonomik kalkınma gerileyip durmaktadır. Böylesi hükümet darbeleri karşısında Washington'un müdahalesi ancak ya elçisini geri çağırmak, ya da yardımını bir süre kesmek şeklinde olmaktadır; ama, bir kaç hafta sonunda, belli belirsiz bir demokratik düzene dönüleceği vaadi üzerine, bu tedbirler de kaldırmaktadır. Böylece, A.B.D. nin ekonomik imparatorluğu, Latin Amerika'da dipdiri bir gücü sürdürüp gitmektedir. Askerler, her zaman takdirle karşılanmasalar bile, Washington'dan korkacak bir şeyleri olmadığı bilmektedirler. Tam tersine, A.B.D., onlara çok büyük bir yardımda bulunmaktadır. (VII. bölüme bak : Askeri imparatorluk) Bu yardımı da, onları gerillacılara karşı savaşa sokmak için yapmaktadır; çünkü, gerilla gerçekten, altı yılda, A.B.D.'ne dört milyar dolardan fazla kâr getiren bir ekonomi imparatorluğunu sarsabilecek tek ciddi tehlikedir. Her ülkede imparatorluk, «tabii müttefikleri» ne dayanmayı bilmektedir, A.B.D.'-

nin ortaya koyduğu idealin en kararlı hasımları olsalar bile.

Ama bu ideal, A.B.D. sınırları dışına çıkarken özünü yitirip bozulmaktadır; çünkü, yalnızca komünizme karşı koymak gibi ilkelerden başka ilkelere de dayandırılmaktadır. Ülkenin içinden daha çok, dışında, en yüce yasa, en güçlü çıkarların koydurduğu yasadır. Örneğin, Brezilya'da Vaşington, 1964 te Başkan Goulart'ı deviren hükûmet darbesi karşısında ilgisiz kalmakla yetinmemiş ardından Mareşal Castelo Branco sonra Mareşal Costa e Silva'nın askeri rejimleriyle en iyi ilişkiler kurmuştur. Başkan Goulart'ın Bakanı Lucas Garcez de, A.B.D. hükümetinden borç alabilmek için, Brezilya petro-kimyasında bir Amerikan şirketine önemli avantajlar sağlamaya zorlanmıştır. Rio Granda do Sul eyaleti valisi iken Lionel Brizzola, millileştirdiği Amerikan telefon şirketi temsilcilerinin kendisini bekledikleri Başkanın bürosuna davet edilmiştir. Aynı anda, Vaşington'da, bu kitabın yazarı da, Dışişleri Bakanlığındaki Latin Amerika masası sorumlusunun dairesinde bulunuyordu ve bu sorumlu telefonda ,valinin millileştirme emrini imzaladığını duyunca misafirinin yanında şu cevabı vermekten çekinmemiştir: «Tam gebertilecek adam şu Brizzola». Bütün çabalarına rağmen, Hanna Mining Corparation, Goulart yönetiminden, Minas Gerais demir yataklarının işletilmesi ve piyasalanması için, uzun vadeli bir imtiyaz koparamamıştı ama, A.B.D. nin Rio elçisiyle, Goulart'a karşı bir askeri darbeden sonra Başkanlığı ele geçirmiş Mareşal Castelo Branco arasında yapılan bir konuşmadan sonra, kendine bu tekeli sağlamakta hiç bir güçlük çekmemiştir. Sonraları da, Hanna Mining Corparation, haklarını, şimdiden, Amapa'nın çok zengin manganez yataklarını kontrol altında tutan Beth-

Ichem Steel Corporation'a bağlı Brezilya Antunes şirketine satmaya karar vermiştir. Bond and Share Amerikan şirketinin isteklerini yerine getirmeyi reddettiği için, Başkan Juscelino Kubitschek, telefonla, Başkan Kennedy'nin o sıralarda bulunduğu Roma'ya, A.B.D. ile Brezilya arasındaki bu tatsız durumun düzeltilmesi için çağırılmıştır.

Bu Brezilya ile ilgili bir kaç örnek Washington'un, kendi ekonomik imparatorluğunun hizmetindeki Latin Amerika'da yapmış olduğu müdahalelerin tam bir görünümünü vermektedir kuşkusuz. Yine de bu müdahaleler bundan böyle klâsikleşen bir yöntemi göstermektedir. Bir yüzyıldan beri, birçok heyecanlı olaylar arasında, Amerikan özel yatırımları, öncelikle «Monroe doktrini» ve «Roosevelt önerisi» tarafından korunmuş olan Lâtin Amerika'ya doğru yönelmiştir. Bunlar, ABD'nin iç refahı için gerekli olan hammaddeleri işleyerek, buralarda, çoğu kez zayıf ve maddî olanaklardan yoksun yönetimler üzerinde büyük bir nüfuz kurmuşlardır. Aynı zamanda, her ülkede, siyasî iktidara açıkça etkili olabildikleri ölçüde daha da güçlenen egemen sınıfların bazı kesimlerinde kendilerine işbirlikçiler de bulmuşlardır. Bu yetmiyormuş gibi, geleneksel bir şekilde, her türlü karışıklığa karşı olan ve komünizmin ya da bir başka tehlikenin yıkıcılığına karşı onları baraj olarak gören, Pentagon'un el üstünde tuttuğu askeri kuvvetlerin desteğinden de yararlanmışlardır. Latin Amerika'da yatırım yapan büyük Amerikan şirketlerinin ayrıca Washington'da baskı grupları da vardır. Washington'da, Meclis ve hükümet üyelerinden çoğu onları, iktisadi yönden az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında birer misyoner olarak düşünmektedir. Vaşington, hükümet yardımının yeterli bir kalkınma oranı sağlamaya yetmediği inancı ile, özel yatı-

rımları teşvik etmektedir. Meclis de, kendisine, vergi mükellefi seçmene ister istemez sevimsiz gelen yardım programları için daha az kredi ayırma olanağı veren bu politikayı desteklemektedir. Aynı şekilde, hükümet ve Meclis, kendilerini, muhtemel ihtilâller ve millileştirmelerin tehdit edebileceği bu yatırımların bekçileri saymaktadırlar. Ayrıca, hükümet ve Meclis, bir yandan A.B.D. ekonomisinin vaz geçemeyeceği zengin hammadde yataklarını ele geçirme serbestliğini sağladıkları için, bir yandan da, yeni yatırımlardan çok üstün ve başka alanlara yatırılması mümkün kârların her yıl geri gelmesi olanağını verdikleri için, bu yatırımların Amerika'daki hayat seviyesini sürdürmede gerekli olduğunu bilmektedir. Amerikan ekonomik yardım programları, gerçekte, Amerikan şirketleri tarafından geri götürülen kârlardan çok daha az olan bu kredilerden ülkelerini yoksun bırakamıyacak Latin Amerika hükümetlerini etkileme olanağı da vermektedir aynı zamanda.

«Kalkınma için İttifakın» övgü dolu bir analizinde, William D. Rogers, Arjantin ve Şili'deki seçim kampanyalarına ABD'nin müdahalelerini anlatmaktadır. Bu şebeke, yavaş yavaş kurulmuş, ve sonradan imparatorluğun sadık hizmetçileri olarak subay, mühendis ve teknisyenlerin Amerika Birleşik Devletlerinde yetiştirilmesi yoluyla pekiştirilmiştir. Ayrıca, A.B.D., Latin Amerika'da kamu oyunu şartlandırmak için, basın, televizyon ve sinema üstünde de çok sağlam bir kontrol sistemi kurmuştur. (Bölüm VIII : Kültür imparatorluğu)

Böylece sistem, 1823 yılında «Monroe doktrini» nin ilân edilişinden bu yana, büyük ölçüde geliştirilmiş bulunmaktadır. Bu doktrin, J. F. Kennedy'nin de 1962 yılında Küba'daki füzelerden doğan buhran sırasında be-

lirttiği gibi, yürürlükte kalmaktadır. Theodore Roosevelt tarafından kurulan «Kocaman sopa politikası», XX. yüz yılın ikinci yarısında, Guetemala darbesiyle (1954), Domuz koyu çıkarmasıyla (1961), Saint - Dominigue'in deniz piyadeleri tarafından işgaliyle (1965) ve öteki ülkelerdeki anti - gerilla güçlerinin yetiştirilmesiyle sürüp gitmektedir. Başkan Taft tarafından başlatılmış olan «dolar diplomasi» si, hükümet kredileriyle birlikte yürüyen baskılarla ve özel Amerikan çıkarları lehine olmak üzere Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığının doğrudan müdahaleleriyle ortaya çıkmaktadır. Franklin Roosevelt'in «iyi komşuluk politikası», kendi koyduğu ilke, olaylarla yalanlanmış olsa da, J. F. Kennedy zamanında olduğu gibi, Lyndon B. Johnson zamanında da resmi söylevler için esin kaynağı olmuştur. «İlerleme İçin Birleşme» imparatorluğun yaşaması için gerekli başlıca kale demek olan Lâtin Amerika üzerinde, A.B.D.'nin nüfuzunu sürdürüp sağlamlaştırması için, etkileri ayni noktada birleşen bu çeşitli mirasların, az çok uyumlu bir sentezi olmaktadır.

Kıtadaki ülkeleri sağlam bir şekilde elinde tutmak için, Washington, bütçesinin % 66 sını sağladığı, dolayısiyle, her istediğini ergeç kolayca kabul ettirdiği Amerikan Devletleri Teşkilâtı, (O.E.A.) na da sahiptir. Dışişleri Bakanlığı, teşkilâtının genel sekreterliğini işgal eden kişinin seçimi karşısında çok dikkatli davranmaktadır. Bu konudaki son örnek de, bu göreve, 1968 Şubatında, Ekvator eski Başkanı, New York'da doğmuş, ana dili gibi İngilizce konuşan, Birleşmiş Milletler tarafından Lübnan'a, Kongo'ya, Kıbrıs'a, bu ülkeleri sarsan krizler sırasında gönderilmiş bulunan Galo Plaza Lasso'nun seçiminde görülmüştür. Galo Plaza hakkındaki güvensizlik öylesine büyüktür ki, ancak oylamanın altıncı turunda

seçilebilmiş, hem de, adaylığını, ancak, Dışişleri Bakanı Dean Rusk'la bu konuyu tartıştıktan sonra koymuştur. Amerikan sorumlularının, onun lehinde israrları öylesine açıktır ki, senatör Fulbright, «en küçük bir ölçülülük göstermekten aciz» bu «budalaca diplomasiyi» suçlamaktan kendini alamamıştır. Buna karşılık, Amerikan delegesi Sol M. Linowitz de, kendisinin, Plaza'nın Washington tarafından seçilmiş bir kimse olduğunu açık seçik olarak bildirmekten başka bir şey yapmadığını» açıklar. Amerika Devletleri Örgütü, Amerikan ekonomik imparatorluğu için hayati önemi olan bu sektörü korumaya devam etmektedir; Oysa, örgütün üyeleri A.B.D. Politikasına sağladıkları desteğin karşılığını pek de göremektedir. Kolombiya Başkanı Carlos Lera, 1950 yılında bir jipin onyedi çuval kahveye karşılık ithal edilebildiğini ve 1967 de ise bu iş için elli yedi çuval kahve gerektiğini söylemektedir, ama kimse ona kulak asmamaktadır. Latin Amerika'nın ekonomik sorunlarını çözmekten tamamen aciz olan Amerika Devletleri Örgütü, Küba'ya karşı yapılan harekâtı ya da Saint - Domingue'e deniz piyadelerinin gönderilişini örtmek için başkaldıran ülkeleri, çoğunluğa tabi olma kuralına uydurarak kontrol etmek için, imparatorluğun emrinde çok değerli bir araç olarak kalmaktadır.

Başkan Kennedy, yine de, Latin Amerika'nın ekonomik kalkınmasını, özellikle ihraç ettiği hammaddelerin fiatlarını dondurarak teşvik etmenin uygun olduğunu düşünmüştü. 1968 Şubatında feshedilen uluslararası kahve anlaşması da böyle yapılmıştı. Böylesi bir anlaşmanın avantajı, üretici ülkelere (özellikle Brezilya ve Kolombiya'ya), ithalatçıların spekülasyonlarını durdurarak dengeli gelirler sağlamasındadır. Anlaşmanın yenilenmesi, Brezilya, önemli bir hazır kahve endüstrisi yaratmak

için hazırlıklarını yapmaktayken, işlenmemiş kahve ithal etmek istiyen A.B.D. nin durumu yüzünden oldukça güç olmuştur. Bir kez daha, Washington, bir hammaddeyi bizzat üreten ülkede, bu maddenin işlenmesine engel olmaktadır. Amerikan hükümetinin kaygısı, kuşkusuz, kendi ithalatçılarına zarar vermemektir ve sorun, üreticileri memnun edecek şekilde düzenlenmemiştir; çünkü, her türlü anlaşmazlık, dünya üretiminin yarısını tüketen bir ülkeye söz dinletme olanağına hiç de sahip olmayacak olan üç yargıçtan kurulu bir mahkemenin kararına sunulacaktır.

Kakao konusunda da buna benzer bir durum çıkar ortaya. Bunda da, makul bir uluslararası anlaşmaya aykırı harika yine A.B.D.'den gelmektedir. Bir kez daha, üretici ülkelerin çıkarı, sonradan mal alımlarını azaltmak üzere stok yapmakta sakınca görmeyen Amerikalı ithalatçıların çıkarına feda edilmiş olmaktadır. Bu ise, fiatların düşmesine yol açmakta, böylece Amerikalı tüccarlar da, bundan yararlanıp, en düşük fiat üzerinden yeniden mal ithal etmektedirler. Anlaşma, başarısızlığa uğramıştır; çünkü A.B.D., «bir seçim yılında, bizzat A.B.D.'deki kakao ticaretik çevrelerinin Amerikan yöneticilerine yaptıkları baskıya karşı çok hassas davranmaktadır; bu da, kasım ve aralıkta, Cenevre'de yapılan uluslararası kakao toplantının başarısızlığını büyük ölçüde açıklamaya yetmektedir.»

A.B.D. nin seçim kampanyalarındaki müdahaleleri, «kuvvetli rejimlere» sağladığı destek, müttefik hükümetlere yaptığı baskılar, kahve ya da kakao üstüne uluslararası toplantılardaki delegelerinin tutumları, O.E.A. (Amerika Devletleri Örgütü) aracılığıyla kullandığı nüfuz, bütün bu kuvvet gösterileri, basit amaçlara yönel-

miştir: A.B.D.'nin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri ele geçirme, fiatları Amerikalı ihracatçılara uygun gelen düzeyde tutma, bu ham madde stratejisinde önemli bir rol oynayan özel Amerikan yatırımlarını koruma. Genel olarak, bu amaçlar, Amerikan yöneticilerini memnun edecek şekilde gerçekleşmiştir. Buna karşılık Latin Amerika'da demokrasinin güçlendirilmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması gibi resmi sözleşmelerde sözü geçen amaçlara henüz ulaşılamamıştır.

Bugün diktatörlükler yerinde duruyor, askeri rejimler çoğalma eğilimini gösteriyor, çeşitli Latin Amerika hükümetleri Vaşington'un çizdiği çizgide kalıyorsa, bu sonuçlar, Latin Amerika ötesindeki enerjik müdahaleler sayesinde elde edilmiştir. Çünkü bu kıta üzerine oynanan oyun, dünya çapında, daha geniş hacimdeki bir çatışmadan ayrı düşünülemez. En büyük tüketicisi olduğu hammadde pazarlarını kontrolü altında tutma isteğiyle, A.B.D., kendi Avrupalı müttefikleri üstünde kuvvetli baskılar yapmaya yönelmiştir. Bunun bir örneği: «nikel savaşı» nda görülmektedir. 1965 yılında, çok nadir olan bu maden cevherinin üretiminde dünyada üçüncü gelen Rothschild gurubu tarafından denetlenen Le Nickel Fransız şirketi, üç yönlü bir anlaşma imzalar: Fransız şirketi Küba'dan nikel satın alır, komünist Çin'e de Yeni - Kaledonya'daki üretiminin büyük bir kısmını satar. 1965 Ağustosunda, Amerikan hükümeti, Le Nickel şirketi tarafından sağlanan metali kapsayan bütün ürünlerin ithalini yasaklar. Paslanmaz çelik eşya taşıyan altı Fransız gemisine, New York limanında el konmuştur: Paradoks! Le Nickel şirketinin, Küba maden cevherini satın almadan önce, bu cevheri, A.B.D.'den sağlamaya çalışmasını gerektirmektedir; çünkü bu ülkede, hükümetin elinde 166.761 tonluk bir stok vardır o ara.

Ama Vaşington hükümeti bu öneriye sert bir redle karşı çıkmaktadır. Fransız hükümeti, gemilere el konmasını şiddetle protesto eder, «ama», diye yazmaktadır Time dergisi, General de Gaulle NATO'ya, Ortak Pazar'a ve Kennedy görüşmesine güçlükler çıkardıkça, Amerika Birleşik Devletlerinin bir uzlaşmaya varmakta pek acelesi yoktur. Ancak, Fransız yetkilileri, A.B.D.'ne getirilen malların, Küba'dan alınmış nikel'i ihtiva etmediğini garanti ettikten sonradır ki bir anlaşmaya varılabilmiştir. Ama, Küba'dan nikel satın alıp, Komünist Çin'e satma cesaretini gösteren Le Nickel şirketiyle rekabet etmek üzere Fransa'da, Amerikan sermayelerinin büyük ölçüde katıldığı yeni bir şirketin kurulmasıyla, durum başka gelişmeler gösterecektir.

Böylesi bir olay, Küba'yla alış - verişi sağlayan Batı Avrupa yük gemilerine karşı A.B.D.'nin kararlaştırdığı müeyyideleri ortaya koymaktadır: İster Fransız, ister İngiliz, ister Yunanlı ister İsveçli olsun, bundan böyle, bu şileplerin Amerikan limanlarına yanaşmaları yasaktır. Vaşington daima, kendi politik kararlarını, yabancı teşebbüslere kabul ettirme çabası içindedir. Bir Fransız otomobil şirketi, çeşitli ülkelerde montaj şubeleri kurmaktan vazgeçmiştir, çünkü Fransız Dışişleri Bakanlığına, bu takdirde, bu şirkete A.B.D. pazarının kapatılacağı bildirilmiştir. Seçme tohumlar alanında uzmanlaşmış bir Fransız şirketi, bazı ülkelerle imzaladığı kontratları feshetmiştir, bunlar arasında Küba da vardır, çünkü A.B.D. konsolosu, Amerikalı tüccarların, şirketin siparişlerini kabul etmeyeceklerini bildirmiştir. İmzalanmış bir Fransız - Haiti ticaret anlaşması da, A.B.D. elçisinin, Başkan Duvalier ile bir görüşmesi sonunda feshedilmiştir; oysa bu anlaşma, Fransız - Haiti ticaretini dengeye sokma olanağını vermekteydi. A.B.D. nden resmi yardım alan

her hükümet, Amerikan satıcısının yerine, daha uygun şartlar sunan bir Avrupalı ya da bir Japon satıcısını seçtiği takdirde, bu yardımdan yoksun bırakılmanın tehdidi altındadır. Amerikan şirketlerinin yabancı ülkelerde açılmış şubelerinin müdürleri, A.B.D. Meclisinin kararlarına uymaktadırlar. Bu da, onların, ticaret politikalarını, bulundukları ülke çıkarlarına göre düzenleyemiyeceklerini tersine, örneğin «stratejik denilen ürünlerin satışı konusunda olduğu gibi, Vaşington'un kararlarına uymak zorunda bulunduklarını gösterir. Tabii böylece de, iktisadi ya da mali yönden A.B.D. ne bağımlı ülkeler, politik ve diplomatik hareket özgürlüklerini yitirmiş oluyorlar. Bu yüzden, Herold Wilson yönetimi, Kuzey Vietnam'ın bombalanmasına karşı olan bir İşçi Partisinin bütün duygusuna rağmen, Başkan Johnson'un politikasından ayrılamamaktadır. Ekonomik yönden güçlü olan ve öteki ülkelerin politik hayatlarına, diplomatik eylemlerine müdahale etmeyi kendine hak sayan A.B.D. müdahalelerinin tam bir bilânçosu, ancak, büyük devletlerin diplomatik arşivlerini ele geçirmekle mümkündü. Ama bilinen olayların sayısı da bu müdahalelerin genişliği hakkında bir fikir vermeye yetmektedir. Bütün hükümetler, yolunu bulunca, hep aynı şekilde hareket etmektedir. Ama hiç bir hükümet, Vaşington'un sahip olduğu olanaklara sahip değildir. Problemin ölçüsü değiştikçe bünyesi de değişmektedir, çünkü yalnız A.B.D. hükümetidir ki bütün dünyaya müdahale edebilmektedir. Eski sömürgeci devletlerin, coğrafya bakımından belirli bir etki alanları vardı. Fransa ve İngiltere Afrika'nın büyük bir kısmının kaderini ellerinde tutmaktaydılar. A.B.D., ise, sınır tanımayan bir imparatorluk üstünde bütün ağırlığıyla oturmaktadır, Asya üstüne, Orta Doğu üstüne, Afrika üstüne olduğu gibi, Avrupa

üstüne, Amerika üstüne de kurulup yayılmıştır. Bu ülkelerden bir kısmı, ona ham madde, bir kısmı da sermayeleri için pazar sağlamaktadır. Dünya nüfusunun % 6 sını meydana getiren Amerikalıların refah seviyesi, bütün bu ülkelerden gelen kârlar olmasaydı, insanlığın geri kalan kısmının yaşama seviyesinden bu kadar çok üstün olamazdı. Amerika, sonradan kendisine bütün kıtalara müdahale etme olanağı veren bir ekonomik gücün bütün unsurlarını, dünyanın her tarafından hep kendine doğru çekip akıtmaktadır.

Bu ekonomik politik eylem, A.B.D.'nin askeri gücü gölgesinde yapıldığı için daha da kolaylaşmaktadır. Vaşington'un ekonomik ya da politik müdahalelerine karşı koymaya heveslenen bütün ülkeler, bunu yapmaktan çekinmektedirler, çünkü Amerikan askeri kuvvetiyle korunduklarını bilmektedirler. Komünizm korkusu de böylece, A.B.D. hizmetinde çok önemli bir rol oynamaktadır. A.B.D., kendi çıkarlarını, çoğu kez, tek yanlı bir dayanışma yoluyla, bekçisi olmayı istediği «hür dünya» nın çıkarlarını saptayacak, tek ve mutlak bir yargıç saymaktadır kendini. Ekonomik imparatorluğu, ne denli güçlü olursa olsun, eğer daha da korkunç bir askerî imparatorlukla takviye edilmemiş olsaydı, kuşkusuz birtakım zayıflıklara uğrardı.

VII. ASKERİ İMPARATORLUK

- Savunma bütçesi ve endüstri üretimi
- Askerlerin toplumdaki itibarlarının artışı.
- Yabancı ülkelere silah satışı
- Subaylar ve müttefikleri
- Müdahale güçleri

İmparatorluğun askeri aygıtı, A.B.D.'nin en güçlü ekonomik girişimini teşkil etmektedir. Bu aygıtın gücü ve etkililiği, ne millî sınırlar, ve ne de Amerikan nüfusu çapında değil, kullanmak görevini yüklendiği eşsiz zenginliğe uygun bir çaptadır. Hammaddeyi elverişli fiatlarla ithal etme, sermayeleri de, çok verimli kârlarla ihraç etme oyunuyl, bu zenginlik, köklerini hemen hemen dünyanın her yanına salmaktadır. Bu zenginliği korumak için, Atlantik'le Pasifik arasında, Meksika sınırıyla Kanada sınırı arasındaki 9.385.000 kilometre karenin savunmasını sağlamak yeterli değildir. Aynı zamanda, Latin Amerika'nın ya da Güney Doğu Asya'nın geniş ekim alanlarını ve maden yataklarını, Orta Doğu'nun petrol yataklarını, Kanada kalkanının masalsı doğal kaynaklarını, Afrika'nın daha yeni işlenmeye başlanmış zenginliklerini, Amerikan sermayelerinin akın ettiği Batı Avrupa'nın endüstri güçlerini de korumak gerekmektedir. Ayrıca da, bütün okyanuslar ve bütün denizlerde seyredebilme özgürlüğünü de sağlamak gerekmektedir. Demek ki, askeri aygıt, sınırları olmayan bir imparatorluk çapındadır; O da imparatorluk gibi **second** to none dur.

Bu aygıt, 1968 yılında 75 milyar dolarla devlet bütçesinin % 56 sını, brüt ulusal üretimin % 8 ini yutmaktadır. Eğer üçüncü dünyanın zenginlikleri, dünya nüfusunun ancak % 6 sını temsil eden bu ülkeye akmamış olsaydı, ulusal üretim, bu günkü düzeyine erişmekten uzak olurdu. Yeryüzünün hiç bir noktası, bu akıllara durgunluk veren güçlü örgütün himaye ya da tehdidinden uzak kalamamaktadır. 1968 yılı başında, A.B.D., S.S.C.B. den 4 kat daha fazla kıtalararası bombardıman uçağına sahiptir; S.S.C.B. nin 720 kıtalararası füzesine karşılık da, A.B.D. 1.054 füzeye sahiptir ve denizaltı atom

füzelerinin sayısı, S.S.C.B.'ninkinden on defa daha çoktur.

Bu gezegenimizdeki hayatı bir kaç defa yokedebilecek us almaz ateş gücü, yalnızca dünyanın en zengin ülkesinin zenginliğini koruma amacını gütmez. Çok pahalıya oturuşuyla, Vietnam savaşı masraflariyle, askeri aygıt, kuşkusuz, Amerikan ödemeler dengesinde zararlara yol açmaktadır; ama, aynı zamanda, savaş endüstrisinde azımsanmayacak bir dinamizm olanağı bulan bir ekonomiye geniş bir etkenlik alanı açmaktadır. On yedi yıl önce başlıyan ekonomik krize tek başına son verebilmiş olan İkinci dünya savaşı başında, ülkede işsiz sayısı dokuz milyonu bulmaktadır. 1967 nin 2.954.000 işsizine, pentagone tarafından kullanılan 5.141.000 sivil ve askerin büyük bir kısmı da eklenseydi durum ne olurdu acaba? Bundan başka, savunma bütçesinin % 66 sı, özel sanayie verilmiş siparişlere ayrılmaktadır; bu da, 1968 yılında aşağı yukarı 49 milyar dolar, tutmaktadır. Eğer bu büyük ve küçük sanayiler, Pentogondan her yıl, bir önceki yıldan daha fazla olan bu payı almamış olsaydı, endüstri faaliyetlerinin bütün dalları üretimlerini azaltmak zorunda kalırdı. Savunma bütçesinde önemli bir azalma, hayat seviyesinde de genel bir düşüş yaratarak, iş pazarına bir kaç milyon işsizi daha sürerdi. Bundan zarar görecek, yalnız, Pentagone'un büyük kontratlarını aralarında paylaşan büyük şirketler olmayacaktı; çünkü, yüzbinlerce küçük ve orta çapta teşebbüsler de bunlara bağlıydı; dolayısiyle ayni zararı göreceklerdi.

H. Mc. Landrers takma adı altında, Başkan Kennedy'nin eski ekonomi danışmanı, eski Hindistan elçisi John Kenneth Galbraith, üslûbu hayli belli bir kitabın ön sözünü mizah dolu bir dille yazmıştır. Amerikan hü-

kümetinin isteği üzerine hazırlanmış bir rapor gibi sunulan alaycı kitap, barışın istenmeyen bir şey olduğu sonucuna varmaktadır. Başka bir takım nedenler arasında, bir de, hiç kimsenin askeri harcamaların yerini tutabilecek başka bir sanayi programı yapamıyacağını ileri sürmektedir. On yıl içinde, 185 milyar dolara vardığı tahmin edilen bir sosyal yardım plânına değinen «rapor», kimilerinin bu planı, «çok masraflı» bularak reddetme hevesinde olduklarını belirtmektedir. Ama tersine, bir savaş ekonomisinin yerini tutabilme yönünden, bu program çok elverişsizdir; haddinden fazla ucuza maloImaktadır. Bu korkunç hiciv, on milyarlarca doları yutan bir askeri üretimden vazgeçemeyecek durumdaki bir ekonominin zayıflıklarını en mükemmel biçimde göstermektedir.

Daha sonraları verilecek olan bir kaç örnek, askeri mal siparişlerinin, A.B.D.'ndeki bazı bölge ve sanayi kollarının zenginleşmesine nasıl yardımcı olduğunu göstermektedir. Bundan başka, A.B.D., dış ülkelere, yılda ortalama 3.000 milyon doları bulan silah satmaktadır. Bu satışlar çoğu kez, A.B.D. tarafından alıcı hükümetlere verilmiş krediler sayesinde yapılmakta ve uzmanlaşmış sanayilerin faaliyeti için hiç de azımsanmayacak bir bir unsur teşkil etmektedir.

Kuvvetlerin kullanılması

Amerikan savunma bütçesi, 1940 yılında 1.498 milyon dolarken, 1968 yılında 75.487 milyon dolara çıkmıştır, böylece de, ulusal bürüt üretim içindeki yeri 0/0 1,5 tan 0/0 8,1 e yükselmiştir. Amerikan kuvvetlerinin bütün cep-

helerde çarpıştığı 1944 yılında, bu bütçe, ne denli önemliyse, 1968 yılında da o denli önemlidir. Çünkü A.B.D., askeri, varlığına nerede ihtiyaç duyulursa orada, dünyanın her noktasına hemen müdahale edebilecek durumda olmak zorundadır. 1954 yılında Fransız kuvvetlerinin Hindi Çin'den geri çekilmeleri, daha o zamandan, bu askeri varlığın önce sembolik, sonra da, somut olarak orada bulunduğunu ortaya koymaktadır; ama bu askeri varlık, henüz küçük ülkede, ona askeri bir zafer sağlamaya yetmemektedir. Büyük Britanya'nın Süveyş'in doğusundaki üslerini boşaltma kararı, A.B.D.'ne yine aynı şekilde, Hint okyanusunda baş rolü oynama olanağı vermektedir; bu, 1947 yılında Yunanistan'da olup bitenlerin daha geniş çapta bir tekrarıdır. George Washington'un «dış karışıklıklardan kaçının» yolundaki öğüdünü tutan olmamıştır. A.B.D., üstünlüğünü başkalarına kabul ettiren iki dünya savaşının dışında kalamamıştır. Kore'de olduğu gibi Vietnam'da da müdahalede bulunmaktan geri kalamamıştır; ve bu ülkenin askeri aygıtı beş kıtaya yayılmış durumdadır. A.B.D., anlaşmalar yoluyla 44 ülkeye bağlanmıştır ve bu ülkelerin güvenliğinin tehdit edildiği durumlarda müdahale etme görevini yüklenmiştir. Bu ülkelerden birine verilmiş söz tutulmadığı takdirde, öteki ülkelerin Amerikan hükümetinin sözüne duyduğu güven ciddi bir şekilde sarsılacaktır: Ama gerçekte, A.B.D.'nin taahhüdü, imzaladığı anlaşma ve paktların kapsadığı bölgeleri bol bol aşmaktadır. Örneğin, Hindistan, Endonezya, Suudi Arabistan, Mısır, Habeşistan vb. gibi ülkeler, ayrıca, Kuzey ve Orta Afrika ülkeleri, A.B.D.'ne askeri anlaşmalarla bağlı değildir; ama, Moskova ve Pekin'de herkes, Amerikan kuvvetlerinin gerektiğinde, bu ülkelere müdahalede bulunacağını bilmektedir. Ve kendi tarafsızlıklarına en düşkün ülkeler

bile bilmektedirler ki, kendi güvenlikleri, öncelikle, A.B.D.'nin komünizmi önleme kararına ve bu sistemin yalnız uzak, yakın herhangi bir ülkeyi değil, aynı zamanda A.B.D. nin, hem dünyadaki nüfuzunu hem de refah ve güvenliğini tehdit eden yayılmasını durdurma azmine bağlıdır.

Pentagone, caydırmanın sağlanabilmesi için, muhtemel bir saldırganın, nüfusunun üçte birini ve endüstri kapasitesinin üçte ikisini birkaç dakikada yoketme olanağına dayanması gerektiğini düşünmektedir. Sovyetler Birliği'nin, bir baskına giriştiği takdirde, Amerikan füzelerinin karşı saldırısıyla, 100 milyon ölü vereceğini ve üretim gücünün % 80 nini kaybedeceğini hesaplamıştır. 1970 yılı sonunda, A.B.D., 10 megatonluk ve 14.000 kilometre menzilli 700 Minuteman füzesiyle daha kuvvetli tipten, 300 III füzesini elinde bulundurmuş olacaktır. Tam bir hareket serbestliğine sahip, 24 ve 13 metagonluk bombalar taşıyan stratejik bombardıman filosunda 590 B-52 ve 80 de B-58 uçağı vardır. 41 atom denizaltısının hepsi de, zamanla yerlerine Poseidon füzeleri konacak olan 16 Polaris füzesiyle donatılmıştır. Atomla işleyen avcı denizaltıları, kruvazörler, muhripler, füze atar firkateynler ve çıkarma gemileri refakatinde yirmi beş uçak gemisi Atlantik, Pasifik ve Akdeniz'de kol gezmektedir.

Bütün bu kuvvetlerin hepsi ve taktik atomik topçu kuvvetiyle donanmış kara ordusu, herhangi bir anda herhangi bir hedefe ulaşabilecek durumdadır.

Bu korkunç askeri aygıt, Pentagone'un yönetimi altında beş milyondan fazla insan kullanır; bunlara, doğrudan doğruya özel sanayide, askeri donatım yapımında çalışan beş milyon ücretliyi de eklemek yerinde olur.

Öyleyse, modern dünyanın en güçlü savaş makinası, bütçesiyle, işçi sayısıyla, dağıtılan ücret toplamıyla, A.B.D.'nin de en önemli endüstrisidir. Askeri malların tutarı şu beş büyük şirketin mal gücünden üç kat daha fazladır: United States Steel, American Telephone & Telegraph Co, Metropolitan Life İnsurance Co, General Motors ve Standart Oil of New Jersey. Ama her ne kadar, bu askeri «tröst», A.B.D.'nin en büyük tröstüyse de, hiç bir anti - tröst kanun, onu parçalanmaya zorlayamaz. Çünkü bir yandan, kıtaları ve bütün okyanusları ateş gücü altında tutarak, bütün Amerikalıların refahını korur, öte yandan, on milyon kadar ücretliye ve onların ailelerine düzenli gelir sağlar ki, bu da, A.B.D.'de çalışan nüfusun çok yüksek bir yüzdesi demektir.

Amerikan toplumunda gerçek bir devrim de, böylece yapılmış olur. 1935 yılında, A.B.D., savunmaya devlet bütçesinin ancak % 10,9 unu ayırabiliyordu. 1918 zaferinden ve Versailles antlaşması onayının reddinden sonra, Amerika, «infiratçı» özlemine yeniden dönerek, kendi kabuğuna çekiliyor ve güçlü bir ordu besleme gereğini duymuyordu. Üstelik, 1929 - 1930 büyük ekonomi krizinden sonra, ülkede on milyon işsiz varken, bütün kaynaklarını üretimin yeniden hızlandırılmasına yöneltiyordu. Böylece, gerek, 1918 den 1929 a kadarki refah döneminde, gerekse, daha sonraki kriz döneminde, asker, ekonomik ve sosyal yönden parazit olarak görünmektedir.

Tersine, Pearl Harbor'a karşı Japon saldırısından sonra, asker herkesin gözünde, American Way of Life'in (Amerikan hayatı) bekçisi durumuna girmiştir. Askeri harcamalar, 1944 yılında devlet bütçesinin % 80,8 ini, 1968 yılında ise % 55,9 unu yutmaktadır. Çünkü, Nazi Almanya'sı ve Japonya teslim olmak zorunda kaldılarsa

da, daha açık, aynı zamanda daha sinsice bir tehdit, American Way of Life üzerine çökmektedir: Komünist tehdididir bu. Asker bir parazit değildir artık.

O artık halkın gözünde, Kore'de ve Vietnam'da, komünizme karşı, 1914 yılında Pasifikte ya da 1944 yılında Normandiya kumsallarında anti - demokratik güçlere karşı girişilmiş kutsal savaşı sürdürmektedir. O, hem Amerikan Cumhuriyeti'ne, hem de «özgür dünyanın» bütün kalelerine bekçilik etmektedir.

Aynı şekilde asker, doğal bir süreçle, özel şirketlere, otomobil sanayii satış tutarlarını çok daha fazla aşan iş mukaveleleri sağlıyarak, üretimini hızlandırdığı ülkenin iktisadi makinasının çarkları içine de girmiştir. 1965 yılında havacılık endüstrisi, 17.396 milyon dolarlık toplam üretiminden, hükümete, yani Pentagon'a 13.708 milyon dolarlık bir satış yapmıştır. Telekomünikasyon sanayii, 8.691 milyon dolarlık toplam üretiminin 5.070 milyon dolarlık kısmını Pentagon'a vermiştir. 3.516 milyon dolarlık bütçesi olan tersaneler, Pentagone'dan 2.446 milyon dolarlık sipariş almıştır. Böylece asker, yalnızca bir parazit olmaktan kurtulmakla kalmamış, aynı zamanda Amerikan zenginlik ve refahının unsurlarından biri olmuştur. Kaliforniya gibi bir eyalette, endüstri işlerinin % 23,3 ü Pentagone'a bağlıdır; Kansas'ta % 30,2 Arizona'da % 20,6, Connecticut'ta, % 21, Yeni Meksika'da % 23,8, Utah'da % 20,4 olur bu oran.

Askerî bütçe sayesinde, iş hacmi en yüksek sanayiler ve A.B.D.'nin çeşitli bölgeleri müstesna bir yayılma ve gelişme göstermektedir. Latin - Amerika, Avrupa, ve Asya'ya dal budak salmadan önce, ülkenin sınırları içinde nasıl güçlü bir endüstri imparatorluğu gelişmişse, VII. filoyu Uzak Doğu'ya, VI. filoyu Doğu Akdeniz'e yol-

layan askeri imparatorluk da, A.B.D.'nin başlıca sektörlerini ve ekonomik bölgelerini kurduğu ağın ilmikleri arasına almıştır. Uzak hammadde yatakları ve uzak yerlerdeki yatırımlar, Amerikan refahını nasıl beslemekteyse, yeryüzüne yayılmış bu askeri aygıt da öyle, yeni işler ve görevler yaratmakta ve A.B.D. endüstri makinasını hızlandırmaktadır.

İster askeri, ister ekonomik olsun, imparatorluk, ne tesadüfen kurulmuştur, ne de sonradan süs olsun diye yaratılmış bir şeydir. Bu imparatorluk olamasaydı, Amerikan toplumu, yalnızca amaçlarını değil, aynı zamanda yaşayabilme olanaklarını da esaslı şekilde bir gözden geçirme zorunluğunda kalırdı. Ekonomik imparatorluğun üstüne kurulmuş, askeri imparatorluk tarafından korunup sağlamlaştırılmış olan American Way of Life, ulusal sınırların içine kapanmakla varlığını sürdüremezdi kuşkusuz. İşte bu yüzden, A.B.D. Başkanları, Kore savaşında, Saint - Dominigue'e deniz piyadelerinin gönderilmesinde, ya da Küba ihtilalinin kaderinin tayininde olduğu gibi Vietnam savaşında da, A.B.D. nin ulusal güvenliğinin söz konusu olduğunu söylemekte haklıdırlar. İmparatorluk askerlerinin, bekçilik görevlerini azıcık gevşetebilecekleri tek nokta yoktur yeryüzünde.

A.B.D., bu durumu kendisi istemiş değildir. İmparatorluk sahipleri tarafından soğukkanlılıkla alınmış ve ağır ağır olgunlaşmış bir kararın meyvası değildir bu durum. Franklin Roosevelt, ikinci Başkanlığı sırasında, krizi, geniş bir silah üretimi programını uygulayarak giderebilirdi. Ama yapmadı bunu. İkinci dünya savaşı, Amerikan yöneticilerine ve seçmenlerine, askeri çabaların eşsiz bir yayılma hareketini başlattığını göstermişti;

ama, savaşın sona ermesinden hemen sonra, ilk kaygıları, savaş endüstrilerini, barış endüstrisine çevirmek oldu. Kore savaşı bir duraklamayı önlemiştir; ama, A.B.D.'nin savunma bütçesini yüksek bir düzeyde tutuşu, ekonomik nedenlere dayanmamaktadır. Onları bu yola iten büyük kuvvet, komünizm düşmanlığı ile her türlü toprak fethine karşı koyma ve komünizmi kendi sınırları içinde tutma gibi hayati bir ihtiyaçtır.

Demogoglar, komünizm korkusu üzerinde şüphesiz çok oynamışlardır; bu korkuyu, kendilerine bir seçilme basamağı yapmak üzere bol bol körüklemişler ve son kertesine vardırmışlardır. Bu demogogların en gürültücü ve en ateşlisi merhum Senatör Joseph Mc Carty, askeri bütçede en ufak bir artırma sağlamayı başaramamıştır. Antikomünizm, soğuk harbi azdırmış, uluslararası barış fırsatlarını kaçırtmış, kolayca kabul edilmeyecek kararlar verdirmiştir ama, önüne geçilmez bir çatışma yaratmamıştır yine de. Sovyetler, ilk sputniklerini yörüngeye oturttuklarında, Savunma Bakanı Charles Wilson safça, Ruslar'ı Detroit'de görmektense ayda görmeyi yeğlediğini açıklıyordu. Ama, A.B.D., yarışmanın dışında kalamazdı tabii; bunun üzerinedir ki, uzay araştırmaları bütçesi, 1959 da 434 milyon dolarken, 1968 de 7.230 milyon dolara çıkıverdi hemen. Doğu - Batı yarışması, hiçbir baskı gurubunun hükümete ve Washington Meclisine kabul ettiremediği şeyi kabul ettirmiştir.

Ama bu yarışmada, özel teşebbüs, kendi çıkarının nerede olduğunu görüvermiştir hemen. Uzay araçlarının füzelerin, atomik silahların ,denizaltıların, uçak gemilerinin, bombardıman uçaklarının, elektronik araçların ve nihayet her türlü silahın yapılıp geliştirilmesi için büyük paralar, Washington'dan bütün endüstri sektörle-

rine akmaktadır. Bu paralar, araştırmaları beslemekte, üretimi artırmakta, otomatikleşmenin işleri ortadan kaldırdığı bir sırada, milyonlarca yeni iş alanı yaratmakta, gittikçe artan karlar sağlamaktadır. Bu paralar, aynı zamanda, A.B.D.'nin içinde, bütün dünya üzerinde kendini gösteren bir gücü de pekiştirip sağlamlaştırmaktadır.

Tekel

Bu eşi benzeri olmayan askeri güç, yine eşi benzeri olmayan bir ekonomik güç üstüne kurulmuştur ve A.B.D.'nin rakiplerine olduğu gibi müttefiklerine de kendini kabul ettirmektedir. Başkan Johnson, A.B.D. nin, kendi özgürlük anlayışını, «zengin olsun, yoksul olsun, bizimle aynı düşüncede olsun, olmasın her ülkeye» götürmesi gerektiğine inanmıştır. İşte, iki yüzyıldan beri, John Adams ve Herman Merville gibi, Amerikan mesihçiliğinin ozanlığını yapanların eskiden beri kurup durdukları düş. Olaylar da çoğu kez onları haklı çıkarır görünmektedir: «kimileri, niçin bu sorumluluğun (Vietnam'da) ille de bize düşmesi gerektiğini soruyor halâ», demektedir Başkan Johnson. Cevabı basit bunun: «bu görevi yerine getirebilecek başka kimse yoktur da ondan». Çünkü, ABD, Batıda böylesi bir gücü elinde tutan tek ulustur; bundan dolayı, kendini her yere müdahale etme zorunluğunda görmekte, böylece de dünyanın jandarmalığını yapmaya kalkışmaktadır.

Daha becerikli ya da dünyadaki karmaşık durumları daha iyi seçebilen Amerikalı bazı devlet adamları, bu anlayışa karşı çıkmışlardır. «Gücümüz ne kadar bü-

yük olursa olsun, der bunlardan biri, yine de tam ve eksiksiz değildir. Basit bir kararla, dilediğimiz dünyayı bir anda kuramayız. Hatta, bize bir çok yönden bağlı ülkeler, bile, bizim doğru sandığımız yolu izlemiyorlar her zaman (...) Biz değişmez, katı şeyler peşinde koşmuyoruz.» Ama bu sözler, eski Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ındır ve eylemiyle bağdaşmamaktadır. Çünkü, J. F. Dulles herkes kadar, hatta kuşkusuz herkesten çok, «enternasyonal komünizmi» aşılmaz olarak ün yapmış baraja kapatma amacını güden İttifak ve antlaşmalar sebekesi kurmakta israr etmiştir. Guatemala'ya müdahaleden önce, Amerika Devletleri örgütünün (O.E.A.) anti - komünist hükümlerini ağırlaştıran, Güney - Doğu Asya'da O.T.A.S.E., ve Orta Doğu'da C.E.N.T.O. antlaşmalarını, Avusturalya ve Yeni Zelanda ile yapılan antlaşmayı (A.N.Z.U.S.), İspanya, Japonya gibi devletlerle yapılan ikili antlaşmaları icad eden o olmuştur. Ve Dulles, başkaldıran müttefikleri «bizim doğru olduğuna inandığımız yol»a sokmak için büyük bir etkinlikle çalışmıştır. Bu ülkeler, kendilerine, saldırı durumunda atomik himayeyi sağlıyacak tek ülke olan A.B.D.'ne «çok bağlı» oldukları için, iş, daha da kolaylaşmıştır. Razı olmadıkları takdirde, Amerikan stratejisini köklü olarak gözden geçireceği tehdidini savurarak, dik kafalı Avrupa devletlerine Almanya'nın yeniden silâhlanmasını kabul ettiren yine J. F. Dulles'tir. Bir yandan, A.B.D. nin, katı, değişmez şeyler peşinde koşmadığını ileri sürüyorsa da, öte yandan, tarafsızlık zihniyetinin «ahlâka aykırı» olduğunu söylemekte sakınca görmüyordu; çünkü, hiç kimse komünizm demek olan mutlak «Kötü» ile, A.B.D. nin bekçiliğini yüklendiği mutlak «İyi» arasında bir seçme yapmayı reddedemez.

A.B.D. politikasında, uyduları değil de, müttefikle-

ri olduklarını söyleyip durduğu ortaklarına, kendi görüşlerini kabul ettirmek için, askeri imparatorluğun gücünden yararlanma gibi açık bir isteği olup olmadığını araştırmak gerekir mi acaba? Şüphesiz hayır. A.B.D. nin müttefikleri, çoğu kez, kendileriyle ilgili konularda, uydu ülkelerin cesaret edemeyeceği davranışlarda bulunmuşlardır. Fransa ve İngiltere, Washington'un hoşuna gitme şansı olmayan bir sömürge politikası izlemişlerdir. Bütün uyarmaları hiçe sayan Kanada ve Japonya gibi ülkeler, Çin'le, kendileri için çok önemli ticarî ilişkiler kurmuşlardır. Latin Amerika'da, çeşitli ülkeler, Küba ya da Dominik Cumhuriyeti konusundaki oylamalarda A.B.D. den farklı davranmışlardır. Hatta, N.A.T.O. içinde bile, «çok yönlü kuvvet» tasarısı gibi bir çok tasarı, A.B.D.'nin müttefikleri tarafından kabul edilmemiş ve Dışişleri Bakanlığı çekmecelerinin dibine itilmiştir.

Ama yine bu ayrılmaların sayısı azdır; A.B.D.'ne askeri antlaşmalarla bağlı kırk dört ülke, temel konularda, Washington'un çizdiği yolu izlemiştir. Çünkü, muhtemel bir düşmanı, düşüncesinden caydıracak bir atomik güce yalnız ABD sahiptir ve müttefik hükümetler üzerine olduğu gibi, komünist hükümetler üzerine de ağırlığını duyuran bu tekeldir. Hiç bir Batılı ülke, A.B.D. nin atomik himayesinden vazgeçecek durumda değildir. Washington'un en küçük isteğine boyun eğmek için yeterli neden midir bu? Bu vesayete başkaldırmaya teşebbüs eden hükümetler, ülke içinde, hemen, A.B.D. yönetiminin bizzat kurmadığı, ama bazı gazetelere ve bazı politik kuruluşlara yapılan Amerikan yardımıyla beslenen «Amerikancı bir partinin» ya da bir «NATO'cu parti» nin şiddetli itirazlarıyla karşılaşmıştır.

Çok belirgin bir gerçek varsa, o da şudur ki, A.B.D.

nin katıldığı ittifaklar, yalnız A.B.D. nin ekonomik üstünlüğünden değil, aynı zamanda atom tekelinden ötürü, farklı güce sahip ülkeleri biraraya getirmektedir. A.B.D. nin aldığı bazı kararlara karşı çıkan bir kaç Latin Amerika ülkesinin çılgınlıklarına rağmen Amerika Devletleri Örgütü, Guatemala'da Arbenz yönetimine ye da Küba'ya karşı giriştiği harekette ya da 1965 yılında Dominik Cumhuriyeti'ndeki krizi çözümlemede ihtiyacı olduğu hukuki kadroyu ve uluslararası teminatı ABD'ne daima sağlamıştır. N.A.T.O.'daki sayısız anlaşmazlıklara rağmen, Washington'un sesi bir stratejinin tayininde olduğu gibi, silâh siparişlerinin verilmesinde de hep baskın çıkmıştır. Aynı şekilde, Vietnam anlaşmazlığında, A.B.D.'nin müttefiki olan ülkelerin politik - diplomatik ihtilâllar yaratması mümkündür; ama bunlar Washington'un kararını bozabilecek güçte değildir.

Atom tekelinin kendisine sağladığı bu güç, A.B.D.'nin askeri üstünlüğünden daha çok, durumun, müttefikler tarafından kötü bir şekilde tahlil edilmesinden doğmaktadır. Özellikle Avrupa, birgün, Fransa'nın 1940 taki (O sıralarda Paul Reynaud'nun Amerika'ya yaptığı çağrılar karşılıksız kalıyordu.) durumuna düşmemek için, Amerika ile sürekli bir ittifak ve birleşmiş kumandanlıkları kurmayı arzulamıştır. Avrupa, koşulların temelden farklı olduğunu, infiratçılığın artık, A.B.D. tarafından uygulanmaz durumda olduğunu ve ister N.A.T.O. ile, ister N.A.T.O. suz olsun, Washington'un Batı Avrupa'nın ekonomik gücünü muhtemel bir rakibe bırakmayacağını görememiştir. Özellikle de, N.A.T.O. nun içinde bile, hiç bir şeyin kendisini Amerikan baskılarına boyun eğmeye zorlamayacağını anlıyamamıştır. Tarafsız olsa da, Avrupa, A.B.D.'nin atom himayesi altında kalırdı herhalde.

Amerikan imparatorluğunun gücü, bütün imparatorluklarda olduğu gibi, kendi yasasına boyun eğen ülkelerin zayıflığından doğmuştur.

Top tüccarları

Askeri imparatorluk, bir politikayı egemen kılmak ve A.B.D.'nin müşteri devletlerle kurduğu bağları kuvvetlendirmek için de uygun bir araç durumundadır. Bu ülkelerden her biri, kendi ulusal ordusunu donatmak için, A.B.D.'nin yardımını istemiş ya da kabul etmiştir. 1968 Kasımında, Başkan seçimleri için Demokrat Parti adayı Eugene Mc Carthy şöyle yazmaktadır: «Bugün, A.B.D., dünyadaki klasik silahların başlıca kaynağıdır. Bizzat kendisi, çok kınanan «top tüccarları» nın iki savaş arasında oynadıkları rolü üzerine almıştır. Mc Carthy, 1950 ile 1966 yılları arasında A.B.D. nin öteki ülkelere 35.000 milyon dolarlık askeri donatım verdiğini ya da sattığını ve bu miktarın 1961 den beri de yılda ortalama 3.000 milyonu bulduğunu sözlerine eklemektedir.

Askeri yardım programı tabiatiyle komünizme karşı, «özgür dünyanın güçlerini arttırmak için uygulanmaktadır; ama bu konudaki etkinliği, bazı durumlarda ne denli gerçek olursa olsun, ikinci derecede önem taşımaktadır; çünkü, savunmanın asıl yükü A.B.D. silahlı kuvvetlerinin eşsiz gücüne dayanmaktadır. Vietnam'ın durumu özellikle açık seçiktir: 1.511,7 milyon dolarlık askeri yardım A.B.D. ni bu ülkeye yarım milyon asker göndermekten hiç bir şekilde alıkoymamıştır. 1950-1967 yılları arasmda Orta Doğu'nun çeşitli ülkelerine verilen 5.665,6 milyon doların yalnız Amerikan VI. filosunun,

muhtemel bir düşmanın cesaretini kırmaya yeterli olduğu bu bölgede meydana gelecek bir savaş durumunda daha etkili olacağı şüphelidir. Latin Amerika'ya verilen 925.3 milyon dolara gelince, bu paralar esas itibariyle askerleri şımartmaya ve seçilmiş hükümetleri devirmek ve bizzat kendileri iktidarı ele geçirmek için kullanabildikleri malzemeyi modernleştirmeye yaramıştır. Aynı şekilde Formoza'ya verilen 2.492,3 milyon dolar da A.B.D. nin zaman zaman güçlük çıkaran bir müttefiki üstünde kontrol sağlamasına olanak vermiştir. Bir savaş ihtimalinde, böyle dağıtılmış 35.000 milyonluk korkunç bir miktarın etkili olacağı kuşkuludur, çünkü tek gerçek savunma, kıtalararası Amerikan füzeleriyle, stratejik Amerikan bombardıman uçaklarıyla, nükleer füzelerle donatılmış Amerikan denizaltılarıyla sağlanmıştır.

Askeri yardım programı, her şeye rağmen destek kuvvetler kurmayı ve donatmayı başarıyorsa da, aynı zaman da ve özellikle, Amerikan yöneticilerinin gözünde şu iki temel amacı da gerçekleştirir: Bir yandan, A.B.D. ile, imparatorluğun müşteri devletleri arasındaki bağları kuvvetlendirir, öte yandan, dış pazarlara, askeri üretimin önemli bir kısmının akıtılmasını sağlar.

Söz konusu olan, müttefiklere yardım kararının umulmadık bir sonucu değil, bile bile yapılmış açık bir hesaptır. Gerçekten de, bütçeye her yıl, silah satışlarını artırmak üzere belli bir miktar para konmaktadır. Örneğin, bu miktar, 1965 yılında 500.000 doları bulmaktaydı; ve askeri yardım programı müdürü general Robert Wood, 1964 yılında, bir Temsilciler Meclisi Komisyonunun önünde askeri yardım programının silah satışının anahtarı olduğunu söylemiştir. «Satın alabilecekleri teçhizatı kendilerine göstermek için başka ülkelerin subay-

larını buraya davet ediyoruz. Sonra, bunları satın alacakları umuduyla, kendilerine bazı teçhizatın kullanılışını öğretiyoruz. Gerçekten de, söz konusu olan satışların artırılmasıdır.»

Amaç, pazarlar bulmaktır ve bu kaygı ille de, dünyada özgürlüğün bekçisi olan Amerikan diplomasisinin, daha yüce amaçlarına bağlı değildir. 1950 ile 1967 yılları arasında Yunanistan'a verilen 1.489 milyon dolar, bu ülkede demokrasi adına ne varsa hepsini silip süpüren bir askeri aygıt'ı besleyip güçlendirmiştir. İran'a verilen 1.036,8 milyon dolar, bu ülkenin feodal yapısını hiç de değiştirmemiş, tam tersine sağlamlaştırmıştır. Yine de imparatorluk yönetimi, zaman zaman kaygı ve kuşkular duymaktadır. 1965 te, Arjantin'e 50 Skyhawks tepkili uçağı vermeyi kabul etmiştir bu yüzden; daha önce sözü edilen kitabında, Sentaör Mc Carthy şöyle yazmaktadır : «sivil yönetimi devirmeye duydukları hevesi azaltmak için, Arjantinli askerleri yatıştırmayı umduğumuz söyleniyor.» Ama askerler, 28 Haziran 1966 da hükümet darbesi yaparlar, A.B.D. de, Arjantin hava kuvvetlerine verilen Skyhawks sayısını 50 den 25 e indirmeğe karar verir.

Tepkili uçakların verilmesi, Arjantinli askerleri, iktidarı ele geçirmekten alıkoyamamıştır; onlar, bu iktidarı muhafaza etmeye kararlı görünüyorlar. Buna karşılık da, yardım, Latin Amerika'daki silahlanma yarışında yeni bir dönem açmıştır. Arjantin örneği, Şili'li askerleri de, aynı ölçüde modern uçaklarla donanmaya itmiştir. A.B.D., onların bu isteğine pek aldırış etmemiştir; oysa Şili ordusu, geleneksel olarak demokrasiye, Arjantin hükümetinden daha saygılıdır. Bunun üzerine Şili, Büyük Britanya'ya yönelir; Venezuela, Peru ve Brezilya da, ay-

nı şekilde davranır. İşte bu sırada, Fransa da tepkili uçaklarını satışa çıkararak yarışa katılır. Pentagone ve Dışişleri Bakanlığından ilham alan büyük Amerika ve Avrupa gazetelerinde çıkan sayısız yazı General de Gaulle'ü Latin - Amerika'da hızlı bir silahlanma yarışını başlatmakla suçlar.

Hindistan ve Pakistan'a askeri yardım durumu ise, saçmaya varan trajik bir noktaya erişir. O.T.A.S.E. (Güney - Doğu Asya Paktı) içinde, A.B.D. nin müttefiki olan Pakistan, Washington'dan 1.500 ya da 2.000 milyon dolar değerinde askeri yardım alır; daha sonra şu yakın zamanlarda, Komünist Çin'den de yardım alır. Hindistan da, Çin'le sınır çatışmalarının patlak verişine kadar, Amerikan askeri yardımını reddetmemiştir; ama bu arada, Büyük Britanya'dan da silah almaktadır. Sonuç olarak, Hindistan - Pakistan çatışmasında, Amerikan silahları her ülke tarafından ötekine karşı kullanılmıştır. Satışlar çatışmalar sırasında, durdurulmuş ama, Sovyetler Birliği aracılığıyla imzalanan Taşkent anlaşmasından sonra yeniden başlamıştır.

Silahlanma yarışı, Afrika'yı da sarmıştır. 1956 yılında Habeşistan, A.B.D.'nden askeri yardım alan tek ülkeydi. A.B.D., o yıl içinde bu ülkeye 4,8 milyon dolar vermiştir. Ama 1961 yılında yedi Afrika ülkesi Amerika'dan yardım almıştır; 1962 de de on dört Afrika ülkesi. Ó sıralar Habeşistan'ın payına düşen miktar iki mislinden fazla artmış, 10,9 milyon dolara ulaşmıştır ve A.B.D.-nin Afrika'ya yaptığı askeri yardım, 1956 da 4,8 milyonken 1963 te 26 milyona yükselmiş, 1967 yılında ise, 31,9 milyon olmuştur.

Senatör Eugene Mc Carthy bu askeri programların diplomatik bir etkisi olduğuna dikkati çekmektedir:

«A.B.D.'nin askeri yardımı, genellikle, diye yazmaktadır, silah alan ülkeye, yüksek denetimde bulunmak, danışmanlık yapmak, yardım etmek ve Pentagonun direktifine uygun olarak, Amerikan yardım malzemelerinin bu ülkeler tarafından nasıl kullanılacağını gösteren plânlar düzenlemek üzere, Amerikan askeri personelinin gönderilmesiyle birlikte yapılır. Aslında, Amerikan askeri danışmanları gittikleri ülkede, ticaret ajanları gibi çalışmakta, ilgili ülkenin, askeri araç ve gereçlerini, ticari ve siyasî bir rakip ülkeden değil de, A.B.D.'nden alması için her türlü çabayı göstermektedirler. Bu askerî danışmanlar bazan daha doğrudan bir rol oynamaktadırlar.

Bu danışmanlar, bulundukları ülkelerde, günün birinde dış ülkelerden malzeme alımında görev yüklenecek, ya da, belki de, sivil iktidarı ele geçirecek bir cunta içinde yer alabilecek subaylarla dostluk ilişkileri kurarlar. Kurslar izleyip, stajlar görsünler, böylece de, kendiliklerinden Amerikan savaş çarkının gücünü, Amerikan tarzı yaşamanın yararlarını beğenip takdir etsinler diye, en iyi elemanlar Amerika'ya davet edilir. Amerikan yardımı, yalnızca maddi ve teknik olamaz; bu yardımın yanında, her zaman belirli bir doktrin aşılama bulunur; çünkü, Pentagon'u yönettiği sıralarda McNamara'nın dediği gibi, «bu yardım, her türlü saldırıya karşı mevzilerimizi korumamıza yardım eden, müttefik ya da sadece dost ordulardaki beş milyon kadar askere silah, eğitim ve gerekli destek sağlar.» İmparatorluk, her ne kadar en korkunç silahlarını, muhtemel olarak nerede nezaman kullanacağı konusunda karar verme yetkisini yalnızca kendisinde görüyorsa da, hemen hemen dünyanın her yanma dağılmış ve kendi askeri gücünün aşağı yukarı iki katı olan müttefik birliklerinin yardımın-

dan vazgeçemeyeceğini de düşünmektedir. İmparatorluğun, hammaddelerini çektiği, yatırımlarını yaptığı ve askeri yönden korunması gereken toprakları savunup elde tutma görevi, bu müttefik kuvvetlere düşmektedir. Komünizme karşı direnmenin ileri karakollarıdır bunlar. Gerçi bu müttefiklerin askerî gücü, iki büyük devin askeri gücüyle karşılaştırılamaz ama, kumanda mevkii Pentagon'da bulunan daha geniş bir sistem içinde, vazgeçilmez bir çark teşkil etmektedir. Muhtemel bir uluslararası anlaşmazlıkta küçük roller oynama durumunda olan bu kuvvetler, buna karşılık, A.B.D.'nin komünizme karşı savunmak istediği demokrasinin zararına bile olsa, ulusal sınırlar içindeki düzenin belli başlı koruyucularıdır.

Ama bunların imparatorluk hizmetindeki rolleri yine de ekonomiktir. Pentogane Silâh Satış Dairesi Başkanı Henry Kuss, 1966 yılında, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonunun önünde şunları söylemiştir: «Yıllık savunma bütçemize nazaran silâh satışlarımız düşüktür ve savunma bütçesinin % 4 den daha azını karşılamaktadır. Bununla birlikte, silâh satışından sağlanan gelirler, ödeme dengesi deyimlerini kullanmak gerekirse, ülke dışındaki kuvvetlerimizin masraflarının aşağı yukarı yarısı kadardır. Bu ülkenin dinamik bir strateji izleme gücü döviz çıkışı bakımından, büyük ölçüde, bu stratejinin maliyetinin etkisi altındadır. Bu bakımdan, dış ülkelere yapılan silâh satışlarının ülke için yararı büyüktür; çünkü, bu satışlar dünyadaki güvenliğimiz için yapılan işleri çok kolaylaştırmaktadır.» Senato Dışişleri Komisyonu, 1966 yılında, Amerikan ödeme dengesini sağlamak kaygusuyla, daha yoksul ülkelerin kanını emmekten ibaret olan bu anlayışı kınamıştır.

Az gelişmiş ülkelere silâh satışı genellikle kredi yoluyla yapılmaktadır. Bu satışlar, A.B.D. nin genel politikası için öylesine önemli sayılmaktadır ki, Pentagon bütçesinde, özel teşebbüsün yaptığı silâhların satışını teşvik etmek üzere devlet hazinesinden ayrılmış krediler bulunmaktadır. Ayrıca, Pentagon, alıcılara kredi olanakları tanımakta ve gerektiğinde özel teşebbüse olan borcunu ödeyemeyecek durumunda olan bir alıcıya A. B.D. hükümetinin teminatını sağlamaktadır. Nitekim, ticarî kuruluşlar ya da İhracat - İthalât bankasınca borcunu ödeyemiyeceği düşünülen bazı ülkeler Amerikan silâhları satın alabilmektedir. Pentagon'un elinde bu amaçla 1967 yılı için 300 milyon dolarlık bir garanti fonu bulunmaktadır. Kanun kendisini kredili satışların dörtte birini «karşılamaya» zorladığından, Pentagon, borcunu ödemekten aciz müşterilere 1.200 milyon dolarlık silâh satabilmektedir. İhracat - ithalât bankası bu işlere karışmaz bile, bunlara göz yumar. (oysa daha normal kontratlar için böyle yapmamakta ve Pentagon adına boş bir çek imzalamaktadır.)

İşte, burada da, imparatorluğun gücü, öteki ülkelerin zayıflığından doğmaktadır. Ekonomik üretim faaliyetlerinin finansmanı için İhracat - İthalât Bankasının istediği % 3 lük faizi çok yüksek bulan bazı hükümetler aynı malî kanalla Amerikan silâhı satın almak için % 5,5 oranında bir faiz ödemeyi kabul ederler. Tabiatiyle burada söz konusu olan zaten ağır bir dış borç altına girmiş ülkelerdir.

1967 ocağında, Dışişleri Senato Komisyonu, bir rapor yayımlamış ve bu raporda Amerikan hükümeti, Beyaz Saray'ın dünyanın bazı bölgelerinde, özellikle Lâtin Amerika ve Orta Doğu'da açıkça ilân ettiği silâhlanma

yarışını durdurma niyetlerine rağmen silâh satışını teşvik etmekle suçlanır. Bu rapora göre, 1966 yılında silâh satışları 1955 - 1961 yıllarındaki ortalamadan yedi kat fazla olmuştur. İnternational Logistic Negociation Bureau, adlı özel bir örgüt 1961 yılında bu satışları hızlandırmak amacıyla kurulmuştur. Bu büronun baş müdürü olan Henry Kuss, diye eklemektedir rapor, çalışmalarından ötürü mükâfat olarak Savunma Bakanı Yardımcılığına atanır. 1962 - 1966 yılları arasında, der yine rapor, entagon dışardan 11.000 milyon dolarlık silâh siparişi almıştır, Robert McNamara da buna benzer bir rakamdan söz etmiştir. 16 Eylül 1965 yılında McNamara, 1961 haziranından 1965 ağustosuna kadar uzanan daha kısa bir süre içinde silâh satışlarının 9.000 milyon dolar olduğunu tahmin ediyordu.

Henry Kuss'un da açıkladığı gibi, bu satışların, Amerikan ödeme dengesindeki bozukluğu sınırladığı doğrudur ama aynı zamanda, bu satışlar, İmparatorluğun ağına düşmüş olan bazı ülkeler üzerindeki Amerikan kontrolünü artırmıştır. «Bizim askeri yardımımızın belli başlı amacı,» diye yazmaktadır, Senatör Mc Carthy, şimdi, müşteri ülke sayısını artırmak, siyasi - askeri kaleler kurmak ve bazı bölgelerde kuvvet dengesini korumak ya da değiştirmek imiş gibi görünmektedir. İmparatorluğun gelişiminde temel siyasal amaç da budur zaten. Müşteri devletler, kendilerini, ucuz hammadde ithalatçısı, ve büyük sermaye ihracatçısı (bu sermayeler, vergilerin ve ücretlerin düşüklüğü yüzünden daha kârlı olmaktadır) bir ülkeye bağlayan ekonomik bağlara, çevrelerinde askerî imparatorluğun kurduğu bağların eklendiğinin farkındadırlar : Örneğin, üslerin kurulması, askeri «danışmanların» gönderilmesi, dış borcu artıran silah satışı gibi bağlar.

Halkın gözünde, bu politikanın «top tüccarları» ile Pentagon'un «şahinlerinin» desteklediği birkaç savaş kışkırtıcısının eseri olduğu görüşü itibar kazanabilir. Sorun aslında daha karışıktır, büyük sanayiciler, askeri şefler ve politikacılar arasındaki yakın görev ilişkileri gelişmiştir. (Bak Bl. X : «imparatorluğu yönetmek») Bu düzeyde bu ilişkileri göstermek için bir örnek yeter, 9 Ağustos 1967 de, A.B.D. Senatosu Demokrat Senatör Allen Ellender'in ihracat - ithalat bankasını yoksul ülkelere silah satışı için kredi vermesini yasaklamayı hedef tutan kanun değişikliği teklifini 40 a karşı 48 oyla reddeder. Bu oylama sonucu, az gelişmiş ülkeler için pahalı ama müşteri devletler arama peşinde koşan A.B.D. için ekonomik ve politik yönden kârlı bir politika izlenmesine imkân vermiştir. Kanun değişikliği teklifi, tabiatiyle hükümetin sert mukavemeti ile karşılaşmıştır. 8 oyluk zayıf bir çoğunlukla (Oylamaya katılanların sayısı 90 dır.) kazanılmış olması, Amerikan demokrasisinin acıklı yönlerinden birini çok iyi ortaya koymaötadır : «top tüccarlar» kliği kendine gerekli oylama desteğini elde etmiştir ve beş senatöre taraf değiştirecek hiç bir rakip klik yoktur ortada; bu beş senatör, böylesine sakat bir politikaya son verdirmeye yeterdi.

Demokrat Senatör Daniel Brewster, hükümetin politikasını eleştirmek için bir fırsat bulmuştur. Örneğin, A.B.D.'nin, hem İsrail'i, hem de bazı Arap ülkelerini silahlandırdığını hatırlatır ve Hindistan ile Pakistan'ın durumlarını da bu arada anabileceğini söyler. İhracat - İthalat Bankası kredilerinin büyük bir kısmının (% 36), Amerikan silahlarının satın alınması için verildiğini açıklar. Sonunda şu açıklamada bulunur Senatör Brewster :

«Çok mükemmel amaçlarla kurulmuş olan İhracat - İthalat Bankasının, karanlık silah kaçakçılıklarına katılması sonucu, itibarını ve iyi ününü yitirmiş olması çok üzücü bir şeydir. 1967 yılında, gelişme yolunda olan on dört ülke, 591 milyon doları bulan ne olduğu anlaşılmayan gizli borçlar almışlardır. En şaşırtıcı taraf da, İhracat - İthalat Bankasının dahi bu paraların gittiği yeri bilmemesidir. Eğer ülkelerin birbiri ardından komünistlerin ellerine düşmesini istemiyorsak, Latin Amerika'ya ekmek vermeliyiz, kurşun değil.»

407 Senatör, utanç verici olarak niteledikleri bu satışların kötülüğünü ortaya koymuşlarsa da, itirazları, kendi gücüyle, durmadan, iktisadi - askeri potansiyelini ve dost, müttefik ya da tarafsız ülkeler üzerindeki politik nüfuzun arttırma yollarını arayan bir ülkede, başa gitmiştir. Resmi söylevler, basın, radyo, televizyon, bu ülkeye hergün, kutsal bir görev yüklendiğini hatırlatmaktadır. Böyle bir atmosferde, kamuoyunun seçkin temsilcileri, zaman zaman hükümetten de daha ileri gitme eğilimindedir. Çünkü sistem, bizzat kendi iç dinamizmini taşımaktadır. John Foster Dulles, nasıl Pekin'le diplomatik ilişkiler kurmak istemiş ve böyle bir davranışın, politik bir intihar sayılması üzerine ,bundan vazgeçmişse, propaganda ile kamuoyunun birbirine olan etkileri de, hükümet mekanizmasını ve onun askeri aygıtını, bazılarının istediğinden de daha ileri götürmüştür. Savunma Bakanı Robert Mc Namara, 1967 Ağustosunda, Kuzey Vietnam bombardımanlarının askeri yönden etkili olacağından şüphe duyduğunu tekrarlarken, Milli Savunma hazırlığı ile görevli Senato Alt Komisyonu, bombardımanların yoğunlaştırılmasını istiyordu. Senato Alt Komisyonu üyeleri bu yola, bazı askeri şeflerin konuşmaları, silah imalâtçılarının baskısı ve bir de, As-

ya'da komünizme set çekmek üzere, askeri imparatorluğun bütün ağırlığının neden ortaya konmadığını kavrayamayan kamu oyu yüzünden itilmiştir. Bir aygıtı yapmak, onu kontrol etmekten daha kolaydır.

Böylece, zaman zaman aklın sesini duyurmaya kalkışanlar susturulmaktadır. Senatör Brewster, Latin Amerika'ya kurşun yerine ekmek verilmesini istiyordu. Bu Latin Amerika örneği, imparatorluğun askeri aygıtının bu bölgede nasıl işlediğini gösterme olanağını sağlar.

Latin Amerika'da asker hakimiyeti

1967 Aralık ayında, yetmiş iki «yeşil bereli», Panama cangılına paraşütle indirilmiştir. Görevleri, askeri bir darbeyle devrilen Amerikancı bir Devlet Başkanı yararına, bir gerilla örgütü kurmaktır. Görünürde basit tâlim manevraları, söz konusudur; ama, bu manevralar, Latin Amerika'da ve başka yerlerde, gerillalara karşı çarpışmakla görevli «özel kuvvetler» e verilen görevlere oldukça benzemektedir. Tek farkı şudur ki, beş yıl içinde Latin Amerika'da usulüne uygun olarak seçilen dokuz sivil hükümet, askeri darbelerle devrilmiş ve «yeşil bereliler», anayasa düzenini iade etmek için hiç müdahalede bulunmamışlardır. Panama manevraları, uydurmadan başka bir şey değildir : özel kuvvetler, demokrasiyi korumakla değil, komünizme karşı savaşmakla görevlidir.

İmparatorluğun, Latin Amerika'ya karşı uyguladığı askeri strateji, 60 yıllarında değişmiştir. 1959 yılında,

bir Savunma Bakanı Yardımcısı, bir Meclis Komisyonunda, bu bölgedeki en ciddi tehlikenin, «Karaipler Denizi ve Latin Amerika kıyıları boyunca Sovyet denizaltılarının harekâtından doğduğunu açıklıyordu. Gerçekten de, Rio La Plata açıklarında, ya da Antiller Denizinde seyreden esrarengiz denizaltılar konusunda ara sıra, her zaman hayal mahsulû olmayan haberler dolaşıyordu. A.B.D.'nin karşı casusluk örgütü ve donanması, İkinci Dünya Savaşı sırasında, bu bölgedeki Alman denizaltılarına karşı yoğun bir savaşa girişmişti. Şimdi de Rus denizaltıları nöbeti devralmaktadır ve Atlantiğin Batı kıyılarındaki Sovyet «balıkçı gemilerini» de gözetlemek gerekmektedir. Asıl kaygı, kıt'ayı dışarıdan gelen bir saldırıya karşı korumaktır o sıralar. Ama hiçbir Sovyet denizaltısı, Fidel Castro'nun sakallılarına erzak getirmeden, hiçbir Rus ya da Çek tabancası Siera Meastra makilerine ulaşmadan, Küba'da bir ihtilal başarıya ulaşmıştır. O günden sonra, Amerikan stratejisi John F. Kennedy, Başkanlığında kıt'ayı bir dış saldırıdan değil, bir iç çöküntüten korumak, ya da daha doğrusu, bir ülkeyi bir başka bloka kaydırabilecek bir çöküntüden korumak üzere değişikliğe uğramıştır. Bunun dışındaki her türlü çöküntü, tutucu güçlerin çıkarına olarak, ihtiyatlı bir şekilde, hoş görü ile karşılanmıştır. Robert Mc Namara, Meclis'te bu yeni politikayı şöyle açıklamaktadır: «Latin Amerika'da başlıca hedef, polis ve öteki emniyet kuvvetleriyle birlikte, ülkenin gerekli iç güvenliğini sağlayabilecek yerli askeri ve sivil kuvvetlerin gelişimine, gerekli görülen her yerde yardımda bulunmaktır.»

Bu «askeri ve sivil kuvvetlerin gücü ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunda oynadıkları siyasî rol, herkesçe bilinmektedir (Bölüm VI). Ama Washington için esas olay şey, karışıklığın gerçek nedenleriyle, özellikle Lâtin

Amerika'nın tabii kaynaklarının yabancılar tarafından işletilmesiyle etkili bir şekilde mücadele etmekten çok, bu karışıklığı başarısızlığa uğratmaktır. Panama Kanalı'nın geleneksel savunmasından başka, imparatorluğun askeri aygıtı, üç müdahale yolu hazırlamıştır :

— Panama Kanal bölgesinde kurulan bir Amerikan askeri okulu, her yıl 1400 Latin Amerikalı askeri mezun etmektedir.

— 800 «yeşil bereli» den meydana gelen 8 inci «özel kuvvet», kanal bölgesinin Atlantik kıyısındaki Ford Gluck'te üslenmiştir ve oradan her an için kıt'anın her hangi bir noktasına müdahale etmeğe hazırdır.

— Son olarak, askeri yardım programı, 17 Latin Amerika ülkesinde 43 askeri heyet bulundurmaktadır.

Bu programın ilk iki maddesi, 1903 yılında Panama ile imzalanan ve birliklerin bu bölgede, şu ya da bu ülkeye müdahale etmek için değil, sadece Kanal savunmasını sağlamak için üslenebileceklerini öngören anlaşmayı ihlal etmektedir.

Bu 800 «yeşil bereli», herhangi bir Lâtin Amerika ülkesine, hükümetinin isteği üzerine, çabucak nakledilebilecek 17 «Hazır kuvvet ekibi» ni elinde bulunduran «Special Action Force for Latin America»'ya bağlı bulunmaktadır. Bu ekipler, 17 ülkeye yerleşmiş «askeri danışmanlar» a destek olmak üzere hazırlanmıştır. 1962 yılında kanal bölgesine yerleşmelerinden bu yana,, Küba, Meksika ve Haiti hariç, bütün Güney Amerika ülkelerine müdahalede bulunmuşlardır. Ayaklanma hareketlerine karşı mücadelede uzmanlaşmış olan bu ekipler, Lâtin Amerika ülkelerinde çok değişik sürelerle kalabilmektedirler. Bu ekiplerden onaltı kişilik bir tanesi,

Bolivya'da, Che Guevara çetesini kuşatıp, Guevara'yı öldüren Rangers taburunun yetişmesini sağlamıştır. 8 inci «özel kuvvet» kumandanı, Washington'un tabiatiyle çok önem verdiği bir harekâtı denetlemek üzere, Bolivya'ya gitmişti. 14 Nisan 1967 de Bolivya'ya gelen ekip, 2 nci Rangers taburuna, logistik ve haber alma problemleri ile girişimlerinin başarıya ulaşmasında büyük rol oynıyan haberleşme araçlarının kullanılmasını öğretmiştir. Az zaman sonra, oniki kişilik bir başka ekip de, gerillaların görüldüğü bildirilen, Honduras'a gönderilmiştir. Aynı tarihte, Kolombiya'da, Arjantin'de, Guatemala'da, Şili'de, Peru'da, Panama'da, Uruguay'da da başka ekipler bulunmaktaydı.

Bir de, Fort Gulick'teki «özel kuvvetler» üssü yakınlarında, «U.S. School of the Americans» da bulunmaktadır. 1955 yılında, İkinci dünya savaşından kalma eski bir hastanede kurulan bu okulun, U.S. Southern Command'a (ABD Güney Kumandanlığı) bağlı olan 215 Amerikalı askeri öğretmeni vardır. Kuruluşundan bu yana, okul 21.249 Latin Amerikalı subaya stajlarının sonunda diploma vermiştir. Staj süresi iki haftadan dört haftaya kadar değişmektedir. Tabiatiyle, bütün dersler, İspanyolca olarak verilmektedir. Okulun eski öğrencileri arasında, Kolombiya ve Bolivya Savunma Bakanları ve bir de yüksek rütbeli subaylar bulunmaktadır. Okul, Amerikalı subaylarla, stajlarından sonra, çoğu kez, kendi ordularında daha çabuk tefri edecek ve birgün yüksek kumandanlık görevlerini ve hatta Bakanlık görevlerini ele geçirebilecek olan Latin Amerikalı subaylar arasında sıkı kişisel ilişkiler kurmak için çok etkili bir olanak sağlamaktadır.

Bu çaba, 17 Lâtin Amerikan ülkesinde kurulmuş 43 Amerikan askerî heyeti tarafından tamamlanıp sürdürül-

mektedir. Toplam olarak 800 kişiden ibaret olan bu heyetlerde 5 ten (Panama) 103 e (Brezilya) kadar subay bulunabilmektedir. Bu heyetlerin elindeki malî gücün % 90'ı şu altı ülke üzerinde teksif edilmiştir : Arjantin, Brezilya, Şili, Venezuela, Peru, Kolombiya.

1967 yılında, Meclis, bu askeri yardım programını aşırı bulduğundan, bu programın bütçesini 85 milyon dolardan 75 milyon dolara indirmiştir. Ama yine de, «yeşil bereliler» in, U.S. School of the Americans'ın ve askeri heyetlerin faaliyeti aşağı yukarı aynı düzeyde tutulmuştur. Program, tabiatiyle, 1967 de Guatemala gerillalarını takip eden orduya «yol göstermek» le görevli 31 kişilik heyete gönderilen üç helikopter gibi, bazı donatımların sağlanmasını da kapsamaktadır.

U.S. Shool of the Americans'dan mezun Latin Amerikalı subaylar, stajları sırasında, çeşitli ülkelere yerleşmiş, askeri heyetlerin teknik özelliklerini övüp durdukları Amerikan imalatı olan malzemeyi kullanmayı öğrenmişlerdir. Böylece, ticaret pompası da çalışmaya başlamıştır. Bundan başka, askeri heyetler, ulusal ordunun talimlerine katılır ve bu askeri malzemenin kullanılışında «tavsiyelerde» bulunur. Siyasal amaçlarla seçilmiş bazı subaylar, A.B.D.'e bir süre kalmak üzere davet edilmekte ve arada, Pentagon'u, başlıca askeri tesisleri, silah fabrikalarını vb. ziyaret etmektedirler. Bu askeri şefler daha sonraları, seçimle iş başına gelmiş bir hükümeti devirmek için, kuvvetleri kendi hizmetlerinde kullandıklarında, yeni rejimin «komünizm» konusunda hiç zayıf davranmıyacağını garanti etmeğe hazır A.B.D. subaylarının güvenine, hatta dostluğuna sırtlarını dayıyabilmektedirler. Dışişleri Bakanlığı, bu durumda, bir kaç gün duraksama geçirebilmekte, hatta sembolik bir kına-

ma davranışı gösterebilmektedir. Ama birkaç hafta sonra, herşey yoluna girmektedir. Ayakta kalabilmesinin askeri aygıtının gücüne bağlı olduğunu bilen imparatorluğun düzenidir bu.

VII — KÜLTÜR İMPARATORLUĞU

- Askeri üretim ve bilgin ithali
- Propaganda ve haberalma araçları
- Anlayış ve davranışlarda bozulmalar
- Vakıfların rolü

O korkunç askeri aygıtının himayesi altında, imparatorluk, ucuz fiata ham madde ithal edip, sermaye ihraç etmekle, ve sonradan kendisine yeni üretici yatırımlar kurma olanağı sağlıyan kârları ülkesine geri getirmekle yetinmez. Gerçekte bir beyinin dolar olarak bir petrol kuyusundan daha çok kâr getireceğini bilmektedir. Yine önceden verilmiş bir örneğe göre, endüstrinin bütünü için, 14 dolardan bir doları dışardan geliyorsa, I.B.M. gibi, araştırma alanında yoğun yatırımlar yapmış bir firma için, gelirin üç kat daha fazla olduğunu bilmektedir. Bilim ve kültür, imparatorluğun güç kaynaklarından biri değildir yalnızca, aynı zamanda, zenginliğinin ve gücünün başlıca kaynaklarından da biridir.

Ün de boş verilecek bir şey değildir kuşkusuz. Uzun süre, birçok Amerikalı, zengin bir kültür mirasına sahip eski uluslar karşısında bir aşağılık duygusundan kurtaramamıştır kendini. Onları, çalışma konusunda usta, ama kafa işlerinde az yetenekli bir halk olarak gösteren propaganda karikatürleri, çok kırmıştır kendilerini. Bu espriler haksızdı aslında, çünkü, Amerika, baştan bu yana, bilim ve kültür adamları yetiştirmiştir. Hem böylesi bir eleştiri saçmadır çünkü eski uluslardaki bütün yurttaşlar kültürden aynı oranda nasiplerini almamışlardır; hem öte yandan, ticarette iyi ya da kötü yolla kazanılmış para, üniversiteler, müzeler, labaratuarlar, konser salonları kurma, bilgin ve sanatçılara yardım etme, sanat eserleri ithal etme, geniş ölçüde kitap ve plâk yayınlama olanağını sağlar. Amerika, bir yandan zenginleşmekte, bir yandan da kültür araçlarını geliştirmektedir; düşünce alanlarındaki ilerlemesi bütün dünyaya yayılmakta, bu da ona, en azından, silahlarının saldığı korku ya da ekonomik güciyle sağladığı çıkara dayalı anlaşmalar kadar önemli

olan saygı, takdir ve hayranlık kazandırmaktadır her yerde.

A.B.D., bütün dillere çevrilen edebiyatının, bütün perdelerde gösterilen filimlerinin, basın ajanslarıyla geniş ölçüde yayımlanan haberlerinin, dünyayı boydan boya dolaşan konferansçılarının, bilimsel yaratmalarını imparatorluğun ün ve gücüne çok şeyler kattığını bilmektedir. Amerika düşünce ve sanat alanındaki gücünü gösterecek hiç bir aracı ihmal etmek istememektedir. Ayrıca, kitap, plâk, sinema ya da televizyon filmi ihracı, ihtira beratı satışı gibi şeyler, yeni araştırmalar ve yeni buluşları kolaylaştıran gelirlerin önemli bir kısmını teşkil etmektedir. İmparatorluğun, kuşkusuz, bankacılara, mühendislere, iş adamlarına, askerlere ihtiyacı vardır ama bilginlerinden, profesörlerinden, yazarlarından ve aktörlerinden de hiç bir şekilde vazgeçemez. Yabancı ülkelerdeki kültür merkezleri, askeri üslerinden daha az önemli değildir. Silah satışı, filmlerini ihraç etmekten alıkoyamaz onu. Ham madde ithalatı, yabancı bilgin ve teknisyenlerin Amerika'ya göçmelerini kolaylaştırmasını engellemez.

Kültür emperyalizmi, ekonomik ya da askeri imparatorluğun doğuşunda ön planda gelen ilkelerden adamakıllı farklı ilkelere bağlıdır. Onlar gibi kültür imparatorluğu da bir ihtiyaca cevap vermektedir: Toplum, yalnızca az bulunur madenler, petrol ya da tropik ürünler tüketmemekte, aynı zamanda sanat eserlerine, bilime ve edebiyata da bir açlık duymaktadır; ihtiyaç duyduğu ölçüde de ithal etmekten geri kalmaz bunları. Bu ihtiyaca ihraç etme ihtiyacı da eklenmektedir: filmlerini satar, kitap ve gazete yayımlamak için yabancı ülkelere sermaye yatırımı yapar. Kültür imparatorluğu, aynı zaman-

da, A.B.D. nin isteği dışında ortaya çıkmış elverişli durumlardan da yararlanır : örneğin nazizm ve komünizm, birçok yetenekli yurttaşının yurt dışına çıkmasına sebep olmuş ve bu yetenekli kişiler de, kaçtıkları politik rejimden mümkün olduğu kadar uzaklaşmak istemişlerdir. Hem, ekonomik imparatorlukta olduğu kadar kültür imparatorluğunda da güç çok daha gücü davet eder, bu yüzden, A.B.D. ndeki canlılık, bu ikinci ülkelerinde, ana yurtlarından çok daha büyük olanaklar bulan bir çok beyini buraya çekmiştir. Nihayet başka kesimlerde olduğu gibi, kültür alanında da imparatorluk doğal olarak kendi gücüne katkıda bulunan mübadele akımını teşvik edip, kolaylaştırmaktadır : yabancı bilim adamlarını açıkça kendine çekmekte, kendi kültür potansiyelini, politik ve diplomatik eyleminin vazgeçilmez tamamlayıcıları olan dünyadaki üstünlük ve propagandasının hizmetinde kullanmaktadır.

Beyin ithali

Cornell Üniversitesi Dekan James A. Perkins 1949 ve 1961 yılları arasında A.B.D. ne 43.000 mühendis ve bilim adamının göç ettiğini tahmin etmektedir. Bu miktarın önemli ama ne kadar olduğu bilinmeyen bir kısmı, az gelişmiş ülkelerden gelmektedir; Bu ülkeler, uzmanlıklarına büyük ihtiyaç duyduğu halde, bu kimselere, iyi çalışma koşulları sağlıyamamaktadır. Bir başka şaşırtıcı örnek te şöyledir : 1964 - 1965 yılları arasında Amerikan hastaneleri 41.000 stajyer ve yabancı hekim çalıştırmaktaydı; bunun 11.000 i yabancı tıp fakültelerinden mezundu, 8.000 i ise az gelişmiş ülkelerden gel-

mekte idi. Bu demektir ki, yabancı ülkeler, A.B.D. nde çalışan stajyer hekimlerin 1/4 ünden fazlasını kendi paralarıyla yetiştirmektedir. İmparatorluk, üçüncü dünyaya yatırılmış ve çoktan amorti edilmiş sermayelerden nasıl aşırı kârlar sağlıyorsa, birçok beyin ve uzmanları da öyle kendine çekmektedir. Oklahama üniversitesi tıp fakültesi Profesörü Kelly M. West'in hesaplarına göre, A.B.D., her yıl oraya göç eden 1200 doktoru kendisi yetiştirmeye kalksaydı, 12 yeni tıp fakültesi kurmak ve bunların masraflarını karşılamak zorunda kalırdı.

Bu durum öylesine anormaldir ki, örneğin Büyük Britanya ülkesinde yetiştirdiği, doktora yapmış elemanların % 16 sını elden kaçırmaktadır. Üstelik, Avrupa ülkelerinin bir çoğu gibi, üçüncü dünyadan, öğrenimlerini tamamlamak üzere oraya gelmiş bir sürü yetenekli kişiyi de kendine çekmiştir bu ülke. Böylece göç, ya doğrudan doğruya üçüncü dünyadan A.B.D. ne (özellikle Latin Amerika'dan, Formoza'dan ve Kore'den), ya da, üçüncü dünyadan, kendileri de beyinlerinden bir kısmını A.B.D. ne kaptıran Avrupa devletlerine doğru olmaktadır. İşte bu yüzden, İngiltere Sağlık Bakanı Kenneth Robinson, «Büyük Britanya'nın, sırf Amerikan toplumunu tıp yönünden güçlendirmiş olmak için doktor yetiştirme lüksünü yüklenemiyeceğini» söylemektedir.

1962 - 1966 yılları arasında A.B.D. ne oldukça kalifiye kişilerin göçü 59.581 i bulmuştur, bunların 37.818 i gelişmiş ülkelerden ve 22.033 ü az gelişmiş ülkelerden gelmektedir. Aşağıdaki tablo az gelişmiş ülkelerden gelen göç akımının, gelişmiş ülkelerden gelen göç akımından daha hızlı arttığını göstermektedir :

	Gelişmiş Ülkeler	Az gelişmiş Ülkeler
1962	6.447	3.401
1963	7.903	4.579
1964	7.885	4.438
1965	7.953	3.796
1966	7.630	5.819
TOPLAM	37.818	22.033

Yani 1962 - 1966 yılları arasında yıllık yüksek nitelikli göçmen sayısı, gelişmiş ülkelerden gelen göçmenlerde % 18 lik, az gelişmiş ülkelerden gelenlerde ise % 70 lik bir artış göstermiştir. Bu durum, biraz da, yabancı ülkelerdeki Amerikan yatırımlarının kârlılığını hatırlatmaktadır : Nasıl ki geriye dönen kârlarla Latin Amerika ve Asya, A.B.D.'ne sermaye sağlamakta ise, aynı şekilde, dünyanın tümü ve gittikçe de yoksul ülkeler, ona beyin akıtmaktadırlar. Sermaye yatırımında olduğu gibi, beyin ithalinde de, Latin Amerika ve Asya, A.B.D. ne en çok katkıda bulunan iki azgelişmiş kıtadır. 1966 yılında az gelişmiş ülkelerden gelen yüksek nitelikli 5.819 göçmen A.B.D. ne girmiştir; bunlardan 2.820 si Asya'dan 2.472 si Latin Amerika'dan gelmiştir. Başka konularda olduğu gibi, bu konuda da, Afrika, imparatorluk tarafından henüz pek az sömürülmektedir. Olayın şaşırtıcı yanı yoktur : Göç, en çok, A.B.D. nin politik, diplomatik ve askeri yönden etkili olduğu ülkelerden gelmektedir. İşte, imparatorluğun Asya'daki iki kalesi olan Güney Kore ve Formoza en büyük göçmen kontenjanını sağlamaktadır böylece.

Ama Avrupa da imparatroluğa en büyük katkıda bulunmaktadır. İşte 1962 ve 1966 yıllarında başlıca Batı Avrupa ülkelerinden A.B.D. ne gelen mühendis, bilgin doktor, dişçi sayısını gösteren bir kaç rakam :

	1962	1966
İngiltere	1.488	2.015
Batı Almanya	574	615
Fransa	102	180
İtalya	126	185
Hollanda	213	129
Belçika	50	63
İsveç	148	195
İsviçre	157	297
Yunanistan	103	142
İspanya	87	116
Avusturya	44	117

Ulusal çıkar ve America first «Önce Amerika» ilkesi adına, A.B.D. sınırlarını yavaş yavaş kapattı (Bk. Bl. V.). Bunu, önce bir sürü istenmiyen kişiler ya da sakat göçmenlere uyguladı, sonra da çok sıkı ve ciddi bir sınırlandırma koydu göç konusunda. Aydınlar ve bilginler, A.B.D. ne girmek için, çok büyük kolaylıklar görmektedirler : girişleri kolaylaştırmak için hükümetin aracılığı, üniversite ya da büyük teşebbüslerle yapılan kontratlar gibi. Bununla birlikte, Amerikan yetkilileri, şimdi de, yüksek nitelikli göçmenlerin ülkeye girişini zorlaştıran kendi yasalarındaki engellerden kaygı duymaktadır. 12 Aralık 1967 de Temsilciler Meclisindeki, göçmenlik İşleri Komisyonu Başkanı Michael Feighan, bi-

lim adamlarının ve teknisyenlerin girişindeki engelleri ortadan kaldırmak için yasalarda yapılması gereken değişmeleri belirliyecek bir anketin açıldığını bildiriyordu. 30 Haziran 1967 yılında, 48.000 göçmen adayının bu kategoride beklemekte olduğunu belirtiyordu. Çünkü kota uygulaması her yıl ancak 17.000 kişinin girmesine izin vermektedir. «Neden A.B.D. nin ihtiyaç duyduğu bilim adamlarının gelişini böylesine kısıtlamalı» diye soruyordu Michael Feighan.

Kongre, «beyin akımını» artırmakla uğraşırken Amerikan hükümeti de ona en yetenekli yurttaşlarını elinden kaptığı için kızan dost ya da müttefik ülkelerin eleştirilerine karşı kendini savunmak zorunda kalmaktadır. Resmi bir sözcü, A.B.D. ne beyin akımının çok olumlu karşılandığını, ve bu akımın var olduğu sürece, Amerikan yetkililerinin buna engel olamıyacaklarını belirtmektedir. Hattâ beyin akımının az gelişmiş ülkelere yaptığı zararı az göstermek için yanlış istatistikler de vermiştir : örneğin, Latin Amerika için bu sayının % 8,4 olduğunu söylemiştir, oysa gerçek sayı % 18,3 dür. Gerçekte, 1962 den 1966 yılına kadar, az gelişmiş ülkeler, A.B.D. ne göç etmiş yüksek nitelikli işçilerin % 36 sını sağlamıştır, onların katkılarının endüstrileşmiş ülkelerinkinden, daha hızlı arttığını görmüştük önceden.

1965 yılında, Başkan Johnson, mühendislerin, doktorların ülkeye girişini serbestleştiren yeni bir kanun imzalamıştır; Meclisin çalışmaları da, yeni bir takım kolaylıkların onaylanacağı umudunu vermektedir. A.B.D. üçüncü dünya ülkelerinin kalkınmasına yardım etmeği isteyecek olursa, alacağı en acele tedbirlerden biri de bu beyin akımını kısıtlamak olacaktır. Ama imparatorluğun kaygusu hiç de bu değildir. Dışişleri Bakanı Dean

Rusk, tersine şu açıklamada bulunurken, imparatorluğun gücü için çok yararlı olan bu duruma çok sevinmektedir. «Ülkemiz, dışarıdan, yüksek zekâda ve kapasitede göçmen çekebilme şansına sahiptir, bu da az bulunur bir şanstır: eğer iyi yönetilecek olursa, göçmenlik, bizim en büyük ulusal kaynaklarımızdan biri olabilir.»

İşte imparatorluğun yasası budur: beyin ticareti, çok daha çekici biçimler altında, zenci ticaretinin yerini tutmuştur: bu ticaret kaba bir zorlamayla değil, avantajlı kontratların ve büyük çalışma ve araştırma olanaklarının çekiciliğiyle gerçekleşmektedir artık; yoksul ülkelere yardımda bulunduğunu iddia eden zengin bir ülkeyi daha da zenginleştirmek için yoksul ülkelerin daha da yoksullaşmasına yardım etmesi gerekmektedir. Zaten Avrupa da, kendi nüfuzu altındaki üçüncü dünya ülkeleri konusunda hiç de bundan farklı davranmamaktadır. Avrupa her şeyde A.B.D. ni izlemek istediği için, kendi beyinlerinin A.B.D. ne akmasıyla uğradığı zararı telâfi etmek umuduyla, bu kendine beyin çekme politikasını yoğunlaştırmaya gittikçe daha çok yönelecektir. Yine de bu konuda Amerika düzeyine çıkamasa bile, Avrupa, yoksul ülkelerle zengin ülkeler arasındaki kültürel ve bilimsel uçurumu daha da derinleştirecektir. Avrupa, kendini böylelikle, gitgide A.B.D. nin uydusu olmaya mahkûm ederek, artık ancak soluk bir aksi olarak kaldığı bir modeli boşuna taklit etmeğe çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Öteki alanlarda olduğu gibi bu alanda da, endüstrileşmemiş ülkeler gibi, kendisinin de imparatorluk tarafından sömürüldüğünü kabul etmek istememektedir. Kendisine uygulanan yöntemler farklıdır tabii, ama hiç de daha az etkili değildir. Kendini Amerikan «model» ine uydurma çabası, efendisine yetişme umudunu vermeden, emperyalist teşebbüse yaklaş-

tırmaktadır onu. Avrupa, böylelikle iki yönden de zararlı çıkmaktadır. Yasalarına geçici bir süre için boyun eğmeyi kabul etmiş tımar sahiplerini büyük derebeyi tamamen yutup ortadan kaldırıncaya kadar, derebeyine bağlı bütün küçük tımar sahiplerinin rol ve kaderi hep böyle olmuştur.

Yönetim ve araştırma :

Efendi, sarayının ihtişamını herkese göstermekte, gerektiğinde de, silah şakırtılarını duyurmaktadır. Onun himayesini kazanmak, ya da onunla yarışma umudu içinde, vasal, tımarında düzenini sürdürmekte, tımarının maddî ve insanî kaynaklarını işletmektedir. Eğer görevini uygun bir şekilde yerine getirirse, kendisini gerektiğinde silahlarının himayesine alacak olan efendinin sarayına kabul edilir. Silahlar ne denli güçlü olursa, saray ne denli görkemli olursa, vasal da o denli boyun eğecektir. İmparatorluğun sahipleri, sarayda yaşamaya çağrılmış sanatçı ve bilginlere sağlanan avantajları nasıl çalımla bütün gözler önüne seriyorlarsa, askeri güçlerini de öyle böbürlenerek göstermekten geri kalmıyorlar.

Saray görkemlidir ve imparatorluğun bu saraydan vazgeçmeğe hiç niyeti yoktur. Artık saraylar kurmak, bahçeler süslemek, gece şenlikleri düzenlemek söz konusu değildir. Şimdi modern saraylar kimya ve fizik laboratuarları, elektronik fabrikaları, Cape Kennedy tesisleri ve büyük üniversitelerdir. Mimarların, heykeltraşların, ressamların, tiyatro yazarlarının, müzisyenlerin de ayrı yerleri vardır orda, ama özellikle bilginlerin ve mühendislerin yeri vardır. Bilimsel ekonomik ve politik gü-

cünü korumak için imparatorluk onlara muhtaçtır. Onları kendine çekmek için hiç bir şeyi esirgememektedir. Etkinliklerini artırma uğruna gitgide daha büyük ödenekler ayırmaktadır.

1957 - 1965 yılları arasında Amerika endüstrisinin bütününde, araştırmalara ayrılan krediler iki kat artmış, 7.731 milyon dolardan 14.197 milyon dolara çıkmıştır. Bu rakamların devlet tarafından ödenen kısmı 1957 de % 56,1 iken 1965 de % 54,7 olmuştur. Bu iki tarih arasında çalıştırılan araştırıcıların sayısı 115.100 lük bir artma göstermiştir, bu da % 47 oranında bir artma demektir. Aşağıdaki tablo, dağıtılan krediler, devlet bütçesi yardımları ve araştırıcı sayısıyla, aslan payının, belirli bir şekilde, Elektronik, telekominikasyon, uçak ve füze sanayi gibi savaş endüstrisine gittiğini göstermektedir :

	1967		1965		Araştırıcı sayısındaki artış	%
	Toplam araştırma bütçesi	Devlet yardımları	Toplam araştırma bütçesi	Devlet yardımları		
	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%		
Elektronik ve telekominikasyon	1.804	66,3	3.167	62,5	+ 43.300	90
Uçak ve füzeler	2.574	88,4	5.120	87,9	+ 42.100	72
Araçlar, motorlar ve nakliyat	707	26,9	1.238	26,3	+ 9.700	65
Kimyasal ürünler	705	12,6	1.377	13,8	+ 10.400	34
Makina ve cihazlar	669	40,7	1.129	22,9	+ 6.700	24
Öteki endüstriler	1.272	24,5	2.166	23,4	+ 2.900	5
Toplam endüstri	**7.731**	**56,1**	**14.197**	**54,7**	+ 115.000	47

İş hacmi en geniş iki sektör (elektronik ve telekomünikasyon, uçak ve füzeler), Pentagon'un en büyük

oranda yardımlarıyla beslenmiştir (% 62,5 ve % 87,9). Bunlar aynı zamanda en çok sayıda yeni araştırıcılar da bulup almışlar (% 90 ve % 72) .Toplam olarak bunlar 85.400 ü bulmaktadır; bu ise 1957 - 1965 yılları arasında endüstrinin tümü tarafından alınmış 115 - 100 yeni araştırıcının, aşağı yukarı 3/4 ü eder. National Sciense Foundation (Ulusal Bilim Kurumu) tarafından araştırma askeri bütçesi ile yüksek nitelikli bilim personeli gücü arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyan grafikler yapılmıştır. İmparatorluğun çeşitli sektörleri ayrılamaz birbirinden : Bilginlerin bilimi, uygulamalarını savaş endüstrisi ve Sivil üretimde bulan keşiflere yol açmaktadır. Yeni bilim adamları yetiştirecek ve beyin akımını hızlandıracak büyük bir refah ve zenginlik askeri ve sivil endüstrinin karşılıklı dayanışmalarıyla daha da yaygınlaşmaktadır.

İş adamları ve Özel Endüstri bu işi gerçekleştirmeğe yeterli olamaz, İmparatorluk yönetimi enerjik bir şekilde müdahalede bulunması gerektiğini anlamıştır. Amaçlarına ulaşması için elinde bulundurduğu en güçlü yol Askeri bütçedir. Resmi olarak yapılmış bir takım ihtimal hesapları, ihtiyaçların çok geniş olduğunu ve ancak çok büyük kaynakların bu ihtiyaçları karşılıyabileceğini göstermektedir. Hükümet, özellikle sınırları olmayan imparatorluğundan sağladığı kârlar sayesinde bu kaynaklara sahip olabilmektedir.

Vaşington'daki Çalışma Bakanlığı A.B.D. deki aktif iş gücünün 1965 le 1975 yılları arasında 72,2 milyondan 88.7 Milyara çıkacağını tahmin etmektedir. Bu da 16.5 milyonluk bir artış demektir ve bunun 1/4 ü yani 4.3 milyonu, yüksek nitelikli bilim personelinin artışına dayanacaktır. Aynı tahmine göre 16.3 milyon yeni işçinin 1.700.000 nini göçler sağlıyacaktır. Ve bunların % 23 ü yani 360.000 i yüksek nitelikli bilim personeline ait

olacaktır. Bu durumda, göçler her kategorideki işçiye açık değildir. A. B. D. nin bilimsel potansiyelini artırabilecek kişiler için ancak kolaylıklar sağlanır. İmparatorluk, sarayının kapılarını, kendi bilimsel gelişmesine en değerli katkıda bulunabileceklere açar, bu kişilerin yetişmesini ise, kendi ülkelerine bırakır.

Vaşington ayrıca, yüksek nitelikli bilim personeli akımının artması gerektiğini düşünmektedir. 1965 yılında A.B.D., bu kategoriye giren 16 bin göçmeni kabul etmiştir. Oysa, 1965 - 1975 yılları arasında 380.000 göçmen almak zorundadır, yılda 38.000 demektir bu. Çalışma Bakanlığı tahminlerine uygun olarak, A.B.D. 1975 yılında 60.000 yüksek nitelikli bilim işçisi kaybetmek zorunda kalacaktır. 1965 ile 1975 yılları arasında, bunların akımı dört kat olacaktır demek. Resmi tahminler böylece ılımlı kalmaktadır, son yılların tecrübesi, tahminlerin, hızla, gerçek ihtiyaçların altına düştüğünü göstermektedir. Örneğin : 1965 yılında Amerikan İnstitüte Of Physics A.B.D. nin 1970 yılında daha 20.000 fizikçiye ihtiyaç duyacağını tahmin etmektedir. Ama aynı Enstitü, ihtiyacın daha da büyük olacağına dair bir rapor yayınlamıştır.

Bu koşullarda Amerikan hükümeti «Beyin ticaretini» yoğunlaştırma amacı ile, çabalarını artırmaktadır. Bu konu bunun için hayati bir önem taşımaktadır. Bundan dolayı, öteki ülkeleri, sadık müttefikleri bile olsalar, yetişmeleri kendi ülkelerinde biter bitmez verimli oldukları anda kendine çektiği yetenekli kişilerden yoksun bırakmakta en ufak bir tereddüt göstermez. Yine onun için Beyaz Saray'ın da kabul ettiği gibi çağdaş Dünyanın en büyük tehlikelerinden biri olan Zengin Ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki uçurumun artmasının da pek önemi yoktur. Çünkü bu beyin yağma-

sı, «Hür Dünya» ile «Komünist Dünya» yı karşı karşıya getiren büyük yarışmada vaz geçilmiyecek bir unsurdur, üstelik bu iş, etkili de olmaktadır; Çünkü yabancı bilim adamlarına, kendi ülkelerinde bulamayacakları en büyük olanaklar sunmaktadır. A.B.D. nin böyle davranması, boş bir ulusal ün ardından koşuşunda, ya da Amerika'nın eşsiz gücünü artırmak istediğinden değildir. Amerika, evrensel bir görev yüklenmiştir ve en büyük yetenekleri, kendine çekmekle bütün dünyaya hizmet etmektedir; öteki uluslar, politikalarım tam anlamı ile Milliyetçi düşüncelere dayandırırlar, oysa Amerika evrensel sorumlulukları dolayısiyle, böylesi bayağı hesaplardan uzaktır. Avrupa, Amerika ve Asya'nın bazı ülkeleri, bilimsel gelişme yolunda, Amerika Birleşik Devletlerinden daha az ilerliyorlarsa, bundan ötürü tutup da hayıflanmaları yersiz olur. A.B.D. onlar için çalışmaktadır; bu ülkeler, nasıl ki Amerikan silâhlarının himayesinden yararlanıyorlarsa, yine öyle, her zaman, Amerikan ihtira beratları, Amerikan teçhizatı, Amerikan bilim malzemesi satınalabilirler. Öyleyse Amerika'ya güvensinler ve bilim adamlarının kaçıp gittiğini görünce, yakınmayı bıraksınlar. İtirazları, kendi dar milliyetçilik anlayışlarını gösterir. Woodrow Wilson'dan beri, Amerika, Amerikan nasyonalizminin liberal Enternasyonalizmin en yüce biçimi olduğunu anlamıştır. A.B.D. nin ortakları hem kendi bilim adamları hem de bütün dünyanın bilim adamları sayesinde bilimsel, teknolojik ve sınaî üstünlüğünü gitgide daha büyük bir parlaklıkla ortaya koyacak bir devin bağımlılık ağına daha derin bir şekilde, düşüp gömülmekten korkabilirler. Ama korkuları boşunadır, çünkü, Mc Kinley'den bu yana, bütün Dünya «Amerikan kafasında, hiç bir gizli sömürgeci niyetin yer almadığını» bilmektedir.

Bu yüzden İmparatorluk yönetimi, bilimsel araştırmaya verdiği kredileri geniş ölçüde artırmakta biran bile tereddüt etmemektedir. İşte, milyon dolar olarak, Devlet ve özel sanayinin sağladığı mukayeseli yardım.

	1960	1963	1964	1965
Devlet	6.081	7.270	7.720	7.759
Özel Sanayi	4.428	5.360	5.792	6.438
Toplam	10.509	12.630	13.512	14.197

Özel sanayinin araştırma alanına ayırdığı paralar, devlet yardımının haklı olarak az olduğu ticari üretime yönelmiş sektörlere yatırılmaktadır. Devlet yardımları ise, tersine, öncelikle, askerî üretimle ilgili ve sonradan son derece verimli olan çok çeşitli ticarî işlere kaymakta, en geniş kâr olanağı sağlayan iş hacmi geniş sektörlere yönelmektedir. İşte 1965 yılı için milyon dolar olarak örnek bir kaç rakam :

	Federal Krediler	Özel Fonlar	Toplam
Besin ürünleri	1	148	149
Kağıt	0	76	76
Kimyasal ürünler	190	1.187	1.377
Petrol	69	366	435
Kauçuk	25	141	166
Mekanik	258	870	1.128
Elek. ve telekominikasyon	1.978	1.189	3.167
Motör ve taşıtlar	326	913	1.239
Uçak ve füzeler	4.500	620	5.120
Bilimsel araçlar	125	261	386

Ekonomik İmparatorluğa sıkı sıkıya bağlı olan askeri imparatorluk A.B.D. ne, yüksek nitelikli personel ithal etme olanağı veren bilimsel imparatorluğun kuruluşunda çok önemli rol oynamaktadır. Bu yüksek nitelikli personel de, imparatorluğun gücünü artırmaya ve onun, ham maddelerini yağma ettiği, hem de entelektüel kaynaklarını sömürdüğü bir dünyada nüfuzunu daha iyi yerleştirmeğe yardımcı olmaktadır.

Böylece imparatorluğun içteki birlik ve beraberliği yıldan yıla artmaktadır. Bilimsel araştırmaya ayrılan krediler, askeri harcamaların genişlemesine paralel olarak artmaktadır. Pentagon'un bütçesi, imparatorluğun, iyice iç içe girmiş çeşitli kesimlerinin canlı ve diri tutulmasını gerektirmektedir : Pentagon, A.B.D. ne her an, dünyanın herhangi bir köşesine ulaşabilecek silahları geliştirmek ve artırmak olanağını sağlamaktadır. Bir yandan muhtemel bir hasmı belli bir uzaklıkta tutarken, bir yandan da, az çok bağımsızlık hevesine kapılmış müttefik ve tarafsızları uslu durmaya çağırır. Endüstri üretimine, iç tüketimin sağlayamadığı pazarlar açar, bütün dünyada, A.B.D. nin korkunç miktarda tükettiği ham madde rezervlerini eli altında tutar. Hem savaş üretiminin hem de sivil endüstrinin yararlandığı bilimsel araştırmaları teşvik eder; ve «last but not least» ilkesi, A.B.D. nin, bilimsel ilerleyişinin ve beyin çekme işleminin başlıca temeli olarak kalmaktadır hep.

Gelişme ve Egemen olma

A.B.D. dışarda yetişmiş binlerce bilim adamını kendine çekme yanında bir başka iş daha yapmaktadır. Bu kez de, nüfuzunu bütün dünyaya yaymak için, bilimsel,

entellektüel ürünlerini başka ülkelere ihraç etmektedir. İmparatorluğun bütün sektörleri, birbirleriyle birleşen ve böylece büyüyen bu deniz kabarması ve çekilmesini andıran işlemlerden hız alıp gelişmektedir. Ekonomik İmparatorluk ham madde ithal edip endüstri ürünleri ve sermaye ihraç eder, büyük kâr kaynakları olan bunlar, yeniden ve daha fazla ham madde ithal etme olanlarını verirler.

Kültür imparatorluğu ayrıca, artmakta olan bir üretimi ihraç etmek üzere bilim adamı ve araştırıcı ithal etmektedir. Bu da beyin çekme işlemine yeni olanaklar sağlayan bir zenginlik kaynağıdır.

Bir süre, Amerikan Hükümeti, Kültür imparatorluğunu yayması için, en iyi aracın, yabancı ülkelerde kendi üstünlüğünü sağlıyacak olan kurumları örgütlemek ve finanse etmek olduğunu düşünmüştür. Ama nüfuz ve ekonomik kaygıları, onu çok masraflı ve göze çarpıcı bir çabayı azaltmağa çabucak razı edivermiştir. İşte bu yüzden batı Avrupa'daki United States İnformation Service (A.B.D. Haber Alma Servisi) personeli 1956-1960 yılları arasında üçte bir oranında azalmıştır. Ancak bu bir ilk aşama olmuştur. 1960 - 67 yılları arasında bu U.S. I.S. Avrupa'daki Amerikan personeli 238 den 155 e düşmüştür. Avrupalı personeli de 1.674 den 732 ye inmiş aynı süre içinde, Batı Avrupa'daki Amerikan Kültür merkezlerinin sayısı yarı yarıya azalmıştır. 1962 yılında U.S.İ.S. Fransa'da sekiz kütüphane işletmekteydi : ikisi Paris'te, altısı taşrada. 1963 yılında taşradaki altı kütühane kapanmış, iki yıl sonra da Paris'teki iki kütüphaneden biri de, hizmetten kaldırılmıştır. 1960 dan bu yana Federal Almanya'da Dokuz Amerikan Kültür Merkezi, İtalya'da yine dokuz merkez ka-

pılarını kapamıştır. Buna benzer kararlar İspanya'da, İzlanda'da, Norveç'te Portekiz'deki Merkezler için de uygulanmıştır. Bundan imparatorluğun zayıfladığı sonucunu çıkarmak hatalıdır. Hükümetçe desteklenen Kültür merkezleri büyük oranda para tüketmekte, resmi özellikleri de gerçek etkinliklerini sınırlandırmaktaydı. Çok göze çarpan şüpheler ortadan kalktı, ama, daha karanlık ve daha etkili yol ve araçlar ortadadır halâ : basın, sinema, televizyon radyo gibi. Komünist olmayan dünyanın tümünde, milyonlarca insan her gün, kendi ana dillerinde, kendi ülkelerinde basılmış, ama çoğu zaman Amerikan Basın Ajansı haberlerine göre hazırlanmış gazeteler okumaktadırlar. Bu haber alma olanağı salgını, Batı Avrupa'da, Avrupalı Basın Ajanslarının varlığı sayesinde, makul sınırlar içinde kalmaktadır. Ama Şili'de bir ajans yaratma girişimine, teknik olanak ve dağıtımı sınırlı bir Küba ajansının çabalarına rağmen, Lâtin Amerika gibi bölgelerde durum tamamen başkadır.

Üstelik, Latin Amerika gazeteleri, Amerikancadan İspanyolca ve Portekizceye çevrilmiş bir sürü makalelerle rekabet kabul etmez şekilde, dolup taşmaktadır. Amerikan Columnist'lerin başyazıları, derleme makaleleler, resimli romanlar, roportajlar v.b. Böylece haberler ve yorumlar, doğrudan doğruya A.B.D. den, Amerikan görüş açısıyla gelmektedir. Ve dolayısiyle, okuyuculara, Vietnam savaşı, Orta - Doğu krizleri, Afrika'daki karışıklıklar, De Gaulle Diplomasisi, S.S.C.B. deki ya da Çin'deki durum hakkında, ancak belli bir görüşe uygun haberler vermektedir. Böylece, Amerikan dünya görüşü, Amerikalıların yaptıkları analizleri benimsemeleri için neden bulunmayan, ama başkaca da mukayese ve

haber alma olanağına sahip olmayan milyonlarca okuyucuya yavaş yavaş kabul ettirilmiş olmaktadır.

Görünüşte «Milliyetçi» gazetelerin aracılığıyla yaratılan bir etkiye, daha dolaysız etkiler de eklenmektedir. Latin Amerika'da olduğu gibi, Avrupa'da da, Amerikan sermayeleri Basın şirketlerine yatırılmıştır. Vizyon (İspanyolca) ve Visao (Portekizce) gibi mağazinler yayınlarının doğrudan doğruya Amerikan şirketlerinin denetiminde olduğunu söylememektedirler tabii. Okuyucu bu mağazinlerde, hiç bir zaman öfkelendirici Siyasal eğilimleri ortaya koyabilecek fotoğraflı belgelere raslamamaktadır. Ama Life'in İspanyolca çevirisi, kaynağını apaçık ortaya koyduğu halde yine de etkili olmaktadır ve yine Life'in Amerikan yayınındaki bazı makaleleri hiç bir zaman İspanyolca'ya çevrilmemektedir. Rekoru yine de Reader's Digest kırmaktadır.

Reader's Digest'in çeşitli dillerdeki «Selection» ları, dünyaya, iyi düşünen, eli açık, iyi duygular ve insani özelliklerle dolu bir Amerika imajı yaymaktadır. Bu imaj Amerika'nın gerçek bir görünümünü verdiği için daha da inandırıcı olmaktadır. Ama Amerika'nın tek yanlı bir görünüşüdür bu. Tablonun gölgeleri soldurulmuş ya da silinmiştir; ve örneğin, Vietnam savaşı, iyi yürekli zenci çavuşların Amerikalı askeri doktorlar tarafından tedavi edilen Vietnamlı çocuklara ciklet dağıttıkları kahramanca bir kutsal savaş olarak gösterilmektedir.

Avrupa'daki Made in U.S.A. basını okuyucularının yakınmağa hiç de hakları yoktur. Çünkü kimse onları böylesi bir edebiyatla beslemeğe zorlamamaktadır. Avrupa yayınları onlara geniş bir seçme alanı sunmaktadır; ancak bu yayınlar gerek sermayeleriyle, gerek kendilerine Amerikan ropörtajlarını kullanma olanağı sağ-

layan anlaşmalarla, gerekse destekleyici yayın kontratlariyle, Amerikan basın şirketlerine bağlı olabilirler.

Bu durumlarda çok tanınmış Avrupalı gazetecilerin kalemlerini imparatorluğun hizmetinde kullanmaları az raslanan bir şey değildir. Bu gazetecilerden, büyük tirajlı haftalık bir dergide, kalem oynatan biri, A.B.D. de uzun süre kaldıktan sonra Amerikan Yurttaşlık hakkı kendisinden esirgenince çok şaşırmıştır. Ama yine de kendi uyruğunu muhafaza edecek olursa makalelerinin İmparatorluğun davasına daha iyi hizmet edeceğini anlamakta gecikmemiştir. Böylesi yayınlar haftadan haftaya, Amerikayı ve onun dünyada oynadığı rolü masummuş gibi göstermektedir. Bununla birlikte, bu yayınlar, eğer okuyucuları başka haber alma kaynaklarına sahipse, onların tepkilerini de hesaba katmak zorundadır. Bu yüzden de zaman zaman gözle görülür dönüşler yapma zorunda kalmışlardır. Şimdi ününü yitirmiş olan bir dergi kesin delillerle, okuyucularına, A.B.D. de «Atom casusluğu» ndan mahkûm olmuş Julius ve Ethel Rosenberg'in hiç kuşkusuz suçlu olduklarını büyük bir zevkle açıklamıştır. Ama daha sonra Rosenberg'lerin Sing Sing Cezaevinde elektrikli sandalyede idamından önceki haftalarda, Papa XII nci Pie'nin, pek çok papazın, baronun en nüfuzlu üyelerinin, akademi üyelerinin siyasi liderlerin, saygıdeğer üniversite öğretim üyelerinin, hattâ terzi çırağı kızların ve berber oğlanların müdahaleleri sonucunda kamuoyu Rosenberglerden yana görününce dergi, hemen tutumunu değiştirmek zorunda kalmıştır.

Bu bir tek örnektir yalnızca, pek çok sayıda yayınlar, okuyucularının kafasına, bir çok Amerikalının bile artık inanmadığı bir Amerika görüntüsü sokmaya çalışmaktadır. Yine de bu yayınlar olayları bilmezlikten gel-

melerini ya da satışı artırmak için heyecan uyandırıcı fotoğraflı dökümanları reddetmelerini engelleyen ticari yasalara boyun eğmektedirler.

Yine bu yayınlar, Detroit sokaklarındaki zırhlıları, Vaşington'daki yangınları, Harlem'de, ya da Watts'daki polislerin kaba davranışlarını gösteren fotoğrafların, kendilerini dramın kuşku getirmeyen görünüşünü ortaya koymağa zorladığı güne kadar A.B.D. de ırk bütünlüğü alanında gerçekleştirilen en mükemmel ilerlemelerden söz etmektedirler. Zenci ayaklanmasının nedeni çok zor anlaşılmaktadır. Ama bu böyle diye, dava kaybedilmiş değildir. Çünkü ırk ayaklanmaları üzerinde yapılan röportajlar yayınların tarafsızlığını kanıtlamakta ve Amerika'yı övüp yücelten makalelerin gerçek olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir Avrupalı öğretim üyesinin, A.B.D. indeki verdiği seri konferanslar her dönüşünde tumturaklı makale yayınlayıp, Amerikan politikasının şu ya da bu yönünü eleştirmeğe cesaret edenlerin nankörlüğünü ortaya koymasının pek önemi yoktur. Bu öğretim üyesinin, iyi ilişkileri sürdürmeğe özen gösterip, böylece de A.B.D. ne başka yolculuk olanakları elde edeceğinden, kimsenin kuşkusu yoktur. Bu öğretim üyesi Amerikan meslektaşlarından bir çoğunun kendilerini Avrupa gazetelerinde makale yayınlamaktan vazgeçmeye zorlayan resmi baskılar altında bulunduklarını bilmiyor değildir. İmparatorluk kendi yurttaşlarının ve yabancıların bütün dünyaya yayacakları Amerikan manzarasına büyük bir dikkat göstermektedir.

Durum Latin Amerika gibi bölgelerde daha da naziktir. Meksika'dan Arjantin'e kadar bütün bir basın evrene tek pencereden bakmanın sıkıntısıyla bunalmakta-

dır. Bir çok büyük gazete, örneğin Brezilya'da, okuyucularına dünyaya bir başka görüş açısı sağlamak amacı ile Bağımsız Avrupa yayınlariyle anlaşmalar yapmaya heveslenmişlerdir. Ama geçici bir tedbirden başka bir şey değildir bu. Şurdan burdan çevrilmiş bir kaç makale Amerikan basınında hiç yankı uyandırmayan haberler, analiz ya da kesinliği olmayan bir görüş kazandırmaktan öteye gitmemektedir. Ancak, A. B. D. elçiliği basın servisleri, hemen bir yemeğe çağırır suçluyu, belgelerinin yanlış ve eksik olduğuna inandırmağa çalışırlar. Baskı çeşidi çok boldur. Gazeteyle ülkedeki Amerikan firmaları arasmda imzalanmış yayın kontratlarının yenilenmiyeceği tehdidine kadar varabilmektedir bu baskılar.

İşin en kötü yanı, bu gazetelerin çoğu kez bağımsızlıklarını sağlamak için yeteri kadar kaynağa sahip olmamalarıdır. Örneğin büyük bir Latin Amerikan ülkesinin büyük bir gazetesi ilk olarak 1968 başında Vietnam'a bir röportajcı göndermiştir. O zamana değin, bu gazete, okuyucularına, ancak basın ajansları ya da Amerikan gazeteleri tarafından ucuza satılmış haberler ve makaleler sayesinde bilgi verebilmiştir. Uzak bir ülkeye bir özel muhabirin yollanması Joseph Alsop'un bir Rio ya da Buenos Aires gazetesine ikinci kez sattığı bir makaleden beş yüz defa daha pahalıya mal olmaktadır. Brezilyalı ya da Arjantinli okuyucunun Pentogan'a iyice yerleşmiş ve 1964 ten beri bir çok kez Hanoi ile Vietkong'un bir dahaki yaza teslim alacaklarını bildiren Joseph Alsop'la hiç bir alıp verecekleri yoktur, ama Joseph Alsop kesin yargıları bütün kıtalarda bütün dillerde yayınlanan önemli ve saygınlığı olan bir kişidir.

Amerikan kaynakları ile beslenen bir basının etkisi ne kadar önemli olursa olsun, sinema ve televizyon-

da yayınlanmış görüntüler kadar zihinlerde iz bırakamaz. Reklam yoluyla, Amerikan ekonomisi, basın ve televizyona, gazeteler ve televizyon istasyonlarına, büyük ölçüde etkinlik olanağı veren ve yıldan yıla hızla artan önemli gelirler sağlamaktadır. İşte, milyon dolar olarak, yayın bütçesindeki gelişme :

1940	2.088
1945	2.875
1950	5.710
1955	9.194
1960	11,932
1965	15.255
1966	16.545

Bu yayın gelirleri, ekonomik gelişme eğrisini izlemektedir. A.B.D.'nin savaşa girişinden önce ülkede milyonlarca işsiz varken, nisbeten düşük olan bu gelirler, savaş sonrası zenginliği sayesinde sıçrama göstermiş, Kore savaşından doğan endüstri hamlesiyle daha da gelişmiş, ve Vietnam savaşı sırasında iyice artmıştır. Tabiî bu arada televizyona ayrılmış pay da yavaş yavaş artmıştır. (milyon dolar olarak) :

	1950			**1966**		
Gazeteler	2.076	%	36.3	4.876	%	29.5
Radyo	605	%	10.6	1.001	%	6.1
Televizyon	171	%	3.0	2.765	%	16.7
Magazinler	515	%	9.0	1.295	%	7.8
Öteki giderler	2.343	%	41.1	6.608	%	39.9
Toplam :	**5.710**	%	**100.0**	**16.545**	%	**100.0**

1966 yılında 2.765 milyon dolarlık reklâm gelirleriyle, büyük Amerikan televizyon şirketleri, hiç bir ülkenin ulaşamıyacağı malî olanaklara sahiptir. Röportajlar, seri programlar, çocuk yayınları yapmakta ve bunlar da bütün dünyada ikinci kez satılmaktadır. Amerikan aleyhtarı olduğu sanılan ülkelerde bile, örneğin Fransa'da millî televizyon hergün büyük oranda Amerikan imajları yayınlamaktadır. Tabiî, bazı televizyon bantlarında kesmeler yapılabilmekte, ve yorumlar değiştirilebilmektedir. Hattâ bu bantlar, sık sık Amerikan yaşamının en az hoşa giden manzaralarını bile vermektedir. Bununla birlikte, bu bantlar, özellikle sınırlı olanaklara sahip ülkelerde milyonlarca ailede dünya sorunlarını belli bir açıdan sunarak yaymakta, ve çok önemli birçok sorunları da es geçmektedir. Dünya olaylarının, belirli bir açıdan ve eksik olarak verilişi mutlaka gizli bir niyetten ileri gelmemektedir. Tersine birçok televizyon gazetecisi konformizme karşı ve bağımsız tutumlarıyla haklı bir üne sahiptirler. Ne varki, belirli bir seyirci tabakası için yayın yapmaktadır bunlar. Güney Doğu'lu orta sınıf Amerikalı, İngiliz ya da Hollandalı ekicinin, Faslı fellahın, Şilili maden işçisinin ya da Formoza köylüsünün kaygı ve düşüncelerini paylaşmamaktadır hiç de.

Sinema söz konusu olunca sunulacak görüntü savaşı daha da kuvvetli olmaktadır. Çünkü Amerikan endüstrisi dağıtım işlerinin gittikçe büyük bir kısmını kontrol ettiği bütün dünyaya filimlerini ihraç etmektedir. Bütün başkentlerde birçok sinema salonu büyük eserlerle son derece kötü eserlerin birbirine karıştığı Amerikan filimleri göstermektedir. Alman, Fransız, İspanyol vb. eserleri bu rekabete gittikçe daha zor karşı koyabilmektedir. Kendi maddî olanakları da, tabiî, kendi yapımlarının sağladığı gelire bağlı olmaktadır. Dünyadaki

ülkelerin çoğunda Amerikan filimleri salgını karşısında, Ulusal film yapımı ya azalmakta ya da konuların ve belli oyuncuların seçimiyle sağlanmış ticarî başarılara yönelmektedir; filmlerde kolaylık yavaş yavaş kalite kaygısının yerini almaktadır. Sinema sayesinde, Amerika'dan gelen modalar ya da özentiler bir kaç haftada bütün batıyı sarmaktadır. Amerikan «değerleri», en iyiyi ve en kötüyü ortaya koyarak, çok zaman bilinçsizce de olsa eleştirmeye kadar giderek, Amerikan «Way Of Life» (Amerikan tarzı yaşama) nın sağladığı yüksek yaşama düzeyinin avantaj ve iyiliklerini yansıtarak, büyük bir hızla yayılmaktdır. Ama filmlerin söylemediği şey, otomobil, özel havuz, soğuk hava tertibatı, özel uçak, maddî konfor ve israf uygarlığının, yalnızca bir ilerleme ideali ve serbest teşebbüs erdemi üstüne değil, aynı zamanda, düşük ücretlerin ve ucuz satış fiatlarının iki yüz milyon Amerikalının zenginliğinin bedeli olduğu üçüncü dünyadaki geniş ekim alanları ve madenlerin sömürülmesi üstüne kurulduğu gerçeğidir.

Böylece aldatıcı bir manzara yığınların hayranlığına sunulmaktadır. Ama bu yaldızlı manzara iki yanı keskin bir silâhı hatırlatmaktadır. Bir yandan büyük bir hayranlık, Amerikan yaşama biçimine kavuşma isteği uyandırmakta, bir yandan da insanlığın büyük çoğunluğunun içinde bulunduğu çok güç koşullarla, A.B.D. de yaşayan azınlığın ayrıcalıkları arasındaki çelişkiyi gözler önüne sermektedir. Şiddetli bir Anti Emperyalist kampanyaya rağmen imparatorluk tarafından iktisaden sömürülen kıtalarda yaşayanlar, kuşkusuz Amerika'nın, sayesinde zenginliğini, refahını sağladığı mekanizmaların ayrıntılarını bilmemektedir. Ama sinema ve televizyon, onlara göz kamaştırıcılığından emin oldukları bir yaşama biçimi sunarak, yoksulluk ve sefaletlerinin ağır-

lığını daha bir yoğunlukla duyurmaktadır ve böylece onlar da ortaya çıkan duygular, hayranlıktan çok kine yaklaşmaktadır.

Kültür imparatorluğu böylece kendi yıkımının tohumlarını kendi içinde taşımaktadır. Ama bu arada her emperyalist gibi o da insanlığı zengin kaynaklarından yoksun bırakacak bir kültür aşılama olgusunu hızlandırmaktadır. Kendini büyük bir güçle ortaya koyabildiği her yerde yerli kültür geleneklerini silmekte, yerine Amerikan «kalıbını» yerleştirmektedir. Bu konu ile ilgili gülünç bir örnek Porto Rico'da gerçekleşmiştir. Burada İspanyol ve Amerikan kültürünün ortak yaşama halinin sürdüğü değil, ama birincisinin ikincisi karşısında silinip gittiği görülmektedir. Bütün Latin Amerika, bu süre içinde bu kadar ileri gitmiş değildir kuşkusuz. Ama Latin Amerikalı öğrencilerin başkaldırışı yalnızca, çürümüş ya da güçten düşmüş diktatörlük rejimlerine, ülkelerinin ekonomik ve insan kaynaklarının yabancılar tarafından sömürülmesine karşı değil, ayni zamanda, kendilerini ta içlerinden vuran bu kültür emperyalizmine de karşıdır. Bu yüzden de onların başkaldırması, özellikle ve ancak ekonomik sömürgeciliğe tepki duyan işçi ve köylü örgütlerinin başkaldırmasından daha şiddetlidir.

İmparatorluk, öğrencilere, Amerikan Üniversitelerinde dersleri izlemede büyük kolaylıklar sağlayarak onların sevgi ve bağlılığını kazanacağına inanmıştır. Bir kaç yıl içinde bir yön değişikliği olmuştur. A.B.D. deki Avrupalı öğrencilerin sayısı olduğu gibi kalmış, oysa Asyalı ve Latin Amerikalı öğrencilerin sayısı artmıştır. 1953 yılında Amerikan Üniversitelerine yazılmış yabancı öğrencilerin dörtte biri Avrupalıdır. Ama bunların

oranı 1963 yılında % 12 ye düşmüştür. Fransız öğrencilere sağlanan Fulbriht bursu 1950 de 220 iken 1963 te 130 a düşmüştür. İngiltere'de ise bu sayı 175 den 83 e düşmüştür. Ama Fulbright bursluları, toplam sayısı 1953 de 7.800 iken, 1963 de 7.923 e çıkan, Amerikan Üniversitelerine kayıtlı Avrupalı öğrencilerin ancak küçük bir kısmını teşkil etmektedir. Aynı süre içinde, üçüncü dünyadan gelen öğrenci sayısı büyük ölçüde artmıştır: 1953 ten 1963 e kadar A.B.D. deki yabancı öğrenci sayısı, Asyalılarda 7.585 den 23,768 e, Lâtin Amerikalılarda ise 7.615 den 11.021 e yükselmiştir ve bu eğilim son yıllarda daha da artmıştır.

Niyet açıktır; A.B.D. az gelişmiş kıtalardaki kadroların yetişmesi için çabalarını artırmaktadır. Bu çabalar da öncelikle Asya ve Latin Amerika'ya yönelmektedir, çünkü Afrika bu konuda Fransa ve İngiltere'den büyük ölçüde yardım görmektedir. Ama bu politika, iki nedenden ötürü biraz şüpheli kalmaktadır.

Bir yandan, daha önce görüldüğü gibi 1966 yılında az gelişmiş kıtalardan gelip A.B.D. ne girmiş 5.815 yüksek nitelikli göçmenden 5.292 si Asya ve Latin Amerika'dan gelmekteydi. İstatistikler içlerinden kaç tanesinin Amerikan diplomasına sahip olduğunu belirtmemektedir, ama bir Amerikan Üniversitesi mezunlarına göçmen vizesi ve bir iş kontratı daha kolaylıkla verilmektedir. Bunlar, ülkenin dilini ve geleneklerini bilmektedirler. Öğrenimleri onları bir kaç yıl A.B.D. de tutmuştur ve oraya tamamen yerleşmeyi düşünebilmektedirler, Ama Amerikan teşebbüsleri onların daha kolaylıkla sindirilip kendilerine benzetilebileceğini bilmektedirler; Asyalı ve Latin Amerikalı öğrencilerin kabulü bu kıtaların kurbanı oldukları beyin akınını kolaylaştırmaktadır.

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletlerinde yetişmiş birçok öğrenci, kendi ülkelerine dönmektedir. Aralarından bazıları, bu ülkede kurulan özel Amerikan teşebbüslerinin kadrolarını meydana getirmektedir. Bir kısmı da, kendi mesleklerine uygun bir görev bulunca, yerli teşebbüslerde çalışmaktadır. İş aldıkları yer neresi olursa olsun, ya hayatlarını en iyi kazanma kaygusunu taşıyıp, yalnızca kendi maddi konforlarıyla ilgilenirler, ya da siyasal bir seçme yaparlar; bazıları, Amerikan davasının inanmış savunucuları olurlar ve böylece kendilerine öğrenimlerini yapma olanağını veren imparatorluğun çıkarlarına hizmet ederler, bazıları da yüzyılın sonunda A.B.D. de, «ejderin karnında» yaşayıp, bu ejderin ülkesi için gösterdiği tehlikeyi açık seçiklikle ortaya koyan Küba bağımsızlık kahramanı Jose Marti'nin yaptığını yapmaktadır. Daha fazla ayrıntıya kaçmadan, Peru ve Venezuela'nın ihtilâl çetelerinde ölmüş çok sayıda öğrencinin yüksek öğrenimlerini, Fidel ihtilaline hizmet eden birçok Kübalı gibi, A.B.D.'de yapmış olduğunu belirtmek yeter. Bu, eskiden beri bilinen bir gerçektir. Birçok Afrikalı milliyetçi, İngiliz ya da Fransız okullarından diploma almış kişilerdir. İmparatorluk, yalnız kendisine az çok dürüstçe hizmet edecek kadroları değil, aynı zamanda kendisine karşı savaşacak ihtilâl yöneticilerini de yetiştirmektedir. Bu, kaçınılmaz bir kanundur; etkinlik derecesi de, imparatorluğun kültürel çabalariyle bağıntılıdır.

Her imparatorluk, kendisini yıkacak mikropları, kendi yaratmaktadır. Her ne kadar klâsik tanımlara uymuyorsa da, A.B.D. tarafından kurulmuş, sınırları belirsiz imparatorluk, bu kuralın dışında kalmamaktadır. Bir yandan, kendi kanununa uyan ülkelerin maddi ve insani kaynaklarını sömürürken, bir yandan da, en eği-

timsiz toplum katlarında ihtilâl gerekçelerini kesinleştirmekte ve bizzat kendisi, bir gün kendilerine karşı mücadele edeceği belli sayıda ihtilâl liderlerinin entelektüel yönden yetişmesini sağlamaktadır.

C.I.A. ve Kitaplar

Kültür imparatorluğu, yalnızca basından, televizyondan, sinemadan ya da A.B.D.'ne çağırılmış yabancı öğrencilerden yararlanmakla kalmamaktadır. Kitaplar onun için, seçkin bir silah olarak da kullanılmaktadır. Büyük mali olanaklara sahip devlet kuruluşları, dünyaya Amerikan propagandasını yaymakla uğraşmaktadır. Bunlardan birisi, özel olarak bu amaç için yaratılmıştır. United States Information Agency (U.S.I.A.) dır bu da. Bu serüvende daha da şaşırtıcı olan bir öteki de Amerikan casusluk servisi olan Central Intelligence Acency (C.I.A.) dır.

1947 yılından bu yana, hemen hemen dünyanın her yanında, öğrenciler, 97 Amerikan kütüphanesi ya da kültür merkezini ateşe vermişler ya da yağma etmişlerdir. Bu suretle, tehlikelerini çok iyi sezdikleri bir «kültür imparatorluğu» na karşı koymak istemişlerdir. Çünkü, bu şekilde tahrip edilmiş edebi ya da bilimsel eserlerin arasında, gerçeğe hiçbir saygı göstermeden, Amerikan politikasını haklı göstermek amacıyla, Amerikan hükümetinin isteği üzerine yazılmış tam anlamıyla propaganda kitapları bulunmaktadır.

Örneğin, 1965 yılında, U.S.I.S. (U.S. İnformation Service) dünyaya 14.453.000 kitap dağıtmak için, mil-

yonlarca dolar harcamıştır. Böylesi bir pazar, tabii yazarına, U.S.I.S. tarafından para ödenen, metni de, ismi belirtilmeden aynı ajans tarafından gözden geçirilip düzeltilen kitapları yayınlamayı kabul etmiş Amerikan yayımcılarının iştahını kabartmıştır. Başka bir takım yayımcılar da, konu bakımından U.S.I.S.'nın propaganda amacıyla binlerce nüsha ısmarlıyabileceğini umdukları eserler yayınlamağa çalışmışlardır.

Tabii bu yayımlar, şu ya da bu kitabın masraflarının imparatorluk yönetimi tarafından karşılandığını belirtmekten sakınan yayımcının sorumluluğu altında yapılmaktadır. Bu kitaplar, dış ülkelerde, propaganda amaçlarıyla, parasız olarak dağıtıldığı gibi, yine hükümetin propagandasına hizmet ettikleri A.B.D.'nin içinde de satılabilmektedirler. İşte, Amerikan parlâmenterlerinin kendi dürüstlükleri konusunda taşıdıkları o tuhaf anlayışı sarsan da budur. Bir Temsilciler Meclisi Komisyonunda hesap veren United States Information Agency Müdürü Leonard Marks, bu konuda çok ilginç açıklamalarda bulunmuştur. Kaliforniya Eyaleti Cumhuriyetçi Milletvekili Glenard Lipscomb kendisine soru sorunca L. Marks, ünlü saygı değer bir yapımcının değil, hükümetin damgasını taşıyan bir kitabın dışarda kuşkuyla karşılanabileceğini belirtmiştir. Lipscomb, kendisine dışardaki çalışmalarını yürekten desteklediğini, ama A.B.D. içinde, bu yönde faaliyet göstermesini kabul etmediğini söylemiştir. Bu iki kişi arasında şu şaşırtıcı konuşma geçmiştir :

— Lipscomb : Bu kitapları, dışarda propaganda amaçlarıyla sattığınızı sanıyorum.

— Marks : «Tabii, ona ne şüphe.»

— Lipscomb : A.B.D. de de propaganda amaçlarıyla mı satılmaktadır bu kitaplar?

— Marks : Hayır.

New York Times de alayla ele alıyordu bunu :

«Yabancı okuyucuyu etkileyip değiştirme amacıyla uygulanan şey, sayın Marks'a göre, Amerikan okuyucusuna da yapılmış namuslu bir hizmettir;» Ama bu nokta, sorunun özüyle ilgili değildir. Gerçek başkadır : L. Marks, eleştirilme tehlikesi olmadan, kendi örgütünün dışarda propaganda yapabileceğini kabul etmektedir. Bunda kötü bir şey yoktur; çünkü, imparatorluğun yüksek menfaatleri bunu gerektirmektedir. Ama ayrıcalı ya da hiç olmazsa farklı bir öze sahip Amerikan yurttaşım, Marks'a göre, böyle bir propagandaya alet etmek uygun değildir. Lipscomb da zaten onunla aynı düşüncededir. O da, yabancı ülkelerdeki propagandayı onaylatmakta ama, A.B.D.'indekini kabul etmemektedir. Bu, ajans statüsünün, çalışma alanını ulusal sınırlar dışında tuttuğu için böyle oluyor değildir; yabancı bir okuyucudan, bir kitabın hükümet tarafından yayınlandığını gizlemek normaldir; oysa, Amerikan okuyucusunun bunu bilmeğe hakkı vardır. Gösterdiği cömertlik ne olursa olsun, sömürgeci güç, kendi yurttaşlarıyla sömürge yurttaşları arasında bir yapı ve özellik farkı gözetmeye mahkûmdur.

A.B.D.'de, bu konu üstüne yapılan tartışmalar, tam bir skandal diye adlandırılabilecek bir gerçeği aydınlığa kavuşturmuştur. New York Council on Foreign Relation tarafından bastırılan Foreign Affairs gibi saygı değer bir dergi, 1966 Nisan sayısında, George A. Carver tarafından yazılan, The Faceless Viet Cong (çehresiz Vietcong) adlı bir makale yayınlamıştır. Bu kişi, Yale ve

Oxford Üniversitelerini bitirmiş, Amerikan görevlisi olarak Saygon'a yardım konusunda hizmetlerde bulunmuş, üstelik «Aesthetics and the Problems of Meaning» adlı çok ciddi bir kitabın yazarı, ayrıca Asya sorunları ve siyasal teoriler uzmanı olarak takdim edilmiştir. Yani, George A. Carver, hiç bir taraf tutmadan, iyi bildiği bir konuyu işleyen saygıdeğer bir öğretim üyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazdığı makale, Vietcong'un Hanoi'nin bir kuklasından başka bir şey olmadığını ileri sürmekte ve Vietnam'daki Amerikan politikasını tamamen haklı çıkarmaktadır. Skandal neresindedir bunun? Bütün Amerikan gazeteleri buna kızıp köpürmüştür: Freign Affairs (Dışişleri Bakanlığı), okunyucularına George A. Carver'in bir C.I.A. ajanı olduğunu söylemiyordu... Amerikan halkı aldatılıyordu. Oysa, böylesine hileli bir propaganda ancak yabancı okuyuculara yapılabilir...

Gerçekte, yabancı okuyucular, çok iyi muamele görüyordu. 1966 yılında, yayımcı Praeger Frank, N. Trager'in «Why Viet Nam» (Neden Vietnam) isimli bir kitabını yayınlar. Kitabın başında şu sözler bulunur: «Profesör Trager'in Vietnam'ı parçalayan bir savaştan çıkardığı bilanço, Amerikan müdahalesinin lehinde kesin kanıtlar vermekte ve A.B.D.'nin üç Başkanı tarafından desteklenen bu müdahalenin sürmesi gerektiğini göstermektedir. Ve yine, ardarda gelen istikrarsız yönetimler dizisinden sonra, general Ky hükümetinin neden güçlü ve özgür bir Vietnam umudu sunduğunu açıklamaya çalışmaktadır.» Tekrar soralım, neresinde skandal bunun? U.S.I.A, kitabı yazması için profesör Trager'e 2.500 dolar ödemiş ve dışarda dağıtmak üzere 5.750 dolarlık bir para vererek 2.000 nüshayı satın almıştır. Bütün bunlar Amerikan ölçülerine göre kabul edilebilir şeylerdir. Ama ba-

ğışlanmıyacak olan şey varsa, o da, aynı yayımcının kitabı, Newsweek dergisinin bu kitabı coşkuyla övdüğü A.B.D.'de, Amerikan halkına, hükümetin isteği üzerine yazılmış bu kitabın objektif bir çalışma değil, bir propaganda aracı olduğunu bildirmeden satmasıdır.

U.S.I.A.'nın amacı, on bir yıl önce Mc Carthysme'in kurbanı olan, ama ünlü «büyücü avcı» sının kantlarını ortaya sürmekten geri kalmayan Reed Harris tarafından 1964 Martında tayin edilmiştir. Harris şöyle açıklamaktadır : «Kitapları kendi şartlarımıza göre yazdırıyoruz. Böyle olmasaydı, güçlü antikomünist (...) kitaplar çıkmazdı ortaya. Kitabı, planından, müsveddelerinin son düzeltmelerine kadar denetliyoruz.» Arkadaşlarından biri bunu daha da aydınlatıyordu : «Edebiyat dünyasında, ünlü yazarların yardımını sağlamaya çalışıyoruz. Onlardan bizim için kitap yazmalarını istiyoruz. Bu yazarların büyük çapı, kitaba daha da bir güvenirlik kazandırmaktadır.

Bu amaç için iki farklı sistem kullanılmıştır. 1956 yılında U.S.I.A., «Ajansın teşviki olmadan, ticari piyasa için ne yazılabilecek, ne de yayınlanabilecek» 104 kitaba paraca yardım etmek için 570.850 dolar ayırmıştır, ayrıca, aynı yıl, U.S.I.A. kendi talimatma göre ve kontrolu altında yine 46 kitap yazdırmak için 183.905 dolar harcamıştır. Bu iki kontrat şekli de, yazar ve yayımcıyı, hiçbir durumda ve ne olursa olsun, ajansın müdahalesini açıklamamaya zorlamaktadır.

U.S.I.A.'nm isteği üzerine yazılmış kitaplar arasında, Time dergisi muhabiri Jay Mallin tarafından yazılmış ve **Caribbean Crisis : Subversion Fails in the Dominican Republic** başlığı altında Doubleday yayınları tarafından yayınlanmış **The Truth About the Dominican Republic** de

bulunmaktadır. Ayni Jay Mallin, D. Van. Nostrand yayınlarında çıkan **Terrors in Vietnam'ı** yazmak için U.S.I.A.'dan 4.946 dolar almıştır. Kriz arttıkça, U.S.I.A.'nın Amerikan politikasını övmek için gösterdiği çabalar da artmaktadır. Saint Dominigue ve Vietnam'ın, U.S.I.A.'nın dikkatini üzerlerine çekmiş olmaları normaldir. Trager ve Mallin'in örgütün isteği üzerine yazılmış ve masraflarını yüklendiği iki kitabından başka U.S.I.A, Vietnam üstüne bir başka kitabı da paraca desteklemiştir: **The Vietnam War: Why?**; bu kitap Hindli gazeteci M. Sivaram tarafından yazılmıştır. Kitap önce karton kapak içinde, Charles E. Tuttle tarafından yayınlanmış, U.S.I.A da bundan, dışarda dağıtmak üzere, 460 nüsha ısmarlamıştır. Bu kitap, «Vietnam savaşının, ancak saldırgan Kuzey Vietnam'ın çekilmesiyle sona ereceğini» açıklamaktadır. Daha sonraları, Macfadden yayınları, aynı kitabı cep kitabı şeklinde çıkarır, U.S.I.A. da bundan İngilizce yazılmış 25.000 nüsha ısmarlar ve 31 dil için çeviri hakkını satın alır.

Amerikalıların gözünde sorun şudur: Aynı yayımcı, hem bağımsız yazarların eserlerini, hem de U.S.I.A tarafından tutulmuş yazarların eserlerini yayınlamakta ve Amerikan okuyucusu —yine yabancı okuyucunun önemi pek yoktur— bunları birbirinden ayırdedememektedir. Örneğin Praeger yayınları, Amerikan'ın Vietnam politikasını eleştiren Bernard Fall'ın kitaplarını ya da Philip Geyelin'in Waşington'un zayıflıklarını ya da başarısızlıklarını gizlemeyerek kendisini U.S.I.A.'nın gözünden düşüren bir tarafsızlıkla yazdığı Lyndon B. Johnson and the World adlı bir kitabını yayınlamıştır. Ama yine aynı Praeger yayınları, 1965 yılında U.S.I.A tarafından paraca desteklenen ve ısmarlanan onaltı kitap yayınlamış, hattâ casusluk teşkilâtı C.I.A. tarafından masrafları kar-

şılanan «onbeş ya da onaltı kitap çıkardığını kabul etmiştir. Prager yayınları, bu önemli ölçüdeki mali yardıma rağmen yaşayamamış, ismine rağmen bir Amerikan teşebbüsü olan Encyclopaeida Britannica tarafından satın alınmıştır. Ve bu Encyclopaedia Britannica, Paris'te. Encyelopedia Universalis'i yayınlamak üzere Fransız kitap Kulübüyle ortaklık kurmuştur.

Bir kaç yıl önce U.S.I.A., eskiden solcu olan haftalık **The New Leader'a, The Strategy of Deception A study in Worldwide Communist Tactics** adlı, 1963 de Farrar Stranss yayınlarında çıkan bir kitabı yayınladığından ötürü 16.500 dolar ödemiştir. Kitabın yazarı, Kırkpatrick'tir; bu kadın, sonradan American Political Science Association'ın müdürü olmuş ve yine, hem U.S.I.A'dan para almış, hem de C.I.A.'ya paravanalık eden iki vakıftan yararlanmış Operation and Policy Research adlı bir örgütün başında bulunmuş eski bir istihbarat memurunun karısıdır. Kitap 25.000 nüsha satılmış ve geniş ölçüde dağılmasını ve geniş ölçüde dağılmasını sağlayan Book of the Month Club (Ayın Kitabı Kulübü) tarafından takdir edilip aym kitabı seçilmiştir.

U.S.I.A.'nın elinde, propagandasına hizmet eden heyecan verici kitaplar yazdırmak ve yayınlama gibi basit bir araç vardır. Dışişleri Bakanlığı ve C.I.A. nın gündelik bir sorununu ilgilendiren dökümanlarını gizlilikle korur. Sonra, U.S.I.A nın, kitabın üzerinde mutlak denetim hakkına sahip olması şartıyla, kendisine bütün sırların açık tutulacağı bir yazarla anlaşmaya varır. Birçok gazeteci ve yazar, hem para kazanma hem de «gizli» dosyaları ifşa etme yoluyla esrarlı bir üne kavuşma gibi çift yönlü bir hevese kapılmaktan kendilerini alamamaktadırlar. Bir tek bedel istenmiştir onlardan: yargı

özgürlükleri ve entelektüel dürüstlüklerini bir yana bırakarak konusu sansürden geçmiş, yönü belirlenmiş bir esere imza koymayı kabul etmek.

New York Times, sorunu, şu şekilde özetlenmektedir: «Büyük ölçüde açığa çıkmıştır ki, kitaplar gitgide propaganda aracı olarak kullanılmakta, önemli görevlerde bulunan kişiler sevimsiz ya da belâlı buldukları kitapları sansürden geçirmekte, birtakım kitapların yazılışını paraca desteklemekte ve dolayısiyle konusunu denetlemekte ama bunu hiçbir zaman itiraf etmemektedirler.»

Dışarda olduğu gibi A.B.D.'de de, «aydınlar» U.S.I.A nın mali yardımlarına karşı direnememişlerdir. Birçokları, masrafları Dışişleri Bakanlığınca karşılanan «inceleme gezileri» yapmanın ayıp ve tehlikeli birşey olmadığını düşünmektedir, ama gezi sonunda getirdikleri sonuçlar, hiç değilse bu sonuçları ortaya koyuş biçimlerinde, parayı verenlerin hiçbir doğrudan baskısına gerek kalmadan, bir hayranlık ve sevgiyi yansıtıp dile getirmemektedir. Büyük «vakıflar» da buna benzer bir rolü oynamakta ve parası kendilerince karşılanan çalışmaların büyük bir kısmı siyasal yönden gizli kalabildikçe, rollerini daha da ustalıkla oynamaktadırlar. Zaten bundan sonraki bölümde görüleceği gibi, bu kuruluşlardan bazıları, C.I.A.'nın maskelenmiş şekillerinden başka bir şey değildir. Bu casusluk teşkilâtı, zaman zaman kitap yazım ve yayımını sağlamak için, U.S.I.A. maskesi altında çalışmaktadır. Zaten para, ister U.S.I.A.'dan, ister C.I.A.'dan gelsin, aradaki fark, yalnızca biçim yönündendir. Her zaman için, imparatorluğun çıkarlarına bekçilik etmekle yükümlü hükümetin parasıdır söz konusu.

«Gazeteciler, yazarlar ya da ciddî gazetelerin yazı iş-

leri müdürleri genellikle pek zengin kişiler değillerdir», diye yazmaktadır James Reston New York Times da, Aralarından bazıları, paraya pek dayanamaz; onun için C.I.A. da, elinden geldikçe, bunları kullanmaktan çekinmemiştir.

Para ile zihniyetin bozulmasından doğan kanser, yozlaştırma olanaklarını çok ötelere götürmektedir. Bu hastalık, hem Amerikan toplumunun içinde, hem de dışarda kendisini göstermektedir. Çünkü, dışarda daha etkili olabilmek için, bazı saygın kişilerin entellektüel teminatına ihtiyaç duymaktadır. Bu iki alan birbirine sıkı sıkıya bağlıdır; bu da, bir kez daha, imparatorluğun dramının, yalnızca sömürülenin değil, aynı zamanda sömürenin de dram olduğunu göstermektedir. Amerikan liberalleri, 1967 yılında, C.I.A.'nın bazı üniversite faaliyetlerini paraca desteklediğini öğrenince, bayağı öfkelenmişlerdir. Bu paranın «kirli» kaynağının, kendi ünlerini, hem ülkelerinde hem de dışarda tehlikeye düşüreceğine inanmaktadırlar. Ama, C.I.A.'dan, Vietnam'da polis kuvvetleri kurmak için para kabul etmiş olan Michigan Üniversitesi ile, 1965 yılında Pentagon'dan, 246.470.000 dolarını askeri amaçlı atom araştırmalarında kullanmak üzere, 363.000.000 dolar alan Kaliforniа Üniversitesi arasında böyle bir fark var mıdır acaba? James Reston'un daha önce sözü geçen bir makalesine göre, Kaliforniа Üniversitesi bütçesinin % 53 ü, 1965 yılında imparatorluk yönetimi tarafından sağlanmıştır. Reston şunları da eklemektedir: «Bu hükümet anlaşmaları öylesine değerlidir ki, bazı üniversiteler kendilerine düşen payı tam alabilmek için, Washington'a karşı, para ödeyerek tuttukları baskı grupları kullanmaktadırlar.

Ama bu sorun, öncelikle Amerikalıları ilgilendir-

mektedir. U.S.I.A, C.İ.A. ve bazı vakıfların çalışmaları, doğrudan doğruya, az çok bilinçli Amerikan aydınlarının yardımıyla, dışardaki entellektüel faaliyetlere yönelince, durum farklı olmaktadır. Bu yozlaşma, mali bozulma ile kalmadığı oranda, daha da ileriye götürülmektedir.

Jason Epstein'in de yazdığı gibi «Söz konusu olan, yazar ya da üniversite öğretim üyelerini satın almak değil, uydurma ve keyfi bir değerler sistemi kurmaktır; bu sisteme göre, üniversite öğretim üyeleri, terfi edebilecek yazı işleri müdürleri paralarını alabilecek, bilginler, para desteği görecek, eserleri yayınlanabilecektir; bu da, bazan önemli olmakla birlikte, bunların öz değerlerine göre değil de, politik eğilimlerine göre yapılmaktadır.» Epstein şunları da eklemektedir: «Bir çok örgütler gibi, C.İ.A. ve Ford Vakfı da, soğuk harpteki uygun tutumlarıyla göze çarpan bir aydınlar aygıtı kurup finanse etmiştir.»

Her ne kadar, soğuk harbin ardından barış içinde birlikte yaşama, gelmişse de, aynı faaliyet aynı yöntemlerle sürüp gitmektedir; çünkü, komünist tehdidi devam etmektedir ve hammadde rezervelerini ele geçirme ya da bir askeri üstünlüğü yaşatma nasıl önemli ise, zihinleri fethetmek de aynı şekilde önemlidir. C.İ.A. ve Ford Vakfının aynı torbaya konulmuş olmaları şaşırtıcı olabilir. Ama bu şaşkınlık, ancak Amerika'ya ve onun dünyadaki görevine hizmet etmekte gösterilen ortaklaşa iradeyi önemsemekten ileri gelebilir.

Üniversiteyi, diplomasiyi, hükümeti, C.İ.A. yı, vakıfları birbirinden ayıran sınır nereden geçmektedir acaba? İşgal altındaki Almanya'da yüksek komiser olarak bulunduktan sonra, John Mc Cloy, Ford Vakfının

başkanı olmuştur. Bunun tersi olarak, John Foster Dulles ve Dean Rus, Dışişleri Bakanı olmadan önce, Rockefeller Vakfının Başkanı olmuşlardır. Başkan Kennedy ve Başkan Johnson'un milli güvenlik işlerinde özel yardımcı ve başka görevlerle birlikte, C.İ.A ile irtibat kurmakla da görevli olan Mc George Bundy, Beyaz Sarayı terkettiğinde, John Mc Cloy onu Ford vakfının başına getirir. Casusluk servisinin eski albayı ve Mc Cloy'un Almanya'daki yardımcısı Shepard Stone, Ford Vakfının Uluslararası İşler Müdürü olmuştur. Skandal patlak verip, C.İ.A. artık «kültür özgürlüğü için Kongre» ye ve dergilerine (Preuves, Encounter, Quadernos) paraca yardım edemez duruma gelince, hemen Ford Vakfı bunun yerini tutup finansmanı sağlar. Vakıfların bütün faaliyetleri, kuşkusuz, siyasal yönden yalnızca imparatorluğun çıkarlarına hizmet etmeğe yönelmemiştir. Ama vakıfların yöneticileri, Amerikan diplomasisinin temel hedeflerini uygun bulmaktadırlar. Tabiatiyle, kendi mali desteklerine lâyık gördükleri bazı işlerle ilgilenmektedirler. Bu konuda C.İ.A. da, hiç de farklı davranmamaktadır. C.İ.A. yapısı ve görevleri icabı, «makyavelist» davranıp dururken, vakıfların «namuslu» hareket ettiklerini düşünmek abestir. İmparatorluk sahiplerinin gizli niyet ve gerekçeleri, Amerikan davasına hizmet için ellerinde bulundurdukları araçların gücünden daha az önemlidir. Bürolar ister C.İ.A. nın genel karargâhında, isterse bir vakıf binasında bulunsun, Amerikan toplumunda büyük mevkileri işgal eden bu kişiler, bu toplumun, dünyanın gözünde imrenilecek bir örnek olduğuna inanmışlardır. Zaman zaman karanlık yollarla da olsa, güçlendirilmesi ve korunması gereken bu toplumdur. Bu adamlar, kuşkusuz, toplumun mükemmel olmadığını bilmekte, onun hatalarını ve boşluklarını kabul etmektedirler.

Ama temel ilkelerin doğru olduğundan ve eksiklerin düzeltilebileceğinden kuşkuları yoktur. Bunun için zaman, zeka, irade ve yetenek gerekmektedir. Bu arada karanlık bir takım güçlere karşı savaşmak gerekmektedir; karanlık güçler, içten ve dıştan topluma saldırmakta ve toplumun refahının, insanlığın dörtte üçünün sefaletine dayandığını unutmaktadır. Kendi erdemlerine ve başarılarına olan inaçları tamdır. İçteki ve dıştaki sorunları çözeceklerdir. Çünkü, bir gün bütün dünya, «Amerikan Way of life» 'in avantajlarından yararlanacak duruma gelecektir. Sabırlı olması ve Amerikan başarısından ders alarak onun reçetelerini uygulaması yeter.

Bu reçetelerin ne olduğu bilinmektedir. Birçok eser buna ayrılmıştır; Amerikan yönetim, reklam, halk ilişkileri, pazarlama gibi yöntemlerinin değer ve gücünü dile getirir bunlar. Bu sorunlar üzerine yayınlanmış ve daha yakından tanınması gereken Amerikan kitaplarına, Amerika'nın bu konulardaki gerçek üstünlüğünü belirten yabancı eserler eklenmektedir. Amerikan tekniği herşeyi çözecektir. Böylelikle U.S.İ.A., bu kitapların çeviri haklarını satın alıp, bunları yabancı yayıncılar tarafından hemen hemen dünyanın her yerinde yayınlatır. Bu eserler bir çok dilde okuyucu bulur. Bunlar arasına, Saint Domingue ya da Vietnam'la ilgili katkısız propaganda eserleri ve yalnızca Amerikan entellektüel üretiminin kalitesini belirtecek kitaplar da karışabilir. Hattâ Amerikan yayımcıları Robert Laffont yayınlarının hisse senetlerinin % 46 sına sahip Time grubu gibi yayınevlerinde önemli ölçüde hisse senedi satınalmaktadırlar.

Ama U.S.İ.A.'nın, Vakıfların ya da C.İ.A.'nın bütün dünya dillerinde söylemediği şey, üçüncü dünyadan

A.B.D.'ne dönen kârların hacmi, imparatorluğun ucuz fiyatla bol bol harcadığı akıllara durgunluk veren ham madde miktarı, imparatorluğun başka ülkelerin hayatına kültürel ve politik ağırlığıyla kaba müdahaleleri, Latin Amerika'da ve başka yerlerde dayandığı diktatörlüklerin çehresidir.

Bu, dev çabada, C.İ.A, yalnızca propaganda ve kafaları etkileme çalışmalarıyla yetinmemektedir. O, özellikle çok daha karmaşık ve nazik görevler yüklenmiştir. C.İ.A'nın İran'a bir müdahalesinin ayrıntılı hikâyesi, Amerika hizmetinde kirli ve karanlık işlerle görevli imparatorluğun bu yüzyıllık çarkının nasıl çalıştığını şimdi daha iyi anlama olanağını verecektir. Bu aynı zamanda, imparatorluğun siyasi, iktisadi ve askeri çıkarlarının böylesi polisiye faaliyetlerle nasıl birleştiğini gösterecek ve nihayet, ABD'nin, düşman ülkeler kadar, dost ülkelere de yaptığı gizli müdahalelerin şöyle bir taslağını ortaya koyma olanağını verecektir.

IX — İMPARATORLUĞUN HİZMETİNDE C.I.A.

- **Bir hükümet nasıl devrilir?**
- **Üç örnek : İran, Guatemala, Guyana**
- **Dolar, basın, partiler ve sendikalar**
- **Avrupa'da Amerikan yıkımları.**
- **Başkan ve gizli ajanlar**

«Anılar» ının daha ilk sayfasında, ikinci paragrafta, Başkan Eisenhower, bir ülke üzerine kaygularını belirtir: «İran, der, hemen hemen komünistlerin kucağına düşmeğe hazır gibiydi.» Beyaz Saray'a girişinden üç ay sonra, Başkan, bütçe tasarısı konusunda Senatör Taft'ın muhalefetiyle karşılaşır. Görüşlerini kabul ettirmek için onunla özel bir konuşma yapmaya karar verir. Aralarındaki görüşme, 30 Nisan 1953 te olur. «İran'da var olan tehlikelerden söz ettim, diye yazar «İke», ve Batı Avrupay'la Orta - Doğu petrolünün hiç bir durumda komünistlerin eline geçmemesi gerektiği üzerine dikkatini çektim.» Sonra da, anılarının bu ilk cildinin sonuç bölümünde, eylemlerinin bir bilançosunu çıkararak, Eisenhower, Kore ve Hint-i Çin savaşlarının sonunu hatırlatarak şunları ekler: «Komünizmin ilerleyişi durdurulmuş, İran ve Guatemala gibi dünyanın bazı yerlerinde, attığı kollar kesilmiştir.»

İran'dan böylesi israrla söz etmede şaşılacak bir yan yoktur; Çünkü, ABD'nin bu ülkedeki faaliyeti, alay konusu olma bahasına da olsa, İmparatorluğun mevkiini ve özellikle hammadde kaynakları üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak üzere, özel teşebbüsle hükümetin ve gizli servislerinin arasında sıkı bir işbirliği bulunduğunu kuvvetle ortaya koymaktadır. Central Intelligence Agency (C.İ.A.) 'nin İran'a müdahalesinin tarihi kaba çizgileriyle bilinmekte, ama, hiç bir zaman bütün olarak ortaya konmamaktadır. Oysa, ayrıntılı bir anlatım, imparatorluğun stratejik ve ekonomik hakimiyetini yaymak için kullandığı teknikleri çok belirli bir şekilde su yüzüne çıkarabilir. İran'ın durumu. A.B.D. Başkanının şahsen oynadığı rolü C.İ.A.'nın metodlarını, meşru olarak seçilmiş bir hükümeti devirmek için yapılan baskıları ortaya koymaktadır. Ve yine bu duruma, «demokrasi için ve-

rilen bu savaşta», A.B.D.'nin, gerektiğinde eski nazilere ya da işbirlikçilerine, örneğin şimdilik General Zahidî'ye başvurduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, hareket başarıya ulaştığından bir türlü İran'a yerleşememiş olan Amerikan petrol şirketleri, bu ülkeye sömürü ağlarını yaymaktadırlar. İran'ın durumu işte bu niteliği ile iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Musaddık ve Eisenhower :

1951 yılında, Prenses Süreyya ile evlendikten birkaç hafta sonra İran Şahı, hayatının en ciddi sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Başbakan Musaddık'ın teşebbüsüyle, Meclis şimdiye kadar İngiliz hükümeti tarafından % 52 si kontrol edilen Anglo - İran ian - Oil Company (A.İ.O.C.) 'nin işlettiği İran petrollerinin (dünya rezervlerinin % 13 ü) millileştirilmesini onaylar. İki yıl önce şirket, İran hükümetiyle bir anlaşmaya girişmişti; bu anlaşmaya göre, şirket, İran hükümetine % 25 - % 30 arası bir vergi ödeyecekti. Bu oranı yetersiz bulan Tahran hükümeti, anlaşmayı onaylamayı reddeder. Sonunda, İran petrolleri millileştirilir ve 1951 yılı ekiminde, İngilizler, Abadan rafinerisini kapatırlar. Böyle olunca, İranlılar, petrollerini dünya pazarına sürmek için başka Batılı şirketlere yönelirler. Londra ve Washington hükümetleri tarafından desteklenen A.I.O.C. kaybettiği çıkarları yeniden elde etme konusundaki umudu yıkabilecek bu türlü temasları başarısızlığa uğratmak için, sistemli müdahalelerde bulunur. İtalyan ve Japon mahkemelerinin İran tezi lehinde verdiği birçok karara rağmen, hiç bir şirket, A.I.O.C.'yi karşısına almaya cesaret edemez.

Üstelik, Dışişleri Bakanlığı uzak durmalarını rica etmiştir onlardan.

A.B.D.'inde, Colombia Üniversitesi Başkanı General Eisenhower, 1952 Kasımında, A.B.D. Başkanı seçilmiştir; ama henüz yeni görevine başlamamıştır. İran Şahı'nın bir ziyaretini kabul eder; Şah kendisine Musaddık aleyhindeki düşüncelerini açar. Bu sıralarda, Musaddık «İke» a şunları yazmaktadır; «Hükümetinizin, İran halkının, İngiliz hükümeti tarafından desteklenen bir şirketin kâr isteklerine ve aç gözlülüğüne karşı giriştiği hayati önem taşıyan mücadelesinin gerçek anlamını kavrıyacağını umuyorum.» Yeni Başkan, kendisine henüz anlaşmazlık konusunda bir fikri olmadığını bildirir. 1953 Ocağında, İran parlâmentosu Musaddık'ın yetkilerini bir süre daha uzatır. 28 Şubat'ta Şah, «Sağlık sebeplerinden dolayı» tahttan çekilme niyetinde olduğunu bildirir. Bu manevra, kısmen beklenen sonucu verir: Şah taraftarlarının gösteriler yapmasına yol açar; ama Musaddık, bu kuvvet denemesinden muzaffer çıkar. Hem milliyetçi bir burjuvazi tarafından, hem de İran petrollerinin işlenmesinde en büyük kârı elde etmesini isteme konusunda birlik olan halk tarafından desteklenir. Toudeh Partisi komünistleri de, bu arada tabii Musaddık'ı desteklemektedir. İşte Washington da bu gerekçeden yararlanacaktır. Şah çekilme kararından cayar.

28 Mayıs 1953 te, Musaddık, Eisenhower'e yeniden yazarak kendisinden, «İran petrolünün satılmasında ortaya çıkan engelleri kaldırmak için» siyasi ve iktisadi bakımdan yardım ister. Ama İke, anılarında da yazdığı gibi, «kaynaşmakta olan bir ülkeye daha fazla para akıtmayı» reddeder; Musaddık'a, «Petrolünün satılmasıyla zenginleşebilecek bir ülkeye yardım sağlamak Amerikan

vergi mükellefinin akıl erdiremiyeceği bir şeydir.» diye cevap verir. İke'ın sahte saflığının yumuşatıcı bir yanı vardır; çünkü kendisi de, Tahran elçisi Loy Henderson tarafından ileri sürülen bir plâna göre benimsediği amacı açıklar: A.I.O.C.'nin yerine, Amerikan şirketlerinin katılacağı bir uluslararası konsorsiyom kurmak söz konusudur...

Yıkımı sistemli bir biçimde yürütmek

Bu arada, C.I.A. ajanları da vakit kaybetmezler. Onlara göre Musaddık, hiç kuşkusuz, komünistlerin oyuncağıdır; bu tezi yayıp sağlamlaştırmak için de hiçbir çabadan geri kalmazlar. Tahran'da bile, Musaddık aleyhtarlarını toplamaya çalışarak harekete geçerler. 19 Temmuz 1953 te Musaddık, 2 Ağustos'ta bir referandum yapılacağını bildirerek mukabele eder. «Hemen, diye yazar Eisenhower,» «Washington'a, Musaddık'ın komünistlere yaklaştığını bildiren raporlar yağmaya başladı,» Ve daha fazla açıklama yapmadan şunları da ekler: «Bir rapora göre Musaddık, Sovyetler Birliğinden 20 milyon dolar almayı ummaktadır. Gerçekte, Moskova, karar vermek için referandumun sonuçlarını beklemektedir. Sonuçlar açıktır: Musaddık 2 Ağustos'ta oyların % 99,4 ünü alır. 8 Ağustos'ta, Sovyet Yüksek Şûrası önünde Malenkov, İran'la görüşmelerin başladığını bildirir. «A.B.D. için son kozu oynamanın zamanıdır» diye yazar Andrew Tully. 10 Ağustosta C.I.A. Müdürü ve Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ın kardeşi Allen Dulles, İsviçre'de tatilde bulunan karısının yanına gitme bahanesiyle uçağa biner. Tahran'ın Amerika elçisi Loy

Henderson da İsviçre'ye gitmek üzere yola çıkar. Ama gitmeden önce, talimatları hükümdara ileten, Şah'ın kızkardeşi Prenses Eşref'i görür ve ardından İsviçre'ye gider. İşte, tam anlamıyla tarafsız olan bu ülkedendir ki, hükümet darbesinin bütün safhaları yönetilir.

Aynı anda, C.I.A.'nın başlıca ajanlarından biri olan General Schwartzkopf, «turistik» bir gezi yaparak, Pakistan, Suriye ve Lübnan'a ve sonra da İran'a gider. Amacı mı? Oradaki eski dostları bulmak. Çünkü, Amerikalılar için General Schwartzkopf, New Jersey Polis teşkilâtını yönettiği sıralarda, küçük Lindberg'in kaçırılması hakkındaki tahkikatı yürüten (1932) bir adam ise, İranlılar için de 1942 den 1948 e kadar Şah'ın Polis Teşkilâtını örgütleyen bir uzmandır. General, o sıralarda, İran Polis teşkilâtındaki meslektaşları arasında General Zahidi'nin enerjisini özellikle beğenmişti. 13 Ağustos'ta, çabuk davranmak gerektiğinden Şah, referandumdan onbir gün sonra, Musaddık'a işten el çektiren ve General Zahidi'yi Başbakan tayin eden kanunsuz bir kararnameyi imzalar. Hükümdar, tedbirli davranarak Hazer denizi kıyılarında tatil geçirmek üzere başkentten ayrılır ve işler aleyhine döndüğü takdirde kaçmaya hazır durumda bekler. Musaddık'ı azleden kararnameyi Muhafız Alay Kumandanı ile gönderir. Musaddık kararnameyi alır ve Albayı hapsettirir. Şah ve Süreyya İtalya'ya kaçarlar.

O ara neler olup bitmektedir? İşte, Eisenhower'in bir peri masalı gibi anlattığı olayların arkası : «O sırada, birden bire ve dramatik bir şekilde, Musaddık'a ve komünistlere karşı olan Şah taraftarlarının muhalefeti harekete geçmeğe başlar. İran ordusu, Musaddık'm iş başına getirdiği subaylara karşı durum alır. Ordu, Musaddık taraftarlarını kovar. v.b.»

Ama, A.B.D. Başkanı, görünmek istediği kadar saf değildir; çünkü, bizzat kendisi şunları yazmaktadır: «Her gün Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve C.I.A. yetkilileriyle görüşmelerde bulunuyordum ve Şah'ı destekliyenlerle etkin bir şekilde çalışmalarda bulunan temsilcilerimizin yerinde hazırladıkları raporları okuyordum.» Elçi İsviçre'de bulunduğundan, bu «yerinde temsilciler», tam anlamıyla C.I.A.'nın ajanlarıdır... Bunların arasında, oyunu yöneten, General H. Norman Schwartzkopf'tur. «General, diye yazmaktadır Andrew Tully, Musaddık muhaliflerinin davası için gizlice para dağıtmaya başlar. Bazı İranlılar birden zenginleşir ve tarih, birkaç günde Schwartzkopf'un, C.I.A.'nın on milyon dolardan fazla bir para dağıtımını yönettiğini söylemektedir. Musaddık, bir çırpıda taraftarlarının büyük bir kısmını kaybeder.»

Bu milyonlarca dolar kimlere gitmiştir? Meclis'in gözünde itibarını kurtarmak için açıkça C.I.A. tarafından hazırlatılmış çok belgeli uzun bir makalede Saturday Evening Post, şunları yazmaktadır:

«19 Ağustos Çarşamba günü, ordu korku içindeki başkent çevresinde dikkatle nöbet tutarken, tuhaf bir kalabalık, kendisine yol açıp, Tahran'ın merkezine doğru ilerlemeye başladı. Tek ayak üstünde dönen soytarılar, demir çubukları büken cambazlar, pazularını şişiren pehlivanlar vardı. Seyircilerin sayısı artınca, bu acaib oyuncular takımı, hep bir ağızdan Şah lehine sloganlar bağırmaya başladı. Kalabalık bu bağrışlara katıldı ve bir anlık tereddütten sonra, halk psikolojisinin dengesi Musaddık aleyhine döndü.»

«Sanki bir işaret üzerine, Şah'a sadık askeri kuvvetler saldırıya geçtiler,» diye anlatmağa devam eder

Saturday Evening Post. Mücadele dokuz saat sürer. Gün batarken Amerikan biçimi lojistik ve strateji izleyerek rejime bağlı birlikler Musaddık kuvvetlerini, Başbakanın kaldığı yerin çevresinde dar bir şerit içine alırlar. Kuvvetler teslim olur ve Musaddık tutuklanır... Roma'da şaşkına dönmüş Şah, ülkesine dönmeğe, Zahedi'yi Başbakan yapmağa ve İran'a Batı taraftarı bir rejim sağlamağa hazırlanır.»

Tahran'ın gecekondu mahallelerinden gelmiş olan cambazlar alayı, daha sonra rastlıyacağımız Şaban Caferî isimli biri tarafından yönetilmiştir. Le Monde gazetesi bu konuda şunları yazar:

«Tahran'ın güneyinde, içler acısı bir gecekondu mahallesi vardır. Halkın yarısı orada, yoksulluğun, hastalığın, kocakarı ilâçlarının, kötülüklerin egemen olduğu kokuşmuş barakaların lâbirentlerinde üst üste yaşar. İşte 19 Ağustos Çarşamba günü, bu yoksul tabakadan bir yığın halktır ki, Musaddık'ın düşüşüne yol açan ihtilâli başlatarak şehrin merkezine doğru yürüyüşe koyulmuştur. Yeni rejim taraftarları, ihtilâlin halkın eseri olduğunu gösteren kanıt işte budur, demektedirler. Hayır, büyük bir yenilgi, diye mukabele etmektedir. Musaddık'a bağlı olanlar; her zaman satılık adamlar, serkeşler, buralarda eli bıçaklılar diye anılanlar Güneyin aşağı proleteryasından toplanmıştır. Ayaklanma, diye eklemektedirler, Amerikalılar tarafından finanse edilmiştir. Mollalar her şeye hazır kalabalığa dört milyon tümenden (400.000 dolar) daha fazla dağıtmışlardır. Toudeh Partisinin gizli gazetesi Mordon, Amerikan ajanlarına İran küpüründen yararlanma olanağı verecek olan banka çekinin numarasını bile vermektedir: Melly Bankasında, M. Edward G. Donnaly emri-

ne 390.000 dolar karşılığında ödenmiş 32.643.000 riyal için kullanılan çekin numarası 703.352 dir.

Gerçekte, bu 390.000 dolarlık çek, General H. Norma Schwartzkopf ve arkadaşlarının Şah'a bağlı subayların Musaddık'ı devirmelerini sağlıyan «kendiliğinden ayaklanma» yı örgütlemek için harcadıkları paranın ancak bir kısmıdır. Çünkü «rejime bağlı» ordu tedbirli davranıp İtalya'ya sığınan bir hükümdar için tehlikeyi göze almağa hazır değildir, ve bu on milyon doların büyük bir kısmı da askerler için harcanmıştır, Andrew Tully, C.I.A. dan gelen haberlere göre bunu hârekâtın mâl oluş fiatı olarak göstermektedir.

Aşağı yukarı bir milyar dolar:

Saturday Evening Post daha önce sözü geçen makalede, şunları belirtmekten geri kalmamaktadır: «Musaddık'ın devrilişi bizzat İranlılar tarafından gerçekleştirilmiştir. C.I.A., kendi özgürlükleri için kişisel tehlikeleri göze almağa hazır tutsak ya da tehdit altındaki haklar arasında yerli hürriyet birliklerini geliştirmemiz ve beslememiz gerektiği kanısındadır.»

Kanıt her zaman aynıdır: 2 Ağustos referandumunda Musaddık'a güvenlerini gösteren İranlılar, 19 Ağustosta onu yine «bizzat kendileri» devirmişlerdir. Sekiz yıl sonra, Birleşmiş Milletler kürsüsünde Adlai Stevenson, yine benzeri iyi bir niyetle, o sıralar Domuz Körfezinde cereyan eden savaşların baştan sona C.İ.A. tarafından yürütülen bu harekâtın bütün sorumluluğu Başkan Kennedy tarafından yüklenildiği ana kadar «Kübalılar arası» bir

çatışma olduğunu söyliyecektir. İran'ın durumu bütün bunlar arasında sadece bir tanesidir.

«Ertesi gün, diye yazmaktadır Eisenhower anılarında, Musaddık üstünde pijamayla teslim oldu, tutuklandı. General Zahedi'nin kuvvetleri komünist partisi yöneticilerini tutuklayıp hapsettiler. Her şey böylece bitmişti.»

Gerçekte herşey henüz başlıyordu. Polisin temizleme hareketini ancak küçük bir kısmı komünist olan bütün muhalifleri hedef tutuyordu. Bu hareket, Musaddık'ın Ulusal Cephe'sinin üyelerinin bulunduğu esnaf burjuvazisi içinde olduğu gibi, öğrenciler arasında ve hatta Şah'ın ya da, eski Persler de «Satrap» adını taşıyan eyalet valileri gibi resmi bir görev almış gerçek soyguncu olan Şah temsilcilerinin otoritesini kabul etmek istemiyen kabileler içinde de pek çok, cana kıymıştır. Ama bastırma hareketi asayişi sağlamağa yetmeyince, para ile şakşakcılar, sadık kullar, suç ortakları tutmak gerekmiştir.

«Bütün kriz süresince, diye yazar Eisenhower, A.B.D. hükümeti, Şah'ı ayakta tutmak için elinden geleni yapmıştır.» Musaddık'ın düşüşü hükümdarın otoritesini sağlamlaştırmak için yeterli değildi. Amerikan hükümeti, Musaddık'a vermeği reddettiği mali yardımı ona vermeğe karar verdi. «4 Eylül'de diye ekler Eisenhower, A.B.D. elçisi Loy Henderson ve İran Başbakanı General Zahidi birbirlerine, o mali yıl için A.B.D. nin, 23,4 milyon dolarlık teknik yardım programına artık devam edebileceği yolunda mektuplar gönderirler. General Zahidi'den 25 Ağustos'da aldığım ve kendisinin, ülkesindeki güçlükleri, yardım ihtiyacını ve özgürlüğe bağlı dünya uluslarıyla ayni seviyeye gelme isteğini bildiren bir mektuptan son-

radır ki, bu şartlarda, öngörülen teknik yardım programının yeterli olmadığına karar verdim. 5 Eylülde, acele iktisadi yardım olarak 45 milyonluk bir ek yardım yapılacağını bildirdim. Toplam olarak o yıl İran'a yapılan Amerikan yardımı 85 milyon dolara yaklaşmıştır.»

Ama bu rakam da ancak, mütevazi bir başlangıç teşkil ediyordu. Nitekim, 1953 ile 1961 yılları arasında İran'a yapılan Amerikan yardımı bir milyar doları bulmuştur. Bu yardım öylesine kötü kullanılmıştır ki Washington'daki Temsilciler Meclisi telâşa kapılmıştır. Temsilciler Meclisi 1957 yılı raporunda, İran'a akıtılan bu yüzlerce milyon doların pek rastgele kullanılmış olduğunu ve bu gün için, bu paraların nereye gittiğini tayin etmenin mümkün olmadığını belirtiyordu. Amerikan kredilerinin, başka projelerin yanı sıra, bir kaç milyon dolara çıkacak, büyük bir barajın yapılmasını sağlaması gerekmekte idi. Ama bu proje, demektir Komisyon raporu, birtek şeyi gerçekleştirebilmiştir ancak: «Amerika tarafından verilen üç milyon dolar karşılığında, baraj için öngörülen yer civarındaki bir yol kâğıt üzerinde şöyle bir belirtilmiştir, o kadar.» Komisyon, biraz acı bir dille, ülkede, bütün bu kredilere rağmen, okumamış oranının % 93 olduğunu ilâve etmektedir.

C.I.A. tarafından seçilmiş adam:

Musaddık'a karşı hükümet darbesini hazırlaması ve ondan sonra Başbakanlık koltuğuna oturması için, Şah ve General H. Norman Schwatzkopf tarafından tam bir görüş birliği ile seçilmiş bu General Zahidî kimdir acaba? Schwartzkopf, 1942 - 1948 yılları arasında, Şah'ın

milli polis teşkilâtını yeniden düzenlemekle görevli olduğu sıralarda, Zahidî de teşkilâtın şefi durumundadır; ama o, yalnızca bu eski görevi ile tanınmamaktadır. Zahidî, ikinci dünya savaşı sırasında, serüvenin başlıca kahramanı Fitzroy Mac Lean tarafından hikâye edilen karanlık bir olayın baş oyuncusudur; barış geri gelince, Avam Kamarasına muhafazkâr Milletvekili seçilmeden önce, Fitzroy Mac Lean Moskova'da, Bingazi'de, İran'da, İngiliz ajanı olarak çalışmış, Yugoslavya'da Tito'nun çetecileri arasında bulunmuştur. Fitzroy Mac Lean'ın hikâyesi ve onun General Zahidî ile «karşılaşması» burada anlatılmaya değer; çünkü, C.I.A. tarihçileri, bilmezlikten geldikleri ya da gizlemeyi yeğledikleri bu olaya hiç değinmemektedirler. Hikâye, General Zahidî'nin o sıralarda Almanlarla işbirliği yaptığını göstermektedir; bu da, General H. Norman Schtwartzkopf'un İran'da bulunduğu döneme rastlar. Öyleyse, C.I.A., karşısında kimin bulunduğunu çok iyi bilmektedir.

Fitzroy Mac Lean 1942 yılı sonunda, Tahran'a gelir. General Wilson'un Kurmaybaşkanı General Baillon ve İngiltere Büyükelçisi Sir Reader Bullard tarafından İngiltere Elçiliğine kabul edilir.

«Benimle bir işleri olduğunu söylediler bana, diye yazmaktadır Fitzroy Mac Lean. Bir süreden beri bazı belirtiler, İran'ın güneyinde bir şeylerin döndüğünü göstermektedir. Kaş ve Bahtiyari aşiretleri, Alman ajanlarını aralarında barındırmakta ve tıpkı 1916 da bize binbir güçlük çıkaran ayaklanmada yaptıkları gibi, herhangi bir anda, yine ayaklanabilecek güçte görünmektedirler. Eğer o zamanki ihtimal gerçekleşseydi, bizim Rusya'ya yolladığımız mühimmatın geçtiği Pers körfezi yolu kesilmiş olurdu. Yine aynı şekilde, Isfahan'da ve başka şe-

hirlerde de hoşnutsuzluk göze çarpmaktadır : buğday istif eden karaborsacılar bunun başlıca sorumlusudur; biz de, onlara karşı bir şey yapamamaktayız. Bu içten içe süren hoşnutsuzluk her an açıktan açığa bir ayaklanmaya dönüşebilir. En kötüsü de, karışıklıklar patlak verdiği takdirde, ülkenin güneyine yerleşmiş İran birliklerinin isyancılar safına geçebilecekleri ihtimalidir.

Oysa bu birlikler, «bütün bu işlerde iğrenç bir rol oynayan» General Zahidî tarafından yönetilmektedir, diye yazar, Fitzroy Mac Lean, ve şunları ekler : «Zahidî'nin, ülkedeki en azılı spekülâtörlerden biri olduğu ve korkunç miktarda buğday depo ettiği bilinen bir şeydir. Ama yine, onun kabile reisleriyle işbirliği halinde olduğunu ve nihayet dağlarda gizlenmiş Alman ajanları ve onlar aracılığıyla Kafkaslar'daki Alman başkumandanıyla da ilişkiler kurduğunu düşündüren haklı nedenler vardır. Gerçekte, gizli raporlar, onun müttefik kuvvetlere karşı genel bir ayaklanma hazırladığını ve bu ayaklanmaya kendi birlikleriyle, ülkenin Sovyetler tarafından işgal edilmiş Kuzey bölgesindeki İranlı Generalin birliklerinin de katılacağını göstermektedir; bu ayaklanma, Alman hava indirme birliklerinin 10. orduya yapacakları bir saldırıyla aynı anda olacak, ardından da Kafkas cephesinde genel plânda bir Alman saldırısı görülecektir. Kısacası, General Zahidî, İran'ın güneyinde olup biten herşeyde parmağı var gibi görünmektedir.»

İşte General Baillon ve Sir Reader Bullad'ın, Fitzroy Mac Lean'a anlattıkları durum budur. «Her ne pahasına olursa olsun, ayaklanmayı daha doğmadan bastırmağa» kararlıdırlar ve «bu sonuç ulaşmanın en iyi yolunun, General Zahidî'yi zarar veremiyecek duruma getirmek olduğunu düşünmektedirler; bana verdikleri iş de budur.

Fitzroy Mac Lean şunları da ekler : «Bu işi sonuca ulaştıracak çareyi bulmayı bana bıraktılar. Yalnızca iki şartın yerine getirilmesini istediler : Generali sağ olarak ve karışıklıklara yol açmadan ele geçirmek.»

Fitzroy Mac Lean bu nazik harekâtın devamını birçok tatlı ayrıntılarla anlatır. Isfahan'a gelir, orada İngiliz Konsolosu John Gault, kendisine General Zahidî'nin «korkunç bir alçak ve ahlâksız» bir adam olduğunu açıklar Ona, Zahidî'nin kaldığı yeri gösterir. İran Garnizonunun bulunduğu kışlaya çok yakın olmasına rağmen, General Zahidî, Fitzroy Mac Lean tarafından bizzat kendi evinde tutuklanacaktır. Fitzroy Mac Lean, onu Muhafız Alayının gözleri önünde arabasına atar çöle götürür ve bir uçağa bindirir.

«Generalin odasında, diye yazmaktadır Fitzroy Mac Lean, bir sürü Alman yapısı otomatik silah, çok sayıda ipekli iç çamaşırı, afyon, Isfahan fahişelerini gösteren bir sicil defteri ve sonradan konsolosluğa (...) götürdüğüm bir çok evrak ve mektup buldum. Elimize geçen ilk mektuplardan biri, kendini Güney İran'da Alman Genel Konsolosu olarak tanıtan ve ama aslında Güney dağlarında bir yerlerde kaldığı anlaşılan bir bayla yakınlarda yapılmış bir haberleşmeyi ortaya koyuyordu. Bu bay, mektupta, Zahidî'nin faaliyetlerini övücü sözlerle anlatmakta ve ondan yeni işler istemektedir. Bu mektup, hiç bir kuşkuya yer bırakmamaktadır artık : Generali tutuklamanın tam zamanıdır.»

İşte C.I.A.'nın demokrasi adına, Musaddık'ı devirmesi ve Tahran'da yeni bir hükümet kurması için seçtiği adam budur. «General Zahidî'ye telgrafla tebriklerimi gönderdim» diye yazar anılarında, yeni İran Başbakanının gösterdiği iyi niyetlerden hoşnut kalan Eisenho-

wer. «Bu, demektedir, kimliği bana açıklanmamış olan bir Amerikalı tarafından İran'da hazırlanmış bir muhtıranın ortaya koyduğu bir şeydir.» Dünyanın en güçlü Devlet Başkanı, kuşkusuz bir C.I.A. ajanı olan yazarını bilmediği bir raporla yetinmektedir. Bu bilgi veren kişi, İke'a şunları da yazmaktadır: «Şah, yepyeni bir insan oldu. İlk olarak kendine güvenmektedir; çünkü, yabancı bir kuvvetin keyfî kararıyla değil, halkının iradesiyle kral olduğunu hissetmektedir.» İmparatorluk, «şehinşah» ünvanını da taşımış olsalar, kendine alet olan kişilere böyle davranmaktadır.»

«Hür» seçimler:

Yine Eisenhower anılarında, 8 Ekim 1963 yılında, kendi günlüğüne, General Zahidî'ye «hem malî yönden hem de öğütlerde bulunarak» yardım etmek istediğini not ettiğini anlatmaktadır. Ayni şekilde, 1913 yılında, Woodrow Wilson da Meksikalı «Carranza'ya, ülkesini demokrasiye kavuşturacak yöntemler üzerine öğütlerde bulunmuş ve silâh» vermişti, yarım yüzyıldan fazla bir zaman sonra Lyndon Johnson da, General Ky'e ve General Thieu'ye silâh ve paradan başka Güney Vietnam demokrasisini kurma yolları üstüne öğütler vermişti. Vietnam'ın başına gelenler bilinmektedir. Carranza'nın silâhları nasıl kabul edip, öğütleri de nasıl reddettiği görülmüştür. İran'da, General Zahidî'nin, Amerikan kredilerini kabul ettikten sonra yaptığı da işte budur. Musaddık'ın düşüşünden yedi ay sonra, General Zahidî seçimlere gider. Amerikan Time dergisi, olayı şöyle anlatmaktadır: «Tahran şehri, millî meclise oniki

milletvekili seçmek için üç gün süre ile oy kullandı. İran geleneğine göre, bütün bunlar, tatlı bir aldatmacadan ibaretti. Bu oniki şanslı milletvekili, daha ilk seçmen, oy pusulasını sandığa atmadan önce seçilmiş durumdaydı zaten. Hepsi de General Zahidî'nin taraftarlarıydı (...) Bir seçmen oy pusularını sandığa attı; sonra, sandığın önünde üç defa saygıyla eğildi. Kendisine bunun nedeni sorulunca: «Bu sandık sihirli bir kutudur: Musaddık için oy kullanırsınız; ama tasnif sırasında bir de bakarsınız, bu oy Zahidî'ye gidivermiş.» diye karşılık verdi.

Time, geçen 10 ağustosta halk nümayişinin doğmasına ve Musaddık'ın düşüşüne sebep olan olayı yöneten satılık adam Şaban Caferî'nin oynadığı rol üzerinde ısrarla durarak hikâyesine devam eder. Amerikan dergisi şöyle yazmaktadır: «Hükümetin kendisinden hizmet istemesini beklemeden, Şaban Caferî isimli bu kara sakallı, dev yapılı adam, külhanbey arkadaşlarıyla birlikte, birkaç kere, seçim bürolarına saldırıda bulunur. «Beyinsiz herif» adıyla anılan bu bıçkın, Tahran'ın gecekondu mahallelerinden gelmektedir, ve bir zamanlar, millî güreş şampiyonu olmuştur. Daha önceleri Musaddık'ın hizmetinde kullanmış, muhalif gazeteleri yağma etmişti. Şimdiyse, Zahidî için rejime bağlılık göstererek, bu «beyinsiz herif», eli bıçaklı, gözü kara adamlarını, seçim bürolarına saldırtıyordu. Sistemli bir şekilde, seçmenleri, bekleme kuyruğundan çıkarıyor, ceplerini araştırıyordu. Zahidî aleyhine bir oy pusulası bulunduğunda, seçmen ya dövülüyor ya da bıçaklanıyordu, sonra da, seçmen hâlâ sağ kalmışsa, tutuklanıp hapse gönderilmek üzere en yakın karakola teslim ediliyordu. Yerine göre, Şaban, kurbanının saçlarını da yoluyordu.» Ve Time dergisi şöyle bitirir yazısını: «Çok yüklü bir gü-

nün sonunda, Şaban, kendini pastahanenin birinde bir koltuğa bırakıp dondurmalı bir krema söylüyordu. İki günlük bilânçosu, «çoğu komünist» olmak üzere, hastanelik olmuş elli kişiydi. «Polis örgütünden ve ordudan daha iyi çalıştık» diyordu. Öğrenimini A.B.D. inde yapmış olan Başbakanın oğlu Ardaşir Zahidî, «biliyorum Şaban biraz kabadır, ama komünistlere düşmandır» demiştir.

Muhalefetin bütün liderleri hapiste olduğu için, İran başkentinde yapılan bir seçimin bu hikâyesi daha da ilgi çekici olmaktadır. Vaşhington'da M. Loy Henderson, o yıl Dışişleri Bakanlığından, görevinde yüksek başarısından dolayı takdirname almıştır. İran'da yalnız demokrasiyi kurup komünizme yolları kapamakla kalmamış, aynı zamanda imparatorluğun petrol çıkarlarını İran'a kadar yaymayı becerebilmiş diplomata verilen bir ödüldü bu.

Petrol İmparatorluğu :

Çünkü, Musaddık'tan sonra gelen hükümetin yapacağı ilk işlerden biri, petrol anlaşmazlığını ortadan kaldırmak için, Loy Henderson'un, millîleştirme hareketinden hemen sonra önerdiği gibi, Anglo - Iranian Oil Company'nin yerini alması gereken (öyle yazmaktadır İke) bu konsorsiyomla bir anlaşma imzalamaktır. A.B.D. nin buhranın çözylmesinde oynadığı kesin role karşılık olarak, Suudi Arabistan'daki ARAMCO'nun zaten ortaklarından olan Amerikan şirketi Standard Oil'in, konsorsiyoma katılması kabul edilir. Bu konsorsiyomun hisse senetleri şu şekilde bölüşülmüştür :

Anglo - Iranian Oil Company	% 40
Royal Dutch - Shell	% 14
Fransız Petrol Şirketleri	% 6
Amerikan Şirketleri	% 40

Söz konusu olan Amerikan şirketleri şunlardır:

Standard Oil of California, Standard Oil of New Jersey, Texaco ve Socony Vaccum Oil Cio; yani, ARAMCO'yu meydana getiren şirketler.

Yapılan işler, Amerikan şirketlerinin işine gelmektedir; ama, iki nedenden ötürü, A.I.O.C.'nin de hesabına uygundur: Çünkü, bir yandan, A.B.D.'inden, tazminat olarak 70 milyon dolar alıyor, öte yandan, A.I. O.C., konsorsiyom iştirakçilerinden yalnızca biri olduğu halde, konsorsiyom, bir kaç yıl içinde üretimi dört katma çıkaracağından o da bu sayede, işin tek sahibi olduğu zamanki sağladığından daha büyük paylar sağlamış oluyor. Gerçekten de, İran petrol üretimi, 1947 yılında 155 milyon varile ulaşmaktaydı; buhrandan hemen sonra, 1954 yılında, bu miktar 21,5 milyona düşmüş, sonradan, 1958 de 301 milyona, 1959 yılında 345 milyona, 1963 yılında 538 milyona, 1964 yılında ise 618 milyona yükselmiştir. Bu işlem İran hükümeti için de kârlıdır; çünkü, konsorsiyomdan, A.I.O.C. nin Musaddık'a verdiği % 25 - %30 arası pay yerine, % 50 oranında bir pay alacaktır. Ama İran'daki iktidarın yapısı gereği, genel kural olarak, halk, bu zenginliğin dışında kalmaktadır.

Konsonsiyomun kuruluşu bile, Vaşhington'un karşısına nazik bir hukukî mesele çıkarmaktadır, çünkü,

Amerikan şirketlerinin konsorsiyoma birlikte katılmaları, onları ister istemez antitröst yasayla karşı karşıya getirmektedir. Ama en yüksek yönetim kademeleri, Amerikan petrol imparatorluğunun, dünyaya yayılması karşısına çıkarılan bu engeli kaldırmak üzere müdahalede bulunurlar. Eisenhower anılarında şöyle yazar:

«Adalet Bakanlığının, A.B.D.'nin millî güvenlik konusundaki ihtiyaçlarına değgin özel bir kararı gereğince, Amerikan petrol şirketleri, antitröst kanunların uygulamasında kovuşturmaya uğrama korkusu olmadan, konsorsiyoma katılmışlardır.»

Böylece herşey düzene girmektedir. Seçimle işbaşına gelmiş bir rejim, «hür» seçimlerle de onaylanan bir «halk» hükümet darbesiyle devrilmiştir. İranlı komünistler hapsedilmişler, işkenceye uğramışlar, öldürülmüşlerdir; onlarla birlikte, komünist olmayan birçok milliyetçi de aynı akibete uğramıştır. «Batı taraftarı» bir hükümdar tahtına yeniden oturtulmuştur. Önemli olan, millîleştirmeyi engellemiş olmaktır; çünkü, bu örnek başka ülkelerde de taklitçiler yaratabilirdi. Musaddık'ın saf dışı bırakmak istediği İngiltere, ayrıcalı durumunu kaybetmiştir ama, yerinde kalabilmiştir yine de. Amerikan petrol şirketleri, A.B.D.'nin büyük çıkarları yönünde, kendi faaliyet ve nüfuz alanlarını genişletmek için, peşinen antitröst kanunların ihlâlinden sorumsuz tutulmuşlardır. Vashington hükümeti, karışıklık içindeki bu bölgede komünizmi geriletme gücünde olduğunu bütün dünyaya göstermiştir. Tam anlamıyla milliyetçi bir politika izleyen Musaddık'ın, komünistler kendisini destekliyor diye, dava gereği komünistler hesabına çalışan biri olarak gösterilmesinin pek önemi yoktur. C.I.A. gücünü isbat etmiş, Saturday Evening

Post gazetesi ve Amerikan gizli servislerini yücelten kitabını yazdığı sıralarda Andrew Tully'e sızdırdığı haberlerle, bunu, bütün dünyaya özellikle yayıp duyurmak istemiştir.

Bütün işler Başkan Eisenhower, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, C.I.A. Müdürü Allen Foster Dulles ve Amerikan petrol şirketleri arasında, tam bir anlaşmayla, yürütülmüştür. Hükümet, gizli servisler ve büyük teşebbüsler arasındaki bu işbirliği örnek olacak niteliktedir. Yöntemleri bilinen şeyler: yozlaştırma (on milyon dolar), General Zahidî ya da Şaban Caferî gibi karanlık ve aşağılık adamlara baş vurarak karışıklık yaratma, hileli seçimler. Kuşkusuz imparatorluk bu yollar arasında herhangi bir tercih yapamazdı.

Guatemala'yı tehdid :

Hiçbir zaman, açık bir şekilde tanımlanmamış olan «millî güvenlik» kavramı, imparatorluğun genişlemesinde çok büyük bir rol oynamaktadır. Amerikan petrol şirketlerine, «A.B.D. nin millî güvenlik konusundaki ihtiyaçları» bahane edilip, İran petrollerini işletmekle görevli uluslararası konsorsiyoma katılma yetkisi verilmiştir, oysa bunu yaparken, şirketler, antitröst kanunları ihlâl etmektedirler. A.B.D.'nin Guatemala elçisi John Peurifoy, 8 Ekim 1954 yılında, temsilciler meclisi önünde, Albay Arbenz Guzman yönetiminin, «A.B.D.'nin güvenliği için bir tehdit teşkil ettiğini» belirterek bu ülkeye karşı C.I.A. tarafından hazırlanmış hükümet darbesini haklı göstermektedir. 1967 de, Başkan Johnson da, Vietnam konusunda aynı dili kullanır. Ama Guate-

mala'da sorunun ortaya çıkış şekli nasıldır? Albay Arbenz, 1950 de iktidara gelir. Selefi kendisine işlenmemiş toprakların dağıtılmasını öngören çekingen bir tarım reformu tasarısı bırakmıştır. Böylesi bir plân hiç bir ciddi eleştiri yaratmaz gibi görünmektedir. Eisenhower anılarında «istimlâk tek başına hiç de komünizmin belirtisi değildir tabiî» demektedir; ama, diye eklemektedir, Arbenz'in yaptıkları «onun komünistler tarafından oynatılan bir kukla olduğu kuşkusunu uyandırmıştır kısa zamanda.» Tarım reformu 17 Haziran 1952 de resmen ilân edilmiştir. Sonra 24 Şubat 1953 te, diye yazmaktadır Eisenhower, «Arbenz yönetimi, United Fruit Co (...) ya ait 225.000 dönüm işlenmiyen toprağı dağıtma niyetinde olduğunu bildirmiştir. Şirket, hiç de adil olmayan 600.000 dolarlık bir tazminatla yetinmek zorunda kalmıştır. Washington derhal, Yunanistan'daki iç savaş sırasında değerini ortaya koyan John Peurifoy gibi bileği kuvvetli bir kişiyle, Guatemala'da kendini temsil ettirmeye karar verir. Çünkü «muz imparatorluğu» tehdit altındadır.

Yeni elçi Başkan Arbenz'le ilk konuşmasında, onun, kendisine nasıl, «altı saat içinde, rejiminin üyeleri olan komünist kişilerin listesini açıkladığını» anlatır. Tutum oldukça gariptir ama hiç de alışılmamış değildir. Arbenz'i destekleyen siyasî partiler, yalnızca dördü komünist olan 45 milletvekilinden ibarettir. Kendisine karşı geniş bir diplomatik harekât, basın yoluyla sert bir propaganda faaliyeti ve nihayet askerî bir darbe yapılacaktır; bunların hepsi de, Dışişleri Bakanlığının, Beyaz Sarayın, ve tabiî özel teşebbüsün, dolayısiyle United Fruit Co'nun desteği ile C.I.A. tarafından düzenlenmiş olacaktır. C.I.A. müdürünün kardeşi Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, savaştan önce, 1930 ve 1936 yılları

arasında, United Fruit ile Guatemala hükümeti arasındaki kontratları hazırlamış olan Sullivan ve Cromwell adlı New - York avukatlar firmasında çalışmıştır. Ama United Fruit imparatorluğu, üzerlerinde kuvvetli bir ekonomik ve politik nüfuz yürüttüğü Orta Amerika ülkelerinin çoğuna da yayılmaktadır. İran petrollerinin millîleştirmesi nasıl başka yerlerde taklit edilme tehlikesi göstermişse, aynı şekilde, Guatemala'da da, bir tarım reformu, Lâtin Amerika'ya da bulaşamaz mı?

A.B.D. gazeteleri, Arbenz yönetiminin «komünist faaliyetlerine karşı harekete geçtiği sırada, Caracas'ta toplanan Amerika Devletleri Teşkilâtı (O.E.A.) konferansı 26 Mart 1954 te, kıt'ada her türlü komünizm müdahalesini yasaklayan bir karar alır. Guatemala aleyhte oy kullanır, Arjantin ve Meksika çekimser kalır, Kosta Rica ise orada yoktur. Kabul edilen metin, komünizm tehlikesi halinde, görüşmelerin dışta kalan öteki ülkeler arasında yapılacağını öngörmektedir. A.B.D., derhal harekete geçilmesini istemektedir oysa. Ama önerisini diğer ülkelerin de kabul edebileceği hâle getirmek için, değişiklik yapıp, görüşmeleri bir esasa bağlamakla yetinmek zorunda kalır. İşte, ücretli askerlerle, tek taraflı bir hareket yaratarak bozacakları karar da budur.

Amerikan uçakları :

Geriye askerî harekâtı ayarlamak kalmaktadır. Bu iş için seçilmiş olan kişi, Honduras'a sürülmüş ve orada kendisine silâh sağlamaya çalışan Albay Castillo Armas'tır. Tabiî United Fruit ona malî yardımda bulunur. Guatemala'ya karşı bu hükümet darbesi hazırlanırken,

Honduras ve Salvador, Guatemala'yı kendilerini istilâ etmek istemekle suçlar ve elçilerini geri çekerler. Andrew Tully şunları yazmaktadır: «Bu iki ülkede başarıya ulaştığı takdirde, Arbenz'in Panama'yı da hedef almasından korkuluyordu. Ama tehdit edildiğini anlayan Arbenz, hiç bir yeri istilâ etmeyi düşünmez, ve özellikle kendi tarım reformu ile ilgilenir. Bu arada, kendisine yöneltilmiş hazırlıklar karşısında, önce satıcı bulamadığı Batı Avrupa'dan, sonra da Doğu Avrupa'dan silâh satın almağa çalışır. 17 Mayıs 1954 te, John Foster Dulles, Stettin'den yola çıkmış Alfhem İsveç gemisinin Guatemala'ya «Skoda» Fabrikalarından gelen iki bin ton silâh ve cephane boşalttığını açıklar. C.I.A. bu gemiyi izlemiş, ve Paris'teki ajanları aracılığıyla edindiği bilgileri iletmiştir. 19 Mayısta, Vaşhington'un kışkırtması üzerine, ve gerçek bir uluslararası tehdid olduğu izlenimini yaratmak için, Nikaragua Arbenz hükümeti ile diplomatik ilişkilerini keser. «Dört gün sonra, diye yazmaktadır Eisenhower, A.B.D. nin uçakla Nikaragua ve Honduras'a silâh gönderdiğini bildirdik», bu da, Arbenz'in gerçekte hazırlamadığı bir saldırıdan, bu ülkeleri korumak için yapılmaktaydı. İki Globemaster tipi uçak, elli ton tüfek, mitralyöz ve cephanenin nakliye işini sağlar. «Bu silâhların en büyük kısmı, Albay Castillo Armas'ın genel karargâhına doğru yola çıkarılır.» diye yazmaktadır. Andrew Tully.

Arbenz, sıkı yönetim ilân eder. 17 Haziran 1954 te, Castillo Armas'ın kuvvetleri Guatemala'ya girerler, ama bu işgal ancak ertesi gün duyulur. Castillo'nun kuvvetleri üç eski B - 12 Amerikan bombardıman uçağına sahiptir. 22 Haziran'da C.I.A. Müdürü Allen Dulles, Eisenhower'a Castillo Armas'ın bu üç bombardıman uçağından ikisini kaybettiğini bildirir. A.B.D. Başkam, anılarında,

rahatlıkla şunları yazmaktadır: «Castillo Armas'a başlangıçta bu uçakları sağlamış olan ülke, şimdi de oniki P - 51 avcı bombardıman uçağı sağlamaya hazır durumdadır. Tabii A.B.D.'nin bunların yerine yenilerini koymaya razı olması şarttır.» O sıralar, Orta Amerika'da, birçok hükümetlerin de suç ortaklığı ile, United Fruit'u işlenmiş 90.000 hektarlık bir topraktan yoksun bırakabilecek olan tarım reformunu engellemek için gelişen entrikaları, bundan daha iyi ortaya koyabilecek bir şey yoktur. Dışişleri Bakanlığında Latin Amerika işleriyle görevli Henry F. Holland, Allen Dulles'ın desteklediği bu anlaşmaya karşıdır. Eisenhower, sorunu, Allen Dulles'ın görüşüne uygun şekilde çözümler, çünkü «Castillo Armas, Guatemala'ya özgürlüğü getirmek için tek umut kaynağıdır» diye yazmaktadır «İke». Başkan Arbenz'in kararsız tutumundan yararlanarak hava müdahalesi kesin olarak yapılacaktır.

Castillo Armas 27 Haziranda başkente girer. «Kendisinin basit bir isyancıdan çok daha ilerilerde bir kimse olduğunu hemen gösterdi, ve halkının geniş ölçüde yardım ve desteğini sağladı» diye yazar Eisenhower. Gerçi 23 Temmuz 1957 de Castillo Armas, sarayında öldürülmüştü... ama bu arada o, çoktan tarım reformu kanununu kaldırmış ve United Fruit'a bütün topraklarını geri vermişti.

Seçimle işbaşına gelmiş Başbakan Arbenz'in düşüşünden bir hafta sonra, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, 30 Haziranda televizyonda şu açıklamayı yapar: «Şimdi artık Guatemala'nın geleceği, bizzat Guatemala halkının elindedir.» Başkan Ydigoras Fuentes, bu göreve 1957 de seçilmiştir. 1963 yılına kadar kuvvetli bir rejim kurmak için orduya dayanmıştır. Ondan sonra gelen al-

bay Enrique Peralta, «ulusu sürekli komünist tahribatı tehdidinden kurtarmak için» siyas, partilerin sürekli faaliyetini durdurur.

Ama «tahrip tehlikesi», siyasi partilerin faaliyetinden gelmemektedir. Gerçekte bu tehdit toprak sahiplerinin % 0,3 ünün tüm toprakların yarısından fazlasına sahip olmasından ve toprağın büyük bir kısmının da, işlenmemiş olarak bırakılmasından doğmaktadır. İşte bunun için Arbenz, ekilmeyen toprakları dağıtmağa başlamıştı. Arbenz'in giriştiği ve Castillo Armas'la C.İ.A. tarafından durdurulmuş olan çalışma, köylerdeki işsiz sayısı durmadan arttığı için, daha bir ivedilik kazanmaktadır. 1950 ile 1962 yılları arasında bu işsiz sayısı 789.000 den 1.195.000 e çıkmıştır; bu da yüzde olarak nüfusun % 73 ünden % 78 ine çıktığını gösterir. Yapılmakta olan çok küçük çaptaki toprak dağıtımı, 1955 ten bu yana yılda ortalama olarak 2.676 aileyi içine almaktadır; oysa, köylerdeki işsiz sayısı, yılda 30.000 artmaktadır. Bu işsizlik, ancak bir tarım reformu ile durdurulabilirdi. Çeteler, bu topraksız ve işsiz köylüler tarafından çok iyi ve büyük bir sevgi ile karşılanmaktadır; onlar olmasa, gerillacıların savaşı başarısızlığa mahkûmdur. Washington bu hareketi durdurmuştur. Halk hoşnutsuzluğunun nedenleri, gittikçe daha derinleşip ciddileşmektedir. Asayiş, geçici olarak sağlanmıştır.

United Fruit'daki değişimler

Ama United Fruit Co İmparatorluğu, pek de öyle paçayı kurtarmış değildir. United Fruit'un, yerleştiği orta Amerika ülkelerinden siyasi müdahaleleri öylesine aşi-

kârdır ki, Amerika düşmanlığı duygularını durmadan beslemektedir. Şirket, istediği kadar okullar açsın, ama işçilerine o kadar düşük ücretler ödemektedir ki, (1955 yılında günde 1.80 dolar) halk kendisinden tiksinmektedir. Şirket bütün Latin Amerika'da, kolları birçok ülkeyi ve çok sayıda faaliyet alanını saran bir «El Polpe» (ahtapot) olarak adlandırılmıştır. «Frutera» nın adı kötüye çıkmıştır ve bu da, A.B.D. nin itibarını gölgelemektedir. Beyaz Saray, Dışişleri Bakanlığı, C.İ.A. ve uçakları sağlamış olan Pentagone, yardım edip şirketi kurtarmışlardır. Öyleyse, Amerikan hükümeti, artık kendisinden, eleştirilere daha az hedef olacak şekilde davranmasını isteyebilir. United Fruit, kötü yönetildiği için, işlem, daha da kolaylaşmaktadır. Bu durumda, uygulanması tamamen İran'daki petrol şirketi yararına olarak durdurulmuş ayni antitröst kanunları elinde tutan Adalet Bakanlığı, ağırlığını duyurmak için müdahalede bulunur. Ama Guatemala'da, imparatorluğun çıkarları, şirketi, politikasını yumuşatmağa zorlamak için, antitröst yasaların kullanılmasını gerektirmektedir. Hattâ 1951 yılında çekilmiş olan eski Başkan Samuel Zamurray bile, bir takım şeylerin değişmesi gerektiğini anlamaktadır: «Yaptığımız bazı şeylerden ötürü kendimi suçlu buluyorum, demektedir; bütün aradığımız bir takım çıkar payları olmuştur; bugün işleri böyle yürütmek imkânsızdır artık; belki bu ülkelerdeki insanların bizi sevmelerini sağlıyamayız ama, istersek, öylesine yararlı olabiliriz ki, bu insanlar bizim kalmamızı isteyebilirler.»

Şirketin artık yırtıcı bir canavar gibi görünmemesi için, bu değişimi sağlama amacıyla, Washington'daki Adalet Bakanlığı, baskısını uygulamağa başlar. 1958 yılında, United Fruit, demiryollarında sahip bulunduğu his-

seleri satmağa, bir takım ek faaliyetlerinden vazgeçmeğe, kısacası, çok göze çarpan gücü, bir örnek gibi apaçık görünür olan, bir ekonomik imparatorluğu parçalamağa razı olur. «United Fruit, Amerikan hükümetinin politikasındaki değişiklikler ve bu politikanın, sık sık yapmak gereğini duyduğu aracılık yüzünden, Lâtin Amerika'daki politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır.» diye yazmaktadır Amerikan dergisi Fortune. Washington'da, Castillo Armas'ın Arbenz'e karşı giriştiği darbe sırasında olduğu gibi, yine hep Başkan Eisenhower yönetimi iş başında bulunmaktadır; ama «politikasını değiştirmesinin, yumuşatmasının» Lâtin Amerika'da etkinliğini sürdürmesi için gerekli olduğunu anlamıştır.

United Fruit'in büyük çapı ve faaliyetleri, antitröst kanunların uygulanmasını geniş ölçüde haklı çıkarmaktadır. «Guatemala'da, Costa Rica'da ve Honduras'ta, diye devam eder Fortune dergisi, şirket, en büyük toprak sahibi, en büyük teşebbüs ve en büyük patrondur. 10.500 Amerikalı memur ve 69.000 yerli işçisi ile, Panama'da, Kanal şirketinden sonra en büyük teşebbüstür. 800.000 hektarlık toprağın sahibi ya da kiracısı durumundadır; 60 kadar gemisi ve muz nakliyatı için 2.500 km. demiryolu vardır; ayrıca, orta Amerika demiryollarının 1.300 km. sini işleten Amerikan şirketi hisse senetlerinin % 40 ına sahiptir. Sonra, bir genel radyo ve telefon servisi, hayvan yetiştirme çiftlikleri, kakao ve palmiye tarlaları, Küba'da 36.000 hektar tutan şeker kamışı tarlaları bulunmaktadır. Kârları, 1945 te 18,9 milyon dolar iken 1948 de 52,7 milyon dolara, 1950 de 66 milyon dolara yükselen «El Polpo» (ahtapot), işte budur.

Ama 1958 yılında, Adalet Bakanlığının baskılarına boyun eğmeğe başladığı sıralarda, şirket kötü bir

duruma düşmüştür. O yıl, kasırgalar, ekinlerinde 20 milyon dolarlık, bir önceki yıl da 19 milyon dolarlık zarara sebep olmuştur. Kimyasal maddelerin ölçüsüz bir şekilde kullanılması, doğal dengeyi bozarak, muz ağaçlarına musallat olan böcek ve hastalıkların sayısını artırmıştır. Kârları 1950 de % 33,4 iken, 1957 yılında % 15,4 e düşer. Şirketin 9 milyon dolar tutan hisse senetlerinin her birisi, 1951 de 73 dolarken, 1959 da 43 dolara iner; kâr payları da, hisse senedi başına, 4,5 dolardan 2 dolara düşer. Çok tutucu olan Yönetim Kurulu, ürünleri mahfeden salgınlar karşısında, şirketi eli kolu bağlı bırakarak, temel nedeni araştırmaya gitmemiştir. Ancak 1957 de, bir laboratuvar kurulabilmiş, aynı zamanda da, yavaş yavaş yöneticilik görevlerine daha genç olanlar getirilmişlerdir. Adalet Bakanlığının baskıları ve daha dinamik bir yönetim sayesinde kazandırılan hız, şirketin çehresini değiştirmiştir. Holdinglerin bir çoğundan kurtulmuştur ve artık Orta Amerika hükümetlerine politikasını zorla kabul ettirme yoluna gitmemektedir. «Hiç değilse bunu açık açık ve doğrudan doğruya yapmaktan kaçınmaktadır artık» diye belirtmektedir Londra'da çıkan The Economist; dergi ayrıca şunları eklemektedir : «Bugün faaliyetin yükü özel şirket ahtapotunun kollarına değil, açıkça Amerikan hükümetinin sırtına binmektedir.»

Aynı anda, United Fruit başka alanlarda da kâr sağlamaktadır. Şirket 1960 yılında Costa Rica'da, bir hurma yağı fabrikası satın alır; 1966 da, A.B.D.'inde J. Hungerford Smith Co firmasını ve onun satış mağazazalarından birini ele geçirir. 1967 yılı başında, muz kreması için yeni bir pazar bulma umudu ile, bir dondurma fabrikasını 500 satış mağazalık şebekesi ile birlikte satın alır. İdare, turizm ile de ilgilenir. A.B.D.'inde oldu-

ğu gibi, Batı Avrupa'da da oteller ve moteller kurar. Böylece, şirket, gittikçe yalnızca ekonomik faaliyetlerini değil, coğrafi etkinlik alanını da çeşitlendirerek, sâdece orta Amerika'nın ekonomik ve politik hayatına hakim olan bir canavar gibi görünmemeği de becerir. Adalet Bakanlığının müdahalesi, bu bostan korkuluğunu daha az tiksindirici bir yüz takınmağa zorlar. İmparatorluk, gerektiğinde, çok göze çarpıcı eleştirilere meydan vermekten kaçınmak için, esneklik göstermeyi becermektedir.

Ama United Fruit, güçlü kalır, belki de eskisinden daha da güçlü olacaktır. 1951 de 4,50 dolar kâr payı veren hisse senetleri, 1960 ta artık ancak 0,25 dolar verir; fakat 1967 de, bu pay tekrar 3,06 dolara yükselir. Fortune dergisine göre, United Fruit eskiden, Avrupa pazarında tüketilen muzun % 66 sını sağlamaktaydı; sonra, 1959 da bu oran % 10 na düşmüş, ama 1967 de tekrar % 35 e yükselmiştir. Bu, çeşitli anlaşmalarla ortak pazara bağlı Afrika ülkelerinin üretimi için ciddi bir rekabet teşkil etmektedir. Muz imparatorluğu duruma uyar, ücretleri yükseltir, orta Amerika politikasında daha az küstah görünmeye çalışır. Teslim olmaz. Vazgeçmez çünkü, vazgeçmek, imparatorluğun elinde değildir. Tersine, faaliyet alanını başka bölgelere de yayarak, sırtını daha sağlam yerlere dayar ve böylece orta Amerika'da kendisine indirilebilecek olan darbeleri savuşturmak için daha iyi bir duruma geçer. Antitröst kanunlar, bir ekonomik imparatorluğun asla dize getirememiştir. United Fruit örneği, tersine, antitröst kanunlarını, Lâtin Amerika'da halkın husumetini kendi üzerine çekebilen, çağ dışı bir yönetimin, eskimiş alışkanlıklarını kırarak, onu nasıl kurtardığını göstermektedir.

C.İ.A. ve Amerikan hükümetinin yardımı ile, Arbenz yönetimini devirttikten bir yıl sonra, United Fruit, o zamanlar 60 yaşındaki General Walter Bedell Smith'i şirketin yönetim kuruluna alıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Eisenhower'in Kurmay Başkanı, 1946 dan 1949 a kadar Moskova Büyükelçisi, 1950 den 1953 e kadar C.İ.A. Müdürü, 1953 - 1954 arasında müsteşar olan General Walter Bedell Smith, 1954 yılında Hindi Çini üzerine yapılan Cenevre Konferansında Amerikan heyetine Başkanlık ettikten sonra, memurluk hayatından çekilmişti. İşte o sıralarda, United Fruit kendisine, bir müdürlük mevki verir; o da bu görevde ölünceye kadar kalır. (Ağustos 1961). Bu hareket eski yönetim tarafından izlenen politikanın tipik bir örneğidir. C.İ.A. tarafından kurulmuş olan bu eski yönetim, Allen Dulles'in selefine bağlanmakta hiçbir beis görmemiştir. General Bedell Smith, zaten American Machine and Foundry şirketinin ve aynı zamanda bu şirketin atomla ilgili bir şubesinin müdürüdür. Bu görevler, onun emekli general yıldızlarının, Pentagon'la yapılacak kârlı anlaşmalar pazarlığında, yararlı olabileceği görevlerdi. Bu türlü yöntemler, Savunma Bakanlığı yararına çalışması istenen büyük teşebbüslerde halâ geçerlidir ve zamanla daha da geçerlik kazanmaktadır. Ama bugün United Fruit'un kurmay heyetinde, artık C.İ.A'nın o eski büyük patronları bulunmamaktadır. Yönetimi, yetkili ve dinamik uzmanlar yürütmektedir. Orta Amerika'da Washington'un kontrolü, başka yol ve yöntemlerle yapılmaktadır.

Guyana'da bir hükûmetin düşüşü

C.İ.A., yine de, rolünü oynamaktan vazgeçmiş değildir tabii. Başvurulacak yolların seçimini koşullar ta-

yin etmektedir. Ve koşulların C.İ.A.'yı en eksiksiz bir araç ortaya çıkarması ve sık sık görülen bir şeydir. İşte herzamanki gibi, aşırı devrimci olmakla suçlanan bir hükümeti devirme konusunda C.İ.A.'nın büyük bir ticaret ve sanayi şirketiyle değil de, bu kez de, işçi sendikasıyla çatışmaya düştüğünü gösteren bir örnek:

1967 Nisanında İngiltere Başbakanı M. Harold Wilson, Avam Kamarasında oldukça nazik bir soruyla karşı karşıya bulunmaktadır. Epping İşçi Partisi Milletvekili Stan Newens tarafından verilen yazılı soru önergesinin metni şöyledir:

«Başbakan, A.B.D.'nin Central İntelligence Agency ve öteki haber alma teşkilâtları tarafından, İngiliz ve yönetimi altındaki yerlerde iş gören örgütlere sızmak ve onları etkilemek, bu arada düzen ve yasaları bozmak amacıyla gösterdiği faaliyetler konusundaki politikasıyla ilgili bir açıklama yapacak mıdır?»

Söz konusu ülke, eski İngiliz Guyana'sıdır (Venezuela'yla, Hollanda Guyana'sı ve Brezilya ile ortak sınırı vardır). C.İ.A.'nın içine sızdığı örgüt ise, merkezi Londra'da bulunan Public Services İnternational Sendikasına bağlı bir sendikadır. Harekât, 1964 te Guyana'lı Başbakan Cheddy Jagan'ı devirmeyi amaç edinmiş, C.İ.A.'ya 250.000 sterlin, yani 600.000 dolara mâl olmuştur. Ama Guyana'ya da 170 ölüye, yüzlerce yaralıya ve 10 milyon sterlin kadar bir zarara mâl olmuştur.

İngiliz Guyana'sı'nda ilk seçimler, 1953 te yapılmış ve iktidara, rakibi zenci Forbes Burnham'ı kolaylıkla yenen Hint asıllı Cheddy Jagan gelmişti. Guyana'nın nüfusu 600.000 olup, bunun 300.000 ini Hintliler 200.000 ini de zenciler teşkil etmektedir. Seçmenlerin

etnik yapısına göre açıkça bölünmüş olan oylar, bu iki aday tarafından toplanmıştır. Ama aynı zamanda, Forbes Burnham, açıkça gerici olduğu ve A.F.L. - C.I.O. Amerikan Sendikalarına bağlı olduğu halde, Cheddy Jagan ilericiydi (yani hasımlarına ve Washington'a göre komünistti.); karısı, A.B.D. basını tarafından, «Kızıl Janet» isminden başka bir isimle anılmazdı. Cheddy'nin dinamik bir kampanya sonucu seçilmesinden ve söylediklerini uygulama niyetinde olduğunu belirten ilk konuşmalarından şaşkına dönen Londra Hükümeti, Georgetown'a bir gemi yollar ve yeni seçimlerint 1957 de yapılacağını bildirir. Ama Cheddy Jagan, dört yıl önce olduğu gibi 1957 seçiminde de kazanır.

Bunun üzerine C.İ.A., harekete geçer. Bunun için de, iki etnik grup ve iki politik partiye dağılmış 40.000 kayıtlı üyesi olan Guyan'a sendikalarını kullanır. Belli başlı iki sendika vardır; Şeker İşçileri Sendikası, memurlar sendikası; her ikisi de etnik sebepler yüzünden Cheddy Jagan'a hayli düşmandır. Guyana Memurlar Sendikası, merkezi Londra'da bulunan Puplic Service İnternational'a (P.S.İ.) bağlıdır; o da, merkezi Brüksel'de olan Confédération İnternationale des Syndicats Libres'e (C.I.S.L.) üyedir. 1958 de P.S.İ.'nin mali zorluklar içinde bulunduğu bir sırada, Arnold Zandor tarafından yönetilen Amerikan şubesi, bir takım kaynaklar bulduğunu bildirir. Bir «isimsiz bağışlayıcı», gerçekten o yıl 2.000 sterlin vermiştir; bu Lâtin Amerika'da bir işçi toplama kampanyasını finanse etmek için verilmiş mütevazi bir paradır. Bu kampanya, eskiden C.İ.A. ile ilgileri olan William J. Doherty Jr. tarafından yönetilir. Ertesi yıl, Arnold Zander, bağışlayıcının, Howard Mc. Cabe adlı bir Amerikan yurttaşının yönetimi altında, P.S.İ.-nin Lâtin Amerika'da bir şube açması için, bağış ınikta-

rını artırdığını bildirir. Howard Mc. Cabe, hemen toplantılar düzenler, bu toplantılarda kendi fotoğraflarını ve üzerlerinde «P.S.İ. nin sevgileriyle» yazılı çakmaklar dağıtır. Uluslararası Londra örgütü, yıllık 7.200 sterlinlik bir geliri olan Arnold Zander Sendikasının, Lâtin Amerika şubesi için, her 30.000 sterlini nasıl harcayabildiğini kendi kendine sorabilirdi. Fakat C.I.S.L.'e üye sendikalar, «Komünizmle savaş» a ayrılan paraların kaynağı üzerinde pek titizlik göstermezler nedense. P.S.İ.'nin sekreteri yine de şunları söyler: «Paranın nereden geldiğini Arnold Zander'den sormadık; çünkü, sanırım hepimiz biliyorduk bunu.»

Guyana'da kuvvet denemesi, 1963 yılında başlamıştır. Cheddy Jagan yönetimi, bir kanun tasarısı getirir, bu tasarıya göre, A.B.D.'de Wagner yasasının ilânından bu yana olduğu gibi, Guyanalı işverenler, işçiler tarafından gizli oyla seçilmiş bir sendikayı tanımak ve sözleşmeleri bu sendikayla yapmak zorundadırlar. Cheddy Jagan, böylelikle, muhafazakâr Forbes Burnham'ın Guyanalı Sendikalar üzerinde kurduğu kontrolü, yıkmayı ummaktadır; bu sendikalar, çok tutucu, A.F.L. - C.I.O. tarafından desteklenmektedir; bu sonuncunun Başkanı ise, fanatik bir komünizm düşmanıdır. A.F.L. - C.I.O, Wagner Yasasını, kendisine gücünü geliştirme olanağı veren gerçek bir temel yasa olarak düşünmektedir. Ama bunu, Guyana'da aynı değerde bir tedbirin kabul edilmesi için yeterli bir neden saymamakta ve dostu Forbes Burnham'ı kanun tasarısına karşı durması için kışkırtmaktadır. İşte böylece Forbes Burnham, Cheddy Jagan tarafından verilen tasarıya, «sendikaların karşı olduğunu» göstermek için 1963 Nisanında grev ilân eder.

Cheddy Jagan yönetimi, hareketi soğukkanlılıkla karşılar; işçilenrin, gerçe kçıkarlarının nerede bulunduğunu bildiklerine inanmıştır. Üstelik, en muhafazakâr işçilerin, mali kaynaklar yetersizliğinden ötürü grevi sürdüremiyeceklerine de inanmaktadır. Ama yanılmaktadır bu konuda; çünkü, Arnold Zander, Londra'daki P.S.İ. ve onu Georgetown'da temsil eden Amerikalı Howord Me Cabe kanalıyla iletilen C.İ.A. paralarını hesaba katmadan hareket etmektedir. Londra'dan P.S.İ. grevcilere «dayanışma bağış» ı olarak 2.000 sterlin lirası gönderir. Bu para, grevi yetmiz dokuz gün «sürdürmek» için, yeterli olamazdı tabii. (bu süre bütün Guyana tarihinde rastlanan en uzun grev süresidir). Ama Arnold Zander kanalıyla, «isimsiz bağışçı», Howard Me Cabe'e 150.000 sterlini ulaştırır. Grevin uzaması karşısında Cheddy Jagan hükümeti esneklik gösterir. İlerici olduğu için, halk kitlelerinden kopmak istememektedir. «Ama, demektedir Londra'dan gelen aracı, ne zaman Jagan, grevcileri memnun etmeğe kalkışsa, grevciler yeni bir istekde bulunmaktadır.» Kavgalar, döğüşler, çıkar, kan dökülür. Ama bu, ne Forbes Burnham'ı destekleyen A.F.L. - C.İ.O. yı, ne de onu mali yönden besleyen C.İ.A. yı rahatsız etmez tam tersine, sevindirir.

Çünkü, Londra'da İngiliz Hükümeti, Duncan Sandys'nin bir önerisi üstüne, Cheddy Jagan'ın aldığı oyları parçalıyabilecek Guyana anayasasının bir maddesini kullanmaya karar verir. Cheddy Jagan, düzeni sağlayamayacak durumda olduğunu göstermemiş midir? Bu iyi niyetli anayasa maddesi sayesinde, Cheddy Jagan 1964 seçimlerini kaybeder, onun yerine «Amerikan dostu» Forbes Burnham Başbakan olur.

Bu dönemde, Cheddy Jagan ve Londra'da bir grup işçi milletvekili, C.İ.A. nın, Guyana'nın iç işlerine karış-

masından yakınır, ama hiç kimse onların söylediklerine kulak asmaz; çünkü işlere burnunu sokmamış olsa bile, C.İ.A. nın suçlu gösterilmesi adet haline gelmiştir artık. Aynı yıl, yani 1964 yılında, A.B.D. de, artık yapacak işi kalmamış Arnold Zander Sendikasının Başkanlığını kaybeder, ve yerine Jerry Wurf geçer; bu da Lâtin Amerika şubelerini kapatır ve pek göze batan Howard Mc Cabe'in işine son verir.

Ama C.İ.A. ya iyi hizmet etmiş olan birinin saf dışı bırakılması herzaman için tehlikelidir. 1967 Şubatında, Arnold Zander, Sendikasının C.I.A. tarafından mali yönden geniş ölçüde desteklendiğini açıkça kabullenir; C.İ.A., kendisine vaktiyle C.İ.A. dan doğrudan doğruya para alan 17 kuruluştan biri olan Gotham Vakfı aracılığıyla para gönderiyordu; Arnold Zander de bu paraları, işler biraz daha karıştırılsın diye, başka yedi vakıf kanalıyla, pay alan öteki örgütlere aktarıyordu.

C.İ.A. ve Avrupalı Sendikacılar

İmparatorluk için, kendisini rahatsız edenleri, ayrıcalılar çevresinden olan kişilerden ya da gruplardan yararlanarak, ya da onlara dayanarak saf dışı bırakmak oldukça kolaydır. İşbirliği, C.I.A. ile General Zahidî gibi kişiler arasında normal görülmekte, C.İ.A. ile United Fruit arasındaki suç ortaklığı da kimse için şaşırtıcı olmamaktadır. Bir işçi sendikası aracılığından yararlanan bir harekât daha nazik olmaktadır. Ama, Amerikan sendikaları, hem aracı hem de «işçiler için bir teminat» rolünü oynamayı kabullenince güçlük azalmaktadır. Her zaman anti komünist savaşın en başında bulunan A.F.L.

- C.I.O. büyük sendika merkezi, bu konuda, imparatorluğun çıkarları yönünde büyük rol oynamaktadır. Çünkü, imparatorluğun içinde, işçilerle büyük sanayi şirketleri arasındaki muhtemel çatışmalar, dış kuvvetlerle, zenginliğine, kendi çaplarında, Amerikan işçilerinin de katıldığı imparatorluk arasındaki çatışma kadar belirli ve kesin değildir. Bunun içindir ki, A.F.L. - C.I.O. soğuk savaş boyunca, nasıl şiddetli bir antikomünist olarak görünmüşse, Başkan Johnson'un Vietnam politikasını da öyle kayıtsız şartsız desteklemiştir. Yine bu militan antikomünizm adına, C.I.A. ve A.F.L. - C.I.O., yalnız sömürge baskısından tam olarak kurtulamamış Guyana gibi az gelişmiş ülkelere değil aynı zamanda, sendikalarını, gazetelerini, siyasi partilerini de etkilemek üzere Fransa, Almanya, İtalya v.b gibi endüstrileşmiş ülkelere de el ele verip müdahalede bulunmuşlardır.

1967 başında, National Student Association'un eski bir başkanı, örgütün C.İ.A. tarafından nasıl desteklendiğini ortaya koyunca skandal patlak vermiştir. Olay büyük çalkantılar yaratmıştır, bunların burada ayrı ayrı incelenmesi yersizdir, ama bu olay aynı zamanda zincirleme birtakım ifşaata da yol açmıştır. Gerçeği söylemek gerekirse, bunlar zaten, hiçbir zaman yalanlanmayan, çok yaygınlaşıp bilinen olayları doğrulanmasıdır daha çok. Bu olayların ilginç yanı, A.B.D.'nin müttefiki olan ve kendi savunma yollarını bizzat tâyin etmek isteyen tamamen antikomünist rejimlere sahip ülkelerdeki C.İ.A. faaliyetlerini ortaya koymasıdır.

1967 nin Mayıs ayında, C.I.A. başındaki Allen Dulles'in eski iş arkadaşı Thomas W. Braden, Batı Avrupa'daki komünist olmayan sendikaların ve özellikle Fransa'daki «işçi gücü» hareketinin doğuşuyla ilgili bazı açık-

lamalarda bulunur. Harekât, otuz yıllarında, Amerikan Komünist artisi eski yöneticisi ve **American Federation of Labor**'un Uluslararası Şubesi Müdürü Jay Lovestone ile, Avrupa'da önce A.F.L.'yi, 1955 ten sonra da A.F.L. - C.I.O. yu temsil eden Irving Brown tarafından yürütülmüştür.

1947 kışındaki büyük grev dalgası sırasında, C.G.T.'nin bölünmesine ve işçi gücünün doğmasına yardım etmek amacıyla, ilk para yardımları, Kadın Konfeksiyon İşçileri Sendikası Başkanı (İnternational Ladies Garment Union) David Dubinski tarafından, daha sonra da, bizzat C.İ.A. tarafından sağlanmıştır. Buna benzer bir harekât, sonraları İtalya ve başka ülkelerde yapılmıştır. Bu amaç için ayrılmış bütçe, yılda bir milyon dolara yakındır.

1946 Mayısında, o zamanlar A.B.D.'de görevli bulunan Léon Blum, France Presse ajansı Vaşington muhabiri Jean Davidson'a şu açıklamada bulunur : «Kendileriyle konuştuğum birçok Amerikalı diplomat, sosyalizmin, Avrupa'da, komünizme karşı en iyi kale olabileceği kanısındadır». Gerçekte, S.F.I.O.'yu bu rolü oynamaya razı etmek pek de zor değildir.

Bununla birlikte aynı yıllarda Dışişleri Bakanlığı bir Amerikalı başyazarın açıklamasını yalanlar, bu başyazara göre, Başkan Truman'ın özel dostu, Hazine Bakanı Fred Vinson, Léan Blum'dan, komünistleri hükûmetten kovmak için, sosyalistlerin öteki partilerle birleşmesini istemiştir. P.C. (Komünist Partisi), o sıralarda, Başbakan yardımcılığını (Maurice Thorez), Savunma Bakanlığını (Charles Tıllon) Sanayi Bakanlığını (Marcel Paul) Çalışma Bakanlığını ,Ambroise Croizet), İmar ve İskan Bakanlığını (Laurent Casanova) elin-

de bulundurmaktadır. Bunların uzaklaştırılmaları, on iki ay sonra, Sosyalist Ramadier'nin Başbakan oluşuyla gerçekleşmiştir.

1947 güzünde, C.G.T. Başkanı Léon Jouhaux, Birleşmiş Milletler'e gelir ve bu yolculuktan yararlanarak, Newyork ve Vaşington'da, Amerikalı sendika yöneticileriyle görüşmelerde bulunur. Jean Davidson, Amerikan başkentindeki bir akşam yemeğinde, Leon Jouhaux'ya şu soruyu sorar :

«Amerikalılar, C.G.T.'de bir bölünme yaratıp, komünist olmayan elemanları, komünist elemanlardan ayırmayı istiyorlarmış. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, sayın Jouhaux?»

Leon Jouhaux şu cevabı verir :

«Dostlarım, siz de bilirsiniz ki, Fransa'da tek işçi konfederasyonu olan C.G.T. yi kurmak için, kimse benim kadar bütün enerjisiyle mücadele etmemiştir. Ben yaşadığım sürece, C.G.T. bölünmeyecektir. Böylesi bir şey, Fransız iş dünyası için bir felâket olur ve ben buna bütün gücümle karşı koyarım.»

Birkaç ay sonra, Leon Jouhaux bizzat kendisi, İşçi Gücü hareketinin başına geçerek, C.G.T. nin bölünmesine yol açıyordu. Altı yıl sonra, American Federation of Labor Başkam George Meany, Vaşington'da, National Press Club'un şeref misafiridir. Meany şu açıklamada bulunur :

«Şimdi artık bunu açıkça ortaya koyabileceğimize göre, size, övünerek söyleyebilirim ki, dost İşçi Gücü hareketini yaratarak, hepimiz için çok önemli olan C.G.T. nin bölünmesini gerçekleştirebilmemiz, ancak Amerikan işçilerinin parasıyla, Detroit ve başka yerlerdeki işçilerin parasıyla mümkün olmuştur».

Böylece George Meany aynı anda, Amerikan sendikacılığının birleşmesine çalışırken, Fransa'daki sendikacılığı da bölmek için müdahalelerde bulunmuştur. İşçi Gücü'ne ayrılan ilk fonlar, Amerikan sendikalarından gelmiştir. Peki ya sonra? Bu konuda şöyle yazar New-York Times: «Jay Lovestone ve Irving Brown'un parası tükenince, der M. Braden, her ikisi de İtalya ve başka Batı Avrupa ülkeleri için düşündükleri benzeri tasarılardan söz ederek, C.İ.A.'ya başvurdular. Jay Lovestone ve Irving Brown'a ilk yardımlar, 1940 yılları sonunda, haber ajansları tarafından yapılmıştır, der M. Braden; kendisi de 1950 yılında C.İ.A.'ya geldiğinde, bu ödemelerden bir kaçını bizzat yapmıştır.»

Kendi adına, Irving Brown adına ve A.F.L. - C.I.O. adına konuşarak, Jay Lovestone, bütün bu hikâyelerin «tamamen uydurma» olduğunu açıklamış ve şunları eklemiştir: «Ben hiçbir zaman C.İ.A.'dan para almadım» Ama, uzun yıllardan beri Otomobil Sendikası Başkanı Walter Reuther ve kardeşi Victor, Jay Lovestone'u, Birleşmiş Sendika Merkezinde, C.I.A.'nın bir ajanı olmakla suçlamaktadırlar. Üstelik, elli yılları arasından «kendilerinden, Amerikan Sendika Hareketince verilen ve yeterli bulunmayan paraların üstüne tamamlanmak için verilen hükümet fonlarını, aktarmaları istendiğinde, buna tiksinerek boyun eğdiklerini» kabul etmişlerdir. Özellikle onlar tarafındandır ki, birçok milyon dolar, bir Alman Sendikasına iletilmiştir. Walter Reuther ve onun Otomobil Sendikası, hiçbir zaman ,George Meany'nin, Jay Lovestone'in ve Irving Brown'un ateşli antikomünizmini göstermemişlerdir. Reuther kardeşlerin «tiksinerek» C.İ.A.'ya yaptıkları hizmeti, bu üç adamın, bu örgütten esirgemiş olmaları inanılacak şey değildir. Bizzat George Meany'nin İşçi Gücü'ne 35.000 dolar verdiğini ka-

bul ettiği bilinince, Jay Lovestone'ın kesin yalanlaması, çok anlamlı olmaktadır. Ama bu türlü suçlamalarda, hiçbir tahkikatın sonuna kadar götürüleceği pek düşünülemez. Çünkü, böylesi bir tahkikat, yalnız Avrupa'da değil, aynı zamanda Afrika, Lâtin Amerika ve Asya'da da, C.İ.A.'dan para alan işçi sendikalarının ve yöneticilerin listesini ortaya koyacaktır. Yozlaştırma, bozma konusunda, imparatorluk hiç bir zaman eli kıt davranmamıştır.

Ama malî müdahale yalnız sendikacılık alanında kalmamıştır. A.F.P. nin (France - Pres Ajansı) eski muhabiri Jean Davidson, kitabında şunları yazmaktadır. Leon Jouhaux'nun Vaşington'a yaptığı ziyaretin arkasından, Dışişleri Bakanlığının, o olmadığı takdirde, Amerikan sendika örgütlerinin malî desteği ardında koşan birçok Fransız ve Avrupa gazete müdürünün (Sözde Sosyalist aydınlar) ziyareti gelecektir. Şunu da eklemek uygun olurdu : «ya da kimliğinin gizlenmesi için, ona paravanalık eden saygı değer kuruluşlar aracılığıyla, C.İ.A.'nın mali desteğini sağlama umuduyla yapılmıştır bu ziyaretler.»

İşte René Naegelen, 15 Mayıs 1952 tarihli Populaire'de şunları yazmaktadır :

«Başkanı dostumuz Dubinski olan Newyork Kadın Konfeksiyonu Sendikasındaki arkadaşlarımızdan büyük yardım gördük. Şunu da ekliyeyim ki, kadın ve erkek, işçilerin küçük aidatından gelen ve özellikle, gayet iyi bildiğimiz gibi, Leon Blum'a, sevgi ve minnet nişanesi olarak verilen bir yardımı kabul etmekten gurur duymaktayız».

Neye karşı minnet? Ramadier hükümetinden komünistlerin uzaklaştırılışı için mi? C.G.T.'nin, Leon Jouha-

ux sayesinde parçalanması için mi? Şu da gerçektir ki, Populaire, kısmen Amerikan sendikaları, kısmen de C.İ.A. tarafından yapılan dolar yardımını alan tek gazete değildir. Zaten yardımlar bu gazeteleri kurtarmaya yetmemiştir. Çünkü izledikleri politika, okuyucu bulmalarına olanak vermemiştir. Populaire, bir kaç defa yayınına ara verdikten sonra, tek yapraklık bir gazete haline gelmiştir. Bu şekilde yardım görmüş öteki Paris gazetelerinden bir çoğu da, kendi kendilerine sönüp gitmişlerdir.

Raymond Fusilier, Fransa'daki «siyasi partilerin mali durumları» üzerine yapılmış bir incelemesinde, **Reuve politique et parlementaire**'de, yalnızca 1951 yılında, A.B.D. tarafından Fransız basınına yapılan mali desteği 2.450 milyon frank olarak gösteren 13 Aralık 1951 tarihli Newyork Times'ın bir makalesinden sözetmektedir. Walter Reuther, bu paranın yalnızca işçi sendikalarından ya da insan sever kuruluşlardan gelmediğini, ve bu çeşitli örgütlerin, C.I.A nın Avrupa'da cömertçe dağıttığı fonların gerçek kaynağını gizlemeyi kabul ettiklerini doğrulamıştır. Çünkü, C.İ.A nın görevi, yalnız karışıklık ve bozgunculuğa karşı mücadele etmek değil, aynı zamanda, Fransa ve İtalya'da nisbeten yakın zamanlarda yapılan bazı seçim kampanyalarına özellikle para akıtarak bir başka çeşit karışıklığı malî yönden desteklemektir.

Akıl almaz bilânço:

C.İ.A. ve öteki Amerikan Haber Alma Servisleri, alacak hanelerine çok sayıda başarı kaydedebilmektedir. 1955 yılında, C.I.A., Berlin'de 300 metreyi aşkın bir tünel

açtırmış ve bu tunel sayesinde, Sovyet telefon hatlarına bir dinleme sistemi bağlıyarak aylarca resmi konuşmaları tesbit edebilmiştir. Bu klâsik bir casusluk biçimidir. U - 2 uçakları, tam dört yıl Sovyet toprakları üstün uçmuş, havadan çok net fotoğraflar çekmiş ve telsiz konuşmalarını kaydetmiştir. Bu da casusluğun hizmetinde olan modern bir tekniktir ve bütün öteki haberalma metodları gibi, bazı sakıncaları vardır. Pilot Fracis Gary Powers'in Sovyetler tarafından canlı olarak ele geçirildiğini bilmeyen Amerikan yöneticilerinin yalanları ve Eisenhower'in Kruşçev'den özür dilemeyi reddedişi, 1960 Mayısında Paris'te toplanması «zirve konferansı»nı aksatmıştır. Aynı şekilde, 1968 yılında, Kuzey Kore kıyıları açıklarında, Amerikan Pueblo gemisinin ele geçirilişi de, Vaşington hükümetini çok nazik bir duruma sokmuştur; ama bu «rota kazası», Amerikan yetkililerini, casus gemilerin yıllarca, hemen hemen her tarafta elde ettikleri değerli bilgilerden yararlanmaktan alıkoymamış ve hâlen de alıkoymamaktadır. Bir Amerikan «casus uçağının», Pierrelatte Fransız atom tesisleri üzerinde uçuşu da, siyasi ve diplomatik yönden ters durumlar ortaya çıkarmıştır. Ama U - 2 ler ve pilotsuz uçaklar, halâ Küba'yı ve daha birçok ülkeyi, gözetlemeye devam etmektedir; bunlar arasında, pekçok uçağın düşürüldüğü kocaman Çin de vardır. Bunlar mesleğin tehlikeleridir. Kruşçev 1956 yılında, Sovyet Komünist Partisi XX nci Kongresinde, Staline'in cinayetleri üstüne «gizli» raporunu okuduğunda, metni ele geçirmeyi başaran yine bir C.İ.A. ajanı olmuştur. Bu metnin Batıda yayınlanması, C.İ.A. tarafından başarılmış en etkili işlemlerden birini ortaya koymaktadır.

Ama, aynı C.İ.A., 31 Aralık 1959 da, Laos'ta, General Phoumi Nosavan'ın iktidarı ele geçirmesine yardım

ederken, bozulmuş, yozlaştırmış da olsalar, en antikomünist elemanların, imparatorluğun davasına en yararlı elemanlar olduklarını düşünmekle büyük bir siyasi yorum hatası işlemiştir. C.İ.A. oyununun sonucu, Laos'lu tarafsızlarla, «o zamana kadar Amerikalılar ve Çinlilerden başkasının giremediği bir ülkeye el atmaktan çok mutluluk duyan Sovyetleri, birbirine yaklaştırmak olmuştur» diye yazar Andre Fontaine, ve A.B.D., C.İ.A. sayesinde devrilmiş tarafsız hükümeti yeniden iktidara getirmek zorunda kalacaklardır. C.İ.A.'nın Vietnam'da işlediği hatanın sonuçları daha da ağırdır. **The İnvisible Government** kitabının yazarları, C.İ.A. ajanı Lundsdale'ın, 1954 yılında, Eisenhower ve John Foster Dulles tarafından, Cenevre anlaşmalarının imzalanmasından sonra, Saygon'da yönetimin başına geçebilecek adamı bulması için nasıl görevlendirildiğini anlatmaktadırlar. Landsale, kardinal Spellman'ın takdir ettiği Ngo Ding Diem'i ileri sürer; «Ama Diem ve Nhu, muhalefet partilerine bir takım siyasî özgürlükler vermeyi reddetmekteydiler; oysa, Landsdale onlara meşru partilere açıkça faaliyette bulunmak olanağı verilmezse, ülkenin birtakım komploların tuzağına düşebileceğini önceden bildirmişti. Landsdale, Dulles kardeşlerin, Güney Vietnam'da siyasi reformlar yapması için Diem'e baskı yapmalarını sağlamak amacıyla, Vaşington'a gider. Ama başarısızlığa uğramaya mahkûmdur. Komünizme karşı Diem'den başka mümkün bir formül olmadığına, ve Diem'in herşeye karşı desteklenmesi gerektiğine karar verildiği kendisine bildirilir. İsteği reddedilince, Londsdale, Vietnam'da C.İ.A.'nın gizli görevlisi olarak nüfuzunu kaybeder. O sırada, bir C.İ.A. ajanı, Başkan Allan Dulles'tan ve Vaşington Hükümetinden daha açık görüşlü davranmıştır. Diem'in, C.İ.A.'nm da yardımıyla, öldürülmek sure-

tiyle politika sahnesinden tasfiye edilmesi için bir başka yönetimin, yani John F. Kennedy yönetiminin işbaşına gelmesini beklemek gerekecektir. Ama Güney Vietnam'daki durum, siyasal yönden bir daha düzelemiyecek şekilde bozulmuştur.

Dosyadaki bütün unsurlar ortaya çıkmadığı için, C.İ.A. nın başarı ve başarısızlıklarının karşılaştırmalı bir blançosunu çıkarmak, mümkün olmamaktadır; nitekim, İran'da Guatemala'da ve uzun yıllar Huks çetecilerinin faaliyetine meydan vermeyecek olan Başkan Magsaysay'ı 1953 te seçtirdiği günlerdeki Filipinlerde, kendisinin en güzel başarıları olarak saydığı şeylerle Laos, Vietnam ve Küba'da işlediği hatalar arasında bir mukayese kurmak da mümkün değildir. Bazı bölgelerde, durum, henüz bir yargıya varılıncıya kadar karışıktır. Örneğin, 1964 yılında CİA, 600 Kongo'lu ve 100 ücretli beyaz askerden meydana gelmiş bir birliği ve üç B - 26 uçağını kurtarmak için, Kongo'ya müdahalede bulunulmasına sebep olmuştur. Bu uçakların pilotları, Domuz Körfezi'nden kurtulmuş, Kastro aleyhtarı Kübalılar, makinistleri de, Londra gazetelerine verilen küçük ilânlarla toplanan ve Amerikalı diplomat kılığına girmiş C.İ.A. ajanlarının yol gösterdiği Avrupalılardır. Amaç gerçekleşmiştir ama, Kongo bugün hiç de daha iyi durumda bulunmamaktadır. Aynı şekilde, Musaddık'ın devrilişinden bu yana, sosyal ve siyasal gerginlik İran'da aynı yoğunluğu göstermektedir; Guatemalalı çeteciler dağa çıkmışlardır. Ve Filipinlerde kaynaşmalar ergeç yeniden başlıyacaktır. C.İ.A. nın yararı konusunda yargıya varmak ve Langley deki (Virjinya) genel karargâhın emrine verilmiş binlerce C.İ.A. ajanını beslemek üzere her yıl bir milyar doları feda etmeyi isteyi istememeye karar ver-

mek, Amerikan halkının seçilmiş temsilcilerine kalmaktadır.

Ortak Sorumluluk :

Gerçek sorun başkadır. C.İ.A. hiçbir zaman, A.B.D. Başkanının onayını almadan, önemli bir karar veremez 1967 başında National student Association (Ulusal Öğrenci Derneği), C.İ.A. tarafından mali yönden desteklendiğini açığa vurduğunda, Başkan Johnson, bundan hiçbir haberi olmadığını belirterek, işin içinden çıkmıştır. Ama Beyaz Saray'a kendinden önce gelmiş olan üç Başkan, (Trumann, Eisenhower ve Kennedy), çeşitli vesilelerle, C.İ.A. nın, Başkanın şahsi direktiflerine göre hareket ettiği söylemişlerdir. Johnson, C.İ.A. tarafından dağıtılmış yardımların açığa vurulması karşısında, bir soruşturma kurulu tayin etmiştir, tıpkı kendisinden önce Kennedy'nın, yankıları büyük olan Domuz Körfezi fiyaskosunun ardından bir soruşturma kurulu tayin edişi gibi. Ama bu soruşturma kurulları, ancak küçük değişimleri, özellikle ajansın yönetiminde bazı değişiklikleri ve etkisiz kontrol komitelerinin kuruluşunu sağlayabilmiştir.

Öte yandan, C.İ.A. Müdürü, her hafta izlenecek büyük sorunları incelemek üzere A.B.D. Başkanının başkanlığından, Dışişleri ve Savunma Bakanlarının katılmasiyle toplanan National Security Council (Millî Güvenlik Kurulu) nun tabiî üyesidir. Her gün C.İ.A. müdürü, A.B.D. Başkanına, içinde Başkanın bilgisine sunulması gereken bütün haberlerin bulunduğu son derece gizli bir rapor verir. Başkanın, Ulusal Güvenlik denen sorunlarla

uğraşan en yakın iş arkadaşlarından biri, Başkanla Haber Alma Servisleri arasında devamlı olarak irtibat sağlar. C.İ.A. Müdürü özel telefonla, ya da bizzat giderek, istediği zaman, istediği yerde, istediği şekilde, Başkanla görüşme hakkına sahiptir. Bunca önemli sorumlulukları üzerine almış bir kişi, ne kenarda tutulabilir ne de sıkı bir şekilde denetlenebilir.

Çeşitli gizli servisler arasındaki rekabet, hiç de garantili bir durum sağlamamaktadır: C.İ.A. nın 10.000 «memuru» vardır; yani, personeli 14.000 olan ve bütçesi C.İ.A. nın bütçesinden dahan önemli olan özellikle şifre çözmekle görevli National Security Agency'den daha zayıftır. Bir de Dışişleri Bakanlığının, atom enerjisi Komisyonuna, Küba, hava ve deniz kuvvetlerinin haberalma servisleri vardır; ve bunların temsilcileri, U.S. intelligene Board'ın içinde toplanır.

Bunlar arasında, kendisinden en çok söz edilen servis C.İ.A. olmuştur; çünkü o, her türlü haberi toplayıp analiz etmekle yetinmemi, dünyada büyük yankılar uyandıran çok sayıda harekâta girişmiştir. Böylece de, A.B.D. nin içinde ve dışında, imparatorluğun hizmetindeki gizli hareketlerin canlı sembolü olmuştur. Öyle ki, zaman zaman öteki gizli servislerin «marifet» leri de haksız yere ona maledilmiştir. Bu türlü bir karıştırmanın uygulamada pek fazla önemi olmamaktadır. Çünkü, Amerikan gizli servislerinin her büyük harekâtı, A.B.D. Başkanının ve onun başlıca danışman ve arkadaşlarının tasvibiyle gerçekleşmiştir. Çeşitli haberalma örgütlerinin hazırladığı raporlar arasında zaman zaman ayrılıklar görülse de, bu ayrılıklar yalnız ayrıntılarda olmakta, ve ileri sürülen politik görüşlerde ancak küçük nüanslar taşımaktadır. Ve sonunda, tam yetki ile karar veren, her za-

man yine başkan olmaktadır.

Dışişleri Bakanlığı ya da Beyaz Saray politikasından farklı bir C.İ.A. politikası yoktur. Eisenhower'in anıları, hiçbir kuşkuya yer bırakmıyacak biçimde, İran'da Musaddık'a, Guatemala'da, Erbenz'e karşı yürütülen harekâtta Amerikan Hükümetinin ortak sorumluluğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, Kennedy'nin açıkça yaptığı konuşmalar, Schlesinger ve Sorensen'in eserleri de, hiçbir itiraza yer bırakmıyacak şekilde, Amerikan Hükümetinin, o saçma ve canice Domuz Körfezi harekâtında ortak sorumluluğu bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bir yandan çok demokratik olan bu ülkenin seçilmiş temsilcileri iyi niyet taşıyan, ülkücü soylu temsilciler değillerdir, öte yandan, çok saygıdeğer politika personelini haysiyetsiz yollara sürükleyebilecek karanlık niyetli haberalma ajanları ülkede kol gezmektedir. En yüce yetkilerle donanmış bir başkan, bir kamu görevini yüklenmiş saygıdeğer bir senatör, kibar ve seçkin bir diplomat, kuşkusuz, U - 2 pilotlarına, demir perdenin arkasına sızan ajanlara, sabotajcıları yetiştiren uzmanlara, suç ortakları satın almakla görevli aşağılık adamlara hiç ama hiç benzememektedir. Ama bunların hepsi de, kendi durumlarına göre, aynı politikanın hazırlanmasına ve uygulanmasına yardım etmektedir. Hepsi de, kendi araçlarıyla, tek ve aynı amacı izlemektedir. Bunların hepsi için de, dünyanın en güçlü imparatorluğunun temellerini ayakta tutup sağlamlaştırmak, onun nüfuzunun sınırları dışına yaymak, komünist olmasın, bu eyleme ran ya da, bu eylemin araç ve yöntemlerini beğenmeyen her ülkenin hareketini önleyip engellemek söz konusudur.

Bu göreve çok çeşitli kişiler katılmaktadır.Bilim alanında büyük dalları temsil eden bir çok öğretim üyesi Langlay'de, bütün dünyadan C.İ.A.'ya ulaşan politik, ekonomik, sosyal, bilimsel, askeri bilgilerin incelenmesi ve analizi üstünde çalışmaktadır. Michigan Stale University üyeleri doğrudan doğruya Vietnam'daki C.İ.A.'ya hizmet etmeyi kabul etmişlerdir. M.İ.T.'in (Massachusetts İnstitute of Technology) Center of İnternational Studies örgütü 1951 yılında, sonradan kendisini mali yönden desteklemeye devam eden C.İ.A. tarafından sağlanmış 300.000 dolarlık bir bağış sayesinde kurulmuştur, 26 Nisan 1966 yılında da, bu merkezin bir sözcüsü, C.İ.A.'-yla bütün bağlarını kopardığını bildirdiğinde, bunu «istemeye istemeye» ve «ahlâk» açısından değil de uygulama açısından bazı nedenlere dayanarak» yaptığını belirtmektedir.

Dışişleri Bakanlığından yüksek dereceli bir memur da şunları söylemektedir : «metre kare hesabıyla, C.İ.A. da, hükümetin bütün öteki sektörlerinden daha çok liberal bulunmaktadır.» Hiç bir şey böylesi bir savı haksız çıkaramaz; çünkü Amerikan liberalleri, yurttaşlarının, A.B.D. nin karışıklık ve komünizm tehlikesi içindeki bir dünyadaki görevine duydukları inancı paylaşmaktadırlar. Kuşkusuz bütün liberaller, C.İ.A.'dan para almamaktadırlar, ve haber alma ajansını eleştiren Amerikalılar da özellikle onlar arasından çıkmaktadır. Pulitzer armağanını almış, uluslararası bir üne sahip tam bir liberal olan bir tarihçi, Kennedy'nin Başkanlığına ayırdığı kitabında, C.İ.A.'ya karşı sert yargılarda bulunmaktan sakınmaz. Ama aynı tarihçi Arthur Schlesinger, Ken-

nedy'nin isteği üzerine, Beyaz Kitabı kaleme almayı kabul eder; ve Amerikan Hükümeti, bu kitapla, 1961 Martında Domuz Körfezi çıkarmasından üç hafta önce, Küba hakkındaki politikasını açıklar. Ve bu Beyaz Kitap, C.İ.A.'nın, Fidel rejimi konusunda yaptığı şu yorum hatalarını özetlemektedir: Fidel Castro zor yoluyla egemenliğini sürdürmektedir ve kendi devriminin temel amaçlarına sırt çevirmiştir. v.b. Farkına varmadan, C.İ.A. hakkında ne denli kuşkulu davranırsa davransın, büyük bir liberal, C.İ.A.'nın temel dâvalarını benimsemiş olmaktadır. Üstelik, bu dâvalara, çok, kişiyi etkileyecek bir üslup inceliği, büyük gerekçeler, tam bir tutarlılık, babacan bir ton, aldatıcı bir görüş genişliği katmıştır o. Aynı zamanda, bu dâvalara, liberal bir aydının ahlâki teminatını da eklemiştir.

Kullandığı üstün yeteneklere, sahip bulunduğu korkunç olanaklara karşın, C.İ.A. şaşmaz, yanılmaz, yıkılmaz bir güç değildir. Arthur Schlesinger, 1961 Mart ayı sonunda, Fidel Castro'nun halk tarafından tutulup beğenilmesi konusunda, C.İ.A. dan tamamen farklı bir yargı yürüten bir Amerikan gazetesindeki bir makaleye Kennedy'nin dikkatini çektiğini söylemektedir. Aynı dönemde, yüksek rütbeli bir Amerikan subayıyla özel bir konuşma sırasında, bir Fransız gazetecisi de, muhatabına Fidel Castro'nun, Vaşington'da sanıldığından çok daha büyük bir halk desteğinden yararlandığını belirtir. Ama bu görüş kabul edilmez. Kendisine, Amerikan yetkililerinin hiç bir kuşkuya yer bırakmıyacak kadar sağlam bilgilere sahip olduğu cevabı verilir.

Fidel Castro'nun Domuz Körfezindeki zaferinin ertesi günü, bu Amerikan subayı, Fransız gazetecisine tek cümleyle şunu yazar. «Anlıyorum ki sizin haber kaynak-

larınız, bizimkilerden çok daha iyiymiş». Çünkü Vaşington'un bütün hesaplarını üzerine kurduğu halk ayaklanması olmamıştır. Oysa, C.İ.A.'nın haber alma olanakları bir Fransız ya da Amerikan gazetecisinin olanaklarından kat kat üstündür. C.İ.A.'nın elinde, bir gazetecinin ancak şöyle bir bakabildiği bütün bir Küba basınını inceden inceye analiz etmekle görevli bir sürü personel vardır. C.İ.A., elektronik makinalarıyla, kendisine çok çeşitli kaynaklardan gelen bir yığın haberi toplar ve tasnif eder. C.İ.A.'nın yüzlerce ajanı ve bilgi vereni vardır, oysa bir gazeteci tek başına çalışmaktadır. Bununla beraber C.İ.A., dünyanın en güçlü ulusunun politikasını belirletmede, işini dürüst bir şekilde yapan hiçbir gazetecinin yapmadığı bir yorum hatası yapmıştır. Ve bu hata, Amerikan İmparatorluğuna, en acı siyasal başarısızlıklarından birine mal olmuştur. Aynı şekilde, C.İ.A., Vietnam'daki durumla ilgili raporlarıyle, A.B.D. nin, sonu olmayan bir savaşa 50.000 askerini sokmasına yol açan bir politika izlemesine büyük ölçüde yardım etmiştir.

C.İ.A. nın emrine verilmiş olan insan ve gereç olanaklarının genişliği bu örgütü başarıya ulaştırmaya yetmemektedir. Girişimleri, örneğin Guatemala'da olduğu gibi, başarıyla taçlandığı zaman, bütün bir kıtanın düşmanlığını kendi üzerinde toplamaktadır; oysa, bölgede, sürekli bir başarı da sağlanmış olmamaktadır. Küba'da olduğu gibi, bir başarısızlık örgütün içindeki bütün zayıf yanları ortaya çıkardığında ise, kendisine karşı beslenen düşmanlığa bir de olay katılmaktadır, çünkü, imparatorluğun temel araçlarından biri olan örgütün, pek öyle korkulacak, çekinilecek bir şey olmadığı ortaya çıkmaktadır.

X — İMPARATORLUĞU YÖNETMEK

- **Ordu - Sanayi içiçeliği**
- **Emperyalist istek ve tarihteki rastlantılar**
- **Hükmetme mantığı**
- **Halkın temsilcileri ve büyük iş çevreleri**
- **En yüce yasa : Kâr.**

Vaşington'da. Dışişleri Bakanlığının bir anfisinde, İmparatorluğun en yetkili kişilerinden iki yüz kadar baron, başka hiçbir ülkede görülemiyecek bir oyunu seyretmek üzere toplanmıştır. Oturdukları sıralarda, üniformalar, Pentagone'un üç ordusunu temsil etmektedir. Sivillerin arasında, meslekten diplomatlar, Rand Corporation'un en parlak zekâlı kişilerinden bazıları, büyük üniversitelerin temsilcileri, özellikle silâh üretimi için çalışan en güçlü şirketlerin (Lochheed uçak yapım kumpanyası, International Telephone and Telegraph, Xeros Şirketi ve daha başkaları) yöneticileri bulunmaktadır. Hepsi de, gelecek on yıl içinde, karşılarına çıkacak olan sorunları incelemek amacıyla, **National Security Industrial Assotiation**'un çağrısı üzerine toplanmışlardır. Kendilerine, ve temsilcisi oldukları şeylere karşı, şimdiye kadar hiç yapılmamış en şiddetli suçlamayı, çok nazik bir şekilde, zaman zaman da alkışlarıyla konuşmayı keserek, dinlemektedirler.

«Siz, demektedir onlara konuşmacı, bu günün dünyasında en tehlikeli insanlar topluluğusunuz. Eski toplumsal modelleri söküp attınız, onların kültürünü bozdunuz, aşiret kavgaları ve daha başka tür savaşları kışkırttınız; ve Vietnam'da bir katliama bizzat katılmaktasınız... Newark'daki ırk ayaklanmaları sizin yüzünüzden olmuştur. Napalmı, türlü bombaları, pirinçleri mahveden uçakları yapanlar sizlersiniz. Silâhlarınız Vietnam'da yüzbinlerce insanı öldürdü, ve siz, başka Vietnamlarda daha nice yüzbinleri öldüreceksiniz...»

İşte 19 Ekim 1967 de Paul Goodman, daimi üyeleri arasında Pentagone'a ve içinde C.I.A.'nın da bulunduğu öteki hükümet kuruluşlarına mal satan dört yüz iş adamının yer aldığı National Security Industrial Association

huzurunda bu konuşmayı yapar. Silâh yapımı, savaş hazırlığı ve askerî bütçeyle geçinen bu adamlar, oturumun son konuşmacısının 56 yaşında, A.B.D.'de, en kararlı mantıklı rakiplerinden biri olarak bilinen bir adamın olmasını kabul etmişlerdir. Ne gibi bir durumla karşı karşıya kaldıklarını bilmekteydiler; çünkü, yıllardan beri, Paul Goodman, birçok kitap, makale ve konferansında, geniş bilgisi ve polemikçi ustalığım «bugünkü dünyanın en tehlikeli adamları» saydığı bu kişileri suçlama uğrunda kullanmıştı. Zaten Goodman tepeden inme çıkmamıştır karşılarına. Sözlerinin metnini önceden toplantı başkanına göstermişti. Başkan, Paul Goodman'un nezaket gereği, ya da iyi niyet gösterisi olarak, suçlamasında bir cümleyi atladığını görmektedir. «Atom bombaları, buluyorsunuz, Atom bombaları üretiyorsunuz» Çünkü aşırıya kaçmamak için, yirmi iki yıl sonra, Hiroşime ve Nagasaki'yi yeniden hatırlatmayı ya da gelecekteki muhtemel nükleer savaşı ileri sürmeyi gereksiz görmüştür. Peşinen mahkûm etme zahmetini karşı tarafa bırakmaktadır. Çünkü, 1951 yılında, Ethel ve Julius Rosenberg'i, üçüncü dünya savaşındaki ölümlerden sorumlu tuttuktan sonra, (ki bu Fransa'da bir kararı bozdurma gerekçesi olabilirdi) onları elektrik sandalyesine gönderen yargıç Kaufman'dır.

Paris'te hiç kimse, Marcel Dasallut kurmay üyelerinin, atom enerjisi merkezi sorumlularının, «silah tüccarları» temsilcilerinin, kendilerine böyle bir suçlamayı yöneltmesi için, solcu bir entelektüeli —ama başka kimde vardı Paul Goodman'ın otoritesi?— davet edişine akıl erdirememektedir.

Londra'da da kimse anlıyamaz böyle bir sahneyi; Bonn'da, Roma'da ve tabii Moskova ve Pekin'de de kim-

senin aklı yatmaz buna. Peki Washington'da nasıl mümkün olabilmektedir bu? Bu arada, Amerika'ya özgü dürüst hareketi, itiraz hakkına saygıyı, ya da hem kendine güvenen, hem de yarınından kaygı duyan bir halkın mazoşist eğilimini ileri sürmek mümkündür. «Gerçekçi» kişiler bir aydının yaptığı konuşmanın, hiçbir zaman, bir askeri bütçeyi azaltmadığını, ya da bir silahlanma programını kısıtlamadığını göreceklerdir. Şurası da bir gerçektir ki, genel olarak, Amerikalılar eleştirilere tahammül gösterirler ve kendi davalarının kanıtlarını sınırları dışında aramaya pek ihtiyaç duymazlar. Kendilerine en açık uyarmaları yapacak uyanık ve korkusuz kişiler, yine kendi aralarından çıkmaktadır. Ve her zaman onların görüşünü paylaşmasalar da, hiç değilse onları dinlemeyi bilmektedirler.

Gerçekte, içteki eleştirilere rağmen çark, sanki kendi kendine hareket ediyormuş gibi dönmeğe devam etmektedir. Pearl Harbor'dan sonra, ya da ilk spoutnik'in fırlatılmasından sonra olduğu gibi, bir şokla büyük sıçramalar kaydedebilen bu çark, çoğu kez, yönetimin kendisine vermek istediği hamlelere tam cevap verememektedir. Hizmetindeki büyük teknik ve düşünsel olanaklara, sayısız uzman gruplarına, askeri alandaki araştırmalarla açılmış çok geniş olanaklara, hesap makinalarına, insanlığın geleceğiyle ilgili çalışmaların çok ilerlemiş durumuna karşın, imparatorluk yönetimi çoğu kez, sahip bulunduğu olağanüstü gücün tutsağı gibi görünmektedir. İnsanın yönetemiyeceği kadar ağır ve karmaşık olmuş mudur bu makina? İşte, ülkelerin tarihinde, geçmişle ilgili bir kaygının çeşitli motiflerini bulan Amerikalı politikacıları korkutan şey de şu olsa gerek: Bir çok karar A.B.D. yönetimine, kendisi istemeden, hazırlamadan kabul ettirilmiştir; ve Vaşington'da sap-

tanmış olan politika, çok kısa vadeler dışında, olayların akışına ek hakim olamamaktadır.

Baskılar, beklenmedik olaylar ve başarısızlıklar

A.B.D nin emperyalizm yoluna isteyerek girmediği açıktır. «Amerika'nın görevi, diye yazmaktadır, Emerson, kurtarmaktır», Ve bu görev, tarihin eşine raslamadığı en güçlü imparatorluğun üzerinde hükmünü yürütmektedir. Kaçınılmaz bir yazgı onu bu yola itmiştir sanki. Çünkü, diye yazmaktadır Senatör Fulbright, «güçlü uluslar kaynaklarının en büyük kısmını daima imparatorluk kurmaya ayırmışlardır». Güçlülük imparatorluğu davet eder. Ve birçok tarihsel olaylar vardır ki, bunlarda, kuvvetler ilişkisi, fiili durumlar, ve güçlüğe özgü dinamiklik, Vaşington yöneticilerine kendilerinin, seçmediği bir politikayı zorla benimsetmiştir. Mark Twain gibi aydınların, Carnegie gibi iş adamlarının itirazlarına rağmen, derin nedenleri George Kennan gibi bir diplomat tarihçi«yi şaşırtan bir sömürge savaşını ilk başlatan kişi, Mc Kinley gibi antiemperyalist bir başkandır. Yirmibeş yıl arayla, ülkelerini savaşın dışında tutmaya çabalayan ve savaştan pek hoşlanmayan çoğunluklarca desteklenmiş iki başkan, A.B.D ni, ülkenin iç yapısını ve onun uluslararası işlerdeki rolünü derinliğine değiştiren iki dünya savaşına atılmaktan alı koyamamışlardır. Bu iki savaş, Avrupa devletlerinin çöküşüne sahne olurken, Amerika'nın potansiyelini de büyük artırmıştır.

Dinamizmi ve zenginliği ne olursa olsun, bir halk her zaman kendi alın yazısını mutlak kendi yazamaz.

Ve bu alınyazısını yazmağa kalkıştığında, olayların akışını hiçbir zaman, kendi çizdiği belirli çizgiler içinde pek tutamaz. Wilson idealizmi, dünyayı, «safe for democracy» «Demokrasi için tam elverişli» duruma getirmek şöyle dursun Wilson idealizmi ikinci dünya savaşına doğru giden yolu hazırlamaya yardım etmiş bir infiratçılık dalgasını hızlandırmıştır. Aynı şekilde, 1966 Kasımında, Güney Vietnam'daki savaşın yoğunlaştırılmasını ve Kuzeyin bombalanmasını savunan B. Goldwoter'la karşı karşıya kalan Lyndon Johnson, 1967 Şubatında, üç ay önce kınadığı politikayı başlattlğı için büyük bir başarıyla seçilmeği becermiştir. Fransa'nın Hindi Çini de sürdürdüğü sömürgeci savaşa kızan Amerika, kendi de, sırası gelince, aynı topraklar üstünde, çok daha yıkıcı bir savaşa girmeden önce, bu savaşı mali yönden geniş ölçüde desteklemiştir. Zaman zaman, birtakım yorum hataları, Vaşington'un gerçekçi bir politika saptamasını engellemiştir. Dean Rıusk, Pekin hükümetini, Moskova'nın basit bir kuklası olarak görmekteydi; oysa sosyalizmin bu iki «devi» arasındaki bütün bozuşma koşulları çoktan biraraya gelmişti. Zaman zaman imparatorluk yönetimi, niyetlerini eyleme dönüştürme amacıyla, yenmesi gereken direnme hareketlerini küçümsemiştir. Bu yüzden, İlerleme İçin Birleşme programı, J. F. Kennedy'nin umduğu ekonomik hamleye olanak vermemiş ve Lâtin Amerika'da askeri diktatörlüklerin çoğalmasını önleyememiştir.

Başka durumlarda da, politika yokluğu ya da çok üstünkörü belirlenmiş bir politika, Amerika'yı çıkmazlara sürüklemiştir. Geriye dönülecek olursa, Vaşington.un Vietnam konusunda tutarlı bir politikası olmadığını söylemek kolaydır. Ard arda ve birbirinden farklı gerekçelerin bir anlam kazandıramadığı bir savaşa, Vaşing-

ton'un önce yavaş yavaş, sonra gırtlağına kadar girip gömülüşü işte bundandır. Hem eli açık, hem de Amerikan çıkarlarına uygun akıllı bir politika, arasıra başarıyla yürütülmüş olsa bile, ardından yeni sorunlarla karşılaşılır: Marshall plânı, yeni bir Avrupa'nın kurulmasını sağlamıştır; ama bu Avrupa belini biraz doğrultur doğrultmaz, git gide müşkülperest bir dost olmuştur.

Dünya çok çabuk değişmekte, evrime uğramaktadır, imparatorluk yöneticilerinin düşünce ve anlayışlarını geride bırakmaktadır bu hız. Her zaman, bir savaş geri kalan bazı generaller gibi, büyük bir ülkede kolaylıkla, özellikle bütün dünya kendisinden dikkatli olmasını beklediği sırada, bir sorunluk bir gecikme gösterebilmektedir. Sınırlar içinde de, değişiklik çok hızlı olmaktadır. Zenci problemi, açık bir şekilde, A.B.D nin, olayların baskısı dışında hareket etmede karşılaştığı güçlüğü göstermektedir. Büyük şehirlerdeki yoksul zenci mahalleleri, özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra gelişmiştir; ama ayaklanmaların, yürütme ve yasama güçlerini, aslında pek önemli olmayan bir takım tedbirler almağa zorlaması için, kırk yıl beklemek gerekecektir. Güneyde, Amerikan demokrasisi, seçim vergileri gibi zencilerin oy kullanışını engelleyen bazı kanun hilelerini önlemek üzere 1962 yılında Meclis tarafından onaylanan ve 1964 yılında yürürlüğe giren XXIV ncü anayasa değişikliğini beklemektedir. Böyle bir metnin kabulü, ya da 1954 te okul ayrımını mahkûm eden yüce divan kararı, çok yavaş uygulanmaktadır; oysa, zenci yığınların uyanışı çarpıcı bir şekilde hızlanmaktadır. Fıkra niteliğinde bir örnek, politik kararların, sorumlara nazaran ne denli geride kaldığını ortaya koymaktadır. 1942 yılında orduda tam şiddetiyle sürüp giden ırk ayrımına rağmen, boks şampiyonu Joe Louis, yeniden üniforma giymekten hoş-

nutluk duymakta ve şöyle demektedir : «Ülkemde yolunda gitmeyen bir tek şey var, bunu da ancak Hitler düzeltebilir.» Yirmibeş yıl sonra, ordudaki ırk bütünlüğü yönünden kaydedilen ilerlemelere, A.B.D. inde hüküm süren antikomünizme rağmen, dünya şampiyonu Cassius Clay, askere gitmeyi reddetmiştir; çünkü demektedir : «Benim Vietkonglarla hiçbir kavgam yok.» 1942 ile 1967 yılları arasında, hükümet ırk gerginliklerini hafifletmek için, birçok girişimlerde bulunmuştur yine de. Ama, zencilerin bilinçlenmesi, ırk bütünlüğü konusundaki yasalardan daha çabuk olmuştur, ve kanun tasarıları, zenci isteklerini kamçılamışsa da, ırk sorununun çözümünde en büyük engelden beyazların tutumunu değiştirmeğe yetmemiştir.

Dışarda olduğu gibi içerde de, bazı hükümet kararlarını yaratan ya da önleyen, yurttaşların siyasal bilincidir. Komünist güçlerle süren rekabet yüzünden, seçenler ve seçilenler, savunma ya da uzayın fethi için, ağır bütçeleri kabul etmekte sakınca görmemektedirler. Aynı nedenle, Tito - Stalin bozuşmasından hemen sonra, A.B.D., Yugoslavya'ya, bütün Lâtin Amerika'ya yaptığı yardıma denk bir yardımda bulunmayı kabul etmiştir; oysa Lâtin Amerika Yugoslavya'dan on kat daha kalabalıktır. Büyük kararların doğmasında şoklar gerekli olduğundan, İlerleme İçin Birleşme de, Küba İhtilâlinden doğmuştur; ama, Meclis, yürütme kuvvetine, hiçbir zaman, John F. Kennedy'nin bu amaçla istediği kredilerin (yılda bir milyar dolar) bütününü vermemiştir. Kamu oyunun ağırlığı öylesine etkilidir ki, John Foster Dulles, Çin'i yalnız bırakmanın tehlikesini gördüğü halde, onunla, gerekli bulduğu diplomatik ilişkiler kurmamıştır; «Çin düşmanlığı» nın baskılarına boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Böyle örneklerin çoğaltılması bir tek sonuca götürmektedir. Beyaz Sarayın geniş yetkileri ve Amerikan toplumunun korkunç gücü, yine de dünyayı keyiflerine göre kurma olanağı vermemektedir kendilerine. A.B.D. tarihinde parlak başarılar ve şaşırtıcı hamleler bulunuyorsa da, bir tarih aynı zamanda başarısızlıklar, yarıbaşarılar, dar görüşlülük ve güçsüzlük kanıtları boşa çıkmış düşler, zamanla pek az çözüm umudu bırakacak kadar bozulmuş sorunları çözmek için çok geç düşünülmüş tasarılar da kaydetmektedir.

Olayların zorlamasıyla ve çok pragmatik bir şekilde, birçok kararlar alınmıştır; ama, politikacıların, iş adamlarının, askeri şeflerin, bir gün Vaşington'da oturup, A.B.D nin dünyada bir hegemonya kurmak için belirli bir emperyalist plân hazırladıklarını düşünmek imkânsızdır. Sürekli yayılma amacından başka bir amacı olmayan zengin ve güçlü bir toplumun ihtiyaçlarından ileri gelen birtakım beklenmedik olaylar ve koşulların geniş oranda yardımı, imparatorluğu bu günkü güçlülük düzeyine ulaştırmıştır. İmparatorluk yönetimi, ne en ateşli rakiplerinin sandığı gibi mutlak kötülüğün sembolü, ne de, A.B.D. de ve başka yerlerde kimilerinin yüce bekçisi değildir. Bir karikatürünü yapma hatasına düşmüş olmamak için, iktidarın yapısını ve daha önceki bölümlerde değinilen olayların ışığı altında, büyük kararlara götüren mekanizmaları incelemek uygundur. Böylece, imparatorluğun ve yönetiminin güçleri, güçsüzleri, karışık ve karanlık yanları ortaya çıkmış olacaktır.

Mc Kinley'den Johnson'a

Emperyalizm öncülerinin ilerlemiş bir teknoloji dönemine aktarılan düşü ölmüş değildir. Geçen yüzyılda,

Amiral Mahan, güçlü bir donanma istemekteydi: bugün, uçak gemileri ve nükleer füzelerle donanmış denizaltı gemileriyle Naxy (ABD donanması), her zaman için müttefiklerinin, hattâ tarafsız devletlerin savunmasını sağlamaya hazır ve yüzyılın başında Nicaragua'da, Haiti'de Saint Dominigue ya da Meksika'da müdahale şeklinde ortaya çıkan «küçük manevraları», büyük çapta yenilemek için, Lübnan'a Saint Domingue ya da Vietnam'a çabucak deniz piyadesi çıkaracak güçtedir; imparatorluğu besliyen ticari gemileri koruyarak, Okyanusla'da egemenliğini sürdürmektedir.

Emperyalizmin bir başka peygamberi olan Theodore Roosevelt, başkanlığa gelip, gücünü ortaya koymadan önce, Başkan Mc Kinley'in gevşekliğini ortaya koymak için, yeterince sert ve acı sözcükler bulmakta güçlük çekmiştir. Bugün bu dönem aşılmıştır, ve Adlai Stevenson nasıl Amerika'nın vaktiyle dostları ve müşterilerinin boynuna geçirdiği «altın zincirleri» kınamışsa Senatör Fulbright de bugün haklı olarak, öteki ülkelerin iç işlerine yapılan çok sayıda müdahalelerin ortaya çıkardığı «the arrogance of power» «iktidarın küstahlığı» nı eleştirmektedir. A.B.D., Mahan ve Theodore Roosevelt'in işlemiş olduğu gibi, deniz üslerini bütün dünyaya serpiştirmiştir; hava kuvvetleri de, kendisine emperyalizm öncülerinin ummadıkları bir güç kazandırmıştır.

Amiral Mahan, «saldırganlık hevesleri» beslemekten kaçınıyordu. Oysa, Eisenhower, Dulles, Kennedy, Dean Rusk, Stevanson, Lyndon Johnson; İran, Guatemala, Küba, Saint Domingue, Vietnam, Tayland, Kongo ve başka yerlerdeki kuvvet gösterilerine, dudaklarında barış türküleriyle girişmişlerdir. Çünkü barış isteği baskın çıkmaktadır. Barry Goldwater kadar savaş taraflısı bir ki-

şi, seçmen çoğunluğu karşısında saf dışı olmuş ama, yine de 27 milyondan çok oy toplamıştır. Sonra da, Başkan Johnson'a karşı yapılan eleştiriler çok geç kalmıştır: Barıştan dem vurduktan sonra savaşı yoğunlaştırsaydı, bunu yapmak için elinde haklı nedenler bulunmuş olurdu. Ve 1965 yılında, Hanoi'yi kuvvet yoluyla ele geçirmeyi başarabilseydi, ancak birkaç meczup eleştirebilirdi onu; Çünkü; Şiddet, özellikle başarısızlığa uğrayınca ancak kınanır...

1886 yılında Amerika'nın, Tanrıdan dünyayı uygarlaştırma görevini aldığını ilân eden Papaz Josiah Strong'un, Kilise hiyerarşisinde, çok daha nüfuzlu halefleri olmuştur. Hattâ daha da ileri gidenleri olmuştur. Örneğin kardinal Spellman, Vietnam'da tam ve mutlak bir zafer istemiştir; oysa bu, hiçbir zaman, Amerikan hükümetinin resmi ve açığa vurulmuş bir amacı olmamıştır. Ama geçen yüzyılda emperyalist serüvenin başlangıcında olduğu gibi, din adamları, bu gün de bölünmüştür. Ve modern yayın araçları, din adamlarına, itirazlarını çok geniş bir halk yığınlarına duyurma olanağı vermiştir. Rahipler ve papazlar, bir kuvvet politikasına karşı olanların başında gelmektedir. Ama birkaç kuşak öncesine kadar hiç bilinmeyen güçlüklerle karşılaşmaktadırlar; çünkü, yaygaracı sesler, onları, Amerika'nın, önünde hiçbir zaman boyun eğmiyeceği komünist tehlikesinin bilinçli ya da bilinçsiz müttefikleri olarak gösterivermektedir hemen.

Aralarından bazıları, Latin Amerika'daki ihtilâlci hava konusundaki görüşlerini ortaya koydukları için ya hapse atılmış ya da Kilise kanunlarına göre cezalandırılmışlardır.

Bir yüzyıl önce, Senatör Beveridge, «barbar ve çü-

rümüş halkları» yönetme ve dünyayı yeniden düzeltme görevini yüklenmiş Amerika'nın uygarlaştırıcı görevinden söz ederken, sayıklıyor gibiydi. Ama, bu tür sayıklamalar, Senatör Beveridge'le birlikte ölmüş değildir. 1968 ilkbaharında, Senatör Robert Kennedy'nin kendisi, Beyaz Saray'a girme yarışına katıldığını bildirerek, «yeryüzünün manevi yönetimi» ni üzerine alma niyetinde olduğunu açıkça ilân ediyordu. Öteki Avrupalı devletlerin zayıflığı ve bunların sömürgecilik kalıntıları, sosyalist ülkelerdeki özgürlük yokluğuyla biraraya gelince, bir çok Amerikalıyı, kendilerinin, dünyada yerine getirilecek «olağanüstü bir görev» i yüklenmiş olduklarına inandırmaya yetmektedir. Bu tema, en ciddi gazetelerin başyazılarında ve en saygıdeğer yazarların makalelerinde pek sık görülmüyorsa da, Hearst'in bir ekol haline getirdiği büyük tirajlı halk gazetelerinde çok geniş ölçüde yer tutmaktadır. Ve Amerika'nın, gerçekten de, dünyada yerine getireceği «olağan üstü bir görev» i vardır: yalnız sahip olduğu araçlar yüzünden değil aynı zamanda ve özellikle, liberal geleneklerinin bazıları yüzünden de böyledir bu. Bununla birlikte, Amerika'nın siyasal davranışları, bu isteklerinin en katıksız ifadesi değildir.

Mahan, Theodore Roosevelt, Beveridge, Josiah Strong ve Cabot Lodge gibi emperyalizm öncüleri, Mark Twain'in acı alaylarına konu olmuştur. Aynı şekilde Lyndon Johnson ve Hubert Humphry de, ozan Robert Lowell ya da romancı Norman Mailer gibi yazar ve aydınların acı taşlamalarına maruz kalmışlardır. Emperyalizmin babaları, Carnegie'yi ve büyük iş çevrelerinin başlıca temsilcilerini de karşılarında bulmuşlardır. Nitekim 1967 yılında, **Wall Street gazetesi.** bazı iş çevrelerinin niyetlerini açıklayarak, Kuzey Vietnam'la bir pazar-

lık yapıldığını ileri sürmüştür. Ama bir karşılaştırmada herzaman küçük ayrımlar bulunur. Nitekim 1898 yılında, Carnegie gibi büyük bir sanayici, ilke olarak, emperyalist serüvene karşıydı. Ama, 1965 yılında kendilerine kârlı kontratlar sağlıyan Pentagone için çalışan büyük teşebbüslerin durumu böyle değildir. Ancak askeri çıkmaz ve bu çıkmazın iktisadi - mali sonuçları, sonraları, bazı iş çevrelerini, barışçı bir çözüme varmak için bir politika değişikliği istemeye itmiştir.

Samuel Gompers'in gencecik **American Federation of Labor** (Amerikan İşçi Federasyonu) Filipinlerin fethine karşıydı. Bunun nedenleri arasında, rakip bir işçi göçünden korkmuş olması da vardı, bu yüzden Meksika defterine karşı kampanyaya girişmişti. İkinci dünya savaşından sonra, George Meany'nin A.F.L. - C.I.O su, tersine, antikomünizm adına, kutsal savaş taraftarlarının en ateşlilerinden biri, Küba'ya ya da Vietnam'a karşı şiddet politikasının en sadık destekçilerinden biri, komünizmin görüldüğü her yerde ezilmesini savunan politikanın başlıca şampiyonlardan biridir. Böylece de, örgüt, üçüncü dünyaya olduğu gibi sanayileşmiş dünyaya da emperyalist hareketin girmesi için bulunmuş yeni biçimlerin en etkili araçlarından biri olmuştur.

İspanya - Amerika savaşı ve «deniz piyadelerinin» Karaiblere çıkarılması sırasında şiddetlenen tartışmalar bu gün de devam etmektedir; ama, satranç tahtasındaki kuvvetlerin dağılımı değişmiştir. Oyun «kaçınılmaz bir kader» in, A.B.D'ne emanet ettiği bir kıta ölçüsünde değil, dünya çapında oynanmaktadır. Hem sonra, karşı karşıya gelen kuvvetler değişik bir biçimde dağılmıştır artık. Pearl Harbor'dan bu yana, A.B.D nin hiçbir başkanı, müdahaleci bir politika karşısında, Mc Kinley'ı

durduran, Theodore Roosevelt ya da Cabot Lodge'u üzüp kızdıran bu tereddüt ve tiksintiyi duymamaktadır. Bu teşebbüs daha çok antikomünist düşüncenin üzerine çöktüğü hükümetten gelmektedir; bu antikomünizmi yaratan, yalnızca hükümet değildir kuşkusuz; ama, komünizme karşı koyma çarelerini bulabilmek için, yapmaktan kendini alamadığı birçok resmi beyanlarla, bu düşünceyi teşvik eden o olmuştur.

Mc Kinley, Theodore Roosevelt ve Taft'dan bu yana, iki dünya savaşı ve ciddi bir ekonomik kriz, yürütme gücünün yetkilerini, Meclis'in zararına olmak üzere büyük ölçüde artırmıştır. İspanya'ya karşı savaş ilân etmekle, Mc Kinley, çevresindeki bazı milletvekillerinin ve Hearst ile Pulitzer'in gazetelerinin ayaklandırdığı kamu oyunun baskılarına boyun eğmiş oluyordu. Truman ve Johnson, Kore ve Kuzey Vietnam'a müdahale etmeğe karar verdikleri zaman, durum tamamen başkadır. Mc Kinley, savaş ilânını senato'ya onaylatmıştı; oysa, Truman'la Johnson böyle bir şeyi istemeği bile akıllarından geçirmediler. Ama, Tonkin Körfezi olayından sonra (1964 Ağustosu), Johnson, Kuzey Vietnam'ı bombalamayı emretme yetkisi verecek bir kararı kolayca onaylatmıştır. Bu Tonkin Körfezi olayı, (olay şu: daha sonraları Dışişleri Senato Komisyonunda kuşku uyandıran karanlık koşullarda, Maddox gemisinin Kuzey Viyetnamlılarca tertiplediği ileri sürülmüştü), 1898 yılında Havana limanında Maine gemisinin havaya uçurulmasına biraz benzer bir rol oynamıştır. Maine'in infilâkinden sonra, Vaşington Post şöyle yazmaktaydı: Hırs, çıkar, toprak susuzluğu, gurur, basit bir savaşma zevki, adı ne olursa olsun, yeni bir duygu girdi bizim içimize. İmparatorluk tadı var herkesin ağzında; Cangıl hayvanlarının ağzındaki kan tadı gibi tıpkı. Vietnam sa-

vaşında yoktur buna benzer birşey. Tarihin yarım yüzyılından fazla bir süresi imparatorluğun, hiç bir «toprak susuzluğu» duymadığını ve gücünün toprak fethinden daha güvenilir nüfuz araçlarına dayandığını göstermiştir. «Bu basit savaşma zevki», ne güç bir görev yaptıklarının bilincinde olan savaşçıları, ne de televizyonla korkunç savaş tablolarının salonlarına girdiğini gören kamu oyunu harekete geçirememiştir. Söz konusu olan, daha çok, büyük bir ülkenin anlamı pek açıkça ortaya çıkmamış bir savaştaki güçsüzlüğünün verdiği acı duygusu, ve bozguna uğradığında duyacağı alçalma korkusudur. «İmparatorluk tadı», zayıf düşmüş, tükenmiş bir İspanya'ya karşı yapılacak kolay bir savaş arifesinde «insanların ağzını» sulandırabilirdi. Ama imparatorluğun bütün kıtalara yayıldığını gören, ve iyi analiz edemese bile, sorumluluklarının anlamını daha iyi duyan bir halk için, bu duygunun esrikleştirici tadı yoktur artık.

Amerikan tarihçileri, Mc Kinley ve Theodore Roosevelt dönemini «emperyalist dönem» diye adlandırmışlardır. Peki daha sonraları İkinci Dünya Savaşını izleyen döneme ne ad vereceklerdir acaba? Aynı terimi kullanmaya kalkışacak olsalardı, buna bir başka tanım vermek zorunda kalırlardı herhalde. Bununla birlikte, yüzyılın başında olduğu gibi bugün de, «emperyalist bir plân» Amerikan toplumunun en yüksek basamaklarında etkinliğini sürdürmektedir.

Dünya hegemonyası

89.500 dolar gibi pek fazla olmayan bir para ödeyerek, Amerikan ordusu, 1965 yılında, A.B.D'ne «gelecekte

dünya hegemonyasını elde tutma» olanağı verecek yolların araştırılması üzerine bir çalışmayı başlatmıştır. Bu incelemeye verilen **Pax Americana** adı çok kışkırtıcı bulunduğundan, bunun yerine, daha karışık ve anlaşılmaz şu formül bulunmuştur: «Stratejik Sıralamalar ve Askeri Amaçlar». Bu çalışmayı gerçekleştirmek için Pentagone, 1967 yılında 2100 milyon doları bulan kontratlarla, savunma için çalışan teşebbüslerin başında gelen Douglas Aireraft Corporakar'un araştırma servislerine başvurmuştur. 29 Kasım 1967 yılında, Dış İşleri Senato Komisyonu Başkanı Senatör Fulbright Pentagon'dan bu belgenin açıklanmasını istemiştir. Bu belge, diyordu. Fulbright, gerçekte, A.B.D'nin dış politikasıyla ilgilidir ve bu raporun önemli sonuçları daha geçenlerde hükümetin resmi kişileri tarafından yapılmış bir çok beyanatına uygun düşmektedir. İki hafta sonra, Savunma Bakanı yardımcısı Paul C. Warnhe, bu raporun açığa vurulmasının birtakım tehlikeleri olduğunu kabul ediyordu. Warnhe şunları yazıyordu özellikle: «Eğer bu incelemedeki varsayımlar, telkinler ya da sonuçların, bizim gelecekteki politikamıza yön verdiği düşünülseydi, bu çalışma yanlış yorumlanabilir ve dışarda ciddi yankılara yol açabilirdi.» A.B.D'nin «dünya hegemonyasını elde tutmak» için sahip bulunduğu araçları analiz eden bir belge konusunda bu kadarcık şey söylenebilirdi ancak.

Gerçekte, Pentagon'un isteği üzerine hazırlanmış raporda kullanılan «hegemonya» sözü, Amerikan yöneticileri tarafından pek az kullanılmaktadır. Hatta belki de yöneticiler, A.B.D'nin dünyadaki «nüfuz» undan sözederken, ve bu nüfuzun araçlarını sağlamlaştırmaya çalışırken «hegemonya» sözü akıllarından geçmemektedir. Ama bu nüfuz, önceleri çok belirsiz ve gizliden gizliye, sonra da, bir dünya savaşından ötekine, gittikçe

belirlenen bir artışla ortaya çıkmış, 1945 den bu yana da, ekonomik politik, diplomatik askeri araçların gelişmesiyle birlikte pekişmiş, sağlamlaşmıştır. Bu yayılma, hiç bir iç dinamizmle, ham madde ithalinin düzenli artışını gerektiren tüketim ve yaşama düzeyinin yükselişiyle yakından ilgilidir. Mevcut sermayelerin hacmi de birlikte genişlemekte, ve bu sermaye yine iç refahı artıran yeni kâr kaynakları bulmak amacıyla, başka ülkelere akmaktadır. Sun'î bir şekilde hızlandırılmış da olsa, tüketim, A.B.D'nin kendi ülkesinde ve yeteri kadar bulamadığı ham maddeleri gitgide daha çok yutmaktadır. Bu çift yönlü akım, A.B.D nin, gerek maden ya da tarım yatırımlarıyla, gerek, çoğu kez bizzat kendisinin saptadığı fiatlar üzerinden yaptığı alışlarla, ham maddelerini denetimi altında tuttuğu ülkelerdeki nüfuzunu artırmaktadır. Amerikan toplumu için dirimsel önem taşıyan bu akım, resmen, komünist olmıyan dünyanın savunmasını amaç güden askeri bir himayeden yararlanmaktadır. Dünyada ekonomik yayılmasıyla askeri yayılma birbirinden ayrılmayan şeylerdir; her ikisi de imparatorluğun nüfuzunu yeni sınırlara doğru genişletirler.

Amerikan yurttaşı emperyalizm sevdasında değildir belki de. O, yalnız bütün dünyada üretilen kahveyi değil, üçüncü dünyadan ithal edilen az bulunur madenlerin gittikçe artan bir miktarını da tüketmekle yetinmektedir. Hepsi zenci olmayan birkaç milyon Amerikalının yoksulluk derecesi ne olursa olsun, bireysel refah, gitgide yükselmektedir. Saat başına ödenen ücret, 1940 ve 1966 yılları arasında 0,66 dolardan 2,71 dolara yükselmiştir. Paranın değerinin düşüşü de hesaba katılacak olursa, bu ilerleme, 1966 nın dolarına göre 1,53 den 2,71 dolara varan bir artışı göstermektedir. Bu, Amerikalılara, 1966 yılında 1950 yılındakinden iki kat fazla otome-

bil, üç kat fazla televizyon, elli kat fazla sıcak - soğuk hava tertibatı aleti, yedi kat fazla bulaşık yıkama makinası alma olanağı vermektedir. Tüketici, nikelin, kromun, mangenez, kalay v.b nin hangi fiyatlarla ithal edildiğini öğrenmek için kafasını bile yormaz, üretici ülkelerin siyasi rejimleri konusunda da aynı umursamazlığı gösterir. Tüketici bilir ki, otomobil, özel ev, konfor, yüksek öğrenim, sağlık hizmetleri gibi şeyler yalnız Sosyal bakımlardan ayrıcalı bir azınlığa verildiği taktirde, Amerikan demokrasisi kendi idealine ihanet etmiş olur. Kaynaklarının artması gerekir öyleyse. Bunu da Sendikalar üstlenirler, genellikle de başarıya ulaşırlar. Onların karşılaştığı güçlüklere ve enflâsyona rağmen, telefon memurlarının ücretleri 1968 Mayısında % 6,5 oranında artmıştır. Aynı anda resmi blânço 1968 yılının ilk üç ayında, bütün ücretlerin, ortalama olarak % 6 oranında arttığını göstermektedir. Ama o zamanlar imzalanmış olan toplu sözleşmeler, artışın, yılın sonunda % 10 a ulaşmasını öngörmektedir. İnşaat sanayiinde ücretler 1967 de % 7, 1968 yılında da % 8 oranında artmıştır. Amerikan demokrasisinin herkese vaadettiği refahın bedeli budur işte.

Ama yoksul ülkelerden gelen ham madde fiyatları hiç de bu oranlarda artmamaktadır. Tersine, ithalâtçılar, bu fiyatları, ellerinden geldiği kadar, gereğinde kendi stoklarına dayanarak, düşük tutmağa çalışmaktadırlar. Lâtin Amerika ya da başka yerlerde, maden ya da geniş ekim alanlarına sahip olan şirketler, grevleri bastırmak ya da ücret artışı isteyen sendikaları yenmek için, ya genel polis örgütlerini beslemekte ya da ülkenin ordusuna başvurmaktadırlar. Ve Dışişleri Bakanlığı, gereğinde, Amerikan şirketlerini millileştirmekten başka çözüm yolu göremeyen hükümetlere karşı misilleme

tedbirler almaktadır. Buna karşılık, Amerikan teşebbüslerine karşı saygılı davranan hükümetler, bir takım krediler almaktadırlar; ama bu krediler A.B.D ne dönen kârları, ve Amerikan endüstrisinin imâl ettiği donatım ve makina fiyatları artarken her zaman düşmeğe hazır ham madde üzerinde uğradıkları zararları hiçbir zaman karşılıyamamaktadır .

Böylesine karmaşık bir sistemin mutlaka üstün zekâlı biri tarafından yürütülmüş olması gerekmez. Ama pekçok sektördeki pekçok bireysel kararlar hep aynı amaca yönelmektedir : en yüksek kâr. Toplumun yarası budur işte; ve Amerikan ithalatçılarının, Amerikan maden şirketlerinin, Amerikan tarım işletmesi kumpanyalarının, Amerikan piyasasının vazgeçemiyeceği madenleri ve tropik ürünleri, bu pazara uygun fiyatla sağlamak için, çaba harcadıkları zayıf ülkelerde, çok özel bir titizlikle uygulanmaktadır bu yasa.

A.B.D. yönetiminin rolü ise oldukça sınırlıdır. Sisteme zarar vermeyen hükümetlerle iyi ilişkiler sürdürmeğe çalışmakla yetinebilmektedir. Gerektiğinde, uygun bir anda, bir hükümet kredisi açmak, ya da bazı partilere, bazı gazetelere, bazı işçi sendikalarına (bk. bl. IX) C.İ.A. aracılığıyla para vermek suretiyle, bir seçim kampanyasına müdahalede bulunmaktadır. Yalnızca polis ve askeri kuvvetlerin eğitilip yetiştirilmesine yardım etmekle yetinerek, kurulu düzeni sürdürme işini, mümkün olduğu kadar, ülkenin hükümetine bırakmaktadır. Gerektiğinde de hükümet üstüne yaptığı diplomatik bir baskıyla, ekonomik misilleme tehdidiyle, ya da muhalefete doğru şöyle bir göz kırparak, bu yetmiyorsa «deniz piyadelerini» çıkararak, doğrudan doğruya müdahalede bulunmaktadır. Üstü kapalı müdahaleler, daima so-

ğuk bir kesinlik taşır; (Bk. Bl. VI) hiç bir iki yüzlülük görülemez bunda. Çünkü, büyük bir demokrasinin çıkarlarının iğrenç olmıyacağı da tabiidir. Açıktan açığa yapılan müdahaleler ise, daima karışıklıklar ve komünizme karşı koyma gereğine dayanmaktadır.

Ama, kendisi de şu ya da bu, şekilde bu müdahalelerden yararlanan Amerikan tüketicisi, bu çatışmalardan habersiz kalmaktadır. O, diplomatların ve ithalâtçıların, Brezilya'yı bir hazır kahve endüstrisi kurmaktan alıkoymak için, uluslararası bir anlaşmayı koz olarak kullandıklarını bilmemektedir. C.İ.A'nın Guatemala'da Arbenz'i, İran'da Musaddık'ı, ve reformcu hükümetlerin birkaç başkanını devirdiğini çok geç öğrenmekte, ve tarım reformu için el konmuş United Fruit topraklarının niçin kendisine tekrar geri verildiğini, ya da, Amerikan petrol şirketlerinin niçin ve nasıl İran petrollerini işlemeyi üstüne almış konsorsiyuma katılabildiklerini pek iyi anlamamaktadır. Tüketici yalnızca, imparatorluğun yayılmasından yararlanmakla yetinmektedir. O, demokrasi ateşiyle yanan içten yurtseverlerin, 1961 Nisanında, Fidel Castro «diktatörlüğü» nü devirmek için, C.İ.A nın yardımıyla Küba'ya çıktıklarına inanmak zorundadır. «İstilâ Tugayında», 194 eski Batista asker ve polisinin, 124 büyük arazi sahibinin, 67 büyük binalar sahibinin, 112 büyük tüccar, 35 sanayici, ayrıca da 112 serseri ve sabıkalının bulunduğunu bilmemektedir. Yine, bu adamlar için, 971,930 hektar toprağı, 9.666 gayrımenkulü, 70 fabrikayı, 10 şeker fabrikasını, 3 bankayı, 5 maden yatağını, 12 kabareyi yeniden ele geçirmenin söz konusu olduğunu bilmemektedir.

Ama, J.F. Kennedy'nin çalışma arkadaşları tarafından yazılmış eserler gibi, Eisenhower'in anıları da, Guatemala'ya, İran'a ve Küba'ya karşı girişilen hareketlerin,

Beyaz Saray, Pentagon, Dışişleri Bakanlığı ve C.İ.A'nın oybirliğiyle kararlaştırıldığını çok açık bir şekilde söylemektedir. Yurttaşları temsil eden Meclisin onayı alınmamıştır hem de. Kullanılagelen bir yöntem, imparatorluğun iyi işlemesi olanağını vermektedir; bu yöntemde, ilgili kişiler ve uyanık yurttaşların onayını almak gerekmektedir. Yalnızca kriz durumları, imparatorluk yönetiminin yüksek basamaklarına başvurmayı gerektirmektedir. Her durumda, yöntemlerin seçimi konusunda çatışmalar ortaya çıkabilmekte, bazı araçlara başvurmanın uygun olup olmadığı konusunda, görüş ayrılıkları görülebilmektedir. Eisenhower, Arbenz'e karşı, Castillo Armas'a uçak vermeden önce, tereddüt geçirmiştir. J. F. Kennedy de, Domuz Körfezi için, C.İ.A'nın istediği hava örtüsü altına alma fikrini reddetmiştir. Değişik görüşlerin çarpıştığı uzun görüşmeler, Londra kahve konferansında, Amerikan delegelerinin benimsiyeceği tutumun kararlaştırılmasından önce yapılmıştır. Ama imparatorluğun korunmasını ve zenginliğini sağlama söz konusu olunca, temel amaç üzerindeki görüş birliğinde hiçbir ayrılık görülmemektedir.

A.B.D. yönetimi, çelik fiyatının artırılması konusunda, demir - çelik şirketleriyle, ücretlerin artırılması konusunda da işçi sendikalarıyla çatışmaya düşebilmektedir. Ama bunlar bir demokraside kaçınılmaz olan iç anlaşmazlıklardır. Dışarda, Dışişleri Bakanlığınca güdülen Adalet Bakanlığı, Orta Amerika'da United Fruit'in «yeşil imparatorluğu»'na antitröst kanunları uygulıyabilmektedir; ama bu, da onu eleştirilerden korumak içindir aslında. Yönetim, dışardaki maden ya da sanayi teşebbüslerine, daha esnek olmalarını öğütliyebilmektedir ama bu, imparatorluğun yüce çıkarı içindir yine. İmparatorluk yönetimiyle, onun dirimsel önem taşıyan sek-

törlerde nüfuzunu sağlayan sayısız çarklar arasında gerginlikler ortaya çıkabilmektedir. Ama, temelde derin bir uzlaşma, politika yöneticilerini, iş adamlarını ve askeri şefleri biraraya getirmektedir. İmparatorluğun yayılmasındaki güç, **American Way of life'in** ve dünyadaki demokrasinin korunması için çok gereklidir.

Lyndon Johnson, A.B.D. Başkan yardımcısıyken, 12 Ağustos 1963 de, Teksas'da, Houston Ticaret Odasında konuşurken şu açıklamayı yapmıştır:

«Şuna inanıyorum ki, eğer bir siyasi parti, iş dünyasının dostu değilse halkın da dostu olamaz. Yine şuna da inanıyorum ki, bir siyasi parti, halkın emekli ve içten bir dostu değilse, iş dünyasının da dostu olamaz. Bizim özgür toplumumuzda iş adamları ve siyaset adamları gerçekte birbirlerine rakip değillerdir. Tam tersine, kendi başarıları için olduğu gibi bizim yönetim sistemimizin başarısı için de, hem dışarda, hem de içerde, birbirlerini anlayan müttefikler gibi, elele, birlikte çalışmaları gerekmektedir.»

Böylesi bir anlaşma, hükümet çevreleriyle hem iş çevreleri, hem de askeri çevreler arasında yaratılmıştır. Askeri çevreler, yalnızca, infiratçılığından uzaklaştırılmış bir ülkedeki savaşçı görevleri yüzünden değil, aynı zamanda, silah yapımı dolayısiyle, Pentagon'u özel sanayiye bağlıyan güçlü ekonomik bağlar yüzünden büyük bir önem kazanmıştır. Ama askerlerin iktidara gelişini incelemeden önce, A.B.D. Başkanlığına gelmiş bir askeri şefin yaptığı tumturaklı bir uyarmayı yeniden gözden geçirmek uygun olur. Beyaz Saray'daki sekiz yıllık bir denemeden ders alan Dwigt Eisenhower iktidarı John Kennedy'ye devredeceği anda, 17 Ocak 1961 de Gettys-

burg'daki çiftliğine çekilmeden önce şunları söylemektedir.

«Son dünya savaşma kadar, A.B.D. silah sanayiin sahip değildi. Amerikalı sapan imalâtçıları, gerektiğinde kılıç da yapabiliyorlardı. Ama ulusal savunma alanında, daha uzun süre, birden çıkıveren beklenmedik olayların tehlikesine boyun eğemezdik. Bundan dolayı, sürekli geniş hacimli bir harp sanayii yaratma yoluna gittik. Bu arada savunma alanlarında doğrudan doğruya iş bulan üç milyon erkek ve kadını da saymak gerekir. Yalnızca askeri güvenliğimiz için, yılda, bütün Amerikan şirketlerinin net gelirinden daha fazlasını harcamaktayız.»

«Büyük sayıda bir askeri personelle önemli bir silah sanayii arasındaki bu bağıntı, Amerikan denemesinde yeni bir olay olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun etkisi —iktisadi, siyasi hatta manevi— bütün kentlerde, eyaletlerin bütün yasama meclislerinde, bütün devlet dairelerinde kendini duyurmaktadır. Böylesi bir gelişimin birtakım zorunlu ve gerekli olduğunu biliyoruz: Ama bunun kapsadığı tehlikeli hususları da unutmamalıyız. Bizim çalışmalarımızla, olanaklarımızla, tüm varlığımızla, ilgili şeylerdir bunlar. Bizim toplumumuzun da yapısı böyledir zaten...»

«Çeşitli yönetim kurumlarındaki bu asker sanayici içiçeliğinin, ister açık, ister kapalı bir nüfus kazanmasına engel olmalıyız. Bu gücün, tehlikeli oranda gereksiz bir artma göstermesi olanağı vardır ve böylesi bir ihtimal her zaman varolacaktır.

«Bu asker sanayici içicileğinin, özgürlüklerimiz ya da demokratik metodlarımızı tehlikeye düşürmesine hiç bir zaman izin vermemeliyiz. Gerçekte hiçbirşey kesin olarak garanti edilmiş değildir. Ancak uyanık ve bilinç-

li yurttaşlar, bu dev sınaî ve askeri savunma mekanizmasının yarattığı gerçek çarkı, barışçı yöntemler ve barışçı amaçlar yardımıyla, bu ortaklığın barış ve güvenlik içinde yürüyebilmesini sağlıyacak şekilde, durdurup kızabilirler.

İşte bütün seçim kampanyası boyunca, A.B.D ni balistik füzeler alanında, S.S.C.B'ne oranla, büyük ölçüde geri bıraktığından ötürü cumhuriyetçi yönetime çatan genç bir demokrat başkana iktidarı bırakmadan önce, meslekten bir asker bu sözleri söylüyordu. J. F. Kennedy, füze yapımına ayrılacak kredilerde bir artış olacağını sezdirerek askerleri ve sanayicileri kendine bağlamayı becermişti. İktidara gelince de şunu kabul etmek zorunda kalmıştı; eğer iki büyük güç arasında bir mesafe varsa, bu da A.B.D nin S.S.C.B. nazaran çok daha ilerde olduğu gerçeğiydi.»

Eisenhower'in kamu oyu önünde açığa vurduğu bu «asker - sanayici» içiçeliğini kendisi keşfetmiş değildi kuşkusuz. Ondan önce Amerikalı sosyologlar arasında C. Wright Mills görmüştü tehlikeyi. Tezinin sebep olduğu polemik, çarkları birbirine sıkı sıkıya geçmiş bu «dev sınaî ve askeri mekanizma» nın işleyişini gözler önüne sermek, ve onun, A.B.D nin yaşayış ve siyaseti üzerindeki etkisini ölçmek olanağını vermiştir.

İmparatorluğun baronları

Temsilciler Meclisinin bir Soruşturma Komisyonu, 1957 de Pentagon'un istediği askeri gereçler için ayrılmış 21.458 milyon doların dörte üçünü aralarında pay-

laşmış yüz büyük Amerikan şirketi tarafından 1400 emekli subaya, görev verildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu subayların içinde 261 general bulunmaktaydı. General Dynamics Şirketi personeli arasında 187 emekli subay bulunmaktadır, bunların 27 si general ve amiraldir, eski Ordu Bakanı Frank Dace de bunların arasındadır; General Dynamics, Şirketi böylece en büyük konratı yapabilmiştir. 1967 yılında, General Dynamics, Pentagon'dan 1800 milyon doları bulan sipariş almıştır, bu durumda Mc Donnell Douglas Corporation (2.100 milyon dolar) dan sonra gelmektedir ve Lockheed'le (1.800 milyon) denk durumdadır. Bunların ardından, General Electric (1.300 milyon), United Aircraft (1.100 milyon) ve Boeing (900 milyon) gelmektedir.

1967 yılında, en büyük kontratları yapmış olan on teşebbüs, 11.500 milyon dolarlık sipariş almıştır; bu da bütün kontratların aşağı yukarı % 30 u eder. Bu teşebbüsler sık sık daha az önemli öteki teşebbüslerin kontratlarını da ellerinden almaktadır. Daha küçük çaptaki birçok şirket de, toplam olarak, yine daha az miktarda siparişler almaktadırlar; ama, etkinliklerini sürdürebilmeleri için, bu kontratlar yine de önemlidir onlar için. Hepsi de kendi personelleri arasına, kontratların yapılması sırasında Pentagon'da işe yarıyacak dostluklara sahip emekli subayları almaktadır. Eisenhower'in sözünü ettiği «asker - sanayici - içiçeliği» nin hiç bir soyut yanı yoktur bu durumda. Bu içiçelik, teşebbüslerin başındaki nisbeten belirli sayıdaki kişilerle, görevli ya da emekli subaylar arasında kârlı ekonomik bağlar ve çok yakın kişisel ilişkiler kurulmasına yaramıştır.

İkinci Dünya Savaşma kadar pek önemli olmayan Amerikan askerlerinin politik rolü, o zamandan beri,

durmadan büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Çin'deki diplomatik görevinden sonra, General Marshall, önce Dışişleri Bakanı, sonra da Savunma Bakanı olmuştur. Amiral Kirk, önce Brüksel'de, sonra da Moskova'da büyükelçilik yapmıştır. General Bedell Smith de sıra ile, Moskova Büyükelçisi, C.İ.A. Müdürü, sonra da Dışişleri Müsteşarı olmuştur. General Lawton Collins ile General Maxwell Taylor da Saygon'da elçilik yapmışlardır. İkinci Dünya Savaşından sonra, Amerikan Uzak - Doğu politikası üstündeki büyük tartışmaların baş oyuncuları, Generallerden Marshall Bradley, Collins, Vanderberg, Wedemeyer, Mac Arthur olmuştur.

Askerler, emekli olur olmaz, direkt siyasal nüfuzlarının azaldığını görmektedirler; ama, kontratlar dağıtan Pentagon'un kapılarını açmak için, onların hizmetlerinden yararlanan çok sayıda firma, hemen kucak açmaktadır kendilerine. Artık biraz gizli olan nüfuzları, etkililiğinden pek bir şey yitirmemektedir. General Mac Arthur, böylece Remington Rand şirketinin başına geçer. Bu sıralarda, ilk atom bombasının yapımını yöneten Leslie R. Groves şirketin başkan yardımcısıdır. İşgal altındaki Almanya'da yüksek komiserlik görevinden sonra, General Lucius Clay, Continental an Company'ye Başkan olarak gelmiştir. Japonya'nın tesliminden önce 8 nci Hava Kuvvetine kumanda eden General Doolittle, Shell Oil'in ikinci başkam olmuştur. General Ridgway Kore savaşından sonra Mellon İnstitute of İndustrial Research'ın başına geçmiştir. Çin'deki Amerikan kuvvetlerine kumanda eden Wedemeyer, A.V.C.O. Havacılık Şirketine Başkanlık etmek üzere, üniformasını bırakmıştır. Amiral Moreel Jones Langhlin Steel Co'ya Başkanlık etmiştir; eski Moskova Büyükelçisi Amiral Kirk de, yüksek kaliteli demir - çelik sanayiinde uzmanlaşmış bir teşebbüsün

Société Mercast'ın Başkanlığına geçmiştir. Kuvvetler Kurmay Heyetleri eski Başkanı Amiral Radford, Pentagon için çalışan en önemli yüz firmadan biri olan Philco Corporation'un ayrıca, Worthıgton Carporation'un Başkanı olmuştur. General Quesada, Lockheed uçak yapım şirketinin ikinci başkanı olmuştur. Amiral Carney, Bath İron Works tersanelerinin başkanlığını kabul etmiştir. General Bedell Smith, Amerikan Machine Foundry Co'nun İkinci Başkanı ve United Fruit'in Müdürü olmuştur.

Birçok örnek arasından seçilmiş bu türlü örnekler, A.B.D de çok iyi bilinen bir durumu göstermektedir. Lockheed uçak yapım şirketi yirmibir eski amirali kadrosuna almıştır; öteki teşebbüslerde olduğu gibi, bu arada, halkla ilişkiler hizmetlerini düzenleyen, ya da personel müdürlüğü yapan birçok emekli binbaşı ve albaya da iş vermiştir; bunlar şu ya da bu silah konusunda halka konferanslar vermek, ya da yalnızca, şirketin sahip ve ziyaretçileriyle golf oynamak, ve akşam yemeği yemek için maaşa bağlanmışlardır.

Kara, hava ve deniz kuvvetlerini sürekli olarak karşı karşıya getiren anlaşmazlıklar, zaman zaman, büyük firmaların Pentagon içinde giriştiği nüfuz ticaretini ortaya koymaktadır. Örneğin 1950 yılında, kredilerde yapılan bir azaltma, o zamanlar hava kuvvetlerinin gögsünü kabartan hareket olan geniş B - 36 bombardıman uçağına karşı, deniz kuvvetlerinin şiddetli bir kampanya açmasına sebep olmuştur. Deniz kuvvetleri, bu bombardıman uçağının çok ağır, çok yavaş ve çok dayanıksız olduğunu ileri sürüyordu. Ama bu model, hava generali Joseph T. Mc Narney'in şahsında çok ateşli bir savunucu bulmuştur. Mc Narney 1952 Şubatında emekliye ayrıldığı zaman, sonradan B - 36 yapıcısı General Dynamiu

«şirketinin bir şubesi» haline gelen Consolidated Value.-nun Müdürü Floyd B. Odlum'a telefon ettiğini açıklamıştır. Bir ay sonra, General Mc Narney, Convain'in Başkanlığına geçmiş, yılda 75.000 dolarlık ücret üzerindeki beş yıllık kontrat yapmıştır; bütün bu paraya, ayrıca, huzur hakları ve yılda 16.000 dolar tutan emeklilik maaşını eklemek gerekir. Bu kontratın bitiminde, bir başka firma, ona, on yıllık bir kontratla, ne olduğu belirsiz bir danışmanlık görevi için yılda 30.000 dolar veriyordu. Business Week dergisi, bu vesileyle şu yorumu yayınlamıştır: «General Mc Narney, Convair'in en iyi müşterisi Pentagon'un herkesten iyi bilir. İş çevrelerinde, paro la şudur: Ne yapıp yapın kendinize bir general bulun.»

«Asker - sanayici işbirliği» ndeki iç ilişkileri, doğal olarak, A.B.D. Başkanına verilen C.İ.A. raorlarının ve sansasyon basının her gün tekrar etmeyi ve siyasi yöneticilerle geniş halk kitlesinin gözünde abartmayı görev bildiği bir komünist tehdidine karşı koyabilmek için, askeri bütçeyi artırmaya yaramaktadır. Ulusal çıkara hizmet etmek üzere kâr kaynakları bulacak olan şirketlerin sayısı arttıkça Pentagon'un bütçesi de artacaktır. Meclis üyeleri de, savunma için çalışan fabrikalar kendi bölgelerinde kurulduğu oranda yarar görmektedirler bu işten Hükümet nazik oylamalarda nüfuzlu senatörleri, kendi tasarılarından yana çekmek için bu kozu kullanmayı bilmektedir. Başkan Johnson, Vietnam politikasını eleştiren bir senatöre, yetkili kişilerle görüşme zahmetine katlanıp katlanmadığını sormuştur. «Evet demiştir, senatör bu konuda, Walter Lippmann'la görüştüm». Başkan Johnson istifini bozmadan alaylı bir şekilde cevap vermiştir ona: «Pekâla öyleyse eyaletinizde bir baraj kurdurmanız gerektiğinde, Walter Lippmann'a başvurun.»

Ama, Pentagon'un bütçesi, barajların yapımına ayrılan bütçeden çok daha önemlidir. 1967 yılında, onbir eyalet, 26.700 milyon doları bulan kontratlar yapmışlardır; bu da, askeri siparişler toplamının üçte ikisi demektir. Bunların başında 7.000 milyon dolarla Kaliforniya gelmektedir. Ardından Teksas (4.300 milyon), New York eyaleti (3.500 milyon) Connekticut (2.000 milyon), Ohio (1.800 milyon), Pensilvanya (1.700), Missouri (1.700) Massachusets (1.500 milyon), New Jersey (1.100 milyon) Ilinois (1.100 milyon) ve Florida (1.000) gelmektedir.

Bu eyaletlerin seçim ağırlığı çok önemlidir tabiî. Askerî siparişlerde bir azalma, seçim sonucunu değiştirebilecek bir işsizlik artışına yol açar. Bu eyaletlerin milletvekili ve senatörleri, bu durumu bilmiyor değillerdir. Bunlar, zaman zaman, askerî bütçede kesintiler önermektedirler, ama özellikle, kendi seçim bölgelerindeki savunma sanayiini etkilemiyecek alanlar için düşünmektedirler bunu. Bir başkan ya da bir başkan adayı da, aynı şekilde ölçülü davranmaktadır. O da bilmektedir ki, bu onbir eyalet toplam olarak 249 delege çıkarmaktadır; oysa Beyaz Saray yarışında, rakibi yenmek için, 270 oy gerekmektedir. Tabiî bu arada, en yüzsüz bir aday için bile başka etkenler işin içine girmektedir. Ama bu aday da, seçim sonucunun önce, işsizlik düzeyinin içinde ayrıcalı bir yer tuttuğu bölgesel koşullara bağlı olduğunu bilmektedir.

Böylece, imparatorluğun, kimileri seçimleri kazanmış baronları ile büyük sanayi teşebbüslerinin yöneticileri ve askerî şefler arasında az çok açığa vurulmuş suç ortaklıkları kurulmaktadır. Amerika'da kaleme alınmış birçok eser böylesi bir sistemden ileri gelen kaçakçılıklar ve aşırı kârlar üstüne dikkati çekmişlerdir. Meclis-

te bile, çok göze çarpan yolsuzlukları dile getiren sesler yükselmiştir. 1957 yılında Milletvekili Habert'in başkanlığındaki Meclis Soruşturma Komisyonu, raporunda, **General Motors**'u «kaçakçı kokan» yöntemler uygulamak ve 17 milyon dolara yükselen kazanç fazlalıklarını cebe indirmekle suçluyordu. Aynı rapor, T-43 tipi tank yaan **Chrysler** şirketinin dürüstlüğünü de şüpheli buluyordu. Daha geçenlerde de, James Reston, Vietnam savaşıyla birlikte kaçakçıları ortaya çıkaran teknikler gerilerken, hükümeti kandırma sanatının ilerlediğini söylüyordu. 1951 yılında çıkan bir kanun, Pentagon tarafından imzalanmış kontratların uygunluğunu denetlemekle görevli bir büro kurmuştur. James Reston, bu büronun, hükümete, yalnızca Kora savaşı sırasında, elden kaçmış 800 milyon doları yeniden toplama olanağı verdiğini hatırlatmaktadır. Yine bu büro, bütün kaçakçılık tekniklerini ortaya çıkarma, her türlü haksız kâr toplama yollarını —bunların bazıları kanunîdir— tıkama çarelerini bulmuştur. Örneğin, teşebbüslerin çoğu, her kademedeki kârları artırmak için, ikinci derecede şirketlerden yararlanma yoluna da gitmektedirler.

Bu kâr piramidinin bir örneği, Nike füzelerinin yapımı konusunda 1962 de yapılmış bir meclis soruşturmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu füzelerin yapımı, Western Electric, American Telephone & Telepraph Co, Douglas Aireraft ve daha birçok şirket üzerinde kuşkular yaratıyordu. Bu füzelerin yerleştirildiği remorkların yapımı Fruehauf Trailer adlı en büyük Amerikan remork ve kamyon yapım şirketine verilmiştir; Fruehauf Trailer, bu remorkları 53,8 milyon dolarlık bir faturayla Douglas Aircraft'a teslim etmiştir. Bu fatura şöyle bölünmüştür: Yapım maliyeti 46,9 milyon, yönetim masrafla-

rı 2,4 milyon, kâr 4,5 milyon. Douglas Aircraft, bu remorklarda hiçbir değişiklik yapmamış, ama bunları, Western Electric'e 57,5 milyona yani hiçbir haklı yanı olmayan 3,7 milyonluk bir kârla satmıştır. Western Electric de, yine remorklarda hiçbir değişiklik yapmadan 2,2 milyonluk bir sahte harcama göstererek 3,3 milyonluk bir kazanç faturası kesmiştir. Pentagon, 63 milyon dolar ödemiştir. Böylece, bu da, ilgili üç şirkete, 11,5 milyon yani maliyet fiyatının % 25 i gibi bir kazanç sağlamıştır. Pentagon, özel şirketler için, genellikle % 10 luk bir kâr sınırı tanımaktadır; ama, yukardaki kâr, Pentagon'un kabul ettiği kâr oranının iki katından daha fazladır. Birçok firma da, doğal olarak, Pentagon'un kontratları gibi kârlı kontratlar ardında koşmaktadır.

Ama yukardaki rakamlar, bütün gerçeği ortaya koymamaktadır. **Fruehauf Trailer** her remorku 10.300 dolara satmıştır. Sonra da ordu, bu kontratı feshedip bir açık artırma yapmıştır. Rekabet dürtüsüyle, küçük bir imalâtçı, aynı remorku, tanesi 5.000 dolardan yapmak üzere ihaleyi almıştır. Bunun açık anlamı şudur ki, ikinci elden yürüyen sistemde 63 milyon olan bir fatura üstünden gerçekleşen kârlara 25 milyon dolar eklemek gerekmektedir.

Koşullar böylesine kârlı olunca, Pentagon kontratlarını kapma yarışı, özel şirketler tarafından toplanan emekli subayların aylıklarının yüksekliğini doğrulayan bir inat göstermektedir. **Business Week** dergisinin bir makalesine göre, Westinghouse şirketi, 1957 yılında, kendisine beş yıldan beri belli bir tempoyla hızlandırmayı dilediği faaliyetlerini geliştirme olanağı vermiş olan, «savunma alanındaki üretime ciddi olarak girme-

ye» karar vermiştir. Şirketin yaptığı ilk iş, hava Generali Albert Boyd'u bünyesine almak olmuştur. Hemen ertesi yıl, diye devam etmektedir, Business Week, Westinghouse, «savunma üretiminin çok çekici kârlar sağlayabileceğine inanıyordu. Bunun bir delili de Westhingouse bilânçosunun, cirodaki hafif düşmeye rağmen, bir kâr artışı göstermesidir. Dergiye göre şirketin Başkanı da, Westinghouse'un bu kârlı gelişiminde «General Boyd'un büyük etkisi olduğunu söylemektedir.»

Bu türlü örneklerin hiçbir fevkalâde yanı yoktur; basit bir karşılaştırmayla ortaya çıkan genel duruma sıkı sıkıya bağlıdır. Fortune dergisi, her yıl en büyük 500 sanayii şirketinin listesini, yatırılmış sermayeleri, ciroları ve kârlarıyla birlikte yayınlamaktadır. Pentagon'da, kendi yönünden, kontratlar yaptığı teşebbüslerin elde ettiği kârların yüzdesini yayınlamaktadır. İşte, son beş yılda, Fortune'nin belirttiği en büyük beşyüz teşebbüsle Pentagon'un açıkladığı en büyük onbeş imalâtçının yaptığı kârların karşılaştırmalı oranı :

	1957	1958	1959	1960	1961
belli başlı 15 imalâtçı	% 17,2	% 13,6	% 12,4	% 11	% 12,1
500 büyük teşebbüs	% 11,4	% 9,1	% 10,3	% 9,1	% 8,3

Bu rakamlar, Pentagon'la iş yapan teşebbüslerin kaydettiği kârların % 13,2 oranındaki yıllık ortalamasına karşılık, hem savunma, hem de sivil üretim için ça-

lışan teşebbüslerin % 9,1 oranında kâr elde ettiklerini ortaya koymaktadır. Yine, ilk rakamlar, ancak açıklanmış kârlarla ilgilidir, daha önce birçok örneği verilmiş saklı kârlarla değil.

Böylece özel teşebbüslerin Pentagon hesabına çalışmakta üç yönlü kârı vardır. Bir yandan, askerî kontratlar onlara faaliyetlerinin yoğunluğunu artırma olanağı vermektedir. Öte yandan, geçerli olan sistem onlara, sivil üretimdekinden daha büyük kârlar bırakmaktadır. Ve nihayet, en çok da askerî kontratlar, onlara bilim ve teknik alanında en ileri bilgileri edinme yolunu açmaktadır. Örneğin, makina-alet endüstrisindeki en önemli yenilikler, geniş ölçüde, askerî krediler sayesinde helikopter rotorlarının çok zor olan yapımı için, hava kuvvetleri ve Massachusetts İnstitute of Technology tarafından yapılmış araştırmalar sonucunda doğmuştur. Askerî kontratlar yapabilen bir makina-alet teşebbüsü, böylece, rakiplerinin yoksun kaldığı teknolojik avantajlardan yararlanmaktadır. Elektronik, uzay araştırmaları, kimya endüstrisi, v.b. ile ilgili bütün alanlarda durum aynıdır.

Birçok durumlarda, Pentagon, bazı özel teşebbüslere, özellikle bilimsel araştırmaya yönelik krediler vermektedir. Atom denizaltısının «babası» Amiral Rickover, özel sektöre, devlet parasıyla ihtira beratı sağlama anlamına gelen bu yönteme karşı çıkmıştır. Oysa bu beratlar, yeni kârların kaynağı olan çok sayıda ticarî uygulama bulmaktadır. Üstelik, çok zaman da, A.B.D.' nin müttefiklerine satılmaktadır. Örneğin, 1960 yılında, NATO üyesi Avrupalı ülkeler, Raytheon firmasına, Hawk füzelerinin yapılmasiyle ilgili beratlar için, 6,72 milyon dolar ödemiştir. Vergiler çıkarıldıktan sonra, bu para-

nın, yıllık bilânçosuna göre şirketin o yılki net kârının % 44 ü olan 5,04 milyonu firmaya kalmıştır. Oysa NATO'nun Avrupalı üyeleri, Raytheon'a, 1963 e kadar ek ödemeler yapmışlardır.

Özel sanayinin savunma alanındaki üretime katılışı, onun en kârlı faaliyetlerinden birini teşkil etmektedir; bu faaliyetler, hem alışılmış ölçüler üstünde derhal sağlanan kârlar dolayısiyle kısa vadeli, hem de, askerî araştırmalarla ilgili bilimsel ve teknik yenilikler sayesinde uzun vadeli olmaktadır. Örneğin, elektronik hesap makinalarının geliştirilmesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında, hem uçakların, hem de uçaksavar tesislerinin kontrolü için yapılan araştırmalardan doğmaktadır. Bu amaç için açılmış kredilerden en büyük payı alan şirket, I.B.M. haliyle pazara egemen durumuna gelmiştir. Aynı özel sektörde Hesap Makinaları ticaret metaı haline getirebildiği zaman, I.B.M. haliyle pazara egemen durumuna gelmiştir. Aynı şirket, elektronik malzeme konusunda da Pentagon'un başlıca mal vericilerinden biri olarak kalmıştır. Kore savaşının ilk üç yılında, şirketin askeri kontratları 1957-1959 dönemindeki kontratlardan üç kat fazla olmuştur; o zamandan beri de, artmaya devam etmektedir. Böylece, savaş alanındaki üretim, birçok yabancı ülkede şubeler açan bir teşebbüsün gelişimine büyük ölçüde yardım etmiştir; başkanının söylediğine göre, bu teşebbüsün kârlarının dörtte biri bu dış ülkelerden gelmektedir.

I.B.M. in durumunda olağanüstü hiçbir şey yoktur. A.B.D.'nin sanayi donatımındaki finansmanında ortaya çıkan büyük devrim, İkinci Dünya Savaşına rastlar. 1939 yılında, A.B.D.'nin sanayi tesislerinin değeri 40 milyar doları bulmaktaydı. 1945 te ise bu miktar 60 milyara ulaşmıştır. Altı yıl içindeki bu % 50 oranında

akıl almaz artışın üçte ikisi, savaş alanındaki üretim için açılan devlet kredileriyle finanse edilmişti. 1939 yılında en güçlü 250 şirket, sanayi tesislerinin % 65 ini elinde bulundurmaktaydı; savaş sırasında ise, bunlar devlet tarafından yeni kurulan tesislerin % 79 unu işletmişler ve askerî kontratların % 78 ini almışlardır. 1960 yılında 135 şirket sanayi potansiyelinin % 45 ini kontrol altında bulunduruyordu. Adolf A. Berle gibi bir yazar, «XX nci yüzyılın ortasındaki Amerikan kapitalist sisteminin az sayıda büyük şirketlerin yürüttüğü oyunlara bağlı olduğunu» ve sistemin bu oyunlar etrafında döndüğünü kabul etmekte (...) ve bu sistemin çevresinde döndüğü endüstri kollarının, çoğunlukla sayıları çok az birkaç şirketin elinde toplandığını söylemektedir. Modern kapitalizmi övmeye meraklı bazı Amerikalı iktisatçılar, bu durumun hiçbir şekilde, yetkilerin bir elde toplandığı anlamına gelmediğini ileri sürmektedirler; çünkü bu yetki, tersine, on milyonlarca hisse senedi sahibi arasında dağıtılmış bulunmaktadır. Ama Berle ve Means'ın (The Modern Corporation and Private Property) adlı klasik incelemesi, hisse senedi sahiplerinin % 1 inin, en büyük 200 anonim şirketin hisselerinin % 60 ına yani Amerika nendüstrisinin yarısından fazlasına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bu şirketlerin herbirinde, karar verme yetkisi, Pentagon'la iyi ilişkiler sürdürmek için, aralarına emekli general ve amiralleri almış az sayıda yönetici gruplarına aittir.

Savaş üretimi, A.B.D. nin endüstri potansiyelinin artmasında çok belirgin bir rol oynamıştır ve, endüstri alanındaki araştırmaların olduğu kadar, ekonomik faaliyetlerin de önemli bir faktörü olarak kalmaktadır. Bu savaş üretimi ayrıca, birkaç büyük şirket yararına olmak üzere ekonomik gücün bir merkezde toplanmasını

da kolaylaştırmıştır. Belki de böylesi bir süre kaçınılmaz bir şeydi. Bu süreç belki de, gittikçe unutulan bir formül olan ihaleye çıkarmaya sistemli olarak başvurarak, özellikle rekabet üzerinde durarak, hafifletilebilirdi. Baskı gruplarının daha sıkı bir kontrolü, endüstri ile emekli subaylar arasındaki bağların güçlenmesine engel olmak amacıyla, daha sert kanunların çıkmasını gerektirebilirdi. Çünkü, bir yandan, Eisenhower'in tehlikelerini ileri sürdüğü «asker - sanayici işbirliği» güçlenirken, öte yandan, bu işbirliği uygulamada her türlü müeyyide dışında kalan sayısız yolsuzlukların kaynağı olmuştur.

Tersine, askerî güçle, sanayi güç arasındaki bağlılığı sağlamlaştırmak için ne mümkünse yapılmış gibidir. Örneğin, Pentagon'un özel sanayi ile imtzaladığı askerî kontratları gözden geçirmekle görevli büro, 1952 yılında, yılda 25 milyar dolarlık bir askerî üretimi denetlemek için 550 memur çalıştırmaktaydı. 1968 yılında, bu büroda çalışanların sayısı, 180 memura indirilmiştir; oysa askerî üretim 45 milyar dolara varmıştır. Bundan başka, kuruluşunda, bu büro 250.000 doları aşan bütün kontratları gözden geçirme hakkına sahiptir. Bu taban, 1954 yılında 500.000 dolara, 1965 da ise, bir milyon dolara çıkarılmıştır. Bu değişiklikler, askerî şeflerin ve sanayi patronlarının katıldığı az çok karışık ama her zaman kârlı kombinezonları kolaylaştırma isteğinde olan kongre oylarıyla sağlanmıştır. Haber alma özgürlüğü üstüne yeni çıkan bir kanun, kuramsal olarak gazetecilere Pentagon'la imzalanmış kontratların ayrıntılarını inceleme olanağı vermektedir. Ama Jones Reston, New York Times'in, bu yasal olanağı kullanmaya kalkıştığında, bütün ulusun çıkarıyla ilgili işlemler üstünde mutlak bir gizliliği gerektiren başka kanun maddeleriyle

karşısına dikilen memurlarla karşılaştığını belirtmektedir.

Kâr yarışına yönelmiş bir iktisadî sistemin iç mantığı, büyük bir askerî üretim proğramı geliştirme gereğine eklenerek, «asker - sanayici işbirliği» nin gelişmesini teşvik etme amacındaki bir siyasî iradeyle pekiştirilmiştir. Meclis üyelerinin bu konudaki tutumu, yalnızca güçlü bir savunma aygıtı kurma kaygusuyla açıklanamaz. Bu tutumun kaynağı, aynı zamanda, askerî kontratlar sayesinde, kendisi için bölgelerindeki işsizliği azaltma isteklerine de dayanmaktadır. Onlar bu seçim kampanyasının yarattığı korkunç masrafları karşılamak için, bazı iş çevrelerinin kendilerine sağlıyacağı bol yardımlardan vazgeçemiyeceklerini de bilmektedirler.

Karışıklık ya da komünizm egemenliği tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir dünyada, Amerikan askerî aygıtının üstünlüğünü sağlamak için, Pentagon bütçesine git gide artan krediler verilmektedir. Savunma alanındaki üretim, Amerikan ekonomisinin gelişiminde ve endüstri tekniğinin ilerlemesinde başlıca rolü oynamaktadır. Pentagon kontratları dağıtılırken aslan payını kendilerine ayıran en güçlü sanayi şirketlerinin yöneticileri ile askerî şefler arasında çok sıkı ekonomik ve kişisel ilişkiler kurulmuştur. Bütün bunlar, meclisin nüfuzlu bazı üyelerinin, hoşgörülü, ve zaman zaman da, çıkar gözetici bakışları altında olup bitmektedir. Bütün bu kişisel çıkarlarından ayrı olarak, ortak bir çıkarları da vardır ki, o da şudur: Komünizmin her türlü gelişimine engel olmak, ve bunun için de, A.B.D.'ne gerekli olan sınaî ve askerî gücünü kazandırmak, aynı zamanda da, hammadde fiyatlarını mümkün olduğu kadar düşük tutarak, dış ülkelerdeki yatırımların verimliliğini en yüksek düzeye çıkarmaya çalışıp, müşteri devletlerin uysal

olmalarına dikkat ederek, bu gücün en uygun koşullarda finansmanını sağlamak.

Yüzlerce insan, «asker - sanayici işbirliği» nin bu çok nazik ve de korkunç aygıtını denetlemekle uğraşmaktadır. Büyük bir sanayi firması başkanlığını ellerine, ya da dünyanın sıcak bir köşesindeki elçiliğin kurşunî takım elbiselerini sırtlarına geçirmek için, general ya da amiral üniformalarını bir yana bırakmaktalar bu kişiler. Yönetimde yer almak ya da diplomatik alanda hizmet görmek üzere geçici bir zaman için bankalardaki ya da sanayi alanlarındaki görevleri reddetmektedirler. Hepsi de, tamamen imparatorluğun yüksek çıkarlarına yönelmiş bir politikayı benimsemektedirler. İşte, ilk portresi 1956 da C. Wright Mills tarafından yapılmış, ve çizgileri bu tarihten sonraki olayların ışığı altında belirlenmiş «iktidardaki seçkin tabaka» budur. Görevlerinin büyüklüğüne inanmış, saygınlıkla yoğrulmuş, tutkuyla beslenmiş, nüfuzlarına güvenli bu adamlar, endüstrinin, kültürün, maliyenin, modern savaşın, diplomasinin, karşı ihtilâllerin bütün cephelerinde boy göstermektedirler. Başka her yerde, öğretim üyesiyle memuru, askerle sanayi adamını, birbirinden ayıran aşılmaz duvarları bunlar, kendi aralarında yıkmışlardır. Bunlar, tarihin tanıdığı, en şaşırtıcı imparatorluğun güçlü baronlarıdır. Bunlar, çeşitli mekanizmaları ile, nadir maden yataklarını, petrol kuyularını, yatırımlar, siyasî partiler, yardım gören sendikalar, askerî üsler, «özel kuvvetler», karışıklık çıkarma hareketleri, C.I.A. entrikaları ve yıldırma manevralarını kontrol eden imparatorluğun kendisi değillerdir. Ama imparatorluk, yüklendikleri olağanüstü görevle kendi gözlerinde büyüyen bu baronların yetkisinden, teşebbüs yeteneğinden ve kararlılığından vazgeçememektedir.

SONUÇLAR

XI — İMPARATORLUĞUN YÜKSELME DÖNEMİNDEN GERİLEME DÖNEMİNE DOĞRU

- **Saldırılara uğrayan bir ideal**
- **Zenciler ve proleter halklar**
- **İç huzursuzluk ve dış tehdit**
- **Gerekli ama yine de suçlanan imparatorluk**
- **Dünya ölçüsünde sınıf mücadelesi**

Müttefikleri ve düşmanları imparatorluğun olağanüstü gücünü tanıma konusunda birleşiyorlar. Onun bu ekonomik ve askerî gücünü kanıtlamaya çalışmak gereksizdir. Bu güç, daha da büyük bir gücün araçlarını ele geçirme çabasıyla birlikte yeryüzüne yayılıp duruyor. Burada söz konusu olan, temel olguyu gizleyebilecek dış belirtilerdir. İmparatorluğun gerçek gücü, temel ilkeleri tam olarak eleştirilip gözden geçirilmemiş bir sistemin derin tutarlılığındadır. Amerikalılar bazı temel amaçlar üzerinde anlaşmazlığa düşselertdi, imparaorluk ciddî bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilirdi.

Bir Güç : Tutarlılık

Buhran zamanlarında, doğal olarak, imparatorluğun içindeki birlik ve beraberlik sağlam görünmektedir. Parti kavgaları yumuşamakta, tehlikenin yakınlığı nedeniyle, görüş ayrılıkları ortadan kalkmaktadır. Vietnam'da olduğu gibi, buhran uzar, sivillerle askerler sorumluluğu birbirlerine yüklemeye kalkışırlarsa, partizan çatışmalar sürer gider. Bir buhran içinde de olursa, seçim kampanyası, tartışma ve çekişmeleri arttırır. Bu, parlak vaadlerin yapıldığı sayılması güç yükümlülükler altına girildiği bir zamandır. Ama içteki bu fırtına diner dinmez, kollarını ulusal sınırların ötelerine atan bir imparatorluğun kesin gerçekleri varlığını duyurmaya başlar. Barışçı söylevler, açıktan açığa savaş taraflısı bir adayı yenilgiye uğratabailir, am savaş tehlikesini azaltmak için yeterli değildir. Bütün insanlığa yutturulan mutluluk ve kalkınma umutları, ithal edilen hammadde fiyatlarını yükseltmemekte ve üçüncü dünyadan akın

akın gelen kârları durdurmamaktadır. İktidardaki takımın değişmesi, siyasal tutumu, biçim yönünden değiştirebilmektedir. Temelde ise, hiçbirşeye dokunulamamaktadır: İstenen şey, gerek Çin, gerek Sovyet komünizmine karşı bekçilik etmek, şu ya da bu şekilde, «hür dünyanın dayanışmasını artırmak, ekonomik ve askerî imparatorluğun etkisini yoğunlaştırmak, eşi bulunmaz hammadde kaynaklarını elde tutarak, ülkenin içinde sürekli bir yayılma ve gelişmeyi sağlamaktır.

Demokrat ya da cumhuriyetçi, muhafazakâr ya da liberal olsun, bir başkan, bunların hiçbirinden vazgeçilemiyeceğini bilir, ya da çok çabuk öğrenir. O, bu geniş imparatorluğu, baronlarının yardımıyla, az ya da çok ustalıkla yönetecek, ayakta tutmaya çalışacaktır. Yoğun bir misilleme stratejisine, ya da kademeli bir saldırı stratejisine, ya da ilerde bulunacak bir başka stratejiye bel bağlıyacaktır; ama, bu stratejilerin hepsi de, mutlaka aynı amaca yönelmiş olacaktır. «Kocaman sopası» nı sallayacak, ya da «iyi komşuluk» tan söz edecek, ama yine de, Lâtin Amerika'dan el çekmiyecektir. «Amansız bir revizyon» la tehdit edecek, «Equal partnership eşit ortaklık» ın yararlarını sayıp dökecek, ama Avrupadaki çıkarlarından vazgeçmiyecektir. Eisenhower gibi kalender ve bilgisiz olacak, Kennedy gibi klâsiklerden parçalar okuyacak, çalışkanlığı öğütleyecek, Johnson gibi alıngan ve küstah görünecek, ama İran ve Guatemala'ya C.I.A. yı, Küba'ya ücretli askerleri Saint - Domingue ve Vietnam'a deniz iyadelerini göndererek İmparatorluğun sahibi kalacaktır. Karakterlerin, üslûbun ve yöntemlerin çeşitliği ötesinde, hiçbir seçimin sarsamadığı bu süreklilik, imparatorluğun temel gücü olarak kalır. Amerikan halkı, kişileri ve onların tutumlarını ayrı ayrı değerlendirir. Kennedy ile «gençliği», ya da Johnson'la

«atlı adam» ı seçmek için, Eisenhower'in temsil ettiği baba imgesini kolayca unutabilir. Halk zenginlik, refah ve güvenlik ister. Ve bunun bedelini de ödemeye hazırdır. Gücüne güvenmektedir, haklılığına inanır, ve bu yüzden, başarısından kuşkusu yoktur. Eleştiriyi, güçlü liberalizminin propagandasını yaptığı sürece ister; ama, şüpheciliğe yol açtığı anda, bu eleştiriye dayanamaz. Bazı infiratçılık hareketlerine rağmen, bütün dünyayı kapsıyan görevinden onur duyar; «kaçınılmaz kaderinin» ve «özgürlükler şampiyonluğu görevinin» onu, dünyayı kendi millî politikasının gereklerine boyun eğdirmeğe ittiğine inanarak, kendinden zayıf ulusların milliyetçiliğini yermekte bir an tereddüt etmez, aydınlara, politikacılara ve askerlere güvenmez, ama, Stevenson, Nixon ya da Mac Arthur'u candan alkışlayabilir. Çünkü, bunların hepsi de ulusun ve imparatorluğunun, maddî çıkarlarının ve ideallerinin, şu ya da bu şekilde, sadık birer hizmetçisidirler. Amerikan halkı, yine 1961 haziranında, senatör Stuart Symington'un yaptığı gibi, «bazı asker şefler tarafından sivil amirlerine karşı, iğrenç bir anonimlik perdesi altında, yapılan toplu hareketi» ortaya çıkarıp ele verebilmektedir. Hemen ardından, liberal tanınan bir başka senatör, «dünya olaylarında askerlerin oynadığı rolden çok zarar gördük» diyerek, Symington'u desteklediğini belirtmiştir. Senatör Hubert Humprey de, üç yıl önce, A.B.D. Başkan Yardımcılığına gelmeden böyle konuşmaktaydı; ama bu görevde, Lyndon Johnson'un izinde geldiği bu seçkinler iktidarının dar çerçevesindeki askeri şefler nüfuzunu eleştirmeyi artık düşünmeyecektir.

«İktidardaki bu seçkin sınıfın» iç tutarlılığı ve bütün Amerikan halkının doğmalara ve Amerikan yaşama biçiminin tatlılığına derin bağlılığı olmasaydı, impara-

torluk, içinden sarsılma, kemirilme, temelinden aşınma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi. Ekonomik imparatorluğun bu dış uzantıları, ve askeri imparatorluğun bu uzak kolları, böylesi bir yarayla uzun süre yaşayamazdı herhalde. Ama madenci de, çifçi de, işçi de para babası da, Amerikanizmin amentüsüne aynı bağlılığı duymaktadır. Artık I.W.W. (Industrial Workes of the World) (Dünya Sanayi İşçileri) gibi bir sendikanın, Amerikan toplumunun temellerine karşı çıktığı dönemler geride kalmıştır. Tersine, A.F.L. - C.I.O, imparatorluğun temel direklerinden birini meydana getirmekte ve onu otomobil işçileri sendikasıyla ve Walter Reuther ile karşı karşıya getiren anlaşmazlıklar hiçbir devrimci tohum atmamaktadır ortaya. Aydınlar ise, zaman zaman bu korkunç makinanın işleyişini eleştirebilmektedirler; onlar, şimdiye değin, bu çarkın işleyişine karşı gerçek bir tutum almamışlar, hatta kimi zaman, dışarda, kendi ülkelerindekinden çok daha cesur davranmışlardır.

Büyük güçsüzlük

Asıl gedik bir başka noktada bulunmaktadır. Amerikan nüfusunun onda biri, içerde rengi yüzünden sürgün durumunda yaşamaktadır. Birçok yaz mevsiminde ortaya çıkan ırk ayaklanmaları, bu derin ayrılığı gözler önüne sermektedir. Şiddeti ortadan kalksa bile, hastalık iyileşmiş olmıyacaktır. Milyarlarca dolar, zencilerin yaşama koşullarının düzeltilemsi için harcansa bile, sorun, hiç de değişmiş olmıyacaktır. Derin bir psikolojik uçurum, Amerikalıları derilerinin rengine göre ayırmaya devam edecektir. Tocqueullle haklı olarak, «Fransız ihti-

lâli nasıl özgürlük konusuna parmak basmışsa, Amerikan ihtilâli de daha çok eşitlik özlemine ileri sürecektir» demektedir.

İşte «mutluluğu arama hakkı» ile birlikte, «Amerikan düşü» nün özü budur. Ama ırk çatışması, her geçen gün düşün, gerçekten uzak olduğunu hatırlatmaktadır. Bir toplum, böylesi bir çelişkiyi iyi kötü hoş görerek uzun süre yaşayabilir kuşkusuz. Onu aşacağı umudunu beslemesi yetebilir kendisine. Irk sorunu, coğrafi yönden sınırlı iken, bu çelişki, bir çok Amerikalı tarafından bilinmemiş ya da önemsenmemiş olarak kalabilmiştir. Kuzey, Güneylilerdeki o kendisini öfkelendiren ırkçı duyguları paylaşmadığına rahatlıkla inanabilmekteydi. Ama, Birinci Dünya Savaşından doğan sanayi atılımı, Güneydeki zencilerin, Kuzeydeki ve Doğudaki fabrikalara doğru göçünü artırınca, bu entelektüel ve manevi konfor tehlikeye düşmüştür bile. Aynı olay, İkinci Dünya Savaşı sırasında da hareketi genişletmiş ve bu hareket, Batıya da yayılmıştır. Büyük şehirlerin «yoksul mahalleleri» nisbi bir durgunluk ve sessizlik içinde yaşadıkça, belli bir huzur hüküm sürebilmekteydi.

Artık her türlü belirsizlik kalkmıştır ortadan. Gerçi, Amerikalılar halâ herkes için eşitlik ve mutluluk düşlerine ihanet etmedikleri hayali içinde yaşamaktadırlar; ama, «Zencilerin karşı konulmaz fışkırışı» yıldan yıla büyümekte ve onlara yurttaşlarının yirmi milyon kadarının bu düşten uzak olduğunu hatırlatmaktadır. Bu uçurumun doldurulacağı umudunu besleyebilmektedirler; ama, aynı zamanda ırk dramıyla karşı karşıya gelip vicdanlarında yaralar açıldığını anladıkça kaygılanmaktadırlar. Rahatsızlığın kaynağı da burdadır işte. O düş, günlerin gerçeği içinde, eylem halinde ortaya çı-

kacak mıdır acaba? Ya da Amerika böylesi bir engeli aşamıyacağını anlıyarak, gerçeği düşüne uydurmaktan vaz mı geçecektir? İşte o zaman belki de, karşı konulmaz bir girişime atılacak ve söküp atmayı, ya da aşmayı imkânsız gördüğü bir ırkçılık üstüne kurulmuş bir başka düşü yaratmaya koyulacaktır.

Düşle gerçeği birbirine ters kılan böylesi bir ayrılık, yalnız Amerika'yı değil, onun dünyada kurduğu imparatorluğu da etkilemektedir. Amerikalılar arasında en ülkücü olanlar, bütün dünyaya değilse bile, hiç değilse birçok haklara, Amerikan yaşama biçiminin rahatlıklarını götürme isteğinden vazgeçmiş değillerdir. Ama Amerikan zenginliği ve rahatlığı, büyük oranda üçüncü dünyadaki tabii kaynakların ucuz fiyatla sömürülmesi ve az gelişmiş ülkelerden elde edilen kârların ABD'ne geri dönmesi üstüne kurulmuştur. Böylece yoksul ülkelerle, başını A.B.D nin çektiği zengin ülkeler arasındaki uçurum gitgide derinleşmektedir. A.B.D. anayasasının ülkedeki her yurttaşa garanti ettiği «mutluluğu arama hakkı», imparatorluğun gücüne boyun eğmiş halklardan esirgenmiştir. O büyük eşitlik düşü, en zengin ülkeyi zenginleştiren yoksul ülkelerin yoksullaşmasıyla bozulup yıkılmıştır. Herkes için özgürlük düşü, A.B.D nin, kendi ulusal çıkarları adına, imparatorluğun yasasına boyun eğmiş birçok ülkede, diktatörlüklere sağladığı destekle yalanlanmıştır. Sınırların içinde ve dışında, «Amerikan düşü», çok belirgin bir biçimde gerçeğe aykırı düşmektedir. Ve bu çift yönlü ayrılığın kurbanları arasındaki benzerlik ve yakınlık çok sıkıdır. Amerikalı zenciler, kendilerini, Afrika'nın, Lâtin Amerika'nın ya da Asya'nın ezilmiş halklarına gitgide daha yakın hissetmektedirler. «Kara Müslümanlar» gibi bazıları, beyaz efendilerinin dininden başka bir din almışlar, bazıları

ise, kendilerini beyaz Amerika'dan ayıran tarihsel gelenekleri alıp benimsemek istemişlerdir. Nihayet zenciler, binbaşı Ernesto «Che» Guevara gibi saygın ve gözde kişilerden bir ihtilâl ve kendilerini dünya çapında bir hamle içine sokan bir ayaklanma tekniği almışlardır. Çeteciler, dışta, Amerikan gücünün «Amerikan düşü» ne hiç yer bırakmadığı kıtalar üstüne imparatorluğun attığı kollara saldırırken, zenciler de, içerde, kendilerine «kendi düşünü» paylaşma olanağı vermeyen bir toplumu kundaklamaktadırlar.

Yine de düş, kendisini yadsıyan gerçeğe rağmen, bir süre yaşamaya devam edebilir. Ama, imparatorluğunun ileri karakollarına kadar, Amerika, resmi temsilcileriyle olsun, edebiyatı ya da sinemasıyla olsun, ayrıcalı grupların kaygısız bakışları karşısında, kimi zaman da, diktatörlüklerin bu sert yasaları altında, yoksulluk içinde yaşayan halklara mutluluktan, eşitlikten, özgürlükten sözetmektedir. Ama sonsuza dek süremiyecek kadar artmıştır bu gerginlik. Gerçek, Amerikan düşünün gereklerine uymaya zorlanamayacağına göre, A.B.D. bir gün acaba, başkalarının sömürülmesiyle beslenen zenginliği üzerine kurulmuş bir başka şiddet, egemenlik ve ayrıcalık düşü kurmaya kalkışmayacak mıdır?

Uzak görüşlü kimselerin bazıları bu tehlikeyi sezmiştir bile. «Amerikan gençliği, diye yazmaktadır Senatör Fulbright, ülkenin bir imparatorluğa kaydığını görmekte ve bir tehlike çığlığı atmaktadır.» Gerçekte, gençlik, hem Vietnam savaşına karşıdır, hem ırkçılığa karşıdır, hem de, «mutluluğu arama hakkı» ile, başkalarının yoksullaşması pahasına kazanılmış bir maddi konforu arama hakkını birbirine karıştıran bütün bir toplumun yönelimine karşıdır. «Ve yine, diye eklemektedir Senatör

Fulbright,» İmparatorluklar dönemini yıkıp kapsamış bir tek ulus varsa o da Amerika'dır. Bunun için de, Amerika, dünyanın büyük kısmına egemen olma düşünden vazgeçmelidir. «İnsan yaşamını zenginleştirmek uğruna, nesnelerin değiştirilmesi ve güzelleşmesi uğruna, dünyaya, dilersek bir uygarlık örneği verme uğruna, geniş kaynaklarımızı kullanmakta özgürüz.»

Senatör Fulbright, böylece Amerika'nın XVIII nci ve XIX ncu yüzyıllardaki gibi, Melville'in deyimiyle, «dünya özgürlüklerinin temel direği» olduğu sıralardaki Amerikan düşüne yeniden dönülmesini önermektedir. Ama bu düş, henüz amiral Mahan'ın, Theodore Roosevelt'in, Cabot Lodge'un yön verdiği emperyalist serüveni tatmamış bir Amerika'nın düşüdür. O zamanki Amerika, dünya sorumluluklarını üzerine almış büyük devletler katına henüz yükselmemiş bir Amerika'dır. Özellikle de, henüz uzak pazarlara ihraç edecek sermayelere sahip olmayan bir Amerika'dır bu. Kendisine egemenlik olanağını veren sanayi ve askeri potansiyaline henüz sahip olmayan bir Amerika'dır. Hammadde yönünden zengin olan ve henüz Lâtin Amerika'da ve başka kıtalarda bulunan maden yataklarına ihtiyaç duymayan bir Amerika'dır.

Senatör Fulbright'in önerdiği gibi, Amerika'nın, imparatorluğundan vaz geçebileceği ve dünyaya rahat ve mutlu bir uygarlık örneğini verme uğruna «geniş kaynaklarını kullanabileceği» doğru değildir. Tersine, bu rahatlığı ve zenginliği sürdürmesi için, dünya nüfusunun % 6 sını hoşnut etme uğruna, büyük kısmını tükettiği bütün dünyanın geniş kaynaklarından beslenme olanağını elinden kaçırmaması gerekmektedir. Amerika, «Amerikan düşünün» öldüğünü henüz bilmemektedir

Ancak imparatorluktan vazgeçmekle dirilebilir bu düş. Ve imparatorluktan vazgeçmek, soyut bir güçlülük iradesinden vazgeçmek demek değildir. Bu, Amerikan yaşama biçimini taklit edilemez bir örnek haline sokmak için, Amerika'nın, dünyanın hemen hemen heryerinde sömürdüğü bakır, boksit, nikel, krom manganez, kalay, kurşun yataklarından vazgeçmesi demektir. İmparatorluktan vazgeçmek, Amerika'yı, dünyada tüketilen ham maddelerin daha adil bir dağılımına olanak vermek üzre, ayrıcalı tüketici durumundan yoksun bırakmak demektir.

Avrupa : Himaye altında mı yoksa başka bir şey mi?

Bununla birlikte, özellikle ileri endüstriye sahip ülkelerden birçoğu, gözlerini Amerikan «model» ine çevirmiş bulunuyor. S.S.C.B. ve onun sosyalist komşuları, yalnız A.B.D'nin üretim düzeyine değil, aynı zamanda ve özellikle onun tüketim düzeyine ulaşmayı kurup duruyorlar. Aynı heves, A.B.D. ile aynı kapitalist kampa dahil olan Batı Avrupa ülkelerinde daha da büyüktür. Bitmez tükenmez bir propaganda onlara, Amerikan yaşama biçiminin yararlarını hatırlatıp durmaktadır. Bu propaganda, ister sinemayla, ister basınla ortaya çıksın, ister doğrudan doğruya Amerikan kuruluşlarından gelmiş olsun, ya da Avrupalı çevrelerden yayılıp gelsin, A.B.D'nin gücünü yaratmış olan sistemin en göze çarpan sonuçlarını ortaya çıkarma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Bu propaganda, tümü ile, gerektiğinde ayrıntılar ya da örgüt konusunda birkaç küçük düzeltme ile Avrupa'nın Amerikan şemasına uymaktan başka çıkar yolu olmadığını kanıtlamaya yönelmektedir.

Birçok plânda, bugünün Amerikası, Avrupa'nın on ya da yirmi yıl içinde alacağı biçimi temsil etmektedir. Bu propagandanın tek zayıf yanı, Amerikan deneyinin boşluğunu bilmemesi, —Amerikalılar çok iyi bilmektedir bu boşluğu— ve Amerikalıların başarısızlıkları saydıkları şeyi hesaba katmadan, Amerikan deneyinin bütününü Avrupa'ya aktarmak istemesidir. Nitekim örneğin, Avrupa «Amerikan biçimi» aşırı büyüme isteği karşısında, sanayi teşebbüslerinin, büyüklüklerine, yatırılmış sermayelerine, iş gücünün önemine göre verimliliği üstüne A.B.D de, yapılmış incelemeleri önemsememektedir. Avrupa, otomobil çağma, ABD'ne nazaran açık bir gecikme ile girmiştir; ama, kendisini trafik park yeri ve şehircilik gibi sorunlara bir çare bulmaya götürecek Amerikan deneyinden gerektiği gibi yararlanamamaktadır. Avrupa, genel olarak, A.B.D de «tüketim toplumu» tarafından ortaya konmuş sorunlarla ciddi bir şekilde uğraşmadan bir «bolluk ekonomisi» ne yönelmektedir. Avrupa, Amerikan «modeli» ile büyülenmiş gibidir, ama, A.B.D nin kendisinden önce karşılaştığı elverişsiz durumlara ve güçlüklere yeterince ilgi göstermeden, onun yalnızca bazı yönlerini alıp benimsemektedir.

Daha çok politik önemi olan bir düşünceye göre, Avrupa'nın çıkarı, daha yakın bir şekilde Amerikan «model» ine uydurmaktadır. A.B.D. ile Avrupa, hem engellenmesi gereken komünizm tehlikesiyle, hem de ekonomik ve sosyal kalkınma yolunda desteklenmesi gereken üçüncü dünyanın sorunlarıyla karşı karşıya kalmış batının, «özgür dünya» nın temel direkleridirler. A.B.D. ve Avrupa insan hizmetindeki bir teknik uygarlığın beşiği sayılan aynı Atlantik dünyasında yaşamaktadırlar. Köklü bir gelenek, benzer çıkarlar ve ortak bir yazgı onları birbirlerine yaklaştırmakta ve gitgide daha çok birbir-

lerine yaklaştırmakta ve gitgide daha çok birbirlerine tıpa tıp benzer kılmaktadır.

Bu hedefler, az ya da çok belirsiz bir şekilde, Amerikalıların içinde bulundukları, daha yüksek bir yaşama düzeyine ulaşmayı dileyen bir çok Avrupalı için oldukça çekicidir. Ama, yine bununla birlikte, Avrupa'nın, ayrıcalı da olsa, A.B.D nin bir «vasalı» değerli, ama böylesine güçlü bir ortakla eşit koşullarda işbirliği yapamıyacak bir müttefiki durumuna gelmesini istememektedirler. Avrupa'nın, A.B.D nin basit bir uydusu olmaması için ,kendi çabasıyla bütün ağırlığını koyarak, kişiliğini kabul ettirebileceği umudunu beslemektedirler. Bu sonuca ulaşmak için, Avrupalılar, A.B.D ne böylesi büyük bir gücü kazandıran ekonomik görüşlerin Avrupa tarafından benimsenmesini ileri sürmektedirler. Bu düşünce, Amerikan biçimi yönetim, reklâm, halkla ilişkiler yöntemlerinin özellikle etkili olduğunu ya da vakıfların görevi, bilimsel araştırma, v.b. ile ilgili konularda, Avrupa'nın Amerika'yı izlemesinin uygun olacağını düşünen kişiler tarafından olumlu karşılanmıştır.

Kısacası, A.B.D de denenen reçetelerin gerektiğinde, bazı ufak değişikliklerle uygulanması yeterli görülmektedir. İşte Avrupa, böylelikle kapatabilir aradaki gecikmeyi. Kuşkusuz, A.B.D den, kalkınmayı sağlıyabilecek bazı görüşleri ve bazı teknikleri almanın yararı yok değildir. Ama hiçbir aşılmaz engelle karşılaşmıyan bu çaba, hiçbir şekilde Avrupa'yı A.B.D nin düzeyine ulaştıramıyacaktır. Böylesi bir amaca erişmek için, A.B.D nin, üçüncü dünyadan ithal ederek tükettiği miktara yakın bir hammadde miktarını Avrupa'nın da eline vermek gerekmektedir. Ve Avrupa'nın da, büyüyen zenginliğini sağlamlaştırmak için, oldukça düşük fiyatlarla üçüncü

dünyadan gelen bu hammaddeleri ithal etmekten başka çıkar yolu olmıyacaktır.

Orta sınıftan bir Amerikalı, bir Fransız ,ya da Belçikalıdan iki kat fazla, bir İtalya'dan üç kat fazla çelik tüketmektedir. Ve Avrupa, yurttaşlarının tüketimini bu oranda artırmak için yeterli maden yataklarına da sahip değildir .A.B.D. (Dünya nüfuzunun % 6 sı) bütün dünyada üretilen boksitin % 33 ünü tüketmektedir; Avrupa ise, Amerikan düzeyine erişmek istediği taktirde, ithalâtını birkaç misli artırmak zorunda kalacaktır. Bilinen rezervler, Avrupa'ya, dünya üretiminin % 40 ını tüketen A.B.D. kadar nikel tüketme olanağını vermemektedir. Az bulunan maddelerin çoğu olduğu gibi, petrol ve ithal edilen tarım ürünleri için de, değişik oranlarda (Bk. Bölüm I) durum aynıdır.

Eğer, A.B.D., ithalât yoluyla dünyada mevcut hammaddelerin böylesine ölçüsüz bir kısmını kendisine ayırmamış olsaydı, Amerikan yaşama düzeyi bu günkü durumuna ulaşamazdı. Eğer A.B.D., vazgeçemediği bu hammaddeler için, üretici ülkelere az gelişmişliklerinden kurtulma olanağı verecek fiyatlar ödemiş olsaydı, Amerikan zenginliği hiç de bu kadar fazla olmazdı.

Öyleyse, Avrupa, A.B.D nin ekonomik gücüyle yarışma umudu içinde, Amerikan «model» ini taklit etmeğe kalkıştığı zaman iki temel sorunu gözönünde bulundurmak zorunda kalacaktır :

— Önce, maddi yönden bir olanaksızlık içinde olduğunu bilmesi gerekmektedir. Dünyadaki bazı hammaddeler, özellikle az bulunur madenlerin bir çoğu, Avrupa'ya, bunları A.B.D kadar tüketme olanağı verecek miktarda değildir;

— Öte yandan, siyasal bir seçme de yapması gerekmektedir. Büyük ölçüde üçüncü dünyadan ithal edeceği hammaddeler için, piyasa üzerinde nüfuzla tesbit edilen en büyük tüketicinin yarattığı dünya tariflerine göre para ödemeyi kabul edecek midir acaba? Yani uluslararası ticaretin bu günkü durumunda, zengin ülkelere daha çok zenginleşme olanağı veren, yoksul ülkeleri de ilerlemekten alıkoyan ya da daha da yoksullaştıran bir fiyat üzerinden para ödemeyi kabul edecek midir? Üçüncü dünyanın, dünya nüfusunun üçte ikisi kadar nüfusuyla, büyük ölçüde, insanlığın kaderini tayin ettiği göz önüne alınırsa, siyasal bir seçme gerçekten söz konusu olur.

Bu iki görüş, bizi bir tek ve aynı sonuca götürecektir; Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını, Amerikan şemasından kopye ederek gerçekleştirmeğe kalkmak boştur; böyle bir hayalin ardından koşmak da, sanayileşmiş ülkelerin gelişimini tehlikeye düşürebilecek bir dünya dengesizliğini de artırabilir.

Avrupa, ekonomik gelişimini, bir tüketim artışına dayandırmak suretiyle Amerikan örneği bir yola girmiştir zaten. Avrupa'nın, taklit etmeğe heveslendiği Amerikan tüketim toplumu «model» i, üçüncü dünyadan, endüstrileşmiş ülkeler için kârlı, az gelişmiş ülkeler için se yıkıcı fiyatlarla ithal edilen hammaddelerin korkunç oranda harcanmasını gerektirmektedir. Amerikan imparatorluğunun bu genel görünümünü vermekte sonra, Avrupa Ekonomisinin gelişimi için, yeni bir yol göstermek gibi bir amaç yoktur. Yalnız, Avrupa ekonomisinin, Amerikan örneğini maddi yönden izleyemiyeceğini zaten böygibi bir amaç yoktur. Yalnız Avrupa ekonomisinin, Amerikan örneğini maddi yönden izleyemiyeceğini, za-

ten böyle yapmasında bir çıkarının da olmadığını belirtmek yeterlidir. Bu hayale bel bağlamakta ısrar edecek olursa, bütün imparatorlukların alınyazısını taşıyan bir imparatorluğa, kendi kaderini sıkı sıkıya bağlayarak Amerika'nın gücüne erişemiyeceğini ergeç anlıyacaktır. Gerçekçi bir görüş, kendisine, Amerikan «modeli» ni taklit etmek gibi bir kolaylığa sapmamasını salık vermektedir. Modern reklâm araçları ile, üçüncü dünyanın tabii kaynaklarının yağması adı verilen faaliyete, çeşitli derecelerde katılan ayrıcalı uluslar içinde sunî ihtiyaçlar yaratarak, tüketimi teşvik edebilir ve böylece de üretimi artırabilir. Ama bu şekilde ancak A.B.D nin «küçültülmüş bir model» i olabilir ve zengin uluslar ile proleter uluslar arasındaki çatışmayı hızlandırmış olur.

A.B.D nin vasalı olmaması için elinde kalan tek şansını başka yerde araması gerekmektedir. Tüketim sunî bir şekilde artırma yolunun dışında, kendisine zengin bir üretim sağlıyabilir mi acaba? Her yıl yollardaki otomobil sayısını artırmak, böylece de A.B.D.'de olduğu gibi, tıkanıklıkları ve trafik yavaşlığını ortadan kaldırmadan, geniş yolların ve yol tesislerinin yapımı için hiçbir zaman yeterli olmayacak büyük paralar ayırmak zorunda mıdır acaba? Masraflı reklâm araçlarıyla, yurttaşlarını iki üç yıllık bir otomobilin demode olduğuna ve hemen değiştirmek gerektiğine inandırması gerekir mi? Lüksenburg'luları ya da Hollanda'lıları, sanki tropikal iklimde bulunuyorlarmış gibi, soğuk hava tertibatı olmadan yaşayamıyacaklarına inandırması gerekecek mi? Gazete okuyucularının rahatlığı, A.B.D'de olduğu gibi, her pazar bir kitap ya da bir kilogram kâğıt tüketmelerini gerektirir mi acaba? Bu israftan, tüketiciyi her zaman doyumsuz bırakan ve gitgide daha da masraflı olan çılgın bir tüketim yarışından kaygı duymayan bir tek

Amerikan iktisatçısı yoktur. Yine de, böylesi bir sistemle, imparatorluğun üçüncü dünyada uyguladığı kontrol arasındaki dolaysız ilgiyi ortaya koyanların sayısı çok azdır.

Gelişmekte olan bir ekonomiyi sürdürmek için, Amerika'nın seçmediği iki başka yol açık bulunmaktadır. Doğrudan doğruya pazara sürülebilecek eşya üretimi konusunda çok yeterli olan A.B.D., çok geniş bir faaliyet alanı yaratan birçok başka sektörde (boş zamanları değerlendirme, kültür, ilk ve orta öğretim, kamu işleri) yetersizlik göstermektedir. Avrupa ise, aynı alanlarda, büyük bir çabayı gerektiren ve çeşitli endüstrilere, hiç değilse yapı endüstrisine, geniş olanaklar açan ihtiyaçlar bulacaktır karşısında. Aynı zamanda ve özellikle, Avrupa, üretiminin artış ve gelişimini kendi tüketiminin hızlanmasına dayandırmadan da sağlıyabilecektir. Bu arada makina endüstrisini, otomobil yaparak, ama özellikle de, az gelişmiş ülkeler için traktör ve tarım araçları yaparak geliştirebilir. İç tüketim artışını normal düzeyde tutarak ve başlıca çabasını, üçüncü dünyanın donatımına yönelterek, bütün üretiminin gelişimini de sağlıyabilir. Ekonomik gelişimi sağlamak için, mutlaka «tüketim toplumunun» çılgın çemberine girmek gerekli değildir.

Böylesi bir yöneliş, kuşkusuz, ekonomi plânlayıcılarından geniş bir yaratma çabası istemektedir. Ama bu çaba önce, çoğu kez edinilmiş alışkanlıkların kolaylığına dayanan sözde ekonomi «kuralları» na boyun eğdirtecek siyasi bir iradeyi gerektirmektedir. «Tüketim toplumu» nun reddi, ya da onun gittikçe hızlanan hareketini kontrol altında bulundurma isteği, gelir kanunları, ihracat finansmanı ve üçüncü dünyaya yardım konusunda

kabul edilen görüşleri yeniden gözden geçirip, değiştirmeği gerektirmektedir.

Sorun, basit bir karşılaştırmayla ortaya konabilir: Amerika'nın zenginliği, A.B.D nin içindeki bir çok sorunu daha da şiddetlendirmiştir, bu arada da, özellikle, hem ham maddesini ucuza çektiği hem de maddi kazançlar sağladığı Lâtin Amerika'da, A.B.D'ne karşı köklü düşmanlıklar doğmasına yol açmıştır. Böylesi bir zenginliğe ulaşmak için, Avrupa, üçüncü dünyanın kaynaklarını sömürürken, A.B.D'yle Latin Amerika'yı karşı karşıya getiren çatışmaya benzer bir çatışmaya Afrika ile girmeye hazır mıdır acaba? Avrupa kendi ekonomik gelişimini A.B.D nin izlediği yolda arıyacak olursa, Amerika'nın düzeyine erişemiyecek ama, yine de, Batı endüstri dünyasının emperyalizmine katılmış olacaktır. Çok daha güç bir seçme vardır önünde: Kendi zenginliğini, üçüncü dünya zararına kazanmaya çalışmak yerine, Avrupa, hem Afrika için, hem de kendisi için ilerleme yollarını araştırabilir. Amerikan imparatorluğunun suç ortağı olmayı bir yana bırakarak, zengin bir kıtayla, az gelişmiş bir kıta arasında yeni bir iktisadi ve ticari ilişkiler örneği yaratarak, imparatorluğun temellerini de sarsabilecektir böylece. Dünyada hüküm süren «kurulu düzensizlik», ne kadar derinlere inerse insin, yine de kan dökülmesini engelleyebilecek böylesi bir devrimle sarsılacaktır. Buna karşılık, Amerikan imparatorluğu, ekonomik ve askeri gücünün silâhlarıyla yaşamaya çalışarak, kuşkusuz, kendini en korkunç çatışmalar yoluna sokmaktadır.

Demokrasi ve bolluk

Çünkü imparatorluk, daha şimdiden, yazgılarına sonsuza dek boyun eğmeleri imkânsız olan «proleter

uluslar» tarafından tehdit edilmektedir. Belki de dünyanın bu en büyük devleti askeri yönden, kendi ulusal topraklarında zarara uğramadan yaşayacaktır. Ama Vietnam savaşı, Amerikan askeri gücünün zafere ulaşmasının garantili olmadığını göstermektedir. Başka kıtalarda da, «Che» Guevara'nın dilediği gibi, başka Vietnam'ların ortaya çıktığı görülecek midir acaba? İmparatorluğun boyunduruğuna girmiş halklarda, günden güne, ihtilâlci irade yoğunlaşmaktadır. Gerçi bu, ihtilâl hareketlerinin zafere ulaşması için yeterli değildir. Çünkü, A.B.D'nin gerilla yuvalarını ezebildiği, gizli şebekeleri yıktığı, en yaman direnişlerin hakkından geldiği görülmüştür. Ama yine de, A.B.D, mücadelelerden uzak kalamıyacaktır; ve kimse de, bu mücadelenin sonunu garanti edemiyecektir.

Üstelik, mücadele yalnız askeri yönden değildir, ve bu mücadelenin kaderini tayin edecek şey, yalnızca silâhlar olmıyacaktır. Savaş aynı zamanda ve öncelikle siyasal bir çatışma niteliğindedir. Kabul edilmek istenmiyen şey, degerlerin topdur, uygarlık kavramıdır. Ve bu alanda, imparatorluk ancak, uçları körlenmiş silâhlara sahiptir. Çünkü, bizzat kendisi, kavgasının özü üstünde yanılgıya düşmüştür.

Gerçekten de, Amerika, resmi olarak, demokrasi için savaşmaktadır. Sonra da, bu amacın, yoksul kıtalarda sağlam dostluklar yaratmaya yetmediğini görünce, bir ikinci amaç koymaktadır ortaya. Ekonomik kalkınma için döğüştüğünü söylemektedir. İşte bu nedenle, Lâtin Amerika'ya, «Kalkınma İçin Birleşme» önerisinde bulunmuştur. Yine bu nedenle, bir yandan Vietnam'ı bombalar altında ezerken, öte yandan, bu Vietnam'ı yeni baştan kurma ve bütün Güney - Doğu Asya'da, Lyndon John-

son'un «büyük toplumu» nu yaygınlaştırmayı önermektedir. Ama, üçüncü dünyaya yapılan yardım vaadleri, etkili biçimde yerine getirilmemiştir. Yalnız sanayileşmiş Avrupa, Amerika'nın işbirliği sayesinde yıkıntılarını onarabilmiş, belini doğrultmuştur.

Demokrasi ve ekonomik kalkınma için yapılan iki mücadele birbirinde ayrı şeyler değildir. «Amerikalılar yalnızca yüksek bir yaşama düzeyine ulaştıkları için demokratik bir rejimi benimsiyebilmekte ve yürütmektedirler» diye yazmaktadır haklı olarak David Potter. Ardından şunları eklemektedir : «Amerika, bolluğunun doruğundan, bolluğa ulaşmak için hiçbir olanak bulamayan ülkelere, demokrasi vaazi verdiğinde, bu sözler, gereken anlamı hiç bir zaman kazanamamaktadır. Amerika, demokrasiyi ihraç etmeğe kalkıştığı zaman, hiç karşılaşmadığı, kesin ve ardı arkası gelmeyen başarısızlıklara uğramaktadır.» David Potter, Amerika'nın amaç yönünden yanılgıya düştüğünü açığa vurduğunda, A.B.D'de çok yaygın olan bir inancı dile getirmektedir. A.B.D., görevinin demokrasi ihraç etmek olduğuna inanmıştır; oysa, onun demokratik sistemi, bolluğun belli başlı alt ürünlerinin yalnızca bir tanesidir ve maddi yönden kazandığı başarı kendisini üzerinde demokrasinin çiçekleneceği bu bolluğu ihraç etmek zorunda bırakıyordu.

Ama Amerika, bu zenginliği, bu bolluğu ihraç edebilir mi acaba? Bütün imparatorluk, Amerikan demokrasisinin iyi işlemesi için gereken bu refahı kurmak için üçüncü dünyadan, maddi ve beşeri kaynaklardan az bulunur madenler ve beyinlerden, ucuz gereçlerden ve büyük kârlardan gelen bu zenginliğe yönelmeğe hazır beklemektedir. Amerika, imparatorluk sayesinde, Acaba, ne gibi bir mucize, ülkedeki demokrasiyi tehlikeye düşürmeden, bu zenginliği ihraç etme olanağını verecektir?

İşte Amerika'nın bütün dramı ve en iyi demokrasinin pohpohçusu David Potter'in, «Amerika'nın dünyadaki görevinin başarısızlığı» demekte sakınca görmediği şeyin kaynağı budur .Ama David Potter'in ve Amerikan idealistlerinin hatası, Amerika'nın herşeye rağmen, zenginlik ihracedebileceğine inanmalarından ileri gelmektedir. Potter, çok tekrarlanmış bir konuyu, yeniden ele alarak, sınıf mücadelesi konusunda, Amerikalıların tutumuyla Avrupalıların tutumunu karşılaştırmaktadır. «Avrupa, diye yazmaktadır, daima, zenginliklerin taksiminin, birinden alıp ötekine vermeyi gerektirdiğine inanmıştır; Amerika içinse, eşitlik kimseden almadan herkese vermek demektir.» Bu, A.B.D de sık sık tekrarlanan pasta misali gibidir. Avrupa'da yoksul, çok yiyen zenginin payını azaltarak, kendi pasta payını artırmak ister; oysa A.B.D'de, zenginlerle yoksullar, herkesin yeterli bir pay alacağı daha büyük bir pasta yapmayı kabul etmişlerdir.

Çözüm oldukça basittir öyleyse : Amerika'da bu kadar çok tutunmuş olan pasta formülünü, dünya çapında uygulamak yeterlidir. Üzücü olan, Amerikan pastasının yalnız ABD kaynakları bakımından değil, ayni zamanda dünyada mevcut zenginliklerin yarısının orada bulunuşu bakımından, büyük oluşudur. A.B.D., imparatorluğu sayesinde, yoksul kıtaların payını var gücüyle dişleyerek kendisine en büyük payı ayırmıştır. Yoksul kıtaların belli bir refah düzeyine erişmeleri için, pasta paylarını, daha eşit bir şekilde yeniden dağıtmak gerekecektir. Böyle olunca, Amerikan zenginliği, bolluğu zarar görecektir bundan; Amerikan demokrasisi de, büyük bir sıkıntıya düşecektir : Bu demokrasi, dünya zenginliklerinin büyük kısmını yağma etmeden, har vurup harman savurmadan, gelişebilecek midir acaba? Bu durum kanıtlanmadığı

sürece, Amerika'nın, demokrasi ve bolluk nutukları atarak, dostluklar kazanma şansı hiç olmayacak demektir. David Potter'in de acı acı belirttiği gibi, Amerika'nın «hiç de güvenilir olmayan bir tek nüfuzu olacaktır, satın alınan ve hep bedeli ödenip duran bir nüfuzdur» bu da. Bir de, kimsenin unutamıyacağı, silâh gücüyle kabul ettirilen nüfuzu olacaktır hep.

Tüketim Toplumu

Açık elli Amerika, donatımda, beslenmede, eğitimde geri kalmış ülkelere yardım etmeyi istemektedir. Ama, yabancı ülkelere bu konuda ayırdığı yardım bütçesi, her gün kendisine daha büyük bir pay ayırdığı pastanın kırıntılarıdır ancak. «Zorlu bir revizyon» a hazır mıdır acaba? Böyle bir şeyi istediğini düşünecek olursak, işi cidden çok güç olacaktır. Çünkü, David Potter'in de belirttiği gibi, bolluk, «A.B.D. ile öteki ülkeler arasındaki ilişkileri olduğu gibi, Amerikan yaşama biçimini de derin çizgilerle belirlenmiştir.» Bu bağ öylesine sıkıdır ki, A.B.D. ile başka ülkeler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkacak herhangi bir sarsıntı, doğrudan doğruya, A.B.D nin, dünya hammaddelerini yağma edişinden ileri gelen bir zenginlik üzerine kurulmuş Amerikan yaşama biçimini de sarsıp bozmuş olacaktır.

Öyleyse, imparatorluk için ya da imparatorluğa karşı yapılacak mücadele, yalnızca bu imparatorluğun ekonomik ve askeri yapıları için ya da bunlara karşı yapılacak bir mücadeleden ibaret olmayacaktır. Bu, temelde, Amerika'nın, insanlığa örnek olarak sunmak savında olduğu uygarlık biçimi için ya da buna karşı yapılacak

bir mücadeledir. Bu, bolluk toplumu denen bir toplum için ya da bu topluma karşı, dünya nüfusunun % 6 sına dünya üretiminin yarısını tüketme olanağı veren bir tüketim toplumu için ya da bu topluma karşı yapılacak bir mücadeledir. Ve bu mücadele, yalnızca, zengin uluslarla yoksul uluslar arasında yapılmaktadır. Bu mücadele, sanayileşmiş ülkelerde de yapılmaktadır. Bu ülkelerde azınlıklar, bir başka değerler sistemi, bir başka uygarlık biçimi, zengin ve yoksul ülkeler arasında olduğu gibi bireyler arası ilişkilerde de bir başka anlayış biçimi isteyerek, tüketim toplumunun kaprisli isteklerine boyun eğmeyi kabul etmemektedirler.

Tüketim toplumu, imparatorluk olmadan yaşayamaz, öyleyse onunla birlikte yıkılacaktır. Amerika'lı Avrupalıdan daha çok tüketiyorsa bu, A.B.D'nin dünya ve zenginlikleri üstünde kurduğu imparatorluğun, Avrupa imparatorluğundan daha güçlü ve daha etkili oluşundandır. Avrupalı uluslar, klâsik biçimdeki eski sömürgeci imparatorluklarını kaldırarak, yarım yüzyıllık bir gecikmeyle A.B.D'nin açtığı yola girmişlerdir. Bunu, sınırsız imparatorluğu, doğrudan sömürgecilik üstüne değil, siyasi yönden egemen geniş coğrafi bölgelerin ekonomik hakimiyeti üstüne —petrol, nikel, kahve piyasasının hakimiyeti üstüne—, çeşitli biçimlerde müttefiklere ve rakiplere kendini kabul ettiren bilimsel ve teknolojik üstünlük üstüne, bir paranın, bir düşünce sisteminin, in san ya da toplum anlayışının gerçek ya da yapay olarak yaratılmış üstünlüğü üstüne kurulmuş imparatorluğu gördükten sonra yapmışlardır.

Avrupa, uzun süre klâsik bir sömürgeciliğe bağlandığı için, A.B.D nin Karaiplerde keşfettiği, önce Amerika kıtasına, sonra da bütün dünyaya yaydığı yeni sömürge-

ciliğin kazançlarını çok geç anlamıştır. Tarih, Avrupa'nın, bir yandan, bütün sanayileşmiş ülkelerin en güçlüsünün emperyalizmine kendisi boyun eğerken, bir yandan da sanayi ülkelerinin emperyalizmine katılmasını istemiştir. Eğer Avrupa zevkten esrikleşiyorsa, bu, Union Jack'ın, ve dünyanın dört bucağında dalgalanan Fransız bayrağının sembolize ettiği egemenlikten değil, iç refahı ardından koşuşundan ve «nüfuzlu topluma» doğru yönelişinden ileri gelmektedir. Ama bu hoşnutsuzluğun üstüne gölge düşmüyor değildir; Çünkü, Avrupa, bir yandan, kendisini ezen Amerikan zenginliğini, öte yandan da, üçüncü dünyanın kaygı verici yoksulluğunu görmektedir. Ve tüketim toplumu, hem iç krizlerle sarsılmakta, hem de dışardan saldırılara uğramaktadır.

«Nüfuzlu toplum» da yaşayan, ya da ona ulaşmayı düşleyen ayrıcalı kişi, çift yönlü bir rahatsızlık duymaktadır.

— Bir yandan, zenginliğinin, kin ve hınçla dolu üç milyar insanın yoksulluğu üstüne kurulu olduğunu bilmektedir. «Che» Guevara'nın sesi, gömütünün üstünden ulaşmaktadır ona. «Mücadele nedeni olan kin, düşmanın, insanın doğal sınırlarını aşan, ve onu, bilinçli, soğuk ve etkili bir ölüm makinası haline getiren bağışlamaz kini. Askerlerimiz böyle olmalı işte. Kini olmayan bir halk, amansız bir düşmanın hakkından gelemez». Acaba bu ayrıcalı kişi, uyandırdığı kinden kaygu duymamakta mıdır? Duymuyorsa haksızdır; çünkü, «Che» Guevara, bu kine belirli bir amaç eklediği zaman, hiç bir lirizme kapılmamaktadır: «Bizim bütün eylemimiz emperyalizme karşı bir savaş çığlığıdır, ve insan soyunun büyük düşmanına karşı halkların birleşmesini isteyen bir çağrıdır». Bu düşman Kuzey Amerika'daki A.B.D.

dir. Ölüm bizi nerde yakalarsa yakalasın, hoşnutlukla karşılarız onu, yeter ki savaş çığlığımız duyulsun, bir başka el elimizden silâhı devralsın, ve başka insanlar kalksın ayağa...» Bu çağrı bütün dünyada yankılanmış, ve buna uyanlar olmuştur. İmparatorluk sayısız çetecileri kaldıracaktır ortadan. Ama yine de, «Proleter ulusların» ihtilâlinin önüne geçilemiyecektir.

— Öte yandan, tüketim toplumu insanın en derin isteklerini karşılayamamaktadır. Burada, yaraya parmak basmış çok sayıda Amerikan sosyoloğunun çalışmalarını yeniden ele almak söz konusu değildir. Saman yolundaki bir yıldız gibi kalabalıklar içinde erimiş ve derin karakteri, kendisini, her türlü har vurup harman savurmalar pahasına da olsa, daha çok harcayıp daha çok tüketmek için, daha çok para kazanmaya iter «Bolluk zihniyeti» nin şekillendirdiği bireyin, David Riesman tarafından çizilmiş portresini hazırlatmak yeterlidir. «Herkes, diye yazmaktadır Riesman, herkesten kuşkulanacaktır (...) Her türlü insanla uzlaşmaya ya da onları yönetmeye zorlanmış dış etkenlerin biçimlendirdiği insan, bütün insanları, her zaman haklı olan müşteriler olarak görür. (...) Artık tek bir yüz koymaz ortaya, ama gizlice hazırladığı ve rastlanılan her sınıf insana göre değişen bir sürü maske kullanır». İşte bir cennet gibi gösterilen tüketim toplumu, haksızlıklarıyla, kimi zaman dayanılmaz olan gerginlikleriyle, iki yüzlülükleriyle, sinir krizleriyle, şiddet gösterileriyle kendi cehennemini kendi içinde taşımaktadır. Kendi içinde ayaklanmalara yol açmasına neden şaşmalı? Kuşkusuz, bugün ona karşı çıkan bir çok kişi, yarın onu benimseyip hatta memnunlukla girecektir içine. Ama onun yasasından kurtulamıyacaklar ve kendilerinden çok, onun getirdiği sayısız ve ürkütücü maddi istekler için yaşıyacaklardır; ve bu top-

lum, onları, kendi yaşamalarının boşluğunu anlamaya itecektir.

Gerektirdiği zekâ, hayal gücü, yetkinlik, bulgu yeteneği, cesaret, aynı zamanda hile, aldatma, kalabalık, haksızlık gibi şeyler yanında, imparatorluğun bu ilginç aygıtı, bir başka amaç için düşünülmüştür: Dünyadaki zenginliğin en çoğunu, bu içte olduğu gibi dışta da dramların yaratıcısı bolluk toplumuna yöneltmek. Elde edilen sonuç, kendisi uğrunda ödenen ağır bedeli haklı gösterebilir mi? Ön yargıların, tutkuların, çıkarların kolaylıkla kesip attığı bu sorunun yerine, bir başka soruyu koymak uygun olur: Elde edilen sonuç, yarattığı düşmanlıklara karşı fiilî olarak koruyabilir mi onu?

Geçen yüzyılın sonunda Senatör Beveridge Filipinlerin fethini düşleyip dururken, daha büyük niyetler beslemekten de geri kalmamaktaydı. «Kader, diyordu, politikamızı çizmiş, belirlemiştir: Dünya ticareti bizim olmalıdır ve bizim olacaktır. Okyanusları ticaret gemilerimizle dolduracağız. Büyüklüğümüze yaraşır bir deniz savaş gücü kuracağız. Amerikan yasası, Amerikan düzeni, Amerikan uygarlığı, şimdiye değin kanlı ve bilgisizliğin karanlıklarına gömülmüş, ama artık Tanrıdan gelen bu kuvvetlerin hareketiyle kutsanacak ve mutluluğa erişecek bu kıyılarda kök salacaktır.»

Bugünkü Amerikan yöneticileri, böylesi bir lirizme pek kapılmamaktadırlar. Onlar, imparatorluğun, bir yandan kendi zenginliklerini artırırken, bir yandan da demokrasi ilkelerini ortadan kaldırdığını düşünmeğe başlamışlardır artık. İşte böylesine acıklı bir ikilemin içine düşüp, karanlıklar içinden kendilerini ürküten bir tehdit olarak yükselen bu kuvvetlerden kaygı duymaktadırlar. Yol açtıkları düşmanlığın derecesini ölçüp biç-

mektedirler. «Kaçınılmaz kaderleri» ve «tanrısal görevleri», onları, «Amerikan düşü» nü boşa çıkaran, onu içten yıkan, ve özünü boşaltan bir duruma sürümlemiştir. İdealizmleri, ummadıkları çelişkilerle önünde sönüp gitmiştir. Bu yöneticiler, imparatorluklarının, belki de doruk noktasına henüz ulaşmadığını ama, Amerikan idealini bozma yönünden, sonuna yaklaştığını çok iyi bilmektedirler.

U. S. A.
La nouvelle orleans
Floride
MEKSİKA KÖRFEZİ
MEKSİKA
Meksiko
Veracruz
Yucatan
La havane
KUBA
HAİTİ
DOMİNİKA-CUM.
Dominika
JAMAİKA
Prlence
HONDURAS BRIT.
Belize
GUATEMALA
HONDURAS
Tegucigalpa
SALVADOR
NICARAGUA
Managua
KOSTA-RİCA
San jose
Zone du canal
PANAMA
KOLOMBİYA
VENEZUELA
Karakas
ANTİLLER DENİZİ
PASİFİK OKYANUSU
PASİFİK OKYANUSU

BİBLİYOGRAFYA

BAR-ZOHAR (Michel), **Ben Gourion, le prophète armé**, Fayard, 1966.

BEARD (Charles et Mary), **Histoire des États-Unis**, Hachette, 1952.

BERLE (Adolf A.), **Le capital américain et la conscience du roi**, préface d'André Siegfried, A. Colin, 1957.

BLACK (Eugene R.), article in **Columbia Journal of World Business**, automne 1965.

COOK (Fred J.), **The Warfare State**, Macmillan, New York, 1962, traduct. de Roger Dadoun, **Les vautours de la guerre froide**, préface de Bertrand Russell, Julliard, 1964.

DAVIDSON (Jean), **Correspondant à Washington**, Seuil, 1954.

DUROSELLE (JeanlBaptiste), **De Wilson à Roosevelt, politique extérieure des États-Unis**, A. Colin, 1960.

EINAUDI (Mario), **Roosevelt et la révolution du New Deal**, traduct. de Bernard Cazes, préface de François Goguel, A. Colin, 1961.

EISENHOWER (Dwight D.), **The White House Years, Mandate for Change, 1953-1956**, Heinemann, Londres, 1963, traduct. de Roland Garrane, R. Laffont, 1963.

ESPAILLAT (général Arturo), **Les dessous d'une dictature, Trujillo**, traduct. d'Eddy Trèves, Calmann-Lévy, 1966.

FAULKNER (Harold Underwood), **Histoire économique des États-Unis d'Amérique**, 2 vol., traduct. d'Odette M erlat-Guittard, préface d'Ernest Labrousse, P.U.F., 1958.

FEIS (Herbert), **The Diplomacy of the Dollar, First Era 1919-1932**, Archon Books, Hamden, Connecticut, 1965.

FONTAINE (André), **Histoire de la guerre froide**, vol. 2, Fayard, 1967.

GOTTMANN (Jean), **Les marchés des matières premières**, A. Colin, 1957.

GUEVARA (Che), **Œuvres révolutionnaires, 1959-1967**, Maspéro, 1968.

JOHNSON (Lyndon Baines), **L'avenir des États-Unis**, R. Laffont, 1964.

JULIEN (Claude), **Le nouveau Nouveau Monde,** Julliard, 1960, et **La révalution cubaine,** Julliard, 1961.

KENNAN (George F.), **American Diplomacy 1900-1950,** Secker & Warburg, Londres, 1952.

KENNEDY (John Fitzgerald), **Stratégie de la paix,** Calmann-Lévy, 1961.

LERNER (Max), **America as a Civilization,** Simon & Schuster, 1957, traduct. de Magdeleine Paz, Seuil, 1961.

LEVIN (N. Gordon, Jr), **Woodrow Wilson and World Politics,** Oxford University Press, 1968.

LUBELL (Samuel), **The Revolution in World Trade and American Economic Policy,** préface de Bernard Baruch, Harper & Brothers, 1955.

MAC LEAN (Fitzroy), **Eastern Approaches,** traduct. d'A. Martinerie, **Diplomate et Franc-Tireur,** Gallimard, 1952.

MCCARTHY (sénateur Eugene), **The Limits of Power,** Holt Rinehart & Winston, 1968.

MILLS (C. Wright), **The Power Elite,** Oxford University Press, 1956.

MORISON (Samuel Eliot), **The Oxford History of the American People** Oxford University Press, 1965.

NEARING (Scott) et FREEMAN (Joseph), **Dollar Diplomacy, a Study in American Imperialism,** New York, 1925.

NEVINS (Allan) et COMMAGER (Henry Steele), **A Short History of the United States,** Modern Library, 1956.

NIEBUHR (Reinhold), **The Irony of American History,** Édit. Nisbet, Londres, 1952.

NIEDERGANG (Marcel), **Les 20 Amérigues latines,** Plon, 1962.

NYE (R. B.) et MORPURGO (J. E.), **Histoire des États-Unis,** traduct. de Jean Lestrade, Collect. La Suite des Temps, Gallimard, 1961.

PERLO (Victor), **Militarism and Industry,** International Publishers, New York, 1963.

POTTER (David), **Les fils de l'abondance (People of Plenty),** Collect. Vent d'Ouest, Seghers, 1966.

RIESMAN (David), **The Solitary Crowd,** traduct. **La foule solitaire,** Arthaud.

ROBERTSON (Terence), **Suez,** traduct. de G. Meker, Julliard, 1964.

ROGERS (William D.), **The Twilight Struggle, The Alliance for Progress and the Politics of Development in Latin America**, Random House, 1967, préface du sénateur Robert Kennedy.

SCHLESINGER (Arthur M., Jr), **The Age of Roosevelt, 3 vol.**, Édit. Heinemann, Londres, 1960 et 1961; **A Thousand Days**, A. Deutsch, 1965.

SCHOELL (Franck L.), **Histoire des États-Unis**, Payot, 1965.

STEEL (Ronald), **La Pax Ameritana**, traduct. de M. Boucherot et A. Gremy, Buchet-Chastel, 1967.

SWANBERG (W. A.), **Citizen Hearst**, traduct. de F. M. Watkins, Laffont, 1963.

SYRETT (H. C.), **The Business Press and American Neutrality, 1914-1917, in Mississippi Valley Historical Review**, septembre 1942.

TUCHMAN (Barbara), **L'autre avant-guerre** (1890-1914) **(The Proud Tower)**, traduct. de René Jouan, Plon, 1967, **et The Zimmermann Telegram**, traduct. **Le secret de la Grande Guerre**, Fayard, 1965.

TULLY (Andrew), **CIA, The Inside Story**, traduct. de Claude Herbette, **Central Intelligence Agency, Stock, 1962.**

WHITAKER (Arthur P.), **The Western Hemisphere Idea, Its Rise and Decline**, Cornell University Press, 1954.

Statistical Abstract of the United States, éditions de 1921, 1963 et 1967, U. S. Government Printing Office, Washington DC.

L'exode des cerveaux, travaux de la conférence de Lausanne, réunis par Walter Adams et Henry Rieben, Centre de Recherches européennes, Lausanne, 1968.

La paix indésirable, Rapport sur l'utilité des guerres, présenté par Leonard Lewin, préface de H. McLandress (pseudonyme de J. K. Galbraith), traduct. de Jean Bloch-Michel, Calmann-Lévy, 1968 (titre original : Report fron Iron Mountain).

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ : İmparatorluğun karmaşık örgüsü 5

ÖNSÖZ : 7

I Sınırları olmayan imparatorluk 14

BİRİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUĞUN TARİHİ

II Emperyalizmin doğuşu 56

III «Kocaman sopadan dolar diplomasisi» ne ... 108

IV Wilson ya da idealizm maskesi 158

V Milliyetçilik ve imparatorluk 204

İKİNCİ BÖLÜM

BUGÜNÜN İMPARATORLUĞU

VI İktisadî imparatorluk 271

VII Askerî imparatorluk 321

VIII Kültür imparatorluğu 351

IX İmparatorluğun hizmetinde C.İ.A. 392

X İmparatorluğu yönetmek 442

S O N U Ç L A R 481

XI İmparatorluğun yükselme döneminden gerileme dönemine doğru 483

Bibliyoğrafya 511